

JOSIP BROZ TITO – SABRANA DJELA

ODBOR ZA IZDAVANJE SABRANIH DJELA JOSIPA BROZA TITA

Anka Berus, dr Pero Damjanović, Radivoj Davidović, Raif Dizdarević, Stane Dolanc, Veselin Đuranović, Slavko Janevski, Lazar Koliševski, Nandor Major, Petar Matić, Lazar Mojsov, dr Miroslav Pečujlić, dr Ivan Perić, Mitja Ribičič, dr Pavle Savić, Petar Stambolić, Lidija Šentjunc, Franc Šetinc, dr Mijat Šuković, Ali Šukrija, dr Marko Šunjić, dr Stipe Šuvar, dr Arif Tanović, Fabijan Trgo, Danilo Vasić, Vidoje Žarković, *predsjednik*, mr Branka Kolundžija, *sekretar*

REDAKCIJA ZA IZDAVANJE SABRANIH DJELA JOSIPA BROZA TITA

David Atlagić, dr Dušan Bilandžić, dr Drago Borovčanin, dr
Milovan Bosić, Slobodan Bosiljčić, dr Pero Damjanović, Fidančo
Dimitrov, dr Tone Ferenc, Ljubomir Jakimovski, dr Petar
Kačavenda, dr Danilo Kecić, Milivoje Maksić, dr Milan Matić,
Pero Morača, dr Lazar Pajić, dr Ivan Perić, dr Branko Petranović,
dr Fehmi Puškoli, dr Miljan Radović, dr Stanislav Stojanović,
Vitomir Sudarski, Fabijan Trgo, Radmilo Trojanović

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK
dr Pero Damjanović

SEKRETAR REDAKCIJE
dr Enes Milak

NAUČNA PRIPREMA
INSTITUT ZA SAVREMENU ISTORIJU
BEOGRAD

TOM 30

*Istraživanja, napomene, hronologija
i priprema za štampu*
MILOVAN DŽELEBDŽIĆ

JOSIP BROZ TITO SABRANA DJELA

TOM TRIDESETI

1. DECEMBAR 1945. – 18. AVGUST 1946.

IZDAVAČKI CENTAR KOMUNIST
BEOGRAD 1989.

PREDGOVOR

Trideseti tom Titovih *Sabranih djela* sadrži njegove govore, radiogramе, pisma, razgovore, intervjue, zdravice i druge dokumente nastale od 1. decembra 1945. do 18. avgusta 1946.

To je bio period kada su narodi Evrope ušli u prvu poslijeratnu mirnodopsku godinu, koja je za mnoge značila godinu obnove i izgradnje poslije strahovitih pustošenja koja su nanijela u drugom svjetskom ratu armije nacističke Njemačke i fašističke Italije i njihovih saveznika. Najteža razaranja doživjeli su Sovjetski Savez, Poljska i Jugoslavija u krilu antifašističke koalicije, dok je od pobijedenih država najviše stradala hitlerovska Njemačka, i to na prvom mjestu uslijed stalnog bombardovanja od strane avijacije zapadnih saveznika. Od 1000 do 2000 aviona krajem rata danonoćno je bombardovalo gradove i fabrička postrojenja u toj zemlji, i to je izazvalo ogromna pustošenja. Samo od aprila 1944. do januara 1945. bilo je porušeno 1 630 074 zgrade, a 70% gradova bilo je izloženo avio-napadima. Materijalna šteta samo u Evropi iznosila je oko 280 milijardi dolara po kursu iz 1938. godine.

Jugoslavija je poslije Sovjetskog Saveza i Poljske pretrpjela najveća razaranja i pljačkanja. Spaljeno je, srušeno ili oštećeno preko 500 hiljada zgrada ili oko 21% cjelokupnog stambenog fonda. Bez krova nad glavom ostalo je oko 3,4 miliona ljudi, žena i djece, dok je uništeno blizu 290 hiljada seoskih gazdinstava, 83,9% željeznickog saobraćaja, 6478 osnovnih i srednjih škola ili 65% od ukupnog broja tih prosvjetnih ustanova. Samo je hitlerovska Njemačka počinila Jugoslaviji štetu od oko 36 milijardi dolara. Mnogi mostovi i drugi saobraćajni objekti su bili takođe uništeni, a veći dio fabričkih postrojenja bio je preseljen u Njemačku. U prvoj poratnoj godini pred narode Jugoslavije kao osnovni zadaci su se postavljali obnova i izgradnja porušene zemlje.

Entuzijazam je obuhvatio sve narodne slojeve. Glavna akciona parola toga vremena je bila: »Nema odmora dok traje obnova!« U prvim redovima graditelja istakla se svojim dobrovoljnim radom omladina Jugoslavije. Udarnički rad je bio glavna pokretačka snaga u tim velikim naporima da se što prije zaliječe rane nanijete zemlji

VIII

u ratu. Organizovane su mnoge radne akcije širom zemlje, a najveća radna omladinska akcija bila je izgradnja pruge Brčko – Banovići. Omladinci su za nešto više od šest mjeseci, tačnije od 1. maja do 7. novembra 1946. godine izgradili u rekordnom roku 92 kilometra pruge. U izgradnji ovog važnog objekta učestvovalo je u dobrovoljnom radu 62 000 omladinaca iz cijele zemlje, a bilo je omladinskih grupa, pa i cijelih brigada i iz mnogih zemalja svijeta. To je doprinelo kako jačanju duha internacionalizma i međunarodne solidarnosti demokratskih snaga koje je probudila borba protiv fašizma tako još većoj popularnosti nove Jugoslavije u svjetskim razmjerama. Tako su počele prve masovne omladinske dobrovoljne akcije koje će potom postati stalna praksa sa značajnim efektima u oblasti materijalne izgradnje, a još više u vaspitno-moralnoj sferi.

Prva mimodopska godina u Evropi je bila obilježena i sprovođenjem izbora u mnogim njenim državama. Ti izbori su označili dalje pobjede progresivnih snaga u učvršćenju vlasti novih društvenih slojeva okupljenih oko komunističkih partija i doprineli jačanju njihovog uticaja u društveno-političkom životu pojedinih zemalja. Izbori su održani u Albaniji, Bugarskoj, Grčkoj, Italiji, Francuskoj, Poljskoj i Čehoslovačkoj. Dvije najjače komunističke partije na Zapadu odnijele su značajne pobjede. Na izborima u Italiji Komunistička partija Italije dobila je najviše glasova poslije Demohrišćanske stranke i Socijalističke partije Italije, dok je Komunistička partija Francuske pod predsjedništvom starog revolucionara i komunista Marsela Kašena osvojila prvo mjesto ispred svih ostalih građanskih partija Francuske. Izbori za ustavotvorne i narodne skupštine su u stvari pokazali da se većina birača izjasnila za lijeve odnosno socijalističke snage.

Paralelno s konsolidacijom i obnovom opustošenih zemalja, u Evropi se odvijala i vrlo živa politička aktivnost. U decembru 1945. u Moskvi je održana Konferencija ministara inostranih poslova Sovjetskog Saveza, Sjedinjenih Američkih Država i Velike Britanije, a od 9. novembra do 21. decembra 1945. održana je u Parizu međunarodna konferencija za reparacije na kojoj je učestvovala i jugoslovenska delegacija. Početkom 1946. godine u Londonu je zasijedala Generalna skupština Ujedinjenih nacija. Na tom zasijedanju učestvovala je i jugoslovenska delegacija na čelu s Edvardom Kardeljem. U konstituisanju raznih organa Organizacije UN Jugoslaviji je odati visoko priznanje za njeno učešće u ratu na strani antifašističke koalicije – njeni predstavnici izabrani su u mnoga tijela ove međunarodne političke organizacije čiji je osnovni zadatak bio i ostao da svijetu obezbijedi trajan i čvrst mir.

U ovom periodu u Parizu je dva puta zasijedao i Savjet ministara inostranih poslova četiri velike sile: Sovjetskog Saveza, Sjedinje-

nih Američkih Država, Velike Britanije i Francuske. Na više održanih sjednica Savjet je razmatrao probleme oko zaključenja mirovnih ugovora s pobijeđenim stranama u drugom svjetskom ratu: Italijom, Bugarskom, Mađarskom, Finskom i Rumunijom. Rad Savjeta pratila je i jugoslovenska delegacija, opet na čelu s Kardeljem. Ona je izlagala stavove jugoslovenske vlade na nekim sjednicama u vezi s razgraničenjem s Italijom i Austrijom, tj. u vezi s Julijskom krajinom, Trstom i Koruškom.

Dvadeset devetog jula 1946. u Parizu je počela s radom Mirovna konferencija u prisustvu delegacija iz 21 zemlje, među kojima i Federativne Narodne Republike Jugoslavije na čelu s Edvardom Kardeljem. Mada je Konferencija mira imala konsultativan karakter, njeni zaključci za razgraničenje s Italijom bili su značajni, ali i dijelom neprihvatljivi za Jugoslaviju, jer su se nametala rješenja koja nisu bila povoljna za zemlju.

Jugoslavija je ušla u 1946. godinu sa stvorenim i učvršćenim organima narodne vlasti na čitavoj teritoriji – od najnižih do najviših. Velikom pobjedom Narodnog fronta Jugoslavije na izborima od 11. novembra 1945. za Ustavotvornu skupštinu Demokratske Federativne Jugoslavije, koja je na svom prvom zasijedanju 29. novembra 1945. proglasila Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju, stvoreni su uslovi da se ustavno-pravno konstituiše FNRJ, to jest da se pristupi izradi ustava nove Jugoslavije, odnosno FNRJ. Taj rad se odvijao neprekidno pod uticajem Partije i Tita. Dvomjesečni period od 29. novembra 1945. do 31. januara 1946. kada je Ustavotvorna skupština usvojila Ustav Federativne Narodne Republike Jugoslavije bio je u stvari i neka vrsta kontinuiranog narodnog plebiscita, jer je projekt Ustava do njegovog usvajanja bio stavljen na sveopštu narodnu i javnu diskusiju. Njegovim usvajanjem 30. januara i proglašenjem 31. januara 1946, ustavni sistem FNRJ nije bio dovršen – slijedio je period donošenja ustavâ republika i statutâ Autonomne pokrajine Vojvodine i Autonomne oblasti Kosova i Metohije.

U ovom periodu od 1. decembra 1945. do 18. avgusta 1946. na granicama Jugoslavije vladao je relativan mir. U Grčkoj nisu ni u ovoj godini prestala proganjanja Makedonaca iz Egejske Makedonije i ne samo njih, već i svih drugih naprednih i demokratskih snaga grčkog naroda. To je dovodilo do zategnutih odnosa između Jugoslavije i Grčke, ali i uprkos tome, ti odnosi su ipak poboljšavani, iako je s tim išlo teško.

U Zoni »A« Julijske krajine, pod savezničkom okupacijom, nisu ni za trenutak prestajali izgredi profašističkih elemenata pod okriljem savezničkih vlasti. Narod Trsta i Julijske krajine, u najvećem broju demokratski opredijeljen, nije se mirio s takvim stanjem

na ovom području. Narodnooslobodilačka vlast, kao jedini legitimni predstavnik širokih slojeva slovenačkog i italijanskog naroda u Trstu i Julijskoj krajini, činila je sve sa svoje strane kako bi se tome stalo na put. Učinjeno je više protesta najviših organa vlasti Julijske krajine i Trsta, koji su u vidu rezolucija upućivani Organizaciji ujedinjenih nacija. Traženo je da se u vezi s Trstom i Julijskom krajinom postupi po odredbama Atlantske povelje, to jest one iste Povelje koju su Sjedinjene Američke Države i Velika Britanija proklamovale 14. augusta 1941. s pravom naroda na samoopredjeljenje do otcepljenja, a sada su Julijska krajina i Trst bili praktično okupirani od ranijih savezničkih, tj. vojnih vlasti tih zemalja. Zbog takvog odnosa savezničkih vlasti, koje su štitile profašističke provokacije, a svojim avionima nadlijetale jugoslovenski prostor, stvarala se napeta situacija. S jedne strane, u Zoni »A« neprekidno je dolazilo do većih demonstracija i štrajkova, a s druge, Tito i jugoslovenska vlada preduzimali su sa svoje strane energične korake kako bi se pitanje Julijske krajine i Trsta riješilo na pravedan način, to jest da narod tih krajeva sam odluči o svojoj sudbini. Nešto slično dešavalo se i u Koruškoj.

Titova cjelokupna aktivnost na državno-političkom i partijsko-političkom planu odvijala se u ovom periodu, kao što se vidi, u vrlo složenoj situaciji, koja je zahtijevala maksimalno angažovanje cjelokupnog državnog, političkog i partijskog rukovodstva na obezbjeđenju obnove i privrednog razvoja zemlje, dalje izgradnje političkog sistema i očuvanja nezavisnosti i učvršćenja međunarodnog položaja FNRJ. Tito je u toj situaciji bio glavna usmjerivačka i motorna snaga i on je svojim istupanjima i mjerama davao cjelokupan ton sveopštoj aktivnosti.

Na državno-političkom planu potrebno je istaći da je Tito nastojao da učvrsti pozicije Federativne Narodne Republike Jugoslavije produbljivanjem veza s prijateljskim zemljama Poljskom, Čehoslovačkom, Sovjetskim Savezom i Albanijom, kao i Bugarskom. Tako je Tito 12. marta 1946. otputovao za Poljsku i Čehoslovačku, burno pozdravljan od naroda ovih prijateljskih zemalja u svim mjestima u kojima se zadržavao ili javno istupao.

Tito je stigao u Poljsku, tj. u Varšavu, 14. marta i zadržao se u Poljskoj do 21. marta. Za vrijeme svog sedmodnevnog boravka u ovoj prijateljskoj zemlji, koja je u drugom svjetskom ratu najviše stradala izgubivši u njemu 6 miliona ljudi ili 17,31% od ukupnog broja stanovnika, Tito je u Varšavi 18. marta 1946. potpisao s Edvardom Osupkom-Moravskim, predsjednikom poljske vlade Narodnog jedinstva, Ugovor o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći između Republike Poljske i Federativne Narodne Republike Jugoslavije, čime je učvršćeno prijateljstvo između naroda dviju zemalja koji su

podnijeli, uz Sovjetski Savez, najveće ljudske i materijalne žrtve u drugom svjetskom ratu.

Tito se po povratku iz Poljske zadržao u Čehoslovačkoj četiri dana, gdje je u Pragu vodio razgovore s najvišim državnim, političkim i partijskim rukovodiocima Čehoslovačke Republike. Tada je dogovoreno da Čehoslovačka Republika i Federativna Narodna Republika Jugoslavija potpišu sporazum sličan ugovoru s Poljskom. U vezi s tim u Beograd je 9. maja 1946. došao predsjednik čehoslovačke vlade Zdenjek Firlinger i potpisao s Titom Ugovor o prijateljstvu, uzajamnoj pomoći i saradnji u miru između Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Čehoslovačke Republike. Time su i na ovaj način još jednom upečatljivo potvrđeni tradicionalno prijateljski odnosi između jugoslovenskih naroda i naroda Čehoslovačke Republike.

Tito je zatim 27. maja otputovao na čelu jugoslovenske delegacije u Moskvu, u prijateljsku posjetu Sovjetskom Savezu s kojim je Jugoslavija najprije potpisala 11. aprila 1945 (za vrijeme Titovog boravka u Moskvi od 5. do 20. aprila 1945) Ugovor o prijateljstvu, uzajamnoj pomoći i poslijeratnoj saradnji između Sovjetskog Saveza i Jugoslavije.

Na unutrašnjem planu Tito je u svojstvu sekretara KPJ, predsjednika Savezne vlade FNRJ, ministra narodne odbrane i vrhovnog komandanta JA, kao i predsjednika Glavnog odbora Narodnog fronta Jugoslavije razvio vrlo živu aktivnost. U ovom periodu svakako su najznačajniji njegova novogodišnja poruka za Novu 1946. godinu, dva ekspozea pred Narodnom skupštinom FNRJ i obrazloženje Opšteg zakona o narodnim odborima.

Titova novogodišnja poruka upućena radnicima, seljacima, omladini i službenicima odisala je pozivom da nova 1946. »bude, barem djelimično, godina pobjeda na privrednom polju«. Titov ekspozee o politici nove vlade pred Narodnom skupštinom FNRJ, poslije usvajanja Ustava, prvi je veći državnički istup u kome je on vrlo reljefno analizirao situaciju koju je okarakterisao kao složenu i iznio zadatke koji se u vezi s tim postavljaju pred novu vladu. Tito je u ovom ekspozeu od 1. februara 1946. iznio osnovne zadatke, ističući pri tome u prvi plan obnovu zemlje, dok je u pogledu spoljne politike naglasio da će »nova vlada produžiti putem kojim je išla dosadašnja vlada« s osloncem, na prvom mjestu, na Sovjetski Savez. Tito se pri tome osvrnuo i na odnose sa susjednim državama jasno naglašavajući želju za mirom sa svim susjedima, ali je i čvrsto zastupao stanovište o pravednom rješenju problema u vezi s Julijskom krajinom, Trstom i Koruškom, tj. o njihovom priključenju Jugoslaviji, što je bilo u skladu s jasno ispoljenim raspoloženjima velike većine stanovništva u tim krajevima. Tito je time istovremeno dao

XII

snažnu podršku antifašistički i demokratski opredijeljenom narodu ovih krajeva koji je u to vrijeme bio izložen nasrtajima profašističkih snaga pod zaštitom savezničkih okupacionih vlasti.

Vrlo značajno mjesto u ovom tomu zauzima Titov ekspozice o spoljnoj politici Jugoslavije od 1. aprila 1946. pred Narodnom skupštinom FNRJ. Tito je i ovom prilikom na državnički i mudar način iznio osnovne principe spoljne politike Jugoslavije, ističući u prvom planu borbu za mir u svijetu i obezbjeđenje suvereniteta, nezavisnosti i mirnog razvitka naše zemlje. To su u stvari bili embriji kasnije razrađene jugoslovenske politike nesvrstavanja. Tito je u ovom ekspoziceu naglasio da će jugoslovenska vlada svim silama raditi na tome da joj se priključe svi oni krajevi koji su joj za zelenim stolom oduzeti poslije prvog svjetskog rata, to jest: Istra, Slovenačko primorje s Trstom i slovenački dio Koruške. Zadržavši se na ovom problemu duže u svom ekspoziceu, osuđujući pri tome i postupke savezničkih vlasti, kao i povrede granica od strane zapadnih saveznika, Tito je u jednom momentu zapitao da li to znači zveckanje oružjem i »ulivanje neke nade jugoslovenskoj emigraciji u inostranstvu, ili možda nekome u našoj zemlji«.

Sedamnaestog aprila cjelokupna jugoslovenska štampa je donijela kao uvodnik Titovo obrazloženje Nacrta opšteg zakona o narodnim odborima, što ga je Tito podnio Narodnoj skupštini FNRJ koja ga je usvojila 18. maja 1946. godine. U njemu je istakao da je ovaj nacrt »nesumnjivo najosnovniji i najznačajniji zakon koji poslije Ustava ima da donese Narodna skupština FNRJ«. Tito je to široko obrazložio razvojem narodnooslobodilačkih odbora u oslobođilačkom i revolucionarnom ratu jugoslovenskih naroda i istakao njihov značaj kao temelja narodne vlasti i jednog od osnovnih činilaca za izgradnju državnog aparata i učvršćenja »nove istinske demokratske vlasti naše mlade Federativne Narodne Republike«.

U vezi s problemima nastalim oko Istre, Slovenačkog primorja s Trstom i Koruške, treba istaći još jednom da se Titova aktivnost nije iscrpljivala samo u pomenutim ekspozicima, već je vlada Federativne Narodne Republike Jugoslavije, pod Titovim rukovodstvom, donijela i druge mjere, pa je savezničkim vladama u tom smislu upućeno i više memoranduma i nota u kojima se Jugoslavija energično borila za svoja legitimna prava. Sovjetski Savez je po tom pitanju pružao takođe punu podršku jugoslovenskim zahtevima. Tako je, na primjer, njegov ministar inostranih poslova Vjačeslav Mihajlovič Molotov, koji je učestvovao u radu Savjeta ministara inostranih poslova pomenute četiri velike sile, na konferenciji za štampu 7. maja 1946. izjavio i ovo: »Donošenjem pravednog rješenja po pitanju Trsta i Julijske krajine Savjet mora da oda zaslužen priznanje herojskom savezniku jugoslovenskom narodu«. Međutim,

Molotov je morao i da popušta, kako je to Tito rekao u Dubrovniku, da Konferencija ne bi doživjela slom.

Hvatanje Draže Mihailovića 13. marta 1946. u vreme kad se Tito nalazio na putu za Poljsku i njegovo izvođenje na sud 10. juna 1946. pobudilo je takođe veliku pažnju u svjetskoj javnosti. Neki konzervativni krugovi na Zapadu, a posebno u Sjedinjenim Američkim Državama, pokušali su svim snagama da se stave u njegovu zaštitu, iako je svima bilo jasno da se sudi jednom od najvećih jugoslovenskih ratnih zločinaca i izdajnika u drugom svjetskom ratu, koji je od prvih dana oslobodilačke i revolucionarne borbe jugoslovenskih naroda uspostavio kolaboracionističke odnose s italijanskim i njemačkim okupatorima u borbi protiv narodnooslobodilačkog pokreta. Mihailović je sve svoje snage angažovao da bi očuvao pozicije starog i preživjelog društvenog sistema ne birajući put i način kako to da postigne, već se upregao u kola okupatora i domaćih izdajnika. Zalažući se za Mihailovića, vlada Sjedinjenih Američkih Država je svojom notom od 30. marta 1946. smatrala za potrebno da negira izdajničku ulogu Mihailovića i tražila je da kao svedoci na njegovom suđenju učestvuju i oficiri američke vojske. Na ovu notu vlada FNRJ odgovorila je svojom notom od 4. aprila 1946. ne prihvatajući zahtjeve SAD. Na jednu drugu notu vlade SAD od 7. maja 1946. slične sadržine vlada FNRJ je uskratila odgovor.

Pored velike Titove aktivnosti na odvojenim ili zajedničkim sjednicama Saveznog vijeća i Vijeća naroda Narodne skupštine FNRJ, treba istaći i veliku Titovu aktivnost u obilasku pojedinih krajeva Jugoslavije, gdje je držao govore mobilisući narod i radničku klasu Jugoslavije na obnovi zemlje, postizanju veće produktivnosti i ulivanja vjere u bolju sutrašnjicu. Tako je u Novom Sadu održao govor 20. januara u vezi s puštanjem u saobraćaj mosta preko Dunava, koji je dobio ime »Most maršala Tita«.

Po povratku s puta iz Republike Poljske i Čehoslovačke Republike Tito je u Beogradu održao govor Beograđanima koji su mu u velikom broju priredili srdačan doček. Tito je potom otputovao u Zagreb, gdje je 11. maja na III kongresu Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Jugoslavije (USAOJ-a) održao značajan govor. Po povratku iz Zagreba 17. maja usputno je kraćim govorima u Slavonskom Brodu i Vinkovcima pozdravio građane koji su došli da ga isprate na prolazu kroz njihova mjesta.

Poslije toga Tito je preduzeo jedno duže putovanje kroz jugozapadnu Srbiju, Crnu Goru, Hrvatsku. Tako je 7. jula održao dva duža govora u Užicu (današnjem Titovom Užicu) i Čajetini u vezi s velikim narodnim zborovima posvećenim proslavi Dana ustanka naroda Srbije – 7. jula. Na Zlatiboru je proveo kraće vrijeme, a zatim ga je napustio 12. jula i na putu za Podgoricu (današnji Tito-

XIV

grad) zadržao se u Novoj Varoši i u Kolašinu. I na Zlatiboru, i u Novoj Varoši i u Kolašinu Tito je vodio više razgovora s raznim delegacijama. Na tom putu Užičani su ga proglasili počasnim građaninom Užica.

Po dolasku u Podgoricu Tito je takođe održao govor 13. jula, tj. na Dan ustanka naroda Crne Gore. Istog dana je produžio za Cetinje, gdje je održao veliki govor na narodnom zboru posvećenom 13. julu. Odatle je Tito produžio za Budvu, gdje se kraće vrijeme odmarao posećujući Bar i Miločer, poslije čega je otišao u Dubrovnik, gdje je vodio više razgovora s delegacijama toga okruga i samog grada.

Iz Dubrovnika je Tito otputovao 23. jula za Split, gdje je imao mnoge susrete s raznim delegacijama, obilazio brodogradilište, cementaru, posjetio neka dječja odmarališta (u Cavtatu i pod Marjanom), održao govor pripadnicima Jugoslovenske mornarice, primio povelju počasnog građanina Splita, da bi pred polazak za Titovu Korenicu održao govor na mitingu građana Splita 26. jula 1946. Odatle je Tito krenuo za Titovu Korenicu, gdje se održavala centralna proslava Dana ustanka naroda Hrvatske 27. jul. U Korenici Tito je imao brojne sastanke i održao je takođe duži govor. Odatle je produžio za Bled na odmor.

Treba takođe istaći da je Tito u ovom periodu imao više susreta s novinarima s kojima se duže zadržavao u razgovorima. Pored toga, primio je mnoge delegacije iz zemlje i inostranstva (parlamentarce) kojima je takođe poklonio puno pažnje, dok je na diplomatskom polju u svojstvu predsjednika vlade FNRJ imao više susreta s opunomoćenim ministrima, odnosno akreditovanim ambasadorima prijateljskih zemalja u Beogradu. Sve je to registrovano u Hronologiji uz ovaj tom, kao i održane sjednice vlade FNRJ.

U ovom tomu se takođe nalazi i više radiograma koje je Tito upućivao na Djedu (odnosno partijsko-političkom vrhu SSSR-a) u Moskvu. To su mahom kraći radiogrami i odnose se na pitanja u vezi s prebacivanjem italijanskih i španskih komunista koji su se tada zatekli u Jugoslaviji ili su tu trebali da stignu, kao i delegacije Narodnog fronta Grčke (EAM-a). Staljinu je takođe poslao dva pisma u vezi s radovima na izradi Pančevačkog mosta u čijoj gradnji su učestvovali i sovjetski stručnjaci i radnici.

U ovom periodu treba istaći i Titovu aktivnost na partijskom planu. On je predsjedavao na sedam sjednica Centralnog komiteta KPJ na kojima su razmatrana aktuelna pitanja. Informacije o svim tim sjednicama objavljuju se u Hronologiji ovoga toma. S tih sjednica sačuvani su zapisnici koje je vodio Krsto Popivoda i oni se čuvaju u Arhivu CK SKJ. Zapisnici su veoma šturi. Mnoge riječi su nečitke tako da ih je u nekim slučajevima nemoguće pročitati. U

stvari treba imati u vidu da je Centralni komitet izabran na V zemaljskoj konferenciji KPJ. Tada je imao 22 člana (od toga su u Politbirou sedmorica) i 16 kandidata (za devetoricu nisu upisana imena). Rat je preživjelo 5 članova Politbiroa i 13 članova plenuma CK KPJ, kao i 2 kandidata od onih čija su imena bila poznata. Međutim, na tim pomenutim sjednicama o kojima se govori u 27, 28. i 29. tomu nisu nikada bili prisutni svi članovi CK KPJ, već su na njih pozivane i druge ličnosti za koje je Tito smatrao da treba da budu prisutne. Treba reći, takođe, da se ti zapisnici u istoriografiji ne mogu mimoći, ali da se zbog načina kako su vođeni i s podacima koji u celini pružaju sliku o Titovoj aktivnosti na tim sjednicama ne mogu svi ni uvrstiti, pa su zbog toga ti zapisnici (osim jednog u 27. tomu) evidentirani samo u hronologiji Titove aktivnosti.

Svi Titovi govori, susreti i razgovori u ovom tomu zabilježeni su na osnovu izvještaja objavljenih u beogradskom izdanju »Borbe« i u ediciji J.B. Tito, *Izgradnja nove Jugoslavije*, dok se Titova istupanja pred Narodnom skupštinom Federativne Narodne Republike Jugoslavije donose na osnovu stenografskih bilježaka sa zasijedanja Saveznog vijeća i Vijeća naroda Narodne skupštine FNRJ u 1946. godini objavljenih u knjizi *Tito u Skupštini socijalističke Jugoslavije*.

Potrebno je, takođe, da kažem i nekoliko riječi kao priređivač osam tomova (23. do 30) Titovih *Sabranih djela*. Spomenuo bih samo problem istraživanja i prikupljanja Titovih radova. Desetak dokumenata koji nam u vrijeme priređivanja ovih tomova nisu stajali na raspolaganju, a pronađeni su kasnije i biće objavljeni u jednom od narednih dopunskih tomova, ne utiču na prezentiranje cjelokupne Titove djelatnosti u ovom periodu. Spominjem tako, na primjer, samo jedno Titovo pismo iz jeseni 1944. Vrhovnoj savezničkoj komandi na Sredozemlju da se obustavi bombardovanje gradova u Jugoslaviji zbog velikih materijalnih i ljudskih žrtava. Upozoravam i na jedan drugi momenat, tj. na dokumente koji su u nedostatku originala prevedeni s engleskog na hrvatskosrpski jezik, a objavljeni su u ovim tomovima (23. do 30). Naime, naknadno smo, na primjer, pronašli original Titovog pisma od 5. septembra 1944. koje je inače objavljeno kao prevod s engleskog u 23. tomu *Sabranih djela* na strani 47. Original na hrvatskosrpskom i ovaj objavljeni tekst u prevodu suštinski se ne razlikuju, ali su kompozicije rečenica sasvim druge. To treba imati u vidu prilikom korišćenja svakog prevedenog dokumenta u nedostatku originala.

Želim, isto tako, da istaknem da sam u istraživanju arhivske građe koja govori o Titovoj aktivnosti i koja je iznijeta u pomenutim tomovima naišao na potpuno razumijevanje kod svih arhivskih instanci kojima sam se obraćao, kao i kod pojedinaca, a o čemu

XVI

je bilo više riječi u predgovoru u 28. tomu Titovih *Sabranih djela*. Posebno napominjem da su nam stavljeni na raspolaganje i dokumenti iz Memorijalnog centra, tj. iz Arhiva Josipa Broza Tita i oni su uvršteni u 29. i 30. tom, dok će dokumenti koji se odnose na raniji period Titove aktivnosti biti uvršteni u dopunske tomove.

Na kraju posebno želim da izrazim svoju zahvalnost drugarici Vladani Mrkonji i drugu Milošu Majstoroviću, likovno-grafičkim urednicima Izdavačkog centra Komunist, s kojima sam sarađivao skoro petnaest godina na pripremama 23–30. toma, čiji sam priređivač.

Milovan Dželebdžić

JOSIP BROZ TITO – SABRANA DJELA

1. decembar 1945 – 18. avgust 1946.

[GOVOR ODRŽAN U USTAVOTVORNOJ SKUPŠTINI
1. DECEMBRA 1945. PRILIKOM PODNOŠENJA OSTAVKE
PRIVREMENE JUGOSLOVENSKE VLADE¹]

Visoki Dome! Smatrao sam svojom dužnošću da danas ovdje podnesem ostavku vlade koja je bila stvorena na osnovu sporazuma između Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije i kraljevske vlade u Londonu² s privremenim karakterom i sa zadacima kao što su bili: produženje vođenja rata, mobilizacija svih narodnih snaga jer je ona trebala da proširi bazu okupljanja svih narodnih snaga naše zemlje za olakšanje pobjede nad zajedničkim neprijateljem, sa zadatkom da vodi redovne poslove, da pripremi izbore za ovu današnju Ustavotvornu skupštinu.

Ja mislim da je vlada izvršila te svoje zadatke i očekujem vaš sud o tome. Mogu samo ovdje da primijetim da je ta vlada položila zakletvu pred narodom i da je ona bila odgovorna samo pred narodom i zato mi je tim veća čast što ja mogu danas ovdje pred vama da podnesem ostavku te vlade.³ Vaša je stvar da ovdje donesete takvo rješenje koje će biti najcjelishodnije i najbolje po interese naše zemlje. Ja zahvaljujem na dosadašnjoj pomoći koju je ova vlada imala od Privremene narodne skupštine⁴, od rukovodećih ljudi ove zemlje i od naroda Jugoslavije. (*Svi narodni poslanici ustaju i burno aklamiraju Maršala*).

»Борба«, 2. децембар 1945.

[GOVOR ODRŽAN U BEOGRADU 6. DECEMBRA 1945.
PRILIKOM PREDAJE ODLIKOVANJA
OFICIRIMA ALBANSKE ARMIIJE]

Gospodine savjetnike,⁵ gospodine predstavnike⁶ i gospodo oficiri Albanske armije,

Osjećam veliko zadovoljstvo što mogu danas ovdje izvršiti obavezu koju mi je dalo Predsjedništvo Ustavotvorne skupštine, što mogu da predam odlikovanja vama, oficirima Albanske armije, koji ste se zajedno sa svojim borcima borili rame uz rame s Jugoslovenskom armijom protiv zajedničkog neprijatelja.⁷ Vama pripada veliki dio zasluge za to što je u toku ovoga rata, u toku ovih zajedničkih patnji ostvareno ne samo bratstvo po oružju između Albanske armije i Jugoslovenske armije, nego su stvoreni i najtješnji bliski odnosi kulturne i ekonomske saradnje između albanskog naroda i naroda Jugoslavije. Ti odnosi predstavljaju čvrstu garantiju za miran

razvitak obeju zemalja i za očuvanje onih tekovina koje smo stekli u ovoj zajedničkoj borbi, a to su uglavnom sloboda i nezavisnost albanskog naroda i naroda Jugoslavije. To bratstvo po oružju i to prijateljstvo koje je stečeno u borbi jeste čvrsta garancija da ćemo mi sačuvati tekovine zajedničke borbe.

Neka živi mlada Albanska armija i albanski narod, neka živi vođa albanskog naroda i vaš komandant Enver Hodža!

»Борба«, 8. decembar 1945.

[RAZGOVOR ODRŽAN U BEOGRADU 8. DECEMBRA 1945.
S RUKOVODIOCI MA MINISTARSTAVA GRAĐEVINA
FEDERATIVNE NARODNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE]

Drug Tito je juče prije podne [8. decembra 1945] primio rukovodioce saveznog ministarstva i zemaljskih ministarstava građevina. Obaviješten o toku konferencije koja se održavala u saveznom ministarstvu građevina, maršal Tito se interesovao za sredstva i potrebe ministarstava, za obnovu zgrada i druge javne radove, pa je u vezi s tim rekao:

Moram da vam kažem da se obnova ne može izvršiti državnim budžetom. Mi s tim moramo biti načisto, jer toliko novca ne bi[smo] mogli ni naštampati. Mi imamo redovne izdatke, ali nemamo redovne prihode, a ono što dobijamo za industrijske proizvode nije dovoljno.

Za sada se pri obnovi moramo u prvom redu zadovoljiti inicijativom širokih narodnih masa. Ali to ne treba pustiti da ide samo od sebe, nego treba regulisati i pomoći. Jasno je da će izvjestan dio sredstava morati da dā država i ja mislim da bi to najbolje bilo učiniti na taj način što će se socijalna pomoć koju dajemo i koja dostiže ogromne razmjere davati ubuduće uz produktivnu kompenzaciju, uz učešće onih koji je dobijaju u izvođenju javnih radova, za koje nije potrebno mnogo materijalnih sredstava već radne snage. To bi zasada trebalo da bude osnovni izvor dok ne dobijemo nešto na račun reparacija i dok ne stvorimo sredstva pomoću raznih prihoda. Zdravi ljudi koji dobijaju socijalnu pomoć mogu da rade, jer nije pravilno snabdijevati zdrave ljude i ostaviti ih da ne rade, ili snabdijevati jednog člana porodice i učiniti da svi ne rade. Razumije se, takva se kompenzacija ne traži od penzionera, invalida, naročito invalida teških kategorija.

Pitanje graditeljstva u našoj zemlji jedan je od najvažnijih problema i ministarstva građevina imaju u tome velike zadatke pred sobom. Pitanje obnove predstavlja glavno pitanje graditeljstva, a tu

dolazi na prvom mjestu osposobljenje saobraćaja i javnih građevina. Planove treba praviti realno. Treba raditi tako da obnavljamo ono čime će moći da se vrši dalja obnova. To jest, treba vidjeti šta je najhitnije i najvažnije u datom momentu, a ne prosto praviti planove i obnavljati ono što sada nije aktuelno.

Zatim je drug Tito ukazao na mogućnost da se javni radovi kreditiraju na taj način što će narod, naročito u pasivnim krajevima, radom plaćati vrijednost namirnica koje dobijamo od Unre,⁸ no koje radno sposobni, ali siromašni, ne mogu nabaviti jer nemaju novaca.

Dodirnuvši pitanje melioracije i pohvalivši rad na pripremi terena za isušivanje Imotskog polja, maršal Tito je nastavio:

Što se tiče većih državnih puteva koje ćemo morati da pravimo, ja stalno mislim na asfaltirani drum Beograd – Zagreb i smatram da je žalosno što toga puta još nema.⁹ Taj drum trebalo bi vezati za internacionalni, tako da spaja samo veće gradove. Država će tu svakako morati da dâ novac za otkup zemljišta, jer se ne može ići starim drumom, nego bi, po mom mišljenju, trebalo povući pravu trasu. Ako izračunamo koliko kilometara ima od Zagreba do Beograda, vidjećemo da taj izdatak države ne bi bio baš tako veliki. A sam put morao bi biti brzo gotov, jer njega prvo moramo napraviti.

Ja sam nedavno dobio od jednog inženjera iz Beča elaborat u kome on predlaže gradnju kanala Dunav – Solun.¹⁰ Mislim da taj problem nije tako strašan. Po proračunu ovoga inženjera – koji je tražio da dođe ovamo i koji je na ovoj stvari radio još prije desetak godina – gradnja ovog kanala koštala bi oko 14 milijardi dinara. To bi bio posao koji bi, s jedne strane, omogućio nama da za vrijeme same izgradnje zaposlimo ogroman broj radnika, a, s druge strane, bio bi od velikog značaja ne samo za Jugoslaviju nego i za susjedne zemlje, pa i za Evropu. Trebalo bi preduzeti korake oko ispitivanja ovoga plana, a po elaboratu koji sam dobio – samo za udaranje trase kanala bilo bi potrebno najmanje dvije godine. Zatim, ima i drugih velikih radova u budućnosti. Ja o tome ne govorim zato što bi sada trebalo početi s njima, već zato što ih treba imati u vidu. A nadam se da ćemo mi za tri ili četiri godine moći da počnemo i s velikim radovima.

Prelazeći na pitanje izgradnje kuća za stanovanje, maršal Tito je rekao da bi bilo dobro da izvjestan broj naših stručnjaka posjeti Sovjetski Savez i vidi način građenja kuća, jer se kod nas materijal iskorišćuje neracionalno.

Seljaci se neće buniti ako im mi damo plan kako treba graditi sela. A naša su sela zapuštena. Stambene zgrade su vrlo rdave,

naročito u Bosni i u unutrašnjoj Dalmaciji. Potrebno je graditi kompaktno selo. Tamo gdje se bave sitnim stočarstvom, kao na primjer u Bosni i Hercegovini, to nije moguće, ali je u drugim krajevima to i ostvarljivo i korisno. Naročito u vezi s elektrifikacijom, a i s obzirom na kulturni život.

Poslije toga maršal Tito se osvrnuo na stanje radova na željezničkom mostu preko Save kod Beograda, nezadovoljan dosadašnjim rezultatima radova koje izvodi Ministarstvo saobraćaja.

Ja sam rekao da taj most neće biti gotov do Nove godine, iako su me uvjeravali u protivno. A sada sam obaviješten da je ovih dana 300 radnika napustilo posao. Trebalo je da rukovodioci shvate važnost ovoga mosta, koji nam je veoma potreban, i da učine sve da se radnici zadrže. Bilo je potrebno za te ljude nabavljati namirnice po minimalnim cijenama i na taj način vezati ih za rad i ne dozvoliti da eventualna pojava leda dovede u pitanje sav dosadašnji rad.¹¹

U vezi s pitanjem obnove kasarni i bolnica, jedan od prisutnih je predložio da radove izvede Ministarstvo građevina uz finansiranje nadležnih ministarstava.

Što se toga tiče, ja mislim da Ministarstvo saobraćaja ne može da se bavi građenjem, nego Ministarstvo građevina. Jer, ako ne znamo ko je za šta kompetentan nećemo moći ništa uraditi. U početku je bilo dobro, jer je bila potrebna sveopća inicijativa, ne gledajući šta je čije. A sada treba znati da ministar saobraćaja ima to, a ministar građevina to. Onda ćemo mi moći da znamo šta vi možete i za šta vas možemo pozvati na odgovornost, a za šta druge.

Poslije toga maršal Tito je postavio slijedeće pitanje:

Interesuje me da li ste od Unre dobili mašine za građenje puteva? Ja sam u principu protiv toga da se stvaraju neka specijalna tijela, koja sve gomilaju u svoje ruke i onda upropašćuju državnu imovinu. Mašine za građenje drumova imaju veliki kapacitet i sve to treba da se preda Ministarstvu građevina, pa ćemo onda znati da odgovara Ministarstvo građevina. Kad kažem Ministarstvo građevina, ja tu mislim i na federalna ministarstva, jer ogroman dio posla pada uglavnom na federalne jedinice. Federalna ministarstva imaju priličnu mogućnost inicijative i ne smiju biti kočena iz centra. A centar ima da reguliše, izvrši ravnomjernu raspodjelu i planski koordinira rad. Da bi moglo da izvrši svoje poslove, Ministarstvo građevina, to jest sva ministarstva građevina, treba da dobiju kamione. Po mom mišljenju, trebalo bi da svaka federalna jedinica ima veći

broj kamiona, jer kod nas danas ima blizu 10.000 kamiona. I vi ćete dobiti potreban broj kamiona.

Obaviješten da je Ministarstvo građevina dobilo izvjestan materijal od Unre, ali da Zavod za vanredne nabavke traži da se isplata vrijednosti izvrši odmah, maršal Tito je primijetio:

To nije pravilno. Ministarstvo građevina vrši obnovu. Prema tome, prihod od Unrinog materijala ide u Fond obnove. Vi mašine morate preuzeti bez plaćanja, jer radite na obnovi. A onda ćemo vas pitati šta ste uradili.

Zatim je maršal Tito obećao da će se ispitati mogućnost da izvjestan broj naših stručnjaka posjeti Sovjetski Savez. On je istakao da ga naročito interesuje sovjetski način građenja kuća i preko zime. Zatim je, u vezi sa zadovoljavanjem potreba pojedinih federalnih jedinica, rekao:

Kod nas ima tendencije da ce u centru vuče k sebi. Kruti centralizam ne valja. Ali kod mnogih pitanja ne valja ni lokalni patriotizam. Patriotizam uopće dobar je i može biti pozitivan. Ali ne valja odvojiti se i pustiti centar da obavlja radove koje ne može savladati, nego je potrebna pravična raspodjela rada i funkcija. I utakmica je dobra. Dobro je da se svako takmiči da više uradi. A svima treba dati mogućnosti.

Maršal Tito se oprostio s građevinskim rukovodiocima slijedećim riječima:

Želim da svi ubuduće znate da pred nama u Jugoslaviji stoje veliki zadaci, naročito u oblasti graditeljstva, i da te zadatke moramo izvršiti. Obnova je jedan od najvažnijih sektora, i taj sektor vi morate savladati. Ukoliko ima nedostataka, treba nastojati da se oni uklone. Treba da znate da mi moramo dati krov ne hiljadama, nego milionima naših ljudi i da od toga veliki dio tereta pada na vas. Razumije se, inicijativa širokih narodnih masa, koja je, možebiti, jedinstvena u Evropi, mora se u što većoj mjeri iskoristiti, uz saradnju naših glavnih ženskih, omladinskih i drugih organizacija i narodnih masa, da pomoću inicijative odozdo dobijete maksimalnu pomoć u izvršenju svojih zadataka. Od vas zahtijevam da se čuvate birokratizma, da budete više neposredni rukovodioci, da planski rukovodite raspodjelom rada, da stvarate planove za izvršenje izvjesnih radova i da vaše rukovodstvo bude više direktno nego indirektno. Neka vaše građevinarske inspekcije odlaze na teren i neka tamo vide kakva je situacija i šta treba učiniti. Jer, ne smijete se uvijek osloniti na pisanje izvjesnih ljudi, koji često mogu uljepšavati stvar. Dakle,

ostvariti direktno rukovodstvo, čuvati se birokratizma i najtješnje se povezati s masama, pomoću čije ćemo inicijative, fizičke snage i elana savladati najteže zadatke. Obnova se mora oslanjati uglavnom na najšire mase, a ubuduće, kad obnovu budemo izvršili, doći će jedan snažan elan za stvaranje nečeg višeg. Jer, mi ne želimo samo da stvorimo ono što je bilo nego mnogo više. Mi želimo da stvorimo Jugoslaviju koja će svojim ekonomskim i kulturnim tekovinama da bude primjer i mnogim drugim narodima.

Tekst preuzet iz edicije Josip Broz Tito, Izgradnja nove Jugoslavije, knj. II/1, Beograd, »Kultura« 1948, latinično izdanje (u daljem tekstu: J. B. Tito, Izgradnja nove Jugoslavije), str. 212 – 217. Tekst je autorizovan na osnovu govora objavljenog u »Borbi« (u daljem tekstu: »Борба») od 9. decembra 1945.

ŠTA SMETA I ŠTA JE POTREBNO DA BI SE USPOSTAVILI NORMALNI ODNOSI IZMEĐU JUGOSLAVIJE I ITALIJE

Već neko vrijeme talijanska vlada pokušava preko velikih saveznika uticati na Jugoslaviju da uspostavi s Italijom normalne odnose, to jest da prizna današnje stanje prije no što Italija prizna štetu učinjenu Jugoslaviji.¹² Ovi pokušaji imaju izvjesnu tendenciju, a to je – da prikažu pred vanjskim svijetom kako je današnja nova Jugoslavija nepomirljiva i kako odbija saradnju s Italijom.

Činjenica je da smo mi prvi pokušali uspostaviti direktan kontakt s talijanskom vladom, ali su talijanski odgovorni faktori postavili nemoguće uslove našem predstavniku koji se nalazi u Italiji pri Savezničkoj komisiji,¹³ a koji je imao za zadatak da pokuša, ispočetka neoficijelno, ispitati mogućnost direktnih pregovora između Italije i Jugoslavije. Razumije se, takav je zahtjev službenih talijanskih krugova jedan apsurd, jer ne može jedna pobijedena zemlja postavljati pobjedničkoj zemlji uslove za pregovore na uspostavljanju normalnih odnosa, već obratno.

Dalje, Italija nije do danas, odnosno poslije njezine kapitulacije, pokazala nijedan miroljubivi gest ili dobru volju da prizna da je bila napadač, a njena vojska okupator, da prizna ogromne štete koje je njena okupatorska vojska učinila u Jugoslaviji, da prizna opravdanost jugoslovenskih teritorijalnih zahtjeva. Naprotiv, Jugoslavija, odnosno njezini narodi, vide jednu neprestanu, bjesomučnu i neprija-

teljsku hajku u većem dijelu talijanske štampe, pa i službene, prema novoj Jugoslaviji. Pisanje većine talijanske štampe, a naročito one fašističke i profašističke, često je puno najodvratnijih kleveta i porgrda ne samo prema izvjesnim rukovodećim ljudima današnje Jugoslavije, nego i prema narodima Jugoslavije, koji su kroz četiri godine trpjeli nenadoknadive štete i zla od talijanskih okupatora.

Talijanski službeni krugovi svu krivicu za rat i razna nedjela obično svaljuju na Musolinija¹⁴ i nekoliko njegovih najbližih saradnika. Ovakvi izgovori su čudnovati i smiješni. Kako je mogao jedan Musolini s nekoliko ljudi da vlada preko 20 godina u Italiji, da vodi osvajački rat u Abisiniji,¹⁵ koju je ognjem i mačem porobio, da zajedno s Hitlerom stvori Trojni pakt¹⁶ i zajedno s njim zametne u svijetu osvajački rat kakvog ne pamti ljudska historija? Ako gospoda u Rimu priznaju moć logike, onda moraju biti načisto s tim da niko na svijetu ne može, ko zdravo misli, vjerovati u njihove izgovore i prebacivanje krivice samo na Musolinija i njegove bliže pomagače. Ne, Musolini je mogao sprovoditi svoj plan samo zato jer je imao snažnu podršku talijanske buržoazije, koja je zadojena imperijalizmom, jer je imao podršku fašističkih hordi koje su brojale ne samo desetine već stotine i stotine hiljada i više, pomoću kojih je najprije porobio talijanski radni narod grada i sela, da bi ga kasnije uvukao u krvave ratove za ostvarenje imperijalističkih težnji talijanske kapitalističke klike. Dakle, ne samo Musolini, nego i hiljade onih koji su danas ponovo na vlasti ili oko vlasti, krivi su za ono što je talijanska okupatorska vojska radila u porobljenim zemljama. Neka gospoda će tamo sigurno da se bune protiv takve konstatacije, ali neka odgovore koliko je do danas kažnjeno krivaca za sva ta nedjela. Ne samo da se izigravaju klauzule iz Moskovskog sporazuma o predaji ratnih zločinaca onim zemljama gdje su zločine počinili, nego se ne pozivaju na odgovornost ni krivci pred samim talijanskim narodom. Kuda su se djele desetine i stotine hiljada nepoprahljivih fašista? Zar su oni propali u zemlju? Ne, oni žive u Italiji, oni prodiru u sve državne pore, oni huškaju talijanski narod protiv slobodoljubivih naroda Jugoslavije. Od najviših do najnižih, oni su glavni krivci što se pitanje uspostavljanja normalnih odnosa između Jugoslavije i Italije ne kreće s mrtve tačke. Godine 1943. potopljena je Musolinijeva državna olupina,¹⁷ ali je brodolomnicima bačeno toliko čamaca i pojaseva za spasavanje da su se na njima spasli o okuženi fašistički pacovi, koji ponovo šire svoju zarazu među talijanskim narodom. Razumije se, za to nije kriv talijanski radni narod, nego talijanska i međunarodna reakcija. Ali, svakako, slobodoljubivi svijet od toga neće imati koristi, već samo štete, jer ti elementi predstavljaju veliku opasnost za mir. Današnja nova Jugoslavija mora da vodi o svim tim stvarima mnogo računa, jer je ona najviše postradala u ovom ratu od tih istih fašističkih osvajača.

Neki saveznički krugovi, zbog izvjesnih svojih interesa, hoće da poštede današnju Italiju, Italiju Sforce, De Gasperija¹⁸ itd. Oni bi htjeli da Italija ne plaća reparacije, svaljujući svu krivicu na njemačkog okupatora.¹⁹ Jugoslavija se s takvim rješenjem nikada ne može složiti i to zbog toga što je fašistička Italija, zajedno s Njemačkom, bila glavni napadač na Jugoslaviju. Ovih nekoliko cifara najbolje pokazuju tačnost tih navoda: 1941. godine bilo je u Jugoslaviji 25 okupatorskih divizija sa 510 000 vojnika; od toga je bilo talijanskih – 18 kompletnih divizija i 50 samostalnih bataljona s ukupno 350 000 vojnika; 1942. godine bile su u Jugoslaviji 33 okupatorske divizije sa 660 000 vojnika; od toga talijanskih – 19 divizija, oko 10 samostalnih pukova i oko 100 samostalnih bataljona s ukupno 400 000 vojnika; 1943. godine, mjeseca avgusta, bilo je u Jugoslaviji 35 okupatorskih divizija sa 650 000 vojnika; od toga je bilo talijanskih – 16 divizija, sa oko 300 000 vojnika. Poslije kapitulacije Italije, pa do svršetka rata u Jugoslaviji su se nalazile talijanske fašističke jedinice, koje su bile pod komandom Musolinija i vodile zajedno s Nijemcima borbu protiv Jugoslovenske armije.²⁰ Dakle, ovo najočitije pokazuje da Italija nije bila običan Hitlerov satelit, već ravnopravni partner u pogledu okupacije Jugoslavije, jer su čitava Dalmacija, Lika, Kordun, Banija, jedan dio Bosne, čitava Crna Gora i Hercegovina, Sandžak i veći dio Slovenije bili pod okupacijom talijanskih trupa. Još jasnije govore ove činjenice: stotine i stotine popaljenih sela, desetine hiljada poubijanih, izmrcvarenih i odvučenih u logore u Italiji – to pokazuje da talijanski fašistički okupator nije bio ništa manje svirep nego njemački. Nije ovdje mjesto da nabrajam svu onu ogromnu štetu koju je naša zemlja pretrpjela od talijanskih okupatorskih trupa. Ja ovo navodim samo zbog toga da stavim do znanja današnjim službenim talijanskim krugovima da mi i te kako vodimo računa o tome i da oni ne mogu pred ovakvim činjenicama zatvarati oči.

Sva talijanska štampa optužuje Jugoslaviju da su jugoslovenske trupe internirale nekoliko hiljada talijanskih građana iz Zone »A«. Te optužbe su potpuno tendenciozne, jer ne odgovaraju stvarnosti. Naša je vlada, u Beogradskom sporazumu²¹ o razgraničenju u tzv. Julijskoj krajini odlučno otklonila traženje Saveznika da vrati internirane talijanske građane koje su tobože jugoslovenske vlasti odvele pri povlačenju iz Zone »A«. Jugoslovenska vlada je odbila taj zahtjev prosto zbog toga što takvih interniraca u Jugoslaviji niti ima, niti ih je bilo. No bez obzira na to što je jugoslovenska vlada dala na znanje da takvih interniraca nema, talijanska vlada je ponovo preko savezničkih organa predala jugoslovenskoj vladi spisak od dvije i po hiljade tobože interniranih Talijana. Taj je spisak vrlo sumnjive prirode, jer se na osnovu istraživanja pokazalo da su u njemu uvedena lica koja su za vrijeme partizanskog rata 1942. i

1943, pa i 1944. godine poginula u borbi protiv jugoslovenskih partizana na strani Nijemaca i talijanskih fašista. Dalje, u tom spisku su navedena lica iz njemačke organizacije »Tot«,²² pa čak i njemački državljani, od kojih su neki živi pronađeni u Njemačkoj. Također se u spisku nalaze lica koja stanuju u Zoni »B«,²³ pod jugoslovenskom upravom. U tom spisku se nalaze i jugoslovenski državljani koji žive u Jugoslaviji. U tom spisku se nalaze vojnici talijanske vojske koji su poginuli ili se nalaze u zarobljeništvu. Navedena su, dalje, lica koja se kreću slobodno u Zoni »A«, pod savezničkom upravom, kao na primjer broj 261 – Antonio Černelica, koji se nalazi u Trstu u Zoni »A«, broj 97 – Đordana Kumara bezbrižno se šeta u Gorici. Navedeni su deportirani, na primjer: broj 22 – Bernaržik Radivoj, koji živi u Ajdovščini, dalje, broj 284 – Đerzini Deziderio, koji se nalazi u Labinu kao član Oblasnog narodnooslobodilačkog odbora itd. Zatim su u spisku navedeni republikanski Musolinijevi vojnici iz SS-trupa,²⁴ koji se vjerovatno kriju po Italiji ili se nalaze u našem zarobljeništvu, kao na primjer: broj 673 – Truljo Vičenco, republikanski major, skvardista, koji se nalazi u logoru broj 3 kao zarobljenik broj 238. Dalje su navedena lica koja su se još 1. avgusta 1945. godine nalazila u koncentracionom logoru u Buhenvaldtu²⁵ i čekala na repatriranje. Takvi i mnogi drugi slični primjeri, koje smo mi u svojoj noti naznačili, jasno pokazuju tendenciju talijanske vlade da iskonstruiše neki, za Jugoslaviju kompromitujući dokument, da bi barem nečim mogla ublažiti snažne činjenice koje postoje u optužbi Jugoslavije protiv Italije.

Na osnovu tog loše sastavljenog spiska tobožnjih interniraca, neki odgovorni ljudi iz talijanske vlade postavili su našem predstavniku u Italiji uslov da se u spisku navedeni ljudi vrate pa će se tek onda moći voditi pregovori o uspostavljanju normalnih odnosa.

Šta to znači?

To znači da nekim današnjim vlastodršcima u Italiji, koji imaju izvjesnu podršku i sa strane, nije stalo do dobrih odnosa s Jugoslavijom. To znači da u Italiji izvjesni odgovorni ljudi, i to vjerovatno većina njih, žele ovakvim nedozvoljenim i izmišljenim sredstvima izbjeći obaveze koje Italija ima prema Jugoslaviji kao zemlji koja je bila žrtva napadača.

Da li Jugoslavija želi dobre odnose s Italijom? Da, Jugoslavija želi dobre odnose s Italijom. Ali pod kojim uslovima?

Pod uslovima da talijanska vlada pošteno prizna da je Jugoslavija bila žrtva osvajačkog napada sa strane Italije, bez obzira na Musolinija ili nekog drugog, jer je to historijska činjenica. Drugo, da talijanska vlada prizna ogromne žrtve i štete koje je Jugoslavija pretrpjela za vrijeme okupacije [od strane] talijanskih trupa. Treće, da Italija prizna opravdanost teritorijalnih zahtjeva Jugoslavije.

A visina reparacija i teritorijalna pitanja mogu se tek na pregovorima definitivno utvrditi. Dakle, ne Italija, već Jugoslavija je ona koja postavlja uslove! Jugoslavija je spremna – u cilju budućih dobrih odnosa, radi osiguranja mira – ići do krajnjih granica da bi došlo do sporazuma između Italije i Jugoslavije. Jugoslavija ne želi Italiji zlo, a najmanje radnom talijanskom narodu. Jugoslavija ne želi materijalno uništenje Italije, ali Jugoslavija se ne može odreći izvjesne odštete, jer joj je to potrebno da bi barem donekle nadoknadila ogromnu štetu pričinjenu okupacijom, i zaliječila rane koje su joj zadane.

Mi smo svjesni da se talijanski radni narod nalazi u teškoj ekonomskoj situaciji. Fašističke avanture, a naročito ovaj posljednji krvavi rat, nanijele su talijanskom narodu velike štete, ali je njegova stvar da glavni teret snose oni koji su krivi za te avanture, za žrtve i štete nanesene drugim narodima.

Isto tako je potrebno da talijanski narod, ili, tačnije kazano – istinski demokratske snage Italije, onemoguće razne fašističke provokatore, koji ponovo svim silama nastoje izazvati mržnju talijanskog naroda protiv jugoslovenskih naroda.

Razne izmišljotine fašističkih i profašističkih listova u Italiji o tome da u Istri i Slovenačkom primorju postoje progoni talijanskog življa mogu štetiti samom talijanskom narodu isto toliko koliko i Jugoslaviji. Talijansko stanovništvo koje se nalazi na teritoriji pod upravom jugoslovenskih vojnih vlasti ima jednaka prava sa slovenačkim i hrvatskim življem. Ovu činjenicu vrlo dobro znaju i odgovorni ljudi u Italiji, ali ipak dozvoljavaju fašistima da šire najodvratnije laži o progonima talijanskog stanovništva. Štaviše, oni i sami govore i pišu o tobožnjim progonima Talijana pod jugoslovenskom upravom. Zašto je to potrebno i čemu to vodi? Zar misle da će se na taj način popraviti odnosi s Jugoslavijom? Zar misle da će se lažnim prikazivanjem stanja u Istri i Slovenačkom primorju moći skrenuti svjetska javnost na pogrešan put i na taj način postići određeni cilj, to jest – da talijanski imperijalisti ponovo zavladaju krajevima koje su nekada na nepravedan način dobili? Bilo bi dobro da službeni talijanski krugovi gledaju smjelo stvarnosti u oči, da realno posmatraju stanje u tim krajevima i nastoje naći kontakt s današnjom Jugoslavijom, da se zajednički riješe sporna pitanja, i to tako da se ukloni sve ono što bi u budućnosti moglo smetati prijateljskim odnosima obiju zemalja.

Današnja nova, Federativna Narodna Republika Jugoslavija riješila je na najdemokratskiji način nacionalno pitanje. Nacionalne manjine u Jugoslaviji imaju sve mogućnosti i prava kulturnog i nacionalnog razvitka i bilo bi apsurdno tvrditi da za talijanske manjine u Jugoslaviji neće postojati ista prava kao i za ostale. Dosadašnji razvitak na teritoriji koja je pod jugoslovenskom vojnom upravom,

kao i na teritoriji koja je po ugovoru u Beogradu došla pod savezničku upravu, pokazuje da su odnosi između talijanskog, hrvatskog i slovenačkog stanovništva najbolji, kako se samo željeti može. Razumije se, to je omogućio istinski demokratski poredak, činjenica da narod ima vlast u svojim rukama. Prema tome, kod nas nema nikakvih podsticaja koji bi takav odnos u tim krajevima pogoršavali; takvi podsticaji mogu dolaziti samo od talijanskih fašista i iredentista, koji ne mogu da se pomire s činjenicom da ovi krajevi moraju pripasti Jugoslaviji.

Tako stoje stvari i nikako drukčije. I mi smo čvrsto riješeni da ostanemo kod dosadašnjih naših zahtjeva, jer su oni opravdani. A priznavanje tih zahtjeva od službenih krugova Italije doista bi značilo stvaranje preduslova za rješavanje svih spornih pitanja na korist obiju zemalja.

S dosadašnjim neprijateljskim držanjem, klevetanjem i podmetanjem neće se daleko doći. Blato kojim se nabacuju reakcionarni i fašistički elementi Italije na Jugoslaviju i njene rukovodioce pogoda njih same. Način pisanja izvjesne talijanske štampe nije dostojan jednog kulturnog naroda. To je poznati način Gebelsa [Jozefa] i bivših Musolinijevih piskarala, koji su se sada povampirili. Fašistički elementi Italije ponovo rade punom parom – blagodareći podršku koju imaju – na tome da raspire Danuncijev iredentizam* kod talijanskog naroda i da ga pridobiju za nove opasne avanture. Mi vjerujemo da je talijanski radni narod sit tih avanturista i da će sam znati spriječiti njihove provokatorske namjere. Radni talijanski narod grada i sela ima u susjednoj novoj, Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji svoga iskrenog prijatelja koji želi da s talijanskim narodom živi u najboljim odnosima.

Na koncu, naša je želja da naši saveznici uvide da nije krivnja na Jugoslaviji što dosad nije došlo do poboljšanja odnosa s Italijom. A isto tako mi želimo da naši saveznici priznaju naše opravdane zahtjeve, naše žrtve, pričinjene nam štete, teškoće i stradanja naših naroda u oblastima koje su bile pod okupacijom Italije. Puno razumijevanje i smjelo rješavanje pitanja koja tangiraju Jugoslaviju u vezi s Italijom bez sumnje će mnogo doprinijeti učvršćenju mira, jer se time uklanjaju elementi nespokojstva i nesigurnosti u ovom dijelu Evrope.

[Oko 17. decembra 1945,
Beograd]

J. B. Tito, Izgradnja nove Jugoslavije,
knj. II/1, str. 218–225.
»Борба«, 17. decembar 1945.

* Vid. nap. 144.

DJEDU [CENTRALNOM KOMITETU SKP(b)]

Slažemo se s tim da dođe grupa španskih drugova. Nije moguće odmah organizovati njihov dalji put na Zapad.

Trudićemo se da ih pošaljemo prvom prilikom.²⁶

29. decembar 1945.
[Beograd]

Valter [Josip Broz
Tito]

*Arhiv Centralnog komiteta
Saveza komunista Jugoslavije
(u daljem tekstu: A-ČK SKJ),
Komisija za međunarodne odnose i veze,
SSSR, reg. br. IX, 1-II/17.*

Prevod s ruskog

[INTERVJU DAT KRAJEM DECEMBRA 1945. DOPISNIKU BRITANSKE AGENCIJE »ROJTER« U BEOGRADU²⁷]

Možete da saopćite britanskom narodu: kada mi kažemo da želimo dobre odnose s Velikom Britanijom, to nisu samo prazne fraze. Mi stvarno želimo dobre odnose s Velikom Britanijom. Britanija je još uvijek najveća sila u Zapadnoj Evropi, naročito sada kada je Njemačka iščezla i kada Francuska još uvijek pati od posljedica poraza i okupacije. U interesu je i naše zemlje da odnosi s engleskim narodom budu što bolji. Nama je stalo do toga da obnovimo privredne odnose s Velikom Britanijom. Naravno, postoje problemi koje treba riješiti prije nego što se ponovo budu mogli uspostaviti normalni ekonomski odnosi, ali ja vjerujem da je najbolje da odmah pristupimo rješavanju tih problema, tako da oni ne izazivaju stalno sumnjičenje i ometaju dobre odnose između dviju zemalja.

Mi smo bili saveznici u dva velika rata i treba da budemo prijatelji. Kada budu riješeni opći problemi širih načela, neće biti teško da se nađe rješenje takvih problema kao što su problemi britanskih koncesija u Jugoslaviji. Došlo je vrijeme kada možemo da otpočnemo da radimo zajedno i koliko ja mogu da vidim – ne postoje razlozi koji bi sprečavali našu saradnju.

Mi smo već obrazovali odbor u cilju ispitivanja problema privrednih odnosa, a naročito pitanja uzajamnog plaćanja. Rješenje ovakvih problema doprinijeće u velikoj mjeri uklanjanju nepovjerenja.

U posljednje vrijeme naši odnosi s Velikom Britanijom, koji su – priznajem – ponekad bili dosta zategnuti, znatno su se poboljšali.

Do toga je došlo naročito poslije posjete članova britanskog parlamenta Jugoslaviji,²⁸ iza čega je uslijedio niz povoljnih članaka u britanskoj štampi, što dokazuje da i Engleska želi dobre odnose s našom zemljom. Ovo poboljšanje treba u velikoj mjeri pozdraviti. Treba imati u vidu da smo mi veoma osjetljivi u pogledu priznavanja naših ratnih napora. Tačno je da nam je potrebna hitna pomoć, ali ako je dobijemo – ne bismo je dobili nezasluženo. Mi bismo bili zahvalni za pomoć, ali ne dolazimo kao prosjaci da tražimo ono što ne zaslužujemo. Ova pomoć pomogla bi nam da brže obnovimo našu ratom opustošenu zemlju. Bez te pomoći ići će mnogo sporije. Razumije se, neka kombinacija s ekonomskim pritiskom protiv nas morala bi propasti, jer mi imamo energije i smjelosti i – ako to bude potrebno – mi bismo ipak na koncu uspjeli sami da obnovimo našu zemlju. Mi ne sjedimo skrštenih ruku čekajući pomoć. Mi obnavljamo našu zemlju kako najbolje umijemo, služeći se našim sopstvenim sredstvima. Čovjek mora sam sebi da pomogne ako želi da zasluži pomoć od drugih. Mi znamo da je i Engleska u velikoj mjeri propatila u ovom ratu, ali naš narod radi da pomogne sebi i drugima. Mi se nadamo izvjesnoj pomoći od reparacija, i od reparacija od Italije, koja je toliku štetu nanijela Jugoslaviji. Nama su poznate teškoće Italije, ali ona mora da prizna odgovornost za štetu koju nam je nanijela. Samo otvorenim priznanjem ove odgovornosti i iskrenim pokušajem da popravi ono što je učinila – može se doći do uspostave boljih odnosa između naših dviju zemalja.

*J. B. Tito, Izgradnja nove Jugoslavije,
knj. II/1, str. 226–227.
»Борба«, 30. decembar 1945.*

UČINIMO SVE DA 1946. GODINA BUDE GODINA VELIKIH POBJEDA NA OBNOVI NAŠE ZEMLJE²⁹

Godina 1945. bila je godina vojničke pobjede ujedinjenih slobodoljubivih naroda, velikih i malih, nad fašističkim osovinskim osvajačima i njihovim pomagačima.³⁰ Ali za našu zemlju, za narode Jugoslavije, 1945. godina ima osobiti značaj, jer su se u toj godini zbili u Jugoslaviji događaji koji su opredijelili pravac razvitka naše zemlje za nedogledan niz godina. To je bila za nas godina pobjede nad okupatorima i domaćim izdajnicima koji su služili okupatoru vršeći zvjerstva nad sopstvenim narodom. U toj godini postignuti su veliki vanjski i unutrašnji politički uspjesi. Jako je porastao ugled

naše zemlje, koja je, zbog svojih napora i doprinosa u ratu, dobila sveopće priznanje Ujedinjenih naroda.

Naša je zemlja uspjela da se konsoliduje stvaranjem organa narodne vlasti – od najnižih do najviših – na čitavoj teritoriji Jugoslavije. Održani su izbori za Ustavotvornu skupštinu,³¹ koja je jednoglasno donijela veliku historijsku odluku o ukidanju monarhije i proglašenju Federativne Narodne Republike Jugoslavije.³² Doneseni su mnogi demokratski zakoni i uredbe, prihvaćen je u načelu nacrt novog Ustava,³³ koji će biti temelj naše državnosti, naše narodne demokratije, naše Federativne Narodne Republike Jugoslavije, koja predstavlja čvrstu zajednicu slobodnom voljom ujedinjenih naroda.

Rascjepkana okupacijom na više dijelova, stara Jugoslavija se raspala, a na njenim ruševinama, u 1945. godini, dovršena je veličanstvena nova državna zgrada – Federativna Narodna Republika Jugoslavija, koja je u četvorogodišnjoj natčovječanskoj borbi građena iz krvi i kostiju stotina hiljada najboljih sinova naroda Jugoslavije.

U toj su godini naši narodi činili ogromne napore i postigli velike uspjehe u obnovi naše razorene zemlje. Uspostavljen je ratom razoreni željeznički saobraćaj. Obnovljeno je i stavljeno u pogon mnogo naše industrije, koja već snabdijeva naše stanovništvo raznim proizvodima. Osposobljen je veći dio rudnika, iz kojih se naše fabrike i saobraćaj snabdijevaju ugljenom i rudom. Popravljeno je i obnovljeno hiljade raznih zgrada i stotine porušenih i popaljenih sela. Država je dala i omogućila prevoz desetina hiljada vagona žita i drugih namirnica u krajeve koji su najviše postradali od okupatora. Uz pomoć narodnofrontovskih organizacija i vojske zasijano je blizu milion jutara napuštene zemlje, čiji plodovi služe uglavnom za prehranu stanovništva u onim krajevima koji su najviše postradali od rata. Obnovljeno je i započelo svoj rad u prošloj godini stotine raznih škola, nižih i viših. Samo blagodareći heroizmu kojim su bili prožeti najbolji sinovi i kćeri naše zemlje izvršeni su u rekordnom roku mnogi radovi, korisni i potrebni za zajednicu.

Ako se uzme u obzir da je naša hrabra Jugoslovenska armija još u maju mjesecu vodila posljednje teške bojeve za oslobođenje naše zemlje,³⁴ onda to pokazuje da je prošlo svega osam mjeseci otkako je zemlja oslobođena i otkako su se naši narodi mogli potpuno posvetiti liječenju teških rana koje nam je zadao okupator.

To su činjenice koje najrječitije govore o ogromnim naporima naših naroda: naših radnika, naše omladine, naših žena, naših seljaka, naše narodne inteligencije, naše Armije i naših rukovodilaca. Koliko je samoprijegara, elana i truda trebalo uložiti dok se sve to postiglo! Ali moram naglasiti da bi uspjesi bili još bolji i veći da nije

bilo raznih neprijatelja naroda, koji su svim sredstvima radili da osujete uspjehe na obnovi naše zemlje. Stara Jugoslavija i četvorogodišnja okupacija ostavile su nam rdavo naslijeđe. Sabotaže, špekulacije, crna berza i, najzad, krađe koje su se događale u našoj zemlji posljednje godine, nanijele su milijardu štete privredi naše države. Bilo je teških sabotaža pri izgradnji mostova, sabotaža i krađa na željezničkom saobraćaju, u industriji, sabotaža u riječnom saobraćaju, u poljoprivredi, u rudarstvu itd. To su ostaci staroga. A u isto vrijeme ovo ima politički karakter, jer neprijatelj naše Federativne Narodne Republike primjenjuje sada takva sredstva da bi spriječio naš napredak. Takve sabotere, rasipače narodne imovine, kradljivce, crnoboznjance i švercere treba goniti do uništenja ako hoćemo da očuvamo velike tekovine oslobodilačke borbe, ako hoćemo da ostvarimo ono za što je ginulo stotine hiljada najboljih sinova naše zemlje, ako hoćemo da ostvarimo bolju i srećniju budućnost sadašnjoj generaciji i budućim pokoljenjima naroda Jugoslavije. Protiv toga zla treba da se bori svaki pošten rodoljub, svaki onaj koji voli svoju zemlju i svoj narod.

Zašto ja to iznosim ovdje? Zato da se vidi koliko su nam pravljene smetnje raznim zločinačkim djelima da bi se onemogućili naponi na postignuću još boljih i još većih rezultata. Iznosim zato da se vidi kako neprijatelji naše Federativne Narodne Republike ne miruju, ne prezaju ni od kakvih sredstava, pa ma kako ona bila prljava, samo da bi napakostili novoj Jugoslaviji. Iznosim to zbog toga što želim upozoriti sve poštene rodoljube da budu budni prema svim tim pojavama i da pomognu organima narodne vlasti da se takve štetočine privedu zasluženoj kazni. Govorim to zbog toga jer treba poznavati bolest ako se hoće da ona bude uspješno liječena, treba vidjeti zlo ako se hoće da ono bude iskorijenjeno. Treba nemilosrdno šibati ono što ne valja i što smeta našem razvitku, a to imaju pravo oni koji i sami daju sve od sebe u interesu zajednice. Dok, s jedne strane, milioni rodoljuba ulažu sve svoje snage da bi što više doprinijeli izgradnji svoje razorene zemlje, da bi se čim prije barem donekle uklonila bijeda i stvorili bolji uslovi života, s druge strane, jedna šaka izroda, ne prezajući ni pred čim, pokušava da to spriječi.

Stupamo u novu, 1946. godinu s ogromnim i teškim zadacima. Ako je godina 1945. bila godina pobjede na bojnom i političkom polju, to je svaki građanin ove zemlje dužan učiniti sve da nova, 1946. godina bude, barem djelimično, godina pobjede na privrednom polju. Razumije se, ne može biti riječi o potpunoj pobjedi, jer je razorenost naše zemlje tako velika da će biti potrebno mnogo godina rada dok se potpuno zaliječe rane. Ali u 1946. godini mi moramo stvoriti preduslove, moramo udariti čvrste temelje, moramo

imati jasne perspektive i pristupiti planskoj narodnoj privredi. Stanje u našoj narodnoj privredi traži od svakog pojedinca ulaganje maksimalnih napora da bi se stvorili uslovi za bolju sutrašnjicu.

Mnoge naše fabrike još ni izdaleka nisu dostigle predratni kapacitet. Troškovi proizvodnje raznih predmeta potrebnih za život suviše su visoki. Od toga nema koristi ni država, ni potrošači grada i sela, niti radnici. Pomanjkanje i skupoća fabričkih proizvoda izazivaju povišenje cijena i sredstvima za život koja proizvode seljaci i sitni obrtnici. Svako pomanjkanje proizvoda i predmeta potrebnih za život već izaziva skupoću. Zato je potrebno podići produkciju, stvoriti što više proizvoda da bi naši seljaci mogli kupiti ono što im treba, ali po takvim cijenama koje se neće suviše razilaziti od cijena njihovih proizvoda.

Obraćam se vama, radnici fabrika i rudnika! Povećajte proizvodnju u vašim preduzećima, povećajte produktivnost rada, stvorite što više raznih proizvoda, jer ćete time i sebi stvoriti bolje uslove života! Ova država je država trudbenika grada i sela i zato pomozite svim silama obnovi svoje razorene zemlje. Ugledajte se na mnoge vaše drugove i drugarice u preduzećima i rudnicima, koji već postadoše heroji rada! Budite budni protiv svih vrsta sabotaze i onemogućavajte neprijatelje naroda koji ometaju stvaranje vaše srećnije budućnosti!

U 1946. godini treba radni i stvaralački elan još više povisiti. Ulaganjem maksimalnih napora i dobrovoljnim radom omogućeno nam je u prošloj 1945. godini učiniti prava čuda u izgradnji naše zemlje. Taj elan i dobrovoljnost rada ne smiju u ovoj godini oslabiti, nego, naprotiv, moraju još ojačati.

Obraćam se tebi, omladino Jugoslavije, da budeš nosilac radnog oduševljenja, da budeš primjer upornosti i samopožrtvovanja u izgradnji naše zemlje, kao što si bila primjer u četvorogodišnjoj borbi za slobodu svoje zemlje, kao što si i u prošloj 1945. godini bila primjer u radu na obnovi zemlje! Borba za pobjedu na obnovi zemlje, na savlađivanju privrednih teškoća, jeste sastavni dio one velike borbe na bojnopolju u kojoj su – da bi drugima bilo bolje – ginule desetine hiljada omladinaca i omladinki Jugoslavije. Neka tvoj omladinski polet i žar nađu svoga oduška u prvom redu u stvaralačkom radu!

Mnogi neprijatelji, pa čak i neki »prijatelji« današnje Jugoslavije nastoje svim silama unijeti zabunu među naše seljake. Sije se nepovjerenje prema današnjim organima narodnih vlasti, iskorišćava se pomanjkanje raznih sredstava potrebnih seljacima, šire se razne lažne vijesti od kojih obično ima štete ne samo država već i sami seljaci. Nastoji se uticati na seljake da ne prodaju svoje proizvode državi, koja mora da se brine o postradalima od rata oblastima i o

siromašnim slojevima itd. Sve se to čini s namjerom da se unesu nemir i nepovjerenje u narod, da se stvori nepovjerenje seljaka prema državi, s ciljem da se otežaju, ako se već ne mogu spriječiti, obnova i konsolidacija naše zemlje u privrednom pogledu.

Obraćam se vama seljacima da ne vjerujete tim navodnim prijateljima seljaka, pošto oni nisu prijatelji nove Jugoslavije, što u isto vrijeme znači da nisu ni vaši prijatelji! Vaša požrtvovanost u izgradnji naše zemlje, vaše povjerenje u Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju jeste garancija da ćemo brzo prebroditi mnoge teškoće koje nam stoje na putu. Mi znamo vaše teškoće, vaše potrebe, i nastojimo svim silama da učinimo sve što možemo da dobijete ono što je vama najpotrebnije. Još će biti izvjesno vrijeme teškoća, ali svakog dana ide nabolje, jer naše fabrike već izrađuju i svakog dana će sve više izrađivati one predmete koji su vama najviše potrebni. Budite uvjereni da će se današnja vlast pobrinuti da se razni tereti podjednako podijele. Nastojte da u 1946. godini obradite i zasijete što bolje i što više vaša polja i vinograde, da odnjegujete što više stoke itd. To će biti snažan doprinos obnovi naše zemlje, brzom uklanjanju bijede, učvršćenju naše nove, Federativne Narodne Republike Jugoslavije.

Ima mnogo žalbi na administraciju narodnih vlasti – od najnižih organa pa do ministarstava. Često i s pravom. To je ostavština staroga. Najopasniji je u administraciji birokratizam, jer on, u prvome redu, znači bezdušni odnos prema ljudima, kako prema pojedincima, tako i prema zajednici, nerazumijevanje teškoća i potreba pojedinih ljudi. Zbog birokratizma ponekad se pojedincima stvaraju prave tragedije u životu. Činovnici koji tako postupaju ne vole svoj narod niti državu koju služe. U našim državnim ustanovama mora vladati najljepši odnos prema ljudima, prema narodu, jer je to narodna država i činovnici su za to da služe narodu i da mu dobro služe. Isti elan u radu, kakav mi tražimo od naših radnika i radnica, od naših omladinskih, ženskih i drugih organizacija, mora vladati i u našim državnim ustanovama.

Svuda u kancelarijama, u nižim, srednjim i visokim školama, u laboratorijama itd. mora provijavati radni i stvaralački duh sličan onome kakav je vladao u redovima boraca od 1941. do konačne pobjede. Svako treba da radi s uvjerenjem da radeći za zajednicu u isto vrijeme radi i za sebe. Svako treba da shvati rad ne samo kao način za dobijanje sredstava za život već u prvom redu kao obavezu prema zajednici, obavezu prema našoj razorenoj domovini, koju mi moramo izgraditi i učiniti srećnijom nego što je bila.

Manje raznih proslava i besplodnih sastanaka, više rada! Razni sastanci i konferencije ne smiju biti sami sebi cilj, već moraju imati

proizvodni karakter, karakter savjetovanja kako će se što bolje i brže izvršiti i ostvariti izvjesne zadaće koje stoje pred nama.

Radnici, seljaci i poštena narodna inteligencijo! Neka 1946. godina bude godina najvećeg poleta i pobjeda na obnovi naše zemlje! Podimo s novim elanom na savlađivanje velikih i časnih zadaća koje nas čekaju i koje moramo izvršiti! Izgradimo ekonomski jaku Jugoslaviju, jer je to jedini preduslov bolje i srećnije budućnosti naših naroda, jaka garancija naše nezavisnosti i ugleda naše zemlje! U našoj sredini ne smije biti mjesta onima koji mogu, a neće da rade. U našoj zemlji imaju svi građani jednaka prava, ali i jednake dužnosti.

J.B. Tito, Izgradnja nove Jugoslavije, knj. II/1, Beograd, »Kultura« 1948, str. 228–234. »Борба«, 1. januar 1946.

[ZAPIS TITOVOG RAZGOVORA ODRŽANOG U BEOGRADU 2. JANUARA 1946. S DELEGACIJOM SAVEZA ŽELJEZNIČKIH I TRANSPORTNIH RADNIKA I NAMJEŠTENIKA JUGOSLAVIJE]

Predsednik Ministarskog saveta maršal Jugoslavije Josip Broz Tito primio je u sredu delegaciju Saveza železničkih i transportnih radnika i nameštenika Jugoslavije. Delegaciju su sačinjavali: sekretar Saveza železničara Branko Medić, članovi Centralne uprave Saveza Viktor Koleča i Miloš Crevar, urednik lista »Slobodni železničar« Petar Vešović, predsednik Sekretarijata Zagreb Ivan Andrijević, udarnik-livac železničke radionice Zagreb Jurina Gašpar, sekretar Sekretarijata Sarajevo Uzeir Dilberović, udarnik-mašinovođa ložionice Sarajevo Mihailo Milušić, sekretar Sekretarijata Ljubljana Maks Majeršič, sekretar Sekretarijata Skoplje Krume Todorovski, udarnik-bravar ložionice Skoplje Trajko Nikolovski, predsednik Sekretarijata Beograd Borivoje Kušić, udarnik-bravar železničke radionice Niš Trajko Ilić, sekretar Sekretarijata Novi Sad Dušan Vojnović i udarnik-strugar železničke radionice Subotice Antun Molnar.

U toku razgovora, koji je protekao u srdačnoj atmosferi i trajao preko dva sata, dodirnuta su mnoga aktuelna organizaciona, administrativna i socijalna pitanja železničara.

Ističući prilikom susreta sa članovima delegacije svoje veliko interesovanje za železnice i probleme koji su sa njom u vezi, maršal

Tito se obratio članovima sekretarijata i udarnicima sledećim rečima:

Željeznice su vrlo važan faktor u razvitku naše privrede i izgradnji naše zemlje. Mi u raznim oblastima rada imamo pojedinačna herojska djela, imamo doista pojedinačne sjajne primjere, ali nam željeznice u tom pogledu, osim radionica, daleko zaostaju. Moram odmah da vam kažem da na transportu ima najviše ostataka onih starih vremena, koji se moraju očistiti. Vi ste na sastanku vašeg plenuma obradili važna pitanja iz vaše oblasti rada, a ja bih htio da o tome progovorimo, da od vas čujem konkretne stvari. Jer, ima mnogo tužbi, naročito u pogledu prevoza materijala, krađa i drugog.

Obavešten da je u Savez železničara učlanjeno preko 96.000 železničara, odnosno oko 90% svih železničara, da je jedno od osnovnih pitanja potreba podizanja sindikalnih kadrova putem kurseva i škola i da je na zasjedanju plenuma Saveza naročito podvučena žalosna pojava krađa na železnicama, maršal Tito je primetio:

Pojave krađe kao i ostale nepravilnosti treba iskorijeniti najoštrijim, drakonskim mjerama. Novčano kažnjavanje je neefikasno i tim putem se ne može liječiti. A kad se te pojave iskorijene, onda će ići dobro.

Funkcioneri Saveza istakli su zatim da je prevaspitavanje železničkog kadra jedan od najvažnijih problema. Potreban je jedan period ozbiljnog rada da bi se železničko osoblje pravilno izgradilo i očistilo od raznih štitenika i korteša predratnih režima koji su uvlačeni u red železničara bez obzira na sposobnost.

U vezi sa nestašicom uglja, od koje naše željeznice takođe trpe, maršal Tito je naglasio da je glavni razlog nedostatka uglja i pravilnog snabdevanja železnica u tome što kod nas još nisu svi rudnici osposobljeni, nema jedne potpune planske proizvodnje i raspodele.

Kad plan bude stvoren – rekao je Maršal – i kad se sve po tome planu bude radilo i raspodjeljivalo, kad budu svi rudnici osposobljeni, onda će biti dovoljno uglja i neće biti slučajeva da on bilo gdje ostaje i leži.

Prelazeći na pitanje socijalnog osiguranja železničara, maršal Tito je rekao:

Vi ste imali bolesničke fondove, bolnice i sanatorijume. Ja se slažem s tim da to ostane vama, jer vi morate dati potrebne uslove za liječenje železničara. Mi možemo imati jedinstvene propise, ali vi to možete zadržati. Samo, ne treba da se izolirate.

Zatim se Maršal interesovao za način snabdevanja železničkih radnika i nameštenika, pa je u vezi s pitanjem stvaranja železničarskih zadruga izjavio:

Pravilno je da vi stvarate svoje nabavlačko-potrošačke zadruge. Naročito sada, u ovoj fazi u kojoj mi ne možemo u nedogled povišavati plate zbog poskupljivanja izvjesnih namirnica potrebnih za život, jer bi samim tim povećanjem plata mi u stvari učinili da cijene budu još veće. A na taj način mi nikad nećemo doći do kraja. Zato je potrebno povećati proizvodnju. Tu bih htio da istaknem da su na željeznicama najbolje radionice. Na željeznici su stvorena čuda. Radnici su dali maksimum koji su mogli dati. I to je svijetla tačka kod vas. Za one koji su se pri tom naročito istakli mi možemo primijeniti sistem nagrađivanja, davanja premija, specijalnih nagrada. Zasad plate nećemo moći da povišimo, ali kad radnik i činovnik bude dobio jevtine namirnice, onda će on moći da živi s platom koju ima. Zato je neophodno stvaranje zadruga. Samo treba paziti da te vaše zadruge ne dođu u ruke raznih špekulanata, nego da budu u poštenim rukama. Pri tom, pošto su željeznice u rukama savezne vlade, vi možete imati centralne zadruge, a podružnice u mjestima u kojima je to potrebno. Pazite dobro da se vaše zadruge ne birokratiziraju.

Moram da vam kažem da ćemo posvetiti veliku pažnju željeznici i da ćemo gledati da željeznički radnici budu takvi da mogu dati sve od sebe. To traže interesi naše države i naše ekonomije. Pogrešno bi bilo otpočeti s izvjesnim represivnim mjerama protiv štetnih elemenata, a ne voditi računa o uslovima radnika. Zato se mora voditi računa o organizaciji snabdijevanja željezničkih radnika. Mi hoćemo da nam sindikati radnika i namještenika pomognu svuda da nađemo bolji izlaz. Zato vam još jedanput kažem da kod nas nije glavno pitanje veće ili manje nadnice, nego pitanje snabdijevanja – davanja u naturi. Tu vi možete imati punog učešća.

U toku daljeg razgovora železničari su predložili stvaranje posebnih disciplinskih sudova koji bi na licu mesta izricali kazne i na taj način sprečavali duga birokratska isleđivanja, koja nemaju nikakvog efekta.

Za ovakve stvari sada su osnovana specijalna sudska vijeća, koja na osnovu fakata u posljednjoj instanci sude krivcima i izriču vrlo stroge kazne za krupne stvari. To važi i za ljude koji su na željeznici, jer ćemo i tu mi biti vrlo strogi. Mi stvaramo nešto novo i ne treba upotrebljavati stare metode koje su u suprotnosti s našim namjerama. Stare metode, koje su se u raznim ministarstvima pri-

mjenjivale u početku, samo su nas kompromitovale, a nimalo nam nisu pomogle. Mi moramo kod otpuštanja pažljivo postupati jer se često radi proizvoljno. Primjenjivanje takvih mjera od savjesnih ljudi, koji imaju osjećaj pune odgovornosti, može da bude i povoljno, ali kad to primjenjuje nesavjestan čovjek, onda su one samo štetne.

Maršal Tito je pokazao veliko interesovanje za radnike železničkih radionica u raznim krajevima naše države koji su se istakli u svom radu, pa je preporučio članovima delegacije da primere zalaganja i udarništva ističu u svom sindikalnom organu »Slobodni železničar«.

Ja sam, na primjer, oštro kritikovao rad na željezničkom mostu na Savi.³⁵ A sada sam neobično zadovoljan tim ljudima koji su radili pod najtežim uslovima. I tražio sam da se predlože za odlikovanje. Ja sam za odlikovanje i za nagradu ljudi, ali sam isto tako i za to da se kazne oni koji su svjesno skrivili.

Jedan delegat postavio je Maršalu pitanje o pomoći koju bi trebalo ukazati kulturnom razvoju železničara.

Ja sam za to da se i tu radi s perspektivom koja odgovara novoj Jugoslaviji. Ne raditi po starom. A ako već nije moguće to učiniti odjednom, ipak je neophodno da to imamo u vidu. Jer, to je jedan od vrlo važnih uslova za razvoj radništva.

Maršal je zatim ponovo žigosao razne nepravilnosti činovničkog aparata, u kome se često nađu četnički i ustaški elementi, pa je, pošto je istakao da jedan čovek koji nije ispravan može da pokvari hiljadu ljudi, nastavio:

Greške treba iznositi, jer se one samo tako mogu ispraviti. Ja osuđujem najteže pojavu krađe na željeznicama. Dok kod nas, na primjer, gladuju izvjesni krajevi, Bosna, Crna Gora, Lika, Crna Trava u Srbiji, dok oskudijevaju oni koji najviše rade i daju od sebe, razni paraziti špekulišu, te se dešava da se Unrina slanina prodaje u Sremu. Kako je ona došla tamo? Možda se tu ne radi uvijek o ljudima na željeznici, ali nekog kontakta ima. Ja znam da je kamionima sa stanica odvožena roba.

Ja nisam zadovoljan transportom. Ali, što se tiče radionica i manuelnih radnika uopšte, ja ne mogu ništa da prigovorim, nego, naprotiv, mogu najpohvalnije da se izrazim. Tu su na prvom mjestu niška, zagrebačka, mariborska i druge radionice.

U poređenju s mnogim drugim zemljama, za stanje u Jugoslaviji može se ipak reći da je najbolje. Naš uspjeh je u tome što smo

mi uspjeli da pokrenemo čitav narod. Stroge mjere koje sam pome-
nuo i koje moramo da primjenjujemo biće samo prijatne svakom
poštenom radniku, seljaku i svakom poštenom građaninu. A mi
ćemo biti najsrećniji kad budemo mogli da odbacimo te stroge mje-
re, jer nam one nisu cilj, nego samo sredstvo.

*Zatim su članovi delegacije obavestili Maršala o raznim sluča-
jevima udarništva, za koje je Maršal preporučio da budu objavljeni
i u dnevnoj, a ne samo u stručnoj štampi, ali bez preterivanja i s
iznošenjem činjenica. Delegati su istakli da bi uspeh u radu bio još
veći kad bi radnici imali dovoljno alata i materijala.*

Mi ćemo gledati da na račun reparacija dobijemo iz Njemačke
fabrike i materijal, pa ćemo onda potreban alat i druga tehnička
sredstva praviti sami, ovdje.

*U nastavku razgovora članovi delegacije su zamolili da se radi
stvaranja kadra mašinista, manevrista, saobraćajaca i drugih struč-
nih radnika na železnici održe potrebni kursevi i da se pomognu š-
grtske železničke škole. Pored toga, mašinstima, manevristima i
kočničarima trebalo bi omogućiti da na stanicama u koje dođu
imaju osigurano pristojno prenoćište i hranu. Maršal Tito je za ove
i druge potrebe železničara pokazao veliko razumevanje.*

Ali mi nećemo moći razne potrebe da zadovoljimo samo iz bu-
džeta. Mi moramo nabaviti potrebna sredstva, moramo stvoriti
preduslove i jednu solidnu bazu za rad. Mi stvaramo fond za izgrad-
nju. Prihod od Unrine robe³⁶ i reparacija ući će u taj fond. Ali ja
apelujem na dobrovoljnost rada, jer njega još treba. Više rada, a ma-
nje neproduktivnih konferencija. Konferencije su potrebne kad treba
rješavati izvjesne stvari, ali ih ne treba održavati bez potrebe i samo
gubiti vrijeme. Jer to ljudima dodija.

*Ulazeći u detalje pitanja snabdevanja železničara i radnih ljudi
uopšte, maršal Tito je istakao da se nabavke u malim količinama
ne smeju smatrati švercom iako je to nepravilno, ali je potrebno
udariti po krupnim švercerima.*

Bilo bi pogrešno – rekao je Maršal – smatrati švercom ako neko
kupi izvjesnu malu količinu namirnica za svoju kuću. Jer, kad plan-
sko snabdijevanje i raspodjela budu dovoljni, onda će ta potreba sa-
mostalnog snabdijevanja otpasti. Ali, treba udariti po krupnima, jer
se kroz taj krupni šverc šteti zajednici i stvara jedan novi sloj bo-
gataša i parazita.

Maršal je zatim, pošto je bio obavešten o izvesnim slučajevima smetanja u snabdevanju i o neovlašćenom zaplenjivanju namirnica koje su nabavili železničari preko svojih zadruga, naglasio da se ne smeju činiti nikakve smetnje pri snabdevanju koje se vrši u okviru dozvoljenih cena.

Danas sindikati nisu više kao predstavnici radnika i namještenika u takvom odnosu prema kapitalu kao što su bili ranije. Danas su oni čuvar ove države. Oni o njoj moraju da vode brigu, kao što je na njima i dužnost da vode brigu o radnicima, o tome da radnici dobiju ono što je potrebno, a u isto vrijeme da vode brigu i o podizanju produkcije. Zato kažem: treba uložiti maksimum truda i povećati proizvodnju, jer će se položaj radnog naroda samo tako stalno popravljati. Ja ne vidim druge mogućnosti za povišenje standarda života. Povišenje plata nije pravilan put, a stvaranje zadruga omogućće bolje i jeftinije snabdijevanje. GRANAP, koji je državno preduzeće, ne smije da koči samoinicijativu. A ja ću, kad budem znao da je obaveza države prema radnicima potpuno izvršena, moći od njih da tražim još više. Danas mi je to još teško, iako smo mi već učinili snažan korak naprijed po pitanju spriječavanja izrabljivanja. Državni privredni sektor ne smije biti zamjena kapitalističkog izrabljivanja. A radni čovjek zasad treba da dobije koliko zasluži.

Pošto je rekao da će se ispitati mogućnost odlaska jedne delegacije udarnika u Sovjetski Savez, maršal Tito se interesovao za rad Ministarstva i ostalih železničkih ustanova i za eventualne pojave birokratizma u tom radu, pa je u vezi s tim istakao da će ovo vrlo aktuelno pitanje biti rešeno putem specijalnih komisija koje će uz pomoć sindikata kontrolisati i regulisati sve sektore privrednog života.

Delegati su zatim, prelazeći na kritiku birokratskih pojava, izneli Maršalu slučaj otpuštanja oko 200 šofera iz Državnog saobraćajnog preduzeća. Maršal Tito je osudio ovaj postupak, ističući da je trebalo pojedinačno ispitati krivicu, pa krivce i sabotere izbaciti.

Šofera nema dovoljno. Nama je potrebno nekoliko hiljada šofera. Ali, bilo je mnogo šofera koji su se bezdušno odnosili prema kolima i prosto uništavali kamione koje smo dobili od Unre. A uz to, stvarali su veze sa švercerima. Prema takvim ljudima mi ćemo se odsada odnositi drugačije. Ali, u tom konkretnom slučaju trebalo je, kao i uvijek, utvrditi ko je kriv i ne otpuštati sve odreda. Što se tiče samog DASP-a,³⁷ ja bih ga raspustio, jer je zaista nemoguće centralizovati nekoliko hiljada kamiona. Pravilnije je dati kola federalnim jedinicama i ustanovama i svakog od njih zadužiti.

Delegat iz Makedonije obavestio je Maršala da Makedonija ne raspolaže stručnim kadrom i da je želja da se udarnici osposobe za rukovodstvo da bi se na taj način došlo do mnogo povoljnijih rezultata. Posle razgovora s delegatima predstavnicima železničara Hrvatske i Slovenije, maršal Tito je upitao delegata Bosne i Hercegovine o prilikama u toj federalnoj jedinici, pa je istakao da je zbog razvoja industrije, šumske industrije i rudarstva, Bosni i Hercegovini potrebno da ima široki železnički kolosek.

Svoj razgovor s delegatima maršal Tito je završio sledećim rečima:

Dakle, mi smo načisto s tim da treba mnogo štošta popraviti. Na tome ćemo raditi zajedničkim silama. Potrebno je mnogo budnosti. Potrebno je izbaciti neprijatelje, jer mogu da nam koče rad. A mi ćemo se sa svoje strane pobrinuti da uslovi željezničara budu bolji. Ne mogu vam obećati da će to biti za jednu godinu, ali je vjerovatno da će za dvije-tri godine već biti mnogo bolje. Ja sam zadovoljan vašim sadašnjim radom. To što ja oštro kritikujem izvjesne stvari ne znači da smatram da su neuspješne. Ja to činim zato što treba udariti po negativnim pojavama. A ja znam i pohvaljujem pozitivne rezultate svakog, pa i vašeg rada. Ja znam da su ogromne količine materijala i veliki broj ljudi prevezeni našim željeznicama preko drvenih mostova, sa starim polutrulim lokomotivama i vagonima. Što naš saobraćaj nije aktivan u prihodima, razlog je baš taj što je taj prevoz, prevoz kolonista i namirnica gladnim krajevima, bio besplatan. Ali, sada će se malo i to normalizovati, iako će prevoz kolonista trajati još neko vrijeme. U pravilnom uspostavljanju saobraćaja puno će vam pomoći i vojska, koja nije samo faktor u borbi nego isto tako i u privredi. A o kadrovima treba voditi brigu. Primjer koji ste mi iznijeli – o mašinovodama koji nemaju gdje da spavaju kad stignu u određenu stanicu – najbolje pokazuje kako ne treba raditi. Ne treba ići po jednoj generalnoj liniji, ne treba samo primati obavještenja, a ne rješavati pojavljene slučajeve. Nego, svaki slučaj ispraviti odmah kad se pojavi. Trebalo bi stvoriti prenoćišta i kantine u kojima bi to osoblje koje putuje moglo dobiti hranu. To se mora riješiti, jer zadatak je štititi radnog čovjeka i goniti neprijatelje i privredne sabotere. U radu koji vam predstoji ja vam želim mnogo uspjeha.

Opraštajući se od maršala Tita, članovi delegacije predali su mu čitavu zbirku lepih poklona koje su izradili radnici železničkih radionica širom naše zemlje: jedan stilski izrađen nož, sat koji pokazuje vreme na celoj Zemljinoj kugli, model pokretne parne dizalice u Skoplju, telefonski aparat, minijaturnu lokomotivu sa svim

delovima, albume slika obnove i udarnika, kutiju za cigarete u obliku vagona i veliki model lokomotive na okretalici.

Maršal je s velikim interesovanjem razgledao sve poklone, zahvalio i zatim se srdačno oprostio sa članovima delegacija.

»Борба«, 5. januar 1946.

RAZGOVOR [VOĐEN U BEOGRADU 13. JANUARA 1946] S OMLADINSKOM DELEGACIJOM PLENUMA CENTRALNOG ODBORA USAOJ-a³⁸

Trinaestog januara 1946. omladinska delegacija, sastavljena od 30 članova plenuma Centralnog odbora USAOJ-a, posjetila je maršala Tita u vezi s osnovnim zadacima koji se postavljaju pred USAOJ u novoj godini. U dužem razgovoru drug Tito se interesovao za rad trećeg zasijedanja plenuma Centralnog odbora USAOJ-a.

Maršal Tito: Da li je rad plenuma završen?³⁹

Odgovor: Završili smo sve tačke koje su bile na dnevnom redu, sad nam ostaje da to sprovedemo u praksi.

Maršal Tito: To je ono što je najvažnije, a i najteže. Kakvi su zaključci plenuma? Jeste li pretresli pitanje Statuta Narodne omladine?

Odgovor: Mi smo pretresli pitanje Statuta Narodne omladine, a sada je na organizacijama da ga one pretresaju dalje. Plenum se složio s principijelnim predlozima koje je Sekretarijat dao. Bilo je dosta diskusije o omladini nacionalnih manjina. Razgovarali smo o tome da se osnovnim odborima da naziv na nacionalnom jeziku.

Maršal Tito: Meni se čini da ste to pitanje nacionalnih manjina krivo shvatili. Jasno je da mi treba da damo izvjestan karakter omladinskim organizacijama nacionalnih manjina. Princip je da nacionalne manjine imaju svoju kulturno-prosvjetnu samostalnost, no ne može se prosvjeta nacionalnih manjina razvijati van okvira prosvjete Jugoslavije. Na primjer – pitanje mađarske i rumunske nacionalne manjine itd. One treba da se služe svojim nacionalnim jezikom kao sredstvom za podizanje kulturnog nivoa, ali treba da se vaspitavaju u duhu demokratskih principa nove Jugoslavije. One ne mogu biti kao neko strano tijelo, nego kao manjine u sklopu Jugoslavije. Na to treba paziti. One treba da uče na svom jeziku našu današnju stvarnost, a iz svoje historije ono što je pozitivno, napredno, a ne historiju koja raspiruje šovinizam. Mi ne možemo kod nas dozvoliti razvijanje nacionalnog šovinizma jedne druge nacionalnosti.

Biće potrebno posvetiti mnogo pažnje vaspitanju omladine. Jedan dio omladine se vaspitava u duhu neprijateljstva prema novoj Jugoslaviji. Jedan dio katoličkog svećenstva i drugi reakcionarni elementi pokušavaju usaditi omladini krivo mišljenje o novoj Jugoslaviji. Stvar je omladinskih organizacija da suzbijaju takve tendencije. Ako se djeci od najmlađih godina usađuje mržnja prema progresivnom razvitku naše zemlje, to se kasnije teško iskorjenjuje. To će nam škoditi. Nisu dovoljne izvjesne administrativne mjere, izvjesne mjere državnih organa. Omladina mora i sama da vodi računa o tome, da budno pazi na to.

Dalje pitanje vaših omladinskih organizacija: treba konkretnije postaviti stvari u pogledu školskog obrazovanja omladine i u selima i u gradovima, a naročito u selima. Srednja naobrazba i viša naobrazba zahvata mali dio seoske omladine, zahvata mnogo više gradske. Naše škole po selima su vrlo zapuštene, nema još dovoljan broj učitelja. Treba iz omladinske sredine poslati veliki dio omladine u učiteljske škole da bismo stvorili buduću generaciju učitelja. Veliki broj starih učitelja ima dobre namjere da se prilagodi novim metodama, ali im to uvijek ne uspijeva niti imaju za to stvorene uslove. Kod nas se u škole još ne unosi novi način vaspitanja. Treba stvoriti čim više novih učiteljskih kadrova od omladine da bismo omladinu mogli vaspitavati i pružiti joj ono što je potrebno. Na višim i srednjim školama mi imamo ne mali broj onih koji su se vaspitavali pod Nedićem⁴⁰ i Pavelićem,⁴¹ a jedan dobar dio te omladine još je zaveden. Bez obzira na to što smo mi pobijedili u ratu, mi sada moramo nastojati da pobijedimo na privrednom polju. Mi moramo nastojati da izgradimo naš državni privredni aparat iz odane narodne inteligencije, da bude potpuno odana našoj stvari. Kroz 3–4 godine mi još uvijek nećemo imati dovoljno izgrađene narodne inteligencije. Jedna od najvećih teškoća zasada jeste ta što nemamo dovoljno rukovodećih kadrova na koje bismo se mogli osloniti. Kod vas, kod omladine, treba voditi kurs na to da se pohađaju srednje zanatske, stručne škole itd., da se ne čeka da se završi 8 razreda gimnazije, pa onda univerzitet. Za nas je zasada najvažnija srednja stručna naobrazba. Treba stvoriti što više zanatskih i tehničkih škola. Treba stvarati čim više srednjih stručnih kadrova koji su najbliži proizvodnji. Pitanje je države da da veći broj takvih škola iako za to nemamo velikih mogućnosti. U takvim školama omladina treba da uči, jer mi nemamo vremena za čekanje. Nama je u proizvodnji potreban srednji kadar masovno. I ako budemo tako radili onda ćemo kroz kratko vrijeme imati svugdje u fabrikama, preduzećima i nadležstvima vjerne i odane kadrove na koje ćemo se moći osloniti.

Pitanje vaspitanja omladine u gradu ide još kako-tako, dok je s omladinom na selu mnogo teže. Kod seoske omladine jasno je da

je pitanje obučavanja jedno od najvažnijih pitanja. Nije dosta za seljačku omladinu govoriti da treba elana u poljoprivredi, dobrovoljnog rada itd. Za seosku omladinu moraju se stvarati takve forme za vaspitavanje koje će je privlačiti. Na primjer, stvaranje raznih kulturnih organizacija. Seoska omladina je ta koja od najranijih godina počinje fizički da radi i baš zato joj treba pružiti mogućnost da se vaspitava, da uči i da se bavi sportom itd. To je zadatak koji morate savladati, kome morate posvetiti veliku pažnju. Kod omladine treba razvijati ljubav prema našoj zemlji, stvaralački elan itd. Ali bez onoga prvoga neće se moći ni ovo, jer omladini treba i razonode kulturnog karaktera.

Čitajući vašu štampu zapazio sam neke stvari. U vašoj štampi treba manje politizirati, a davati više konkretnih stvari i primjera najboljih omladinaca na radu, učenju, sportu itd. Treba pobuditi kod omladine pozitivnu utakmicu u radu. Preko štampe se treba pozabaviti vaspitavanjem omladine seoske i gradske. Vaš kritički i samokritički, poučni stav u štampi mnogo će pomoći da se isprave mnoge stvari. To je osnovna dužnost vaše štampe. Ja bih vam stavio na srce da vi izvjesne stvari, izvjesne članke koje pišu rukovodeći ljudi u našoj državi, koji imaju sveopći karakter ili tretiraju pojedina privredna i druga pitanja, uzmete kao materijal za izučavanje i da oni budu do tančina upoznati od svakoga od vas. Kod nas se često takvi članci pročitaju pa se onda i zaborave, a poneko ih i ne pročita.

Kod postavljanja zadataka pri izgradnji naše zemlje mi često zaboravljamo na ono što treba dati omladini. Vaša stvar je da to ne zaboravite, čak da to postavite i kritički. Izgradnja privrede naše zemlje je ogromna i teška naša zadaća koju moramo da savladamo ako želimo da sačuvamo tekovine naše borbe. Razumije se da time što radimo na pitanju savlađivanja privrednih zadataka mi radimo i u interesu omladine i čitavog naroda. Da bi omladina mogla da se angažuje u privrednoj izgradnji i da bude korisna, treba stvoriti izvjesne preduslove za to. Treba joj dati vaspitanje za to. Da bi omladina fizički bila otporna, treba joj za to dati sport, jer je vrlo važna stvar da omladina bude zdrava. Mi ćemo vam pomoći kad vi postavite realne zahtjeve, ma kako mi sada slabo stajali s finansijskim sredstvima. Svaki od nas je svjestan toga da na omladini svijet ostaje, kako kaže stara poslovice. Ako hoćemo da Jugoslavija ostane kakva je i da se dalje razvija u takvim smjernicama kakve smo postavili, potrebno je da se dā vaspitanje omladini, koja će moći danas-sutra da nas zamijeni. Zato ja polažem veliku pažnju na pitanje neprijateljskih tendencija da na sve moguće načine i svim mogućim sredstvima odvoje omladinu od nas. Nenarodni svećenici i drugi reakcionarni elementi spekulišu s vjerskim osjećanjima našeg na-

roda, naročito seoskog življa, i žele da pridobiju našu seosku omladinu za sebe. Tome treba posvetiti dosta pažnje ako hoćemo da što prije savladamo reakcionarne tendencije pojedinih elemenata i pojedinih političkih grupacija. Treba voditi borbu da se omladina sačuva od takvih skretanja. Vaspitavati omladinu protiv nove Jugoslavije, to je, po mom mišljenju, zločin. Tu treba propagandističkog rada, koji naročito treba razvijati u selu.

Ima pokušaja da razna vodstva partija također stvaraju neku svoju omladinu. To znači da se bore za to da sebi stvore novu zamjenu, vaspitanu na principima koji su tuđi današnjoj Jugoslaviji. Pripadati omladini izvan Narodne omladine Jugoslavije znači pripadati onima koji su protiv nove Jugoslavije, jer u Narodnoj omladini mi imamo određeni cilj, zajednički svim našim narodima, jedan određeni program; tu nema ničega što bi se kosilo s interesima radnika, seljaka i poštene inteligencije. Zato stvaranjem jedinstvene omladinske organizacije stvaramo kod mladih generacija jedan nov duh koji će biti još više učvršćen ovim vašim Statutom. Pitanje preformiranja omladinske organizacije iz antifašističke u narodnu nije samo obična promjena imena, ono dobija i svoj dublji sadržaj. Antifašistički ima više politički karakter, iako je po svom sadržaju i duhu demokratski. Ako naša Narodna omladina nosi naziv narodna, ona ostaje antifašistička i demokratska, ali ona postaje i pozitivno nacionalna, ne šovinistički nacionalna, tako da se tim imenom i sadržajno dobija.

Posmatrajmo zaoštavanje u vezi s političkim i ekonomskim razvojem naše zemlje. Narodna omladina postaje budnija prema unutrašnjim anacionalnim elementima u našoj zemlji i pomaže nacionalni antifašistički front snaga koje se bore za ovu zemlju. A anacionalna je ona omladina koja još uvijek priželjkuje stranu intervenciju. Omladina koja bi bila izvan Narodne omladine bila bi nenaacionalna. U isto vrijeme, po principima Statuta, Narodna omladina ostaje i dalje internacionalna, kao što je bila antifašistička, to jest teži zbliženju svih naroda, njihovoj tijesnoj saradnji i učvršćenju mira u svijetu. Ova organizacija razlikuje se mnogo od raznih »nacionalnih« organizacija koje su prije rata postojale u našoj zemlji, jer su one samo po imenu bile nacionalne, a po svojoj sadržini anacionalne. To se najbolje pokazalo u toku ovoga rata. Sve takve »nacionalne« organizacije išle su protiv svog naroda. One nisu imale pravo da nose takvo ime. To ime »nacionalno« bilo je profanirano od tih ljudi. Treba s njega očistiti ljagu koja mu je nanijeta. Uzmimo, na primjer, pitanje bratstva i jedinstva; to je nešto što je specifično za našu zemlju i što je stvoreno u toku ovoga rata. Omladina ima zadatak da uklanja one elemente koji ugrožavaju bratstvo i jedinstvo naših naroda, to jest – da se bori protiv šovinizma i nega-

ativnog lokalpatriotizma. Ona ima zadatak da čuva tekovine naše borbe, temelje bratstva i jedinstva koji su postavljeni u ovome ratu. Ona treba da čuva demokratske tekovine, sve to ulazi u sadržinu njenog programa. Isto tako, kod nas mora biti osnovno da se borimo protiv onog što je bilo osnovno kod nekih omladinskih »nacionalnih« organizacija prije rata, tj. protiv tendencije razvijanja mržnje prema drugim narodima.

Prilikom određivanja mjesta kongresa, jeste li imali u vidu politički momenat? Šta se hoće s održavanjem postignuti i gdje je najpotrebnije da se učvrste omladinske pozicije, gdje prijeti omladini najveća opasnost od izvjesnih reakcionarnih elemenata? (*Jedan delegat: »U Hrvatskoj!«*) Onda znači da će se kongres održati u Zagrebu. Kod određivanja mjesta kongresa osnovno je to gdje je sada najcjelishodnije da se održi.

Kakvo je stanje kod omladine, da li napreduje ili ima izvjesnih zastoja, uopće uzevši kakva je sada slika u USAOJ-u?

Odgovor: Naročito su izbori⁴² pokrenuli omladinu. Nema zastoja kod omladine, više ga ima kod omladinskih rukovodilaca. Kod omladine postoji velika želja za učenjem i radom. Često mi sami ne možemo da dostignemo da pružimo omladini ono što joj je potrebno i ono što traži. Mi se nadamo da će pripreme za Treći kongres učiniti mnogo na vaspitanju omladine.

Maršal Tito: Hoće li se prije kongresa održati neke federalne konferencije?

Odgovor: Neće. Omladina će u selima i gradovima održavati konferencije na kojima će birati svoje predstavnike koji će birati delegate za kongres. Za čitavu Jugoslaviju imamo 1.500 delegata.

Maršal Tito: Ja vam preporučujem da izradite neku vrstu teza, izvjestan materijal koji bi bio baza za pripremu kongresa, da ljudi na kongres dođu s jasno određenim gledištima. Svako aktuelno pitanje koje mislite da postavite na kongresu treba da date već sada u organizacije da se proučava. To će proširiti horizont delegata, oni će imati mogućnost da prouče ta pitanja i kad dođu na kongres biće spremni. Taj materijal trebalo bi izraditi najkasnije do konca marta. Kongres više ne smije imati manifestacioni karakter, kao što je bio slučaj s ranijim kongresima, nego mora imati više radni – ozbiljno tretiranje svih problema, kritiku svih pogrešaka koje bi se mogle ukloniti itd.

*J. B. Tito, Izgradnja nove Jugoslavije, knj. II/1, str. 235–241.
»Борба«, 15. januar 1946.*

[ZDRAVICA ODRŽANA NA VEČERI U AMBASADI POLJSKE REPUBLIKE U BEOGRADU 17. JANUARA 1946. POVODOM BORAVKA POLJSKOG MINISTRA PLOVIDBE I SPOLJNE TRGOVINE^{43]}

Dižem ovu čašu u zdravlje Gospodina ambasadora,⁴⁴ Gospodina ministra⁴⁵ i našeg zajedničkog gosta predsjednika Slovenskog kongresa iz Amerike,⁴⁶ i želim ovom prilikom da izgovorim nekoliko riječi.

Gospodin ambasador je vrlo lijepim riječima podvukao ono što nas zajednički veže, mada su narodi Jugoslavije i poljski narod daleko jedan od drugoga. Vjekovima u historiji je bilo mnogo stvari koje su im bile zajedničke. Bili su i jedan i drugi na takvom mjestu da su iste historijske bure od istih neprijatelja udarale u njih, ali oni su izdržali i do današnjeg dana. Izdržali su ovaj posljednji rat kada je najveća bura koju pamti historija ratova bjesnila osobito nad Slovenima, jer ih je njemački osvajač htio uništiti. I ovog puta su narodi Jugoslavije i narod Poljske, a najprije poljski narod, morali da izdrže onaj prvi žestoki nalet.⁴⁷ Zajedničko što nas veže jeste to da ni poljski narod, ni narodi Jugoslavije nisu pognuli šiju, nego su prkosno isturili grudi i dali otpor. To što su u prvom momentu bili savladani vojnički nije bilo značajno; značajno je ono što duhovno nisu pali. To što su našli snage, crpeći je iz najpozitivnijih iskustava u historiji i duboke nacionalne svijesti i vjere u potrebu održanja, omogućilo im je da su izašli iz velike bure kao pobjednici. Razumije se, mi moramo priznati da se prvi put u historiji dogodilo to da su oni elementi koji su nekada među Slovenima bili kamen smutnje bili pred licem te velike opasnosti potisnuti u stranu. Sloveni su se našli u zajedničkoj borbi, na čelu s velikim Sovjetskim Savezom, s ruskim narodom.⁴⁸ Ovaj put je veliki ruski narod odigrao oslobodilačku ulogu, pomogao je nama i poljskom narodu da smo mogli savladati tog najvećeg neprijatelja. Razumije se da to iskustvo koje smo stekli u ovom ratu treba da bude jedna trajna pouka za nas kako treba da ubuduće radimo svim silama da naši odnosi budu čim čvršći, da budemo čim jedinstveniji, da bismo jedanput zauvijek izbjegli sudbinu koju smo prošli.

Gospodin ambasador je ovdje podvukao to da narodi Jugoslavije i poljski narod imaju mnogo zajedničkog, da će ovi odnosi koji sada postoje između poljskog naroda i naroda Jugoslavije biti sve čvršći i da će trgovački sporazum biti elemenat za privrednu obnovu obiju zemalja. Ja se nadam i vjerujem da će tako biti. Još više, ja vjerujem da će se kroz te odnose još više učvrstiti ono bratstvo i jedinstvo koje je postojalo, koje je bilo nekad slabije a nekad malo jače, a danas je čvrsto, da će se na vječita vremena produžiti.

Ja želim da poljski narod postigne ono čemu je i u najtežim danima historije težio. Mi, Jugosloveni, gledamo s velikim simpatijama na poljski narod i nama nije svejedno kako se tamo politička situacija razvija. Bićemo srećni kad vidimo da je poljski narod svoje političke poteškoće savladao i da je stvorio snažnu podlogu za puni demokratski, kulturni i privredni razvitak.

Neka živi poljski narod! Neka živi predsjednik Poljske Republike gospodin Bjerut! Neka živi predsjednik poljske vlade gospodin Osupka–Moravski!

»Борба«, 20. januar 1946.

[GOVOR ODRŽAN NA OTVARANJU MOSTA U NOVOM SADU 20. JANUARA 1946⁴⁹]

Drugovi i drugarice, građani i građanke! Veoma sam srećan što – kratko vrijeme poslije završetka rata koji je nanio našoj zemlji toliko patnje i toliko razaranja – mogu vidjeti rezultate rada radnih ruku vjernih sinova domovine, koji su se bacili na podizanje i izgradnju svoje zemlje s istim onim elanom s kojim su se nekad, prije četiri godine, bacili njeni sinovi, najbolji sinovi Jugoslavije, u odbranu svoje otadžbine.

Čestitam radnicima i inženjerima-rukovodiocima na njihovim velikim uspjesima. Čestitam im što su u tako kratkom periodu savladali sve teškoće i podigli ovaj most. Ja im zahvaljujem na ovom velikom njihovom daru narodima Jugoslavije.

Da, sad je vrijeme kad svako mora biti na svome mjestu, kad svako mora da dâ sve što može dati kako bismo ovu našu zemlju, našu lijepu domovinu Jugoslaviju, podigli iz ruševina u kojima se nalazi. U posljednje vrijeme dobila je nova, Federativna Narodna Republika Jugoslavija već mnogo prekrasnih darova. Izgrađene su već ili obnovljene mnoge fabrike, podignuto je mnogo mostova i najvećih građevina, a najljepši dar što naši narodi mogu očekivati sprema se u našoj Ustavotvornoj skupštini. To je novi Ustav.

Svako na svome mjestu: radnici u fabrikama, na drumovima, na mostovima, gdje god se radi; narodna inteligencija u uredima; državni rukovodioci na svojim mjestima. Svako mora biti svjestan da pripada jednom snažnom zajedničkom radnom kolektivu, koji mora besprijeckorno raditi kako bismo svoju zemlju izgradili srećnijom nego što je bila. Ovaj elan koji već naši radnici pokazuju – a primjer, tipičan primjer kako treba da se radi pokazao se ovdje

kod izgradnje ovog mosta – ovaj elan daje nam garanciju da ćemo uspjeti i savladati sve teškoće koje stoje pred nama.

Ovdje se pokazala i jedna druga stvar: ovdje su radnici i inženjeri bili jedan čvrsto povezan kolektiv. Kad sam čuo za to, ja sam se, vjerujte mi, vrlo razveselio. Jer tako treba i da bude. Drug inženjer koji je maločas ovdje govorio podvukao je to. I to je ono novo što je došlo u Jugoslaviju s našom pobjedom: da intelektualni radnici specijalisti i manuelni radnici i zanatlije budu čvrsto međusobno povezani. A to će biti samo onda ako budu duhovno međusobno povezani, ako svi budu svjesni svojih dužnosti. Radnici će u takvom kolektivu moći da dadu mnogo više nego što su davali prije, odvojeni, a intelektualci-specijalisti također. To se očito pokazalo i na izgradnji ovog mosta, gdje su radnici i inženjeri bili jedno. Tako treba da bude u svakoj našoj fabrici, tako treba da bude svugdje gdje se radi, gdje se stvara, jer je to ono karakteristično, ne samo pohvalno nego i nužno u našoj zemlji – ono što također potvrđuje da narodi Jugoslavije već dišu novim duhom. Mi imamo, kao što se često podvlači, pred sobom još mnogo teških zadataka. Ali ako budemo svjesni da te zadatke moramo sami izvršavati, ne čekajući neke pomoći sa strane, onda ćemo ih i brzo izvršiti.

Međusobni odnosi između pojedinih naših federalnih jedinica, između Srbije, Hrvatske, Slovenije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Makedonije, karakterišu se i po tome što se one u izgradnji, u stvaralačkom radu potpomažu i dopunjuju. Slovenci i Hrvati su dolazili da pomažu na izgradnji ovog mosta i mosta u Beogradu; Maribor je radio mostovne konstrukcije. Dakle, i u tome se ispoljava jedinstvo naših naroda, želja za stvaralačkim takmičenjem – ne, naravno, nelojalnim takmičenjem, svojstvenim lokalpatriotima, nego takmičenjem za zajedničko dobro. To je ono što još više spaja naše narode u jednu jedinstvenu cjelinu. A u tome treba da prednjači, i danas već prednjači, naša radnička klasa. Naša radnička klasa će uvijek savladati sve velike zadatke i teškoće koje stoje pred njom.

Naša država još ne može da da radnicima sve ono što je potrebno. Mi smo već više puta naglasili da moramo prvo stvoriti preduslove boljeg radničkog života, većeg njihovog blagostanja. I mi sad te preduslove stvaramo, i radnici su svjesni toga. I to je baš ono što je vrlo pohvalno za naše radnike. Suština je u tome da što prije osposobimo naše fabrike, ne gledajući na sate koliko se radi, da što više i jeftinije proizvedemo potrebnih sredstava za život, ne gledajući za sada čak ni na to da li će plate biti dovoljno visoke. Požrtvovanost i stvaralački elan kod naših radnika daju nam garanciju da ćemo brzo postići da naša Jugoslavija, i za radnike, i za seljake,

i za narodnu inteligenciju postane srećna domovina, gdje će svako živjeti životom dostojnim čovjeka.

Drugovi i drugarice! Ja još jednom podvlačim da treba na svakom mjestu – sada dolazi proljeće, počće sjetva na našim poljima – na svakom mjestu gdje je potrebna pomoć – da treba svi kao jedan da prionemo na rad. Naša poljoprivreda je također još u teškom stanju. Ove godine treba da zasijemo što je moguće više. To govorim vama, jer su Vojvođani oni koji stvaraju najviše poljoprivrednih proizvoda, tako potrebnih našoj zemlji, našem radništvu, našim gradovima i pasivnim krajevima. Ja govorim to vama, jer želim da i vi unesete u našu poljoprivredu isto takvu požrtvovanost, isto takav elan, kao što su ga unijeli i kao što ga unose radnici u fabrikama i u izgradnji. Zasijmo naša polja svim što je nama potrebno. Podignimo produkciju u našim fabrikama, smanjimo cijene koštanja naše produkcije, podignimo naše razorene domove, stvorimo sve ono što je potrebno čovjeku za bolji život! Produkcija u našim fabrikama još nije na dovoljnoj visini. Naše fabrike još pate od nedostatka savremenih mašina. Radnici moraju te nedostatke savladavati svojim elanom, dok ne budemo u stanju da u naše fabrike unesemo nove mašine koje će olakšati rad i povećati proizvodnju. Ti nedostaci će se ukloniti povećanjem napora naših radnika, dobrim izvršenjem radnih zadataka.

Naprijed, drugovi radnici! Pokažite šta radnička klasa može! Pokažite da ste vi u prvim redovima izgradnje naše zemlje, pokažite da ste vi vjerni sinovi ove naše razorene, ali ponosne zemlje Jugoslavije. Budite nosioci stvaralačkog elana, budite u prvim redovima izgradnje naše zemlje. Vi, radnici, rame uz rame sa seljacima u polju, rame uz rame s narodnom inteligencijom u uredima, ne štedite trud da bismo što prije mogli pokazati svima onima koji još pokušavaju da nas vuku natrag, da nam stave uteg na naše ruke i noge – da im pokažemo da njihove mahinacije neće uspjeti, da nas neće skrenuti s puta kojim smo pošli i da nam neće onemogućiti izvršavanje naših zadataka.

Neka živi Federativna Narodna Republika Jugoslavija! Neka živi radnička klasa! Neka živi radništvo i poštena inteligencija koja zajedno s radnicima radi na osposobljenju naše industrije, naših puteva i naše poljoprivrede!

*J. B. Tito, Izgradnja nove Jugoslavije,
knj. II/1, str. 242–245.
»Борба«, 21. januar 1946.*

[GOVOR ODRŽAN PIONIRIMA U NOVOM SADU
20. JANUARA 1946]

Mali drugovi i drugarice! Uvjeravam vas da je za mene i moje drugove ovo jedan od najljepših momenata poslije rata. Ispalo je sve slučajno, ništa nije namješteno. Slušali smo vas, vaše pjesme, recitacije, koje mnogo govore o patnjama koje su naša djeca preživjela. One su nas silno kosnule. To ste mogli i vi da vidite. Duboko ste nas dirnuli.

Mi smo vas gledali kao onda kada se vodila borba na život i smrt. Svaka riječ tih recitacija je jedna stvarnost, to nije proizvod mašte, to samo u minijaturi pokazuje kroz kakve su patnje naši mali drugovi morali da prođu.

Bilo je to u februaru, onda kad je iz dana u dan iz Banije i Korduna išla velika kolona djece, većinom s majkama ili sa starcima, pošto su im očevi bili u vojsci. Ja se vrlo dobro sjećam ptica o kojima se ovdje govori.⁵⁰ (*Recitacija: »Na petrovačkoj cesti«.*) Kad smo čuli njihovo zujanje – srca su nam se stezala i mi smo drhtali jer smo znali da će žrtve biti naši mali drugovi, da oni niti umiju, niti znaju da se sklone od neprijatelja. Sjećamo se, ja i moji drugovi u Drvaru, kako je jedna majka, idući onim malim potokom, nosila dijete u koritu, koje je bilo na glavi, a pored nje su išla dva djeteta, koja su bila gladna i sva pomodrela. Mi nismo bili onda u mogućnosti da joj pomognemo. Mi smo bili prisiljeni da vodimo borbu da ne padnete u šake neprijatelju, da ne postanete njegova žrtva, kao što je bilo slučajeva, kako se to u jednoj od recitacija i izražava. Mi smo nepokolebljivo išli naprijed. Vaša ustrajnost i podnošenje svih teškoća bez ikakvog roptanja davali su nam snage. Razumije se, odojčad nisu znala šta se zbiva oko njih, nego su samo plakala zato što su bila gladna. Djeca vašeg uzrasta, pa i manja od vas, čutke su podnosila, ali se na njima već vidio pečat odraslih ljudi – ona nisu roptala na sudbinu, gledala su sa zavišću na odrasle koji su nosili puške i divila im se. Ona su vjerovala da će partizani pobijediti. S takvom vjerom smo išli i mi u borbu. U isto su vjerovali i vaši roditelji. I mi smo pobijedili.

Velike su to bile patnje i zato se mi nikad ne možemo otrgnuti od tih dana. Lika, Banija, Kordun, Krajina, iz tih dana uvijek će nam se vraćati u sjećanje. Ja vas savjetujem da to nikad ne zaboravite, ali ne zato da to bude vaša strašna prošlost, već samo zato da biste bolje znali cijeniti ovu slobodu i ono što smo danas postigli. Mi, draga djeco, mnogo polažemo na vas. Na vama će ostati naša nova Jugoslavija. Na vama će ostati djelo koje smo mi započeli. Suvviše su velike naše rane i razorenost naše zemlje da bi na ovo bili kadri da zaboravimo i zato će na vama biti da doprinesete svoj dio.

Vi već prelazite u omladinske redove, a omladina kod nas predstavlja jedan snažan faktor, na koga se mi oslanjamo. Sjetite se uvijek, kad vam bude najteže, na ona vremena kad je bilo još mnogo, mnogo gore.

Mnogi od vas nemaju roditelja. Vaši roditelji su ili pali pod nožem krvnika ili u ofanzivama. Vi ste djeca nove, Federativne Narodne Republike Jugoslavije, vi ste naša djeca, vi ste naš najdragocjeniji kapital, vi ste najdragocjenije što naša zemlja ima. Mi ćemo se truditi da vam osiguramo dostojan život, ali vi treba da učite, da biste, kad bude trebalo da iziđete iz doma, mogli izići kao ljudi koji su stekli znanje i mogu mnogo više da koriste našoj zemlji.

Nama treba mnogo sigurnih ljudi u našem poslu. Mi moramo danas da se služimo i onim što ne valja. Ali to su stvari koje vama nisu razumljive. To dolazi od onog starog društva koje još nije iskorišteno. Mi nastojimo da nemilosrdno iskorišteno sve ono što smeta razvitku naše zemlje. Mi to i činimo. Ali to je težak i dosta dugotrajan proces i zato s nestrpljenjem čekamo vas mlade da dođete u red onih koji se i sami bore za bolji život, a dotle – mi ćemo o vama voditi računa.

Ja znam da mnogi dječji domovi nisu onakvi kakvi bi trebalo da budu. Djeca nisu dovoljno obučena. (*Pioniri jednoglasno dovikuju: »Jesmo, jesmo!«*) Ima još mnogo djece koja nisu. Ja bih htio da budem u njihovoj blizini. Rekao bih im da ćemo sve te teškoće savladati. Jednog dana kad vaši domovi postanu za vas pretijesni, kad vaša mladalačka krila budu dotle porasla da možete samostalno živjeti, tada će svako od vas poći na svoje mjesto. Dotle, draga djeco, ja vas pozdravljam i zahvaljujem vam na ovom veoma svečanom i duboko dirljivom sastanku koji smo imali s vama.

Preporučujem vam da budete dobri đaci, jer se od vas samo to traži, samo time ćete se odužiti svojim palim roditeljima i dokazati da ćete se truditi da budete dobri sinovi naše nove, Federativne Narodne Republike Jugoslavije.

*J. B. Tito, Izgradnja nove Jugoslavije, knj. II/1, str. 246–248.
»Борба«, 22. januar 1946.*

PREZIDIJUMU NARODNE SKUPŠTINE FEDERATIVNE NARODNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE

U vezi s time što je Ustavotvorna skupština donijela novi Ustav,⁵¹ smatram svojom dužnošću da podnesem ostavku savezne vlade da bi se moglo odmah pristupiti izvršenju odluka koje sadrži Ustav u glavi VIII o savezним organima državne uprave.

Izražavam zahvalnost u ime svoje i svih članova vlade na povjerenju koje je Ustavotvorna skupština izrazila saveznoj vladi 1. decembra 1945. godine⁵² povjerivši joj vršenje dužnosti do ovog velikog historijskog časa, kada je naša zemlja dobila istinski demokratski Ustav.

31. januar 1946. Predsjednik Ministarskog savjeta,
 ministar narodne odbrane i zastupnik ministra
 inostranih poslova maršal Jugoslavije
 Josip Broz Tito

*Tekst preuzet iz knjige: Tito u Skupštini
socijalističke Jugoslavije, Skupština SFRJ,
Beograd 1978 (u daljem tekstu:
Tito u Skupštini), str. 38.*

[PRIJEDLOG PODNIJET NARODNOJ SKUPŠTINI FNRJ 1. FEBRUARA 1946⁵³] O SASTAVU NOVE VLADE FNRJ

Drugovi narodni poslanici,

Dobivši mandat za sastav nove vlade, ja sam taj zadatak izvršio.

Želim ovom prilikom ovdje da kažem nekoliko riječi o sastavu vlade.

Bilo je ovdje potrebno uzeti nekoliko momenata u obzir: prvo nacionalne momente, drugo, političko-partijske, i treće, što je najvažnije, gdje ja mislim da se vi svi slažete, pitanje kvaliteta ljudi u vladi koja treba da radi. Ja sam se konsultovao s predstavnicima svih partija koje se nalaze u Narodnom frontu.⁵⁴ Mi smo došli lako do sporazuma baš na osnovu momenata koje sam im ja predočio. I, prema tome, ja bih vas molio da saslušate moj izvještaj odnosno da vam pročitam lica koja vam ja ovdje predlažem kao članove nove vlade, koju vi treba ili da potvrdite ili da kažete svoje mišljenje.

Prvo, to je mjesto predsjednika... *(Cela Narodna skupština diže se na noge i burno i dugotrajno aklamira maršala Josipa Broza Tita kao predsjednika Ministarskog savjeta);*

drugo, potpredsjednika Ministarskog savjeta i predsjednika Kontrolne komisije pri vladi Edvard Kardelj *(Svi poslanici stojeći burno aplaudiraju);*

drugi potpredsjednik Ministarskog savjeta Jaša Prodanović *(aplaudiranje).*

Sada dolaze tri ministra bez portfelja, i to baš zbog onih razloga koje sam ja naveo, to jest nacionalnih, i to je ministar bez portfelja Milovan Đilas *(burno aplaudiranje),*

ministar bez portfelja Kirilo Savić *(aplaudiranje)*

i ministar bez portfelja Dimitar Nestorov *(aplaudiranje).* Dakle, ovo su tri ministra bez portfelja. Možda se vama ovo na prvi pogled čini malo neobično.

No, ne samo ti momenti o kojima sam ovdje govorio nego i jedan drugi momenat koji govori za to da je to prihvatljivo i da je to potrebno jeste da ti ministri bez portfelja zapravo neće biti bez posla, nego da će svaki morati da rukovodi bar jednom komisijom koje se stvaraju pri Predsjedništvu. To je Komisija za prosvjetu, jer se ukida Ministarstvo prosvjete, to je Komisija za socijalno staranje, jer se ukida Ministarstvo socijalne politike. Još će biti obrazovana Komisija za narodno zdravlje, a kasnije i nekoliko drugih komisija. Tako će ovi članovi vlade koji su naznačeni kao ministri bez portfelja voditi poslove koji su vrlo važni za našu državu.

Dalje: ministar inostranih poslova Stanoje Simić, naš ambasador u Vašingtonu *(burno odobravanje);*

Ministarstvo narodne odbrane pripalo je meni. *(Svi poslanici ustaju sa svojih mesta i dugotrajno aplaudiraju maršalu Jugoslavije Josipu Brozu Titu);*

ministar saobraćaja Todor Vujasinović *(odobravanje);*

ministar pomorstva – to je novo ministarstvo koje se sada stvara – Ante Vrkljan *(odobravanje);*

ministar pošta Drago Marušić *(odobravanje);*

ministar spoljne trgovine inž. Nikola Petrović *(odobravanje);*

ministar finansija Sreten Žujović *(dugotrajno odobravanje);*

ministar unutrašnjih poslova general-lajtnant Aleksandar Ranković *(svi poslanici ustaju sa svojih mesta i dugo aplaudiraju);*

ministar pravosuđa Frane Frol *(odobravanje);*

ministar industrije i predsjednik Planske komisije Andrija Hebrang *(odobravanje);*

ministar rudarstva Bane Andrejev *(odobravanje);*

ministar trgovine i snabdijevanja dr Zaim Šarac *(odobravanje);*

ministar poljoprivrede i šumarstva dr Vaso Čubrilović (*odobravanje*);

ministar rada Vicko Krstulović (*odobravanje*);

ministar građevina Vlada Zečević (*odobravanje*); i na koncu

ministar informacija Sava Kosanović (*odobravanje*).

Drugovi i gospodo narodni poslanici, to su ministri koje ja vama ovdje predlažem, na vaše rješenje, na primanje, potvrdu ili izvjesne prigovore.⁵⁵ (*Burno aplaudiranje*).

»Борба«, 2. фебруар 1946.

EKSPOZE O POLITICI NOVE VLADE [IZLOŽEN U NARODNOJ SKUPŠTINI FNRJ 1. FEBRUARA 1946⁵⁶]

Drugovi i gospodo narodni poslanici! S donošenjem Ustava konačno je dovršena naša nova državna zgrada. Završena je prva poslijeratna etapa, etapa političke konsolidacije i stvaranja svega onoga što državu čini državom, i to u ovom slučaju istinski narodnom državom. U tome periodu naši su narodi imali velike uspjehe, izvršili su krupna djela – kako u političkom i kulturnom tako i u ekonomskom pogledu. Nastaje drugi period, čije su smjernice jasno obilježene u našem Ustavu. Period ne manje težak u pogledu izvršavanja naših privrednih i drugih zadataka, zadataka na obnovi naše zemlje itd. Ako bacimo pogled unazad, od 1941. godine pa naovamo, kroz kakve su sve oluje i teškoće naši narodi prošli i šta su sve izdržali, onda ne samo da vidimo veliku i neiscrpnu vitalnu snagu naših naroda nego i veliku stvaralačku moć i polet. To vam je najbolja garancija da ćemo i ove zadaće i teškoće koje još stoje pred nama sigurno s uspjehom savladati.

Prva Savezna vlada Federativne Narodne Republike Jugoslavije, obrazovana na osnovu Ustava i potvrđena od Narodne skupštine FNRJ, svjesna je ogromnih zadaća koje stoje pred njom, kao i teškoća pri izvršenju tih zadaća.⁵⁷ Svjesna je i sve težine odgovornosti koju preuzima na sebe pred narodima Jugoslavije. Te će zadatke moći izvršiti jedino na taj način ako će imati punu podršku naroda, ako će državni i privredni organi savjesno vršiti svoje dužnosti, ako će svaki službenik – od najnižeg činovnika pa do ministra – raditi u duhu Ustava Federativne Narodne Republike Jugoslavije, koji predstavlja izraz težnje svih naših naroda, koji predstavlja temelj naše nove, narodne demokratije, naše državnosti, naše nacionalne ravnopravnosti i socijalne pravednosti, koji sadrži u sebi sve ele-

mente za stvaranje ekonomski i kulturno jake države, u kojoj je za-
garantovana srećnija budućnost svima građanima.

Razumije se, ovoj vladi će biti olakšan rad zbog toga što su os-
novne smjernice toga rada već odavno stvorene. Stvorene su te
smjernice još u toku velike oslobodilačke borbe i nastavljene u po-
slijeratnom periodu, a konačno su sada utvrđene u Ustavotvornoj
skupštini, u novom Ustavu.

Kao najvažnije i najhitnije, ova vlada smatra pitanje obnove
naše zemlje. Toj velikoj i neodložnoj zadaći vlada će posvetiti sve
svoje snage i najveću pažnju, kao što je to bilo činjeno, prema mo-
gućnostima, i do sada. Ova vlada će i nadalje voditi najveću brigu
o onim oblastima naše zemlje koje su u ovome ratu najviše postra-
dale, a to su u prvom redu: Bosna i Hercegovina, Lika i Kordun,
Dalmacija, Crna Gora, Sandžak i neki drugi krajevi. Iako još ove
godine neće biti moguće izraditi opći državni plan, Savezna vlada
će ipak, preko vlada republika, morati pristupiti još ove godine
planskoj izgradnji popaljenih sela i varoši u tim oblastima. Pri ost-
varenju te zadaće Savezna vlada se nada na najveću podršku i po-
moć najširih narodnih masa iz svih naših narodnih republika. Treba
podignuti i osposobiti za stanovanje na hiljade i hiljade kuća i gos-
podarskih zgrada koje su popalili i razorili njemački, talijanski i
drugi okupatori.

Osposobljavanje i podizanje naše privrede zahtijeva ogromne
napore i sredstva. Vlada će i rješavanju ovoga pitanja pristupiti s
najvećom energijom. Podizanje fabrika, rudnika, saobraćaja itd. na
predratni stepen, pa i više, to je zadaća koju vlada – uz pomoć ši-
rokih radnih masa i narodne inteligencije – mora velikim dijelom
još ove godine izvršiti. Proizvodnja u fabrikama i preduzećima mora
se povisiti, a troškovi proizvodnje sniziti, jer je vlada svjesna da
samo tim putem može doći do poboljšanja životnih uslova kako
radnika tako seljaka i građana. Stvoriti dovoljno raznovrsnih fabrič-
kih proizvoda znači omogućiti u dovoljnoj količini snabdijevanje se-
ljaštva, radništva i ostalih građana tim proizvodima. Smanjiti troš-
kove proizvodnje znači smanjiti cijene tim proizvodima, znači sma-
njiti razliku između cijena fabričkih i poljoprivrednih proizvoda,
znači učvrstiti vjeru seljaka u postojeće stanje, znači učvrstiti savez
radnika i seljaka, znači učvrstiti našu Federativnu Narodnu Repub-
liku Jugoslaviju.

Saobraćajne prilike mogu, ako su dobre, mnogo olakšati i u-
brzati privredni razvitak naše zemlje, a isto tako mogu ga ukočiti
ako ostanu takve kakve jesu. Prema tome, vlada će nastojati da u
prvom redu, kada je riječ o obnovi, osposobi saobraćaj. Potrebno je
što prije zamijeniti drvene konstrukcije mostova čeličnim ili beton-
skim mostovima. Potrebno je iznova osposobiti dvojne kolosjeke

tamo gdje su već bili, kao npr. Zagreb – Beograd itd. Potrebno je izgraditi stotine popaljenih i porušenih željezničkih stanica i magacina, jer bez toga se ne može zamisliti uspješan i redovan saobraćaj. Potrebno je osposobiti rječni i pomorski saobraćaj da bi mogao odgovarati potrebama današnjice i potrebama sutrašnjice, drugim riječima, potrebama privrede u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji. Vlada će nastojati da na koji bilo način pribavi potrebna sredstva i za izgradnju novih saobraćajnih puteva, novih fabrika, novih rudnika, novih preduzeća, koja su neophodna za razvitak naše privrede. Sve to zahtijeva ogromne materijalne izdatke i organizatorske napore i vještinu. Iz redovnog budžeta neće se moći mnogo učiniti. Treba svim silama povećati fond za obnovu i široku narodnu inicijativu koja je već do sada pokazala sjajne rezultate u obnovi naše zemlje.

Jedan od jakih izvora za obnovu moraju biti reparacije.⁵⁸ Vlada će preduzeti sve mjere da se reparacije čim prije plaćaju našoj zemlji, koja je od svih zemalja u Evropi najviše stradala. Isto tako stoji stvar s restitucijom onoga što su okupatorske sile opljačkale u našoj zemlji. Vlada će čvrsto stajati na tome da se to vrati, bez obzira gdje se to nalazilo. U pitanju reparacija i restitucija naša zemlja do sada nije nailazila na dovoljno razumijevanja, čak i kod nekih naših saveznika. Nas iznenađuje činjenica da su neke naše saveznice sklone da zaborave da je Jugoslavija bila žrtva talijanske agresije, da su talijanske okupatorske trupe načinile ogromne štete u našoj zemlji.⁵⁹ Zaboravljaju da je Italija dužna nadoknaditi učinjenu štetu. Razumije se, lakše zaboravlja onaj koji nije imao tu nesreću da u svojoj vlastitoj zemlji iskusi sva nedjela i haranja okupatora. Ali Jugoslavija to ne može zaboraviti, ako bi i htjela. (*Opšte burno odobravanje.*) Suviše su duboke rane i nenadoknadive štete da bi se to moglo zaboraviti i oprostiti bez naknade tih šteta, barem djelimično. Mrtve neće moći više niko vaskrsnuti, ali popaljena sela i gradove moraju nam pomoći obnoviti oni koji su ta nedjela počinili! To traži pravednost koju niko ne može osporavati našoj zemlji, koju ona u punoj mjeri zaslužuje. To traži interes budućeg mira i međunarodne saradnje.

Vlada smatra poljoprivredni sektor kao jedan od najvažnijih u privredi. Vlada će nastojati da ove godine bude potpuno završena kolonizacija i sprovedena agrarna reforma.⁶⁰ Seljacima-kolonistima biće potrebno pomoći dok se ne opru na vlastite noge. Izvjesna intervencija vlade ili za to određenih organa na posjedima kolonista mora se shvatiti kao pomoć, a ne osporavanje vlasništva. Na tim posjedima sjetva i obrada zemlje zadružnim putem jeste način da se kolonisti čim prije prilagode novim uslovima i osposobe za intenzivni način obrade zemlje. Da bi kolonisti čim prije izašli iz teškoća,

vlada će im morati osigurati izvjesne kredite pod što je moguće povoljnijim uslovima.

Isto tako vlada će pomagati zadrugarstvo jer je na to ne samo obavezuje Ustav već i zbog toga što zadruge predstavljaju snažni faktor u našoj privredi. Davanjem raznih kredita pod povoljnijim uslovima omogućit će razvitak zadruga. Da bi naše seljačke zadruge zaista potpuno odgovorile svojim ciljevima, one moraju biti pod staranjem države, u rukama onih koji zaslužuju povjerenje širokih seljačkih masa, a ne u rukama raznih špekulanata, koji bi željeli iskoristiti zadruge u svoje lične svrhe, ne vodeći računa o zajednici.

U poljoprivredu uopće moraće se unositi više plana. Zadatak je Savezne vlade kao i narodnih vlada republika da stvore za to potrebne uslove. Naša poljoprivreda mora biti pod kontrolom vlade, mora biti planska, osobito što se tiče industrijskih biljaka. Seljacima treba pomoći dobrim sjemenjem i gnojivom, ali i uputiti ih gdje je potrebno šta sijati i gajiti, tj. gdje će najbolje uspijevati koja vrsta žitarica, voća, povrća itd. Racionalno iskorišćavanje raznovrsnih prirodnih uslova naše zemlje u cilju unapređenja naše poljoprivrede donijeće velike koristi našoj zemlji, silno će ojačati našu privredu uopće. Vlada ima zadatak da radi na tome da se čim prije izade iz dosadašnjeg primitivizma, da se pređe na savremene metode rada u privredi naše zemlje.

Iako se socijalne funkcije prenose na federalne vlade, ipak će Savezna vlada voditi i dalje najveću brigu o krajevima postradalim u ratu. Socijalna pomoć će se davati u prvom redu ratnoj siročadi i nesposobnima za rad.

Ustav predviđa da je svaki naš građanin dužan dati zajednici prema svojim sposobnostima. Prema tome će Savezna vlada i narodne republičke vlade organizacijom i stvaranjem javnih radova zapošljavati one koji nemaju drugih prihoda ili zarade. Dosadašnji način rješavanja socijalnog pitanja imao je i negativne posljedice. Ogromne sume koje je do sada država izdala u tu svrhu nisu potpuno postigle svoj cilj. Pomoć je davana i onima kojima nije bila potrebna, koji su bili sposobni za rad. To je imalo za rezultat da su se baš takvi uklanjali i od obaveze rada, nisu marili ni za rad ni za platu.

Stvaranje državne Kontrolne komisije⁶¹ pri Saveznoj vladi imaće velikog značaja za pravilno funkcionisanje državnog aparata. Pomoću svojih kontrolnih organa vlada će najodlučnije postupati protiv svakog onog koji nanosi štetu državi, odnosno narodnoj zajednici bilo kroz organe narodnih vlasti ili u privredi.

S druge strane, vlada će isto tako odlučno postupati protiv onih građana koji hotimično ne ispunjavaju svoje obaveze prema državi, bilo da se to izražava u neplaćanju poreza ili u neizvršavanju nekih

drugih obaveza. Ukoliko bi takvih pojava bilo, one su štetne za državu, za narodnu zajednicu kao cjelinu. Vlada je sa svoje strane dužna – i ona će to učiniti – da razne terete pravilno raspodijeli prema imovnom stanju i prihodima, tako da oni neće predstavljati socijalnu nepravdu i smetati podizanju životnog standarda pojedinaca bilo na selu ili u gradu.

U vanjskoj politici naša je zemlja jako učvrstila svoj položaj. Stekla je veliki ugled među Ujedinjenim nacijama. Učešće predstavnika naše zemlje na Skupštini Ujedinjenih nacija u Londonu i stav koji ona zauzima po mnogim važnim pitanjima jasno pokazuju da Federativna Narodna Republika Jugoslavija ulaže sa svoje strane sve snage za učvršćenje mira i međunarodne saradnje.

U svojoj vanjskoj politici nova vlada će produžiti putem kojim je išla dosadašnja vlada. Jedan od najjačih faktora za sigurnost naše nezavisnosti i mirnog razvitka naše zemlje predstavlja nerazrušivi savez između Jugoslavije i Sovjetskog Saveza.⁶² (*Burno odobravanje.*) Ekonomska, politička i kulturna saradnja sa SSSR-om ima neocjenjive koristi za našu zemlju. Ta saradnja ima i velike koristi za učvršćenje mira i sigurnosti u svijetu. U sličnom pravcu razvijaju se naši odnosi s Poljskom i Čehoslovačkom. S ovim zemljama već postoji vrlo tijesna ekonomska, politička i kulturna saradnja. S obje zemlje Jugoslavija je sklopila trgovinske ugovore koji će biti obost-rano od velike koristi. S Bugarskom i Albanijom odnosi su najbolji. Jedino uslovi pod kojima se nalazi naša bratska Bugarska donekle smetaju punom zamahu ekonomske i političke saradnje između naše dvije zemlje. No, krivica za to nije ni na otečestvenofrontovskoj Bugarskoj, ni na Jugoslaviji. Naša je duboka želja da otečestvenofrontovska Bugarska čim prije prebrodi sve te teškoće, pri čemu će uvijek naići na našu podršku. Naša je želja da se obje naše zemlje mogu nesmetano posvetiti svome punom razvitku i međusobnoj saradnji.⁶³

S našom susjednom mladom albanskom republikom veže nas zajednička borba protiv istih porobljivača, vežu nas zajednička borba i zajednička stradanja.⁶⁴ Prema tome, narodi Jugoslavije nisu ravnodušni prema albanskom narodu. Albanija je svojim doprinosom u ratu na strani Ujedinjenih nacija u punoj mjeri zaslužila da se poštuju njena nezavisnost i integritet. Uvjeren sam da ovo gledište vlade dijele svi naši narodi. Vlada će produžiti rad na učvršćivanju i produbljivanju tijesnih ekonomskih, političkih i kulturnih odnosa s albanskim narodom. Takva saradnja je ne samo od velike koristi po obje zemlje nego predstavlja i snažan prilog miru na Balkanu.

S Grčkom su se u posljednje vrijeme odnosi donekle popravili.⁶⁵ Vlada će i dalje raditi na poboljšanju tih odnosa. Ona će nastojati da se izbjegne ono što bi moglo pogoršati odnose između

naše dvije zemlje i onemogućiti saradnju. Vjerujemo da će to isto činiti i susjedna nam grčka vlada, jer je to u interesu ne samo obiju zemalja nego i mira uopće.

Sa susjednom Rumunijom odnosi su dobri i normalni. Postoji ekonomska saradnja između obiju zemalja i postoje najbolje perspektive u budućnosti za još veću saradnju čim demokratska Rumunija prebrodi izvjesne teškoće slične onima kod Bugarske.⁶⁶

Naša je zemlja sada dala najveće dokaze dobre volje da želi sa susjednom Mađarskom živjeti u dobrim odnosima. Prva je pružila ruku pomirnicu i prešla velikodušno preko prošlosti baš u interesu budućeg mira i dobrih susjedskih odnosa. Mi vjerujemo da mađarska vlada ne dijeli mišljenje onih revizionističkih i reakcionarnih elemenata u Mađarskoj koji su najviše krivi za zločine učinjene u vrijeme okupacije u Bačkoj, Međumurju i Prekomurju, a koji danas, ohrabreni nekim međunarodnim reakcionarnim krugovima, ponovo pokazuju svoje imperijalističke prohtjeve prema susjednim zemljama, a napose prema Jugoslaviji.⁶⁷ Razumije se da ti ljudi škode samo Mađarskoj, jer slabe povjerenje susjednih naroda prema njoj. Prema tome, ne zavisi od nas kako će se naši odnosi razvijati ubuduće, već u prvom redu od same Mađarske. (*Aplauz.*)

S ostalim našim velikim saveznicima i drugim zemljama vlada će raditi na učvršćenju i produbljivanju dobrih odnosa. Ispituju se mogućnosti sklapanja trgovinskih ugovora, u prvom redu s onim zemljama od kojih možemo najviše dobiti za obnovu zemlje. Vodeći računa o interesima vlastite zemlje, vlada će pristupiti konačnom rješavanju izvjesnih ekonomskih pitanja u našoj zemlji na kojima su zainteresovane neke savezničke i neutralne zemlje.

Priznajući i izvršujući svoje obaveze i obaveze koje Jugoslavija ima otprije rata, vlada će raditi svim snagama na učvršćenju povjerenja prema Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji.⁶⁸

Što se tiče naših teritorijalnih zahtjeva, osobito pitanja Istre, Slovenačkog primorja, Trsta i Koruške sa slovenskim življem koje se sistematski odnarođuje, vlada će učiniti sve da se ta pitanja što povoljnije riješe i korist naše zemlje. (*Svi poslanici ustaju i dugo aplaudiraju.*)

Ovih dana jedna će saveznička komisija doći u tzv. Julijsku krajinu da ispita na terenu stanje i etničke granice.⁶⁹ Naša vlada žali što pri tome ne učestvuju i predstavnici Jugoslavije, koja je tu najviše tangirana. Vlada smatra da se pri rješavanju toga pitanja moraju uzeti u obzir ne samo etnički, ekonomski i strateški razlozi koji govore u prilog Jugoslavije, nego i pojam pravednosti prema našoj zemlji, koja je poslije prošlog rata izgubila te krajeve, jer je to bila cijena koja je na štetu Jugoslavije plaćena Italiji za njezin ulazak u rat na strani Antante. Još manje ima Italija pravo da to traži danas,

jer je bila ne samo napadač na Jugoslaviju nego je bila i u ratu protiv Ujedinjenih naroda. (*Aplauz.*) Za nas ne postoji nikakva Vilsonova linija.⁷⁰ To je stvar prošlosti, prošlih kombinacija, za koje su se uhvatili talijanski imperijalisti da bi barem nešto istrgovali na štetu naše zemlje, na štetu našeg stanovništva koje naseljava te krajeve. Imajući punu podršku ne samo svih naroda Jugoslavije nego i najveću podršku svega stanovništva, bez obzira na nacionalnost u tim krajevima, čije je pitanje pred rješavanjem, Savezna vlada će najodlučnije braniti interese naše zemlje, naših naroda.

Vlada dijeli mišljenje svih naših naroda kad smatra da je u interesu budućeg mira i dobrih odnosa ako se to pitanje riješi pravedno – jer je to naše nepobitno pravo, jer to zahtijevaju principi pravednosti koji treba da trijumfiraju poslije ovog velikog oslobodilačkog rata u kome je Jugoslavija dala ogromne žrtve, vjerujući u pobjedu tih principa! (*Aplauz.*)

Drugovi narodni poslanici!

Iznijevši u najkraćim crtama zadatke koji stoje pred novom vladom, moram na koncu još jedanput podvući njihovu ogromnu važnost za napredak naše mlade narodne republike. Od njihovog ostvarenja zavise snaga i srećnija budućnost naše zemlje, naših naroda. obraćamo se vama, drugovi poslanici, a preko vas svim našim narodima, da napregnemo sve naše snage za izvršenje tih zadataka. Mi se moramo osloniti u prvom redu na naše vlastite materijalne mogućnosti. Potrebno će biti da se mnogo čega odrekemo dok ne prebrodimo najglavnije teškoće.

Potrebno je zvesti najveću štednju, jer su naša materijalna sredstva kojima raspolazemo za obnovu vrlo oskudna. Treba svako da bude budan protiv svih oblika rasipanja ili uništavanja narodne imovine. Pitanje štednje moraju u prvom redu imati stalno u vidu rukovodeći ljudi – od najnižih do najviših državnih, privrednih i vojnih službenika. Pitanje štednje moraju imati u vidu svi oni koji vole svoju zemlju, koji žele da je vide što prije ekonomski snažnu i naprednu.

Samo najvećim naporom, najvećim samoodricanjem i samopožrtvovanjem i mobilizacijom svih narodnih snaga mi ćemo moći brzo savladati naše zadatke i učiniti našu zemlju onakvom za kakvu su se borili i ginuli najbolji sinovi naše zemlje, kakvu žele svi naši narodi – bogatu, kulturnu i srećnu domovinu, na koju će biti ponosna ne samo sadašnje no i buduća pokoljenja.

J. B. Tito, *Izgradnja nove Jugoslavije*,
knj. 11/1, str. 251–259.
»Борба«, 2. фебруар 1946.

DJEDU [CENTRALNOM KOMITETU SKP(b)]

Delegaciju EAM-a⁷¹ možemo prebaciti iz Beograda na grčku granicu za dva dana. Između Jugoslavije i Grčke nema željezničke veze, ali ćemo ih mi provesti do grčke granice automobilima.

Javite tačan datum njihovog dolaska u Beograd.

1. februar 1946.

[Valter]

[Beograd]

*A-CK SKJ, Komisija za međunarodne
odnose i veze, SSSR, reg. br. IX 1-II/66.*

Prevod s ruskog

[GOVOR ODRŽAN U NARODNOJ SKUPŠTINI FNRJ 2.
FEBRUARA 1946. POVODOM IMENOVANJA ZA
VRHOVNOG KOMANDANTA JUGOSLOVENSKE ARMIIJE⁷²]

Drugovi i gospodo narodni poslanici! Dozvolite mi da vam se najljepše zahvalim na ovom velikom povjerenju koje ste mi danas ovdje izrazili.⁷³ Tačno je, velika je čast biti komandantom, vrhovnim komandantom takve armije kao što je naša Armija.

Ja vam obećavam ovdje – i smatrajte to kao moju zakletvu – da ću ispuniti vaša očekivanja, da ću dati sve od sebe da u miru izgradimo i usavršimo našu Armiju, tako da bude zaloga naše nezavisnosti, našeg mirnog razvitka, naše srećnije budućnosti; armiju koja će biti prožeta beskrajnom vjerom u svoj narod i svoju zemlju; armiju, koja će vjerno ispunjavati sve svoje obaveze; armiju koja neće štedjeti svoje živote, jer ta armija je izgrađena iz ljudi koji su dokazali pred čitavom svijetom šta naša zemlja može dati kad je u opasnosti.

Naša Armija je počela da se stvara naročitim načinom, ne kroz kabinete, ne dekretima, ne nekim velikim finansijskim sredstvima, ne nekim velikim vojnim stručnjacima, teoretičarima, nego se počela stvarati od običnog čovjeka, običnog seljaka, običnog radnika, običnog pravog narodnog intelektualca, od narodne inteligencije. Stvarati se počela u najtežim danima naše historije, u 1941. godini. Ljudi, koji su postali tako reći temelj te naše armije došli su od plugova, iz fabrika, iz školskih klupa. Baš u tome i jeste snaga te armije što se od prvog dana sastojala iz takvih ljudi. Takvi ljudi su bili ne samo obični redovi nego i podoficiri, i oficiri, do onih najviših – i ja sam bio radnik.

Ta armija je imala pred sobom jedan jedini cilj: da se bori da oslobodi svoju zemlju.

Partizanski odredi i kasnije Narodnooslobodilačka vojska,⁷⁴ i još kasnije naša velika Jugoslovenska armija,⁷⁵ ne samo da su izvršili taj svoj zadatak, da su se borili i oslobodili svoju zemlju, nego su oni u toku borbe uzeli na sebe i još jedan drugi veliki zadatak – da oslobođena zemlja bude srećnija no što je bila, tako da kažem – politički zadatak, zadatak širenja sloge i jedinstva naših naroda, zadatak najodlučnije borbe protiv sijanja međusobne mržnje, zadatak stvaranja bratstva i jedinstva naših naroda, koji se evo sada izražava u ovom našem velikom Domu.

I baš zato smatram da je čast za mene da mogu biti komandant takve armije.

Još jedanput vam obećavam da ću savjesno vršiti svoju dužnost.

Da živi naša hrabra, herojska armija Jugoslavije! (*Svi narodni poslanici ustaju. Nastaje burno i dugotrajno pljeskanje, koje traje nekoliko minuta.*)

*J. B. Tito, Izgradnja nove Jugoslavije, knj. II/1, str. 249–250.
»Борба«, 3. februar 1946.*

[DRUGU JOSIFU VISARIONOVIČU STALJINU,
PREDSJEDNIKU MINISTARSKOG SAVJETA SSSR]

Druže Staljin,

Rukovodilac izgradnje Pančevačkog mosta general-lajtnant Golovko razradio je, u dogovoru sa mnom, projekat novog, solidnijeg, čeličnog mosta, čija je izgradnja već počela. Vrijednost tog mosta neće biti mnogo veća, ali će građevinski radovi morati da se produže do 1. septembra 1946. g.

Rok trajanja novog mosta povećava se sa 8 godina na 25 – 30 godina, što će za nas imati veliki privredni značaj, i molim Vas da date Vašu saglasnost za izgradnju mosta prema drugoj varijanti, koju je razradio general-lajtnant Golovko, o čemu će Vam on lično referisati.

Sa dubokim poštovanjem

6. februar 1946.
Beograd

[Valter]⁷⁶

TITO U PRATNJI GENERAL-LAJTNANTA KOSTE NADA (LIJEVO) I RUKOVODILACA AP VOJVODINE PRELAZI PREKO NOVOOTVORENOG MOSTA NA DUNAVU (NOVI SAD, 20. JANUAR 1946.)

TITO U DRUŠTVU GRADITELJA MOSTA NA DUNAVU, OMLADINACA I GRADANA (NOVI SAD, 20. JANUAR 1946).

TITO U RAZGOVORU S PREDSEDNIKOM POLJSKOG NACIONALNOG VIJEĆA BOLESлавом БЈЕРУТОМ (ЛИЈЕВО) I МАРШАЛОМ ПОЛJSKE РОЛJОМ ЖИМЈЕРСКИМ (ДЕСНО), ПОСЛЕ ПРИЈЕМА НАЈВИШЕГ ПОЛJSКОГ ОДЛИКОВАЊА ОРДЕНА »ВІРТУТІ МІЛІТАРІ« I РЕДА (ДВОРАС) »БЕЛВЕДЕРЕ« У ВАРШАВИ, 15. МАРТ 1946.

SRDAČAN DOČEK MARŠALA TITA NA BEOGRADSKOJ ŽELJEZNIČKOJ STANICI PO NJEGOVOM POVRATKU IZ POLJSKE I ČEHOSLOVAČKE 25. MARTA 1946.

TITO GOVORI OKUPLJENIM BEOGRADANIMA ISPRED BEOGRADSKJE ŽELJEZNIČKE STANICE PO POVRATKU IZ POLJSKE I ČEHOSLOVAČKE 25. MARTA 1946.

TITO U RAZGOVORU S PRIPADNICIMA OMLADINSKE RADNE BRIGADE »MLADEN STOJANOVIĆ«, U SELU BUKINU KOD BAČKE PALANKE 6. APRILA 1946.

TITO NA TERASI NOVOOTVORENOG OFICIRSKOG DOMA JA (BEOGRAD, 8. MAJ 1946).

DEFILE AUTOMATIČARA U BEOGRADU POVODOM PROSLAVE 9. MAJA 1945 – DANA POBJEDE;
NA TRIBINI JE TITO S GENERALIMA JA.

PREDSJEDNIK ČEHOSLOVAČKE VLADE DR ZDENJEK FIRLINGER NA PERONU BEOGRADSKÉ ŽELEZNIČKE STANICE ODGOVARA NA TITOVU DOBRODOŠLITU PRILIKOM DOLASKA NA ČELU ČEHOSLOVAČKE DELEGACIJE U BEOGRAD 8. MAJA 1946.

NJEGOVA EKSELENCIJA HARRY S. TRUMAN, PREDSJEDNIK SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA

Ekselencijo,

Koristim ovu priliku da uputim Vama u ime moje i naroda Jugoslavije najsrdačnije želje i pozdrave. Moja je želja da Vas uvjerim u to da narodi Jugoslavije gaje velike simpatije i zahvalnost prema Vašoj zemlji, koja je tako mnogo doprinijela ne samo za pobjedu Ujedinjenih naroda nad zajedničkim neprijateljem nego i u pomoći koju svakodnevno pruža da bi se čim prije zaliječile rane koje nam je zadao rat.

Moja je najiskrenija želja, a to je i želja naših naroda, da odnosi između obiju zemalja budu čim bolji. Želja mi je da se stvori puna ekonomska i kulturna saradnja između Amerike i Jugoslavije.

Ekselencijo! Vama je poznato koliko je naša zemlja stradala od raznih okupatora i koliko je ona doprinijela pobjedi nad zajedničkim neprijateljem i, prema tome, ja ovdje izražavam ne samo moju nadu nego i nadu svih naših naroda u Vašu podršku kod rješavanja opravdanih zahtjeva koji tangiraju našu zemlju, a to je u prvom redu pitanje Julijske krajine itd.

Ja sam uvjeren da ne postoji ništa između naše dvije zemlje što bi moglo ometati našu saradnju u najprijateljskijem duhu.

S dubokim poštovanjem

19. februar 1946.
Beograd

Predsjednik vlade
Federativne Narodne Republike Jugoslavije
i ministar narodne odbrane
maršal Jugoslavije
[J.B. Tito]

Arhiv Josipa Broza Tita

GOSPODINU HERBERTU LEHMANNU, GENERALNOM
DIREKTORU UNRRRA-e, WASHINGTON [VAŠINGTON]

Preko UNRRRA-ine misije u Beogradu⁷⁷ primio sam Vaše pismo obavještenje o teškoj situaciji u svjetskom snabdijevanju hranom.⁷⁸ Ova vijest nam je utoliko teža što naša zemlja ima za sobom jednu vrlo rđavu žetvu, koja je još više komplikovala naš ionako težak prehrambeni položaj kod nas posle više od četiri godine ratnog pustošenja na našoj nacionalnoj teritoriji. Imajući u vidu ne

samo svoje potrebe već i potrebe drugih ratom opustošenih zemalja, a naročito onih koje su najviše doprinijele zajedničkoj borbi Ujedinjenih naroda protiv fašizma, vlada Federativne Narodne Republike Jugoslavije ponovo je uzela u razmatranje i pretresla program našeg trebovanja od UNRRA-e sa željom da izvrši redukciju svuda gdje je to moguće. Vlada FNRJ potpuno se slaže s tim da je potrebno uvesti krajnju štednju i da svaka zemlja do krajnjih granica mobilize sve sopstvene rezerve hrane, što je od oslobođenja Federativne Narodne Republike Jugoslavije i bila naša politika u tom pogledu. Jer samo potpunom mobilizacijom sopstvenih snaga i rezervi može pomoć iz inostranstva biti od koristi i uroditi plodom.

Ispitujući svestrano novonastalu situaciju, utvrdili smo da je minimalna količina žitarica koja je našoj zemlji neophodno potrebna do nove žetve 69 000 tona mjesečno. Kod broja od 5 miliona stanovnika, koje ne možemo snabdijevati s druge strane nego samo Vašim isporukama, to bi iznosilo oko 450 grama žitarica na stanovnika dnevno, ili nešto malo preko 1500 kalorija, što je znatno ispod predviđenog minimuma od 2650 kalorija dnevno. Smanjenje ovog minimuma još bi više pogoršalo ishranu stanovništva. Želim da i ovom prilikom podvučem da je stanovništvo naše države već skoro punih 5 godina oskudno hranjeno i da je u mnogim rejonima bilo gladi, te da bi dalje pogoršanje ishrane imalo vrlo teške posljedice po zdravlje naših naroda.

Zahvaljujući na pomoći koju nam je UNRRA do sada ukazivala,⁷⁹ ja izražavam nadu da ćete kod izvršenja podjele količina hrane kojom raspolazete imati u vidu sve gore iznesene činjenice i stvarnu situaciju u kojoj se nalazimo.

Primite izraze moga osobitog poštovanja

21. februar 1946.
Beograd

Maršal Jugoslavije
J. B. Tito

Arhiv Josipa Broza Tita

DJEDU [CENTRALNOM KOMITETU SKP(b)]

1) Namjeravamo da prvu grupu španskih drugova pošaljemo 4–6. marta. O njihovom odlasku i njihovoj maršruti biće obavještena drugarica Dolores [Ibaruri, La Pasionarija].*

* U decembru 1945. i januaru i februaru 1946. Centralni komitet Svesavezne komunističke partije (boljševika) – CK SKP(b) uputio je više depeša Titu (Valteru) s molbom da se veće grupe Španaca, članova KP Španije, prebace u Francusku preko Jugoslavije, pa je o tome ovdje riječ.

2) Tovar za Antifašistički komitet albanskih žena može se dostaviti preko Beograda. Mi ćemo se postarati da to na vrijeme uputimo u Albaniju.

3) Slažemo se s tim da se u Beogradu organizuje grčki presbiro.*

1. mart 1946.
[Beograd]

Valter [Josip Broz
Tito]

*A-CK SKJ, Komisija za međunarodne
odnose i veze, SSSR, reg. br. IX 1-II/50.*

Prevod s ruskog

[NAREĐENJE ZA OTPUŠTANJE IZ LOGORA PRIPADNIKA NEPRIJATELJSKIH FORMACIJA JUGOSLOVENSKE NACIONALNOSTI]

Da bi se dala mogućnost pripadnicima raznih neprijateljskih vojnih formacija koji su bili zarobljeni u toku borbe protiv Jugoslovenske armije ili za vrijeme kapitulacije, a nalaze se bilo u logorima ili na raznim radovima, da dadu dokaza o svojoj privrženosti Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji i da radom na obnovi zemlje isprave učinjene greške i štete nanesene našim narodima:

NAREĐUJEM

da se otpuste iz logora lica jugoslovenskih narodnosti – pripadnici neprijateljskih vojnih formacija,⁸⁰ osim onih protiv kojih je poveljen krivični postupak.

Komande logora dužne su da ovu naredbu izvrše u najkraćem roku.

Smrt fašizmu – sloboda narodu!

3. mart 1946.
Beograd

Vrhovni komandant
maršal Jugoslavije
Josip Broz Tito

»Борба«, 4. mart 1946.

* Ovo je Titov (Valterov) odgovor na radiogram CK SKP(b) od 23. februara 1946. kojim je Tito zamoljen da odobri generalnom sekretaru EAM-a (Narodnog fronta Grčke) i članu Politbiroa CK KP Grčke Parcalidisu da organizuje Presbiro u Beogradu.

GENERALISIMUSU STALJINU

Radi izvršenja Vaše naredbe, u oktobru prošle 1945. godine, u Beogradu su otpočeli radovi na rekonstrukciji Dunavskog željezničkog mosta.

Radovi se obavljaju ujedinjenim snagama sovjetskih i jugoslovenskih željezničkih jedinica, uz korišćenje materijala, konstrukcija i opreme prispelih iz Sovjetskog Saveza.

Prema prvobitnom zadatku rekonstrukcije, predviđena je izgradnja mosta privremenog tipa na zaobilaznoj trasi, sa rokom trajanja 8 godina; projektovani su šipovski stubovi od čeličnih cevi, mali rasponi od 23 metra i za plovidbu dva raspona od 70 metara. Utvrđen je rok za završetak izgradnje privremenog mosta, do 1. maja 1946. godine.

Detaljno ispitivanje porušenog mosta i uzimanje u obzir lokalnih uslova obavljanja radova pokazali su da je svrsishodnija rekonstrukcija mosta prema ranijoj putanji, uz korišćenje očuvanih kame-nin oslonaca i dela malih raspona estakada i jednog velikog raspona od 160 metara, koji se podiže iz vode i remontuje.

Ovom varijantom rekonstrukcije, oko 40% ukupne dužine mosta kapitalno se rekonstruiše u ranijem obliku, a ostali deo se rekonstruiše novim rasponima od 87,70 i 55 metara, uz izgradnju dopunskih 5 oslonaca na metalnim šipovima, snažnijeg tipa nego u slučaju privremenog mosta.

Na taj način, rekonstruisani most može se koristiti 25 – 30 godina, obezbeđuje bezbedno propuštanje leda i plovidbu i to je realno ostvarljivo, uz nešto duži rok odvijanja radova.

Graditelji mosta, usled zastoja u dobijanju metalnih šipova od oktobra 1945. g. uz našu saglasnost, ostvaruju radove na rekonstrukciji prema ovoj varijanti. Potrebne šipove i rasponsku građu naručio je Narodni komesarijat saobraćajnih puteva SSSR i prema informaciji građevinara biće isporučeni na most do marta i aprila 1946. godine.

Rekonstrukcija mosta na staroj putanji je složenija, usled neophodnosti obavljanja velikih radova na raščišćavanju korita rijeke ispod vodene površine od porušenih nosača, složeniji su radovi na montaži i postavljanju novih rasponskih konstrukcija i podizanju i remontu delimično oštećenih rasponskih konstrukcija.

Građevinari smatraju da se ovi radovi mogu završiti tek krajem leta 1946. godine. Ujedno data varijanta je posebno poželjna za Jugoslaviju, jer obezbeđuje normalne uslove eksploatacije mosta tokom dužeg roka.

Molim Vašu saglasnost za rekonstrukciju mosta preko Dunava u Beogradu, prema varijanti rekonstrukcije na staroj putanji, sa završetkom radova do 1. septembra 1946. godine.⁸¹

[Početak marta 1946.
Beograd]

[Valter]

Arhiv Josipa Broza Tita

Prevod s ruskog

DJEDU [CENTRALNOM KOMITETU SKP(b)]

Kongres učesnika internacionalnih brigada saziva komitet specijalno izabran za to.⁸²

Osamnaestog uveče u najvećoj beogradskoj sali održaće se miting s učešćem, pored španskih dobrovoljaca, i članova Akademije nauka,⁸³ članova vlade, sindikata, omladine, fronta žena itd.; na mitingu će učestvovati i delegati španskih dobrovoljaca iz inostranstva. Na mitingu će biti usvojena rezolucija u vezi sa sadašnjim položajem Španije.

Devetnaestog prije podne održaće se kongres španskih dobrovoljaca iz Jugoslavije s učešćem delegata iz inostranstva, takode španskih dobrovoljaca. Dosad smo dobili obavještenje da dolaze delegati iz Poljske, Čehoslovačke, Austrije i Bugarske.⁸⁴

Devetnaestog uveče beogradsko [Narodno] pozorište daje »Seviljskog berberina«⁸⁵ u čast delegata i kongresa.

15. mart 1946.
[Varšava]

Valter [Tito]

*A-CK SKJ, Komisija za međunarodne,
odnose i veze, SSSR, reg. br. IX 1-II/33.*

Prevod s ruskog

[GOVOR ODRŽAN U VARŠAVI 17. MARTA 1946. PRILIKOM PREDAJE ODLIKOVANJA POLITIČKIM I VOJNIM RUKOVODIOCIIMA POLJSKE REPUBLIKE]

Gospodine maršale,⁸⁶ gospodo ministri i oficiri, gospodo! Prezidijum Narodne skupštine Federativne Narodne Republike Jugoslavije stavio mi je u dužnost da vam u njegovo ime predam odlikovanja za zasluge i napore koje ste učinili u ratu u zajedničkoj bor-

bi protiv zajedničkog neprijatelja, za zasluge i one napore koje su rukovodioci demokratske i bratske Poljske učinili u pogledu produbljivanja odnosa između naših dveju zemalja, Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Poljske Republike.

Sudbina naroda obiju zemalja bila je u ovom ratu slična, identična. Sudbina, razvitak i stremljenja naroda obiju zemalja sada, u mirnodopskom razvitku, isto tako su slični. Narodi jedne i druge zemlje uzeli su sudbinu u svoje ruke. Oni žele da sami sobom upravljaju. U tim svojim stremljenjima oni čine sve da se ukloni ono što je nekad razdvajalo slovenske narode. Među nama ne može biti geografskih prepreka da bismo se duhovno ujedinili, da bi naša saradnja na kulturnom, političkom i ekonomskom polju došla do punog izražaja. Iako je pobjeda nad glavnim neprijateljem iza nas, pred nama su još velike teškoće. Mi moramo da učinimo još mnogo i mnogo napora da bismo savladali sve ono što nam je rat nanio, tj. da podignemo našu zemlju iz ruševina. U tim naporima obje zemlje ići će zajedno. U našem radu bratska saradnja u mirnodopskom periodu mnogo će nam olakšati napore i ona sada treba da bude još tješnja nego što je bila u prošlosti. U ovim odlikovanjima izražena su ne samo priznanja vaših zasluga u ratu i sada u mirnodopskim naporima nego su izražene i simpatije našeg naroda prema bratskom poljskom narodu i njegovim rukovodiocima, prema poljskoj armiji i njenim rukovodiocima.

To je skromna nagrada, ali ja sam uvjeren da će i ona poslužiti učvršćenju i produbljivanju naših uzajamnih odnosa.

Da žive narodi Jugoslavije i Poljske!

»Борба«, 18. mart 1946.

[GOVOR ODRŽAN U VARŠAVI 18. MARTA 1946. PO
IZVRŠENOM POTPISIVANJU UGOVORA
O PRIJATELJSTVU I UZAJAMNOJ POMOĆI S POLJSKOM
REPUBLIKOM]

Gospodine predsjedniče Poljskog narodnog vijeća,⁸⁷ gospodine predsjedniče vlade narodnog jedinstva,⁸⁸ gospodo!

Sklapanje i potpisivanje Ugovora o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći između Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Poljske Republike imaće veliki značaj za obje bratske zemlje.⁸⁹ On je logična posljedica stremljenja naroda obiju zemalja koji su duboko riješeni da učine sve u interesu svoje bezbjednosti i svog novog razvitka. Oni su do takvog rješenja došli na osnovu teškog iskušenja u prošlosti, a naročito u minulom ratu, kada je jedan te isti vjekovni

neprijatelj naših naroda napao naše zemlje sa ciljem ne samo da porobi nego i potpuno istrijebi naše narode. Milioni poubijanih i izmrcvarenih u logorima smrti najbolje svjedoče o tome.

Ovaj ugovor ne samo da nije u suprotnosti nego je, naprotiv, u skladu s duhom Ujedinjenih nacija, koje čine velike napore da jedanput i zauvijek spriječe slične agresije njemačkog imperijalizma i svakog onog ko bi se sa njima udružio. On predstavlja snažan prilog učvršćenju mira u svijetu.

Gospodo, ja sam duboko uvjeren da će ovo historijsko djelo koje smo mi danas ovdje izvršili omogućiti narodima obiju zemalja da potpuno ostvare svoje vjekovne težnje, to jest da žive u bratskoj saradnji, da se ekonomski i kulturno razvijaju i da nesmetano korčaju putem pune demokratizacije i socijalne pravednosti.

Neka živi nerazrušivo bratstvo poljskog naroda i naroda Federativne Narodne Republike Jugoslavije!

»Политика«, 21. mart 1946.

[INTERVJU ODRŽAN S PREDSTAVNICIMA ŠTAMPE U VARŠAVI 18. MARTA 1946]

Pitanje dopisnika »Asošijeted-presa«: Da li je za vrijeme Vašeg boravka u Varšavi⁹⁰ bilo razgovora o sklapanju ugovora o savezu između Jugoslavije i Poljske, kao i o savezu svih slovenskih zemalja?

Odgovor: Moja posjeta Poljskoj predstavlja posjetu predstavnika prijateljske zemlje prijateljskoj zemlji. Jugoslavija i Poljska imale su identičnu sudbinu u ovom ratu. Obje zemlje su pretrpjele velike štete i podnijele velike žrtve. Naše zemlje bile su tako reći prvi i glavni cilj njemačkih napadača.⁹¹ One žele da se ubuduće osiguraju od sličnih napada od strane Njemačke.

Drugo pitanje: Kakva i kolika je bila pomoć partizanima u Jugoslaviji od Velike Britanije i Amerike u odnosu na pomoć drugih savezničkih zemalja?

Odgovor: Jugoslovenski partizani počeli su prvi put dobijati pomoć od Engleske i Amerike pred kraj 1943. godine.⁹² Smatram da treba razlikovati pomoć u oružju od čisto vojničke pomoći. Ako se radi o vojničkoj pomoći, onda je nesumnjivo da je Sovjetski Savez 1944. i 1945. godine dao daleko veću pomoć, jer je Crvena armija oslobodila Beograd i jedan dio Srbije.⁹³ Nema sumnje da je pomoć naših zapadnih saveznika od kraja 1943. godine imala za nas velikog značaja, i to više moralnog nego materijalnog.

Treće pitanje: Da li je pravilno ako se smatra da zapadni saveznici do pred kraj 1943. godine nisu davali pomoć partizanima, nego nekim drugim grupama u Jugoslaviji?

Odgovor: Jedinice Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije, koje su bile pod mojom komandom, nisu do septembra mjeseca 1943. godine dobile od zapadnih saveznika ni jednog metka.⁹⁴ Da li je pomoć dobijao neko drugi – ja to ne znam. Moram samo dodati da smo mi baš u razdoblju od 1941. do 1943. godine vodili najžešće bojeve ne samo protiv Nijemaca i Talijana, Mađara i bugarskih fašista nego i protiv domaćih kvislinških formacija Nedića,⁹⁵ Pavelića,⁹⁶ Draže Mihailovića⁹⁷ i Rupnika.⁹⁸ Protiv Draže Mihailovića vodili smo borbu još od novembra 1941. godine.⁹⁹ Jednom riječju, mi smo imali pred sobom velikog i jakog neprijatelja koji je bio utoliko opasniji što su u sklopu njegovih formacija bili i domaći neprijatelji slobode naših naroda. Protiv toga neprijatelja mi smo se u to vrijeme borili isključivo oružjem koje smo u borbama zaplijenili od neprijatelja. Mogu istaći da je samo talijanska oružana snaga u Jugoslaviji iznosila u ono vrijeme dvadeset divizija. Boreći se protiv ovako jakog neprijatelja, a imajući stalno podršku narodnih masa, naša armija je pred kraj 1943. godine već bila velika i brojala oko 300 000 vojnika.

Pitanje poljskog novinara: Da li su i Poljaci učestvovali u Narodnooslobodilačkoj vojsci u Jugoslaviji?

Odgovor: U Bosni ima jedan kraj u kome su se prije mnogo godina naselili Poljaci.¹⁰⁰ Ovi jugoslovenski Poljaci obrazovali su svoj bataljon¹⁰¹ koji se borio u sastavu Narodnooslobodilačke vojske. Moram priznati da su se oni dobro borili.

Drugo pitanje: Kako je s problemom Trsta i Julijske krajine?

Odgovor: U tim krajevima sada se nalazi Međunarodna komisija koja ispituje njihov etnički sastav.¹⁰² Kada završi svoj rad, Međunarodna komisija će podnijeti svoje prijedloge Savjetu petorice, koji treba da donese rješenje. Mi ćemo vidjeti da li će to rješenje biti povoljno za nas ili ne.

Treće pitanje: Kako je riješeno pitanje reparacija Jugoslaviji?

Odgovor: Na Pariskoj konferenciji za reparacije¹⁰³ predviđeno je da Jugoslavija dobije od Njemačke 9,6% od ukupne svote industrijskih i drugih tehničkih postrojenja i 6,6% od njemačkog kapitala u inostranstvu. Do sada Jugoslavija nije dobila ništa. Jedino je napravljen sporazum s Mađarskom, koji još nije potpisan. Mađarska je dala Jugoslaviji sasvim malu akontaciju. Ukupno Mađarska treba da plati Jugoslaviji na ime ratne odštete oko 70 miliona dolara, što srazmjerno pričinjenoj ratnoj šteti nije mnogo.¹⁰⁴

Cetvrto pitanje: Kako stoji stvar s izručivanjem ratnih zločinaca Jugoslaviji?

Odgovor: Te stvari su dosta spore. Saveznici su nam, doduše, predali priličan broj krupnih zločinaca i kvislinga, kao Nedića i njegove ministre,¹⁰⁵ neke Pavelićeve ministre i generale.¹⁰⁶ Nama bi bilo najmilije da nam predadu i Pavelića.¹⁰⁷ Jugoslovenska vlada je obaviještena da se u Njemačkoj, Italiji i Austriji nalaze u pojedinim logorima pripadnici raznih kvislinških formacija, političke ličnosti itd.

Peto pitanje: Da li se Draža Mihailović skriva ili je pod zaštitom neke strane sile?

Odgovor: Draža Mihailović se skriva, ali on će uskoro biti pod našom »zaštitom«. To ćete možda već uskoro čuti.¹⁰⁸

Pitanje francuskog novinara: Šta g. maršal misli o govoru Vinstona Čerčila.¹⁰⁹

Odgovor: Teško je reći nešto novo poslije onoga što je o tome rekao generalisimus Staljin.¹¹⁰ Jedno je očigledno: Čerčil je potpuno demantovao samoga sebe. On je kroz četiri godine govorio o borbi protiv fašizma, o načelima Atlantske povelje¹¹¹ i potrebi obezbjeđenja mira. Njegov sadašnji govor, međutim, znači poziv na rat. Time je Čerčil demantovao sve ono što je u toku rata govorio.

Pitanje dopisnika Tassa: Koje su osnovne teškoće Jugoslavije u ukklanjanju posljedica rata?

Odgovor: U Jugoslaviji ima čitavih oblasti u kojima su uništena sva sela i naselja, industrija razorena, mostovi uništeni, gradovi porušeni. U obnovi ovako razorene zemlje mi imamo ogromnih teškoća. Unutrašnje političke prepreke u zemlji skoro smo potpuno savladali. Kod nas je ostvareno bratstvo i jedinstvo naroda, ono što u staroj Jugoslaviji nikada nije bilo moguće ostvariti i zbog čega je stara Jugoslavija bila slaba i spolja i iznutra. Pravilnim rješenjem socijalnih problema uspjeli smo da mobilišemo najšire mase naroda, omladine i žena u radu na obnovi zemlje.

Pitanje predstavnika danske štampe: Da li Unra i dalje daje pomoć Jugoslaviji?

Odgovor: Unra pruža i dalje pomoć Jugoslaviji. U posljednje vrijeme, zbog nedostatka životnih namirnica u svijetu – kako nam javljaju iz Unrinog centra u Vašingtonu – postoji namjera da nam se smanji pomoć.¹¹² Razumije se da bi to za nas bilo teško, jer je naša zemlja pretrpjela ogromne štete i razaranja. Pored pomoći od strane Unre, Jugoslavija je dobila poslije oslobođenja Beograda velike količine žita od Sovjetskog Saveza.¹¹³ Sa Sovjetskim Savezom Jugoslavija ima trgovački ugovor,¹¹⁴ koji dobro funkcioniše. Sovjetski Savez, gdje god može, pomaže Jugoslaviju i tu pomoć rado daje.

Pitanje poljskih novinara: Kakve je utiske dobio g. maršal za vrijeme svoga boravka u Varšavi?

Odgovor: U ime svoje i u ime članova naše delegacije, mojih saradnika, mogu izjaviti da smo u Poljskoj naišli na najsrdačniji prijem kako kod rukovodilaca države tako i kod naroda. Imali smo prilike da vidimo kako je strahovito razorena Varšava, nekada divni glavni grad Poljske. Mislim da je Varšava jedan od najteže postradalih velikih gradova u Evropi. Gajimo velike simpatije prema namučenom stanovništvu herojske Varšave. Naša je želja da se Varšava što prije podigne iz ruševina i da opet bude lijepa kao što je nekada bila.¹¹⁵

*J. B. Tito, Izgradnja nove Jugoslavije, knj. II/2, str. 7–11 (ćir.)
»Борба«, 21. mart 1946.*

[POZDRAV NARODU ČEHOSLOVAČKE PO DOLASKU U PRAG 21. MARTA 1946.]

Prolazeći danas, ovog divnog sunčanog dana, od granice do Praga, vidio sam srećna i ozarena lica oslobođenog bratskog čehoslovačkog naroda. U manifestacijama ovog naroda vidio sam ljubav i simpatije prema novoj Jugoslaviji. Te simpatije su razumljive. Narodi Čehoslovačke i Jugoslavije imali su istu sudbinu – bili su žrtve napada jednog istog neprijatelja. Danas su oba bratska naroda slobodna i produžuju svoje tradicionalno prijateljstvo, svoju tradicionalnu saradnju. Prijateljstvo naših naroda postojalo je i prije rata. I onda, kada se u Minhenu vodila trgovina na račun naše bratske Čehoslovačke, srca svih naroda Jugoslavije strepela su za sudbinu svoje braće.¹¹⁶

U ovoj četvorogodišnjoj borbi slovenski narodi su podnijeli velike žrtve,¹¹⁷ ali ih nisu podnijeli uzalud, jer su danas ponovo oslobođene i Čehoslovačka, i Jugoslavija, i sve slovenske zemlje i sve druge zemlje koje su bile objekt napada od strane njemačkih fašističkih osvajača.

Htio bih da naglasim da će ova teška iskušenja kroz koja smo prošli biti jedan razlog više da se naše tradicionalno prijateljstvo produbi jače nego što je bilo prije rata.

Neka živi bratstvo slovenskih naroda! Neka živi bratstvo naroda Čehoslovačke i Jugoslavije! Smrt fašizmu – sloboda narodu!»

»Борба«, 23. mart 1946.

[INTERVJU ODRŽAN S PREDSTAVNICIMA ŠTAMPE
U PRAGU 22. MARTA 1946]

Dvadeset drugog marta 1946. maršal Tito je primio u Pragu predstavnike štampe. Upitan o rezultatima njegove posjete Varšavi i Pragu i o mogućnostima obrazovanja saveza slovenskih država, maršal Tito je odgovorio:

Mi težimo dvostranim ugovorima između slovenskih naroda. Ne želimo da obrazujemo blok slovenskih država koji bi bio suprotstavljen nekom drugom bloku. Dvostranim odbrambenim mjerama mi želimo da spriječimo ponavljanje naše sudbine iz prošlosti. Želimo da obezbijedimo mir, nemamo agresivnih namjera prema drugim narodima i ne želimo da ugrozimo slobodu drugih naroda.

Odgovarajući na druga pitanja, maršal Tito je rekao da se ne radi o savezu balkanskih država. On je pomenuo dobre susjedske odnose između Jugoslavije i Bugarske, koji predstavljaju garanciju najboljih izgleda za budućnost. Maršal Tito je dodao:

Dolaskom na vlast bugarskog Otečestvenog fronta svi elementi nereda su iščezli.¹¹⁸

Što se tiče Grčke, Jugoslavija nastoji da održava nepomućene odnose s ovom zemljom. Odnosi između obiju vlada su snošljivi, ali simpatije jugoslovenskih naroda su na strani grčkog naroda.¹¹⁹

Poslije oslobođenja Vojvodine Jugoslavija je bila spremna da zaboravi šta se desilo između nje i Mađarske, ali je, prirodno, morala tražiti pravične reparacije.¹²⁰ Na nesreću, docnije se pokazalo da čak i danas u Mađarskoj ima reakcionarnih elemenata s iredentističkim tendencijama upravljenim protiv Jugoslavije i Čehoslovačke.¹²¹ Postoji nada da će se mađarski narod osloboditi ovih tendencija, koje su također odgovorne za sadašnju situaciju u Mađarskoj.

Na kraju intervjua maršal Tito je rekao da on vjeruje u mogućnost sinteze ideologija, koje po mišljenju nekih ljudi dijele današnji svijet.

Postoje demokratske snage, koje se stalno bore za napredak. S druge strane, postoje reakcionarne snage, čiji je uticaj raznolik u različitim dijelovima svijeta.

J. B. Tito, *Izgradnja nove Jugoslavije*,
knj. II/2, str. 12-13. (ćir.)
»Борба«, 25. mart 1946.

[GOVORI ODRŽANI 23. MARTA 1946. ČEHOSLOVAČKIM RADNICIMA U FABRICI »ŠKODA« I U VIŠOČANIMA]

Za vrijeme svog boravka u Pragu u martu 1946. maršal Tito je posjetio fabriku »Škoda«. Radnici su mu priredili vrlo srdačan doček. Pošto je razgledao fabrička postrojenja, drug Tito je održao radnicima govor i zahvalio na dočeku. On je, između ostalog, rekao:

Kod nas u Jugoslaviji radnici još nemaju takvih tehničkih uslova za rad kao što ih imate vi ovdje. Naša industrija nije ni bila na tom nivou na kojem je vaša, a još su je i Nijemci razorili. Stoga naša radnička klasa ulaže sada velike napore da obnovi ono što je porušeno. Ja bih želio da mi u Jugoslaviji i vi ovdje uspostavimo industriju koja će biti bolja nego prije rata.

Prvi put poslije velike ruske revolucije radnik u ovom dijelu Evrope dobija danas svoje puno priznanje. Ja sam uvjeren da će novi odnos države prema radu i radnicima dovesti do dosad neviđenog stvaralačkog poleta.

Zahvaljujem vam na srdačnom dočeku i na izrazima vaše ljubavi prema narodima Jugoslavije. Uvjeren sam da čehoslovački radnici gaje prema narodima Jugoslavije veliku ljubav baš zbog toga što je nova Jugoslavija takva kakva je. (*Buran aplauz i klicanje.*) Mi ćemo nastojati da opravdamo vjeru koju imate u novu, Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju.

Maršal Tito se zatim odvezao u predgrađe Višočane, gdje je posjetio veliku češku fabriku mašina, ogromno preduzeće koje je decembra 1945. godine prešlo u državne ruke. Nekoliko hiljada radnika ove fabrike, kao i fabrike »Avia«, dočekalo je maršala Tita burnim ovacijama. Odgovarajući na njihove oduševljene pozdrave, maršal Tito im se obratio slijedećim riječima:

Drugovi i drugarice! Narodi Jugoslavije, a naročito radnička klasa, iz koje sam i ja potekao, gaje velike simpatije prema narodu i radničkoj klasi Čehoslovačke Republike.

Mi u Jugoslaviji napregli smo sve svoje snage da što prije obnovimo ono što nam je razoreno u ratu. Pored toga što su nam porušene fabrike, nama nedostaju i kadrovi stručnih radnika i tehničara. Zahvaljujući predusretljivosti vaše vlade i vaših rukovodećih državnih organa, mi smo mogli da pošaljemo k vama znatan broj naših omladinaca, koji će se u vašim fabrikama osposobiti za stručne radnike da bi zatim mogli poslužiti svojoj zemlji.

Ja vam obećavam da ću našim narodima isporučiti izraze vaših simpatija prema našim radnicima, seljacima i narodnoj inteligenciji.

Da živi prijateljstvo i nerazrušivo bratstvo između naroda Čehoslovačke i naroda Federativne Narodne Republike Jugoslavije!

Smrt fašizmu – sloboda narodu!

»J. B. Tito, *Izgradnja nove Jugoslavije*,
knj. II/2, str. 14 – 15 (ćir.).
»Борба« 24. i 25. mart 1946.

[GOVORI ODRŽANI U BRATISLAVI 24. MARTA 1946]

Na povratku za Jugoslaviju, poslije posjete Varšavi i Pragu, maršal Tito se zadržao jedan dan u Bratislavi. Na svečanom ručku u hotelu »Karlton« maršal Tito je zahvalio na pažnji Slovaka kraćim govorom, u kome je rekao:

Ovaj rat nanio je strahovite rane, naročito slovenskim narodima.¹²² Najbolji lijek kojim ćemo izliječiti te rane jeste bratstvo i jedinstvo slovenskih naroda. Narodi Jugoslavije imali su identičnu sudbinu s narodima Čehoslovačke. I u Jugoslaviji, kao i ovdje u Čehoslovačkoj, neprijatelj je prije svega htio da posije sjeme razdora između braće, da bi ih lakše potčinio i da bi na njihov račun proširio svoj »životni prostor«. Teška iskušenja iz rata naučila su nas kojim putem treba da idemo i što da preduzmemo da se zauvijek onemoguću pakleni plan našeg vjekovnog neprijatelja koji je htio da istrijebi Slovene. Naši narodi u Jugoslaviji raduju se što je slovački narod imao snage da spere ljagu koju su mu bili nanijeli izdajnik Tiso¹²³ i ostale sluge neprijatelja, kao što je hrvatski narod imao snage da spere ljagu koju mu je nanio izdajnik Pavelić, poglavar hrvatskih ustaša. Bratstvo naroda Jugoslavije kovalo se u njihovoj krvi i to je garancija da će biti očuvano.

Ali slovenski narodi ne ostvaruju sada bratstvo samo jedan s drugim, odvojeno, nego i svi slovenski narodi kuju monolitnost i ostvaruju međusobno jedinstvo. Slovenski narodi dužni su sada da uklone sve ono što ih je odvajalo i da traže i nadu puteve koji će ih spajati.

Neki govore da sada dolazi slovenska era – u smislu vladavine svijetom. To nije istina. Sloveni ne idu za tim da druge narode potčinjavaju, da drugima oduzimaju slobodu i nezavisnost. Sloveni samo hoće mjesto koje im pripada u društvu naroda cijeloga svijeta. Slovenski narodi su kulturni i njima pripada budućnost. Ako se već govori o nekoj eri, onda je to era kulture, a ne osvajanja i porobljavanja drugih naroda. Nikada Sloveni nisu bili osvajači i porobljivači.

Poslije ručka održan je na trgu pred hotelom veliki narodni miting, na kome je govorio i maršal Tito i uputio slovačkom narodu slijedeće riječi:

Kad sam pošao na put u bratske slovenske zemlje mislio sam kako da nađem malo vremena da svratim i u našu bratsku slovačku zemlju. Na svom putu po ovim zemljama vidio sam mnogo tragova pustošenja i uništavanja koje je izvršio naš zajednički vjekovni neprijatelj, ali sam vidio i da su slovenski narodi pošli pravim putem, da ih prožima jedna ista ideja – ideja bratstva i jedinstva svih Slovena. To je ono osnovno što, po mom mišljenju, treba da predstavlja temelj za budući miran razvitak i za obezbjeđenje nezavisnosti naših slovenskih zemalja.

Ovom prilikom želim da u svoje ime i u ime naroda Jugoslavije isporučim najsrdačniji pozdrav bratskom slovačkom narodu. Želim isto tako da podvučem da su naši narodi – Srbi, Hrvati, Slovenci, Crnogorci i Makedonci, neobično radosni što vide da su naša braća Zapadni Sloveni – Česi i Slovaci, ponovo ujedinjeni u zajedničkoj državi.

Vama je poznato kakva je bila prije rata Jugoslavija. To je bila jedna vještačka tvorevina, u kojoj među narodima nije bilo ravnopravnosti i u kojoj je postojala hegemonija velikosrpskih šovinista. Ta i takva Jugoslavija dočekala je veliku katastrofu; razjedinjene narode iznenadio je naš neprijatelj – njemački osvajač i ubacio sjeme razdora da bi izazvao bratoubilački rat između pojedinih naroda. U toku borbe protivu okupatora mi smo našli svoj put – pošli smo putem bratstva i jedinstva. Svi naši narodi borili su se zajednički, rame uz rame, za zajedničke ideale, tako da nas više nikad nikakva sila ne razjedini.

Sada treba da stvorimo isto takvo jedinstvo među svima slovenskim narodima. Slovenski narodi ne stvaraju nikakav blok, oni samo žele da obezbijede svoj mirni razvitak. Ako mi sada sklapamo ugovore o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći, to ne znači da mi time ugrožavamo bilo čiju nezavisnost. Mi hoćemo samo da se obezbijedimo da nas više nikakav neprijatelj ne može iznenaditi.

Braćo Slovaci, čuvajte bratstvo i jedinstvo kao zenicu oka svojega, jer su jedino bratstvo i jedinstvo garancija slobode i nezavisnosti slovenskih naroda. Bez bratstva i jedinstva ne može biti srećne budućnosti i pravilnog razvoja – ni naših naroda pojedinačno, ni svih zajedno. Mi u Jugoslaviji, iako smo podnijeli velike žrtve i pretrpjeli teška razaranja, idemo vedra lica u budućnost. Na svome putu po slovenskim zemljama ja sam vidio vedra lica i izraze velikih simpatija prema braći Južnim Slovenima. To je garancija naše budućnosti.

Pozdravljam vas, braćo Slovaci, i želim vam pun uspjeh u liječenju rana koje nam je zadao zajednički neprijatelj. Nije šteta i rana samo ono što je neprijatelj porušio, nego postoje rane u dušama onih koji su se dali zavesti od neprijatelja. Liječite te rane i izvodite zavedene na pravi put! (*Buran aplauz i odobravanje.*)

Da živi slobodni bratski slovački narod u slobodnoj bratskoj Čehoslovačkoj Republici! Da žive vječno prijateljstvo i bratstvo slovenskih naroda!

Smrt fašizmu – sloboda narodu!

*J. B. Tito, Izgradnja nove Jugoslavije, knj. II/2, str. 16–18 (ćir.)
»Борба«, 26. mart 1946.*

[GOVOR ODRŽAN 25. MARTA 1946. NA DOČEKU
U BEOGRADU PO POVRATKU IZ POLJSKE
I ČEHOSLOVAČKE]

Drugovi i drugarice, građani i građanke! Vraćam se iz naših bratskih zemalja, iz Poljske i Čehoslovačke. Donosim vam izraze najdubljih simpatija i srdačne pozdrave poljskog naroda i naroda Češke i Slovačke. (*Buran aplauz.*)

Moram da naglasim da je prijem koji smo tamo doživjeli bio vanredno srdačan i topao. Ja sam se uvjerio da su Zapadni Sloveni – Poljaci, Česi i Slovaci, duboko duhovno povezani s našim narodima, tj. s Južnim Slovenima.

Put moj i mojih saradnika u inostranstvo nije bio onog karaktera kakvog su nekada bili putevi političara, a naročito kratko vrijeme prije rata – da stvaraju blokove, da smišljaju zavjere protiv interesa i slobode drugih naroda.

Ovaj put je imao za cilj: posjetiti bratske nam zemlje, izraziti im naše priznanje i zahvalnost za njihove žrtve i njihovu postojanost u ovome ratu, proširiti naše ekonomske, kulturne i političke veze, obezbijediti punu saradnju na dobro naših zemalja.

Cilj puta je bio: da kažemo u ime naših naroda da su narodi Jugoslavije čvrsto riješeni da idu sa svojom slovenskom braćom u miru, kao što su išli i u ratu, za osiguranje svoje bezbjednosti, za osiguranje svoga razvitka, za osiguranje mira u svijetu.

U Poljskoj smo stvorili ugovor o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći, onakav kakav smo stvorili prije godinu dana sa Sovjetskim Savezom.¹²⁴

Kada sam išao u Poljsku putem je iskrsla ideja ostvarenja saveza, jer sam smatrao, kao i moji saradnici, da to predstavlja veliku

korist za naše zemlje. Naišli smo na potpuno iste poglede kod naših poljskih prijatelja, kod naše poljske braće, kod poljskih državnika, i stvorili smo ugovor vjerujući da će svi narodi Jugoslavije radosno pozdraviti taj akt. (*Buran i dugotrajan aplauz.*)

U Pragu, u našoj bratskoj Čehoslovačkoj, imali smo prilike da vidimo nezaboravnu sliku ljubavi i simpatija prema našim narodima. Prag je ostavio nezaboravnu sliku u našim srcima.

Mi smo u Čehoslovačkoj razmijenjali gledišta po čitavom nizu pitanja, međusobno pretresli pitanja koja tangiraju interese naših zemalja. Dogovorili smo se da stvorimo ugovor o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći,¹²⁵ kao ovaj sada s Poljskom i ranije s bratskim Sovjetskim Savezom. (*Aplauz.*) Taj akt će biti formalno izvršen uskoro.

I evo, dragi drugovi i drugarice, građani i građanke, mi se vratismo kući s čvrstom garancijom da slovenski narodi stoje kao jedna stijena u odbrani svoje slobode i svoje nezavisnosti.

Stvaranje ugovora o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći s našim bratskim slovenskim zemljama nije upcreno ni protiv koga, niti ugrožava mir, niti posize za čijom bilo slobodom i nezavisnošću. Ovaj akt predstavlja jedan veliki prilog miru u svijetu, a – što je vrlo važno – obezbjeđuje i miran razvitak našim narodima. Time se pokazuje svima harangerima koji bi htjeli ponovo posijati sjeme mržnje i plamen rata da su prošla vremena kada se moglo loviti u mutnome.

Ja sam uvjeren da ćemo time najbolje poslužiti ne samo svojim zemljama nego i čitavom čovječanstvu, tj. snagama koje se bore za mir. (*Burno i dugotrajno odobravanje.*)

Draga braćo i sestre, ja vas još jedanput pozdravljam i dozvolite mi da još jedanput budem tumač ogromnih simpatija bratskih slovenskih zemalja – jer sam bio zamoljen i u bratskoj Poljskoj i u bratskoj Čehoslovačkoj da budem tumač njihove ljubavi i njihove vjere u našu novu, Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju.

Da žive bratstvo i jedinstvo slovenskih naroda na čelu s našim velikim Sovjetskim Savezom! (*Buran i dugotrajan aplauz.*)

Da živi pobjeda mira u svijetu!

Smrt fašizmu – sloboda narodu!

TITO, DR VLADIMIR BAKARIĆ I GENERAL-MAJOR IVAN KRAJAČIĆ U ŠETNJI TUŠKANCEM (ZAGREB) SREDINOM MAJA 1946.

TITO U RAZGOVORU SA SELJACIMA. PRILIKOM POSJETE HRVATSKOM ZAGORJU 13. MAJA 1946.

TITO PRIMA ŠTAFETU KOJU MU JE PREDAO MILAN JEKIĆ U IME 14 000 OMLADINACA NA IZGRADNJI OMLADINSKE PRUGE POVODOM 54-OG ROĐENDANA 25. MAJA 1946.

FOTOKOPIJA PRVE STRANE SOVJET-
SKOG LISTA »PRAVDA« OD 29. MAJA
1946. DIJELOM POSVEĆENA TITOVOM
DOLASKU U MOSKVV 27. MAJA 1946.

TITO ISPRAĆA GENERAL-PUKOVNIKA
ENVERA HODŽU, PREDSEDNIKA VLA-
DE NR ALBANIJE, NA ZEMUNSKOM AE-
RODROMU 2. JULA 1946. NA NJEGO-
VOM POVRATKU U ALBANIJU

TITO U POSJETI Dječjem LIETOVALIŠTU NA ZLATIBORU 9. JULA 1946.

TITO U PRATNJI NIKOLE SEKULIĆA (LIJEVO) I BLAŽA JOVANOVIĆA (DESNO) PO DOLASKU U
PODGORICU (DANAŠNJI TITOGRAĐ) 13. JULA 1946.

TITO NA SVEČANOJ TRIBINI PRILIKOM DRŽANJA GOVORA NA NARODNOM ZBORU U CETINJU POVODOM PETE GODIŠNJICE USTANKA CRNOGORSKOG NARODA 13. JULA 1946.

TITO U POSJETI SPLITSKOJ CEMENTARI 25. JULA 1946.

TITO GOVORI OKUPLJENOM NARODU NA MITINGU U TITOVOJ KORENICI ODRŽANOM POVO-
DOM PETE GODIŠNJICE USTANKA NARODA HRVATSKE 27. JULA 1946.

Received 12 May 2004; accepted 12 May 2004

PROSECUTED BY: J. EDWARD J. JONES, JR. JAMES E. JONES, JR.
JAMES E. JONES, JR. JAMES E. JONES, JR.

14-00000: From: 1-11-68: SUBJECT: SUBJECT: 14-00000: 14-00000: 14-00000:

Ustavak 15. čl. 1. (1) *in fine* (1990. godine)

ADDITIONAL PAGE(S) • FOR SEVERAL PAGES • 1-800-368-6868 • FAX 1-800-368-6868 • 1-800-368-6868

Dr. David Schneider

AL:1000 11/10/1978

[illegible]

© 2004 Blackwell Publishing Ltd, *Journal of Internal Medicine* 255: 109–116

Subject address

See also: [Cognitive Psychology](#)

W. J. G. & J. J. G. 1998

2000 72' 00" 00" 00"

715 300 200 100 0 100 200 300 400 500 600 700 800 900 1000 1100 1200 1300 1400 1500 1600 1700 1800 1900 2000 2100 2200 2300 2400 2500 2600 2700 2800 2900 3000 3100 3200 3300 3400 3500 3600 3700 3800 3900 4000 4100 4200 4300 4400 4500 4600 4700 4800 4900 5000 5100 5200 5300 5400 5500 5600 5700 5800 5900 6000 6100 6200 6300 6400 6500 6600 6700 6800 6900 7000 7100 7200 7300 7400 7500 7600 7700 7800 7900 8000 8100 8200 8300 8400 8500 8600 8700 8800 8900 9000 9100 9200 9300 9400 9500 9600 9700 9800 9900 10000 10100 10200 10300 10400 10500 10600 10700 10800 10900 11000 11100 11200 11300 11400 11500 11600 11700 11800 11900 12000 12100 12200 12300 12400 12500 12600 12700 12800 12900 13000 13100 13200 13300 13400 13500 13600 13700 13800 13900 14000 14100 14200 14300 14400 14500 14600 14700 14800 14900 15000 15100 15200 15300 15400 15500 15600 15700 15800 15900 16000 16100 16200 16300 16400 16500 16600 16700 16800 16900 17000 17100 17200 17300 17400 17500 17600 17700 17800 17900 18000 18100 18200 18300 18400 18500 18600 18700 18800 18900 19000 19100 19200 19300 19400 19500 19600 19700 19800 19900 20000 20100 20200 20300 20400 20500 20600 20700 20800 20900 21000 21100 21200 21300 21400 21500 21600 21700 21800 21900 22000 22100 22200 22300 22400 22500 22600 22700 22800 22900 23000 23100 23200 23300 23400 23500 23600 23700 23800 23900 24000 24100 24200 24300 24400 24500 24600 24700 24800 24900 25000 25100 25200 25300 25400 25500 25600 25700 25800 25900 26000 26100 26200 26300 26400 26500 26600 26700 26800 26900 27000 27100 27200 27300 27400 27500 27600 27700 27800 27900 28000 28100 28200 28300 28400 28500 28600 28700 28800 28900 29000 29100 29200 29300 29400 29500 29600 29700 29800 29900 30000 30100 30200 30300 30400 30500 30600 30700 30800 30900 31000 31100 31200 31300 31400 31500 31600 31700 31800 31900 32000 32100 32200 32300 32400 32500 32600 32700 32800 32900 33000 33100 33200 33300 33400 33500 33600 33700 33800 33900 34000 34100 34200 34300 34400 34500 34600 34700 34800 34900 35000 35100 35200 35300 35400 35500 35600 35700 35800 35900 36000 36100 36200 36300 36400 36500 36600 36700 36800 36900 37000 37100 37200 37300 37400 37500 37600 37700 37800 37900 38000 38100 38200 38300 38400 38500 38600 38700 38800 38900 39000 39100 39200 39300 39400 39500 39600 39700 39800 39900 40000 40100 40200 40300 40400 40500 40600 40700 40800 40900 41000 41100 41200 41300 41400 41500 41600 41700 41800 41900 42000 42100 42200 42300 42400 42500 42600 42700 42800 42900 43000 43100 43200 43300 43400 43500 43600 43700 43800 43900 44000 44100 44200 44300 44400 44500 44600 44700 44800 44900 45000 45100 45200 45300 45400 45500 45600 45700 45800 45900 46000 46100 46200 46300 46400 46500 46600 46700 46800 46900 47000 47100 47200 47300 47400 47500 47600 47700 47800 47900 48000 48100 48200 48300 48400 48500 48600 48700 48800 48900 49000 49100 49200 49300 49400 49500 49600 49700 49800 49900 50000 50100 50200 50300 50400 50500 50600 50700 50800 50900 51000 51100 51200 51300 51400 51500 51600 51700 51800 51900 52000 52100 52200 52300 52400 52500 52600 52700 52800 52900 53000 53100 53200 53300 53400 53500 53600 53700 53800 53900 54000 54100 54200 54300 54400 54500 54600 54700 54800 54900 55000 55100 55200 55300 55400 55500 55600 55700 55800 55900 56000 56100 56200 56300 56400 56500 56600 56700 56800 56900 57000 57100 57200 57300 57400 57500 57600 57700 57800 57900 58000 58100 58200 58300 58400 58500 58600 58700 58800 58900 59000 59100 59200 59300 59400 59500 59600 59700 59800 59900 60000 60100 60200 60300 60400 60500 60600 60700 60800 60900 61000 61100 61200 61300 61400 61500 61600 61700 61800 61900 62000 62100 62200 62300 62400 62500 62600 62700 62800 62900 63000 63100 63200 63300 63400 63500 63600 63700 63800 63900 64000 64100 64200 64300 64400 64500 64600 64700 64800 64900 65000 65100 65200 65300 65400 65500 65600 65700 65800 65900 66000 66100 66200 66300 66400 66500 66600 66700 66800 66900 67000 67100 67200 67300 67400 67500 67600 67700 67800 67900 68000 68100 68200 68300 68400 68500 68600 68700 68800 68900 69000 69100 69200 69300 69400 69500 69600 69700 6980

120 200 300 400 500 600 700 800 900 1000

2000 2001

114044, 1972-1973

2

1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 2675, 2676, 2677, 2678, 26

22:00 1012

1949-1950 - 1950-1951

multo

FOTOKOPIJA TITOVOG PRIJEDLOGA UPUĆENOG 1. FEBRUARA 1946. NARODNOJ SKUPŠTINI
FNRJ ZA IMENOVANJE VLADE FNRJ

TITO JE OVU FOTOGRAFIJU POSVETIO UREDNIKU »BORBE« 17. MARTA 1946.

DRUGU ĐERĐI [JOSIPU, JUGOSLOVENSKOM
AMBASADORU U TIRANI]

Mi smatramo da bi bilo cjelishodno da Enver Hodža učini posjetu Beogradu polovinom aprila mjeseca.¹²⁶ Tom prilikom bilo bi razmotreno i pitanje sklapanja ugovora po ugledu na onaj između Jugoslavije i Poljske.¹²⁷ Njegova posjeta bi se iskoristila za manifestaciju velikog prijateljstva između Albanije i Jugoslavije. U ovom smislu treba odmah početi razgovore i pripreme, ali za sada držati u najvećoj tajnosti.

Odgovori ovom istom vezom.

29. mart 1936.*
[Beograd]

Tito

A-CK SKJ, Zbirka depeša CK KPJ, depeša br. 10.

[EKSPOZE IZLOŽEN U NARODNOJ SKUPŠTINI FNRJ
1. APRILA 1946. O SPOLJNOJ POLITICI JUGOSLAVIJE]

Drugovi narodni poslanici! Međunarodna situacija koja je nastala poslije završetka ovog oslobodilačkog rata vrlo je složena. Ova složenost traži od miroljubivih i demokratskih sila velikih napora za učvršćenje mira u svijetu. Postignuta je puna vojnička pobjeda nad Hitlerovom Njemačkom, nad takozvanom Osovinom¹²⁸ i njenim satelitima, ali fašizam još živi u nekim zemljama i ima svestranu podršku one reakcionarne gospode u nekim savezničkim zemljama koja nisu zadovoljna rezultatima vojničke pobjede, kojima mnogo smeta nezavisnost malih zemalja, kojima smeta demokratizacija i pobjeda širokih narodnih masa nad reakcijom u tim zemljama. Toleriranje i podržavanje fašizma u Italiji, u Zapadnoj Njemačkoj, u Španiji, u Grčkoj itd. predstavlja priličnu opasnost za tako skupo plaćeni mir. To su činjenice pred kojima ne smijemo zatvarati oči, već otvoreno gledati u njih i činiti sve za pobjedu mira u svijetu, činiti sve za pobjedu nad silama mraka i podstrekačima rata. To je naročito važno za nas, za našu zemlju, koja je u ovome ratu bila tako strašno poharana, osobito od njemačkih i talijanskih fašističkih rulja.

Imajući to sve u vidu mi smo prema tome opredijelili i svoju vanjsku politiku. Želim da pred ovim visokim Domom iznesem u

* Tako piše u originalu predatog radiograma; greška u predaji; treba: 1946.

najkraćim crtama dosadašnje smjernice i rezultate naše vanjske politike i teškoće na koje smo pri tome nailazili.

Naša vanjska politika do sada se zasnivala – a treba da se zasniva i ubuduće – na slijedećim principima:

1) Raditi svim silama na učvršćenju mira u svijetu.

2) Raditi svim silama na tome da Jugoslavija dođe do svojih prava, kako do onih koja su joj bila uskraćena poslije prvoga svjetskog rata – tj. da povрати nepravedan gubitak svojih teritorija kao što su Istra, Slovenačko primorje s Trstom, slovenački dio Koruške¹²⁹ itd., tako i do onih koja proističu iz ovoga rata, a zasnivaju se na ogromnim žrtvama i šteti koju je pretrpjela naša država, tj. naši narodi.

3) Raditi na učvršćenju kulturnih, političkih i ekonomskih odnosa, u prvom redu s nama bratskim slovenskim narodima na čelu sa Sovjetskim Savezom, a i s ostalim zemljama, osobito s onima s kojima smo se zajedno borili kroz četiri godine protiv istog neprijatelja.

4) Raditi svim silama na obezbjeđenju naše zemlje, njezine sigurnosti, njezinog mirnog razvitka, jednom riječju – činiti sve da naši narodi izbjegnu nesreću sličnu onoj iz 1941. godine.

Kao članica Ujedinjenih nacija Jugoslavija je jedna od najiskrenijih pobornica tijesne saradnje svih miroljubivih, demokratskih naroda. Ona je svojim učestvovanjem prilikom izrade pravila Organizacije ujedinjenih nacija u San Francisku¹³⁰ i na Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija u Londonu¹³¹ jasno istakla taj svoj stav. Jugoslavija je čvrsto odlučila da i ubuduće sprovodi miroljubivu politiku u duhu pravila Organizacije ujedinjenih nacija koja baziraju na ravnopravnosti i jednakosti svih njenih članova. Takva politika Jugoslavije ne rezultira samo iz njene težnje za mirom, za mirnim razvitkom, za potrebom liječenja rana zadanih nam ratom i okupacijom, već takva njena politika mira i saradnje odgovara njenoj strukturi, unutrašnjem uređenju kao federativne narodne republike. Jednom riječju, ona rezultira iz duboke težnje naših naroda za jednim čvrstim mirom, koji bi im omogućio nesmetani rad na stvaranju bolje budućnosti.

Na žalost, moram pri tom spomenuti da realizacija nekih pitanja koja se tiču naše zemlje, a zasnivaju se na gore navedenim principima, ide vrlo sporo i teško. Iako su predstavnici naše zemlje na Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija postigli vidne rezultate, ipak ti rezultati ne odgovaraju ulozi i doprinosu naše zemlje u ratu i u pobjedi Ujedinjenih nacija protiv zajedničkog neprijatelja. Naše kandidacije naišle su na jaki otpor na žalost baš kod onih saveznika kojima je vrlo dobro poznato kakvu je ulogu igrala Jugoslavija u ovome ratu, kakve je dala žrtve i koliko je štetu pretrpjela.

U Organizaciji ujedinjenih nacija naša je zemlja dobila slijedeća mjesta: u Ekonomsko-socijalni savjet izabran je naš delegat dr Štampar [Andrija] za prvog potpredsjednika, naši su kandidati izabrani u nekoliko komisija Ekonomsko-socijalnog savjeta, kao što je komisija za prava čovjeka, zdravstvena komisija, komisija za izbjeglice i raseljena lica, socijalna komisija, komisija za droge i komisija za pregovore sa specijalizovanim agencijama. Dalje je izabran naš delegat dr Milovan Zoričić za stalnog sudiju u Međunarodnom sudu pravde.

Poznato je već otprije da je naša delegacija na Generalnoj skupštini, a i kasnije u Savjetu bezbjednosti, postavila nekoliko prijedloga. Naročito je važan stav naše delegacije po pitanju izbjeglica, na osnovu kojeg je uspjelo da se povuče jasna razlika između pravih izbjeglica – s jedne strane, i ratnih zločinaca, kvislinga i izdajnika – s druge strane. U trenutku svršetka rata našle su se dvije vrste izbjeglica. Jedni – koje su fašisti istjerali iz njihovih zemalja (Španci, Jevreji itd.) i drugi – koji su se povlačili s Nijemcima kao bivši njihovi saradnici i sukrivci u raznim zločinima. Jugoslavija je imala i jedne i druge.

Unra¹³² je završila posao oko repatrijacije onih koje su fašisti na silu odveli iz njihovih zemalja. Međutim, ostao je otvoren problem izbjeglica-saradnika i učesnika u ratu na njemačkoj strani. U pogledu ratnih zarobljenika Jugoslovena treba podvući činjenicu da se od 135000 ratnih zarobljenika vratilo u zemlju 130000, a svega 5000 generala i raznih avanturista ostalo je u inostranstvu.¹³³

Osmog aprila ove godine po pitanju izbjeglica sastaje se u Londonu Komitet Ekonomsko-socijalnog savjeta i nadam se da će taj komitet odlučno pristupiti rješavanju ovog pitanja, što bi pomoglo sređivanju odnosa između saveznika.

Dalje, u Savjetu bezbjednosti naša je delegacija pokrenula dva važna pitanja: pitanje primanja Albanije u Organizaciju ujedinjenih nacija, koje još uvijek nije riješeno, ali nije ni skinuto s dnevnog reda, i pitanje približavanja poljskih emigrantskih [Andersovih] trupa ka jugoslovenskoj granici.¹³⁴

Bilo je prigovora od engleske vlade zbog toga što se naša delegacija obratila direktno na Savjet bezbjednosti po pitanju Andersovih trupa, umjesto da se išlo, kako oni kažu, redovnim putem, tj. što se nije obratila najprije na samu englesku vladu. Mi smo takav naš korak objasnili hitnošću samog predmeta, jer je postojala opasnost i znaci pripremanja provokacija na demarkacionoj liniji u Julijskoj krajini, što bi svakako otežalo ne samo rad savezničke komisije, koja je trebalo da dođe u Trst i Julijsku krajinu radi ispitivanja na terenu, nego bi moglo ugroziti i sam mir u tom dijelu Evrope. Prema posljednjim događajima u Zoni »A« – što će se vid-

jeti iz daljeg razlaganja – vidi se da su naš postupak, naše pretpostavke i dokazi bili potpuno tačni.

S obzirom na štetu koja je pričinjena Jugoslaviji za vrijeme okupacije od strane njemačkih, talijanskih, mađarskih i drugih trupa, nadoknada te štete za Jugoslaviju, za njezinu obnovu itd. ima ogroman značaj. Niko na svijetu ne može danas odricati da Jugoslavija spada među zemlje koje su najviše postradale u ovom ratu, da joj je pričinjena ogromna, tako reći nenadoknativa šteta. Ali ipak, uprkos svemu tome, mi nailazimo na nerazumijevanje i kod samih nekih naših saveznika po pitanju nadoknade štete, odnosno reparacija.

Krajem prošle godine, novembra i decembra, održana je u Parizu konferencija za reparacije za zapadnu njemačku zonu iz koje Jugoslavija treba da dobije reparacije.¹³⁵ Konferencija je završila rad sporazumom koliko koja zemlja ima da dobije procenata iz te zone na račun reparacija, te je tom prilikom na Jugoslaviju otpalo 6,6% njemačke imovine u inostranstvu i njemačkih gotovih proizvoda, a 9,6% njemačkih industrijskih instalacija u zapadnoj zoni, kao i pomorsko i rječno brodogradnje. Na toj konferenciji bila je ustanovljena Saveznička agencija sa sjedištem u Briselu, koja je u februaru ove godine počela da radi. U toj Savezničkoj agenciji Jugoslavija je predstavljena jednim delegatom, a i u samoj administraciji ima mjesto načelnika odjeljenja za mješovitu industriju i zamjenika načelnika odjeljenja za mehaničku industriju.

Pri štabovima savezničkih okupacionih snaga u Njemačkoj već oko 4 mjeseca nalazi se naša vojna delegacija s čitavim nizom stručnjaka, koji rade na pronalaženju industrijskih objekata i druge imovine koja je odvučena iz naše zemlje, koji rade na tome da naša zemlja dobije na račun reparacija u prvom redu one objekte koji su za njenu obnovu najvažniji. Na žalost, do danas naša zemlja nije dobila iz Njemačke nijedne mašine, a ni onu imovinu koja je bila odvučena iz Jugoslavije. Još uvijek nam nije vraćeno ni oko 200 plovnih objekata, šlepova i brodova, koji se nalaze na gornjem Dunavu oko Linca.¹³⁶ Još uvijek naša vlada nailazi na poteškoće kod zahtjeva da se ovi objekti vrate.

Isto tako se radi na tome da se narodna imovina i objekti koji su odvučeni iz naše zemlje a nalaze se u Austriji vrate Jugoslaviji.

Što se tiče reparacija od 70 miliona dolara koje prema sporazumu Mađarska treba da plati Jugoslaviji, ovih dana će biti potpisan ugovor o načinu plaćanja.¹³⁷

Pitanje reparacija od Italije ima da se riješi mirovnim ugovorom.¹³⁸ Na reparacije od Italije ima Jugoslavija isto toliko prava kao i na reparacije od Njemačke, jer je jedna trećina jugoslovenske te-

ritorije bila okupirana od talijanske vojske i to baš uglavnom ona trećina koja je najviše postradala i najviše razorena.

Poznato je da je poslije svršetka prvog svjetskog rata Italija dobila na račun Jugoslavije jedan dobar dio teritorije – koja po pravu pripada Jugoslaviji i koja je vjekovima bila naseljena Slovencima i Hrvatima – kao nagradu za učešće u ratu na strani Saveznika,¹³⁹ odnosno Antante.¹⁴⁰ Taj posao, da ga tako nazovem, bilo je onda lako izvršiti, jer su narodi koji naseljavaju današnju Jugoslaviju bili rascjepkani, jednim dijelom i pod vladavinom Austrije i Mađarske. Propast Austro-Ugarske je, doduše, imala pozitivnih strana za ujedinjenje Južnih Slovena, ali je, međutim – blagodareći kolebljivosti i protunarodnoj politici tadašnjih vlastodržaca u Beogradu – jedan dio naše teritorije i to Slovenačko primorje s Trstom i Istra s nekim otocima dospio u ruke Talijana.¹⁴¹

Više od 20 godina naša braća u tim krajevima bila su izložena svim mogućim progonima sa strane talijanskih fašista – od denacionalizacije do fizičkog istrebljenja. I danas, poslije svega što se dogodilo, postoje kod naših saveznika ljudi koji osporavaju našoj zemlji pravo na te krajeve.

Zašto to i šta se hoće time postignuti?

Čitavom svijetu je vrlo dobro poznato da je Italija 1941. godine isto tako mučki kao i Njemačka napala našu zemlju i okupirala njezin veliki dio. No ne samo okupirala, nego je neke krajeve – Crnu Goru, Dalmaciju i jedan dio Slovenije, stavila pod talijansku krunu. Svi oni koji cijene pravednost i istinu moraju priznati da su talijanske okupacione trupe i vlasti učinile nenadoknadivu štetu našoj zemlji, da su istrijebile na desetine hiljada naših građana, da su desetine hiljada odvukle u koncentracione logore, gdje su mnogi u patnjama i pomrli. Dobro je poznato ne samo političarima nego i širokoj svjetskoj javnosti da u krajevima koje Jugoslavija traži da joj se vrate žive u velikoj većini Hrvati i Slovenci, uprkos dugogodišnje denacionalizacije i terora prema njima.

Jugoslavija je na Konferenciji ministara inostranih poslova u Londonu, u septembru mjesecu 1945. godine,¹⁴² postavila kao svoj teritorijalni zahtjev granicu koja od Gradeža na morskoj obali, preko Idrice, ide na Mont Roskofel na austrijskoj granici i koja se uglavnom poklapa s etničkom granicom. Zatim je izjavila da će Trst dobiti status federalne jedinice u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji i da će tršćanska luka biti internacionalizirana. Ta bi luka stajala pod naročitom međunarodnom upravom. Slobodna luka obuhvatila bi pristanište Trst, instalacije i magazine od mola 0 do mola IV i od rive V do rive VII.

Te svoje zahtjeve Jugoslavija nije postavila zbog nekog osvetničkog ili neprijateljskog stava prema Italiji. Naprotiv, Jugoslavija

želi živjeti s narodom Italije u najboljim odnosima. Naša je zemlja te svoje zahtjeve postavila na osnovu svojih nacionalnih i historijskih prava. Osim toga, ako još važi tzv. Atlantska povelja,¹⁴³ onda bi mjerodavni krugovi u našim savezničkim zemljama koji treba da odluče o tome trebalo da uzmu u obzir i raspoloženje samog naroda, ne samo slovenskog nego i velikog dijela talijanskog, koji živi na tom području (*burno i dugotrajno odobravanje*), a koji se najenergичnije zalaže i traži da se ti krajevi prisajedine Jugoslaviji.

Događaji posljednjih dana, naročito u Trstu i Gorici, kao i stav koji zauzimaju tamošnje savezničke okupacione vlasti, govore jasno da se o tim pravima i zahtjevima Jugoslavije i naroda toga kraja ne vodi nimalo računa, da savezničke vojne vlasti dozvoljavaju sebi i podređenim organima takve postupke za koje je teško naći drugi izraz osim da narušavaju mir, odnosno da ugrožavaju mir u tom području, da ne vode nimalo računa o raspoloženju naroda i o pravima naše zemlje, da dozvoljavaju najbrutalnije ispade i teror talijanskih fašista, koji su se posljednjih dana, uz pomoć same vlasti, infiltrirali na to područje. Imamo tačne podatke da je samo posljednjih dana, za vrijeme prebivanja Savezničke komisije u Julijskoj krajini, bilo uz pomoć bilo uz prećutno odobravanje Saveznika, došlo u Trst ili u Zonu »A« oko 12 punih vozova i 70 kamiona fašističkih bandita iz Italije. To su bande naoružane toljagama, noževima, pa čak i vatrenim oružjem, i one potpuno u stilu bivših Danuncijevih bandita¹⁴⁴ i Musolinijevih rulja,¹⁴⁵ upadaju u stanove antifašista i građana slovenskog porijekla i sve demoliraju. Te fašističke rulje, uz mirno posmatranje savezničkih organa, na najodvratniji način vrijeđaju našu zemlju, naše narode, naša najodgovornija državna lica. Te fašističke bande nedavno su izvršile atentat na majora Jugoslovenske armije Cundera [Staneta], napale su kamenjem, štapovima i noževima oficira Jugoslovenske armije Vukotića, 28. marta u 8 sati uveče napale su naše oficire – kapetana Pipera, potpukovnika Fincija, potporučnika Vukotića i zastavnika Marušića. Fizički napadi na državljane naše zemlje neprekidno se ponavljaju i bivaju sve drskiji. Ko za to snosi odgovornost? Razumije se savezničke vojne vlasti, koje su dužne u tom predjelu čuvati mir i red. (*Povici: »Tako je!« Burno i dugotrajno aplaudiranje.*)

Ja nemam mogućnosti, jer bi bilo suviše opširno, da u ovom ekspozou izložim sve one napade i nepravilnosti koje se događaju prema našoj zemlji, a u prvom redu prema stanovništvu Zone »A«. Želim još jedanput ovdje podvući da su savezničke vlasti – bez obzira na sporazum koji je bio učinjen ovdje u Beogradu* – prošle godine, bez ikakvog povoda, raspuštale mjesne narodne vlasti i miliciju i stvarale policiju iz novih fašističkih i profašističkih elemenata, znači iz ljudi koji ni u kom slučaju ne bi smjeli imati tu dužnost;

* Vid. ovo izdanje, tom 28, str. 150.

da su savezničke vlasti organizovale novu vlast u koju su uvučeni mnogi fašistički elementi, koji ni u kom slučaju ne bi smjeli zauzimati taj položaj. Kad je saveznička vojna uprava likvidirala narodne vlasti, ponovno je uvela fašističko zakonodavstvo od prije 8. septembra 1943. godine.¹⁴⁶ Poslije toga vraćen je ponovo stari administrativni, sudski i policijski aparat. U službu su uzimani stari talijanski činovnici fašisti, mnogi skvadristi, pa čak i mnogi ratni zločinci (kao npr. [Srećko] Baraga). Najgore je stanje u civilnoj policiji. Posjedujemo spisak kompromitovanih fašista koji se nalaze u službi policije. Neki od tih policajaca su učestvovali u pohodu na Rim, neki u kaznenim ekspedicijama protiv našeg naroda u Julijskoj krajini, ima i Rupnikovih domobrana i raznih nacističkih agenata. Sudski kadar također nije pročišćen od fašističkih elemenata i jasno je da takav sud ne može da sudi fašističkim zločincima onako kako oni zaslužuju. Za inspektora slovenačkih škola postavljen je Srećko Baraga, a inspektor za hrvatske škole u Puli je Anton Prematon, bivši aktivni fašistički propagandista i poznati antihrvat.

Vlasti Zone »A« pokazuju sve veću pristrasnost i sve otvorenije istupaju protiv našeg naroda. One zabranjuju ispisivanje natpisa, isticanje zastava i podizanje slavluka. One brišu natpise, skidaju zastave i ruše slavluk. Prilikom akcija protiv našeg naroda često su vrijeđani naši nacionalni amblemi. Ima primjera cijepanja naše nacionalne zastave, pa čak i skrnavljenja narodnih grobova, npr. kada su saveznički vojnici pucali na zastave nacrtane na zidovima jedne kuće u kojoj su Nijemci zapalili 22 živa Slovenca. (*Povici: »Sramota!«*) U čitavom nizu slučajeva najtragičniji je incident u Škednju¹⁴⁷, gdje je policija prilikom skidanja naše zastave pucala u narod i ubila dva lica, a preko 20 ranila. Zatvaranje slovenskih škola u Trstu, poslije incidenta u Škednju, kao i otpuštanje učitelja i profesora zbog njihovog projugoslovenskog stava, također karakterišu stav okupacionih vlasti prema Jugoslaviji i narodu u tom području.

Ima i drugih uznemirujućih postupaka savezničkih vojnih vlasti. Neke od njih ću ovdje iznijeti. Radi se o prelijetanju savezničkih i drugih aviona iznad jugoslovenske teritorije. To znači grubu povredu teritorije, a također i, rečeno najblažim riječima, izazivanje i opasnost po mir. (*Jednodušni povici: »Tako je!«*) Tako je, na primjer, od 11. februara do 26. marta ove godine bilo 233 saveznička aviona koji su povrijedili našu granicu, odnosno, suprotno međunarodnim pravilima – nadlijetali našu teritoriju. Od toga je bilo 174 borbena aparata, a ostali su bili ili bombarderi ili transportni avioni. Samo 26. marta nadletjelo je našu teritoriju 34 saveznička aviona u raznim pravcima i u razno vrijeme.

To znači, poslije višestrukih naših protesta i nota, koje smo uputuli ispočetka savezničkim vojnim vlastima, a kasnije i engleskoj vladi, da je postupak izvjesnih savezničkih vojnih krugova potpuno suprotan naporima Ujedinjenih nacija da čim prije učvrste mir u svijetu i onemoguće agresore koji bi pokušali posegnuti za slobodom i nezavisnošću drugih naroda.¹⁴⁸ (*Povici: »Provokacija!«*)

Dvanaestog februara prvi put je obraćena pažnja preko vojnog atašea pri britanskoj ambasadi na ove povrede granice; 17. februara predana je, preko vazduhoplovnog atašea pri britanskoj ambasadi nota s protestom protiv ponovnih povreda granice. Odgovor na sve to bio je negativan. Ministarstvo inostranih poslova dalo je nalog našem ambasadoru u Londonu da uputi protestnu notu Forin ofisu povodom povrede jugoslovenske teritorije preljetanjem britanskih aviona. Ova nota bila je predana 28. februara.¹⁴⁹ I na tu notu dosad nije stigao nikakav pozitivan odgovor. Naprotiv, nadlijetanja i povrede naše teritorije od savezničkih aviona sve su češće i brojnije. Šta sve to znači? Žele li izvjesni krugovi da spriječe uspostavljanje mira, da spriječe saradnju i prijateljske odnose s našim savezničkim zemljama? Znači li to zveckanje oružjem ulivanje neke nade jugoslovenskoj emigraciji u inostranstvu, ili možda nekome u našoj zemlji? Nas, doduše, takvo zveckanje ne nervira, jer smo ga navikli slušati, ali odlučno tražimo da mjerodavni stanu na kraj takvim postupcima izvjesnih vojnih organa, jer to predstavlja opasnost za mir, a naši narodi nisu voljni da trpe takva posizanja na njihovu nezavisnost, što su najbolje dokazali u ovome ratu. (*Svi narodni poslanici ustaju. Nastaje opšte burno i dugotrajno odobravanje.*)

To što sam ovdje iznio samo je mali dio nekorektnih postupaka prema Jugoslaviji i narodu u Julijskoj krajini. A šta to dokazuje? To dokazuje, s jedne strane, trpeljivost naše zemlje, trpeljivost naših naroda i naših državnih rukovodećih ljudi, koji ne samo riječima nego i djelom dokazuju da su zaista za mir i međunarodnu saradnju. S druge strane, to dokazuje da neki reakcionarni krugovi u savezničkim zemljama iskorišćavaju fašiste, pa i ratne zločince, kao provokatore i podstrekače. Dalje, to znači da izvjesni krugovi misle pomoću takvih postupaka spriječiti da Jugoslavija dođe do njenih prava, spriječiti da narodi Julijske krajine budu prisajedinjeni svojoj braći u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji. (*Burno aplaudiranje i povici: »Neće, neće spriječiti!«*)

Da bi se ovoga puta ispravile nepravde koje su učinjene Jugoslaviji, vlada je, prvi put, postavila svoje zahtjeve za ispravku granice prema Austriji u Koruškoj i Štajerskoj svojom notom upućenom savezničkim vladama 2. novembra 1945. godine povodom izbora za parlamenat u provincijama Austrije. Jugoslovenska vlada stala je na

stanovište da je pitanje buduće političke pripadnosti Koruške sporno pitanje, o kome treba da odluči konferencija mira i da bi sprovođenje izbora za austrijski parlamenat u slovenačkoj Koruškoj značilo prejudiciranje konačne odluke o pripadnosti sporne teritorije.

Zbog toga je jugoslovenska vlada tražila da se izbori ne sprovedu na teritoriji slovenačke Koruške i Štajerske, jer tamo Slovenci sačinjavaju jedan veliki dio stanovništva.¹⁵⁰ Osamnaestog februara 1946. godine jugoslovenska vlada uputila je Konferenciji ministara inostranih poslova u Londonu memorandum u kome je postavila teritorijalne zahtjeve prema Austriji. Jugoslovenska vlada zasniva svoje zahtjeve na geografskim, etnografskim i ekonomskim razlozima. Ovom ispravkom granice Jugoslavija bi dobila 130 000 stanovnika jugoslovenske narodnosti. I pored te ispravke granice ostalo bi još 70 000 Jugoslovena u Austriji. Austrijska vlada u pogledu ovog našeg pravednog zahtjeva pokazuje duh koji je bio karakterističan za Austriju u prošlosti, kada se provodila politika nasilne denacionalizacije.

Naša Federativna Narodna Republika Jugoslavija priznata je do sada od svih vlada s kojima smo imali odnose. Što se tiče odnosa naše zemlje sa Sjedinjenim Američkim Državama, koji su bili uvijek najkorektniji, došlo je do manjeg nesporazuma uslijed traženja SAD da Jugoslavija prizna sve obaveze prošlih vlada.¹⁵¹ Vlada FNRJ, obavezana zaključkom Drugog zasjedanja AVNOJ-a, morala je da ponovo ispita i prouči obaveze bivših vlada.¹⁵² U mogućnosti sam da izjavim da je vlada ispitala obaveze ranijih jugoslovenskih vlada i da prima te obaveze prema SAD. Smatram da je time potpuno uklonjen nesporazum i omogućena puna normalizacija ne samo diplomatskih odnosa nego i ekonomske saradnje sa SAD.

Naša vlada je stalno nastojala da odnosi s Velikom Britanijom budu što korektniji i u cilju daljega zbliženja naših zemalja prihvatila je sugestije engleske vlade i poslala tamo trgovinsku delegaciju. Naša trgovinska delegacija pregovara sada u Londonu o robnom i platnom prometu, kao i o obavezama koje su proizašle iz rata. Sporazum, kao i uređenje nekoliko do sada neriješenih pitanja, biće dobar osnov za buduće odnose između naših dviju zemalja, ubrzace i ojačati naše privredne veze.¹⁵³

Između francuskog naroda i naroda FNRJ postoje stare prijateljske veze zasnovane na zajedničkoj borbi u toku prvog i drugog svjetskog rata i na kulturnim vezama, koje odvajkada postoje između naših naroda. Naša vlada želi najtješnje i najprijateljskije odnose s francuskim narodom na političkom, kulturnom i ekonomskom polju.¹⁵⁴ (*Burno i dugotrajno aplaudiranje.*) Ali, na žalost, moram primijetiti da u ponekim – za Jugoslaviju životnim – pitanjima, kako francuska vlada tako i predstavnici Francuske, u nekim orga-

nizacijama Ujedinjenih nacija, ne pokazuju razumijevanja. Moram da podvučem da držanje izvjesnih odgovornih francuskih krugova po tako osjetljivim pitanjima za Jugoslaviju nije u skladu s prošlošću, s prošlom saradnjom i zajedničkom borbom protiv istih neprijatelja. Ali ja vjerujem da će se ukloniti i te smetnje i da će između Jugoslavije i Francuske ponovo postojati puna saradnja.

S Rumunijom postoje dobri odnosi. Uspostavljeni su ponovo redovni diplomatski odnosi.¹⁵⁵ Postoji dosta živa razmjena ekonomskih dobara. Sve to predstavlja jaku garanciju da će odnosi između naše zemlje i Rumunije biti i dalje najsrdačniji. (*Burno odobravanje.*)

Jugoslavija sa simpatijama posmatra napore mađarske vlade da uspostavi što bolje odnose s Jugoslavijom, jer je i naša želja da između dvije susjedne zemlje postoji u svakom pogledu najtješnja saradnja.

S Grčkom su naši odnosi normalni. Ali naša vlada budno prati proces koji se tamo odvija. Bilo bi svakako od ogromne koristi za trajan mir i saradnju balkanskih naroda ako bi Grčka čim prije prebrodila svoju krizu i grčki se narod mogao koristiti blagodatima istinske demokratije, koje je on svojim žrtvama i patnjama zaista zaslužio. (*Burno aplaudiranje.*)

Od Unre je naša zemlja do sada primila veliku pomoć baš u danima najtežim za prehranu stanovništva.¹⁵⁶ Ta pomoć je bila toliko značajnija što je naša zemlja, uslijed ratnog pustošenja i prošlogodišnje suše, u mnogim dijelovima ostala skoro potpuno bez hrane za stanovništvo. Isto tako je pomoć Unre imala veliku korist i za obnovu naše zemlje. Pomoć Unre nam je i dalje neophodna baš zbog gore navedenih razloga.

Sada se u Atlantik-Sitiju nalazi naša delegacija na konferenciji Unre, na kojoj je Jugoslavija izabrana za člana Centralnog komiteta.¹⁵⁷ Nadamo se da će rješenje ove konferencije biti povoljno za Jugoslaviju, jer je ona jedna od prvih na skali razorenih i opustošenih zemalja. (*Odobravanje.*)

S Albanijom i otečestvenofrontovskom Bugarskom postoje najsrdačniji odnosi. S Albanijom imamo i trgovinski ugovor* i postoji normalna razmjena dobara. Bez obzira na neprijateljski stav bugarske opozicije prema Jugoslaviji, naši odnosi s otečestvenofrontovskom Bugarskom baziraju se na nepokolebivoj riješenosti naroda obiju zemalja da produže putem koji odgovara njihovim težnjama, tj. nerazrušivom bratstvu i čvrstim vezama. (*Jednodušno odobravanje i aplaudiranje.*)

Odnosi naše zemlje i velikog Sovjetskog Saveza su odlični. Oni su vanredno srdačni i potpuno odgovaraju težnjama naših naroda

* Potpisan je 22. februara 1945. u Beogradu.

– da njihova sudbina bude čvrsto povezana sa sudbinom naroda Sovjetskog Saveza. (*Svi narodni poslanici ustaju sa svojih mesta. Nastaje dug frenetičan aplauz.*) Postoji puna ekonomska, kulturna i politička saradnja između naših dviju zemalja. Naročito moram podvući ogromnu pomoć, osobito političku, koju nam pruža sovjetska vlada u svim pitanjima koja tangiraju interese naše zemlje. Ugovor o prijateljstvu i o uzajamnoj pomoći između Jugoslavije i Sovjetskog Saveza zaista nalazi svoju punu primjenu u svakom pogledu.¹⁵⁸ (*Buran aplauz.*)

Isto tako stvoreni su vanredno srdačni odnosi i saradnja s ostale dvije slovenske zemlje – Poljskom i Čehoslovačkom. (*Jednodušno odobravanje. Svi poslanici ustaju sa svojih mesta. Burno aplaudiraju.*) S Poljskom je nedavno stvoren trgovinski ugovor o razmjeni dobara,¹⁵⁹ a sada, za vrijeme moga puta u Varšavu u cilju prijateljske posjete bratske nam zemlje, stvorili smo Ugovor o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći.¹⁶⁰ (*Narodni poslanici ustaju i burno aplaudiraju.*)

Vrlo srdačan prijem mene i mojih saradnika u Varšavi i potpuna jednodušnost u gledanju na probleme koji se tiču obiju zemalja pokazali su da je ovim ugovorom – prvi put između Jugoslavije i Poljske – stvorena nerazrušiva veza između naroda Jugoslavije i naroda Poljske.

Naš dolazak u Čehoslovačku i boravak od nekoliko dana tamo ostavio je kod nas nezaboravnu sliku vanredne srdačnosti i ljubavi češkog i slovačkog naroda prema narodima Jugoslavije. I u Pragu smo razmijenili gledišta po raznim pitanjima koja tangiraju obje zemlje. Došli smo do sporazuma i to vrlo lako, jer su se podudarala naša gledišta da treba stvoriti ugovor o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći i između naše dvije zemlje. O tome je izdata deklaracija, a ugovor će se u najskorije vrijeme potpisati u Beogradu.¹⁶¹ (*Svi narodni poslanici ustaju sa svojih mesta. Nastaje dugotrajno aplaudiranje.*)

Stvaranje bilateralnih ugovora – najprije sa Sovjetskim Savezom prošle godine, a sada s Poljskom i Čehoslovačkom – ne predstavlja ništa drugo nego logičnu posljedicu nedavne prošlosti, u kojoj su ove tri bratske zemlje bile isto tako napadnute kao i Jugoslavija, od istoga neprijatelja – njemačkih fašističkih hordi i njihovih satelita. Ovi ugovori predstavljaju logičnu posljedicu onog bratstva između slovenskih zemalja koje je krvlju zapečaćeno u toku prošloga rata. Ovi ugovori su i stvoreni s ciljem da se ukloni opasnost agresije i ugrožavanja mirnog razvitka naših zemalja. Ovim ugovorima nisu ugrožene druge zemlje. Ovi ugovori nisu smetnja za stvaranje sličnih ugovora i s drugim zemljama. I na kraju, ovi ugovori predstavljaju vanredno velik prilog miru, jer predstavljaju snažnu branu protiv svih neprijatelja mira i potpaljivača rata. (*Jednodušno odobravanje.*)

Drugovi poslanici, evo, ja sam ovdje, prema mogućnostima, izložio u najkraćim crtama smjernice naše vanjske politike. Iznio sam samo jedan mali dio onih teškoća na koje nailazimo. No, ja ipak moram da naglasim da, uprkos svemu, današnja Federativna Narodna Republika Jugoslavija uživa u svijetu, kod miroljubivih naroda, ogromne simpatije. Nije mi potrebno ovdje izlagati otkud te simpatije. Moram samo da kažem da su narodi naše zemlje zaslužili te simpatije, ali da će ih znati i cijeniti.

Podnoseći ovdje na ratifikaciju Ugovor o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći s bratskom Poljskom, ja sam uvjeren da ćete vi potvrditi taj naš akt, duboko vjerujući da time potpuno udovoljujete težnjama naših naroda. (*Svi narodni poslanici ustaju sa svojih mesta. Dvoranom se prolamaju povici: »Živeo drug Tito!« Nastaje burno i dugotrajno aplaudiranje.*)

*J. B. Tito, Izgradnja nove Jugoslavije, knj. II/2, str. 22–37 (ćir.)
»Борба«, 2. april 1946.*

[NARODNOJ SKUPŠTINI FNRJ –] OBRAZLOŽENJE NACRTA OPŠTEG ZAKONA O NARODNIM ODBORIMA

Projekt općeg zakona o narodnim odborima predstavlja nesumnjivo najosnovniji i najznačajniji zakon koji poslije Ustava¹⁶² ima da donese Narodna skupština FNRJ. Razrađujući osnovne postavke Ustava projekt ovog zakona nosi u sebi sredstva za dalje učvršćenje i puno razvijanje narodnih odbora, koji su politička osnovica državne vlasti u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji.

Stvoreni prema Ustavu, narodni odbori, koji su se razvili od mjesnih narodnih odbora do skupština narodnih republika i Narodne skupštine FNRJ, jesu osnovna tekovina narodnooslobodilačke borbe. Narodni odbori kao organi državne vlasti razvili su se iz masovnih borbenih organa najširih narodnih masa, iz narodnooslobodilačkih odbora. Široke narodne mase organizovane u narodnooslobodilačke odbore rušile su već u prvim danima ustanka stari protivnarodni i izdajnički birokratski aparat državne vlasti stare Jugoslavije, koji je potpuno prešao na stranu okupatora. Na ruševinama tog starog, birokratskog aparata vlasti izgrađivala se nova, narodna vlast kroz organizaciju narodnooslobodilačkih odbora. Narodnooslobodilački odbori bili su, dakle, one narodne organizacije pomoću kojih su osnovne narodne mase istrgle vlast iz ruku eksploatatorskih klika i zasnovale istinski narodnu i demokratsku vlast. Na ruševi-

nama starog aparata vlasti i na osnovu činjenice da su nove, narodne vlasti u licu narodnooslobodilačkih odbora bile sposobne da izvrše svoje istorijske zadatke, donijete su i odluke Drugog zasijedanja AVNOJ-a, prve naše nove, narodne ustavne odluke,¹⁶³ kojima je osnovana nova Jugoslavija i koje su udarile temelj Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji.¹⁶⁴

Već u toku rata pod rukovodstvom AVNOJ-a izgrađivao se sistem narodne vlasti na temelju narodnooslobodilačkih odbora. Narodnooslobodilački odbori izgrađivali su i svoj aparat uprave u koji su uvlačili najšire narodne mase. Pod rukovodstvom AVNOJ-a, a na osnovu velikih pobjeda naše Narodnooslobodilačke vojske, mreža naše narodne vlasti u toku rata se toliko razvila da smo u času oslobođenja već imali izgrađene temelje novog aparata narodne vlasti, koji je bio čvrsto u rukama novog državnog rukovodstva odnosno u rukama narodnih masa. Na toj osnovi je vlada Demokratske Federativne Jugoslavije od oslobođenja do donošenja Ustava FNRJ rukovala izgradnjom aparata državne vlasti i državne uprave. Narodnooslobodilački odbori, koji su u vezi s promijenjenim odnosima poslije oslobođenja promijenili ime u narodne odbore, bili su stavljeni pred nove i složene zadatke. Trebalo je usavršiti sistem državne uprave pod rukovodstvom narodnih odbora. Organizacija državne uprave stvorena za vrijeme rata nije mogla u potpunosti da odgovara datim uslovima. Potrebno je bilo izvršiti reorganizaciju narodnih odbora. U toku godine dana od oslobođenja aparat državne uprave kod naših narodnih odbora u priličnoj mjeri je izgrađen. Razumije se da su stečena iskustva često pokazivala put naprijed.

Poslije donošenja Ustava,¹⁶⁵ koji je utvrdio narodne odbore kao osnovicu i kao organe državne vlasti i postavio temelje cjelokupnog sistema naše državne vlasti i državne uprave, bilo je neophodno da se što prije donese zakon o narodnim odborima, koji će na toj osnovi ozakoniti sistem i organizaciju narodnih odbora i dalje razviti sve one organizacione oblike koji su se i u toku rata i poslije oslobođenja pokazali ispravni. Bilo je potrebno isto tako konačno riješiti niz pitanja koja su bila sazrela i precizirati mnoge procese i odnose, naročito odnose između pojedinih organa državne vlasti i državne uprave. Trebalo je stvoriti čvrstu pravnu osnovu za međusobne odnose narodnih odbora, kao i između narodnih odbora i vrhovnih organa državne vlasti i državne uprave narodnih republika. Bez čvrstog pravnog regulisanja ovih osnovnih problema bio bi razvoj naše državne organizacije ukočen. Stoga se Opšti zakon o narodnim odborima pokazuje potrebnim ne samo radi daljeg razvijanja Ustava nego i radi davanja punih osnova i uslova za razvitak organizacije državne vlasti i državne uprave uopće, a naročito narodnih odbora kao lokalnih organa državne vlasti.

Regulisanje organizacije i rada narodnih odbora nesumnjivo je u prvom redu nadležnost svake narodne republike. To proizlazi iz principa naše federacije i iz našeg Ustava. Međutim, jedinstvo demokratskih principa i učvršćenje vlasti radnog naroda zahtijevaju da osnovni oblici organizacije narodnih odbora kao lokalnih organa demokratske vlasti radnih masa budu u načelu jedinstveno uspostavljani u čitavoj Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji. Stoga je bilo potrebno da se za cijelu Jugoslaviju donese jedan opći zakon koji će sadržati osnovna zajednička načela o organizaciji i radu narodnih odbora. Zato je ovaj prijedlog zakona izrađen kao Opšti zakon u smislu tačke 24. člana 44. Ustava FNRJ. To znači da će na osnovu općih načela utvrđenih u ovom zakonu svaka narodna republika donijeti svoj zakon o narodnim odborima koji će obuhvatiti cjelokupnu organizaciju i rad narodnih odbora i na osnovu koga će raditi naši organi državne vlasti i državne uprave. Poslije donošenja ovih zakona ovaj će Opšti zakon služiti kao osnovni kriterij za ustavnost i zakonitost zakona narodnih republika i kao regulator jedinstva demokratskog poretka u cijeloj našoj državi. Međutim, sasvim je razumljivo, kao što je u završnim odredbama ovog zakona utvrđeno, da se do donošenja zakonâ pojedinih narodnih republika propisi ovog Opšteg zakona imaju neposredno primjenjivati. Na taj način smo ovim prijedlogom zakona dali prvi konkretni primjer novog tipa zakona u našem saveznom zakonodavstvu, tipa koji je određen Ustavom. To je tzv. opći zakon, koji će usmjeravati jedinstveni demokratski razvoj u cijeloj zemlji, osiguravati jedinstvo novog, narodnog i demokratskog poretka i cijele države, a istovremeno davati mogućnost za punu zakonodavnu inicijativu narodnih skupština republika, koje će donositi zakone prema potrebama i različitostima svojih narodnih republika. Otuda je projekt ovog zakona u mnogim slučajevima samo naznačio izvjesne probleme, odredio osnovu i princip i istakao potrebu njegovog rješavanja u zakonima narodnih republika, kao što je, npr., pitanje teritorijalne podjele republika, pitanje organizacije narodnih odbora u gradovima, određivanja izbornih propisa i propisa o opozivu itd.

Po svome sistemu zakon se dijeli na šest dijelova. U prvom dijelu iznesena su osnovna načela. Tu su, u prvom redu, šire objašnjeni osnovni pojmovi utvrđeni u Ustavu. U osnovnim načelima naročito je podvučeno da su narodni odbori najviši organi državne vlasti u odnosima lokalnog značaja na svojoj teritoriji. Time je naglašen demokratski i samoupravni karakter narodnih odbora. Pri ustanovljavanju ovakve odredbe zakon je pošao od načela da svaki narodni odbor treba samostalno da uređuje odnose koji su lokalnog značaja za zajednicu koju on predstavlja. Međutim, narodni odbor nije samo samoupravni organ za rješavanje svojih problema nego je

on istovremeno organ državne vlasti uopće i radi toga on ostvaruje na svojoj teritoriji i zadatke općeg značaja. Dosljedno principu demokratskog centralizma, na kome je izgrađena naša država, narodni odbori se pri rješavanju svojih lokalnih pitanja pridržavaju Ustava FNRJ i ustava narodnih republika, zakona FNRJ, zakona narodnih republika i svih općih propisa organa državne vlasti i državne uprave. U tom smislu oni stoje pod općim nadzorom viših organa državne vlasti. Međutim, taj odnos nije birokratski, nego demokratski, što znači da se odnosi između organa državne vlasti, kako ustanovljava član 6. projekta, osnivaju na međusobnim pravima i dužnostima. Dalje, u prvom dijelu projekta postavljene su osnovne linije za administrativno-teritorijalnu podjelu, kao i za tipove narodnih odbora izvan kojih drugih lokalnih organa državne vlasti i uprave nema. A to su: mjesni, gradski, sreski, okružni i oblasni narodni odbori. U vezi s potvrđivanjem osnovnih demokratskih načela izbornog sistema za izbore narodnih odbora, projekt ustanovljava pojam stanovnika administrativno-teritorijalnih jedinica. Uvođenje ovog pojma bilo je nužno da bi se tačno odredilo ko ima u prvom redu prava i dužnosti u pojedinim administrativno-teritorijalnim jedinicama, i to ona prava koja Ustav jemči svim građanima. Pojam stanovnika nije kruti pojam starog zavičajnika ili člana općine, nego je vezan sa stalnim boravkom i radom u jednom mjestu. U osnovnim načelima takođe se ustanovljavaju osnovna imovinska prava narodnih odbora. Tako svaki narodni odbor ima svoj budžet, jer bi bez budžeta samoupravni karakter narodnih odbora bio prazna fraza. To je omogućeno i pravom narodnih odbora da upravljaju općenarodnom imovinom koja je potrebna za ostvarivanje njihovih privrednih i komunalnih zadataka. Iako je, dakle, ovim zakonom ukinuta razlika između stare »samoupravne« i »državne« imovine, jer je po Ustavu sva imovina u rukama države kao općenarodna imovina, ipak narodni odbori upravljaju onom imovinom koja im je data pod upravu samostalno u okviru zakona i općih propisa. Otuda je razumljivo da organi vlasti koji imaju značajna prava samoupravljanja treba da imaju i pravni akt koji im ta prava potvrđuje i garantuje. U tom smislu nacrt zakona predviđa da svaki narodni odbor ima svoj statut koji sam donosi na osnovu Ustava i zakona i koji određuje nadležnost, unutrašnje ustrojstvo i poslovanje narodnog odbora.

U drugom dijelu posvećenom zadacima i nadležnosti narodnih odbora, projekt zakona nastoji da riješi jedno od važnih i složenih pitanja u organizaciji naše države, a to je pitanje nadležnosti, bolje reći, međusobnih prava i dužnosti narodnih odbora. S obzirom na njihov karakter samoupravne demokratske državne vlasti, nadležnost narodnih odbora nije birokratski pojam ustanovljen na činjenici da viši organ može svakovremeno nižem organu davati i odu-

zimati pojedine poslove. U našim narodnim odborima svaka nadležnost je istovremeno i pravo i dužnost utvrđena i garantovana zakonima i drugim općim pravnim propisima. Imajući to u vidu, prijedlog zakona u članu 24. određuje najprije zadatke narodnih odbora. Iz tih zadataka se vidi da je osnovna dužnost narodnih odbora da na svojoj teritoriji ostvaruju sve one osnovne principe našeg državnog i društvenog uređenja koji su ustanovljeni u Ustavu. Pri određivanju nadležnosti prijedlog zakona uzeo je u obzir činjenicu da je nemoguće da ovaj zakon tačno odredi nadležnosti u svim oblastima našeg državnog života. Međutim, bilo je nužno da se nabranjanjem nadležnosti u pojedinim oblastima ustanovi tip svakog narodnog odbora i da se da indikacija za određivanje nadležnosti u posebnim zakonima. Da bi to bilo što jasnije, prijedlog zakona je kod svakog tipa narodnih odbora dao njegovu osnovnu fizionomiju i karakteristiku, i na osnovu te fizionomije raspoređivao pojedine nadležnosti. Međutim, te se nadležnosti mogu mijenjati kako pojedinim zakonima FNRJ tako i zakonima pojedinih narodnih republika. Pored toga, bilo je nužno da se ustanovi da izmjena nadležnosti može biti samo na osnovu zakona, a ne možda na osnovu pojedinih naredenja i pravilnika. Razumljivo je da ćemo samo na ovaj način izgraditi pravilan demokratski odnos između viših i nižih narodnih odbora i unijeti sistem i red u funkcionisanje našeg državnog aparata.

Treći dio, koji govori o ustrojstvu narodnih odbora, reguliše osnovna pitanja organizacije narodnih odbora. To su, u prvom redu, sastav i izborni red za izbore narodnih odbora. Zakon daje samo osnovne granice za sastav narodnih odbora, a određivanje konkretnog broja odbornika ostavlja zakonima republika. Za provođenje izbora zakon ustanovljava princip izbora po izbornim jedinicama, tj. da svaki odbornik bude biran po pravilu u jednoj izbornoj jedinici, osim za mjesne odbore. Ovaj princip bio je nužan radi omogućavanja i pravilnog izvršavanja sistema opoziva. Bez toga bi bilo nemoguće narodu koji je izabrao jednog odbornika da ga opozove zbog njegovog nepravilnog rada. Zakoni republika će dalje izgrađivati ove principe o izborima i opozivu, jer su oni najosnovnija garancija za demokraciju narodne vlasti. Ali prijedlog ipak postavlja osnovna načela vršenja opoziva.

Drugo osnovno pitanje odnosi se na samo ustrojstvo i rad narodnog odbora i njegovog izvršnog odbora. Tu zakon provodi dosljedno ustavni princip po kome su narodni odbori na skupštinama svih odbornika jedini organi državne vlasti na svom području. U njima su sjedinjene sve funkcije državne vlasti. Radi obavljanja izvršnih i sudskih funkcija narodni odbori biraju svoj izvršni odbor i sudove, kao i sve ostale organe državne uprave. U pogledu ovog na-

čela prijedlog zakona ustanovljava za koje je poslove isključivo nadležan narodni odbor, a za koje njegov izvršni odbor. Pri određivanju tih poslova, prijedlog je dao sve opće propise, kao i osnovne odluke iz života i rada narodnih odbora u nadležnost narodnih odbora. Narodni odbori donose svoje zaključke na svojim skupštinama, koje se redovno moraju sazivati. Na skupštinama narodnih odbora izvršni odbori kao i svi drugi upravni organi polažu računa o svom radu. U nadležnost narodnih odbora spadaju, npr., budžet, privredni plan, zaključivanje zajmova, donošenje statuta, izbor sudija, ustanovljenje dažbina itd. Kako u mjestima odnosno u selima i manjim gradovima nema velikih narodnih odbora, a potreban je neposredan kontakt sa širokim narodnim slojevima, to su u skladu s Ustavom ustanovljeni i zborovi birača. Ti zborovi birača nemaju, doduše, rješavajući značaj, ali narodni odbori moraju pretresati sve zaključke zborova birača, a ako se s njima ne slažu moraju ih slati višim narodnim odborima da donesu konačnu odluku o njima. Na taj način je u punoj mjeri zagarantovan uticaj narodnih masa na narodne odbore i u isto vrijeme se učvrstilo rukovodstvo narodnog odbora. Ovim projektom zakona određuje se, u duhu predstavničkog karaktera narodnih odbora, i pravni položaj odbornika, kome su data imunitetska prava na području odbora čiji je član. Time se znatno izdižu pravo i čast odbornika kao narodnih predstavnika. Kod regulisanja odnosa i organizacije izvršnih odbora projekt zakona naročito podvlači da su izvršni odbori kolektivni organi uprave. Prema tome, projekt zakona nastoji da ispravi pogrešnu praksu koja se kod nas u nekim krajevima razvila, po kojoj su odjeljenja izvršnih odbora zasebni i samostalni organi uprave, koji odgovaraju samo višim istovrsnim odjeljenjima odnosno ministarstvima. Zadržavajući vertikalnu odgovornost po stručnoj liniji, projekt zakona naročito ističe rukovodstvo i odgovornost izvršnog odbora kao kolektiva, jer smatra da je to jedino jamstvo za demokratski karakter naše državne uprave. Odjeljenja rade u prvom redu po direktivama izvršnog odbora. Za rukovođenje pojedinim odjeljenjima izvršni odbor određuje svoje članove, koji kao povjerenici rukovode pojedinim granama državne uprave i odgovaraju izvršnom odboru. Da bi se to rukovodstvo izvršnog odbora kao kolektivnog organa uprave što više učvrstilo, projekt zakona određuje izvjesne poslove koje izvršni odbor ne može da prenese na svoja odjeljenja, bez obzira na to o kojoj se grani uprave radi. O ovim načelima moraće voditi računa kako naše savezno zakonodavstvo tako i zakonodavstvo republika pri određivanju pojedinih nadležnosti. Projekt zakona zatim određuje odjeljenja i odsjeka narodnih odbora. Međutim, ovo određivanje ne treba da se shvati kruto, nego kao indicacija za organizaciju narodnih odbora. Važno je naglasiti naročito da ustanovljenje odsjeka nije oba-

vezno za mjesne i sreske narodne odbore. U manjim srezovima i mjestima redovno cjelokupnom administracijom rukovode predsjednik i sekretar, a pojedini članovi narodnih odbora su odgovorni samo za pravilno sprovođenje zaključaka izvršnog odbora u pojedinim granama uprave.

U četvrtom dijelu projekta, potpuno u skladu sa sistemom Ustava, razrađeni su i precizirani međusobni odnosi narodnih odbora, zatim izvršnih odbora, kao i narodnih odbora prema višim organima državne vlasti i državne uprave. Iz svih odredaba koje regulišu ove odnose vidi se dosljedno sprovođenje odgovornosti po principu demokratskog centralizma. Tu su ujedno riješena i neka pitanja koja će biti detaljno razrađena u zakonu o upravnom postupku, kao što je pitanje o rješavanju žalbi protiv pojedinih organa državne uprave. Kao novinu uvodi projekt to da će žalbu odnosno prigovor protiv rješenja odjeljenja i odsjeka imati da rješava izvršni odbor. Ovo je bilo nužno odrediti da bi se ustanovio pravilan put za rješavanje žalbi do donošenja zakona o općem upravnom postupku i da bi se izvršnom odboru dala mogućnost da ispravlja nepravilan rad svojih odjeljenja.

U petom dijelu projekt zakona ustanovljava najosnovnije principe za administrativni rad i određuje službene nazive i pečate narodnih odbora.

Projekt ovog zakona predstavlja krupan korak naprijed kako u razrađivanju našeg Ustava tako i u izgrađivanju našeg državnog aparata i učvršćivanju nove, istinske demokratske vlasti naše mlade Federativne Narodne Republike. On predstavlja puno ozakonjenje jedne po formi i suštini nove, demokratske vlasti na svim stepenima naše državne organizacije, vlasti koja je ujedno i ostvarenje vjekovnih težnja i borbe naših narodnih masa, naših naroda da ostvare demokratiju i samoupravljanje.

Uvjeren da ovakav projekt zakona o narodnim odborima odgovara interesima i volji naših narodnih masa, kao i potrebama stabilizacije i razvoja cjelokupne naše državne organizacije i državne uprave, predlažem Narodnoj skupštini FNRJ da ovaj projekt zakona raspravi i da ga usvoji.¹⁶⁶

17. april 1946.

Predsjednik vlade FNRJ
i ministar narodne odbrane
maršal Jugoslavije
Josip Broz Tito

ADMINISTRACIJI UJEDINJENIH NARODA ZA POMOĆ I OBNOVU

New York
[Njujork]

Na dan 15. aprila ove godine Administracija Ujedinjenih naroda za pomoć i obnovu (UNRRA) navršava prvu godinu svoga rada u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji.¹⁶⁷

U toku protekle godine UNRRA je preko svoje Jugoslovenske misije dostavila našoj zemlji 1 380 370 tona materijala, od koga najvećim dijelom hrane.

Koristim ovu priliku da izrazim u ime vlade Federativne Narodne Republike Jugoslavije i svoje lično zahvalnost za ukazanu pomoć koja je bila tako nužna i tako dragocjena našoj ratom opljačkanoj i razorenoj zemlji i našim iznurenim i osiromašenim narodima.

Vlada Federativne Narodne Republike Jugoslavije je sarađivala s uspjehom s Vašom Jugoslovenskom misijom u cilju da se na najbolji način iskoriste dostavljene isporuke. Ja ovdje izražavam svoje uvjerenje da će se ova saradnja i dalje nastaviti i da će Administracija Ujedinjenih nacija za pomoć i obnovu učiniti sve da se program isporuka materijala za našu državu ostvari u potpunosti.

18. april 1946.
Beograd

Predsjednik vlade FNRJ
i ministar narodne odbrane
maršal Jugoslavije
T[ito]

Arhiv Josipa Broza Tita.

[ZDRAVICA ODRŽANA 2. MAJA 1946. NA SVEČANOM
RUČKU PRIREĐENOM U ČAST DOLASKA
MARSELA KAŠENA U BEOGRAD¹⁶⁸]

Gospodine ambasadore¹⁶⁹, dragi gosti, drugovi!

Osjećam se srećan što mogu pozdraviti i zaželjeti sve najbolje i dug život najstarijem i prokušanom borcu i rukovodiocu radničke klase Francuske, starom poznatom borcu savezničkog nam francuskog naroda, gospodinu Marselu Kašenu.

Meni je naročito drago što mogu iskoristiti ovu priliku i istaknuti činjenicu da gospodin Kašen pripada onim demokratskim snagama Francuske koje gaje prema novoj Jugoslaviji duboke sim-

patije i koje to na djelu pokazuju priznajući žrtve koje su dali narodi Jugoslavije u velikom oslobodilačkom ratu Ujedinjenih naroda protiv zajedničkog neprijatelja, koje priznaju i podupiru opravdane zahtjeve Jugoslavije.

Ja mislim da ovu činjenicu najbolje potvrđuju na jučerašnjim manifestacijama veliki i masovni izrazi simpatija gospodinu Kašenu od strane naroda. O tome se mogao ubijediti svako ko je bio prisutan. To vrlo izrazito pokazuje kako naš narod odlično zna cijeniti ko mu je istinski prijatelj, a ko mu nije prijatelj.

Dragi prijatelji, ja sam uvjeren da će dolazak i ovaj kratak boravak u Jugoslaviji gospodina Kašena imati velikog značaja za najtješnje veze i saradnju između nove Jugoslavije i Francuske. Takve veze i takvu saradnju nam imperativno nameću zajednički interesi obiju zemalja u budućnosti.

Ja dižem ovu čašu za zdravlje i dug život dragog gosta Marsela Kašena, za istinsko prijateljstvo i saradnju Francuske i Jugoslavije.

Arhiv Josipa Broza Tita.

[NARODNOJ SKUPŠTINI FNRJ –] OBRAZLOŽENJE PREDLOGA ZAKONA O »PARTIZANSKOJ SPOMENICI 1941«

Godina 1941. bila je najteža godina historije naših naroda, ali i najveća prekretnica njihove historije. Jugoslavija je bila raskomadana, narod izdat i napušten od vojnog i političkog vođstva, a državni aparat, vaspitan u izdajstvu od profašističkih režima, stavio se otvoreno ili prikriveno u službu okupatora.

Ali naši narodi su mrzili okupatora i njegove domaće sluge i prvi među narodima okupirane Evrope pokazali ne samo da ne primaju fašističko ropstvo i uništenje nego i da su gotovi da se s puškom u ruci bore za uništenje fašista i oslobođenje svoje i svih drugih naroda. Ovu herojsku odluku naših naroda, koja je spasla našu nacionalnu čast, slobodu i nezavisnost, ostvarili su oni najborbeniji i najsvjesniji sinovi naših naroda, koji su odmah poslije sloma stare Jugoslavije podigli narod u borbu protiv okupatora i koji su u toj borbi aktivno učestvovali.

Danas, kada je veliko djelo oslobođenja završeno i kada gradimo našu novu, narodnu državu, koja je nikla iz ustanka započetog 1941. godine, dužnost je države da oda zasluženo priznanje svima onim prvoborcima iz 1941. godine koji su na poziv Komunističke partije započeli veliku oslobodilačku borbu bilo kao njeni organizatori, bilo kao prvoborci u partizanskim odredima i drugim

borbenim organima narodnooslobodilačkog pokreta. »Partizanska spomenica 1941« treba po zakonskom prijedlogu koji podnosimo da bude vidan znak toga priznanja.

»Partizanska spomenica 1941« ustanovljena je odlukom predsjednika Ministarskog savjeta i ministra narodne odbrane od 15. jula 1945. godine, a bila je objavljena u »Službenom listu« Ministarstva narodne odbrane.¹⁷⁰ U svojim odredbama o tome ko ima a ko nema pravo na tu spomenicu, kao i u odredbama o povlasticama za nosioce Spomenice ova je odluka poslužila kao osnovica za sadašnji zakonski prijedlog.

Zakon o ordenima i medaljama od 9. jula 1945.¹⁷¹ godine uvrstio je među odlikovanja i »Partizansku spomenicu 1941«. Po članu 4. toga zakona svaki orden i svaka medalja treba da ima svoj statut, koji propisuje Prezidijum. Međutim, pošto se u slučaju Partizanske spomenice ne radi samo o priznanju prava na tu spomenicu nego i o određenim povlasticama, među njima i o materijalnim povlasticama od strane države za nosioce Spomenice, može se ta materija regulisati samo zakonom. S toga razloga se i podnosi Narodnoj skupštini ovaj zakonski prijedlog.

U svojoj suštini »Partizanska spomenica 1941« nije ni orden ni medalja. Ona se ne daje za ovu ili onu određenu pojedinačnu zaslugu. Ona je samo jedan znak priznanja svima još živim borcima i organizatorima koji su u 1941. godini bili u borbi i nisu prekidali borbu do pobjede. Ona nije odličje koje se može davati nekome ko ispunjava određene uslove, nego svaki od onih koji te uslove ispunjava ima pravo na tu spomenicu.

Prema Projektu zakona pravo na dobijanje i nošenje Partizanske spomenice imaju svi oni koji su 1941. godine stupili u partizanske odrede i bili zatim u redovima Narodnooslobodilačke vojske i Jugoslovenske armije i borili se neprekidno do svršetka rata. Projekt daje pravo na Partizansku spomenicu i onima koji su izašli iz redova partizanskih odreda, odnosno Narodnooslobodilačke vojske i po zadatku rukovodstva neprekidno radili za narodnooslobodilački pokret bilo na oslobođenoj ili na okupiranoj teritoriji. »Partizansku spomenicu 1941« imaju pravo da nose i oni koji su, izvršavajući specijalne zadatke, radili u pozadini neprijatelja i stalno aktivno i organizovano ostali na tome radu. Pravo na Partizansku spomenicu priznaje se i onima koji su u borbi i bez svoje krivice bili uhapšeni ili internirani, pa su u zatvoru ili internaciji aktivno nastavili borbu. Utvrđujući ova prava na nošenje Partizanske spomenice, Projekt odriče to pravo onima koji su u toku oslobodilačkog rata napustili borbu ili su svojom krivicom bili zarobljeni ili su se nedostojno držali u zatvoru ili internaciji, bez obzira na to da li su docnije

ponovo stupili u redove Narodnooslobodilačke vojske odnosno Jugoslovenske armije.

Osim nošenja Partizanske spomenice, Projekt daje njihovim nosiocima kao priznanje razna prava, kao što su besplatno liječenje, besplatan godišnji odmor, prvenstvo u dobijanju stipendija, popust na željeznicama i ostalim saobraćajnim sredstvima, kao i pogreb o državnom trošku.

U vezi s donošenjem ovog zakona treba da bude izvršena revizija nosilaca spomenica izdatih na osnovu odluke od 15. jula 1945. godine. Spomenice će dodjeljivati ministar narodne odbrane, koji ima i pravo da određuje bliže odredbe za sprovođenje ovog zakona.

Vjerujem da će zakon koji daje državno priznanje onima koji su najviše doprinijeli da se stvori naša Federativna Narodna Republika biti prihvaćen od Narodne skupštine.¹⁷²

6. maj 1946.

Predsjednik vlade FNRJ
i ministar narodne odbrane
maršal Jugoslavije
Josip Broz Tito

Tito u Skupštini, str. 63–64.

[EDVARDU] KARDELJU, [ŠEFU, I MILOVANU] ĐILASU,
[ČLANU JUGOSLOVENSKE DELEGACIJE U PARIZU]

[1.] Neprihvatljiv je prijedlog Bernsa da se postavi Morganova linija ili francuska ili komunikacija između jedne i druge.¹⁷³ Za godinu dana važnosti te linije izmijenilo bi se mnogo štošta na našu štetu: raseljavanje stanovništva i slično.

2. Trst kao slobodan grad poput Danciga¹⁷⁴ u carinskoj uniji s Jugoslavijom mogao bi se prihvatiti samo u slučaju ako bismo dobili sve ostalo.

7. maj 1946.
[Beograd]

Tito

*A–CK SKJ, Zbirka depeša CK KPJ,
depeša br. 11.*

[GOVOR ODRŽAN 8. MAJA 1946. NA OTVARANJU
CENTRALNOG DOMA JUGOSLOVENSKE ARMIIJE
U BEOGRADU¹⁷⁵]

Drugovi oficiri, generali, drugovi i drugarice! Ovo je svečani dan za našu Armiju; otvara se Dom Jugoslovenske armije, nove, narodne armije, buduće žarište i rasadnik vojnog usavršavanja, političkog vaspitavanja, podizanja kulturnog nivoa, fizičkog i svestranog vaspitavanja i usavršavanja naših rukovodećih kadrova, naših oficira.

Htio bih tom prilikom da podvučem jednu stvar. Ovaj dom, koji ima naziv Dom Jugoslovenske armije, zaista i treba da bude dom Armije. To nije samo dom rukovodilaca, to nije samo dom oficira, to je dom cijele Armije, a Armiju sačinjavaju vojnici, podoficiri, oficiri i generali. Jasno je da će se tim domom najviše služiti rukovodioci naše Jugoslovenske armije, koji treba da vaspitavaju našu vojsku, našu Armiju. Oni treba da se u tome domu – pored stečenih iskustava u vojnim akademijama i raznim školama – i dalje usavršavaju kako bi mogli izvršiti zadatak koji naš narod postavlja pred njih: da budu zaista pravi rukovodioci one armije koja se pokrila slavom u velikom oslobodilačkom ratu. Vaspitavati se, visoko podizati svoj kulturni nivo, usavršavati se vojnim znanjem, izučavati historiju ratova, izučavati naročito ovaj veliki oslobodilački rat, učiti se na slavnim tradicijama i pobjedama bratske nam velike Crvene armije na čelu s generalisimusom Staljinom – to je zadatak vas, drugovi oficiri i generali, koji ćete posjećivati ovaj dom, iz koga ćete prenositi iskustvo i znanje u sve dijelove naše zemlje, u sve naše jedinice.

U ovom domu treba da se gaji ono bratstvo i jedinstvo unutar naše Armije koje se stvorilo u toku ovog velikog rata. U ovom domu treba da se podiže, da se gaji, da se čuva autoritet oficira, da bude na visokom stepenu, da bude neokrnjen.

Naši oficiri moraju još mnogo raditi nad sobom, jer su iznikli iz naroda i mnogi i mnogi nisu imali prilike da se prije školuju i da se usavršavaju. Oni treba da rade nad sobom da bi mogli potpuno izvršiti svoje zadatke.

Ovdje u ovom domu treba da se gaje i disciplina i ratno drugarstvo, bez primjesa familijarnosti, kojoj nema mjesta u vojnim redovima. I bez primjesa familijarnosti može biti puno drugarstva među oficirima, štaviše – ne samo među oficirima nego i između oficira i vojnika. Učvršćivati disciplinu u vojsci ne znači izgubiti kontakt, prisni i drugarski kontakt s vojnicima. Može biti najčvršća gvozdena disciplina, a u isto vrijeme i najdrugarskiji odnos između oficira i vojnika. Tako treba da se vaspitava naš oficirski kadar.

Naučili ste u toku ovoga rata kako treba da se odnosite vi – naši oficiri i naša Armija – prema narodu. I baš taj odnos, koji je bio odličan, uvijek s puno razumijevanja, stvorio vam je u našem narodu veliku ljubav. Gajite i dalje taj odnos, produbljavajte ga u našoj vojsci i u svim njenim redovima! Želio bih ovom prilikom da kažem da će i kod naroda biti isto tako puno razumijevanja za naše potrebe, sačuvaće se onaj kontakt koji je bio stvoren u ovom ratu, ako očuvate odnos koji ste ostvarili u ovom ratu. Neka ne smeta nikom iz naših redova ako još i danas postoje u našoj zemlji neki elementi koji hoće sitnim i nepravilnim, a često i neprijateljskim postupcima prema oficirima i vojnicima, da izazovu u narodu mržnju prema vojsci i otuđe vojsku od naroda.

Naši oficiri, koji su lili krv s najboljim sinovima našeg naroda, zaslužuju punu pažnju našeg naroda ne samo prvih dana poslije rata nego na vječita vremena. I buduća pokoljenja mogu da budu zahvalna onima koji su lili svoju krv da bi stvorili bolju i srećniju budućnost novim pokoljenjima u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji.

Uvjerem sam, drugovi, da će ovaj dom zaista mnogo doprinijeti višem, svestranom vaspitavanju i usavršavanju, iskrenom drugarstvu unutar Armije između vojnika i oficira, između samih oficira. Dom Jugoslovenske armije postaće snažna institucija ne samo za svestrano vaspitavanje vas samih već i za svestrano vaspitavanje koje će se preko vas prenositi na svu Armiju Federativne Narodne Republike Jugoslavije.

*J. B. Tito, Izgradnja nove Jugoslavije,
knj. II/2, str. 41–43 (ćir.)
»Борба«, 9. maj 1946.*

[ČESTITKA PRIPADNICIMA JUGOSLOVENSKE ARMije POVODOM GODIŠNJICE DANA POBJEDE – 9. MAJA 1946¹⁷⁶]

Drugovi vojnici, oficiri i podoficiri Jugoslovenske armije i Mornarice!

Devetog maja slavimo godišnjicu pobjede nad okupatorima i domaćim izdajničkim silama koje su sarađivale s okupatorima. Prije godinu dana konačno je bila oslobođena naša napaćena i razorena zemlja. U borbi demokratskih sila, kojoj je stajao na čelu – ulažući natčovječanske napore – Sovjetski Savez, borbi protiv fašističkih sila, sila mraka i terora, narodi Jugoslavije ostali su preko četiri godine u prvim redovima – ne štedeći ni ljudskih ni materijalnih žrtava za pobjedu Ujedinjenih nacija. Opći ustanak naših naroda, koji

je organizovala i vodila naša slavna Komunistička partija,¹⁷⁷ ni uz najveće napore svih okupatora, ni uz izdajstva domaće reakcije na čelu s Pavelićem, Nedićem, Rupnikom i Dražom Mihailovićem, nije mogao biti ugušen, već se, naprotiv, razvio do takvih razmjera da je ne samo bio velika opasnost za okupatore u našoj zemlji nego je postao kula svjetilja za oslobodilačku borbu porobljenih naroda unutar tzv. fašističke nove Evrope.

U toj teškoj i krvavoj borbi naroda Jugoslavije za slobodu i opstanak, za pravdu i bolju budućnost, iskovano je nesalomljivo jedinstvo i bratstvo svih naših naroda, iskovana je iz naših slavnih partizanskih odreda i prekaljena u borbi naša nova, Jugoslovenska armija. U toj natčovječanskoj borbi stvoreni su temelji naše nove, Federativne Narodne Republike Jugoslavije, nove, narodne vlasti, vlasti radnog naroda: radnika, seljaka i narodne inteligencije i svih ostalih trudbenika koji vole svoju zemlju i svoj narod. U toj teškoj i krvavoj borbi stekli su besmrtnu slavu naši partizani, naša nova Armija, naši narodi.

Iz potoka krvi najboljih sinova naše zemlje, iz ruševina i pustoši, naši narodi, uzdignute glave i ponosnog pogleda u budućnost, svjesni da su do kraja izvršili svoju dužnost i prema sebi i prema saveznicima, krenuše u novu borbu, u borbu za obnovu naše zemlje koju je razorio okupator, u borbu za stvaranje svoje bolje budućnosti.

Vojnici, oficiri i podoficiri Jugoslovenske armije i Mornarice!

Svojim junaštvom i samoprijegorem u ratu, svojom krvlju koju ste prolili i ljubavlju koju ste u toj borbi pokazali prema svojoj zemlji, vi ste stekli bezgraničnu ljubav i povjerenje naroda Jugoslavije prema vama. Vama su naši narodi povjerili da čuvate tekovine velike oslobodilačke borbe. Budite i dalje dostojni toga velikog povjerenja i časnog zadatka koji vam je povjeren! Nastojte da ovladate do savršenstva vojničkim znanjem i tehničkim sredstvima koja imate i koja ćete još imati! Samo na taj način možete biti garancija mirnoga razvitka naše zemlje, garancija mira uopće.

Svojim heroizmom u borbi i davanjem bezbrojnih žrtava u toj borbi za slobodu i opću savezničku stvar naši su narodi dokazali da su miroljubivi, ali da žele pravedan mir za svoj nesmetani stvaralački rad i razvitak, za liječenje svojih teških rana. Naši narodi žele živjeti u najboljim odnosima sa svima narodima koji žele našoj zemlji dobro. Naši će narodi najtešnje sarađivati sa svima demokratskim zemljama koje se bore za učvršćenje mira u svijetu.

Ostajući čvrsto pri tome da je naša zemlja u punoj mjeri za služila da svi njeni krajevi koji su nepravednim mirom poslije prošlog rata dati zemljama koje su prouzrokovale ovaj rat, budu ponovo vraćeni, mi ćemo ustrajati kod svojih opravdanih zahtjeva koje

smo postavili ili ćemo postaviti, jer smatramo da poslije tolikih patnji i žrtava koje smo dali u ovom ratu na strani Saveznika – nema više niko pravo tražiti od nas još nove žrtve. Mi tražimo samo ono što je naše i ničije više, a zadovoljavanje naših pravednih zahtjeva znači također veliki prilog miru i dobrim odnosima u budućnosti.

Vojnici, oficiri i podoficiri Jugoslovenske armije i Mornarice!

Čestitam vam godišnjicu velike pobjede nad okupatorima i domaćim saradnicima okupatora!

Neka žive ujedinjene demokratske snage svijeta koje su izvojevale veliku pobjedu nad neprijateljima čovječanstva!

Neka žive veliki Sovjetski Savez i Crvena armija-osloboditeljica na čelu sa generalisimusom Staljinom!

Neka žive naša slavna Jugoslovenska armija i Mornarica!

Neka živi Federativna Narodna Republika Jugoslavija!

Vrhovni komandant
oružanih snaga FNRJ
maršal Jugoslavije
Josip Broz Tito

*J. B. Tito, Izgradnja nove Jugoslavije,
knj. II/2, str. 38–40 (ćir.).
»Борба«, 9. maj 1946.*

[GOVOR ODRŽAN U BEOGRADU 9. MAJA 1946. POSLIJE
POTPISIVANJA UGOVORA O PRIJATELJSTVU,
UZAJAMNOJ POMOĆI I SARADNJI U MIRU IZMEĐU
FNRJ I ČEHOSLOVAČKE REPUBLIKE¹⁷⁸]

Gospodine Predsjedniče,¹⁷⁹ gospodo ministri!

Između naroda Čehoslovačke i naroda Jugoslavije oduvijek su postojali najsrdačniji odnosi. Ti odnosi bazirali su se na uzajamnom poštovanju, na bratskoj slavenskoj solidarnosti, na tijesnoj ekonomskoj, kulturnoj i političkoj saradnji naroda obiju zemalja. Ali historija obiju zemalja imala je mnogo sličnosti u stradanjima koja su njima bila zadavana od istog vjekovnog neprijatelja – od njemačkog osvajača. I evo, ovaj današnji historijski akt koji smo mi danas ovdje potpisali rezultat je težnji naroda obiju zemalja da si osiguraju svestrani i miran razvitak, da obezbijede svoju nezavisnost, da time smanje mogućnost pokušaja nove agresije njemačkog osvajača ili njegovih saveznika koji su nanijeli, naročito u posljednjem ratu, ogromne štete i žrtve našim zemljama.

Ja sam uvjeren da će ovaj Ugovor o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći,¹⁸⁰ koji je potpuno u skladu s nastojanjima Ujedinjenih naroda da obezbijede mir u svijetu, biti također veliki prilog tim nastojanjima za učvršćenje mira u svijetu.

Ovaj će Ugovor još više poslužiti svestranoj saradnji obiju zemalja, produbljivanju naših odnosa, a što je vrlo važno, biće snažna brana protiv ponovnih pokušaja napada na slobodu i nezavisnost Čehoslovačke i Jugoslavije.

Gajeći slavensku solidarnost i radeći svim silama u zajednici Ujedinjenih naroda na čelu sa Sovjetskim Savezom na učvršćenju mira u svijetu, narodi Čehoslovačke Demokratske Republike i Federativne Narodne Republike Jugoslavije mogu mirno gledati u svoju budućnost.

»Борба«, 10. maj 1946.

GOVOR ODRŽAN U ZAGREBU 11. MAJA 1946. NA TREĆEM KONGRESU UJEDINJENOG SAVEZA ANTIFAŠISTIČKE OMLADINE JUGOSLAVIJE¹⁸¹

Drugovi i drugarice, omladinci i omladinke!

Najprije želim da vas najsrdanije pozdravim i u ime svoje i u ime vlade kojoj stojim na čelu. Želim ovom prilikom da vama i preko vas čitavoj omladini Jugoslavije izrazim duboku zahvalnost za njen dosadašnji predani rad, za njen silni radni polet, kao i za njenu požrtvovanost u prošlom ratu.

Vaš Drugi kongres, u Drvaru, održan je pod malo drukčijim uslovima.¹⁸² Ja sam bio na njemu. Na taj kongres došli smo noću, jer je po danu vrebala na nas avijacija. Vi ste održali vaš kongres u razvalinama koje su nosile tragove ogorčenih borbi, u žarištu ustanka koji je buknuo u Drvaru još 1941. godine.¹⁸³ Ja sam gledao omladince i omladinke koji su oružjem sebi krčili put iz najudaljenijih krajeva lijepe zemlje Jugoslavije da bi došli na kongres, da bi položili računa o svome radu i svojoj borbi i da bi udarili smjernice svog budućeg rada. U ono vrijeme bile su jasno ocrtane konture bliske pobjede, ali mi smo se i u to vrijeme nalazili u fašističkoj tvrdavi, vodeći borbu na život i smrt; i napad na Drvar – njemački desant najbolje je dokazao koliko smo bili dojadili njemačkom osvajaču i koliko smo bili dozlogrdili porobljivačima naše zemlje. Iako nisu bili više uvjereni u svoju pobjedu, htjeli su se osvetiti, htjeli su nanijeti što više štete, htjeli su pred svoj konačni poraz da spriječe oživotvorenje rezultata borbe, odnosno ostvarenje tekovina za koje su se najbolji sinovi naroda Jugoslavije borili, htjeli su da omoguće barem pobjedu svojih saradnika da se ponovo dočepaju vlasti, kao nagrade za izdaju.

Ja sam slušao tada izvještaj naših omladinaca. Meni su rezultati rada omladine bili vrlo dobro poznati, jer sam taj rad pratio u stopu i iz njega vidio da je omladina bezgranično odana našoj borbi. Vidio sam kako su naši omladinci s ponosom izlagali svoje rezultate u teškoj i krvavoj borbi. Već tada, na tom kontresu, omladinci su polagali računa o napornom i samoprijegornom radu u pozadini da bi stvorili uslove i mogućnosti za borbu na frontu. Na tom kongresu davane su i zastave najboljim omladincima iz pozadine i u armiji. Gledajući onu omladinu koja je došla s oružjem u rukama krčeći sebi put na kongres bio sam isto tako uvjeren da ćemo poslije pobjede na bojnopolju lako izvojevati i drugu pobjedu, to jest – izgraditi našu zemlju i podići je iz ruševina. (*Buran aplauz.*)

Veliki su rezultati vašega rada u toku ove godine dana. Ako uzmemo okruglu cifru od pet miliona radnih dana, a najmanje toliko je dala naša omladina, osim vojske, onda vidimo kakav je džinovski doprinos omladine za izgradnju naše zemlje. Ja bih htio podvući još samo ulogu omladine u vojsci, koja još nosi oružje stojeći na straži naših velikih tekovina izvojevanih u prošloj teškoj borbi. I ti omladinci, koje ste gledali 9. maja na ulicama Beograda, Zagreba i ostalih naših gradova, a koji su odlično savladali tehniku i vojnu vještinu, ne samo da su kroz godinu dana usavršili sebe vojnički nego su mnogo doprinijeli izgradnji naše zemlje. Naša omladina u Armiji dala je oko jedan i po milion radnih dana.

Narodi koji imaju takvu omladinu ne treba da se boje za svoju budućnost! (*Oduševljen aplauz i uzvici: »Tako je!«*)

Razumije se, pred nama stoje još veliki i teški zadaci. Mi ih ne skrivamo, mi nismo nikada obmanjivali i potcjenjivali sve te teškoće. Mnogo je bolje biti svjestan teškoća i spremati se da ih savladaš. (*Buran aplauz.*)

Mi smo izvojevali vojničku pobjedu, slavnu pobjedu, vodili smo slavne bitke i pokazali heroizam u kome su se natjecali svi naši narodi, heroizam koji će ući u historiju i koji će spominjati i ponositi se njime naša buduća pokoljenja.

Mi smo izvojevali i političku pobjedu. Čvrsto stoji danas Federativna Narodna Republika Jugoslavija! (*Burno oduševljenje i poklici: »Živjela, ura!«*). Jaki su temelji na kojima počiva naša država! (*Aplauz.*) U toku posljednjih mjeseci izvršen je veliki unutrašnji politički i privredni preobražaj naše zemlje, učvršćene su tekovine naše teške borbe, likvidirana je monarhija. (*Buran aplauz i uzvici: »Dolje!«*). Likvidirano je sve ono što je monarhija vukla za sobom – reakcija. (*Uzvici: »Dolje!«*) Stvoreni su temelji naše nove države, temelji koji počivaju na novom društvenom unutrašnjem uređenju. Donijet je Ustav, na koji može biti ponosan svaki građanin naše zemlje. (*Oduševljen aplauz i uzvici: »Tako je!«*) Vi poznajete taj Us-

tav. Vi svi znate šta u njemu stoji. U njemu je kondenzirano sve ono što su naši narodi odavno, još prije ovoga rata željeli, a to je – nova Jugoslavija, zajednica ravnopravnih naroda, zemlja socijalno i politički preobražena, za koju su naši narodi ginuli. A oni koji to nisu željeli, ti nisu ni vrijedni da se pominju, jer ih vrlo malo ima. (*Oduševljen i dugotrajan aplauz.*)

Omladini Jugoslavije su data puna prava u tome Ustavu. Drukčije ne može ni da bude, jer je omladina ona na kojoj počiva budućnost, jer je omladina ona koja treba da gradi bolju i srećniju budućnost svih naših naroda. (*Oduševljen i dugotrajan aplauz.*)

Ja bih htio i moram da se izvinim što ću ipak u ovom svečanom trenutku otvaranja vašeg kongresa morati da dodirnem neke stvari koje je potrebno da znamo. Hoću da kažem da je jedan od najglavnijih – i ne samo jedan od najglavnijih, nego najglavniji naš zadatak – privredno pitanje, podizanje naše privrede na viši stepen, a to znači – stvaranje temelja i uslova za buduće blagostanje, to znači – savladavanje osnovnih teškoća. A sve drugo je lako. Razumije se, ta privredna pitanja iziskuju veliku umješnost i upornost i trud, da se tako izrazim, da bi bila savladana. Mi smo u toku ove godine radili gdje god smo što stigli. Nismo sve radili planski, pa ipak smo mnogo izgradili, tako da mnogi izvan naših granica ne vjeruju dok ne vide svojim očima putujući kroz našu Jugoslaviju. Od Makedonije do sjevernih granica podignuti su mostovi, uspostavljene željezničke pruge i drugo. (*Buran i dugotrajan aplauz.*) Mi smo osposobili i priličan dio fabrika koje su bile razrušene. Nijemac je htio da ih sve uništi prilikom svoga bježanja. Nešto smo i mi porušili da bismo onemogućili neprijatelju da crpe snagu za pobjedu nad nama, jer smo se mi borili protivu neprijatelja na život i na smrt. (*Buran aplauz.*) Ništa zato što smo morali u borbi i rušiti – mi znamo i graditi. (*Oduševljen aplauz.*) Neću da nabrajam što smo sve napravili u toku ove godine, mogu da kažem da svaki građanin ove naše zemlje može da bude ponosan na ono što smo, skoro ni iz čega, učinili i stvorili. (*Buran aplauz.*) Ali, hoću ovdje da podvučem da je sve to još malo i da ne možemo biti zadovoljni onim što smo do sada postigli. Treba da izgradimo u toku slijedeće godine mnogo više nego što smo postigli u toku prošle. (*Oduševljeni i složni uzvici: »Tako je!« Dug aplauz i skandiranje: »Hoćemo, hoćemo!«*)

Ja sam Prvog maja gledao na ulicama Beograda – ne vojnički defile, nego manifestacije naroda.¹⁸⁴ Bilo je tu i seljaka, i gradana, i radnika, i narodne inteligencije. Gledao sam prošle godine u mjesecu oktobru povorku¹⁸⁵ i gledao ovu sada, i utvrdio sam ogromnu razliku, ne u raspoloženju – jer je ono izrazito i rječito, iz njega se odražava stvaralački entuzijazam, nego sam vidio da je narod već odjeven, iako je još mnogo štošta potrebno.

Imam prilike da dobijam iz svih krajeva naše zemlje poneku žalbu, poneki pozdrav i poneku kritiku, ali ne zlonamjernu, nego dobronamjernu kritiku. Ali jedno – što dobijam iz svih krajeva – jeste: svak podvlači i priznaje velike uspjehe koje imamo do sada. U najtežim danima po svršetku rata uspjeli smo spriječiti da nijedan građanin Jugoslavije ne umre od gladi. (*Oduševljen aplauz i povici: »Tako je!«*) Razumije se, trebalo je zato učiniti natčovječanske napore. Mnogima možda nije poznato šta se sve moralo raditi. Mi smo se trudili da prebacujemo hranu s jednog kraja na drugi. Davali smo vojsku i vojna vozila u tu svrhu. Činili smo sve napore da Bosna, Dalmacija i Crna Gora – koje su pretrpjele i elementarne nesreće, jer je bila suša – u prošloj godini dobiju hljeba. I mogu reći – u tome smo uspjeli. Ljudi u tim krajevima imali su poneki put i bijelog hljeba umjesto kukuruza. Razumije se, mi smo imali pomoći i od naših saveznika i od Unre, jer su predstavnici tih zemalja shvatili da je ovakva zemlja kao što je Jugoslavija, koja nije štedjela svoju krv i živote svojih građana, zaslužila da se njenim građanima pomogne. Ja sam nekoliko puta podvukao da smo im zahvalni. Ali je prva pomoć koja nam je stigla bila pomoć od našeg bratskog Sovjetskog Saveza. (*Buran aplauz i poklici Sovjetskom Savezu.*)

Spomenuo sam pitanje naše privrede i hoću da kažem ovdje da se kod nas vrše pripreme da planski podignemo našu zemlju. Razumije se, mi ne možemo govoriti o nekom džinovskom planu, nego o planu koji možemo izvršiti. Mi ćemo ostvariti, dakle, planove koji su u skladu s našim materijalnim i finansijskim mogućnostima, a i u skladu s radnim i stvaralačkim poletom koji vlada u našem narodu. (*Buran aplauz.*) Preduslovi za snažni napredak u podizanju naše privrede stvoreni su i sada već možemo lakše da krenemo naprijed.

Evo, ovih dana počela se graditi pruga, čiju su izgradnju uzeli na sebe omladinci.¹⁸⁶ (*Aplauz.*) Preko 90 kilometara pruge grade omladinci, i to pruge koja će voziti ugalj iz Bosne u Vojvodinu, a hljeb iz Vojvodine u Bosnu. (*Aplauz.*) To je pruga od velikog ekonomskog značaja i ja vjerujem da će je naši omladinci izgraditi. (*Uzvici: »Hoće! Hoće!«*)

Mi već planiramo nekoliko krupnih objekata. Jedan koji ja smatram kao vrlo važan za našu privredu jeste autostrada Beograd–Zagreb. (*Buran aplauz.*) Moram da kažem da se često stidim kada nam dođu stranci, ili kad sami putujemo u inostranstvo, i vidim u drugim zemljama asfaltirane i betonirane ceste, a ovdje skaćemo po tim našim rupama i uništavamo vozila. I to je riješena stvar. Sredstava imamo, planovi su skoro svršeni i gradnja ima da se otpočne u najskorije vrijeme. Imamo namjeru izvršiti elektrifikaciju naše zemlje. Imamo ogromna bogatstva u vodenoj energiji u

našoj zemlji. Neke naše centrale, koje su bile prije započete, već su izgrađene, ali doći će u gradnju i još više centrala kad za to budemo imali potrebna sredstva.

Istina, postoji ogroman entuzijazam za stvaranje i rad, ali ja ne mislim da će sve bacadava da se stvara – jer treba narodu i zarade. I ne bih dozvolio da tjeramo omladinu da se napreže do fizičkog iscrpljenja i na štetu svoga vaspitanja ako imamo mogućnosti da platimo radnu snagu i ako ćemo je imati dovoljno. Naša omladina, pored toga što će raditi, ima i drugih zadataka i mi imamo da se brinemo o njenom kulturnom i stručnom vaspitanju. Mi ne smijemo tražiti od vas da zanemarite ono što je bitno, mi ne tražimo od vas da zabacite vaspitanje da biste mogli kopati. Vi imate da vršite te privredne zadatke, ali imate i da se usavršavate. Mi treba da podignemo na viši stepen znanja i kulture građane naše Federativne Narodne Republike Jugoslavije. Mi moramo stvarati naučne institute, moramo omogućavati da se vaspitaju i stvaraju kadrovi koji shvataju duh našeg vremena, za koje stare norme nisu zapreka da preduzimaju i najsmjelije poduhvate u našim privrednim pitanjima. Stare norme nam, izgleda, smetaju i ja vjerujem da će omladina odbaciti stare norme.

Eto, drugovi i drugarice, neću da vam nabrajam kakvi su sve zadaci koje vi vrlo dobro ispunjavate, jer sam uvjeren da ćete vi u svakom konkretnom slučaju ispuniti ono što budemo od vas tražili. (*Burno odobravanje i jednodušni povici: »Hoćemo! Hoćemo!«*)

Htio bih nekoliko riječi da kažem o pitanjima koja sada tište svakog našeg građanina. Tu je na prvom mjestu pitanje naše Istre. (*Svi prisutni ustaju sa svojih mjesta, nastaje buran i dugotrajan aplauz i povici: »Istra je naša! Živjela Titova Istra!«*)

Drugovi i drugarice, kada smo vodili borbu za oslobođenje nikada nismo pustili iz vida da treba da oslobodimo našu braću koja su van naše zemlje. Mi smo taj svoj zadatak i izvršili, i to časno izvršili. Izvršili smo ga utoliko lakše jer je i narod u Istri, Trstu i Slovenačkom primorju dao sve od sebe, borio se da bi se oslobodio, da bi stupio u zajednicu s braćom u Jugoslaviji. (*Burno odobravanje i povici: »Tako je!«*) Ali već godinu dana muku mučimo da to svoje pravo i formalno definitivno postignemo. Neki naši saveznici osporavaju nam pravo na to. Oni time osporavaju pravo onom narodu tamo koji kaže da hoće u zajednicu s Jugoslavijom i da ima pravo da bude u Jugoslaviji.

Oni imaju neke druge kombinacije. Vi znate, tamo je bila saveznička komisija koja je ispitivala etnički karakter Julijske krajine.¹⁸⁷ Ona je podnijela izvještaje i na osnovu tih izvještaja došlo je u Parizu do razgovora između četiri velike sile.¹⁸⁸ Ti razgovori do sada ni do čega nisu doveli, jer smo mi kazali: nećemo ništa po-

pustiti u svojim prvobitnim zahtjevima, koji su najpravedniji. (*Jednodušno burno odobravanje i povici: »Nećemo! Nećemo!«*) Mi smo čvrsto ostali kod svojih zahtjeva i imamo uza se nepokolebljivog branioca naših prava – Sovjetski Savez (*Svi prisutni ustaju sa svojih mjesta i jednodušno kliču: »Živio Sovjetski Savez!« Skandiranje: »Staljin–Tito!« Buran i dugotrajan aplauz*), čiji predstavnik Molotov, odlučno, kao da je neko od nas tamo, brani naše pravo, jer je duboko uvjeren da je to pravedna stvar. (*Buran i dugotrajan aplauz.*)

Bile su razne kombinacije. Ja sam dobio jednu kartu iz tih kombinacija. Na toj karti bilo je sve isprecrtano tamo i amo, da nisam znao koja je koja linija, te – Vilsonova,¹⁸⁹ Morganova, američka, engleska, francuska, te – neke druge, i đavo bi ga znao koja sve ne.¹⁹⁰ Ali ostaje jedno: kad gledaš sve to, onda te nešto stegne oko srca i pitaš se: zašto sve to, zašto se toliko naprežu da nam otrgnu komad tijela, da ponovo predaju naš živalj pod tuđi jaram? Pitaš se. Zašto baš naša herojska zemlja mora da bude tako nepravedno kažnjena, a dala je toliko žrtava za opću stvar Saveznika?

Mi smo postavili pred konferenciju velikih sila naš zahtjev na osnovu etničkih, ekonomskih, geografskih i strateških razloga. Kasnije je bilo usvojeno da se samo etnički momenti uzimaju u obzir i mi smo pristali na to. Kada bi se uzela u obzir i takozvana Atlantska povelja,¹⁹¹ onda bi se vidjelo da bez razlike na nacionalnosti ogromna većina – i Talijana, i Hrvata, i Slovenaca – hoće u novu Jugoslaviju. (*Burno i dugotrajno odobravanje i povici: »Tako je!«*) Ali, oni ne daju da se to uzme u obzir, nego samo etnički momenat. A ja vas pitam: kakav etnički karakter ima, recimo, za Englesku Afriku, u kojoj žive razni narodi, samo ne engleski? (*U dvorani se prolama buran smijeh i jednodušno odobravanje.*) Ja vas pitam: kakvi su etnički momenti Amerike u Tihom okeanu, gdje žive Japanci i Malajci? (*Burno i dugotrajno odobravanje.*) Oni imaju pravo da vladaju nad drugim narodima, a mi nemamo pravo da spasemo svoju braću. Oni brinu za sudbinu Talijana koji žele da dođu pod Jugoslaviju, a ne brinu za sudbinu Slovenaca i Talijana koji neće pod Italiju. Ne vjerujem, u ovom konkretnom slučaju, u iskrenost toga etničkog principa. (*Burno odobravanje.*) Nisu tu posrijedi etnički principi, nego nešto drugo. Uzmite i liniju koju predlaže Bido.¹⁹² Ona ide pojasom uz more i odvaja zapadne gradove od pozadine. Kako će živjeti ti gradovi bez pozadine?! Kakvi su to etnički momenti? Ne, to su samo strateški momenti, ali opet – na štetu naše zemlje. (*Jednodušni povici: »Tako je!«*) Kad se radi o strateškom momentu, onda smo mi oni koji imaju pravo da to postavimo. Mi smo bili napadnuti od Italije. Mi imamo pravo da postavimo strateški princip i niko drugi! Ne možemo se složiti s postavljanjem stvari kako se

postavljaju s izvjesnih strana. Mi smo uvjereni da ogromna većina naroda Engleske i Amerike ne misli tako kao što misle neki ljudi tamo, koji hoće da nas ponovo kazne zato što smo se borili na strani Saveznika. (*Buran aplauz.*)

Najzad, još jedanput naglašavam: mi ne možemo ni u cjelini ni djelimično od naših zahtjeva popustiti, jer smo u pravu u svakom pogledu. Jugoslavija, poslije svih žrtava, traži najmanje, manje od svih zapadnih zemalja, ona traži samo ono što je njeno.

Istra, Trst i Sovenako primorje – to je naš zahtjev. Trst je od bitne važnosti za našu zemlju i mi ćemo kod toga ostati. (*Buran aplauz.*)

Eto, drugovi i drugarice, tako stoji stvar. Ali, ja vam mogu ovdje samo jedno reći: mi ćemo braniti i uvijek braniti ta naša prava. (*Slozan odziv: »Hoćemo!«*) Neću da ulazim u detalje. Mogu poručiti preko delegata, koji su ovdje, našoj braći u Istri – bili oni Slovenci, Hrvati ili Talijani, da ćemo čuvati i braniti njihove želje da budu priključeni Jugoslaviji i da se uključe u novi život, koji daje mogućnosti svakom građaninu ove zemlje, ma koje nacionalnosti bio, da se može svestrano razvijati. (*Buran i dugotrajan aplauz i gromki povici: »Živjela Titova Jugoslavija!«*)

Drugovi i drugarice, na koncu bih htio da vam kažem još nekoliko riječi o odnosima s našim bratskim savezničkim zemljama, jer vas to sigurno interesira. Vi znate da smo prekjuče zaključili pakt o uzajamnoj pomoći i prijateljstvu s bratskom Čehoslovačkom.¹⁹³ Prije toga smo zaključili ugovor s Poljskom,¹⁹⁴ a prošle godine sa Sovjetskim Savezom.¹⁹⁵ (*Dugotrajan aplauz i oduševljeni povici: »Živio Sovjetski Savez!«*) Mi idemo svojim putem, ma kako se tamo, u Parizu, rješavalo i riješilo. Mi idemo svojim putem – putem stvaranja čvrstog i nerazrušivog prijateljstva i saradnje između slavenskih naroda, jer u tome je garancija da će se lakše doći do mira u svijetu, da će biti sačuvan mir a suzbijeni svi pokušaji reakcionara, koji sada ponovo iskorišćavaju fašističke elemente da unose među narode smutnju i nered. Mi smo stvorili te ugovore o savezu ne da prijetimo nekom narodu, nego da osiguramo da naša zemlja nikada više ne doživi sudbinu koju je doživjela u prošlosti. A to isto važi i za zemlje s kojima smo zaključili ugovore. Naš savez i naša saradnja sa Sovjetskim Savezom donose nam ogromne koristi. Naša saradnja s ostalim slavenskim zemljama mnogo nam omogućava da lakše izgradimo našu zemlju.

Saradnja između balkanskih zemalja, između Albanije i Jugoslavije, Bugarske i Jugoslavije, Rumunije i Jugoslavije, daje nam mogućnosti da mirno gledamo u budućnost.

Mi ćemo i dalje produbljivati te odnose. Mi stvaramo jedno novo žarište mira, a ne žarište ratova, kao što je nekada bilo. (*Oduševljen aplauz.*)

Drugovi i drugarice, htio bih da završim time što ću pozvati sve vas da i ubuduće, kao i do sada, zadržite onaj elan, onaj entuzijazam – neću da kažem samo radni, nego stvaralački entuzijazam – da ga zadržite i razvijete da bismo što prije izgradili našu zemlju. (*Složan odziv: »Hoćemo!«*) Oni pojedinci ili grupice koje sanjaju o nekakvim promjenama ne mogu nikoga više da ometu. Ja se samo čudim kako mogu i oni sami da vjeruju u to. Čvrsto stoji naša nova, Federativna Narodna Republika Jugoslavija (*buran aplauz*), srećna domovina sadašnjih i budućih naših pokoljenja.

Da živi Federativna Narodna Republika Jugoslavija!

Da živi naša herojska omladina!

(*Svi prisutni ustaju i uz buran dugotrajni aplauz oduševljeno kliču: »Heroj Tito! Heroj Tito!«*)

*J. B. Tito, Izgradnja nove Jugoslavije,
knj. II/2, str. 44–54 (ćir.)
»Борба«, 13. maj 1946.*

[ODGOVOR NA ZDRAVICU DR VLADIMIRA BAKARIĆA, PREDSJEDNIKA VLADE NR HRVATSKE]

Drugovi, ja osjećam da sam malo ovdje, i ja ću pokušati naći opravdanja što nisam češće dolazio. Razumije se da je bila moja dužnost i da sam trebao doći više puta ovdje, i ako nisam već mogao više puta, da sam došao barem jedanput, dvaput, pa bih dulje ostao. Međutim, državni poslovi u današnjoj poslijeratnoj fazi moraju biti na prvom mjestu, jer se sudbina naših naroda kroji u našoj jugoslovenskoj prestonici, Beogradu.

Moram da kažem da se vrlo dobro osjećam ovdje u vašoj sredini. To me podsjeća na moje djetinjstvo, podsjeća me na najteže dane ilegalnog rada, podsjeća me na doba kada sam mijenjao stanove – na Trešnjevki, Trnju, Vinogradskoj cesti i tako dalje. Svaki put, svaka ulica za mene ima izvjesnu uspomenu i značenje. Na sve to me podsjeća i vrlo mi je drag Zagreb. Volim Zagreb, volim da od djetinjstva. Gdje god sam bio, bio sam dobar propagator da je to najljepši grad u Evropi.

Ali dužnost je iznad svega. Osim toga, moram da kažem da neobično volim i Beograd. Beograd volim i zbog toga što smo tamo zapravo počeli našu borbu. Volim ga zbog toga što je Beograd jedan patnički grad, volim ga zbog toga što se tu zapravo počelo kovati bratstvo i jedinstvo, ne za stare Jugoslavije – tamo se raskivalo, tamo se činilo sve da do toga bratstva i jedinstva ne dode – nego

poslije okupacije naše zemlje. Volim ga zato jer je naš Beograd glavni grad svih naših naroda i teško je kazati da li ja volim Beograd više nego Zagreb, ili Zagreb više nego Beograd. Ja sam sudbinski vezan za Beograd, i moram ići u Beograd, a čim budem imao prilike doći ću u Zagreb, u vašu sredinu.

Moram da kažem da sam veoma sretan videći svo današnje raspoloženje građana, koje mnogo govori. Po licima i očima Zagrepčana vidio sam da mi baš ne prebacuju toliko što nisam češće dolazio ovamo, no ja ću to imati u vidu.

Želim ovom prilikom, dragi drugovi i drugarice, da podignem ovu čašu za procvat našeg divnog grada Zagreba, za procvat naše Narodne Republike Hrvatske, koja se nalazi u zajednici sa Srbijom, Makedonijom, Slovenijom, Crnom Gorom i Bosnom i Hercegovinom u jednoj zajednici koja sačinjava Jugoslaviju, jednu novu državu, tako krepku državu da danas zaista možemo biti ponosni pred čitavim svijetom na taj ugled koji ona uživa.

Za bratstvo i jedinstvo naših naroda, za procvat Zagreba i Beograda, za procvat svih naših narodnih republika – živjeli!*

»Борба«, 13. мај 1946.

DJEDU [CENTRALNOM KOMITETU SKP(b)] (ZA DRUGA URIBESA)

Španski drugovi su prebačeni, osim 12 oficira i druga Ortege. Oni se nalaze u Beogradu i čekaju dalja naređenja.

Molimo da javite imate li kakve direktive o njihovom pitanju**.

11. maj. 1946.
[Beograd]

Valter [Josip
Broz Tito]

A-CK SKJ, Komisija za međunarodne
odnose i veze, SSSR, reg. br. IX 1-II/50.

Prevod s ruskog

* Ovaj tekst je Titov odgovor na zdravicu dr Vladimira Bakarića, predsjednika vlade NR Hrvatske, u Predsjedništvu vlade u Gornjem gradu, u Zagrebu, na svečanoj večeri priredenoj 11. maja u čast Titovog dolaska u Zagreb. Na toj svečanoj večeri prisustvovali su i članovi Titove pratnje generali Pavle Jakšić i Ljubodrag Đurić i pukovnik Svetislav Stefanović, kao i veći broj istaknutih funkcionera NR Hrvatske među kojima su, pored ostalih, bili Vladimir Nazor, Anka Berus, Franjo Gaži, Pavle Gregorić, Karlo Mrazović, general-major Bogdan Kuprešanin, pukovnik Rade Žigić i dr.

** Vid. str. 23. i 92.

[NARODNOJ SKUPŠTINI FNRJ –] OBRAZLOŽENJE PROJEKTA ZAKONA O RATNIM VOJNIM INVALIDIMA¹⁹⁶

Teški ratovi za oslobođenje naših naroda ostavili su za sobom desetine hiljada boraca lišenih potpuno ili djelimično sposobnosti za privređivanje, kao i mnogobrojne porodice koje su izgubile svoje hranioce. Ovo postavlja pred državu težak problem njihovog zbrinjavanja, staranja da im se koliko je moguće više nadoknadi ono što su u ratu izgubili i da im se obezbijedi pristojan život. Briga o ratnim vojnim invalidima i porodicama poginulih boraca po svome značaju prelazi okvir jednog socijalnog problema – to je dug otadžbine prema onima koji su najviše dali za njenu slobodu. Imajući to u vidu, Ustav FNRJ je podvukao obavezu države da se o njima stara i da im obezbijedi dostojan život.

Da bismo odgovorili ovoj velikoj i časnoj obavezi, potrebno je da se pitanje državne zaštite ratnih invalida i pomoći koju im treba pružati zakonski reguliše. Radi toga se predlaže donošenje Zakona o ratnim vojnim invalidima, čije su osnovne karakteristike u slijedećem:

1) Prijedlog zakona predviđa jednaku zaštitu kako invalida iz narodnooslobodilačkog rata tako i invalida iz ranijih ratova, zatim invalida koji su onesposobljeni u ustancima za narodno oslobođenje ili u sastavu savezničkih formacija u borbi protiv fašizma.

Pored ratnih vojnih invalida, predviđene su pomoć i zaštita porodica boraca koji su poginuli, nestali ili umrli u ratu, kao i porodica umrlih ratnih vojnih invalida.

Pojam porodice je određen široko, tako da zaštitu po ovom zakonu imaju, osim žene i djece, i roditelji, odnosno djed i baba boraca poginulih u ratu i umrlih ratnih vojnih invalida.

2) U pogledu obima invalidskog prava stalo se na gledište da državna pomoć i zaštita treba da budu što potpunije i višestране. Mada je svim zaštićenim licima dato pravo na novčane prinadležnosti u vidu invalidnine, time se ne iscrpljuje staranje države o njima. Štaviše, težište invalidske zaštite ne treba da bude u davanju invalidnine, nego u osposobljavanju za rad invalida putem stručne obuke, omogućavanju zaposlenja i državne pomoći i povlastica pri obavljanju privrednog rada. Stojeći na principu da je uključ enje invalida u privredu najbolji oblik državne zaštite, prijedlog zakona je ostavio da se detaljnije odredbe o tome propišu uredbom vlade. Ovaj oblik državne zaštite imaće naročito povoljnog moralnog dejstva na same invalide, jer će im omogućiti da ne budu samo objekt socijalnog staranja nego i vrijedni i korisni članovi radne zajednice. Ovo je od naročitog značaja za invalide iz narodnooslobodilačkog rata, koji su većinom mladi ljudi, a dijelom sposobni za izvjesne

lakše poslove, te će stručno osposobljeni moći vrlo korisno da posluže u obnovi i izgradnji naše zemlje.

U pogledu invalidnine postavljen je princip da se ona daje prema stepenu nesposobnosti za privređivanje, te su u tom smislu invalidi podijeljeni u deset grupa. Novčane prinadležnosti u obliku invalidnine pripadaju invalidima i ostalim zaštićenim licima i onda kad od svoga rada ili imanja imaju stalne prihode, samo je u tom slučaju predviđeno njihovo smanjivanje.

Pored invalidnine, stručnog osposobljavanja i povlastica u obavljanju privrednog rada, prijedlog zakona predviđa niz drugih mjera za zbrinjavanje i pomaganje ratnih invalida: liječenje, ortopedisanje, smještaj u invalidske domove i kolonije, povlastice u vožnji, oslobođenje od taksa i slično.

Ratnim vojnim invalidima je priznato pravo na doživotno liječenje o državnom trošku ne samo od rana, povreda i bolesti zbog kojih su proglašeni za invalide nego i od svih drugih bolesti koje dobiju prije ili poslije proglašenja.

3) Jedno od važnih pitanja invalidske zaštite jeste pitanje postupka za utvrđivanje invalidskih prava. U tom pogledu invalidi iz ranijih ratova imaju gorko iskustvo s postupkom iz predratne Jugoslavije, kada su se invalidski predmeti povlačili godinama i godinama, pa je mnoge i drugi svjetski rat zatekao neriješene. Stoga je projekt zakona, stojeći na stanovištu da se ratnim invalidima mora ukazivati pomoć brzo i efikasno, predvidio da invalidske predmete rješavaju invalidske komisije pri štabovima armija odnosno pri Ministarstvu narodne odbrane. Nema razloga da o invalidskim pravima rješavaju redovni sudovi, jer se tu ne radi ni o kakvim sporovima, nego samo o utvrđivanju zakonom predviđenih činjenica, te bi se narodni sudovi samo bez potrebe opterećivali. Osim toga, sudovi zbog svoje preopterećenosti ne bi bili u stanju da brzo rješavaju invalidske predmete, bez čega se efikasna pomoć ratnim vojnim invalidima ne može ni zamisliti. Nadležnost invalidskih komisija pri štabovima armija i Ministarstvu narodne odbrane za rješavanje o invalidskim pravima i uopće nadležnost Ministarstva narodne odbrane za sprovođenje u život ovog zakona u skladu je i s odredbama člana 44. tačka 16 Ustava FNRJ, po kojoj je staranje o ratnim invalidima stavljeno u nadležnost saveznih organa.

4) Mada je staranje o pomoći i zaštiti ratnih vojnih invalida i ostalih lica zaštićenih predloženim zakonom stavljeno u isključivu nadležnost državnih organa, treba računati na ozbiljnu pomoć samih invalida u izvršenju ovog zadatka. Zato projekt zakona ovlašćuje ratne vojne invalide i ostala lica zaštićena ovim zakonom da osnivaju svoja udruženja i predviđa državnu pomoć i povlastice u radu invalidskim udruženjima. Invalidska udruženja su predviđena

kao dobrovoljne organizacije, za razliku od zakonodavstva predratne Jugoslavije, koje je predviđalo udruženja invalida kao prinudne organizacije u koje su morala biti učlanjena sva lica koja uživaju državnu pomoć i zaštitu, što nikako ne bi bilo u skladu s demokratskim uređenjem naše zemlje.

5) Iako će se sprovođenje pomoći i zaštite predviđene predloženim zakonom finansirati iz sredstava državnog budžeta, Projekt predviđa osnivanje Invalidskog fonda za prikupljanje finansijskih sredstava izvan državnog budžeta da bi se tim putem upotpunila materijalna sredstva i omogućila što veća i svestranija pomoć ratnim invalidima.

6) Priznavši pravo na invalidsku pomoć i zaštitu invalidima iz ranijih ratova i ostalim licima koja su ih uživala po dosadašnjim propisima, Projekt zakona je stavio u dužnost invalidskim komisijama da u najkraćem roku izvrše prevođenje tih lica na prinadležnosti predviđene ovim zakonom, s tim da pomenuta lica uživaju svoje dosadašnje prinadležnosti do donošenja odluke o prevođenju. S obzirom na veliki posao koji stoji pred invalidskim komisijama u vezi s prevođenjem zaštićenih lica na nove prinadležnosti, potreban će ipak biti izvjestan rok u kome se prevođenje ima obaviti. Da uživaoци invalidskih prinadležnosti ne bi ipak time bili materijalno oštećeni, Projekt predviđa da nove prinadležnosti teku od prvog dana narednog mjeseca po stupanju na snagu zakona, s tim da se uživaoциma kasnije isplati razlika ukoliko su do dana prevođenja primili manje.

Da bi se ispravila nepravda učinjena pojedinim licima u predratnoj Jugoslaviji, čiji su zahtjevi za priznanje invalidskih prava bili nepravilno odbijeni, ili koja te zahtjeve iz bilo kojih razloga nisu ni podnosila, omogućeno im je da podnesu prijavu i da traže priznanje svojih prava prema odredbama novog zakona. Ovo je u skladu s principom nezastarivosti invalidskih prava, koji je priznat u predloženom zakonu.

7) Prijedlog zakona o ratnim vojnim invalidima propisuje samo osnovne principe državne pomoći i zaštite ostavljajući da se na osnovu njih uredbom vlade FNRJ i pravilnicima ministra narodne odbrane propišu bliže odredbe potrebne za sprovođenje invalidske pomoći i zaštite.

12. maj 1946.
[Beograd]

Predsjednik vlade FNRJ
i ministar narodne odbrane
maršal Jugoslavije
Josip Broz Tito

*Tito u Skupštini SFRJ,
str. 60-62.*

[ODGOVOR NA POZDRAVNI GOVOR PREDSEDNIKA
IZVRŠNOG ODBORA GRADA ZAGREBA PRILIKOM
PRIJEMA POVELJE O PROGLAŠENJU ZA POČASNOG
GRAĐANINA GRADA ZAGREBA 13. MAJA 1946^{197]}

Dozvolite mi drugovi da se odmah zahvalim.

Meni je naročita čast da sam izabran za počasnog građanina ovoga grada. Mogu reći da sam na to ponosan. Ja sam u tom gradu mnogo proživio – djetinjstvo, časove borbe, a i najteže časove, ali mi nikada nije bilo suđeno da postanem građanin Zagreba.

Godine 1928. kada sam već skoro uspio da postanem građanin toga grada, bio sam uhapšen i osuđen na šest godina robije, pa je i toga puta propala moja želja da postanem građanin Zagreba. Morate znati da ja ovaj grad jako volim mada u njemu stalno ne boravim. Moram priznati da je oduševljenje s kojim me je dočekalo građanstvo nadmašilo sva moja očekivanja. Kuda god sam prolazio i kuda god sam iznenada došao naišao sam na iskreno oduševljenje. Pojedine grupe koje su odvojeno stajale, kada su me spazile, spontano su se oduševljavale i pojedinci su pozdravljali tako da se vidjelo da dolazi od srca. Nigdje nisam vidio natmurena lica. Imade velikih manifestacija koje su organizovane, ali ovo je bila manifestacija naroda od srca.

Baš iz toga razloga mene osobito veseli ovaj dokumenat koji sam danas dobio od drugova koji su moji stari saradnici, kao drug Saili, koji mi je saradnik već godinama, a i mnoge druge poznajem. Manifestacije na koje sam naišao ne smatram da su načinjene samo meni kao osobi, već smatram da su rezultati rada naših vlasti, naročito gradskog odbora čiji rad građanstvo time odobrava. Ja želim da nastavite s takvim radom.

Ja želim da ovaj grad što bujnije procvjeta i dižem ovu čašu za njegovu ljepšu budućnost i obiman napredak.

»Борба«, 15. мај 1946.

[IZVOD IZ ODGOVORA NA ZDRAVICU ODRŽANU
PRILIKOM SVEČANOG RUČKA KOJI SU MU PRIREDILI
14. MAJA 1946. OFICIRI ZAGREBAČKOG GARNIZONA
U DOMU JUGOSLAVENSKE ARMIIJE U ZAGREBU^{198]}

Maršal Tito zahvalio je oficirima, svojim ratnim drugovima, i između ostalog rekao:

Radujem se što vas vidim na okupu u ovolikom broju. Za vrijeme rata to nije bilo moguće jer ste bili raštrkani po cijeloj Jugos-

laviji. Mi smo izvojevali pobjedu na bojnopolju pod uslovima kakvi su rijetki u historiji ratova. Mislim da će ova borba poslužiti u budućnosti pri izučavanju ovog rata kao primjer kako se stvaraju, vaspitavaju i prekaljuju novi rukovodioci i kako se u sudbonosnim danima za zemlju stvarala jedna armija, nova, narodna armija. Vi ste prošli kroz surovu školu rata i sjajno ste položili ispit. Sad ste ušli u tako reći mirnodopski period razvitka jedne savremene armije, koja je već sada dobro naoružana i koja će biti još bolje naoružana. Jasno je da vi kao rukovodioci te i takve armije treba da ovladate tehnikom da biste tekovine vojne tehnike i vještine mogli prenositi na svoje potčinjene, na borce. Ja znam da je vama teško. U mnogim vojskama nije uobičajeno da komandant govori oficirima i borcima iskreno od srca, ali ja mislim da ovdje mogu otvoreno i od srca da govorim, jer govorim sa svojim ratnim drugovima. Znam ja vaše teškoće. Vi ste izišli iz naroda i potrebno je često da postignete elementarna znanja da bi mogli stručno da se usavršavate. Znam ja da vi radite noću i danju samo da biste postigli ono što se od vas traži. Znam da imate i materijalnih teškoća. Sve to ja znam, i ja i moji saradnici hoćemo da vaš položaj popravimo. Mi vam moramo stvoriti uslove da možete raditi i da se možete posvetiti tom časnom i velikom zvanju političkog i vojnog rukovodioca ove armije koja je u ovom ratu stekla neumrlu slavu.

»Борба«, 16. мај 1946.

[GOVOR ODRŽAN U ZAGREBU 16. MAJA 1946.
RADNICIMA FABRIKE »RADE KONČAR«¹⁹⁹]

Drugovi i drugarice, osjećam veliko zadovoljstvo što sam mogao da vas posjetim, iako mi je vrijeme veoma ograničeno. Srećan sam što sam mogao da vas vidim i porazgovaram s mnogim drugovima koje znam još otprije rata, kao i s vama ostalim radnicima. Zadovoljan sam i stoga što je to fabrika koja nosi ime jednog našeg prvoborca, druga Končara. (*Slava Končaru! – uzviknuli su radnici.*) Ja bih htio da vam dam kao jedan zavjet, da vas pozovem da budete uporni u svom radu isto onako kao što je bio uporan onaj čije ime nosi fabrika u njegovoj borbi za ostvarenje ovoga što smo izvojevali.

Vidim da je ova fabrika u punom zamahu razvitka. Ona će se proširiti i doći će u nju još mnogo više radnika no što je danas. Neka ta fabrika po svojoj produktivnosti, po svijesti radnika i ljubavi prema svojoj zemlji bude među prvim fabrikama u Hrvatskoj, i ne samo u Hrvatskoj, nego i u cijeloj Jugoslaviji.

Ja želim da vi u najskorijoj budućnosti izvršite postavljene zadatke i da postignete dobre rezultate. Sada se radi o sveopćem takmičenju za povećanje proizvodnje, jer je to jedini put za poboljšanje uslova života. Naša industrija sada radi pod drukčijim uslovima i naši radnici rade s drugim izgledima na budućnost nego prije rata. Radnici su se prije rata bojali povećanja produkcije, jer im je nagomilavanje proizvoda donosilo besposlicu. Vi toga ne treba da se bojite. Nama je mnogo potrebno za izgradnju naše zemlje, pa i poslije, mi ćemo neprestano povećavati našu proizvodnju i razvijati industriju, tako da neće biti opasnosti da radnici ostanu bez posla ma koliko mi proizvodili robe.

U pogledu proizvodnje mi imamo dosta sličnosti sa sistemom rada u Sovjetskom Savezu, što nam je već do sada dalo velike rezultate.

Podižući industriju vi omogućavate i širim slojevima naroda, radnicima i seljacima, da se mogu snabdijevati industrijskim proizvodima koji su im potrebni. Mi smo imali situaciju da je razlika između cijena poljoprivrednih i industrijskih proizvoda bila velika, i to na štetu poljoprivrednih proizvoda. U posljednje vrijeme mi smo prilično uspjeli da smanjimo tu razliku. Zašto? Zato što ste vi podigli produkciju i što ste pojeftinili proizvode. Sada ćemo postići u tom pogledu još veće rezultate time što ćemo ukinuti posrednike između proizvođača i potrošača, ukinućemo one posrednike koji su odnosili veliki dio onoga što je zapravo pripadalo potrošaču i proizvođaču.

Ima još izvjesnih nedostataka, koje ćemo otkloniti da bi se te razlike smanjile i da bi industrijski proizvodi bili jeftini.

»Борба«, 18. мај 1946.

[GOVOR ODRŽAN 17. MAJA 1946. NARODU SLAVONSKOG BRODA NA POVRATKU IZ ZAGREBA U BEOGRAD²⁰⁰]

Maršal se zahvalio narodu na pozdravima i u svom govoru odao priznanje borcima iz Broda i okoline, koji su u oslobodilačkoj borbi pokazali sjajne primere heroizma, a zatim istakao zalaganje građana Broda u izgradnji naše zemlje.

Zašto smo mi u prošlom ratu mogli da pobjeđujemo toliko nadmoćnijeg neprijatelja? Zato što je narod bio složan, zato što je naša borba imala dubokog korijena u narodu. Ona nije bila izolirana od naroda. Ja sam uvjeren da ćemo mi isto tako pobijediti i na privrednom polju, ne samo zato što bi se stvarali planovi u ka-

binetima, ministarstvima i drugim nadležnostima, nego zato što je sav narod prionuo na rad dajući ogromni doprinos. Uvjeran sam da će to biti bliska i velika pobjeda.

Mi izgrađujemo našu zemlju i još mnogo šta imamo da uradimo. Na putu od Beograda do Zagreba ja sam vrlo pažljivo promatrao tragove rata i kad samo uzmem ovaj uski pojas dokle dosiže pogled, ja vidim koliko mi još mnogo moramo da radimo i izgrađujemo. Moramo ponovo izgraditi dupli kolosjek Beograd–Zagreb. Još ove godine gradićemo veliki asfaltni drum Beograd–Zagreb, koji će još više povezati Hrvate i Srbe i koji će imati veliki ekonomski značaj. Eto, i u vašem Brodu, gdje stoje samo goli zidovi pocrnjeli od vatre i razrušeni bombama, imamo još mnogo da uradimo da bismo ga ponovo obnovili, i ne samo obnovili nego i stvorili od njega jedan snažan industrijski centar naše zemlje.

Ja bih želio da iskoristim ovu priliku da se najsrdačnije zahvalim radnicima i radnicama Broda, koji stoje u prvim redovima izgradnje naše zemlje. Isto tako, zahvaljujem se građanima Broda koji daju svoj doprinos obnovi zemlje. Duboko sam uvjeren da s ovakvim elanom naroda i s ovakvom omladinom kakvu mi imamo, čije sam predstavnike vidio na kongresu, mi možemo i hoćemo vrlo brzo da izađemo iz ovih teškoća i da brzo stvorimo bolju budućnost sadašnjim i budućim generacijama.

Na završetku govora maršala Tita narod je počeo oduševljeno da kliče: »Život damo, Istre ne damo«. Pobuđen ovim manifestacijama, maršal je rekao:

Ja mislim da nećemo morati da dajemo žrtve, ali ćemo Istru ipak dobiti. Mi ćemo je dobiti jer je to naše pravo, jer je to naše. Mi smo za Istru dali dovoljno života, i ja mislim da je vrlo skupo plaćena sloboda naroda u Istri i Slovenskom primorju.

»Борба«, 18. мај 1946.

[GOVOR ODRŽAN NARODU VINKOVACA 17. MAJA 1946.
NA POVRATKU IZ ZAGREBA U BEOGRAD²⁰¹]

Želio bih da ovdje, pred građanima Vinkovaca i okoline, kažem nekoliko riječi o bratstvu i jedinstvu naroda koje je bitno za ostvarenje i očuvanje tekovina našeg oslobodilačkog rata.

Postoje grupe ljudi koji su pobjegli u inostranstvo i koji, pod okriljem onih koji hoće da nam otrgnu Istru, Slovensko primorje i Trst, pod okriljem talijanske i ostale međunarodne reakcije, ponovo

hoće da unesu nemir u naše narode. Oni su daleko, u Rimu, Austriji, Trstu, šetaju se, hlade se po kafanama, dobijaju novac ko zna od koga i otuda proturaju glasove nastojeći da unesu nemir u narod. Oni ne mogu mnogo da nam škode, oni ne mogu uopšte da nam škode, ali mi ćemo i to otkloniti ako narod bude budno pazio na takve pojave i ako ih bude onemogućavao.

Mi smo se borili za bratstvo i jedinstvo u toku četiri godine. Za to bratstvo i jedinstvo položili su živote najbolji sinovi svih naših naroda, uključujući tu i hrvatski narod, koji je dostojno oprašao sramotu koju su mu nanijeli izdajnici Pavelić i njegova družina. Te žrtve svih naših naroda, pa i hrvatskog naroda, traže da se poštuje njihova krv, da se poštuje tekovine za čije su se ostvarenje oni borili. To traže te žrtve od svakog poštenog Hrvata, od svakog čestitog rodoljuba naše zemlje.

Ja sam prošao prije godinu dana kroz ovaj grad²⁰² i tada vas, tako reći, nisam mogao ni vidjeti. Važni državni poslovi spriječili su me da se češće s vama vidim. Ja sam prije bio u Varšavi,²⁰³ Pragu²⁰⁴ i Moskvi²⁰⁵ nego ovdje. To je bilo potrebno zato što mi hoćemo da u punoj mjeri realizujemo ono za što smo se borili, da dobijemo ono što je naše. (*Burno odobravanje.*) Ja bih želio sa svakim seljakom, radnikom i građaninom da progovorim pokoju riječ, i vrlo mi je teško kad vidim da ljudi stoje na stanicama i pozdravljaju me, a voz prolazi dalje. Ali, vi shvaćate, dužnost je dužnost. Ja mislim da je mnogo važnije da vi vidite kakva će biti djela koja mi stvaramo, kakvi će biti rezultati koje mi postižemo. To je važnije nego propaganda, jer ja volim istinu, a ne propagandu. Ja vjerujem da nije daleko čas kada će i oni koji se kolebaju i koji vjeruju raznim glasinama iz inostranstva biti uvjereni da su bili prevareni. Ja mislim da niko od vas, kao ni od nas, nema prema tim zavedenim ljudima nikakvih osvetničkih ili zlonamjernih misli. Mi želimo samo da se oni čim prije vrate na pravi put i uključe u opšti narodni napor za izgradnju i obnovu naše zemlje i za stvaranje bolje budućnosti. Nema mjesta više mržnji i osveti; mi nemamo namjere da se bilo kome svetimo, niti je to naš običaj. Mi samo kažnjavamo neprijatelje koji su svojim djelima dokazali da su istinski i krvni neprijatelji. Mi ne smatramo neprijateljem onoga koji je bio zaveden i koji se još koleba. On će se uvjeriti da je u zabludi. Neprijatelj ne može da se prevaspita, i on će ostati neprijatelj do kraja. Neprijatelj je otišao preko granice, a narod koji je tu s nama sačinjavaju ljudi koji su svi građani prvog reda, bez razlike ko su.

Da se još vratimo na pitanje bratstva i jedinstva. Nemojte dozvoliti, braćo Hrvati, da neko među vama sije mržnju prema Srbima. Isto tako govorim i braći Srbima koji žive u Hrvatskoj. Ne dozvolite da vam neki četnički elementi ili reacionari rovale i siju

među vama mržnju prema Hrvatima. Među vama, Hrvatima i Srbima, mora da vlada puna sloga, za koju su ginuli i srpski i hrvatski sinovi i sinovi svih naših naroda. Samo složna i jedinstvena zemlja, zemlja ravnopravnih naroda u kojoj je svaki gospodar na svome, a svi zajedno grade jednu moćnu državu, koju već danas poštuje čitav svijet i divi joj se – samo takva država obezbijediće bolju budućnost svima narodima koji u njoj žive.

»Борба«, 18. мај 1946.

[GOVOR ODRŽAN 25. MAJA 1946. PRILIKOM PRIJEMA ŠTAFETE U BELOM DVORU U BEOGRADU²⁰⁶]

Dragi drugovi, neobično sam radostan što danas vidim ovdje vas koji ste mi donijeli pozdrave naše junačke omladine iz svih krajeva naše zemlje i od svih naših naroda. Ne treba tajiti da sam ja time neobično ponosan, da osjećam ogromnu radost videći koliko omladina cijeni djelo za koje smo se mi borili. To znači da ja u tome ne gledam samo izraze poštovanja i priznanja meni; ja gledam u tome bezgraničnu ljubav prema onome dijelu za koje se omladina borila kroz četiri godine, vidim beskrajnu ljubav prema našoj Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji.

Naša omladina – već sam često to naglašavao – uvijek je ispunjavala sve svoje zadatke. I u tome što ste vi danas ovdje došli, i u ovoj štafeti, izražava se ogromna organizatorska sposobnost naše omladine, izražava se upornost naše omladine, izražava se spremnost naše omladine na najveća djela, na najveće napore i zadatke koji bi mogli da se postave pred nju. Baš zbog toga ja se osjećam ponosan ne samo za sebe, ponosan se osjećam za našu zemlju, za naše narode, ponosan se osjećam isto tako kao što se osjećaju ponosni i naši narodi što imaju takvu omladinu.

Slava koju je naša omladina zadobila u toku rata na bojnopolju prodrila je u sve kutove Zemaljske kugle. Slava koju sada naša omladina zadobija u izgradnji naše zemlje svojom požrtvovanošću i upornošću prodire isto tako daleko izvan naših granica. Jasno je da mi stariji osjećamo veliko zadovoljstvo i ne osjećamo nikakvu zabrinutost za budućnost naše zemlje, jer znamo da će takva omladina kao što je naša, koja je stavila pred sebe visoke ciljeve i koja je spremna da izvrši sve postavljene zadatke, znati da sačuva ne samo ono za šta smo se borili nego i da će izgraditi takvu budućnost o kakvoj su samo mogli sanjati naši preci i naša omladina.

Ja vam se, drugovi, najsrdacnije zahvaljujem, a preko vas i svima onim omladincima i omladinkama koji su trčali u ovoj štafeti. Zahvaljujem se svima omladincima Jugoslavije i u svoje ime i u ime naroda Jugoslavije za sav napor i trud koji su uložili da bismo izgradili našu novu republiku, ravnopravnu zajednicu naših naroda.

Da živi naša slavna omladina!

Da živi naša Federativna Narodna Republika Jugoslavija!

»Борба«, 26. maj 1946.

[GOVOR ODRŽAN 1. JUNA 1946. NA PRIJEMU SVESLOVENSKOG KOMITETA U MOSKVI²⁰⁷]

Dragi prijatelji! Veoma sam zahvalan Sveslovenskom komitetu za tako iskren prijem.

General Gundorov²⁰⁸ je, po momu mišljenju, ovdje suviše visoko ocijenio naš rad na stvaranju prijateljskih odnosa. Ja smatram da je to naš dug, isto onako kao što je za vrijeme velikog otadžbinskog rata bio naš dug da se borimo zajedno sa Sovjetskim Savezom, zajedno s progresivnim čovječanstvom, protiv najopasnijeg neprijatelja – hitlerovskog imperijalizma.

U toku ove godine svi naši narodi duboko su se uvjerali u iskreno prijateljstvo koje narodi Sovjetskog Saveza i njegovi rukovodioci gaje prema prijateljskoj Jugoslaviji. Svaki sovjetski čovjek koji dolazi u Jugoslaviju uvjerava se kakvom toplom ljubavlju prema Sovjetskom Savezu gori srce svakog našeg građanina. Naši narodi znaju da bez pomoći Sovjetskog Saveza mi ne bismo nikada postigli ono što sada imamo, to jest slobodnu, federativnu, nezavisnu republiku Jugoslaviju, koja se sada u ekonomskoj i političkoj saradnji sa Sovjetskim Savezom brzo obnavlja.

Već sam govorio da je naš dug da učvršćujemo prijateljstvo sa sovjetskim narodom i mi činimo sve što možemo.

Ugovori koje smo zaključili s Poljskom²⁰⁹ i Čehoslovačkom²¹⁰ jesu veliki korak naprijed za učvršćenje prijateljstva među Slovenima. Reakcionarni elementi na Zapadu tumače to na svoj način. Oni sude po sebi i smatraju da mi stvaramo neki imperijalistički blok da bismo ugnjetavali druge narode. A mi govorimo: Ne, slavenski narodi su u svojoj historiji suviše mnogo trpjeli od germanskih imperijalista, od svih koji su posezali na njihovu nezavisnost. Mi se upravo trudimo da se nikada ne ponovi ono što je bilo prije pet godina. Mi želimo da obezbijedimo svoj mirni razvoj, da učinimo nemogućim međusobne sukobe slavenskih naroda za tuđe interese. U

ovoj velikoj staljinskoj epohi slovenski narodi su došli do ubjeđenja da su njihove sudbine tijesno povezane i da oni moraju mirno saradivati da bi išli naprijed.

Velika staljinska epoha jeste epoha pravilnog rješavanja nacionalnih pitanja. Mi smo u Jugoslaviji pošli putem učenja Staljina i zahvaljujući tome postigli smo u tome velike uspjehe – stvorili smo bratsko jedinstvo naroda Jugoslavije. Sada jedinstvena Jugoslavija, u prijateljstvu sa svim slavenskim narodima, jeste važan faktor u djelu učvršćenja mira, u borbi protiv potpaljivača rata. Mi želimo da čovječanstvo nikada više ne preživi one strašne godine koje je preživjelo za vrijeme velikog otadžbinskog rata.

Čestitam Sveslovenskom komitetu na velikim uspjesima. Pozdravljam ovdje sve predstavnike bratskih slovenskih komiteta i uvjeravam ih da će se Jugoslavija uporno boriti za mir i prijateljstvo među slovenskim narodima.

Živio inspirator sveslovenskog prijateljstva, rukovodilac velikih pobjeda u otadžbinskom ratu, naš voljeni i dragi Staljin!

*J. B. Tito, Izgradnja nove Jugoslavije, knj. II/2, str. 57–58 (ćir.)
»Борба«, 3. i 8. jun 1946.*

DILASU [MILOVANU, ZASTUPNIKU MINISTRA UNUTRAŠNJIH POSLOVA SAVEZNE VLADE FNRJ²¹¹]

Eksplzija u Kragujevcu nije slučajnost.²¹² Moguće je da je to čin sabotaže. To treba da uzmete u obzir kad budete vodili istragu i da pozovete na odgovornost sve one koji su imali bilo kakve veze s transportovanjem i istovarivanjem avionskih bombi. Mi znamo da je ta municija bila podijeljena na tri grupe.

- 1) upotrebljiva municija;
- 2) municija za preradu, i
- 3) municija određena za uništenje.

Zato nas čudi zašto je bilo potrebno transportovati municiju određenu za uništenje u Zavod u Kragujevcu, a ne u drugo mjesto gdje nema naselja. Ispada da pukovnik Šašić*... u tom poslu i njegovi organi nisu bili angažovani u tom odgovornom radu. Treba učiniti sljedeće:

- 1) Naredite da se sva municija, eksplozivne materije i drugo odmah udalje od gradova i naseljenih mjesta pod strogom kontrolom

* Tekst ispušten prilikom prijema (ili predaje) radiograma koji je Tito uputio iz Moskve u originalu je označen s tri tačke. Vjerovatno treba da stoji: Jefto.

i strogom odgovornošću. Za izvršenje tog zadatka treba uzeti provjerene specijaliste pod rukovodstvom iskusnih organizatora.

2) Proširiti istragu i na sumnjive elemente u Kragujevcu i uhapsiti ih nezavisno od njihove ranije političke pripadnosti.

3) Zbog nebudnosti pozvati na vojničku i partijsku odgovornost sve one koji su radili na izvršenju tog zadatka ili koji su bili obavezni da obezbijede pravilno izvršenje zadatka.

4) Izdati kominike i saopštiti da je eksplozija djelo neprijateljskih elemenata, protiv kojih će se preduzeti odgovarajuće mjere.²¹³

Javite o izvršenju i o novim momentima.

6. jun 1946.
[Moskva]

Tito

*A-CK SKJ, Komisija za međunarodne
odnose i veze, SSSR, reg. br. IX, 1-II/39.*

Prevod s ruskog

[ZDRAVICA ODRŽANA 9. JUNA 1946. NA PRIJEMU U
JUGOSLOVENSKOJ AMBASADI U MOSKVI
PREDSTAVNIKA SVIH GRUPE KURSISTA KOJI SE
ŠKOLUJU U SSSR-u²¹⁴]

Maršal Tito: Dižem čašu u zdravlje moja dva načelnika, načelnika od 1941. godine Arsa Jovanovića i sadašnjeg načelnika Koče Popovića.²¹⁵

Ova dva druga vi svi znate. Oni su prošli sve i pošli s vama zajedno. Oni danas rade i nad sobom i nad Armijom. Jedan ima zadatak da Armiju organizuje, drugi ima zadatak da se usavrši i da joj da sve što ovdje nauči. Ja dižem ovu čašu u zdravlje ovih značajnih ljudi u historiji naših naroda, za Arsa Jovanovića i Koču Popovića.

Arso Jovanović: Drugovi, dozvolite nekoliko riječi. I ja, i drug Koča, i svi vi, mi smo drugovi bili obični borci u našoj armiji koju je vodio, i nas je vodio, drug Tito i Komunistička partija. Drugovi, mi znamo gdje se rješavala sudbina naše zemlje i naših naroda. Tamo je na bojnopolju bio drug Tito i njegova odlučnost i energičnost rješavala je sudbinu naših naroda, a mi, obični borci, izvršavali smo zapovijedi druga Tita onako kako smo znali i umjeli. Drugovi, ja ovu čašu podižem u zdravlje našeg vrhovnog komandanta druga Tita, koji je izvojevao sve bitke naših naroda i oformio našu novu, moćnu republiku Jugoslaviju. Da živi drug Tito!

Maršal Tito: Drugovi, ovdje je načelnik Vrhovnog štaba Arso Jovanović rekao nekoliko riječi o meni. Ja bih htio ne da dodam, nego da kažem sa svoje strane par riječi. Što je nas rukovodilo u toj borbi? U prvom redu nas je u toj borbi rukovodila ideja boriti se za svoj narod, za svoju zemlju, za slobodu naših naroda. Drugovi, sve što smo mi uspjeli u toj borbi, to smo naučili od našeg velikog Staljina, mi smo naučili u našoj Komunističkoj partiji, mi smo se vaspitavali na teoriji Marksa, Engelsa, Lenjina i Staljina i kada smo ušli u borbu mi smo to učenje i primijenili. I mi smo ga primijenili prilično pravilno. Arso Jovanović je govorio da ste vi bili obični borci. Da, svi smo mi bili obični borci. I ja sam bio običan borac. Vi znate kroz kakve smo mi borbe prolazili. Svi smo mi nosili na ramenu ubojno oružje, i ja sam ga nosio. Svi smo se mi borili da uništimo što više neprijatelja. Ali kod svih nas bila je jedna ideja koja nas je vodila i jedna nada da će pobijediti Sovjetski Savez, i mi se nismo prevarili. Samo oboružani učenjem Marksa, Engelsa, Lenjina i Staljina mi smo pobijedili. I na uspomenu ovih naših učitelja Marksa, Engelsa i Lenjina i za zdravlje velikog našeg učitelja Staljina, ja dižem ovu čašu.

Ja i moji saradnici htjeli bismo da vi boraveći u Moskvi shvatite vaše učenje kao najveći zadatak. Mi smo vas poslali ovdje u Sovjetski Savez, iako smo vas teška srca otkinuli s mjesta gdje ste se nalazili. Mi smo poslali vas u koje imamo najveće povjerenje. Gledajte da to povjerenje opravdate. Nama je bilo teško da pustimo iz naše zemlje najbolje naše drugove, ljude s kojima smo prošli toliko teških momenata borbe, baš u momentu kada je situacija u Jugoslaviji i međunarodna situacija napeta. I baš zbog toga što smo vas poslali ovamo u to vrijeme, to treba da vam bude putokaz da mi želimo da se oboružite teoretskim znanjem, vojnim teoretskim znanjem, da upoznate savremeno tehničko naoružanje, koje možete zaista najbolje upoznati u Sovjetskom Savezu, u bratskoj zemlji. I mi smo sretni da je tako, da se ratna tehnika, vojna tehnika u ovom ratu najviše razvila u Sovjetskom Savezu. To nam daje garanciju i vjeru da ćemo i ubuduće, mi koji smo se smatrali forpostom ili prethodnicom velike i nepobjedive Crvene armije na zapadu, da ćemo izvršiti svoj zadatak. Vas očekuje naša Armija, očekuje vas prekrasni materijal koji se danas prekaljuje u borbi za izgradnju naše zemlje. To su naši omladinci, mladići i djevojke koji rade do iznemoglosti, s dubokom vjerom da stvaraju nešto bolje, svoju sretnu budućnost. Budite dostojni predstavnici ove omladine, kojoj i vi pripadate, a koja daje sve od sebe. Od vas ništa drugo ne tražimo nego da učite i da budete dostojni saveznici naše velike saveznice Crvene armije, da steknete ono znanje koje stiču oficiri nepobjedive bratske Crvene armije i da vi to znanje presadite u redove naše Armije. Mi tamo na zapadu, jer je Jugoslavija na zapadu, ali kad je gledaju iz En-

gleske, ona je na istoku, mi tamo činimo sve da se vaše odsustvo ne bi štetno odrazilo na opšti razvitak. Ponosan sam na vašu upornost u učenju, na vašu ljubav prema našoj zemlji, našoj Federativnoj Jugoslaviji; ja sam ponosan da vidim oficire koji su svi do posljednjeg spremni da dadu i posljednju kap krvi za ono za što smo se borili, za novu, Federativnu Jugoslaviju, koja ide vrlo brzim tempom ka savršenosti, tj. da bude ono što smo mi željeli, da bude dostojna našeg velikog saveznika Sovjetskog Saveza.

A-CK SKJ, reg. br. XIII, k. 30/1.

[IZJAVA DATA 10. JUNA 1946. NA MOSKOVSKOM
AERODROMU PRI ODLASKU IZ SOVJETSKOG SAVEZA²¹⁶]

Ja i moji saradnici iz vladine delegacije odlazimo pod dubokim utiskom svega onoga što smo ovdje, u Moskvi, vidjeli i doživjeli.

Svuda su nas dočekivali i primali s iskrenim osjećajem ljubavi i pažnje. Svuda smo nailazili na pravi osjećaj prijateljstva i ljubavi prema novoj, Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji.

Mi smo veoma dirnuti i srećni što su sovjetska vlada, a naročito veliki Staljin, u potpunosti shvatili naše teškoće pri obnovi zemlje i izašli nam u susret po svim pitanjima. Sporazumi²¹⁷ koje smo ovdje zaključili sa sovjetskom vladom od vrlo velikog su značaja za Jugoslaviju u njenim naporima za obnovu razrušene zemlje. Sve to svjedoči da narodi Jugoslavije imaju u licu Sovjetskog Saveza najiskrenijeg prijatelja i zaštitnika.

Ja u ime cijele delegacije, u svoje ime i u ime naroda Jugoslavije zahvaljujem za sve to sovjetskoj vladi i velikom prijatelju Jugoslavije generalisimusu Staljinu.

Živjelo nerazrušivo prijateljstvo između Sovjetskog Saveza i Federativne Narodne Republike Jugoslavije!

Živio veliki Staljin!

»Борба«, 11. jun 1946.

ĐERĐI [JOSIPU, JUGOSLOVENSKOM AMBASADORU
U TIRANI] – LIČNO

Mišljenja smo da drug Enver Hodža odmah posjeti Beograd, tj. da dođe u Beograd avionom u nedjelju 23. ov. m.²¹⁸ S njim bi trebalo da dođete ti i vojni ataše. Izvijesti nas odmah da li se drugovi Albanci slažu s datumom posjete i koliko će doći ljudi. Ministar

spoljnih poslova²¹⁹ treba obavezno da dode i ko sve s njim u pratnji. Naše je mišljenje da boravak treba da bude oko 5 dana, no to zavisi i od njih. Za vrijeme boravka pretresla bi se sva principijelna pitanja, a mi smo mišljenja da se ugovor o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći potpiše u Tirani odmah iza Hodžinog povratka. Hodži će biti ukazane sve počasti koje se ukazuju poglavaru države. Mi želimo da organizujemo i masovni doček.²²⁰ Čim dobijemo tvoj odgovor o njihovom pristanku, naše Ministarstvo spoljnih poslova uručiće službeni poziv. Do tada držati sve u tajnosti.

18. jun 1946.
[Beograd]

Tito

*A-CK SKJ, Zbirka depeša CK KPJ,
depeša br. 12.*

[NARODNOJ SKUPŠTINI FNRJ –] OBRAZLOŽENJE PREDLOGA OSNOVNOG ZAKONA O DRŽAVNIM SLUŽBENICIMA²²¹

U prvo vrijeme poslije oslobođenja bili smo prisiljeni da zadržimo izvjesne stare norme o regulisanju službeničkog položaja, iako one nisu bile u skladu s novim sistemom državne organizacije, jer se postavljanje službeničkih odnosa na nove osnove nije moglo tako brzo sprovoditi.

Činovnički sistem predratne Jugoslavije bio je zasnovan na režimu birokratskih »kategorija« i »grupa«, s administrativnim favoriziranjem koje je sputavalo ličnu i stvaralačku inicijativu pojedinaca. Predloženi projekt osnovnog zakona o državnim službenicima prekida s takvim sistemom i položaj državnih službenika reguliše na novoj osnovi, koja odgovara promijenjenim socijalno-političkim uslovima u našoj zemlji.

Državni službenici su narodni službenici i kao takvi moraju biti povezani s radnim narodom, čiji su i dio; kao saradnici predstavničkih i njima odgovornih državnih organa, oni učestvuju u zajedničkom djelu izgradnje države i općem podizanju narodnog blagostanja. Kao takvi oni su dužni da svojoj državi posvete svoje stručno znanje i stvaralačke sposobnosti, da razviju punu inicijativu, da prime punu ličnu odgovornost i da opravdaju povjerenje koje im država ukazuje. Prema svojim sposobnostima i ostvarenom radu za zajednicu svaki državni službenik mora biti postavljen na mjesto koje odgovara njegovoj pravoj vrijednosti.

Prijedlog zakona, vodeći računa o federativnom uređenju naše države i jedinstvu demokratskog poretka, sadrži samo načelne i osnovne odredbe o položaju državnih službenika u cijeloj zemlji, u skladu sa članom 44. tačka 23. Ustava FNRJ. Dalja konkretnija razrada službeničkog sistema za službenike narodnih republika ostala je u nadležnosti republičkih zakona. Rješavajući osnovna, načelna pitanja za službeničke odnose svih državnih službenika, projekt istovremeno donosi i detaljne propise za službenike saveznih organa državne vlasti i državne uprave. Prema tome je i izrađena svojstvena sistematika ovog zakona.

Predlažući Osnovni zakon o državnim službenicima vrijedi ukazati na nekoliko njegovih glavnih karakteristika:

1) U državnom uređenju zasnovanom na načelima demokratskog centralizma, narodno samoupravljanje preko predstavničkih i njima odgovornih organa državne vlasti, u kojima je jedino usredsređena cjelokupna vlast naroda, državni službenici ne predstavljaju izdvojen i poseban aparat. Oni su, s jedne strane, stručni i administrativni pomagači i saradnici u izvršavanju zadataka vlasti, a s druge strane, neposredno su vezani za organ kod koga rade i po pravilu su njemu odgovorni za rad. Ovo vezivanje državnih službenika uz organe kod kojih rade doprinijeće saživljavanju državnih službenika s načinom rada narodnih odbora i s potrebama naroda i djelovaće na razvijanje njihove inicijative i lične odgovornosti.

Međutim, bilo je potrebno da se višim organima omogućí da vrše uticaj na pravilno raspoređivanje službenika, kako na osnovu opšteg prava nadzora koje imaju tako i u interesu pravilne politike kadrova i stručnog uzdizanja državnog aparata. U tom cilju je dato pravo višim narodnim odborima da potvrđuju rješenja o postavljenju i o drugim službeničkim odnosima službenika kod sreskih i mjesnih narodnih odbora.

2) Projekt zakona polazi sa stanovišta da se kao državni službenici imaju smatrati službenici svih organa državne vlasti i državne uprave, sudova, javnog tužilaštva, javnih ustanova, kao i administrativnog aparata državnih preduzeća. Dosadašnje razlikovanje administrativnog aparata privrednih preduzeća od službenika kod državnih organa ne odgovara sistemu naše države. Kao što su privredna preduzeća organi pomoću kojih država na privrednom sektoru ostvaruje svoju politiku, tako se i državni službenici kod državnih preduzeća ne mogu ni po svom zadatku, ni po svom položaju odvojiti od ostalih državnih službenika. Kod dosadašnjeg regulisanja službeničkih odnosa putem automatskog napredovanja i plaćanja na osnovu klasificiranih birokratskih grupa bilo je teško službenike privrednih preduzeća uklopiti u taj sistem, jer bi se time ukočila inicijativa službenika u privrednim preduzećima.

3) U pitanju razvrstavanja državnih službenika, projekt zakona radikalno napušta stare šablonske i krute službeničke grupe zajedničke za sve državne službenike i predviđa uređenje službeničkih odnosa na principu struka. Putem struka provodi se potrebno diferenciranje i individualiziranje državne službe, što predstavlja nesumnjiv interes kako za valjano vršenje službe tako i za same službenike. Struke se formiraju prema prirodi posla i stručnoj spremi, a u okviru struke postoje pojedina zvanja prema različenosti posla.

S obzirom na funkcije koje vrše u određenoj organizacionoj jedinici, službenici se dijele na četiri vrste: 1) rukovodeće, 2) samostalne administrativne i stručne, 3) administrativne i stručne i 4) pomoćne i izvršne službenike.

Razvrstavanje u pojedine vrste predviđeno je prema prirodi službe i odgovornosti za rad. Podjela na vrste nije učinjena u smislu kategorisanja službenika prema školskim kvalifikacijama, tako da bi službenik koji je određen u jednu vrstu morao u njoj stalno ostati. Granice između pojedinih vrsta su otvorene za sve one službenike koji u toku službovanja budu razvijali i usavršavali svoju stručnu sposobnost i pokazivali zalaganje u službi i uspjeh u radu.

4) Polazeći od osnovnog principa da plata kao i ostale prednosti državnog službenika zavise u prvom redu od njegovog rada, projekt je stvorio potpuno nov sistem službeničkih odnosa. On u prvom redu polazi sa stanovišta da službenički odnos kao i prinadležnosti ne moraju biti i neće biti u svim strukama i svim granama državne službe jednaki. Stoga je predviđeno donošenje posebnih propisa za svaku pojedinu struku da bi se na taj način dala mogućnost da se u svakoj struci odredi poseban sistem službeničkih odnosa. Nema, na primjer, nikakvog razloga da se inženjeri i administrativni službenici razvrstavaju na isti način. Prinadležnosti inženjera treba da zavise u prvom redu od količine i efekta rada, od važnosti posla i značaja preduzeća u kome rade. Kod administrativnih službenika, čiji se efekat rada ne može izraziti u brojkama, sistem plaćanja treba postaviti na drugu osnovu (rang škole, godine provedene u službi i dr.).

Pored funkcionalnog dodatka koji je predviđen za službenike prve i druge vrste, predviđen je i lični dodatak za sve one službenike koji se naročito istaknu svojim radom. Osim toga, predviđene su premije za lični rad, posebne pohvale, udarničke nagrade i slično. U strukama u kojima je to moguće utvrđuje se plata po akordnom sistemu. Na taj način, u pogledu određivanja plata napušten je stari sistem šablonskog i mehaničkog određivanja prema formalnim kvalifikacijama i položajnoj grupi. Novim se sistemom nagrađivanje službenika stavlja na objektivnu i realnu osnovu stručne sposobnosti, kvaliteta i kvantiteta uloženog rada, kao i stepena odgovornosti

za rad. Ovakvim sistemom se podstiče lična inicijativa i vrši se pravilno odabiranje i nagrađivanje službenika.

Saglasno s ovim, napušten je stari način napredovanja u službi, koji je zavisio skoro isključivo od formalnih uslova i ustanovljeno je načelo da se napredovanje vrši prema stručnoj sposobnosti i ličnoj vrijednosti.

5) Ovakav službenički sistem, široko diferenciran po objektivnim kriterijima struka, funkcija, zvanja i prinadležnosti, pretpostavlja postojanje određenih metoda za njegovo konkretno sprovođenje u djelo. Zato projekt uvodi jednu novu i važnu ustanovu u vidu komisija za sistematizaciju. Sistematizacija ima za cilj da odredi unutrašnju administrativnu i službeničku strukturu svakog nadležstva, ustanove ili preduzeća, da pravilno izvrši raspored zvanja i da racionalno raspodijeli službenička mjesta po zvanjima. Sistematizacija mjesta prema zvanjima i vrstama, određivanje prinadležnosti službenika stabilizovaće ustrojstvo i unutrašnje uređenje našeg novog državnog aparata, smanjiće administrativno opterećenje i skupoću službe i otkloniće samovolju i proizvoljnost.

6) Stojeći na stanovištu da državni službenici treba da budu osigurani za slučaj bolesti, nesreće na poslu, invalidnosti i starosti, projekt proširuje socijalno osiguranje radnika i namještenika i na državne službenike. To nikako ne znači i smanjenje penzionog osiguranja državnih službenika, jer je postavljeno načelo da ovo penziono osiguranje ne može biti manje nego što je bilo do sada. Svaka godina rada službenikâ, pa ma u kojoj službi oni radili, ulazi u osnov za njihovo penziono osiguranje.

7) Da bi se omogućio što pravilniji izbor kadrova i da bi se pojačala odgovornost rukovodilaca za rad njihovih nadležstava, ustanova i preduzeća, projekt ustanovljava princip da postavljanje službenika vrše odgovorni rukovodioci pojedinih nadležstava, ustanova i preduzeća, odnosno izvršni odbori narodnih odbora. Ovakav princip u sistemu naše državne organizacije ne znači samovolju pojedinih rukovodilaca, jer oni odgovaraju za cjelokupan svoj rad, pa i za postavljanje službenika.

Službeniku je dato pravo žalbe višem rukovodiocu, zatim pravo tužbe sudu za sve povrede njegovih prava koja proističu iz radnih odnosa.

8) U vezi sa značajem državnih službenika u sistemu naše državne organizacije, projekt je bliže postavio principe njihove odgovornosti. Državni službenici kojima se povjerava obavljanje državnih poslova moraju biti za svoj rad odgovorni više nego obični građani. Stoga je predviđena pojačana materijalna i krivična odgovornost službenika, a za disciplinsku odgovornost propisan je naročiti disciplinski postupak. Cio disciplinski sistem teži da održi i pojača

odgovornost službenika za njihov rad i da učvrsti i razvije službenu disciplinu, ali isto tako i da obezbijedi pravične i objektivne odluke u disciplinskom postupku.

9) U odnosima između službenika i države projekt uvodi sistem otkaza, po kome službenik i država, odnosno određeni državni organ, mogu raskinuti službenički odnos uz prethodni otkaz. Službeniku u slučaju otkaza od strane državnog organa kod koga radi pripada pravo na otpremninu ako prilikom prestanka službe ne ispunjava uslove za penziju po propisima socijalnog osiguranja. Ovaj otkaz nije otpust iz službe od strane države, ni ostavka na službu od strane službenika u smislu starog činovničkog sistema, nego prekid službeničkog odnosa između službenika i određenog državnog organa. Otkaz predstavlja sredstvo za što pravilnije odabiranje službenika, a za službenike mogućnost da traže službu prema svojim sposobnostima. Putem prava žalbe daje se službeniku garancija da će otkazivanje biti uvijek pravično.

U predloženom sistemu otkaza službe, bilo od strane države ili službenika, službenik zadržava svoja ranija prava, može se ponovo vratiti u službu, a njegova ranija služba prije otkaza računa se u cjelini kao efektivna državna služba. U tom smislu otkaz se ima shvatiti samo kao regulativ za izgradnju sposobnog državnog aparata i mora se sprovoditi s puno takta i obazrivosti.

Iz ovih osnovnih karakteristika vidi se da je projekt zakona prošao novim putem uređenja službeničkih odnosa državnih službenika, za koji kod nas još nema dovoljno iskustva. Stoga će za sprovođenje u život ovog zakona trebati sigurno više vremena. Preći iz birokratskog, automatskog i krutog službeničkog sistema u novi sistem koji odgovara našem državnom, društvenom i privrednom uređenju neće biti lak posao. Vjerovatno da u ovoj budžetskoj godini nećemo moći da u cjelini pređemo na novi način regulisanja službeničkih odnosa. Ali potrebno je odmah preduzimati sve mjere da se taj novi sistem počne ostvarivati, jer će uređenje odnosa državnih službenika uticati na dalje učvršćivanje našeg državnog aparata i na pravilno funkcionisanje svih državnih službi.

21. jun 1946.
[Beograd]

Predsjednik vlade FNRJ
i ministar narodne odbrane
maršal Jugoslavije
Josip Broz Tito

[ZDRAVICA ODRŽANA 26. JUNA 1946. NA SVEČANOM RUČKU U ČAST ENVERA HODŽE²²²]

Pre početka ručka maršal Jugoslavije Josip Broz Tito pozdravio je predsjednika albanske vlade i ostale goste sledećim govorom:

Gospodine predsjedniče, dragi gosti i drugovi!

Za ovo nekoliko dana što se naši dragi gosti na čelu s Enverom Hodžom nalaze u našoj sredini ja mislim da su se svi oni mogli u punoj mjeri ubijediti u velike simpatije ne samo rukovodilaca već i čitavog naroda Jugoslavije prema narodu bratske Albanije, prema njenim rukovodiocima, i u prvom redu prema našem drugu i prijatelju Enveru Hodži.

Van svake je sumnje, jer je to činjenica, da je u nedavnoj prošlosti, u godinama teških iskušenja, kada su narodi obiju naših zemalja stajali pred dilemom biti ili ne biti i uzeli sudbinu u svoje ruke, riješeni da se bore za svoju slobodu i nezavisnost, da je baš u to vrijeme došlo do istinske saradnje obiju zemalja, da su baš u to vrijeme položeni na bojnom polju, krvlju i životima najboljih sinova, nerazrušivi temelji za vječito prijateljstvo i najtješnju saradnju u poslijeratnom periodu na sreću i blagostanje nove Jugoslavije i Albanije.

Za tu saradnju i vječito prijateljstvo ja dižem ovu čašu i kličem:

Da žive slobodna Albanija i Jugoslavija čije su sudbine usko povezane!

Da živi naš drug Enver Hodža i ostali gosti!

»Борба«, 27. jun 1946.

[ODGOVOR DAT U BEOGRADU 26. JUNA 1946.
DIREKTORU TANJUGA IVI VEJVODI O PITANJU TRSTA
I JULIJSKE KRAJINE]

Pitanje: Šta mislite i šta biste mogli reći o toku konferencije predstavnika četiri sile u Parizu²²³ i o raznim predlozima koji se pojavljuju u stranoj štampi o pitanju Trsta i Julijske krajine, kao i o stavu talijanske vlade da neće potpisivati mirovni ugovor ukoliko ne bude povoljan za Italiju?

Odgovor: Moram da priznam da mi je vrlo teško, skoro nemoguće odgovoriti na prvi dio pitanja, to jest objasniti stav predstavnika zapadnih savezničkih velikih sila na konferenciji u Parizu prema opravdanim zahtjevima Jugoslavije u pogledu Julijske krajine i Trsta. Narodi Jugoslavije zaista s ogorčenjem moraju konstatirati

da kod predstavnika zapadnih, u ratu nama savezničkih velesila, postoji potpuno nerazumijevanje za opravdane zahtjeve Jugoslavije, za ogromne žrtve i doprinos Jugoslavije u ratu. Takav uporan stav tih predstavnika začuđuje svu demokratsku javnost svijeta, koja očekuje da se ukloni nepravda iz prošlosti i udovolji opravdanim zahtjevima Jugoslavije u pogledu Julijske krajine i Trsta.

Za izjavu De Gasperija²²⁴ mislim da je rezultat pomanjkanja svakog osjećaja odgovornost i logike. Nema nikakvog prava da daje takve izjave predstavnik agresorske i pobijeđene sile. Na takve izjave imali bi pravo samo oni koji su bili žrtva agresije i koji su pobijedili, a među njima Jugoslavija u svakom slučaju zauzima jedno od prvih mjesta. Kada Italija ne bi bila podstrekivana na takve provokatorske i apsurdne izjave od strane nekih članica Ujedinjenih nacija, onda se De Gasperi ne bi ni usudio tako nešto da izjavi.

Kada bi kod svih naših saveznika preovladao duh pravednosti, onda bi se mogla svaka bivša saveznica Hitlerove Njemačke, pa, prema tome, i Italija, natjerati da se pokori odlukama Ujedinjenih nacija. U konkretnom slučaju samo Jugoslavija ima pravo, a i dužnost prema svojim narodima koji su podnijeli ogromne žrtve i štetu baš od Italije, koju danas zastupa De Gasperi i drugi, da ne potpisuje ništa što bi u stvari povećalo te žrtve i okrnjilo opravdane interese naroda Jugoslavije. To se u punoj mjeri i prije svega odnosi na Julijsku krajinu i Trst i ne treba ni sumnjati da bi jugoslovenska vlada mogla staviti svoj potpis na ma šta što bi krnjilo interese naroda Jugoslavije.

Ti su krajevi bili u prošlosti na nepravedan način oduzeti od Jugoslavije i dati Italiji. To je neosporna historijska činjenica. Narodi Jugoslavije se neće nikada moći složiti s drugim rješenjem nego što je vraćanje tih krajeva u sklop njihove države – Federativne Narodne Republike Jugoslavije.

Ponavljam, mi se nećemo složiti ni s kakvim polovičnim rješenjem koje bi išlo na štetu Jugoslavije. Može biti riječi samo o tome kako će se definitivno riješiti status Trsta, ali i tu ne može biti govora o tome da se Jugoslavija odrekne svojih suverenih prava u upravljanju tim gradom.

Time sam odgovorio i na naš stav po pitanju internacionalizacije Trsta. Za Jugoslaviju jeste i do kraja ostaje bitno pitanje da li će Trst biti pod njenim suverenitetom.

Bilo je u inostranoj javnosti riječi o tome da bi pitanje mira s Italijom, pa, prema tome, i pitanje Trsta, trebalo riješiti na Konferenciji mira ili čak na sastanku Ujedinjenih nacija.²²⁵ Kada se ima u vidu stav vlada pojedinih zemalja prema opravdanim zahtjevima naroda Jugoslavije, onda je jasno da bi nacionalni zahtjevi i nacionalne teritorije Jugoslavije postali predmet nadglasavanja. Jugoslavi-

ja ne bi mogla nikada pristati na takvo rješavanje pitanja njenih teritorija. Takva procedura mogla bi dovesti do veoma ozbiljnih promjena u stavu Jugoslavije prema Organizaciji ujedinjenih nacija.

Posljednji napadi na Jugoslaviju u talijanskoj Ustavotvornoj skupštini jasno pokazuju da pretjerano popuštanje Italiji od strane zapadnih sila ponovo oživljava agresivni imperijalistički duh u toj zemlji, i to baš prema Jugoslaviji.

U toj skupštini govore upravljači Italije, uz opće aplauze, o talijanskom Zadru, Rijeci, Istri, Slovenačkom primorju itd., a ne čuje se nijedna riječ kako bi Italija trebalo barem donekle da ispravi strašne zločine počinjene u Jugoslaviji koji su se dogodili zbog okupacije velikog dijela naše zemlje od strane talijanskih trupa. Ne čuje se ni riječi o tome da se stvore bolji odnosi s našom zemljom, već se gomilaju nove uvrede i klevete prema našim narodima i rukovodiocima naše zemlje.

Sve to umnogome potvrđuje da između stava današnjih odgovornih ljudi Italije prema našoj zemlji i onog stava koji je postojao za vrijeme Musolinija nema u suštini nikakve razlike. A to nije samo štetno po interese Jugoslavije, nego je opasno i po mir, o čemu bi Ujedinjene nacije i te kako morale voditi računa.

*J. B. Tito, Izgradnja nove Jugoslavije,
knj. II/2, str. 59-61 (ćir.)
»Борба«, 27. jun 1946.*

DJEDU [CENTRALNOM KOMITETU SKP(b) MOSKVA]

Organizujemo prebacivanje 28 španskih komunista u Francusku. U tom poslu nailazimo na velike teškoće, jer moramo bez ičije pomoći, sami stvarati kanal u Italiji. Tako španske drugove prebacujemo na francusku granicu isključivo pomoću naših drugova Modriča.²²⁶ Za nas to predstavlja i teškoće i rizik. U tome bi nam mogla pomoći talijanska [Komunistička] partija.

1. jul 1946.
[Beograd]

Valter [Tito]

*A-CK SKJ, Komisija za međunarodne odnose
i veze, SSSR, reg. br. IX, 1-II/50.*

Prevod s ruskog

[NARODNOJ SKUPŠTINI FNRJ –] OBRAZLOŽENJE NACRTA ZAKONA O SLUŽBI U JUGOSLOVENSKOJ ARMII²²⁷

Do sada je Narodna skupština Federativne Narodne Republike Jugoslavije donijela dva zakona čisto vojne prirode, i to Zakon o vojnoj obavezi državljana FNRJ i Zakon o popuni oružane sile jačaćom, teglećom, tovarnom stokom i prenosnim sredstvima. Materija oba ova zakona reguliše odnos državljana FNRJ, kako lični tako djelimično i materijalni, prema Jugoslovenskoj armiji, odnosno oružanoj sili FNRJ.

Predloženi Zakon o službi u Jugoslovenskoj armiji treba da zakonski reguliše odnose vojnih lica u Jugoslovenskoj armiji, a time i osnove njene organizacije.

Jugoslovenska armija predstavlja danas u punom smislu riječi modernu armiju, a to znači komplikovani mehanizam u kojem sve uloge dijelova i pojedinaca moraju biti tačno precizirane, prava i dužnosti potpuno određeni i opredijeljeni, lični odnosi u cjelini i pojedinostima postavljeni. U velikoj mjeri i na najbolje provjereni način, postavke i temelje odnosa u našoj armiji dala je i iskristalizirala velika narodnooslobodilačka borba i oni su danas praktički ostvareni. Zakon o službi u Jugoslovenskoj armiji značiće njihovo daljnje učvršćenje, kao i zakonsku bazu za njihovo razvijanje i usavršavanje.

Po projektu predloženog zakona, Jugoslovensku armiju sačinjavaju slijedeća vojna lica: vojnici, podoficiri, oficiri, generali i admirali.

Po potrebi mogu se u Jugoslovensku armiju u svojstvu vojnih činovnika, tj. takođe kao vojna lica uzimati i lica iz građanstva, a takođe se na službi u armiji mogu nalaziti i lica građanskog reda.

Podjela vojnih lica na vojnike, podoficire, oficire, generale i admirale svojstvena je svim savremenim armijama i ona odgovara i stvarnom stanju naše armije.

Vojnici su građani FNRJ koji služe svoj kadrovski rok u armiji i koji kroz nju prolaze jednu značajnu školu za svoje ne samo vojno nego i političko i općekulturno uzdizanje. Što je svojstveno samo najmodernijim i narodnim armijama kao što je naša, vojnici mogu već za vrijeme službe u stalnom kadru da postignu podoficirski čin, a mogu se uzimati pod potrebnim uslovima i u oficirski učilišta za izobrazbu oficirskog kadra.

Podoficiri naše armije ne stvaraju se na stare i preživjele načine odvojeno od trupe, nego se za podoficirski poziv odabiraju najbolji vojnici iz jedinica i u trupnim školama i na kursivima stiču znanje i umješnost potrebnu za starješine, koje su u najneposrednijem kontaktu s vojnicima, bez čijeg dobrog kvaliteta nema i ne može biti dobre armije. Podoficiri koji žele da se potpuno posvete vojnom po-

zivu ostaju i nakon regulisanja svoje vojne obaveze u armiji kao aktivni podoficiri.

Oficiri Jugoslovenske armije su njene više starješine i oni su nosioci umještosti i vojnog znanja, nosioci discipline i čvrstine; oni uzgajaju slavne tradicije partizanskih odreda i Narodnooslobodilačke vojske, učvršćuju ih, razvijaju i prenose na nova pokoljenja mladih ljudi koji prolaze kroz redove naše armije. Oni izučavaju historiju ratova, ratna iskustva, razrađuju ih i analiziraju, koristeći ih i primjenjujući na našu stvarnost; na njima leži osnovni teret razvoja i usavršavanja ratne doktrine mlade Jugoslovenske armije. Oficiri kao komandiri, komandanti, politički komesari, štapski oficiri i stručni radnici armije rukovode vojnim jedinicama i ustanovama, obezbjeđuju njihovu monolitnost i čvrstinu i osiguravaju svojim jedinstvom volje i misli, kao i jedinstvom vojne doktrine, homogenost naše armije kao cjeline, armije kao sigurnog garanta i bedema o koji će se razbiti svi pokušaji agresije na naše državne granice.

Za taj visoki i časni poziv oficiri se spremaju u vojnim i vojno-političkim učilištima, školama i akademijama.

Vojni činovnici su lica koja se u Jugoslovenskoj armiji mogu nalaziti na položajima predviđenim formacijom za oficire, a izuzetno i za podoficire. Vojni činovnici su, prema tome, stručna lica koja pomažu izgradnju i izobrazbu armije. U najvećem dijelu vojni činovnici imaju prava i dužnosti jednaka pravima i dužnostima oficira.

Generali i admirali najviši su rukovodioci Jugoslovenske armije. Oni komanduju i rukovode najvišim vojnim jedinicama i ustanovama. Oni su utjelovljenje komandnih sposobnosti, vojnog znanja i vještine cjelokupnog našeg komandnog sastava, organizatori vojne snage i moći armije, prvi graditelji naše vojne doktrine. Generalske i admiralske činove stiču najbolji naši oficiri koji su svoj najbolji kvalitet dokazali nesebičnim radom, vojnostručnom spremom, svojom sposobnošću rukovođenja velikim jedinicama i ustanovama.

Po propisima predloženog zakona oficire u čin generala i admirala proizvodi Prezidijum Narodne skupštine FNRJ. Time se i preko najviših vojnih rukovodilaca ostvaruje narodni karakter naše armije, armije duboko i nerazdvojno vezane uz narod i narodnu vlast.

Predloženi zakonski projekt reguliše u osnovi službu vojnih lica kako u odnosu na cijelu armiju tako i u međusobnim odnosima, dužnostima i pravima. On vojnim licima daje u njihovoj napornoj službi zakonomjernu perspektivu razvoja i stalnosti. Zakonski projekt je prožet vojnim principima stečenim u iskustvima modernih armija, a u prvom redu provjerenim u ratnim i poslijeratnim iskustvima naše armije.

On će u cjelini s postojećim zakonima, kao i konkretizovan i dopunjen uredbama i propisima, činiti jedinstvenu i čvrstu podlogu za daljni razvoj i usavršavanje Jugoslovenske armije, podsticaj za još konstruktivniji, pravilniji i požrtvovaniji rad i službu vojnih lica na službi u armiji.

Molim zato Narodnu skupštinu FNRJ da uzme u razmatranje predloženi projekt zakona o službi u Jugoslovenskoj armiji i da ga ozakoni.

6. jul 1946.
[Beograd]

Predsjednik Ministarskog savjeta, vrhovni
komandant i ministar narodne odbrane
maršal Jugoslavije
Josip Broz Tito

Tito u Skupštini, str. 67–68.

[ODGOVOR NA POZDRAVNU RIJEČ PREDSEDNIKA
OKRUŽNOG NARODNOG ODBORA UŽICA PO
DOLASKU U UŽICE 7. JULA 1946²²⁸]

Ja vam najsrdačnije zahvaljujem na dočeku. Oдавдје iz Užica mi smo otpočeli i vodili upornu borbu protiv neprijatelja, koji se okomio na nas da nas uništi. Blagodareći upornosti i vjernosti sinova srpskog naroda i Užičana, mi smo s borbom odstupili iz Užica i otišli u daleke krajeve, gdje je isto tako buknuo plamen ustanka i gdje se nastavila borba protiv okupatora u znaku bratstva i jedinstva naših naroda.

»Борба«, 8. jul 1946.

[GOVOR ODRŽAN U UŽICU 7. JULA 1946. NA PROSLAVI
DANA USTANKA U SRBIJI²²⁹]

Drugovi i drugarice, građani i građanke! Dozvolite mi da vas pozdravim u ime vlade Federativne Narodne Republike Jugoslavije, u ime Jugoslovenske armije, u ime mojih drugova koji su sa mnom došli ovdje, i u svoje sopstveno ime.

Moram da priznam da smo i ja i moji drugovi s uzbuđenjem prolazili cestom koja vodi u vaš grad kad je jarko plamtjela buktinja slobode. Svaka čuka, svaka okuka na cesti nama je poznata i budila

je u nama uspomene na ovaj slavni dan,²³⁰ kada su u Srbiji, pod rukovodstvom Komunističke partije (*burni poklici: »Partija, Partija!«*), najbolji sinovi srpskog naroda, a u prvom redu omladina, pošli u neravni boj protiv njemačkog osvajača, najvećeg neprijatelja naših naroda, i ne samo naših naroda nego Slovena uopće, i ne samo Slovena, nego i cijelog čovječanstva.

Razumije se, mi smo s ponosom prolazili u mislima one velike dane kada nas je još bilo malo, kada smo još bili slabo naoružani; s ponosom smo se sjećali onih vremena i moram da kažem da se sada i mi sami čudimo kako smo mogli izdržati borbu protiv takvog nadmoćnog neprijatelja, i ne samo izdržati nego i izići iz nje kao pobjedioci.

Odgovor na to može se dati samo ovaj: mi smo mogli da izdržimo i da postignemo pobjedu zato što je naša borba imala dubokog korijena u našim narodima. Ma kako bili mnogobrojni naši neprijatelji, ma kako bio jak vanjski neprijatelj – osvajač, okupator i njegovi unutrašnji pomagači, oni nisu mogli satrti onaj ponosni oslobodilački duh koji je vjekovima provijavao kroz svu našu mukotrpnu historiju. I baš zbog toga što smo znali nesalomljivu volju naroda da se bori za slobodu, mi smo pošli u boj i iz toga boja izašli kao pobjednici.

Stvorili smo ovo što danas imamo: ponosnu državu koja se zove Federativna Narodna Republika Jugoslavija. (*Oduševljeni poklici: »Živjela!«*) Narodi nove Jugoslavije stekli su kroz svoju borbu slavu, koja je pronesena širom cijeloga svijeta i zbog koje ih uvažava čitavo slobodoljubivo čovječanstvo.

Drugovi i drugarice, i mnogi od vas bili su očevici naših teškoća i naših uspjeha u vrijeme rata. I mnogi od vas čude se kako smo mogli da pobijedimo, čude se baš zbog toga što su u vrijeme našeg povlačenja odavdje vidjeli veliku nadmoć naših neprijatelja.

Međutim, ta nadmoć bila je jedino u tehnici. U upornosti i smjelosti nadmoć je bila na našoj strani. Oni slabići koji su se dali zavarati i zastrašiti tom tehničkom nadmoći i reakcionarnom propagandom pošli su putem izdaje. To ih je dovelo u tabor borbe protiv sopstvenog naroda.

Vi ste ovdje, u ovom historijskom gradu,²³¹ vidjeli i prve znake izdajstva prema sopstvenom narodu od nekih vojničkih formacija koje su se tada nalazile pod komandom Draže Mihailovića.²³² To izdajstvo nije počelo samo na Ravnoj gori²³³ ili negdje drugdje u Jugoslaviji. Ono je pripremano tamo gdje se nalazila izbjeglička vlada, to jest u Londonu.²³⁴ Tamo je pripremano to izdajstvo. I evo danas, u Beogradu, pred narodnim sudom moraju da odgovaraju nosioci toga izdajstva, ako ne svi, a ono jedan dobar njihov dio.²³⁵ Otkriva se sva podlost, sve zakulisne mahinacije koje su se onda vršile kada

se radilo ne samo o slobodi i nezavisnosti naše zemlje nego o biti ili ne biti, o životu ili smrti naših naroda, kada su mrski okupatori sa svih strana pojurili na nas da nas istrijebe i stvore ovdje sebi prostor za njihovu »višu« rasu.

Već u ono vrijeme kada su, u neravnoj borbi po gradovima i šumama naše zemlje, ginuli najbolji sinovi Jugoslavije, ispoljilo se to izdajstvo.

Zašto su oni ušli u protivnički tabor? Dok smo mi već onda ovdje, u Užicu, stvorili prvu klicu nove, narodne vlasti, oni su se borili protiv nje. Mi smo stvorili klicu nove vlasti, ona nam je bila potrebna već onda da bismo mogli uspješno da vodimo svoju borbu. Stvarajući tu novu vlast, mi smo se rukovodili samo jednom mišlju – da što bolje organiziramo otpor naših naroda protiv okupatora, da neprijatelja što bolje bijemo. A njih je tada vodila misao da spriječe ostvarenje ovog novog, čije su se klice pojavile onda ovdje, u Užicu. To ih je i odvelo u drugi tabor. Oni su od samog početka, ne čekajući rad i rezultat tih novih vlasti, beskompromisno stali na stranu okupatora da po svaku cijenu spriječe da dođe nešto novo, nešto bolje, i da osiguraju sebi ono staro, ono što je dovelo neprijatelja u našu zemlju i što je dovelo do velike katastrofe, koja je koštala naše narode ogromnih žrtava u ljudstvu i materijalu. (*Usklici: »Dolje izdajice!«*)

Mi smo bili ovdje tri mjeseca i nešto više.²³⁶ Ono što smo bili stvorili prozvali su »užičkom komunističkom republikom«, »sovjetskom republikom«, iako nisu imali nikakve osnove za takve nazive.

Znajući vrlo dobro da beskompromisna borba ne može ostati nezapažena u svijetu, znajući da će za nju prije ili kasnije saznati progresivni svijet, oni su već unaprijed htjeli da nas ocrne i pronosili su glasove kako mi idemo za nekim uskim ciljevima. Međutim, ispalo je drugojačije nego što su se oni nadali, jer je baš kroz njihovo klevetanje slobodoljubivi svijet saznao za herojsku borbu koja se vodila ovdje. Ali, tada su ti izdajnici htjeli da prikažu da je borba koju su vodili najbolji sinovi naših naroda, koju su vodili partizanski odredi i kasnije Narodnooslobodilačka vojska – njihova borba. Razumije se, to im je u prvim počecima i uspijevalo. Oni su imali i te kako dobre veze, koje se danas na beogradskom procesu potpuno i definitivno otkrivaju. Mi smo stisnuli zube, slušali smo razne radiohvalospjeve onima koji su išli protiv nas zajedno s okupatorom, slušali smo hvalospjeve izdajicama da su borci za slobodu, da se bore protiv okupatora, – stisnuli smo zube i još žešće udarili i po jednima i po drugima.

Godine 1941, kada je snaga njemačko-fašističkog Rajha bila na vrhuncu, kada je moć njemačke vojske i njenih saradnika bila na najvišem stupnju, mi smo bez obzira na sve teškoće izdržali, iako

smo morali da se povučemo odavdje iz Užica, gdje smo udarili prve temelje onog što danas imamo. Ovdje se počela stvarati narodna vlast,²³⁷ ovdje smo zadali neprijatelju prve udarce, ovdje smo počeli otkrivati unutrašnje neprijatelje, tj. izdajnike, kliku čiji je rad došao do izražaja ovdje u zapadnoj Srbiji i u Užicu. I možemo biti sigurni da će buduća pokoljenja sa sve većim i većim ponosom gledati na te dane naše borbe.

Mi smo ovdje 1941. godine u novembru mjesecu, pošto smo na Trešnjici²³⁸ razbili domaće izdajnike i bacili ih tako reći na koljena, morali izdržati jake udarce njemačkih okupatora.²³⁹ Ali, mi nismo bili uništeni niti poraženi. Mi smo se povukli. I najbolji sinovi srpskog naroda išli su s nama u daleke krajeve: Sandžak, istočnu Bosnu, Crnu Goru, Hercegovinu, zapadnu Bosnu, Dalmaciju i druge krajeve, visoko držeći zastavu slobode, buktinju bratstva i jedinstva. Omladina i borci koji su se borili na frontu od Loznice do Kraljeva i koji su zatim pošli u druge krajeve naše zemlje odigrali su ogromnu historijsku ulogu kao nosioci bratstva i jedinstva naših naroda. (*»Živjelo bratstvo i jedinstvo!«*) Vama je vrlo dobro poznato kakva je onda bila situacija u Jugoslaviji. Fašistički okupatori znali su da u punoj mjeri iskoriste i žanju plodove onog sjemena koje je bilo još prije rata bačeno po našoj zemlji, a to je – nacionalna netrpeljivost, međusobna borba i mržnja među svima narodima Jugoslavije. Oni su to iskoristili, iskoristili su najvećeg izdajnika naše zemlje, najvećeg izdajnika koga poznaje historija na Balkanu, Pavelića. Oni su odgajili njega i njegove krvnike, koji su poslije, po direktivama njemačkih okupatora, žarili i palili po Hrvatskoj i po Bosni i Hercegovini, koji su uništavali stotine i stotine hiljada Srba, i ne samo Srba nego i desetine hiljada najnaprednijih ljudi među Hrvatima.

Okupatori su kasnije vidjeli, kada je počela ova borba, da se srpski narod nije dao zavesti u drugu krajnost – da pođe frontom protiv hrvatskog naroda, nego je pošao protiv okupatora, da se protiv njega bori kao protiv svoga ugnjetača. Kad su vidjeli da im to nije pošlo za rukom, kad su vidjeli da je srpski narod uzeo pušku u ruke i okrenuo se protiv njih, onda su oni našli Nedića, Ljotića, a kasnije i Dražu Mihailovića. Svi zajedno – oni su radili jednu te istu radnju. Nedić i Draža Mihailović imaju bezbroj srpskih života na svojoj duši, života mladića i djevojaka, djece, staraca i starica. Nisu to stotine, nisu to hiljade. To su desetine hiljada. Ovdje u Srbiji okupator je uspio da nađe izdajnika pomoću koga je htio da iskorijeni ono što je najbolje u srpskom narodu.

A mi smo pošli dalje, u druge krajeve, dižući na oružje sve što je bilo pošteno, noseći na svojoj zastavi krupnim slovima napisane parole: bratstvo i jedinstvo naših naroda, smrt fašizmu – sloboda

narodu! Pod tim parolama mi smo i pobijedili. Iako smo pošli u daleke krajeve, narod nas je svuda toplo primio. Svuda je prihvatio ideje koje smo donosili i okupljao se pod našu zastavu. Neprekidna borba ne samo da nas nije iscrpljivala, nego je sve više popunjavala naše redove. Naša armija je rasla svakog dana i kroz četiri godine borbe narasla do slavne Jugoslovenske armije, koja je udarila glogov kolac ne samo njemačkom okupatoru, na granici Austrije i Slovenije, nego isto tako i izdajicama naše zemlje.

Drugovi i drugarice, kada se vratimo u mislima unatrag i vidimo našu tešku prošlost, moramo biti ponosti što smo od prvih dana pravilno ocijenili sopstvene snage, što smo pravilno i visoko ocijenili slobodoljubive tradicije naših naroda.

Danas ovdje slavimo 7. jul kao Dan ustanka srpskog naroda. Užice može da bude ponosno što je bilo centar odakle je ustanak rukovođen ne samo po svim ostalim dijelovima Srbije nego i po cijeloj Jugoslaviji.

Drugovi i drugarice, ja sam se ovdje s par riječi osvrnuo na historijat naše borbe od 1941. godine. Vi znate šta je kasnije bilo, vi ste pratili našu borbu. Ako mi nismo bili ovdje, mi smo u mislima bili s vama. Koliko puta smo se pitali: kako je sada tamo narodu? Mnogo i mnogo puta htjeli smo da vam kažemo: doći ćemo kad bude vrijeme. I kad je došlo vrijeme – došli smo, ono obećanje koje smo davali u svojim mislima izvršili smo.

I, evo sad, nakon skoro pet godina otkako je buknuo ustanak u Srbiji, imamo jednu novu državu – Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju. Naša republika radala se u krvi, radala se kroz teške žrtve naših naroda i utoliko je čvršća jer njeni temelji počivaju na krvi i kostima stotina hiljada najboljih sinova naših naroda. Srpski narod može da bude ponosan što je u toj veličanstvenoj borbi, koja će se vjekovima spominjati i koju već danas spominje cio slobodoljubivi svijet, pa čak i naši protivnici, uzeo tako vidno učešće. A ta borba vječno će ostati kao borba za pravdu, za slobodu, za bolju budućnost.

Drugovi i drugarice, nismo još izvojevali sve pobjede. Izvojevali smo veliku vojničku pobjedu. Izvojevali smo veliku političku pobjedu. Treba još da izvojujemo veliku ekonomsku pobjedu.

Borba za obnovu naše zemlje, rad na tome polju, sada je u punom jeku, u punom zamahu. Naša zemlja, kao što vam je vrlo dobro poznato, ni prije rata, ni prije onog razaranja nije bila u naročito dobrom stanju. Bivši upravljači, da ih tako nazovem, nisu se mnogo brinuli za siromašne narodne mase, nisu se mnogo brinuli šta će biti sutra; brinuli su se samo kako će napuniti svoje kese i svoje džepove. Mi smo našli zemlju razorenu u svakom pogledu,

ali smo uspjeli da ujedini sve progresivne, sve narodne snage, koje su bile spremne – i to danas na djelu dokazuju – da s istom upornošću kao u borbi prionu na rad u izgradnji – da bismo stvorili bolju i srećniju budućnost sebi i budućim pokoljenjima.

Morali smo da se borimo do sada s mnogo teškoća, ali pogledajte, drugovi i drugarice, nije prošlo ni četrnaest mjeseci otkako smo istjerali okupatora iz naše zemlje, a već su postignuti lijepi uspjesi. Svako, ko iskreno i pošteno misli, mora to da prizna. Ono što smo govorili sprovodi se u djelo, iako ponekad sporije. Blagodareći svojoj upornosti, naši narodi su ostvarili djela kojima se čude i mnogi naši protivnici u inostranstvu.

Razumije se, još nije sve kako treba. Još mnogošta nedostaje. Ali, mi uvijek upozoravamo svakoga da treba još mnogo i mnogo truda, mnogo samoprijedora da bi se postiglo ono za čim idemo: da izgradimo našu zemlju i da stvorimo nešto bolje nego što je bilo prije rata – ne samo da obnovimo zemlju nego da je podignemo na viši stepen. Zato danas ne čekamo da izgradimo ono što je okupator porušio, nego već sada pristupamo građenju i ponečeg novog.

Paralelno s ovim idu i obnova i izgradnja i mi u tome imamo uspjeha baš zato što je naš narod shvatio svoj zadatak i što imamo omladinu na kojoj nam može zavidjeti svaka druga zemlja, osim Sovjetskog Saveza – narodnu omladinu, koja gori plamenom patriotizma. Nova, Federativna Narodna Republika Jugoslavija ima omladinu koja daje sve od sebe.

Graditelji nove Omladinske pruge²⁴⁰ pokazuju heroizam u radu kakav su pokazivali i naši borci 1941. godine i kasnije, na mnogim frontovima širom naše lijepe zemlje. (*Burni poklici: »Živjela narodna omladina!«*)

Drugovi i drugarice, nemam namjeru da ovdje nešto hvalim ili prećutim. Hoću samo da podvučem da iako imamo velike teškoće i zapreke, ipak idemo naprijed, iako ne krupnim koracima. Kod nas je već mnogo štošta popravljeno što u početku nije bilo dobro. Prošla godina u pogledu ishrane bila je jedna od najtežih koju je Jugoslavija doživjela ne samo u toku rata nego i uopće, jer su naši najsiromašniji krajevi od Makedonije do Slovenije uništeni sušom ostali bez namirnica. Pa ipak, nigdje – ni u Bosni, ni u Hercegovini, ni u Crnoj Gori, ni u drugim pasivnim krajevima, gdje su nekada ljudi i za vrijeme dobrih ljetina umirali od gladi – ove godine niko nije umro od gladi. Svi su imali hljeba koji smo uspjeli da rasporedimo tako da naši narodi osjete da ljudi koje su oni postavili na rukovodeća mjesta u prvom redu vode brigu o narodu.

Drugovi i drugarice, ja bih još jednom htio da ukažem na potrebu uklanjanja grešaka koje postoje.

Ja znam da je naš narod danas već shvatio – kad ljudi rade, ne može biti da neko i ne pogriješi. Ali, treba praviti razliku kada neko griješi nesvjesno, a kada neko griješi svjesno, kada sabotira ne samo na štetu svojih najbližih nego i na štetu čitavog naroda i rada uopće. Prema štetočinama nemamo nikakvog milosrda. S njima bijemo bezobzirnu bitku. S onima koji nesvjesno griješe postupamo drugačije, pokušavamo drugojačije, pokušavamo da ih uputimo i ispravimo, ali ako ih je nemoguće ispraviti mi i prema njima nemamo mnogo obzira i kažemo im: idite i radite ono što možete, a ustupite mjesto drugima koji će moći da rade bolje od vas. Ljudi rade, ljudi griješe, ljudi ispravljaju greške, a da li će greške biti ispravljene što prije, zavisi od seljaka, radnika i građana, svih onih koji iskreno žele prosperitet naše lijepe, naše snažne države – Federativne Narodne Republike Jugoslavije.

Drugovi i drugarice, nisam bio u Užicu već pet godina. Već sam vam rekao da sam odavno želio da dođem, ali ranije nisam uspio. Koristim ovu priliku da kažem: neka Užice, narod ovoga kraja i okoline, i svi oni koji iskreno žele dobra ovoj zemlji i dalje čuvaju slavne tradicije velike oslobodilačke borbe i svojom upornošću u radu, svojom privrženošću ovoj državi pokažu da su im svete uspomene na velike žrtve koje su narodi Jugoslavije, a u prvom redu srpski narod, dali za slobodu, nezavisnost i bolju budućnost.

Želim vam, drugovi i drugarice, u velikom i teškom stvaralačkom radu mnogo uspjeha, na dobro vas samih i budućih pokoljenja, na dobro svih naroda Jugoslavije. Završiću s parolom još uvijek aktuelnom, koja je još potrebna, jer ima neprijatelja bratstva i jedinstva.

Da živi bratstvo i jedinstvo naroda Jugoslavije, zaloga srećne i bolje budućnosti Federativne Narodne Republike Jugoslavije!

J. B. Tito, Izgradnja nove Jugoslavije, knj. II/2, str. 62–70 (ćir.)
»Борба«, 8. jul 1946.

[GOVOR ODRŽAN NA ZBORU U ČAJETINI 7. JULA 1946²⁴¹]

Maršal Tito je sa tribine, koja je bila sva u cveću i zastavama, pozdravio okupljeni narod, zahvalio na srdačnom dočeku koji mu je priređen i u svom dužem govoru, između ostalog, rekao:

Vjerovali smo u svoj narod i zato smo pobijedili. Ni sva zvjerstva, ni sva tehnička nadmoć neprijatelja koja je 1941. godine došla

do punog izražaja, nisu nas mogli slomiti, nisu mogli skršiti slobodarski duh koji je oduvijek kao vrlina krasio naše narode, nisu mogli skršiti volju naših boraca, kao ni narod uopće, koji je bio nepresušni rezervoar sve novih i novih boraca i koji je učinio da se iz malih partizanskih odreda, koje smo tada imali, stvorila jedna snažna armija, jedna nepobjediva armija, kakvu naši narodi nikada nisu imali. (*Usklici: »Živela Jugoslovenska armija!«*)

Razumljivo je što danas narod s ponosom gleda na našu armiju, kojoj je on dao sve što mu je bilo najmilije, dao joj je svoje sinove i kćeri, dajući na taj način svoj veliki doprinos čovječanstvu za pobjedu demokratije protiv najvećih neprijatelja čovječanstva – protiv njemačkog osvajača i njegovih saveznika talijanskih i drugih satelita.

Mi smo izvojevali tu pobjedu i sada, po svršetku rata, pozvali smo vas na rad, na izgradnju naše zemlje. Ja sam uvjeren da ćete vi Zlatiborčani, isto onako kao što je to narod u ostalim krajevima naše zemlje, biti uporni pri izvršavanju toga poziva, da ćete dati sve od sebe da bismo našu razorenu, ali lijepu zemlju, što prije izgradili, izgrađujući na taj način jednu ljepšu budućnost naših naroda. (*Oduševljeni poklici: »Hoćemo! Hoćemo! Hoćemo!«*)

Stvaralački rad, upornost u radu, radni heroizam, koji su za našu zemlju danas tako karakteristični, dolaze do izražaja u našim fabrikama, u našim poljima i šumama, svuda gdje se radi i obnavlja, svuda gdje se novo stvara svakoga dana sve više.

Rad danas nije teret, sramota ili neko nužno zlo, koje moraju da vrše oni najsiromašniji i primorani na to, ne, on je postao ponos naših ljudi i čitave naše zajednice. Naši građani, bili oni seljaci, radnici ili radna inteligencija, ponose se danas svakim radom, ponose se što većim doprinosom zajednici. Danas je kod nas nerad sramota. Besposličarenje sposobnih za rad i živjeti na tuđ račun smatra se danas kod nas sramota i to je takođe novo. Kod nas se cijene i dolaze do izražaja žuljevite ruke seljaka, radnika i marljivi rad naše narodne inteligencije. (*Uzvici: »Živeo savez radnika i seljaka!«*)

Vi imate prava. U tome velikom stvaralačkom radu, u tome općem poletu stvara se jedan novi, nesalomljivi savez svih onih koji rade i koji stvaraju, stvara se savez radnika, seljaka i poštene inteligencije. Mi ne trebamo inteligenciju koja je odvojena od naroda, koja na narod gleda s visine i koja misli da narod živi radi nje. Mi trebamo inteligenciju koja će biti u službi naroda. I mi stvaramo takvu inteligenciju, mi prevaspitavamo i stvaramo inteligenciju koja će služiti narodu, jer je iz naroda izašla, jer ona živi od naroda.

Ovaj nesalomljivi savez radnika, seljaka i inteligencije i ovakav polet naroda najbolja su garancija da ćemo mi savladati sve teškoće koje još pred nama stoje. A pred nama, razumije se, stoje još velike teškoće, veliki rad.

Ja moram da vam kažem da ćemo mi ono što vam obećavamo, ono što govorimo, blagodareći vašem povjerenju koje imate u današnje rukovodeće organe naše zemlje, ispuniti.

Da mi nismo vjerovali u svoj narod, mi bismo bili pobijedeni u ovoj velikoj i teškoj borbi. Ali baš zato što smo vjerovali u neiscrpnu snagu svoga naroda, u upornost svoga naroda, mi smo pobijedili.

Danas mi vjerujemo isto tako u upornost i istrajnost našeg naroda, u njegovu stvaralačku i neiscrpnu snagu, u njegovu svijest i sposobnost da shvati sve teškoće, u njegovu vjeru da ćemo mi zaista ostvariti ono što govorimo i za čim težimo. Ali, nama je lako bez obzira na sve teškoće, jer mi znamo da narod razumije te teškoće, da narod ima strpljenja pri uklanjanju nedostataka. Kada sve to vidimo, onda je kod nas pojačana vjera da ćemo mi i tu drugu pobijedu – na polju podizanja naše zemlje, na polju podizanja blagostanja u Jugoslaviji – uskoro izvojevati.

Drugovi i drugarice, ako uporedimo prilike u našoj zemlji sa stanjem u nekim drugim zemljama, onda vidimo ogroman napredak u našoj zemlji, bez obzira na sve to što je Jugoslavija dala tolike materijalne žrtve, osim ljudskih žrtava. I baš to što smo mi otišli toliko naprijed izaziva divljenje u ostalom slobodoljubivom svijetu, pored divljenja našoj borbi. Narodi Jugoslavije stekli su simpatije i svojom beskrajnom požrtvovanošću i svojom borbenom upornošću u čitavom slobodoljubivom čovječanstvu. Narodi Jugoslavije danas, baš zbog te svoje upornosti u radu, baš zbog te svoje požrtvovanosti i nastojanja da čim prije podignu svoju zemlju iz ruševina ne čekajući pomoć sa strane, ne moljajući nikakve milosti – zadivili su sve svoje prijatelje i zadobili simpatije čitavog svijeta. Priznati nam moraju čak i oni koji nam nisu naročito skloni. A mi se ponosimo da smo građani te zemlje, te nove – Federativne Narodne Republike Jugoslavije (*»Živela nova Jugoslavija!«*), koju naseljavaju takvi narodi kao što su naši narodi. Mi smo ponosni na sve to što imamo, ponosni smo na naše velike i dragocjene žrtve, ponosni smo na tekovine naše borbe, ponosni smo osobito na nenaslomljivo bratstvo i jedinstvo naših naroda. (*»Živelo bratstvo i jedinstvo!«*)

Drugovi i drugarice, ja bih htio ovu priliku da iskoristim i da naglasim koliko je važno da mi gajimo i čuvamo bratstvo i jedinstvo koje smo tako teško stekli u ovoj krvavoj borbi. To bratstvo i jedinstvo stvara iz nas, iz naše zemlje jednu snažnu državu, koju moraju poštovati čak i naši protivnici, i koju cijene i kojoj se dive svi oni koji su naši prijatelji. Naša zemlja je postala primjer mnogim drugim zemljama kako narod treba da se bori, kako treba da radi, ali ona mora ostati i primjer unutaršnjeg jedinstva.

Drugovi i drugarice, mi nikad ne govorimo da će već sutra po-teći med i mlijeko, mi nikad ne tajimo da imamo još velike teškoće pred sobom. Mi na njih ukazujemo i o njima vam govorimo. Ali mogu vam reći da mi svakog dana čvrsto koračamo u pravcu po-boljšanja životnih uslova našeg naroda, u pravcu ne samo izgradnje, ne samo obnove naše zemlje nego, paralelno sa tim, i u pravcu da se stvori nešto više no što smo imali, koje će omogućiti našim na-rodima takvo blagostanje za kakvim su oduvijek težili.

Tek je godinu dana što smo oslobodili svoju zemlju, a mi smo uspjeli za tako kratko vrijeme da stvorimo toliko da je narod imao ono što mu je bilo najpotrebnije.

Ja vas uvjeravam da su već danas stvoreni preduslovi da još snažnije krenemo u pravcu izgradnje i ostvarenja punog blagostanja. Drugovi i drugarice, vi ste vidjeli da smo mi poslije rata morali da pristupimo izvjesnim mjerama koje su ponekad možda bile i nepo-pularne. Razumije se da svi mi koji smo takve mjere morali dono-siti shvatamo da su takve mjere često teško padale onima koje su pogađale i da su se teško podnosile. Ali mi smo te mjere morali do-nositi. Mi smo morali uzeti tamo gdje je bilo nešto da bismo dali tamo gdje nije bilo ništa. Bilo je mnogo razorenijih krajeva nego što je vaš kraj i zato to treba razumjeti. Bosna je razorena sva, Herce-govina sva, Lika, Banija, Kordun. Tamo su ostale desetine i stotine hiljada žena i djece, starica i staraca, koji nisu imali nigdje ništa, ni krov nad glavom, ni hrane. To je bila jedna ogromna briga koju smo mi morali da prebrinemo, to je bio jedan ogroman zadatak koji smo mi morali riješiti. Zato smo mi ispočetka morali primjenjivati izvjesne mjere koje nisu bile najpopularnije, jer su bile u svojoj suš-tini oštre, ali potrebne i pravedne. Sada mi već možemo preći na blaže mjere.

Danas već ne treba strahovati da će sutra biti glad. I baš zbog toga smo dinijeli novu uredbu o otkupu žitarica koja je mnogo bla-ža od prijašnje, a koja određuje koliki prinos treba dati državi. Ova mjera treba da vam bude razumljiva iz razloga koji sam već pome-nuo. Ona treba da omogući ishranu onih krajeva u kojima ne bi bilo dovoljno hrane. A to može da se ostvari preko jednog centra, preko koga se stvaraju potrebne rezerve, da bi se tamo gdje treba, a gdje neće biti, moglo brzo dati i pomoći. Međutim, ta uredba o otkupu žitarica daje mogućnost seljaku da onim drugim dijelom pri-nosa koji mu preostaje kad namiri sve svoje domaće potrebe raspo-laže po svojoj slobodnoj volji. Kad namiri dio koji treba dati državi on može ostali višak da proda na slobodnoj pijaci ili kome hoće.

Danas vam ja mogu reći još nešto u vezi s otkupom žitarica.²⁴² Ja sam vam već kazao da mi idemo u pravcu ublažavanja izvjesnih mjera koje su u početku morale biti malo oštrije. To smo primije-

nili i kod pitanja otkupa. I tu smo mi u početku, da bismo mogli stvoriti potrebne rezerve hrane za ishranu krajeva koji je nisu imali, postupali energično. Za vrijeme otkupa žitarica bilo je izvjesnih nerazumijevanja od strane pojedinaca. To su bili rijetki slučajevi, ali bilo ih je. Tu je država primijenila prilično stroge mjere. Bilo je tim povodom i uhapšenih ljudi, dolazilo je do globe, do osude, pa i do konfiskacije. Razumije se da je pri tome bilo ponegdje i grešaka od strane organa mjesnih vlasti. Sada smo mi riješili – jer to sada možemo – da oprostimo ostatak svih tih kazni, a i ispravku grešaka gdje ih je bilo, a za koji dan će o tome pomilovanju biti podnesen zakon Skupštini. Svi će biti oslobođeni kazne koji nisu izvršili akt otvorene sabotaže i uništavali žito ili namirnice. Onome koga je zadesila konfiskacija biće vraćeno imanje. Mi to danas možemo da učinimo ne zbog toga što bismo se osjećali slabim, nego baš zbog toga što se osjećamo jakim, zbog toga što je narod jedinstven i složan. Zbog toga mi možemo preći preko krivica pojedinaca i želimo da to djeluje vaspitno. U novoj našoj državi, Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji, nema mjera koje bi imale osvetnički karakter, već vaspitni. I najstrože mjere u novoj Federativnoj Jugoslaviji imaju vaspitni karakter.

Drugovi i drugarice, ja sam eto govorio malo o raznim teškoćama koje postoje, o raznim mjerama koje smo preduzeli i o raznim nedostacima koje vi često vidite, koji postoje, ali koji se uklanjaju i kojih će sve manje i manje biti.

Drugovi i drugarice, ja vas danas pozivam s ovoga mjesta, gdje smo mi prije nepunih pet godina vodili tako tešku borbu, da prionemo svi na rad na obnovi, na ovaj stvaralački rad, u borbi za nešto više i bolje nego što smo imali prije rata. U tome radu ja vam želim mnogo uspjeha, a sa svoje strane i u ime svojih drugova obećavam vam da ćemo mi izvršiti sve zadatke, odgovoriti svim očekivanjima. Mi ćemo ih ostvariti i uložićemo maksimalne napore da bismo zaista stvorili ono što naši narodi žele.

»Борба«, 9. јул 1946.

[NARODNOJ SKUPŠTINI FNRJ –] OBRAZLOŽENJE
PREDLOGA ZAKONA O OPŠTEM POMILOVANJU
KRIVACA IZ UREDABA O OTKUPU
POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA²⁴³

Poslije oslobođenja cijele naše države jedan od najkrupnijih zadataka koji se postavio pred našu narodnu vlast bio je neodložan zadatak da se pomogne opustošenim krajevima i gradskom stanov-

ništvu snabdijevanjem potrebnom hranom i najnužnijim dijelovima odjeće. Narodi koji su pokazali toliko herojstvo u ratu i koji su toliko stradali za slobodu nisu smjeli da budu žrtva gladi i bijede. Otuda je narodna vlast preduzela niz privrednih i zakonskih mjera da se opustošeni krajevi i naši gradovi obezbijede hranom i najnužnijim potrebama u pogledu odjeće. U tom cilju bile su donijete uredbe o otkupu hljebnih žita, vune i uljanog sjemena.

Izvjeshni pojedinci, većinom nesvjesni ljudi, nisu razumijeli svu važnost rješenja ovog zadatka i nisu se odazvali svojim zakonskim dužnostima i obavezama općenarodne solidarnosti. Umjesto da predaju viškove proizvoda državi, oni su ih prikrivali i čak uništavali. Njihov broj u cijeloj državi nije veliki. Ali razumljivo je da je protiv njih morala biti primijenjena zakonska sankcija u obliku kazni za krivice koje su počinili.

Zahvaljujući privrednim mjerama vlade, stvaralačkom elanu narodnih masa i zadovoljavajućem tempu obnove naše privrede, vlada FNRJ je bila u stanju da postavi novi sistem u otkupu poljoprivrednih proizvoda. Po novim uredbama koje su donijete za ekonomsku 1946. godinu proizvođači žitarica i vune predaju državi samo određene viškove koji im ostanu preko znatnih količina koje imaju pravo da zadrže ne samo za prehranu svojih domaćinstava i za sjeme nego i za slobodno raspolaganje. Uvođenje prvih novih mjera naše privredne politike je dokaz da smo pozitivno riješili prvu borbu s glađu i nemaštinom i da su naše narodne mase obezbijedene hljebom, a sve više i odjećom.

Uzimajući u obzir ove nove momente, kao i činjenicu da su se prilikom primjene ranijih uredbi potkrale izvjesne greške, smatrao sam za opravdano da predložim vladi da se podnese Narodnoj skupštini projekat zakona o pomilovanju krivaca koji su se ogriješili o propise Uredbe o otkupu i prometu hljebnih žita, vune i uljanog sjemena. Vlada je ovaj prijedlog prihvatila.

Pomilovanje koje ovaj zakon predlaže je opće i odnosi se na sva lica koja su kažnjena za prikrivanje viškova žita, vune i uljanog sjemena. Ono se ne odnosi samo na onaj mali broj pojedinaca koji su zlonamjerno iz saboterskih motiva uništili viškove da ih ne bi predali državi, odnosno našim građanima koji su bili u opasnosti od gladi. Svi ostali krivci se oslobađaju daljeg izdržavanja kazni, tako da se ponovo vraćaju svome radu i svojim kućama. Neizvršene kazne i neizvršeni dio izrečenih kazni neće se sa stupanjem na snagu ovog zakona dalje izvršavati. Obustavlja se svaki krivični postupak po krivicama obuhvaćenim ovim pomilovanjem i novi krivični postupak po ovom osnovu ne može se više započeti. Odlika ovog pomilovanja je u njegovoj širini, koja obuhvata i vraćanje konfiskovanog imanja osuđenim licima. Razumljivo je da se ne mogu vratiti

konfiskovana imanja u onim vrlo rijetkim slučajevima u kojima su počinjene krivice predstavljale veću društvenu opasnost.

Cilj je prijedloga ovog zakona da se pomilovanje sprovede brzo, pravično i zakonito. Nadležni sreski sudovi su po službenoj dužnosti obavezni da sprovedu pomilovanje. Osim toga, zakon utvrđuje pravo osuđenih lica da sama podnose zahtjev da se na njih primijeni pomilovanje ukoliko eventualno sud to ne bi učinio. U ovim slučajevima protiv odluka suda uspostavljeno je pravo na žalbu, koje je jedno od važnih sredstava u rukama građana za zaštitu njihovih na zakonu osnovanih prava i interesa, kao i za učvršćenje naše demokratske zakonitosti.

Prijedlog ovog zakona o pomilovanju je samo još nova potvrda moralno-političkog jedinstva naših narodnih masa i njihove tijesne povezanosti s novom državom, što znači i novi dokaz čvrstine naše mlade republike. Zahvaljujući ovim okolnostima, mi smo u stanju da pređemo preko krivica i privremenih ogrešenja pojedinaca o zakone i da, ukidajući dalje vršenje zakonske represije, postavimo kažnjavanje kao vaspitno sredstvo. U našem narodnom pravu kazne nemaju samo represivni karakter; one su prije svega sredstvo vaspitanja i prevaspitavanja građana u cilju ostvarenja jedne nove, demokratske, narodne solidarnosti, u kojoj nema i ne može biti suprotnosti između prava i dužnosti građana i interesa zajednice.

Uvjeran da će ovaj zakon imati vaspitni karakter u ovom smislu, kao i da će još više doprinijeti održavanju i razvijanju građanske svijesti naših poljoprivrednih proizvođača međusobnim obavezama svih narodnih slojeva prema narodnoj državi koja će se izraziti u disciplinovanom i tačnom izvršenju ovogodišnjeg otkupa poljoprivrednih proizvoda, predlažem da se ovaj prijedlog stavi na dnevni red Narodne skupštine u nastavku njenog prvog redovnog zasijedanja.

11. jul 1946.

[Beograd]

Predsjednik vlade FNRJ
i ministar narodne odbrane
maršal Jugoslavije
Josip Broz Tito

Tito u Skupštini, str. 63–64.

GOVOR ODRŽAN U PODGORICI 13. JULA 1946. NA DAN USTANKA NARODA CRNE GORE²⁴⁴

Drugovi i drugarice! Koristim ovu priliku da vam zahvalim na veličanstvenom i srdačnom dočeku koji ste priredili meni i mojim saradnicima. Pozdravljam vas u ime Savezne vlade i u ime boraca Jugoslovenske armije, jer među vama ima i mnogo onih koji su se

vratili iz njenih redova na miran rad i izgradnju. Prolazeći kroz Sandžak, od Prijepolja pa dovdje, vidjeli smo tragove teških prošlih borbi koje smo vodili u toku minule četiri godine. Porušena sela, popaljene kuće, majke, žene i sestre u crno zavijene – sve to potvrđuje herojsku borbu koju su naši narodi vodili, u konkretnom slučaju – koju je vodio crnogorski narod.

Godine 1942. u proljeće ja sam se s mojim drugovima i s najboljim sinovima Crne Gore povlačio pod nadmoćnim pritiskom neprijatelja, okupatora i domaćih izdajnika.²⁴⁵ Godine 1943. vratili smo se,²⁴⁶ ne slabiji, nego, naprotiv, mnogo jači, jer su se u redove boraca onih brigada koje su bile stvorene od srpskih i crnogorskih sinova ulivali novi borci, sinovi hrvatskog naroda, Like, Dalmacije i Korduna, sinovi junačke Bosanske krajine, Bosne i Hercegovine, popunjavajući redove onih koji su pronosili bratstvo i jedinstvo kroz sve krajeve gdje su se borili.²⁴⁷ Mi smo se vratili 1943. Vi ste bili očevici našeg povratka. Ali vi niste mogli primijetiti na prorijeđenim redovima crnogorskih boraca neku iznemoglost ili patnju. Naprotiv, mogli ste, poslije dugotrajnih i natčovječanskih borbi, primijetiti u njihovim očima odsjev heroizma, odsjev junaštva, riješenosti da se izdrži do posljednje kapi krvi, do posljednjeg čovjeka.

Medutim, i 1943. godine neprijatelj je otpočeo sveopći napad protiv nas.²⁴⁸ Mi smo se ponovo morali povlačiti pod još težim okolnostima nego što je bilo 1942. godine. Neprijatelj je ponovo mislio da će nas uništiti u crnogorskim planinama, ali se ljuto prevario. Mi smo morali privremeno da odstupimo, da sakupimo nove snage i da se ponovo vratimo. I mi smo se vratili iste 1943. godine,²⁴⁹ da se više nikad odavde ne krenemo. (*Dugotrajno odobravanje i klicanje: »Živio maršal Tito!«*) Ova borba predstavlja herojsku epopeju svih naših naroda. Ona isto tako predstavlja herojsku epopeju crnogorskog naroda, na koju on i te kako može biti ponosan. Moram da vam kažem da je u ovoj veličanstvenoj borbi crnogorski narod, iako malen, dao velike žrtve. On je dao velike žrtve u ljudstvu na oltar slobode i nezavisnosti, dao je najbolje svoje sinove i kćeri. A dao je i velike materijalne žrtve. Evo porušene Podgorice,²⁵⁰ evo porušenih mnogih manjih mjesta i sela! Sve to svjedoči o tome da crnogorski narod nije žalio ništa kad su bile u pitanju njegova sloboda i čast.

Htio bih da podvučem ovdje i jednu drugu stvar. Htio bih da kažem da oni koji danas osporavaju zakonita i čovječanska prava naših naroda treba da vide tragove ove veličanstvene i uporne borbe, koja je bila sastavni dio borbe čitavog slobodoljubivog čovječanstva protiv njegovog najvećeg neprijatelja. (*Burno odobravanje.*) Oni koji danas osporavaju ta prava našim narodima trebalo bi da vide sve to. Mi ne tražimo da nam oni vrate ono što smo dali u ljudstvu.

To ne može niko nadoknaditi. Ali tražimo da nam se materijalno nadoknadi bar nešto od onoga što su uništili naši zajednički neprijatelji. Kod njih, međutim, poslije zajedničke pobjede, nema razumijevanja za zakonita prava njihovih najvjernijih saveznika, a ima smilovanja i simpatija prema onome koji je bio naš zajednički neprijatelj. (*Dugotrajno odobravanje.*) Može li to u našim srcima da ostavi neke tragove koji bi pokazivali da mi vjerujemo u neko iskreno savezništvo poslije rata? Ne može. Savezništvo se u ratu zaista pokazalo čvrsto. Ali savezništvo u miru ne odgovara onome koje je bilo u ratu. U čemu se vidi pravi prijatelj i pravi drug ako ne u tome što će pomoći onome koji je najviše postradao? A mi takvo razumijevanje ne vidimo na toj strani.

Vi ste vidjeli i znate da se moramo poslije rata boriti, stopu po stopu, za naša prava, isto onako kao što smo se, stopu po stopu, morali boriti za slobodu i nezavisnost naše zemlje. Razimije se, to kod nas ne može da stvori raspoloženje, ljubav, koju uvijek ističu i često nam prebacuju da je kod nas nema.

Ja bih, drugovi i drugarice, htio ovom prilikom da vam kažem još jednu stvar. Naši neprijatelji su nam uništili ogromna dobra. Mi ćemo jednoga dana, iako za naše potrebe nema razumijevanja na strani, ipak sve to sagraditi. Mi smo to čvrsto riješili. I neka niko ne misli da ćemo zbog toga što se sada nalazimo u teškom ekonomskom stanju ma i najmanje popustiti i žrtvovati izjesne tekovine naše velike i natčovječanske borbe. Mi nećemo nikad od toga odstupiti, pa ma morali svaku kuću i svaku ruševinu obnavljati i stvarati sami. Mi ćemo sami sve stvoriti, jer imamo i znanje, i volje i jedinstvo naroda. U toku minulog perioda borbe pokazalo se šta narod može da učini ako je jedinstven i ako ima vjeru. Naš narod je to dokazao u najvećoj mjeri.

Mogu ovdje da vam kažem da će naša Savezna vlada voditi brigu i o vama Crnogorcima i teškoćama s kojima vi imate da se sukobljavate na svakom koraku. Podgorica je porušena. Gradićemo je zajedno svi. Gradićemo je svi zajedno, jer je to naša dužnost, jer to zahtijevaju od nas žrtve koje je Podgorica dala. I mi ćemo to učiniti, to vam obećavam u ime Savezne vlade. (*»Živio maršal Tito! Živjela Savezna vlada!«*) Još jednom bih htio da vas pozovem da prionete što više i što čvršće na rad, više i čvršće nego do sada.

Čuvajte unutarnje jedinstvo koje je stvoreno u toku ove borbe, čuvajte ga kao zenicu oka, jer je ono zaloga da ćemo uspješno savladati sve teškoće!

Htio bih još nešto da vam kažem. Neću govoriti o izdajnicima, ali hoću da govorim o djeci onih čiji očevi nisu znali da cijene slobodu naših naroda. Ta djeca su naša. Ona su općenarodno dobro. Primite ih i prihvatite i budite im očevi i majke! To su naša djeca,

naša omladina, i mi ne smijemo ni na jednom koraku dozvoliti da trpe oni koji nisu ništa krivi. (*Dugotrajno odobravanje.*) Ni sin ni kći ne odgovaraju za djela očeva i majki. Oni su naši i mi ćemo se brinuti o njima. To vam stavljam na srce i neka bude naše geslo: djeca ne odgovaraju za očeve.

Želim vam, drugovi i drugarice, mnogo uspjeha u radu i mnogo sreće. A mi ćemo, ja vam to sa svoje strane obećavam, učiniti sve što je u našoj moći da vam pomognemo.

Da živi jedinstvo crnogorskog naroda! Da živi Narodna Republika Crna Gora! (*Dugotrajno klicanje maršalu Titu, Crnoj Gori i Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji.*)

*J. B. Tito, Izgradnja nove Jugoslavije, knj. II/2, str. 75–78 (ćir.)
»Борба«, 14. jul 1946.*

[GOVOR ODRŽAN NA CETINJU 13. JULA 1946. NA PROSLAVI DANA USTANKA U CRNOJ GORI²⁵¹]

Drugovi i drugarice, građani i građanke grada Cetinja! Trinaesti jul predstavlja historijski datum za narod Crne Gore. Trinaestog jula ispisana je najljepša stranica u historiji crnogorskog naroda. Toga dana crnogorski narod, vjeran svojim slavnim tradicijama borbenosti, slobodoljubivosti i pravde, uzeo je oružje u ruke da se odupre okupatorima. U Crnoj Gori je trinaestog jula buknuo sveopći narodni ustanak.²⁵² Po tome se razlikuje ustanak u Crnoj Gori od razvitka borbe u ostalim krajevima. Crnogorski narod ustao je kao jedan čovjek, ne misleći kolike će biti žrtve, jer je bio spreman da ih daje, ustao je zbog toga što je volio da se s oružjem bori i da izgine, ako je potrebno, u toj borbi, nego da poklekne pred mrskim okupatorima. (*Dugotrajno odobravanje.*) Njega je u tom veličanstvenom ustanku rukovodila i ona tradicionalna ljubav prema ruskom narodu, prema velikom Sovjetskom Savezu (*»Živio Sovjetski Savez!«*), za koga je znao da se uhvatio ukoštac s najvećom nemani, s najvećim neprijateljem Slovena, i ne samo Slovena nego i čitavog čovječanstva.

I po toj jedinstvenosti, po toj odlučnosti čitavog crnogorskog naroda, vaš ustanak je karakterističan za narodnooslobodilačku borbu u Jugoslaviji uopće.

Ali šta je bacilo ljagu na crnogorski narod?

Crnogorci, koji su tako reći čistili okupatora na svojoj zemlji, imali su nesreću da se u njihovim redovima našlo nekoliko izdaj-

nika.²⁵³ Odvajkada su kod pojedinih naroda postojale izdajice. Ali izdajice crnogorskog naroda, kao i izdajice srpskog i hrvatskog i slovenačkog naroda, premašaju sve koje poznaje historija naših naroda. No pitamo se – da li bi domaće izdajice, izdajice crnogorskog naroda, bile kadre da unesu razdor u redove one jedinstvene falange koja je bila u Crnoj Gori da nije bilo izdaje sa strane? Ne bi. Onih par izdajnika bili bi pregaženi i prezreni od samog crnogorskog naroda. Ali našli su se izdajnici sa strane, našle su se izdajice u Londonu,²⁵⁴ koje su preko svog ministra, tada još pukovnika Draže Mihailovića, slale ovamo svoje emisare da unesu smutnju u redove crnogorskih boraca, da zabiju nož u leđa crnogorskom narodu.²⁵⁵ Glavnu krivnju nose oni u Londonu, zatim njihov eksponent Draža Mihailović i svi oni koji su podlo kovali planove već 1941. godine da spriječe oslobodilačku borbu naroda Jugoslavije. (*Dugotrajno odobravanje.*)

Šta pokazuje danas proces protiv Draže Mihailovića i njegovih saradnika?²⁵⁶ On pokazuje čvrsto jedinstvo i istovjetnost gledišta reakcije u našoj zemlji i u inostranstvu. Već 1941. godine kovao se čudovišni plan kako bi se spriječila oslobodilačka borba naroda Jugoslavije, jer su neprijatelji naših naroda vrlo dobro znali da se radi o borbi koja ima za cilj uništenje onog starog koje je dovelo do katastrofe stare Jugoslavije.²⁵⁷ I baš zato oni su se ujedinili i vodili zajedničku borbu. Vi ste vidjeli da je na tom procesu došlo do punog izražaja to jedinstvo. Draži ništa nije smetalo da se veže s krvnikom Srba Pavelićem; Draži ništa nije smetalo da se poveže sa Stepincem, s glavom katoličke crkve u Hrvatskoj;²⁵⁸ Draži ništa nije smetalo da bude špijun, još i prije rata.²⁵⁹ Takvog su eksponenta našli oni koji su kovali urotu protiv naroda Jugoslavije i pomoću njega sprovodili strašna nedjela nad srpskim narodom i drugim narodima Jugoslavije.

Šta onda dokazuje veličanstvena pobjeda koja je postignuta protiv svih tih neprijatelja? Ona dokazuje da je narod kroz četiri godine borbe zaista morao da daje strahovite žrtve da bi spriječio ostvarenje planova koje su iskovali okupatori, domaći izdajnici i reakcija u inostranstvu. To u isto vrijeme dokazuje koliko je velika i značajna pobjeda koju su naši narodi, evo, izvojevali nad svim tim neprijateljima, koji su se na njih bili okomili. Kad ih počnemo brojiti, ima ih vrlo i vrlo mnogo. Kad pomislimo kolike su bile njihove snage, ne samo brojčane nego i u tehničkom pogledu, onda možemo shvatiti svu zamašnost veličanstvene borbe koju su narodi Jugoslavije vodili i u kojoj je u prvim redovima učestvovao crnogorski narod, u kojoj je crnogorski narod dao velike i dragocjene žrtve.

Reakcija ni danas ne miruje. Ona je pretrpjela poraz na bojnopolju. Ona je pretrpjela glavni poraz na političkom polju. I tu smo mi pobijedili. Ali ona ne miruje. Ona dalje radi, i to i ova unutra,

kao i ona iz inostranstva, u cilju da napakosti vlastitoj zemlji. Stav koji zauzima reakcija po životnim pitanjima Jugoslavije, kao što je, na primjer, pitanje Istre, Trsta, Slovenačkog primorja i tako dalje, potpuno je identičan sa stavom međunarodne reakcije. Tu se naša reakcija pokazala duboko anacionalnom. Njoj su glavni njeni lični interesi, njoj je glavno kako da se dočepa vlasti, pa ma to bilo i pomoću đavola, samo da ona ponovo sjedne na grbaču naroda. Ona bi zbog tih svojih ličnih interesa bila spremna dati tuđinu još neki komad okrvavljenog i izmučenog tijela naše zemlje.

Danas je potrebno da imamo čvrsto zbijene redove, potrebno je da budemo budni unutar naše zemlje, da budemo budni čak i unutar naših redova da se u njih ne bi uvukao neprijatelj. Budnost je potrebna zbog toga što se naša reakcija ne žaca biti običnim agentom tuđinu i služiti njegovim interesima na štetu naših naroda. Moramo biti budni zbog toga što neprijatelji nove Jugoslavije, baš preko te domaće reakcije, pokušavaju spriječiti svim sredstvima privredni razvitak naše zemlje, njenu obnovu, njezin napredak. Možemo da vidimo da je naša reakcija počela da se pokriva plaštom demokratije. (*»Dolje reakcija!«*) Evo, na primjer, branilac na procesu optuženog Draže Mihailovića, koji je, čini mi se, član Demokratske partije – pogledajte njegovo mišljenje, njegovu ideologiju.²⁶⁰ On je branio Dražu Mihailovića. Branili su ga i drugi, ali ga on nije branio s pravilnog stanovišta. Njemu nije važno da li je njegova odbrana moralna ili nije. Iz njegove odbrane izdaje izbija neodoljiva mržnja prema narodu. On je branio Dražu sa svog reakcionarnog, duboko nenarodnog stanovišta. Branio ga je sa stanovišta neprijatelja naroda. Za njega nisu važne stotine i hiljade, desetine hiljada žrtava, za koje odgovaraju Draža i njegovi saradnici. Za njega sve to nije važno. Svjedoci s rupama na prerezanim grlima koji su se pojavili pred sudom nisu za njega važni. Njemu je važna njegova reakcionarna ideologija, koja se sastoji u tome da narod nije smio onda da se diže na oružje, jer ga na to nije pozvala izdajnička vlada u Londonu. On je tako postavio stvari. A zatim: ako su partizani smjeli da stvaraju svoju vojsku, zašto ne bi smio i Draža Mihailović da stvara svoju »vojsku u otadžbini«, bez obzira protiv koga ona ratuje, pa ma ratovala i protiv sopstvenog naroda? On je, kaže taj takozvani branilac, imao pravo, jer je postojala takozvana zakonita vlada u Londonu. To je ideologija ne samo branioca Joksimovića, nego i drugih Joksimovića, koji se kriju pod demokratskim plaštom.

Kad znamo i vidimo ovakva gledišta danas, poslije toliko krvi i žrtava, poslije tako jasnih dokumenata izdaje, kad vidimo da se oni ne žacaju da o toj izdaji govore kao o nečem zakonitom, onda nam je isto tako jasno i nešto drugo: mi ne možemo imati samilost prema takvim ljudima. Mi ih ne možemo trpjeti u našim redovima.

Ovdje hoću da kažem da to nisu samo ljudi kao što je Joksimović, da se ne radi samo o ljudima njegove boje, nego da ima ljudi i drugih boja, koji se isto tako kriju pod plaštom demokratije. Ima ljudi koji su se uvukli u Narodni front ne da bi unutar Fronta priložili svoje snage za dobro naroda, nego da bi iznutra rovarili, da bi unijeli smutnju. Tu se mahom radi o pojedincima koji su u Narodni front došli nedavno. Naši narodi su u Narodnom frontu odavno, a pojedinci koji pretenduju da budu vođe naroda došli su nedavno. Ako ti ljudi smatraju da naša vojska ne mora biti obučena, jer je to po njihovom mišljenju na štetu naroda, ako ti ljudi smatraju da je na štetu naroda što su oficiri naše Narodnooslobodilačke vojske – koji su se kalili u svojoj sopstvenoj krvi na bojištima – obučeni kao oficiri, onda to nisu prijatelji ni Narodnog fronta, ni naroda, a kamoli naše Armije. A evo, takvih ljudi ima i u Narodnom frontu. (*»Dolje s njima!«*) Šta to znači? To znači odvratnu demagogiju i ništa drugo. To nije ništa drugo nego podla protivnarodna demagogija, kojoj nema mjesta u našim redovima.²⁶¹

Narod je zavolio svoju vojsku zbog toga što je ona duboko narodna, što je ona krv njegove krvi. Ona je sastavni dio naroda, ona je izrasla u veličanstvenoj borbi, u nju je narod poslao svoje najbolje sinove, pa čak i svoju djecu od 15 godina. To je narodna vojska i naš narod zna da je takva vojska njemu potrebna, jer ona treba da brani njegove tekovine. A onaj koji smatra da danas treba baciti koplje u trnje, taj ima izvjesne račune. Njemu nije u računu da postoji naša vojska. On bi htio da mi nemamo vojsku. On bi to htio, jer se nada da ćemo se mi sami razoružati i onda postati plijen sviju i svakoga. No naš narod nikada neće dati oružje iz svojih ruku, jer ga je svojim sopstvenim rukama uzeo ustavši u borbu, i on će ga čuvati i braniti ono za šta je svoju krv dao.

Da se osvrnemo s nekoliko riječi i na druge nijanse te naše unutrašnje reakcije, čija su gledišta potpuno identična s onima koje sam ovdje nabrojao. U Hrvatskoj – pod imenom HSS, pod imenom katoličke crkve – okuplja se hrvatska reakcija, okuplja se i nastoji svim sredstvima koja joj stoje na raspoloženju da onemogući normalan razvitak poslije ovog velikog oslobodilačkog rata. Oni isto tako rade na tome da unesu ne samo kamen smutnje u sam hrvatski narod, ne samo da razbiju njegove redove, nego isto tako da ponovo izazovu mržnju između naroda hrvatskog i srpskog. I to je djelo međunarodne reakcije, isto tako kao i ono o kome sam malo prije ovdje govorio. I to je isto tako djelo one naše reakcije koja je pobjegla u inostranstvo. I to je djelo naše unutrašnje ujedinjene reakcije. Mislite li vi da između reakcije srpske, hrvatske, slovenačke reakcije i tako dalje, postoji kakva nacionalna netrpeljivost? Nešto kod njih postoji: puno jedinstvo u borbi protiv naroda. Oni jedinstveno

udaraju na Narodni front, na nesalomljivu silu koja je stvorena u ovom velikom ratu.

Šta je naš Narodni front, da li se on može nazvati samo front? Ne, to je nešto više. Naš Narodni front – to je savez radnika, seljaka i narodne inteligencije. To je jedinstveni, nesalomljivi savez. To je, prema tome, više nego što je narodni front, više nego obični front. Narodni front se nije stvarao u kancelarijama i kabinetima, on se nije stvarao po sporazumima na papiru, nego se stvarao odozdo, u najtežim danima historije naših naroda. On se stvarao na bojnopolju, on se stvarao u pozadini, on se stvarao i na neprijateljskoj teritoriji, gdje su se okupljali, na načine koji su im bili mogući, svi oni koji vole ovu zemlju. U tom frontu se nalaze svi koji vole Jugoslaviju kakva je danas, bez obzira na profesiju, na nacionalnost, na vjeru. To je jedan snažan nesalomljivi savez radnog naroda grada i sela – radnika, seljaka i poštene inteligencije, svih rodoljuba. I vidite, oni pojedinci o kojima je riječ, a moram da vam kažem da je takvih vrlo malo, ušli su u Narodni front s izvjesnom tendencijom. Oni su išli tamo gdje su vidjeli da su otišle mase, za koje su smatrali da pripadaju njima. Njima su uvijek bili potrebni glasači, oni i sada traže glasače. Oni su ušli unutra da bi razbili Narodni front. Oni ne mogu da shvate duboki prelom u životu naših naroda, ne mogu da shvate duboki preporod koji je nastao u našim narodima. Oni kažu da je Front bio dobar za vrijeme rata i prvih dana poslije rata. Ali sada, kažu, Front nije potreban, nego treba svak da nosi što ima. Oni misle da se od granitne stijene koja se zove Narodni front može nešto odvojiti. Oni to misle, ali se varaju. I sva njihova nastojanja svršiće se time što će se sami odbiti od te stijene i otići tamo odakle su i došli. Nama nisu u ovom veličanstvenom savezu potrebni oni koji smetaju, već samo oni koji rade.

Naš Narodni front je i te kako dobro položio ispit za vrijeme rata. On ga i te kako dobro polaže i danas, u vrijeme mirne izgradnje. Da li bi bili mogući uspjesi koje mi postižemo bez takvog jedinstva koje postoji unutar Narodnog fronta? Ne bi. Bez Narodnog fronta, bez bratstva i jedinstva naših naroda, uspjesi ne bi bili mogući. Oni su mogući samo zbog toga što narodi naših federalnih jedinica, ujedinjeni unutra i jedni s drugima, predstavljaju snažnu silu, kroz koju provijava veliki stvaralački polet i iz čije se sredine svakog dana izdižu sve bolji i bolji ljudi, koji nose taj elan i koji stvaraju čuda u današnjoj izgradnji, kao što su na bojnopolju stvarali čuda od herojstva. I zato možemo danas ovdje odgovoriti svima onima koji sanjaju o tome da će se taj Narodni front razbiti: ne može se on nikada razbiti, on će ostati jedinstven, jer je potreban narodu. On je potreban narodu i zbog toga što postojanje ovakvog jedinstva kroz Narodni front garantuje državu snažnu iznutra i

spolja. (*Dugotrajno odobravanje.*) Ovakvo jedinstvo naroda kroz Narodni front daje garanciju da ćemo moći da izvršimo sve zadatke koji stoje pred nama u izgradnji naše zemlje, u obnavljanju onoga što je porušeno i u stvaranju mnogo čega novog što naši narodi nisu imali, a što sada imaju mogućnosti da stvore. To je odgovor onima koji žele da unesu smutnju u redove naroda Jugoslavije.

A sada, drugovi i drugarice, nekoliko riječi o našim interesima koji se danas mjere na međunarodnoj vagi – da li ćemo ii nećemo postići da dobijemo ono što je naše. Radi se o Trstu, o Istri, Slovenačkom primorju. Naš je narod ušao u borbu na strani Saveznika i nije se cjenkao u onom strašnom času kada je trebalo dati sve od sebe, pa i svoje živote i imovinu. Nije se cjenkao i nije pitao: šta ćete vi nama dati zato što idemo u borbu? Naš narod je, ne cjenkajući se, dao sve od sebe, dao ogromne žrtve i ne gledajući na njih borio se i doprinio općoj savezničkoj stvari vrlo mnogo. I sada, poslije ovoga rata, ima među našim saveznicima nekih koji osporavaju naša nacionalna, naša čovječanska, naša životna prava.

Kad su u pitanju Slovenačko primorje, Istra i Trst, onda je tu u pitanju naša sopstvenost. Ako je ona do sada, do ovoga rata, bila pod tuđinom – to nije bila krivnja naših naroda. To je bila krivnja onih koji su nam naše oduzeli i dali Talijanima. To je bila krivnja onih koji isto tako i danas hoće da nas pocijepaju i nagrade onoga koji je bio napadač na našu zemlju. Ovdje nije riječ o tome da mi tražimo nešto tuđe, nije riječ o tome da mi tražimo nešto nemoguće. Ovdje je riječ o tome da mi tražimo samo ono što je naše i ničije više.

I, razumljiva stvar, ako pogledate borbu za zelenim stolom u Parizu vi ćete vidjeti da je na našoj strani samo onaj vječiti naš saveznik, historijski saveznik naših naroda, Sovjetski Savez, vidjećete da samo on brani naše interese i da kod ostalih saveznika nema razumijevanja za naše interese. Jedino Sovjetski Savez uporno, stopu po stopu, brani naše interese, dok kod ostalih saveznika mi ne nailazimo ni na kakve simpatije. Njihove simpatije i njihovi – kako ih oni često zovu – sentimentalni osjećaji jesu na strani pobijeđenih. Štaviše, vjerovatno će i s Njemačkom biti tako. Može li to u duši naših naroda ostaviti neke simpatije prema našim saveznicima? Ne može. Neka se niko ne čudi ako će srca naših građana, srca naših naroda, ona srca koja su kucala na bojnopolju takvom vjernošću za opću savezničku stvar, ako će ta srca biti ispunjena gorčinom prema onima koji nam nanose takve nepravde i osporavaju naša prava! (*Dugotrajno odobravanje.*) Razumije se, mi se nećemo složiti s rješenjem kakvo oni hoće. Ne možemo se složiti. Mi ćemo i dalje da branimo naša prava. Razumije se, odbrana naših prava ići će uvijek u granicama mogućnosti. Mi nikada nećemo učiniti nešto što

bi značilo neku avanturu ili neki razdor među narodima. Ali ćemo moralno ostati čvrsti u tom svom zahtjevu i branimo ga tako dugo dok jednog dana sva naša braća ne budu u okviru naše lijepe zemlje koja se zove Federativna Narodna Republika Jugoslavija. (*Snažno dugotrajno odobravanje i klicanje: »Trst je naš!«*)

Jugoslavija je stekla u ovom ratu velike simpatije i te simpatije koje prema nama ima čitav napredni svijet produžuju se i dalje sada, u ovom periodu. I sada, kad tražimo svoja prava, napredne snage svijeta na našoj su strani. One simpatišu zahtjevu koji postavljamo. Ali šta ćete, postoje sile koje sprečavaju da se realizuju ne samo naše težnje nego i zahtjevi onih koji su u ovom ratu bili zajedno s nama i zajedno se borili protiv zajedničkog neprijatelja. Ali baš te simpatije slobodoljubivog svijeta, simpatije naroda u savezničkim zemljama, ulijevaju nam vjeru da smo na pravom putu. Najbolje mjerilo opravdanosti naših zahtjeva baš i jeste raspoloženje demokratskog svijeta. To je i najbolje mjerilo da smo mi u pravu i mi ćemo to svoje pravo i dalje braniti. (*Opće odobravanje.*)

Drugovi i drugarice, neću ovdje ništa da proričem niti mogu da kažem što ćemo postići. Rješenje koje je donijeto već je prilično jasno. Ali mi ćemo produžiti svoju borbu i nastojaćemo da branimo svoja prava. Ali neka niko ne misli, ako bi tamo bilo doneseno takvo nepravedno rješenje koje ne bi zadovoljavalo naša prava i naše interese, da ćemo mi učiniti neke nepromišljene korake. To neće niko dočekati, iako sam duboko uvjeren da bi možda neko i želio da se istrčimo. Ne, mi smo navikli da budemo strpljivi, a uporni u svojoj borbi. Zato sam to htio da vam kažem, da se zna i da niko ne može da unese u narod neki nemir ili provokacije.

Jugoslavija se danas nalazi u punom poletu unutrašnjeg stvaralaštva, unutrašnje izgradnje. Ona danas nije više ono što je bila nekad – usamljena barka na uzburkanom moru. Ona ima oko sebe vjerne prijatelje i saveznike. Ona ima savez²⁶² s velikom i nepobjedivom silom – Sovjetskim Savezom. (*Dugotrajno odobravanje i klicanje: »Živio Sovjetski Savez!«*) Ona ima savez sa Sovjetskim Savezom, a taj saveznik omogućava nam mirni rad i mirni razvitak. Naši narodi znaju cijeniti veliku oslobodilačku ulogu Sovjetskog Saveza. Naši narodi znaju cijeniti Sovjetski Savez kao svoga zaštitnika. Naša zemlja ima savez i sa slovenskim zemljama – Poljskom i Čehoslovačkom.²⁶³ S ovim dvjema zemljama obnovljeno je staro prijateljstvo, i ne samo obnovljeno, već je mnogo jače nego što je ikada bilo. Ono je čvrsto, a naša zemlja i naši narodi uživaju u tim bratskim slovenskim zemljama velike simpatije i veliku ljubav. (*Poklici: »Živjelo jedinstvo slovenskih naroda na čelu sa ruskim narodom!«*) Mi smo juče stvorili Ugovor o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći sa susjednom Albanijom.²⁶⁴ Albanski narod voli Jugoslaviju kao što ju-

goslovenski narodi vole Albaniju. Zasvagda je uklonjen onaj kamen smutnje koji je postojao između naših zemalja. Stvoren je – ne samo na papiru – Ugovor o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći. To je iskreno prijateljstvo, ono je izraz težnji i naroda Albanije i naroda Jugoslavije. I tu je Jugoslavija dobila jednog vjernog saveznika, koji je još u toku ovoga rata stao na njenu stranu i koji je gotov da ide s nama i dijeli zajedničku sudbinu. S bratskom Bugarskom su naši odnosi odlični. Specijalni položaj bugarskog naroda onemogućava da odnosi dodu do punog izražaja.²⁶⁵ Ali nije daleko čas kada će i bugarski narod moći potpuno slobodno da odluči o svojim željama i tada će se riješiti kakvi će biti odnosi između Bugarske i Jugoslavije. Da će ti odnosi biti čvrsti, da će oni biti nesalomljivi – to je već danas jasno. Isto tako i s drugim zemljama u našem susjedstvu, kao s Rumunijom, naši su odnosi najbolji. Naši su odnosi zaista prijateljski i srdačni i oni se sve više produbljuju i popravljaju.

Eto, kao što vidite, drugovi i drugarice, Jugoslavija je u toku jedne godine, baš blagodareći svojim velikim žrtvama i svojim velikim zaslugama u ovoj veličanstvenoj borbi, brzo stekla mnogo prijatelja, čvrsto se s njima povezala i stvorila sve preduslove da se nesmetano, bez ikakve opasnosti izvana, razvija onako kako su naši narodi željeli, onako kako su željeli oni koji su pošli u borbu i dali svoje živote.

Nama je samo žao, kao što rekoh, što ne nailazimo na razumijevanje kod nekih naših saveznika u ratu. Ali to ne znači da mi ne želimo da i odnosi s tim državama budu bolji nego što su danas. Mi smo uvjereni da će narodi u tim zemljama nastojati i uspjeti da te zemlje ocijene Jugoslaviju onako kako ona zaslužuje i vjerujemo da će naši odnosi i s njima u najskorijoj budućnosti biti najbolji.

Eto, drugovi, sve to stečeno je u oslobodilačkoj borbi. Eto, to je rezultat, kod vas – 13. jula, to je rezultat 7. jula u Srbiji, to je rezultat ustanka u svim našim federalnim jedinicama, to je rezultat uporne borbe, natčovječanskih napora i žrtava naših naroda.

Šta bi s nama danas bilo da se naši narodi nisu latili oružja 1941. godine i oprali sramotu koju su im nanijeli unutrašnji izdajnici? Bili bismo igračka u rukama raznih imperijalističkih sila. Ali danas nismo ničija igračka. Mi smo slobodna nezavisna zemlja, čvrsta iznutra, sagrađena na novim socijalnim i političkim temeljima, povezana s velikim iskrenim saveznicima. Mi smo čvrsto riješeni da s našim vjernim saveznikom Sovjetskim Savezom i u miru idemo zajedno isto tako vjerno kao što smo išli i u ratu. (*Odobranje.*) Nikada niko neće moći da pokoleba savez, da pokoleba prijateljstvo, da oslabi ljubav koja postoji između nas. U ratu smo išli zajedno. Idemo zajedno i u miru. Naša je sudbina povezana i s ostalim bratskim slovenskim zemljama. Riješeni smo da branimo svoje, riješeni

smo da se borimo za mir. To je ono što narodi Jugoslavije hoće i kod čega će ustrajati. (*Poklici: »Živio maršal Tito!« Dugotrajno odobravanje.*)

*J. B. Tito, Izgradnja nove Jugoslavije, knj. II/2, str. 79–90 (ćir.)
»Борба«, 16. jul 1946.*

KARDELJU [EDVARDU, POTPREDSJEDNIKU
SAVEZNE VLADE FNRJ]

Slažem se da ide jaka delegacija u Pariz, i slažem se za ljude koje si javio depešom.²⁶⁶ Stručna lica odaberite najbolja koja možete. Teritorijalne zahtjeve prema Mađarskoj nećemo postaviti. Mi imamo riješiti s njima pitanja i izvjesnu pograničnu razmjenu stanovništva, upravu nad vodnim instalacijama i transfer onih koji su sarađivali s okupatorom.

Sve to možete pokušati prethodno u Budimpešti. Plaćanje reparacija mi ćemo protegnuti na 8 godina.

Oko 20. dođi u Split, jer ću biti tamo i donesi sav materijal sa sobom. Tvoj put u Split i naš boravak tamo drži u tajnosti.

15. jul 1946.
[Cetinje]

Tito

*A-CK SKJ, Zbirka depeša CK KPJ,
depeša br. 13.*

[INŽ. NIKOLI] PETROVIĆU, [MINISTRU SPOLJNE
TRGOVINE I SNABDIJEVANJA SAVEZNE VLADE FNRJ]

Javite odmah detaljnije zbog čega je stornirano 13 brodova hrane za Jugoslaviju.²⁶⁷ Preko Ministarstva spoljnih poslova treba tražiti objašnjenje od američanske vlade. Istovremeno uložite protest, a Min[istarstvo] spolj[ne] trgovine [da] zatraži po tome objašnjenje od centralne Unre u Jugoslaviji.

Obavijestite nas šta je sa Sergejčikom [Mihailom, direktorom Unre za Jugoslaviju]. Pokušajte da saznate da to nije neka vrsta rep-

resalija i zbog čega. Treba takođe vidjeti neće li se umjesto te hrane dati možda neki drugi artikli. O svemu obavijestite nas što prije.

21. jul 1946.
[Dubrovnik]

Tito

*A-CK SKJ, Zbirka depeša CK KPJ,
depeša br. 13.*

[IZ RAZGOVORA ODRŽANOG 21. JULA 1946.
S DELEGATIMA ANTIFAŠISTIČKIH ORGANIZACIJA
DUBROVNIKA]

Obilazeći Dalmaciju, drug Tito je 21. jula 1946. imao duži susret s delegatima antifašističkih organizacija Dubrovnika i okoline. U razgovoru s njima on je, između ostalog, rekao:

Jedan od naših važnih uspjeha jeste potpuna stabilizacija dinara, koji danas spada u najčvršće monete u Evropi. Priznato nam je ono zlato koje je bilo u inostranstvu,²⁶⁸ ali stvarna podloga dinara su čvrsto povjerenje naroda i ogromni rad, koji je narod već do danas dao. Inače, emigrantska vlada potrošila je od toga novca 22 miliona dolara u zlatu na propagandu protiv naroda i na pošiljke Draži Mihailoviću. Zamislite koliko je to ogromna suma koja je utrošena na četnike! To je propalo, i to nećemo dobiti. Toga smo morali da se odrekemo. Novac koji je davan emigrantskoj vladi u ono vrijeme s pravnog gledišta nije se smio dati, pa ipak nam je stavljen uslov da priznamo obaveze emigrantskih vlada i mi smo te obaveze primili. Na taj način je našoj državi pričinjena ogromna šteta.

Ali, pored svih ogromnih materijalnih žrtava koje je naša država pretrpjela u toku ovoga rata, ne samo iznutra nego i spolja, ona je stekla ogromne moralne vrijednosti koje se nikakvim zlatom ne mogu mjeriti.

To što je stekla naša država, naš narod – to je ono što je vječno, to je neprolazno. Borili su se naši narodi. Stali su na stranu onih koji su se borili za slobodu, za pobjedu nad fašizmom, nad njemačkim, talijanskim i drugim osvajačima – bez obzira na to što obični ljudi tada nisu znali ko će pobijediti. Naši narodi su gledali na čijoj je strani pravedna stvar. Borili su se ne gledajući na žrtve koje daju. I dali su velike žrtve i zadobili ugled koji danas imaju.²⁶⁹

Prelazeći na pitanje Trsta, maršal Tito je rekao:

Možete da zamislite kako je nama bilo teško da se 1945. godine povlačimo iz Trsta. Do posljednjeg časa čovjek je morao da misli

šta da radi. Ipak smo se povukli, jer nismo htjeli da dođe do sukoba. Ali su oni pogazili ugovor koji smo zaključili tom prilikom.²⁷⁰ Mi smo se sporazumjeli da u Zoni »A« ostanu mjesne narodne vlasti, da ostanu narodni sudovi i da se oni njima služe. Pored toga, ugovorom je bilo predviđeno da se u tu zonu ne smije pustiti nijedan Talijan iz Italije, da se ne smiju primati u službu Talijani iz Italije, da se u tu oblast ne smiju pustiti Andersovi Poljaci²⁷¹ – o svima detaljima smo se dogovorili i sve je bilo potpisano. Ali oni se toga nisu držali.

Eto, tako sada izgleda to pitanje. Ono će u skoroj budućnosti biti definitivno riješeno, a ja vjerujem da će naš narod shvatiti da nije bilo moguće učiniti ništa više nego što smo učinili da bismo postigli naše zahtjeve.

Vjerujem da i vi mislite da niko drugi ne bi mogao više da učini. Mi smo se tu borili za svaku stopu zemlje i nismo popustili i sada ne popuštamo, i to ne zbog nekih političkih motiva, ne zbog toga, kao što bi neko rekao, da bismo našu unutrašnju situaciju poboljšali za sebe. Nama to nije potrebno. Mi to radimo zbog toga što je to naše, a naše je sve do Tržića i nepravedno je da to što je naše ne bude kod nas.

Nama se ta teritorija ne osporava zbog nekog principa pravednosti, jer je pravo na našoj strani, nego s tendencijom da se tamo stvori baza za buduće nadiranje i uticaj nekih velikih sila. Zato će tu biti vječiti kamen smutnje.

Mi ćemo se na mirovnoj konferenciji boriti da popravimo liniju o kojoj su se sporazumjela četiri ministra inostranih poslova. Na Konferenciji ministara inostranih poslova mi nismo mogli da učestvujemo i nismo mogli da branimo svoja prava. Ministar inostranih poslova Sovjetskog Saveza Molotov borio se za našu pravednu stvar koliko je mogao, ali je morao da popusti da ne bi došlo do sloma konferencije.²⁷²

Jedan član delegacije je rekao: »Da su bar Francuzi, kao naši prijatelji po tradiciji, bili za pravedno rješenje, onda bi odnos bio dva prema dva.«

Međutim – nastavio je drug Tito – eto kako je bilo s tim tradicionalnim prijateljstvom na toj konferenciji. Ja sam inače jednom njihovom generalu, kada je pomenuo to tradicionalno prijateljstvo, rekao da ćemo vidjeti prijateljstvo Francuske onda kada oni budu glasali da Trst bude naš. O tome će se rješavati na mirovnoj konferenciji koja počinje za koji dan.²⁷³ A na toj mirovnoj konferenciji 21 države Jugoslavija će biti ravnopravan član. Na njoj će našu državu predstavljati jaka delegacija, koja će snažnim argumentima braniti naše zahtjeve. Naši argumenti su nepobitni. Mi ćemo na mi-

rovnoj konferenciji vidjeti da li će pravda uzdrmati savjest država učesnica i da li će one stati na našu stranu. Ja još ne gubim nadu da će se ova stvar popraviti. A u krajnjoj perspektivi – Trst će ipak jednoga dana biti kod nas.

Govoreći o ugovorima koje je naša država sklopila sa Sovjetskim Savezom i drugim bratskim i prijateljskim zemljama, drug Tito je rekao:

Ti ugovori koristiće ne samo obezbjeđenju naše zemlje nego i njenom razvitku i ekonomskom napretku uopće. Naime, mi smo tim ugovorima izbjegli posljedicama ekonomskih represalija izvjesnih velikih sila, koje pokazuju tendenciju da na nas vrše ekonomski pritisak.

To je staro oružje prema manjim državama koje žele da se sa njima govori kao s ravnopravnima. Mi smo sada izvan te zone ekonomskih represalija. Blagodareći ugovorima koje imamo sa Sovjetskim Savezom, Poljskom, Čehoslovačkom i Albanijom – potpuno smo osigurani i u mogućnosti smo da u tim državama nabavljamo sve što nam treba, kao i da prodajemo njima svoje proizvode.²⁷⁴

Mi ćemo trgovati i s drugima koji to hoće. A ako neko neće, mi tu ne možemo ništa. Mi od toga nećemo i ne možemo imati štete – štetiće samo oni, jer su oni s nama mogli da vrše jednu živu trgovačku razmjenu. Ali, mi ne možemo da dozvolimo da nam se s mašinama i pomoćima nameću i njihove koncepcije, da se na nas politički utiče. To mi nećemo.

*J. B. Tito, Izgradnja nove Jugoslavije, knj. II/2, str. 91–94 (ćir.)
Борба», 22. jul 1946.*

[RAZGOVOR ODRŽAN 22. JULA 1946. S OMLADINCIMA DUBROVNIKA²⁷⁵]

Između elemenata koje ste vi ovdje pomenuli – klerofašista, naklonjenih četnicima i ustašama, i reakcionara nema nikakve razlike, sve je to jedno te isto. Ali, kada se radi o omladini, onda treba da znate i zapamtite – od vas zavisi kuda će ići omladinci koji još nisu s nama i na koje se vrši tako štetan uticaj. Omladinu treba vaspitavati u trudoljubivosti, u plodnom radu, ali joj u isto vrijeme treba dati sve što joj je potrebno kao omladini. Ne treba kruto postavljati stvari, jer ako se negdje omladini budu davali samo krampovi i lopate, niko tamo neće ići. Za omladinu treba organizovati i razne

društvene igre, sport, horove, i sve to u jednoj formi koju u prvom redu sami vi omladinci treba da nadete. Razumije se da te igre ne smiju biti onakvog karaktera kao što je to bilo ranije. One se ne smiju izroditi u nešto što kvari čovjeka, već treba da ga čine plemenitijim. Njima treba davati karakter koji oplemenjuje. Da bi stvorili potrebna sredstva za to, nemojte sakupljati dobrovoljne priloge, nego organizujte priredbe razne vrste. Sada za vaše priredbe ima dosta materijala, novih lijepih pjesama i igara. To je naročito važno za vas omladince iz Dubrovnika. Sva vaša omladina treba da bude organizirana i okupljena, da ima svoje određene ciljeve i zadatke, jer ovdje dolazi na odmor velika masa radnika i stranaca, koji kod vas treba nešto da vide.

Inače, danas se pitanje klerofašista i reakcionara uopće, u odnosu na omladinu, postavlja ovako: jesi li ti za FNRJ, jesi li za ovaj veliki moćni savez, jedinstveni savez čitave napredne omladine Jugoslavije, ili si za nešto drugo? Ako si za nešto drugo, znači ti nisi za Jugoslaviju ovakvu kakva je danas. To, dalje, znači da si ti protiv nas, a na strani onih mračnih sila koje su i dalje protiv novog koje mi stvaramo. Eto, tako stvari treba postavljati i objašnjavati omladini da ono što im se s te druge strane daje nije tako naivno, već da ima i svoje drugo značenje. Kada bi se tu radilo samo o pjevanju, s vremena na vrijeme, onda to i ne bi bilo tako opasno. Ali, kada se tu radi o sistemu da se omladina odvuče na drugu stranu, na stranu narodnih neprijatelja i da se odvoji od zadataka koje danas treba da izvršava, onda to nije prijateljstvo prema ovoj zemlji. Onda ta omladina, u početku nesvjesno, a kasnije i svjesno, polazi krivim putem. To omladini treba objasniti. Jer danas u Jugoslaviji imamo jedinstveni savez Narodne omladine. To je organizacija koja ima veliki cilj: stvaranje bolje i srećnije budućnosti, zajedničke svima. Interesi cjelokupne omladine Jugoslavije jedinstveni su, bez obzira [na to] da li je ona radnička ili građanska. I to treba omladini objasniti. Oni reakcionari koji tu omladinu odvlače na krivi put nepopravljivi su neprijatelji ove zemlje. Oni su ne samo naši neprijatelji, nego i neprijatelji omladine, neprijatelji budućih pokoljenja – jer sprečavaju omladinu da stvara sebi bolju budućnost. Mi ćemo svoju budućnost stvoriti i pored toga. Ali zašto da dozvolimo da nam takvi ljudi upropašćuju ma i najmanji dio naših mladih naraštaja? Zašto da dozvolimo da se ti mladi ljudi, kada danas-sutra dođu sebi, stide da pogledaju u oči vama koji idete pravim putem? Tu omladinu treba spasavati, jer nju odvlači od vas rafinirana reakcija, koja iz inostranstva dobija instrukcije i pokušava da točak naše historije vrati natrag. Ta reakcija ima ovdje kod nas, u Dubrovniku, prilično jako uporište, kao što ga ima i u Beogradu, Zagrebu i još nekim gradovima. Da bi mogla da još više učvrsti svoju bazu, ona

se hvata za omladinu. Ne dajte tu omladinu, borite se za svakog omladinca, objasnite mu šta to znači.

Naši neprijatelji nikad više neće moći da dođu do onoga što su imali, nikada se više neće vratiti ono staro što je nekad bilo. Naša država danas stoji čvrsto, iako se još uvijek bori s teškoćama.

Mi tražimo od omladine u prvom redu da uči, da marljivo uči. Ne tražimo da ona samo kopa. Nama je potrebno da se naši mladi naraštaji čim prije vaspitaju, da čim prije zadobiju svoja mjesta u društvu, jer se još uvijek na izvjesnim mjestima nalaze ljudi koji ne kreću naprijed, nego vuku nazad. Nama su potrebni novi ljudi koji su izrasli u ovoj velikoj historijskoj buri i koji znaju šta hoće, koji gledaju naprijed, a ne nazad. Ono što gleda nazad, to jednoga dana mora da otpadne. Zato je učenje najvažnije. A rad? Mi smo u Jugoslaviji postigli da je rad postao ponos svakog čovjeka. Rad se danas smatra potrebom svakog čovjeka. To treba, razumije se, kombinovati s korisnim. Vi znate da je naša zemlja ruinirana, da mi nismo dobili sa strane sredstava za njenu obnovu i izgradnju, nego da smo vlastitim snagama prionuli na posao. A te naše snage su neiscrpne. U taj rad ušla je u prvom redu omladina, unoseći u njega sav svoj mladenački elan, sav svoj omladinski žar, povlačeći za sobom i starije. Omladinska pruga je samo jedna epizoda u stvaralačkom radu širom naše zemlje.²⁷⁶ I ona isto tako sačinjava dio onog novog, čega prije nije bilo i čega nema ni u onim evropskim zemljama koje teže da budu demokratske. Mi, međutim, želimo da od naše omladine stvorimo čvrste, snažne ljude kako po fizičkom sastavu tako i po karakteru, po uvjerenju i po nepokolebljivoj težnji da postignu ono što hoće. Takve građane mi stvaramo. Nama nisu potrebni mekušci. Zato se pred vama otvara široko polje svesrdnog i svestranog rada.

Što se tiče vas pionira, za vas je vrlo važno da budete u pionirskim organizacijama i da ste što više zajedno u vrijeme kada ste slobodni, kada ne učite. Vaša pionirska organizacija nema nikakav politički karakter i pioniri treba da budu sva naša djeca. Značaj toga velikog pionirskog kolektiva ogleda se u tome što djeca već od malih nogu dobijaju pojmove o našoj društvenoj kolektivnosti. Do danas toga nije bilo kod nas.

Vama je potrebno što više zajedničkih napora, razmjene misli, discipline. Da, u pionirskom kolektivu mora biti discipline. Već tu mladi naraštaji treba da dobiju i razviju onu disciplinu koja je kasnije potrebna čovjeku. A zatim, u pionirskim organizacijama usmjeruje se naš mladi naraštaj na veliku historijsku tračnicu koju smo postavili u toku narodnooslobodilačkog rata i kojom sada idu naša pokoljenja.

Pioniri treba da se razvijaju, treba da rastu, treba da žive kao djeca, treba da imaju svoje djetinjstvo. Svakome čovjeku je potrebno

da kao dijete ima svoje djetinjstvo. Zato mi od pionira ne tražimo fizički rad. Ali mi tražimo od njih da poštuju rad i da u raznim lakim i sitnim radovima doprinesu što mogu. Treba da uvijek imate na umu da je kod pionira najosnovnije da uče, da idu u školu, da se takmiče ko će bolje da uči. Na taj način pioniri će dobiti podlogu u tom svom kolektivu, iz koga će zatim preći u kolektiv omladine i u njemu dalje nastaviti rad. Jednom riječju, pioniri su osnovni kolektiv našeg novog društva u novoj Jugoslaviji. Tu i u školi novi naraštaji dobijaju osnovne pojmove o tome šta je nova Jugoslavija. Već zbog toga u svojim najmlađim godinama pioniri treba da se upoznaju s našom historijom, treba dobro da nauče i da upoznaju tok naše oslobodilačke borbe, treba da zapamte koliko je krvi koštalo ovo što smo stvorili u toku borbe. Historiju naše borbe moraju upoznati svi pioniri. A to nije teško naučiti. To je lako naučiti zbog toga što je to vrlo interesantno i što je to dužnost svakog pionira, utoliko više što je u toku borbe palo i mnogo takvih mališana kao što ste vi. Toga ranije nikada nije bilo u historiji. To je prvi slučaj. I mi možemo biti ponosni da je toliko ogroman broj djece aktivno učestvovao u borbi, da je toliko broj još nedoraslih mladića i djevojaka pošao u borbu ne žaleći da svoj mladi život da bi se ostvarilo ovo što danas imamo.

Nije se tu radilo o nekom avanturizmu naše omladine, nije to bila neka zagripanost koja bukne pa se poslije izvjesnog vremena, ako naiđe na veće teškoće, ugasi. Ne, tu se išlo svjesno iz jedne borbe u drugu, još težu, iz jednog stradanja u sva moguća stradanja; tu su ginuli ljudi, a i tako mali i tako mladi ginuli su za slobodu i sreću svoga naroda.

Eto, zato historiju treba svi dobro da upoznate. Morate je naučiti, a kada nju naučite, kada upoznate sve ono što se dogodilo širom zemlje za ove četiri godine, onda ćete postati još bolji.

Ja sam našim pionirima vrlo zadovoljan, ali na ovaj način vi ćete postati još čvršći i niko vas neće moći da pokoleba. Ostaćete kao stijena, jer ćete se osjećati obaveznim da ponesete dalje ono za što su se borili i vaši mladi drugovi.

Eto, to mi tražimo od vas: da učite i upoznate, između ostalog, ali u prvom redu – historiju naše borbe. Tako ćete upoznati i našu zemlju. A naša zemlja je vrlo lijepa i bogata. Samo, do danas ona – i pored svih svojih materijalnih bogatstava i prirodnih ljepota – nije mogla biti za našu djecu i za našu omladinu ono što je trebalo da bude, jer su njom upravljali oni kojima se nije smjelo dati da upravljaju i koji su je koristili samo za svoje svrhe.

Evo, mi imamo prekrasnu obalu i druga divna mjesta. Mi imamo stotine hiljada bolesne djece u Jugoslaviji, a umjesto njih ovdje su se liječili samo oni koji su imali pune džepove para. Više neće

biti tako. Sada ćemo mi slati našu djecu iz Bosne, Srbije, Hrvatske i svih drugih krajeva na more ili drugdje gdje im bude potrebno. Svaki naš mladi građanin upoznaće Jadransko more, njegovo plavetnilo i njegove ljepote i sve ostale ljepote naše zemlje. I kada tu zemlju budete upoznali, vi ćete je još više zavoljeti.

Mi smo našu zemlju najviše zavoljeli u toku rata, kada smo upoznali njene prirodne ljepote, iako nam je tada bilo najteže. I vi ćete je zavoljeti još više.

*J. B. Tito, Izgradnja nove Jugoslavije, knj. II/2, str. 95–100 (ćir.)
»Борба«, 24. јул 1946.*

MINISTRU [TRGOVINE I SNABDIJEVANJA SAVEZNE VLADE] ZAIMU ŠARCU

Vaša uredba da se u siromašnim krajevima ostavi seljacima manje pšenice, s objašnjenjem da su tamo ljudi navikli na kukuruz, politički je vanredno štetna. Potrebno je da hitno povučete tu uredbu i da izjednačite u tom pogledu sve rejone.²⁷⁷

24. jul 1946.
[Split]

Tito

*A-CK SKJ, Zbirka depeša CK KPJ,
depeša br. 16*

[JOSIFU VISARIONOVIČU STALJINU, PREDSEDNIKU MINISTARSKOG SAVJETA SSSR-a]

Dragi druže Staljine,

Dozvolite mi da Vam se obratim i iznesem neke naše žalbe u pogledu slabe podrške koju dobivamo za zaštitu naših interesa na pariskim pregovorima sa strane nekih članova vaše delegacije.

1. Nas iznenađuje to da se sovjetska delegacija potpuno dezinteresovala za reparacije koje traži Jugoslavija od Italije, a poznato je vrlo dobro da je Jugoslavija pretrpjela najveću štetu od tal[ijan-ske] okupacije.

2. Pri izradi statuta za Trst Jugoslaviju i sovjetska delegacija stavlja na ravnu nogu s Italijom, sa čime se mi ne možemo složiti.

3. Ja Vas mnogo molim da vi lično date sugestije kako bi nas vaša delegacija poduprla na Mirovnoj konferenciji po pitanju ispravljanja francuskog prijedloga u našu korist pri razgraničenju, a isto tako i kod toga da statut Trsta bude čim povoljniji za Jugoslaviju. Mi vrlo dobro razumijemo da je drug Molotov [Vjačeslav Mihailovič] morao pristati na francuski prijedlog po pitanju Trsta zbog toga da se ne razbije Konferencija, ali mi ne možemo shvatiti zašto nas sada sovjetska delegacija ne podupire po raznim drugim pitanjima koja tangiraju našu zemlju, a vrlo su za nas važna. Takav stav sovjetske delegacije već je počela kod nas iskorištavati reakcija.²⁷⁸ Sa uvjerenjem da ćete nas Vi poduprijeti po gornjim pitanjima, ja Vas najtoplije pozdravljam.

25. jul 1946.
[Split]

Tito

A-CK SKJ, Zbirka depeša CK KPJ,
depeša br. 17.

[GOVOR ODRŽAN 25. JULA 1946. RADNICIMA BRODOGRADILIŠTA U SPLITU²⁷⁹]

U odjeljenju mehanike, koje je zatim posjetio, radnici su ga burno pozdravili kličući: »Živio maršal Tito!« »Živjela Komunistička partija Jugoslavije!«, »Tito-Tito-Tito!« Duga kolona radnika pratila je Maršala i ostale goste kroz novopodignute zgrade sve do ulaza u brodogradilište. »Čujmo Tita« – klicali su radnici i tražili da im govori.

Ja prije svega moram da vam zahvalim na usrdnom radu kroz koji ste ostvarili velike rezultate osposobljavajući naše brodove za izvršenje onih velikih zadataka koji ih čekaju.

Ja sam uvjeren da će radnici Splita, a napose vi radnici brodogradilišta, izvršavati s punim uspjehom sve one zadatke koji se postavljaju pred radničku klasu Jugoslavije.

Ja sam uvjeren da ćete vi kao i radnici i radnice ostalih krajeva naše zemlje, kao i naši seljaci i naša narodna inteligencija, uložiti maksimum truda da bismo čim prije osposobili našu zemlju da postane zaista srećna domovina svih naših građana, slobodnih građana naše lijepe Federativne Narodne Republike Jugoslavije.

Ja znam da je vama možda još teško, da još nemate sve što je potrebno da imate. Ali ja znam isto tako da ste vi svjesni toga da

mi tek stvaramo uslove toga boljeg budućeg života koji čeka radničku klasu i sve ostale slojeve naših naroda. Zato, drugovi i drugarice, prionite svi na rad, dajte od sebe maksimum, što više. Neka vam to bude lozinka, jer radeći tako vi radite za bolju budućnost svoju, svoje djece i čitavog naroda naše zemlje. A vi znate da Jugoslavija nije više ono što je bila prije. Vaše brodogradilište ili neka fabrika nije više tamnica u kojoj će on upropastiti svoje najbolje godine, pa onda pod starost ne zna gdje će i od čega će živjeti. Danas vi stvarate sebi bolju sutrašnjicu, bolju budućnost, u kojoj ćete znati zašto i gdje ulažete svoj trud. Danas vi znate da ćete i pod starost uživati blagodeti toga truda koji danas dajete općoj narodnoj zajednici.

Želim vam u vašem radu mnogo uspjeha i nadam se da ćete biti u prvim redovima graditelja naše nove, Federativne Narodne Republike Jugoslavije.

Na povratku iz brodogradilišta narod je oduševljeno pozdravljao maršala Tita prilikom prolaska kroz splitske ulice.

»Борба«, 27. jul 1946.

[IZ RAZGOVORA ODRŽANOG U SPLITU 25. JULA 1946. S PREDSTAVNICIMA NARODNIH VLASTI DALMACIJE²⁸⁰]

Dvadeset petog jula 1946. godine drug Tito se sreo u Splitu s predstavnicima narodnih vlasti Dalmacije. U razgovoru s njima on se najprije interesovao o obnovi grada, o reorganizaciji davanja pomoći porodicama poginulih boraca i o političkom životu Splita. Predstavnici narodnih vlasti su dali objašnjenja po svim tim pitanjima. Drug Tito je zatim rekao:

Naši neprijatelji se trude da budu jedinstveni. Ali svi pokušaji te udružene reakcije, ma u kom se obliku ona pojavljivala, biće svedeni na nulu, kao i rezultati njenog rada ako vi budete radili pravilno. Kontakt s narodom ne smije nikada oslabiti. On treba da bude što jači. Treba ulaziti u narod i interesirati se za konkretne potrebe i za život naroda. Zatim, ne smije se dozvoliti uvlačenje birokrata, jer su oni najveći neprijatelji čvrstine narodne vlasti. Ne treba nikada žaliti ni vremena ni truda ako se treba s narodom dogovoriti i u narodu učvrstiti uvjerenje da on u Narodnom frontu i u narodnoj vlasti ima najjače svoje uporište. Narodni front je ona politička žila kucavica kroz koju treba da se pomogne narodu ako treba.

Drug Tito je zatim tražio objašnjenje zbog čega se usoljena riba ne plasira na tržištima i ne isplaćuju dužni iznosi siromašnim

ribarima. Rukovodilac Odjeljenja za ribarstvo Oblasnog odbora odgovorio je da je Ribarski savez dobio deset miliona dinara kredita za davanje akontacija ribarima i da im je i davao akontacije, ali se malim sumama ekonomsko stanje ribara nije moglo riješiti.

A zašto akontacije, kad je ta usoljena riba mogla već da se proda i da se tim siromašnim ljudima isplati puna vrijednost njihovog rada? Zašto da to ide preko leda onih koji love ribu? Oni nikada neće moći na taj način da obnove svoj alat i da pređu na intenzivnije ribarenje. Ovdje je stvar krivo postavljena. Iz toga kredita za akontacije zadruga su isplaćivale samo dva dinara po kilogramu. A šta će ribar s tim novcem? To nije ništa. Ja se ne bih usudio to dati. Zato imate da zatražite od hrvatske vlade da se pitanje prenošenja ribe na tržišta, kao i prodaje, hitno riješi. A ako ona ne bude mogla to da riješi, onda se obratite Saveznoj vladi, jer to nije samo pitanje hrvatske vlade nego i Savezne. To je pitanje našeg Jadrana, i radi naših ribara to pitanje treba odmah riješiti i sve dužne sume čim prije isplatiti. Ovako – to je nesolidno i nepravilno. Ribar je ribu uhvatio, prodao je – i njemu treba dati pare. Ja ću, kad dođem u Beograd, da se interesujem šta je urađeno po tom pitanju. Mi moramo pomoći ovom narodu, on je godinama bio bez mogućnosti da zaradi. Pa odakle će onda ti ljudi kupovati sebi hranu, odijelo, obuću i ostalo što im je potrebno za život? Osim toga, ako su cijene ribe niske, onda treba urediti da i cijene ribarskom alatu budu niske i srazmjerne. Osnovno je – ne zaboraviti da je za Dalmaciju glavna privredna grana ribarstvo. Druge su tek u razvoju.

Razgovor se zatim prenio na pitanja obnove dalmatinskih industrijskih preduzeća, izgradnje puteva, proizvodnje cementa, obezbjeđenja stanovništva vodom, pošumljavanja dalmatinskih goleti, obezbjeđenja sredstava za eksploataciju brnistre, izgradnje mreže električnih centrala itd. Zaključujući razgovor s predstavnicima narodnih vlasti Dalmacije, drug Tito je rekao:

Iz izlaganja pojedinih drugova vidim da se ovdje radi i da se shvataju zadaci koji se postavljaju. Samo je potrebno više se unijeti u ove probleme i s više energije tražiti, ako nešto ne možete sami da riješite, pomoć od federalne, pa i od Savezne vlade. Kad se sve bude podiglo, Dalmacija ima sve uslove za samostalan rad. Ona neće morati da zavisi od toga hoće li roditi hljeb u Vojvodini ili neće i hoće li otuda dobiti nešto ili ne. Sasvim je pravilno postavljen plan za razvoj poljoprivrede kod vas, jer sam ja ovdje kod vas, kao i duž puta kroz Crnu Goru, imao prilike da vidim kako ljudi strahovito neracionalno iskorišćuju ono malo zemljišta što imaju u brdskim krajevima. Oni ulažu svoj trud u nešto što im apsolutno nikakvu korist ne donosi, siju nekakav kukuruz koji, i kad šta iz-

raste, osuši se i ne donosi ni zrna. A tamo bi vrlo dobro uspijevali duvan i pamuk – gdje ima vode, i narod bi mogao dobiti mnogo više. I ovdje je potrebno gajiti kulture koje najbolje uspijevaju. Zato je pravilna primjedba da ovdje ne treba gajiti kukuruz i pšenicu, već ono što ovdje uspijeva. Jednom riječi, treba planski urediti to pitanje i prosto zahtijevati od seljaka da on tako radi. Seljak treba da zna da mi u najtežim časovima nismo dozvolili da iko umre od gladi, pa nećemo ni ubuduće. Danas je svaki kraj sastavni dio cjeline i o svakom se kraju vodi računa i mi nećemo dopustiti da se strada od gladi. Nemojte se bojati teškoća u radu i pojačajte svoju brigu o problemima koje ste sad ovdje iznijeli, da ih u potpunosti riješimo. Jer Dalmacija ima ogromnu budućnost, ali na izgradnji te budućnosti treba raditi. Rješavajte probleme po redu. Prvo one hitnije. A ako vam pri tome zatreba pomoć – tražite je, podsjećajte nas, jer mi u Beogradu ne možemo znati šta je vama ovdje sve potrebno.

Mi smo na ovom putu vidjeli kako gdje živi narod i šta mu treba. Možemo da kažemo da mu treba još vrlo i vrlo mnogo, ali isto tako možemo da kažemo da narod prilično shvata – ako još nema, zašto nema. I sreća je za nas što imamo svjestan narod, koji tako shvata sve teškoće i odriče se mnogo čega, čvrsto uvjeren da svakim danom dolaze sve bolji uslovi života. Ali i mi moramo da stvaramo sve snažnije i zamašnije da ljudi vide perspektivu novog. Opći elan koji je zahvatio cijelu Jugoslaviju treba takođe u punoj mjeri da zahvati i Dalmaciju. Razumije se, mi nećemo sve zasnivati na dobrovoljnom radu. To je samo jedno pomoćno sredstvo, mada ljudi ulažu i tu što više mogu. Mi moramo voditi računa i o tome da narod dode do para, do zarade.

A u radu, kao što rekoh, treba uvijek paziti šta će se prije raditi. Treba uvijek paziti da se u prvom redu obnovi ono što će poslužiti kao sredstvo za dalji razvitak. Kod nas, da bi se razvila industrijalizacija, treba izvršiti elektrifikaciju. Bez nje mi nećemo riješiti taj problem. Mi moramo stvoriti od naše zemlje industrijsku i poljoprivrednu zemlju istovremeno, jer to odgovara njenom sastavu. Mi moramo učiniti da mnogi naši produkti, sirovine, ne idu u inostranstvo, nego da ostaju kod nas, da se tu prerađuju. Na taj način mi ćemo podići na viši stepen standard života našeg čovjeka umjesto da izvozom naših sirovina u inostranstvo podižemo standard stranih kapitalista. Mi smo svoju robu davali u bescjenje, a zatim smo je krvavo plaćali. Sad više nećemo tako raditi. Podići ćemo ovdje fabrike koje su nam potrebne i radićemo sami.

Eto, drugovi, tako ćemo raditi. A vi nemojte dozvoliti da vas u radu zaplaše teškoće! Znajte uvijek – nema takvih teškoća koje mi ne bismo mogli savladati baš zato što je naš narod čvrsto riješen da

produži putem izgradnje novog i boljeg života, kojim smo pošli i kojim idemo.

*J. B. Tito, Izgradnja nove Jugoslavije,
knj. II/2, str. 101–104 (ćir.)
»Борба«, 27. jul 1946.*

[RAZGOVOR ODRŽAN U SPLITU 25. JULA 1946.
S PREDSTAVNICIMA ANTIFAŠISTIČKIH ORGANIZACIJA
I NARODA DALMACIJE]

Maršal Tito je u toku svog boravka u Splitu primio predstavnike masovnih narodnih organizacija, Narodnog fronta, sindikata, AFŽ-a, Narodne omladine i kulturno-prosvjetnih radnika Dalmacije i Splita, s predsjednikom Oblasnog odbora Narodnog fronta Pavlom Krce na čelu.

Predstavnik naroda iz Omiša pozdravio je Maršala u ime čitavog sreza i izložio mu opšte prilike ovoga kraja, u kome je narod pitanje obnove zemlje shvatio kao centralno pitanje i prihvatio se rada s najvećim elanom. Takođe su i ostali predstavnici iznijeli stanje u svojim srezovima.

Predstavnik Trogira se tom prilikom osvrnuo na pitanje invalidnine i socijalne pomoći. U vezi s tim, maršal Tito je rekao da iz ovog rata Jugoslavija ima 40000 invalida, odnosno zajedno s invalidima iz prošlog rata, 120000, a pored toga i oko 300000 porodica žrtava palih u ratu i porodica čiji su hranioči poginuli. Invalidninu će svako, ko na nju bude imao pravo po zakonu, dobijati u određenom iznosu, a socijalnu pomoć dobijaće oni kojima je ona potrebna.

Socijalna pomoć daje se onima – rekao je Maršal – čije je stanje slabo. Onima koji su nekog izgubili u ratu i smatraju da zbog toga treba da dobiju pomoć, iako su dobrog ekonomskog stanja, treba objasniti da članovi njihovih porodica nisu išli u rat da bi neko u slučaju njihove smrti dobijao platu. Oni su išli svjesno da se bore, shvatajući svoj uzvišeni poziv u borbi za slobodu svoje zemlje. Prema tome, ovakvi zahtjevi preživjelih članova njihovih porodica predstavljaju uvredu za njih, jer nikakva plata ne može da nadoknadi njihove živote. Njihove žrtve su velike i niko nema prava da na tome spekulira. Kada bi se tako postavila stvar, onda bi cilj za koji su oni dali svoje živote bio promašen.

O opštem političkom stanju u Dalmaciji dao je obavještenja Maršalu sekretar Oblasnog odbora Narodnog fronta Jure Franičević.

Maršal Tito je s pažnjom saslušao izlaganja o radu Fronta, pa je tim povodom rekao:

Ne treba nikada zaboraviti da Narodni front nije neka politička organizacija stvorena samo za postizanje određenoga cilja, kao što je, na primjer, sprovođenje izbora. Mi smo stvorili Narodni front uglavnom zbog toga da bismo tim lakše obnovili svoju zemlju. Narodni front je opća narodna organizacija, čiji su svi članovi pristalice jedinstva naših naroda. U tom pogledu unutar Narodnog fronta nema nikakvih elemenata koji bi bili razlog za neke političke trzavice. Politička pitanja su ovdje sekundarnog karaktera, a primarno je za nas aktivizacija širokih narodnih masa i postizavanje postavljenih ciljeva. Razumije se da postavljeni zadatak nije moguće izvršiti ako unutar toga fronta ne postoji jedinstvo. Ako smo jedinstveni onda nema zbog čega da dođe do trzavica.

Narodni front okuplja sve konstruktivne narodne snage, sve ono što je pozitivno. Politički program Fronta, izražen u njegovom statutu, neophodan je, jer bez njega mi ne bismo mogli ostvariti ostale probleme Fronta, jer naše političke koncepcije uslovljavaju i izvođenje naših ostalih planova. Mnoge naše mjere, na primjer, imaju ne samo ekonomski karakter nego i političku podlogu. Zbog toga naš Narodni front ujedinjuje u sebi sve ljude i žene bez obzira na vjeru, bivšu partijsku pripadnost ili nacionalnost. On predstavlja jezgro za ostvarenje naših zadataka. On politički objedinjuje sve snage na jednom jedinstvenom programu koji se osniva na bratstvu i jedinstvu naših naroda. On ima zadatak da spriječi izbijanje svake nacionalne mržnje ili netrpeljivosti između pojedinih naroda i on zato predstavlja tekovinu koju smo mi izvojevali u toku narodnooslobodilačke borbe i koju treba budno čuvati.

Zbog toga mi nećemo dozvoliti da se unutar Narodnog fronta stvaraju nekakve grupice koje imaju nekakve svoje specijalne interese. To ne možemo dozvoliti, jer mi svi težimo jednom – stvaranju onog što je najbolje. A ako netko unutar Fronta ima kakav prijedlog za koji misli da je dobar, neka ga izloži. Ako je dobar zaista, i ako ga većina prihvati, usvojićemo ga svi, a ako ga usvojimo, onda nisu potrebne grupice. Mi vidimo da se danas u sve većoj mjeri stvaraju zadruge. Vidimo da se ljudi uključuju u kolektive da bi lakše izvršili neki koristan zadatak. Mi vidimo da je narod potpuno shvatio šta znači biti jedinstven. Zato mi želimo da i Narodni front bude čvrst i jedinstven i svako unošenje razdora u Narodni front ima neprijateljski karakter. Zato nije samo neprijateljski akt rad klerofašista i reakcionara protiv Narodnog fronta i narodnog jedinstva, nego je isto tako neprijateljski akt i rad unutar Narodnog fronta koji bi bio sračunat na cijepanje toga jedinstva i Fronta.

Pošto je istakao da nijedna zemlja u Evropi nije za ovo kratko vrijeme poslije rata postigla uspjehe kakvi su ostvareni u našoj zemlji, i pošto je još jednom istakao potrebu čuvanja idejnog jedinstva naroda Federativne Narodne Republike Jugoslavije, maršal Tito je rekao:

Prema takvim elementima koji nastoje da razbiju narodno jedinstvo mi nećemo imati nikakve samilosti. Neka nitko ne misli da ćemo mi, zato što smo dali amnestije i zato što smo popustljivi i tolerantni, popuštati do beskrajnosti. Mi to nećemo dozvoliti pa ma o kome se radilo. Mi nemamo ništa protiv toga da narod ide u crkvu. Neka se moli ako mu to čini zadovoljstvo. Ali svećenicima mi kažemo ovo: Vi imate da služite svoje mise i da vršite obrede, ali ne i da unosite i politiku u crkve. Nikakav crkveni imunitet ne može da zaštiti one koji napadaju na narodne interese. A s poštenim svećenicima, koji hoće da idu s narodom, koji hoće s nama, mi ćemo najljepše postupati. I mi s njima najljepše i postupamo. Crkvena reakcija je uvijek bila protiv nas. Prije, kada smo bili u opoziciji, bili su skupa sa žandarmima protiv nas, a sada kada smo mi na vlasti, opet su protiv nas. To ne znači da mi tražimo da nas vole, ali to znači da će oni, ako neće s nama, ići onamo kuda spadaju. Nikakve priče o pojavi neke svete Marije ili nekog sveca neće im pomoći, jer su naši narodi mnogo pametniji nego što oni misle i nego što oni žele. A od nas zavisi hoće li oni imati ma i najmanje uspjeha u svome štetnom radu. Treba činiti što manje grešaka. To je veoma važno, a kada narod ima što mu treba i kada vlasti rade pravilno, ako narod vidi da ga takva država smatra kao čovjeka i daje mu ono što mu pripada, onda nikakva čuda i djevice neće narod zavesti s puta kojim tako odlučno ide naprijed.

U toku ovoga razgovora maršal Tito se interesovao za rad sindikata, AFŽ-a i Narodne omladine. Sve ove organizacije pokazale su do sada izvjestan uspjeh u radu, ali nastoje da postignu još bolje rezultate i pokraj nedostataka koji se pojavljuju. Maršal Tito je predstavnicima radnika, žena i omladine dao nekoliko saveta za dalji rad i pozvao ih da pri izvršenju zadataka koji se pred njih postavljaju dadu sve od sebe. On je preko njih isporučio pozdrave članovima organizacija koje predstavljaju.

Na kraju su predstavnici kulturno-prosvetnih radnika predali Maršalu na dar jedan vajarski rad Marina Studina.

[GOVOR ODRŽAN U SPLITU 26. JULA 1946. MORNARIMA I OFICIRIMA JUGOSLOVENSKE MORNARICE²⁸¹]

Drugovi mornari, podoficiri, oficiri i admirali naše mlade Jugoslovenske mornarice! Ja se zaista osjećam srećan što mi se pružila prilika da vas posjetim, da vidim vaš rad i vaš napredak.

Naša mornarica je jedan od najmlađih rodova naše vojske i ona je stvarana u procesu velike narodnooslobodilačke borbe, kao što su u tom vremenu stvarani i ostali rodovi: pješadija, artiljerija, avijacija i drugi.

Ja se dobro sjećam kada smo 1942. u Glamoču razgovarali o stvari naše mornarice.²⁸² Možda bi mnogi tada, koji nisu poznavali našeg čovjeka, našega borca, smatrali kao neku avanturu ono što se tada poduzimalo na Jadranskom moru, na kome je vladao opasan i jak okupator. Za čovjeka koji nije spoznao čelično srce naših ljudi zaista bi značilo avanturu doći ovdje i s drvenim čamcima zadavati neprijatelju ozbiljne udarce. Mi smo, međutim, povjerovali da je tada postavljen početak našoj mornarici. Vjerovali smo tada da će ta naša prva mornarica, koja se sastojala samo od drvenih čamaca i ljudi, ali od ljudi čelična srca, da će ta mornarica uspjeti da savlada sve zadatke koji su se stajljali pred nju u tom periodu i da će zatim iz nje izrasti jedna snažna flota, onakva kakva odgovara našoj novoj, Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji.

Danas mi imamo ljude, ali još uvijek imamo samo jedan mali dio onoga što predstavlja pomorsku moć jedne države. Ali, najvažniji su ipak ljudi nesalomljive volje i čelična srca, spremni da ulože sve svoje napore u radu na stvaranju mornarice koja odgovara zemlji kao što je naša nova Jugoslavija.

Naše su obale veoma velike, veoma duge. Tu je granica. I tu granicu treba u prvom redu da čuvate vi, mornari. Jasno je, mi stavljamo pred vas tako reći sada nemoguć zadatak, ne dajući što vam je potrebno za njegovo izvršenje, ne dajući vam brodove, koji, u stvari, znače pomorsku moć. Ali ja vam obećavam da smo mi čvrsto riješeni da vam damo u ruke sredstva kojima ćete zaista moći efikasno da čuvate i branite naše obale i naše granice s ove strane.

Mi se nalazimo na velikoj historijskoj prekretnici, kada smo tako reći završili jednu džinovsku borbu, koja je koštala ogromnih ljudskih žrtava i već se nalazimo pred novim ogromnim zadacima, pred izgadnjom naše zemlje – stvaranjem nečeg boljeg nego što smo do sada imali. Razumije se, taj zadatak nije lakši od onoga prvog koji smo izvršili oslobođenjem zemlje od okupatora, jer mi, pored ostalog, moramo ostvariti i našu vojnu moć, našu mornaricu, što zahtijeva ogromne žrtve.

Ali šta ja zahtijevam od vas, od rukovodilaca naše mlade mornarice? Ja tražim od vas da vaspitavate što više novih kadrova.

Tražim od vas da budete čuvari onih slavnih tradicija naše mornarice, naših mornara, koji su skoro goloruki nasrtali na oklopne, čelične neprijateljske lađe, da te tradicije prenosite na buduće generacije, na naraštaje koji dolaze.

U našu mornaricu doći će mnogi sinovi naših naroda. Prihvatite ih i vaspitavajte na slavnim tradicijama naših mornara, koji su pronijeli našu slavu širom svijeta. Mi hoćemo da očuvamo i damo novi oblik tradicijama u službi za dobrobit naroda. Što hoćemo da se učvrstimo, da se naoružamo – to nije upereno ni protiv koga, to je sve za dobro naših naroda, a ni protiv čije slobode, ni protiv čije sreće. To je samo za sreću naših naroda i za učvršćenje mira u svijetu, za učvršćenje mira baš ovdje na Jadranu, koji je uvijek bio poprište osvajačkih težnji naših susjeda koji su Jadransko more smatrali svojim jezerom. Jadransko more je naše onoliko koliko to odgovara veličini i snazi naše zemlje. Toliko će biti i toliko jeste naše. Mi ničije tuđe nećemo, ali mi – kao što uvijek govorimo – ni svoje ne damo.

Vi, mornari, podoficiri, oficiri i admirali Jugoslovenske mornarice, vi imate pred sobom ogroman zadatak – da vaspitavate nove kadrove, koji će biti sposobni da rukuju savremenom tehnikom kojom ćemo da snabdijevamo našu mornaricu.

Želim vam u vašem napornom radu mnogo uspjeha, jer se od vas mnogo traži. Želim vam mnogo uspjeha i sreće za dobro naše domovine, za slavu našeg oružja, naše nove Jugoslovenske armije i nove Jugoslovenske mornarice.

J. B. Tito, Izgradnja nove Jugoslavije, knj. II/2, str. 112–114 (ćir.)
»Борба«, 28. jul 1946.

[GOVOR ODRŽAN U SPLITU 26. JULA 1946. NA VELIKOM NARODNOM MITINGU²⁸³]

Drugovi i drugarice, građani i građanke! Osjećam se neizmjereno srećan što mogu ovdje, u gradu Splitu, da izručim pozdrav narodu Dalmacije, da izručim pozdrav herojskom gradu Splitu, koji je u ovoj veličanstvenoj borbi dao zaista veliki i neocjenjivi prilog za pobjedu naše stvari, za ostvarenje onoga što danas imamo.

Još u vrijeme prvih dana rata, kada smo se borili po bosanskim planinama, znali smo da grad Split, iako je okupiran, nije pokoren. Iako je bio pod okupatorskom čizmom, prkosio je onome koji je

htio da porobi naš narod. To nas je napajalo ponosom na naš Split, na naše Dalmatince. Kasnije, kad su počele prve dalmatinske brigade da se slivaju u našu armiju u Bosni, mi smo tek u punoj mjeri vidjeli svu veličinu svijesti dalmatinskog naroda, koji je slao najbolje koje je imao u borbu za slobodu naših naroda. I ja danas mogu s ovog mjesta da kažem, – jer nisam ranije imao prilike da dođem u vašu sredinu, – da su Dalmatinci u ovoj veličanstvenoj borbi zaista pokazali velike primjere junaštva i samoprijedora i da su bili u redovima naših najboljih boraca. (*»Slava palim borcima!«*) Moram ovdje da spomenem onaj sjajni heroizam naše Prve i Druge dalmatinske brigade koji ni ja, niti iko ko je tada tamo bio neće zaboraviti. U najtežim časovima pete ofanzive, kada smo po goletima Crne Gore i Hercegovine probijali neprijateljski obruč, Dalmatinska brigada je bila postavljena u vrlo težak položaj – da brani odstupnicu da bismo mogli da izvučemo naše ranjenike, da odstupimo. Kada sam tamo slao Drugu dalmatinsku brigadu, znao sam svu težinu odgovornosti i opasnosti koja je bila pred njom. Ali se nisam prevario kada sam vjerovao da će borci slavne Druge dalmatinske brigade izdržati, uprkos snažnom neprijateljskom pritisku. Oni su izdržali i ne bi se pokolebali dok jednoga traje.²⁸⁴

S ovog mjesta zahvaljujem narodu Dalmacije, koji je dao takve heroje našoj veličanstvenoj borbi!

Nisam mislio ovdje da držim neki dug govor, jer sam, svuda gdje sam govorio – govorio i vama. Ali, videći vas okupljene na ovako veličanstvenom mitingu, na kome se tako živo osjeća novi duh Federativne Narodne Republike Jugoslavije (*»Živjela!«*), na kome se tako živo osjeća vaša visoka svijest, ipak moram nešto da kažem.

Ja sam s mojim drugovima prošao Dalmaciju i – osim Splita i Dubrovnika – iskoristio sam priliku da vidim još neka mjesta. Vidio sam da je narod Dalmacije, otkako je naša zemalja oslobođena, listom prionuo na rad da bi što prije podigao razrušene gradove i sela. Velike su, teške i nenadoknadive štete koje je pretrpio narod Dalmacije. Nikad nećemo moći od našeg bivšeg neprijatelja da na- platimo ono što nam je učinio. Ali ćemo tražiti da nam nadoknadi bar jedan dio onoga što je ovdje uništio i učinio. (*Dugotrajno odobranje.*) Nema nijednog sela, duž cijele dalmatinske obale, nijednog grada u kome nećete vidjeti ruševine i ruševine. Svuda je on, naš vjekovni neprijatelj, ostavio trag svoje »civilizacije«, – popaljene kuće, u crno zavijene majke i sestre. Takav je trag onog fašističkog »civilizatora« koji je s prezirom gledao na herojsko umiranje najboljih sinova naših naroda i govorio da smo mi varvari.

Vidio sam da je narod Dalmacije, već danas – ne čekajući pomoć sa strane – počeo sam, iz ničega, da stvara da bi zaliječio rane koje mu je zadao ovaj veliki rat. Vidio sam svuda jedinstvo naroda.

I taj rad i to jedinstvo najbolja su garancija da ćemo, uprkos svim teškoćama, izgraditi ono što je porušeno i sagraditi mnogo više nego što je naša zemlja ikada imala, više nego su oni koji su upravljali Jugoslavijom do ovoga rata, mogli i sanjati da naš narod može da uradi. Možete vjerovati da ćemo izvršiti ono što kažemo, jer smo do sada uvijek izvršili sve što smo govorili.

A šta nam garantuje uspjeh u velikom stvaralačkom radu? U ovom veličanstvenom naporu čitavog naroda u Dalmaciji, u veličanstvenom naporu svih naših naroda od Đevđelije do Trsta – provijavaju nesalomljiva riješenost i vjera u sopstvenu snagu, u svoju stvaralačku moć. Ona nam garantuje da ćemo i te kako izvršiti sve zadatke koji stoje pred nama. Jedinstvo naroda ne može više niko da naruši, ne može više niko da razbije.

Razgovarao sam s drugovima predstavnicima narodne vlasti, razgovarao sam s ljudima iz naroda i pitao ih – kako se radi i da li su zadovoljni. Razumije se, daleko smo od toga da budemo zadovoljni onim što sada imamo. Ali, jedno sam čuo, i to svuda podjednako: svi tragovi vješto ubacivanog nezadovoljstva vode pod crnu mantiju. (*Odobranje i poklici: »Dole narodni neprijatelji!«*)

Drugovi i drugarice, ako pogledamo kakva sve sredstva upotrebljavaju neprijatelji Federativne Narodne Republike Jugoslavije – jer ja ih drugim imenom ne mogu nazivati, zato što je onaj koji je protiv današnje Jugoslavije u stvari protiv onoga što je narod stvarao krvlju i kostima svojih najboljih sinova – vidjećemo da su počeli da se služe »prikazivanjem« nekih svetaca. A gdje su bili ovi sveci onda kada su djeca došla mlijeko s mrtvih majčinih grudi? Gdje su bili ti svetitelji onda kada je trebalo spasavati naš narod? Nije ih bilo, a danas su se, eto, našli razni sveci i razna tobožnja čuda! A kakva su čuda nama potrebna? Čuda ćemo mi sami stvarati svojim sopstvenim radom. Nije više naš narod tako glup da ga može ma ko obmanuti kojekakvim pričama o svecima, čudima i šta ja znam čime. Neka sveci ostanu u crkvama, tamo gdje im je i mjesto. Mi nemamo ništa protiv toga da se ljudi mole, mi nemamo ništa protiv toga da svećenici služe službu, ali ne damo da unose politiku u crkvu. (*Dugotrajno i snažno odobranje i poklici: »Tako je!«*)

Nekada su ti reakcionarni svećenici – a ima ih i katolika i pravoslavnih – govorili da je svaka vlast od boga. Danas kažu da ova naša vlast nije od boga. I šta ćemo sad? Hoćemo li skrstiti ruke i čekati da nam oni potvrde tu vlast? Nećemo. Mi smo se borili za tu vlast (*»Živjela narodna vlast!«*), za nju je narod položio najbolje što je imao, za nju je dato mnogo krvi najboljih sinova i kćeri naših naroda. Zato ćemo tu vlast čuvati i boriti se protiv svih onih koji bi pokušali da joj ma u čemu naškode. Neka ne misle narodni neprijatelji da će kod nas biti ma i za dlaku slabosti ako treba da uda-

rimo onoga koji ometa razvitak naše zemlje i našeg naroda. Mi imamo dosta snage. Mi smo jedinstveni i uvjereni smo da ćemo pobijediti, uprkos naporima svih onih koji nam ne žele dobro, koji svome narodu ne žele dobro. (*Snažno klicanje: »Pobijedićemo!«*)

Još veći je zločin – u ovom velikom historijskom času, kada naši narodi čine ogromne napore da realiziraju opravdane zahtjeve zasnovane na žrtvama datim u borbi, da dobiju ono na što imaju pravo – kada takvi ljudi služe onima koji nisu naši prijatelji.

Drugovi i drugarice, htio sam ovdje samo da vam kažem par riječi, da istaknem ono što sam čuo iz vaših ustiju i ustiju naroda Dalmacije. A dužan sam i da vam kažem: ne dajte se ni od koga zavesti ni smetati u radu i vjerujte u Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju, koja predstavlja ponos i nesalomljivo jedinstvo svih naših naroda. Svi su oni danas zagrljeni i ujedinjeni u velikoj misli, u velikoj ideji da izgrade iz današnje Jugoslavije moćnu državu, srećnu domovinu radnika, seljaka i narodne inteligencije, svih građana koji vole svoju rodnu grudu. Eto, takvu Jugoslaviju naši narodi stvaraju i stvaraće je uprkos svima koji bi pokušali da nam to onemoguće.

Mi imamo pred sobom još mnogo i mnogo vrlo teških zadataka. Ako pogledamo šta sve treba da sagradimo, šta sve treba izvršiti da bi naš narod mogao lakše da živi i u onim krajevima i mjestima gdje mu danas nije moguće da živi, onda vidimo da su to teške, vrlo teške zadaće, za čije su ostvarenje potrebni u prvom redu nesalomljivo jedinstvo, čvrsta vjera i ujedinjene ruke da zidamo ono što je porušeno. Mi vidimo da nam je potrebno mnogo i mnogo sredstava. I zbog toga što smo svjesni velikih zadataka i potrebe izgrađivanja zemlje, svjesni smo i svih teškoća, svjesni smo da još ne može biti onako dobro kako bi trebalo, da još ne može naš čovjek imati sve onako kako to zaslužuje. Mi se moramo još mnogo koječega odricati. Još nije lako. Ali, ja vam kažem jedno: ako ne možemo da dođemo za kratko vrijeme do svega onoga što kulturni čovjek mora da ima i što mu je potrebno, možemo da znamo da niko gladan u našoj zemlji neće biti. Kod nas će biti i hljeba i sredstava za život – niko ne treba da bude gladan u našoj zemlji. Za to je garancija sam narod, za to je garancija stvaralački radni polet koji vlada u našoj zemlji. Mi nećemo dozvoliti da iko bude gladan, kao što ni prvih dana poslije rata nismo dozvolili da naš narod pogodi nova katastrofa – glad.

Vidio sam da su u Dalmaciji činjeni napori u pogledu higijene i zdravlja i moram da kažem da je ono što je urađeno dobro i da je prilično urađeno. Ali, sve je to još uvijek malo prema onome što treba uraditi. Divna obala naše Dalmacije može da pruži mogućnosti za učvršćenje zdravlja radnih masa svih naroda Federativne

Narodne Republike Jugoslavije. Od lijepe dalmatinske obale treba da stvorimo oporavilišta i sanatorijume da svaki koji radi i daje svoj prilog zajednici može da dođe da popravi svoje zdravlje i zatim ponovo, još jače, prione na rad. Za sada su tu djeca onih naših drugova koji su pali u borbi. Vidio sam ih na plavom Jadranu, vidio sam njihova zadovoljna lica, ali ima još mnogo i mnogo naše djece kojima je potrebna vaša divna obala, kojima je potrebno naše sinje more. Slaćemo ih k vama, a vi ih prihvatite i omogućujte im prijatan boravak. To su djeca naših heroja, to su djeca naših naroda, to su pokoljenja na kojima će stajati nova Jugoslavija. (*»Hoćemo! Hoćemo!«*)

Mogu da kažem da ćemo mi, pošto smo na licu mjesta vidjeli sve teškoće na koje nailaze vaše vlasti, kao i sve vaše potrebe, učiniti sa svoje strane sve da u Dalmaciji omogućimo što bržu izgradnju i postignemo sve ono što će moći da pruži sredstva za život narodu. Vidjeli smo, isto tako, da se u Dalmaciji ne iskorišćava racionalno sva teritorija za ono što je ljudima potrebno i u većoj mjeri korisno. Zato ćemo gledati da Dalmacija sadi ono što će joj se najviše isplatiti i što je potrebno svim našim narodima, a hljeba kod nas ima u Vojvodini, Slavoniji, Srbiji i u drugim mjestima. (*Odobranje.*)

Prići ćemo planskoj proizvodnji i u Dalmaciji, kao što prilazimo i u svima drugim krajevima.

Eto tako, drugovi i drugarice, stopu po stopu idemo naprijed ka izgrađivanju, ka podizanju onoga što je bilo ratom porušeno. Ovako, stopu po stopu, izgrađićemo našu zemlju i podignuti je na mnogo viši stepen nego što je ikada bila. Jugoslavija mora da bude primjer kakva treba da bude zemlja u kojoj narod vlada po svojoj vlastitoj volji.

Opraštajući se od vas zajedno s mojim drugovima, moram da vam kažem da je sve nas obradovao srdačan doček na koji smo naišli i na njemu vam se najsrdačnije zahvaljujemo. Odlazimo odavdje s najljepšim uspomenama, ali i s puno vjere da u narodu Dalmacije Federativna Narodna Republika Jugoslavija ima snažan stub, koji nikada niko neće moći da poljulja. Želim vam mnogo uspjeha u radu, želim da Dalmacija procvjeta – jer ona to zaslužuje – i da bude među prvim pokrajinama naše zemlje u obnovi i izgradnji kao što je bila i u ratu.

Još jednom želim vama svima i cijelom narodu Dalmacije mnogo uspjeha. Neka žive narod Dalmacije, herojska Dalmacija i herojski grad Split!

(*Dugotrajan aplauz i oduševljeno klicanje drugu Titu.*)

[GOVOR ODRŽAN U TITOVOJ KORENICI 27. JULA 1946.
POVODOM PROSLAVE DANA USTANKA NARODA
HRVATSKE²⁸⁵]

Drugovi i drugarice! Dozvolite mi da vas prigodom ovog veličanstvenog praznika – Dana narodnog ustanka, najsrdačnije pozdravim i čestitam vam taj veliki praznik.²⁸⁶

Prije pet godina, kada je našu zemlju pregazila okupatorska čizma, narod Like pokazao se dostojan svojih predaka. Narod Like je pokazao da mu je u prvom redu na srcu njegova sloboda, da voli svoju domovinu i da je spreman za nju dati sve, pa i svoj život. Pet godina je prošlo otkad se digao goloruki narod po čitavoj našoj zemlji. Pet godina je prošlo od početka one veličanstvene borbe u kojoj je narod Like zauzeo dostojno mjesto: sinovi Like su se zaista pokazali kao uporni borci za narodnu slobodu, kao hrabri borci u svima bojevima, ne samo na svom tlu nego svuda gdje su bili povedeni. Sinovi Like prošli su kroz mnoge naše krajeve s ostalim sinovima naših naroda. Oni su prošli kroz Bosnu, Crnu Goru i ostale krajeve, a kasnije su došli i pod Beograd i zajedno s borcima ostalih naroda Jugoslavije i našom slavnom saveznicom Crvenom armijom oslobodili naš Beograd.²⁸⁷ (*Dugotrajno klicanje Crvenoj armiji.*)

Mi s ponosom praznujemo veliki dan narodnog ustanka. I imamo zašto da se ponosimo. Ponosimo se ovim ruševinama, ponosimo se našim zgarištima, ponosimo se bezbrojnim grobovima naše djece, braće i očeva, koji su dali svoje živote za ovo što danas imamo. (*»Slava palim borcima!«*)

Danas se s ponosom sjećamo dana kad se narod digao u borbu da bi golim rukama istrkao oružje iz ruku neprijatelja. Mi se toga dana sjećamo s ponosom. Ali ima i onih koji se nerado sjećaju toga dana. Ima i onih koji bi rado zaboravili ogromne žrtve koje je naš narod dao, ima onih koji s nestrpljenjem čekaju da što prije obraste trava preko bezbrojnih grobova i jama u koje su bacani naši sinovi i kćeri od krvnika – ustaša, četnika i okupatora.

Naš narod će se, na današnji dan, znavijek sa zahvalnošću sjećati onih koji su položili svoje žrtve za novu, Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju. (*Dugotrajno odobravanje i poklici: »Slava palim borcima!«, »Slava žrtvama fašizma!«*)

Ali, koliko god smo mi ponosni na naše ogromne žrtve, na otpor koji smo dali, mi smo isto tako ponosni i na to što sad u miru – ne čekajući da nam pomoć dođe sa strane – dajemo sve od sebe i izgrađujemo porušeno i stvaramo novo, novu Jugoslaviju, za kakvom su vječito čeznuli naši narodi. To nije stara Jugoslavija žandarmskog kundaka, nego nova Jugoslavija narodne vlasti, bratstva i jedinstva. (*Dugotrajno klicanje novoj Jugoslaviji i narodnoj vlasti.*)

U ogromnim naporima na izgradnji zemlje nama nije lako. Nama je teško, ali mi smo, drugovi i drugarice, navikli da se borimo s teškoćama. Mi nismo navikli na lagodan život. Naporan i mukotrpan život mi dobro poznajemo. Znamo to i navikli smo na to. Ali, isto tako znamo da ćemo – kad smo nekad mogli da radimo, iako smo radili za druge – danas raditi lakše i s većom voljom i energijom, svjesni da radimo sami za sebe. Zato naš narod gleda s puno optimizma u budućnost, zato se ne plaši ovih ruševina. On na njih gleda s ponosom i uvjeren je da će, s istom onakvom upornošću s kakvom je vodio borbu protiv okupatora i narodnih izdajnika, sagraditi nove kuće, nova sela, nove građevine, još ljepše nego što su bile. (*Snažno odobravanje i klicanje: »Hoćemo!«*)

Drugovi i drugarice, ovaj rat je bio strahovito iskušenje za naše narode. Nikad u svojoj historiji naši narodi nisu prošli kroz tako teška iskušenja kao u toku ovoga rata. Nikad nijedan rat u historiji naših naroda nije progutao toliko žrtava i života kao ovaj. Ali, ovaj rat je donio nešto našim narodima što do sada nije donio nijedan rat: u ovom ratu svi naši narodi su postali jedinstveni kao monolitna stijena, u njemu je stvoreno nesalomljivo bratstvo i jedinstvo naših naroda kakvo nikad prije nije postojalo. I to je naša velika tekovina.

Mi smo, polazeći u borbu – pošto smo vidjeli da su bivši upravljači nesposobni i da neće da se bore i spasavaju svoju zemlju – od prvog dana bili čvrsto riješeni ne samo da istjeramo okupatora iz naše zemlje nego da istovremeno istjeramo iz nje i one koji su našu zemlju doveli do katastrofe. Mi smo bili riješeni da otjeramo s vlasti sve one koji su bili krivi za katastrofu u koju je bačen naš narod i u kojoj je morao da provede četiri teške i crne godine. Kada je naš narod vidio da je prepušten sam sebi, riješio je da sam sebe i oslobodi, da uzme upravu državom u svoje ruke, da zadrži vlast u svojim rukama i da nikad više ne dozvoli da mu dođe neko ko će ga izrabljivati i ugnjetavati i ponovo dovesti zemlju do položaja u kakvom je bila u prošlosti. (*Poklici: »Nikada više!«*) Nikada više, tačno je, drugovi i drugarice! Nikada više se to neće ponoviti! Ali ja vas upozoravam: izvojevali smo pobjedu na bojnopolju, pristupili smo s velikim uspjesima izgradnji naše zemlje – već smo mnogo i mnogo učinili, osposobili puteve i željeznice, učinili smo u toku godine dana nešto što izaziva divljenje čitavog slobodoljubivog svijeta. Ali, drugovi i drugarice, mi imamo još uvijek velike teškoće pred sobom. Imamo teškoće i zbog toga što još ima ljudi koji žele da spriječe naš napredak, koji hoće da onemoguće našu izgradnju, koji hoće da vrate točak historije natrag. To su razni reaktivari, razni tipovi koji su i u prošlosti upropašćivali naš narod. Neka dobro zapamte narodni neprijatelji: suviše je skupo koštalo naše narode ono do čega smo došli da bismo mirno mogli gledati na razna

rovarenja i smutnje onih koji su toku ove veličanstvene borbe bili na strani okupatora ili gledali iz mišje rupe šta će sutra doći.

Ja sam u nekim mjestima kroz koja sam prošao već govorio o bratstvu i jedinstvu i o našem Narodnom frontu. Već mnogo puta ste čuli da je za nas vazda bilo osnovno – jedinstvo svih naroda Jugoslavije, jedinstvo svih nacionalnosti, ali i jedinstvo u svakom narodu posebice. To jedinstvo je zaloga naše pobjede. To jedinstvo žele da pokolebaju razni smutljivci, koji se ponekad uvlače u naše redove, u našu sredinu, da bi iznutra razjedali. Ne dajte, drugovi, da se to dogodi! Ne dajte im da poremete i pokolebaju vaše redove!

Ja sam u svome govoru na Cetinju²⁸⁸, prilikom proslave dana ustanka u Crnoj Gori, rekao da ima ljudi koji smatraju da naše jedinstvo danas nije potrebno, da sada, pošto smo svršili s borbom na bojniom polju, možemo da bacimo koplje u trnje. Oni govore da je sada došlo doba mira, u kome treba ponovo da počnemo da politiziramo na stari način, da ponovo razne partijice vuku svaka na svoju stranu, da se, kao i ranije, u staroj Jugoslaviji, natežemo na račun naroda – jedan za ovaj, drugi za onaj program i tako dalje, i tako dalje. Deset programa, a nijedan na korist naroda! Ne, drugovi i drugarice! Narod je stvorio svoj sopstveni program i sprovodi ga kroz naš jedinstveni Narodni front.

Godine 1941. naši ljudi nisu pitali jedan drugoga kojoj ko političkoj partiji pripada. Ne, oni su pitali jedan drugoga: jesi li ti za borbu protiv okupatora i domaćih izdajnika ili nisi? I na jednoj strani svrstali su se svi koji vole svoju zemlju, a na drugoj – oni koji su išli s okupatorom (*povici: »Dolje izdajice naroda!«*), a u rupu su se uvukli svi oni koji su čekali bolje dane. Danas su ovi posljednji izmiljeli na sunce i ponovo hoće da otvaraju svoje dućane da bi štetili narodu i ometali mu izgradnju i jedinstvo.

I nemojte misliti, dragi drugovi i drugarice, da među tim malobrojnim neprijateljima našeg naroda nema jedinstva. Među njima i te kako ima jedinstva. Oni vode i razne pregovore za ujedinjenje, za stvaranje bloka reakcije. To su generali bez vojske, razni Dragoljubi Jovanovići, Šuteji [Juraj], Jančikovići [Tomo], Grolovi [Milan] i njima slični, i oni svim silama pokušavaju da omasove svoje jedinstvo, da dobiju narod za sebe. Oni pričaju narodu kako još nije onako kako bi trebalo da bude. Pa to i mi znamo. I mi znamo da još nije onako kako treba da bude. Oni pričaju narodu i mnoge druge stvari. A ima i takvih ljudi, kao recimo neki Dragoljub Jovanović,²⁸⁹ koji je za vrijeme okupacije, dok se vodila borba, sjedio u Beogradu, a koji danas kaže da smo mi krivi što nismo dobili sve što smo tražili, a da bi oni, da su na vlasti, dobili sve. A ja vas pitam: šta je bilo 1920. godine, kad je završen prošli svjetski rat? Ko je onda bio na vlasti? Bili su oni. A šta su uradili, šta su dobili?

Ništa! Izgubili su i predali svoje sopstvene zemlje, koje smo mi morali u ovom ratu krvlju da oslobađamo.²⁹⁰ To je odvratna demagogija kojom se oni služe i koju naš narod neće primiti. Naš narod je suviše mnogo patio, suviše mnogo žrtvovao da bi mogao vjerovati onima koji nisu ni za jotu doprinijeli ovoj velikoj oslobodilačkoj borbi, koji nisu ni za jotu doprinijeli stvaranju nove, Federativne Narodne Republike Jugoslavije.

Dok je prije rata Jugoslavija bila zemlja nacionalnog razdora koji su raspirivali reakcionari Hrvatske i Srbije i Slovenije, a i svi ostali, danas je Jugoslavija ujedinjena. Svi su naši narodi, kao da su jedan narod, ujedinjeni u snažnu državnu zajednicu i svaki je, u svojoj federalnoj jedinici, gospodar sam na svom. S jedne strane – puna ravnopravnost svakog naroda, a s druge strane – nesalomljivo jedinstvo svih naroda. Eto, to je zaloga da ćemo savladati sve teškoće koje još stoje pred nama.

Drugovi i drugarice, mi slavimo danas 27. juli, Dan ustanka u čitavoj Hrvatskoj. Lika, Kordun, Bosanska krajina i drugi krajevi žarišta su ustanka naših naroda. Ja vidim da je među vama većina ljudi koji su se vratili iz rata i ponovo došli ovdje, među ove ruševine, da podižu porušeno. Od vas koji ste bili na bojnopolju tražim da budete i u mirnoj izgradnji prvi. Dokažite da vam je sveto ono za šta ste se borili! A vi, neznani heroji, ljudi i žene, koji ste bili u pozadini i koji ste nosili svu težinu najstrašnijeg rata koji svijet poznaje, vi, omladinci i omladinke, uložite sve svoje snage u izgradnju naše nove, Federativne Narodne Republike Jugoslavije!

Drugovi i drugarice, htio bih i ovom prilikom da se osvrnem na jednu stvar, o kojoj sam inače već govorio, i da podvučem još nešto. Tiče se svećenstva. U Hrvatskoj, kao i u Srbiji i u drugim krajevima, među ljudima koji unose razdor u narod ima i svećenika. Kod pravoslavnog svećenstva je bilo ljudi koji su od prvog dana išli s nama u borbu. Oni su se zaista pokazali kao pravi rodoljubi, dokazali su da su zaista narodni svećenici. Bilo je i katoličkih svećenika koji su išli s nama. Ali, danas mali dio njih ide s narodom, a mnogo veći protiv naroda. Eto, i dobar dio pravoslavnih svećenika ide protiv naroda. Neki svećenici iz ovih krajeva bili su u Srbiji, gdje su sjedjeli pod Nedićevim plaštom, a neki u Zagrebu, gdje su sjedjeli pod Pavelićevim plaštom. I jedni i drugi su mirno čekali dok se svrši rat, dok se završi pokolj i dok ostane što ostane, pa su sad došli na svoja stara mjesta i ponovo počeli da siju staru mržnju među Srbima i Hrvatima. Ne dozvolite, drugovi i drugarice, sijanje mržnje među naše narode! Suviše krvi nas je koštalo bratstvo i jedinstvo da bismo smjeli dozvoliti nekolicini ljudi da nam ga ponovo pomute! Nemojte im dozvoliti da rovale! (*Poklici: »Nećemo! Živjelo bratstvo i jedinstvo! Dolje narodni neprijatelji!«*)

Već sam rekao i sada kažem: mi nemamo ništa protiv crkve, mi nemamo ništa protiv svećenika. Neka vrše svoje obrede, svoje dužnosti. Mi ćemo ih pomagati ako bude potrebno. Ali ne dozvoljavamo da ruše ono što smo tako teško sagradili. Zato postavljам pred vas veliku obavezu: prvo, tražim da čuvate jedinstvo koje smo tako krvavo stvarali i stvorili (*dugotrajno klicanje: »Hoćemo! Živjelo jedinstvo naroda Jugoslavije! Živio Tito! Tito-Tito!«*); drugo, uložite sve svoje snage da još upornije, kao jedan čovjek, prionemo na rad i izgradimo razrušenu zemlju (*poklici: »Hoćemo! Hoćemo!«*); treće, dajte da zaboravimo ono što nas je odvajalo od onih koji su bili zavedeni. Mi pružamo ruku svim zavedenim, pružamo im ruku preko bezbrojnih grobova, preko ovih ruševina, opraštamo im! Ali tražimo da budu lojalni građani Federativne Narodne Republike Jugoslavije. Djecu onih koji su se ogriješili o svoj narod – to sam jednom već rekao – djecu ljudi koji su postali narodni neprijatelji, prigrlite na svoje grudi! To su naša djeca. Prihvatite ih i budite im očevi i majke! Pomozite im da isprave ono što su njihovi roditelji pogriješili! (*Povici: »Hoćemo!«*)

Da živi Dan ustanka, dan ponosa naroda Like, Korduna, Bосanske krajine i svih ostalih krvlju zalivenih krajeva naše zemlje! (*Oduševljeno i dugotrajno klicanje: »Živio 27. jul! Živjela naša Jugoslavija!«*) Da živi naša nova srećna domovina Federativna Narodna Republika Jugoslavija! (*Dugotrajno klicanje Jugoslaviji i maršalu Titu.*)

J. B. Tito, *Izgradnja nove Jugoslavije*,
knj. II/2, str. 115–121 (ćir.)
»Борба«, 29. jul 1946.

ZA ĐERĐU [JOSIPA, JUGOSLOVENSKOG AMBASADORA U TIRANI]

Za slučaj da se postavi pitanje južne Albanije na Mirovnoj konferenciji, naša delegacija će istupiti prema već dobivenim direktivama. Angažovaće se i Rusi. Reci drugu Hodži da će naši instruktori, savjetnici, stići u Albaniju najdalje do 8. avgusta. Vojsku treba učvrstiti i putem čišćenja sumnjivih, nepouzdatih i neprijateljskih elemenata.

29. jul 1946
[Bled]

Tito

A– CK SKJ, Zbirka depeša CK KPJ,
depeša br. 14.

DJEDU [CENTRALNOM KOMITETU SKP(b)]

Drug Uribes uputio je na Vlahovića [Velimira Veljka] Sevilja Hozea [Jose] kao predstavnika KP Španije kod naše Partije; kako nam vi o tome niste ništa prethodno javili, kao ni CK KP Španije, molimo za informaciju, partijske podatke i karakteristiku za Sevilja. Smatramo da bi bilo pravilnije da je pomenuti drug bio prethodno najavljen s podacima o njemu i njegovim preciznim zadacima pri našoj Partiji. Druga Sevilja smo primili, razgovarali s njim i uveli ga u posao, pošto ga drug Vlahović lično poznaje.²⁹¹

7. avgust 1946.
[Beograd]

Valter [Josip Broz
Tito]

*A-CK SKJ, Komisija za međunarodne veze
i odnose, SSSR, reg. br. IX, 1-II/50.*

Prevod s ruskog

PRILOZI

[MEMORANDUM VLADE FNRJ UPUĆEN 14. FEBRUARA 1946. VLADI SOVJETSKOG SAVEZA U VEZI S DRŽANJEM POLJSKIH IZBJEGLICA U ITALIJI]

Od vlade Federativne Narodne Republike Jugoslavije o armiji poljskih emigranata u Italiji.

1) Armija poljskih emigranata pod komandom generala Andersa, koja broji otprilike 120 000 ljudi²⁹², koja se sada nalazi u Italiji, u toku nekoliko meseci kretala se u severnom i severoistočnom pravcu, s time da se približi granici Federativne Narodne Republike Jugoslavije.

U toku novembra, 8000 ljudi iz sastava tih trupa već su stigli u Udine, tj. nalaze se manje od 20 kilometara od nacionalne jugoslovenske teritorije, Julijske krajine i manje od 45 kilometara od sadašnje granice Jugoslavije.

U toku decembra prvi odred koji broji otprilike sedam stotina ljudi, bez poljskih oznaka, pojavio se u Trstu.

U toku januara taj se pokret nastavio i povećavao se u razmerama, tako da se sada armija generala Andersa nalazi na čitavoj liniji Bolonja – Ferara – Padova – Venecija – Trevizo – Udine. Ona je smenila sve engleske jedinice duž severne obale Jadrana.

Sada se pokret prema jugoslovenskoj granici nastavlja. Drugi kontingenti emigrantskih poljskih vojnika kreću se ka Veneciji i Udinama.

2) Jedinice emigrantske armije neprijateljski su nastrojene prema Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji. Ton novina, časopisa i izvanredno velikog broja propagandističkih izdanja koje štampaju ove jedinice agresivan je i otvoreno preteći. Istovremeno, vojnici poljske emigrantske armije podvrgnuti su uticaju usmene propagande u istom duhu.

Pre kratkog vremena poljska emigrantska armija u Italiji uložila je napore na to da poveća svoje kontingente, vrbujući Jugoslovane koji su pobjegli na italijansku teritoriju pošto su bili u sastavu kvislinških vojnih jedinica. Vrbovanje ove vojske sprovodi se pod parolom »borbe protiv komunizma u Jugoslaviji«.

U isto vreme među ovom vojskom šire se vesti o tome da će armija generala Andersa uskoro biti iskorišćena za to da smeni 89. američku diviziju u Zoni »A« Julijske krajine (Trst) i da će ona posle toga pristupiti okupaciji Zone »B« te iste oblasti, koju sada posedaju oružane snage Federativne Narodne Republike Jugoslavije.

3) Poljska emigrantska armija nalazi se u tesnom dodiru sa grupama jugoslovenskih kvislinških vojnih formacija, koje se sada nalaze u Italiji, između ostalog ustašama (hrvatski teroristi).

U Italiji ove kvislinške grupe uživaju materijalnu potporu armije generala Andersa.

Tekst preuzet iz edicije Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ, Savezni sekretarijat za inostrane poslove (Centar za informaciono-dokumentacione poslove)/Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd 1985 (u daljem tekstu: Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ), 1946/I, str. 37.

[INTERVJU ODRŽAN S PREDSTAVNICIMA POLJSKE I STRANE ŠTAMPE U VARŠAVI 18. MARTA 1946²⁹³]

Juče, 18. ovog meseca, maršal Tito primio je poljske i inostrane novinare koji borave u Varšavi.

Na pitanje da li je prilikom razgovora vođenih u Varšavi bilo govora o zaključenju saveza između Jugoslavije i Poljske, odnosno o savezu svih slovenskih naroda, maršal Tito je odgovorio:

Sa Poljskom smo nedavno potpisali trgovinski ugovor, a sada kulturni. U toku su razgovori za sklapanje pakta o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći, koji će ovih dana biti potpisan u Varšavi. Ovaj akt je u saglasnosti s duhom odluka koje su donijeli Ujedinjeni narodi da bi se izbjegla katastrofa koja se dogodila u prošlosti.

Na pitanje: Da li se stvara blok slovenskih naroda s obzirom na to što Jugoslavija ima već sličan pakt sa Sovjetskim Savezom, maršal Tito je odgovorio odrečno:

Nema govora o nekom bloku slavenskih naroda. Napadnute su bile ne samo slavenske zemlje već i drugi narodi. Pakt o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći s Poljskom, kao i sličan ugovor sa Sovjetskim Savezom, ni u kom slučaju ne predstavljaju prepreke za sklapanje sličnih ugovora i s drugim državama, ne samo slavenskim, pošto ti ugovori imaju odbrambeni značaj. Težimo za tim da se više nikad ne ponovi situacija da slavenske države budu predmet njemačke agresije i da se nađu u protivnim taborima. Jednom riječju, ovaj ugovor predstavlja osiguranje mirnog razvoja naših država.

Zatim je maršal Tito dao odgovor na niz daljih pitanja koja su se odnosila, između ostalog, na pomoć Velike Britanije i Amerike jugoslovenskim partizanima, na učešće Poljske u borbi za slobodu Jugoslavije i tako dalje.

Na pitanje: Šta maršal Tito misli o govoru Čerčila?, bio je odgovor:

Teško je još nešto dodati onome što je rekao generalisimus Staljin. Dodaću još samo jedno: Čerčil stalno demantuje samog sebe. Četiri godine stalno je govorio o borbi protiv fašizma, o principima Atlantske povelje i potrebi obezbjeđenja mira. Međutim, njegov sadašnji govor predstavlja poziv za rat. Ovim je Čerčil demantovao sve što je rekao za vrijeme rata.

Na pitanje: Kakav stav zauzima Jugoslavija po pitanju poljskih zapadnih granica?, maršal Tito je odgovorio da je Jugoslavija s neizmjernim simpatijama primila odluke Potsdamske konferencije po pitanju zapadnih granica Poljske i potpuno se slaže s njima.

»Борба«, 20. mart 1946.

[ZAPIS O PREDAJI DAROVA PRAŠKOG I BRATISLAVSKOG
UNIVERZITETA BEOGRADSKOM UNIVERZITETU
29. MARTA 1946]

Na svom putovanju kroz bratsku Čehoslovačku maršal Tito sa svojom pratnjom bio je svedok neizmerne ljubavi i priznanja celog bratskog češkog i slovačkog naroda prema narodima Jugoslavije. Zajedno s čitavim narodom i sva studentska omladina i univerzitetski profesori u Pragu i Bratislavi dali su izraza svojim osećanjima bratstva i slovenske solidarnosti. Vidan izraz takvih bratskih osećanja bila je i velika pošiljka knjiga koju su češki i slovački studenti i univerzitetski profesori u Pragu i Bratislavi i Narodni odbor u Bratislavi poslali na dar Beogradskom univerzitetu. Oni su te knjige predali maršalu Titu i zamolili ga da ih s njihovim pozdravima preda studentima i profesorima Beogradskog univerziteta.

Juče, 29. marta u podne maršal Tito je izvršio predaju ovog dara, kada je primio rektora Beogradskog univerziteta dr Stevana Jakovljevića i predsedništvo Narodne studentske omladine i Akcionog odbora stručnih studentskih udruženja, visokih škola i akademija. Maršal Tito se srdačno pozdravio i rukovao sa svima, a zatim se obratio prisutnima sledećim rečima:

Druže rektore i drugovi studenti,

Ja sam od čeških i slovačkih studenata, univerzitetskih profesora i rektora zamoljen da vam predam jednu pošiljku knjiga. Naša češka i slovačka braća daju taj poklon ne samo kao dar Beogradskom univerzitetu, našoj instituciji koja treba da vaspitava nove kadrove, nego i kao dar naroda Češke i Slovačke narodima Jugoslavije. Oni su i sami dosta oskudni, ali su od srca učinili ovaj poklon. To što daju – daju sa velikom radošću i s ljubavlju, želeći na

taj način da iskažu našim narodima, našoj studentskoj omladini i nastavničkom kadru Univerziteta svoje simpatije i pažnju. To nije mogao biti naročito veliki dar koji bi nadoknadio sve ono što je uništeno, ali mi u tome daru vidimo izraz ljubavi češkog i slovačkog naroda.

Maršal Tito predao je zatim rektoru dr Stevanu Jakovljeviću ključeve od sandukâ s knjigama i pismo Narodnog odbora u Bratislavi. To pismo glasi:

Knjižnici Univerziteta u Beogradu

Prigodom posete vašeg velikog i ljubljenog Maršala slobodnoj Bratislavi, primite od nas, oslobođenog grada Bratislave, mali poklon za vašu knjižnicu. Uništavajući rat i brutalni fašizam upropastili su i kod nas veliki broj naših knjiga. Za sada šaljemo prvu pošiljku i nastojaćemo da bi u kratkom vremenu usledile i druge.

Molimo vas da ovu našu akciju shvatite kao bratsku pomoć vašoj književnosti i kao izraz zahvalnosti i udivljenja prema vašem krasnom kraju.

Primite, molimo, naše iskrene pozdrave.

Predsednik Narodnog odbora
u Bratislavi

Kao svoj dar Beogradskom univerzitetu Maršal je predao rektoru dr Jakovljeviću 50.000 dinara.

Rektor dr Stevan Jakovljević odgovorio je Maršalu i zahvalio se:

Druže Maršale, Beogradski univerzitet je, kao što znate, u godinama rata teško nastradao, a naročito šestog aprila. U ratu se studentska omladina pridružila narodnooslobodilačkom pokretu i pod Vašim rukovodstvom, druže Maršale, borila se za slobodu naših naroda. Okupator je znao da je Beogradski univerzitet i pre rata bio središte jugoslovenske slobodarske misli i sav svoj bes izručio je na Beogradski univerzitet.

Razume se da ovaj dar, koji nam sada dolazi iz bratske čehoslovačke zemlje, dolazi u pravom momentu i ja vas molim, druže Maršale, da budete tumač naših osećaja duboke zahvalnosti, simpatija i solidarnosti prema našem bratskom češkom i slovačkom narodu.

Odgovarajući rektoru dr Jakovljeviću maršal Tito je rekao:

U Čehoslovačkoj, kod naših drugova partizana i kod češkog i slovačkog naroda, vrlo dobro je poznato što je Beogradski univerzitet dao za ovu našu borbu. Njima je vrlo dobro poznato da je Beogradski univerzitet dao stotine i stotine svojih daka, najboljih sinova naših naroda, i u njihovom poklonu izražava se njihovo pri-

znanje našem Univerzitetu za borce koje je dao domovini. To treba da se ovdje primi isto tako kao znak priznanja našim beogradskim studentima, onima koji su se borili, onima koji su poginuli, onima koji nastavljaju svoje studije i onima koji se danas nalaze na rukovodećim mjestima.

U ime studenata zahvalila se na daru predsednica Narodne studentske omladine Vjera Kovačević ovim rečima:

– Ja bih htjela u ime studenata Beogradskog univerziteta da se preko Vas, družo Maršale, najsrdačnije zahvalim našoj braći Česima i Slovacima, koji nam pomažu u današnjem periodu izgradnje našeg Univerziteta.

Mi vam obećavamo, naš dragi družo Maršale, da će narodna studentska omladina našeg Univerziteta učiniti sve da u današnjem periodu mirne izgradnje naše zemlje dade sve od sebe, da naš Univerzitet zauzme dostojno mjesto, onakvo mjesto kakvo odgovara njegovim svijetlim tradicijama.

Narodna studentska omladina učiniće sve na svom stručnom podizanju, učiniće sve za stvaranje što boljeg i što većeg stručnog kadra, za stvaranje nove inteligencije kakvu treba naša nova, mlada državna zajednica.

Maršal Tito počeo je zatim razgovor s rektorom Beogradskog univerziteta dr Stevanom Jakovljevićem i studentima interesujući se za sve probleme rada Univerziteta, izgradnje novih kadrova narodne inteligencije, kao i za uslove u kojima žive studenti.

– Kako stojite sa univerzitetskim institutima? – pitao je maršal Tito.

– Družo Maršale – odgovorio je dr Jakovljević – uništene su potpuno laboratorije poljoprivrednog, farmaceutskog i hemijskog instituta. Ali blagodareći pomoći koju smo dobijali iz redovnih budžetskih sredstava, izvršene su improvizacije, tako da je rad u školi išao normalno u poslednje vreme. Oskudice imamo dosta u materijalu. Inače, Univerzitet je izgubio potpuno 71 institut, koji su do temelja razoreni i uništeni s celokupnim materijalom. Pored improvizacija koje se sada vrše, pomažemo se i time što studenti uče grupno. Sada smo preduzeli akciju za štampanje udžbenika, odobren nam je kredit od 2,000.000 dinara. Profesori i studenti rade zajedno na izdavanju udžbenika. Rezultati rada faktično zadovoljavaju. Nikada nije bilo takvog oduševljenja, takve velike volje za rad, kao što je kod današnje omladine.

– Kakvi su u radu stari studenti, borci? – interesovao se maršal Tito.

– Oni su najbolji i oni služe kao primer mlađima – odgovorio je rektor dr Jakovljević.

Maršal Tito se interesovao za problem prostorija za potrebe Univerziteta. Po tom pitanju rektor dr Jakovljević je rekao:

– S prostorijama je takođe teško. Mi smo se zbili, filozofi i fizičari pomešani s pravnicima, veterinari su pomešani s medicinarima. Pomogao nam je Kolarčev narodni univerzitet sa svojim prostorijama. Beogradski univerzitet sada nema nijednu prostoriju koja može da primi 1000 studenata. Pošto smo dobili kredite, računamo da ćemo na jesen doći do takve prostorije, uz pomoć drugova studenata koji hoće da rade na obnovi Univerziteta.

– Koliko je stradao Tehnički fakultet? – pitao je Maršal.

– Tehnološki odsek Tehničkog fakulteta potpuno je uništen, ali smo dobili 14,000.000 dinara kredita i nadam se da će do kraja juna meseca biti izgrađena i ta zgrada za Tehnički fakultet. Inače je najgore prošao Poljoprivredno–šumarski fakultet. Nemci su zgradu zapalili i celokupni inventar sa 60.000 knjiga i 13 instituta je izgorelo.

Na Maršalovo pitanje kakvih knjiga najviše nedostaje, rektor dr Jakovljević je kazao da Univerzitetu najviše nedostaju knjige za prirodne nauke.

– Koliko ste dobili kredita? – upitao je maršal Tito.

– Sada smo dobili priličan kredit, dobili smo 104,000.000 samo za izgradnju zgrada. Sada su drugovi studenti dali obavezu da će dati 300.000 radnih časova za izgradnju zgrada i uz njihovu pomoć uklonićemo i tu teškoću.

– 300.000 časova, je li to na štetu njihovog učenja? – primetio je maršal Tito.

Rektor dr Jakovljević je odgovorio da će studenti raditi u radnim brigadama na smenu, tako da taj rad neće ometati učenje.

– Jeste li dobili što iz Zagreba – interesovao se dalje maršal Tito.

– Iz Zagreba smo dobili 3 vagona nameštaja, 1 vagon hemikalija i nešto knjiga. Dobili smo iz Moskve jednu pošiljku od 300 knjiga. Sada dolaze neprekidno svakog dana paketi i pošiljke iz Moskve.

– Da li je i Moskovski univerzitet poslao knjiga?

– Moskovski univerzitet nam je dao izvanredne knjige, odgovorio je rektor dr Jakovljević. Dao nam je celokupna dela Marksa, Engelsa, Lenjina i Staljina. Ta dela imaju sada naročito odeljenje u Univerzitetskoj biblioteci, gde će biti specijalno odeljenje za sve knjige iz Sovjetskog Saveza.

I pored svih teških prilika, rezultat je, druže Maršale, izvanredan.

Maršal Tito je u razgovoru odao priznanje naporima beogradskih studenata i univerzitetskih profesora, ističući ujedno da naša zemlja treba mnogo stručnjaka. Govoreći o radu naših studenata u Čehoslovačkoj, maršal Tito je rekao:

»Uhvatio sam malo vremena u Čehoslovačkoj i bio sam kod naših jugoslovenskih studenata. Ima ih 150 u Pragu. Dobro su

smješteni. Vrlo su zadovoljni. Bio je tamo i čehoslovački ministar prosvjete, hvalio ih je. Naši studenti su obećali da će iskoristiti maksimalno svoje vrijeme za učenje.

Maršal Tito se zanimao za izgleda koliki će biti broj studenata u sledećoj školskoj godini. Rektor dr Jakovljević kaže:

– Mislim da će nam sledeće godine stići još veći broj studenata. Izvestan broj maturanata biće pušten iz vojske, a doći će i drugi. Mislim da će da poraste broj studenata još za 2.000. Sada imamo 11.300 studenata.

– A do rata? – upitao je Maršal.

– Do rata, još u ondašnjim normalnim prilikama, bilo je 9.000 studenata.

– Šta je sa studentskom menzom?

– Studentska menza radi perfektno i s velikom zaradom.

– Sa zaradom! – smeši se maršal Tito. Jesu li onda studenti zadovoljni?

– Zadovoljni su – odgovara rektor. Dobitak se daje za poboljšanje hrane. Sada se u menzi hrani 2.000 studenata.

– Mislite li urediti dom za stanovanje studenata?

– Mislimo. Kad se uredi, dom će moći primiti 750 studenata. Dom studentkinja može da primi 300 i Gajret 200, tako da će oko 1.300 studenata biti smešteno u tim domovima.

U vezi s problemom nastanjivanja studenata u Beogradu, maršal Tito napominje da je u Varšavi gledao planove za obnovu grada i u tim planovima predviđena je izgradnja studentskog naselja.

– Kod nas nema sada finansijskih mogućnosti za gradnju takvog studentskog naselja, dodaje Maršal, ali treba naći takvo mjesto u skladu sa regulacionim planom, trebaće nam to kasnije.

Na kraju se maršal Tito interesovao i za problem univerzitetskih nastavnika.

– Nedostaje nam oko 40% nastavnika – odgovara rektor dr Jakovljević. Neki su pomrli, drugi streljani, a neki su udaljeni što nisu podobni za predavače. Koristimo honorarne nastavnike, tako da se nastava ipak održava redovno.

Opraštajući se s rektorom Jakovljevićem i studentima, maršal Tito je rekao:

– Želim vam uspjeh, druže rektore, s vašim đacima, a njima preporučujem da sve snage bace na učenje. Nama treba dosta inteligencije, nema dovoljno kadrova, a to nam mnogo smeta pri obnovi, u našoj industriji, našoj poljoprivredi. Očekujem od vas da ćemo uskoro dobiti nove kadrove. Vrlo sam zadovoljan što čujem za veliki odziv naših studenata da dadu sve da prebrode teškoće. Omladina – to je naša budućnost.

[RAZGOVOR ODRŽAN U BAČKOJ PALANCI 6. APRILA 1946. S OMLADINCIMA OMLADINSKE BRIGADE »MLADEN STOJANOVIĆ«]

Na ravnicama zapadne Bačke, načičkanim gajevima, koji su se zeleneli mladim lišćem, zabrujala je i kao munja proletela radosna vest: »Maršal Tito je u našem kraju!«

Ovi krajevi Bačke oko Odžaka, Kule, Bača i Bačke Palanke nemaju istu sliku kao pre rata. Fašistički zlikovci, od kojih su mnogi ranije nastanjivali ove krajeve, pobjegli su skupa sa svojim bandama. Danas se po poljima zapadne Bačke ori lička, krajiška, crnogorska narodna pesma. U jednom selu kraj Bačke Palanke osnovali su sami kolonisti dve radne zadruge i nazvali ih: »Crvena zvezda« i »Nova Krajina«.

Omladinska radna brigada »Mladen Stojanović« došla je iz sela Bukina da pozdravi maršala Tita.

Usred pooranih polja postrojila se pred maršalom Titom omladinska radna brigada »Mladen Stojanović«. Brigada je došla s pesmom i zastavama. Još iz daleka, dok je kolona bila jedva vidljiva na prostranim ravnicama, dopirali su vedri, široki poklici omladinaca i omladinki.

Maršala Tita je radosno, svojim mladalačkim oduševljenjem, pozdravljalo preko 150 omladinaca i omladinki. Pred maršalom Titom je stajala omladina od Glamoča, Kupresa, Vukovskog i Bosanske Krupe.

»Nećemo odmora dok traje obnova!« – slilo se u jedan glas. »Živeo maršal Tito!«

Malo je članova brigade koji imaju preko 17 godina.

Omladina je okružila maršala Tita posedavši po poljani oko njega. Komandant brigade Žarko je partizan – borac iz pete ofanzive. Omladinci i omladinke u živopisnim narodnim nošnjama svog rodnog kraja govorili su maršalu Titu o svom životu i svojoj brigadi.

Maršal Tito je s interesovanjem slušao njihove reči o brigadi, koja je formirana krajem oktobra prošle godine s dolaskom prvih kolonista. Otada je dala 3.765 radnih dana, nasekla za vreme zime 1.800 kubnih metara drva, očistila od kukuruzovine 1.800 jutara oranica, pored drugih manjih povremenih poslova. Šesnaest omladinaca iz brigade od 14 do 15 godina starosti rade na traktorima. Do sada je na 467 kuća sela Bukina, odakle je brigada, zasejano preko 1.500 jutara pšenice. Ovog proleća se 370 članova radne brigade obavezalo da će u pretkongresnom takmičenju obraditi dobrovoljno 360 jutara oranice na pustari.

»Taj zadatak je već sada, družo Maršale, skoro potpuno izvršen«, kaže u ime svih mladi komandant brigade.

»Mi smo spremni, družo Tito, da radimo za obnovu naše domovine svugdje i na svakom mjestu«, dodaje šesnaestogodišnji Krajišnik, koji je još u četvrtoj ofanzivi bio kurir jedne krajiške brigade.

»Mi smo se zarekli da traktori ne smiju stati. Stoga brzo čistimo oranice da bismo omogućili oranje«, kaže jedna omladinka iz Glamoča.

»Vaša marljivost na radu je za pohvalu, rekao je Maršal. Vi ste vjerni tradicijama koje ste donijeli iz Bosne. Kako su vaši očevi i majke tamo, tako ste i vi ovdje pošli pravim putem. Sada ćete morati da napregnute sve sile da pomognete da se izgradi ono što smo izgubili u ratu. Sada se radi o tome da bude dosta hljeba, da zasijemo što više polja, da nijedno zrno ne propadne uzalud. Treba racionalno obrađivati polja. Zemlje ima, samo treba raditi marljivo. Vama je ovdje malo lakše. Tamo, u starom vašem kraju, treba podizati i kuće i sela. Ovdje je u tom pogledu dobro. Mi znamo da imate malo stoke. Mi hoćemo da vam pomognemo, ali u Jugoslaviji uopšte ima malo stoke. Kroz dvije godine neće biti kuće koja neće imati stoke.

Meni je vrlo drago što ste došli. Mene interesuje s kakvim uspjehom obrađujete polja. Mnogo mi je žao što ne mogu da vidim sva sela i da pogledam kako živite. Vidim da dobro radite. Da li ćete na Kongres?«²⁹⁴

»Hoćemo, družo Maršale!« – kao iz jednog grla odgovorila je radna brigada.

»Na Kongresu će biti silna utakmica sa ciframa. Vjerujem da će Bosanci biti među prvima«, rekao im je maršal Tito. »Vi treba da radite valjano ali treba da se zanimate i sportom. Naročito sa streljačkim vježbama, pa ćemo uvesti nagrade za najbolje strijelce. Treba da upoznajete razne vrste oružja i tako dalje«.

»Mi smo pobijedili u ratu, nastavio je maršal Tito, – mi ćemo pobijediti i u izgradnji. Izgradićemo bolje nego što je bilo. Mi nismo ništa imali pri završetku rata. A, evo, ni godina nije prošla, i već vidite što smo sve učinili. Naše željeznice jure po prugama; izgradili smo porušene mostove za čiju je izgradnju ranije trebalo po nekoliko godina. Učinili smo ogroman posao. Ko ga je učinio? Narod, mladi drugovi i drugarice, jer je znao da radi za sebe. Ni u jednoj zemlji u Evropi, osim Rusije, koje su postradale od Nijemaca, nije učinjen napredak kao kod nas. Još treba mnogo da se radi. Danas svatko radi i plodova će biti.«

NAREDBA VRHOVNOG KOMANDANTA JUGOSLOVENSKE
ARMIJE ZA 26. APRIL 1946. GODINE

Na osnovu čl. 5, 20 i 42 Zakona o vojnoj obavezi državljana
FNRJ

NAREĐUJEM

I

1. Da se demobilišu iz Jugoslovenske armije obveznici u sledećim slučajevima:

a) Ako se iz jedne porodice koja živi u kućnoj zajednici nalaze na vojnoj službi tri ili više rođene braće demobilisati jednoga, dva ili više tako da u Jugoslovenskoj armiji ostane polovina ako je broj paran, odnosno polovina više jedan ako je broj neparan.

b) Ako se iz jedne porodice koja živi u kućnoj zajednici nalaze na vojnoj službi dva rođena brata demobilisati jednoga. U slučaju ako je njegova porodica siromašnog stanja i ako nema nijednoga člana koji se u smislu čl. 2 Zakona o demobilizaciji starijih godišta, žena i hranilaca od 19 jula 1945. god. smatraju sposobni za rad i privređivanje.

2. U smislu odredaba pod 1) demobilisati onu braću koja su najduže vremena na službi u Jugoslovenskoj armiji, a pri jednakoj službi onu koja su starija.

3. Ne mogu se koristiti odredbama 1 i 2 ona braća koja imaju čin oficira ili vojnog činovnika, već sledeća po redu.

II

Za demobilizaciju lica navedenih u tač. I podneće njihova porodica molbu mesnom narodnom odboru. U molbi će navesti sledeće podatke o braći:

- koji čin imaju u Jugoslovenskoj armiji;
- koja je njihova vojna pošta.

Molbi priključiti uverenje mesnog narodnog odbora sa sledećim podacima o rođenoj braći na službi u J. A.

- njihovo ime, porodično, očevo rođeno i rođeno;
- da su oni rođena braća;
- godine rođenja;
- od kada služe u Jugoslovenskoj armiji;
- da braća žive u kućnoj zajednici s porodicom koja podnosi molbu.

Uverenja koja se prilažu molbama po tač. I pod 1b) treba pored iznetog da sadrže još podatke:

- o tome da sem dva rođena brata koji se nalaze u armiji nema nijednog člana porodice sposobnog za rad i privređivanje;
- o imovnom stanju porodice.

III

Narodni odbor sprovede ove molbe sa svojim mišljenjem vojnom odseku sreza (grada, rejona) gde stalno žive.

Ovaj će ih dostaviti nadležnim putem, sa svojim mišljenjem, svome štabu armije.

Štab armije doneće rešenje da se demobilišu ona braća koja ispunjavaju uslove po tač. 1.

Predmet zadržati za svoju arhivu, a zasebnim aktom dostaviti rešenja štabu armije (komandi roda vojske – mornarice) u čijem sastavu dotična lica služe.

Jedan primerak rešenja dostaviti preko načelstva dotičnog vojnog okruga i vojnog odseka podnosiocu molbe.

IV

Štab armije (komanda roda vojske – mornarice) koji primi rešenje teritorijalnog štaba armije demobilisaće dotičnog vojnika ako on to želi.

Pri demobilizaciji svakog vojnika pridržavati se u pogledu materijalnih prinadležnosti Zakona o demobilizaciji od 19. jula 1945. god. (s izmenama i dopunama od 26. oktobra).

V

Štabovi komande, jedinice i ustanove saopštiće prednju naredbu svim vojnicima.

Vojnoteritorijalni organi (vojni odseci sreza, grada, rejona) dostaviće prepis ove naredbe sreskom narodnom odboru da je dostavi mesnim narodnim odborima radi znanja i upravljanja.

Smrt fašizmu – sloboda narodu!

Vrhovni komandant
Jugoslovenske armije
maršal Jugoslavije
Josip Broz Tito

[M.P.]

[ZAPIS TITOVOG RAZGOVORA ODRŽANOG U
KUMROVCU I KLANJCU 13. MAJA 1946. SA SELJACIMA
HRVATSKOG ZAGORJA]

Trećeg dana svog boravka u Zagrebu maršal Tito posetio je Kumrovec, svoje rodno mesto, kao i Klanjec, u kome je proveo detinjstvo i prve dane svoje mladosti. Na putu kroz Hrvatsko zagorje maršala Tita pratili su: predsednik vlade Narodne Republike Hrvatske dr Bakarić, ministar unutrašnjih poslova Hrvatske Ivan Krajačić, general-majori Pavle Jakšić i Ljubodrag Đurić, pomoćnik ministra unutrašnjih poslova Savezne vlade Svetislav Stefanović i drugi.

Iz Zagreba Maršal je krenuo u 8 časova ujutru. Na prolazu kroz Zagreb i u svim mestima duž puta do Kumrovca i Klanjca mase građana i seljaka toplo su pozdravile Maršala radosno iznenađeni njegovom pojavom u rodnom kraju u Zagorju. Kolona automobila zaustavila se najpre u raskošnom dvorcu Trakošćanu, bivšem vlasništvu grofa Draškovića.²⁹⁵ Maršal je razgledao zamak i razne uređaje koji su grofovima služili za zabavu, a potom primetio: »Ovo je vrlo lijepo mjesto za oporavilište.«

Zatim se maršal Tito uputio u podnožje brda, gde se okupila masa seljaka koji su došli da prime plugove od sreskog narodnog odbora. Srdačno pozdravljen od seljaka i grupe pionira, maršal Tito je seo na travu u podnožju brega i zadržao se u dužem razgovoru sa seljacima, interesujući se za njihov život i rad.

– Iduće godine biće više – odgovorio je Maršal na primedbu seljaka da je sada bolje nego što je bilo pre godinu dana. – Vi ste valjda čitali da smo donijeli uredbu o otkupu viškova žita koja je vrlo povoljna za seljake. Snizićemo cijene industrijskih proizvoda tako da se približe cijenama seljačkih proizvoda. Seljak je podnio i podnosi i sada znatni teret u obnovi zemlje. To je prirodno, jer su seljaci oni koji su prvi morali da pribjegnu u pomoć drugim krajevima koji su ratom opustošeni i kojima je prijetila glad. U Bosni, Lici i Hercegovini, Crnoj Gori i Dalmaciji skoro sve je uništeno: ljudi su ostali bez hrane i krova, žive u pećinama i rupama. Mi moramo misliti na narod tih krajeva. Mi se moramo boriti da narod tih krajeva bude zadovoljan. Danas imamo narodnu vlast, koja se brine o svima podjednako. Naša vlast se ne oslanja na bajonete. Mi, doduše, imamo bajonete, ali oni nisu kao što je bilo u staroj Jugoslaviji upereni protiv naroda, nego su namijenjeni njegovoj odbrani.

– A kako vaša narodna vlast? – upitao je seljake maršal Tito.

– Dobra je, odgovorili su seljaci, samo se dešava da se u narodnu vlast uvuče poneki švercer i nepošten čovjek.

– Vi to nemojte dozvoliti – odgovorio je Maršal. – Narodna vlast – to nije samo vlast na papiru, tu vlast drži narod. Vaša je

dužnost da pomažete narodnu vlast, svoju vlast, i da raskrinkavate svakoga onoga koji radi protiv interesa naroda. Razumije se, morate pri tome paziti da ne nasjedate ostacima zlonamjernih reakcionarnih elemenata kojih još ima kod nas. Ali, ako neko radi protiv interesa naroda, onda njemu nema mjesta u narodnoj vlasti.

U daljem razgovoru maršal Tito se ponovo dotakao nove uredbe o otkupu viškova, koja će seljacima ostaviti mogućnost slobodne prodaje jednog dela viškova.

– Mi nismo mogli poslije rata dopustiti slobodnu trgovinu žitaricama – rekao je Maršal, – jer bismo dali maha špekulaciji i došli bismo dotle da novac ne vrijedi ništa, kao što je slučaj u nekim drugim zemljama.

– To je dobro, inače bi sirotinja umirala od gladi – primetio je jedan od prisutnih seljaka.

– Poslije užasnih razaranja, poslije svega onoga što su naši narodi prepatili, danas je dinar jedna od najstabilnijih valuta u Evropi. Sada ćemo dobiti jedan dio našeg zlata iz inostranstva. A i zlato nije važno, važan je naš rad. Rezultati toga rada vide se i po produkciji fabrika, koje već prilično proizvode za potrebe naroda. Da bi narod kupovao ovu proizvedenu robu potreban mu je novac. Ja znam da je u narodu premalo novaca, zato ćemo otvoriti javne radove i pružiti širokim radnim masama mogućnost zarade. Naša zemlja je veoma bogata. Ona raspolaže neizmjenjnim blagom u svojoj unutrašnjosti i površini. Za sada je iskorišćavanje toga blaga još u povelju. Mi imamo namjeru da iskorišćavanje toga prirodnog blaga razvijemo do najveće mjere.

Posle toga maršal Tito se toplo pozdravio sa seljacima, koji su mu na odlasku priredili burne ovacije i krenuo u svoje rodno mesto Kumrovec u srezu Klanjec.

U Kumrovcu dočekala je maršala Tita masa seljaka. On je izašao iz automobila na ulasku u selo. Nakon što je razgledao školu u kojoj se školovao kao dete, pošao je pešice praćen mnogobrojnim seljacima do kuće svojih roditelja, u kojoj sada živi samo sinovac maršala Tita, koji je zemljoradnik. Na ulazu u kuću stoji tabla: »Rodna kuća druga Tita«. Maršala Tita dočekali su pioniri s učiteljicom, koja je pozdravila Maršala dobrodošlicom. Pošto se malo odmorio u rodnoj kući, maršal Tito je u pratnji seljaka razgledao selo.

Na odlasku je Maršal uputio nekoliko srdačnih reči seljacima, a naročito se obratio školskoj deci:

»Nikada nisam zaboravio djetinjstvo koje sam ovdje proživio. Htio bih samo jedno da kažem: da ova mlada pokoljenja, koja sada rastu, budu vaspitana u novom duhu, u duhu slavne narodnooslobodilačke borbe, u kojoj su ginuli najbolji sinovi naših naroda da bi novim pokoljenjima bilo bolje. Neka bi ta borba bila svima po-

uka kako treba voljeti svoju domovinu i kako se treba boriti za nju. Na vama je, djeco, da učite i da budete marljivi. Nemojte propustiti nijedan sat, nijedan dan da ih ne iskoristite za učenje. Mi hoćemo našoj omladini da omogućimo svestrano vaspitanje. Ona mora biti naoružana znanjem, koje će joj pomoći da sutra preuzme državu od starih generacija i da je povede naprijetku.«

Iz Kumrovca maršal Tito se odvezao u Klanjec, gde je dočekan od mase naroda. U ime naroda pozdravio je dobrodošlicom maršala Tita sekretar sreskog odbora Milan Posavec.

Maršal Tito zahvalio se na dobrodošlici i rekao:

»Prije izvjesnog vremena posjetila je Šumadiju jedna delegacija seljaka iz sreza Klanjec. Hrvatski, zagorski seljaci naišli su tamo na srdačan prijem svoje srpske braće. Ja bih volio kada bi jedna srpska delegacija došla u Zagreb i Hrvatsko zagorje da vidi ovaj kraj i da vidi poštenje ovog naroda.«

Ove reči maršala Tita su bile propraćene oduševljenjem i klicanjem: »Živelo bratstvo i jedinstvo naroda Jugoslavije«.

U spomenicu za đake osnovne škole maršal Tito upisao je sledeće reči: »Želim da omladina u Klanjcu bude vaspitavana u duhu nove, Federativne Narodne Republike Jugoslavije«.

U spomenicu đaka gimnazije maršal Tito je upisao ove reči: »Novoj FNRJ potrebni su kadrovi, koji će sa uspjehom nastaviti djelo za koje su se borili i ginuli najbolji sinovi naše prekrasne zemlje.«

Na polasku iz Klanjca maršal Tito je posetio internat srednjoškolske omladine, u kome stanuju uglavnom deca izginulih narodnih boraca iz Like. Obraćajući se omladini maršal Tito je pored ostalog rekao: »Draga djeco, neobično sam sretan što vas mogu pozdraviti u mome rodnom kraju, i to vas koji ste došli iz Like, kao i vas siročađ narodnih boraca iz ovih krajeva.«

»Vi, djeco iz Like – nastavio je maršal Tito – budite ovdje kao kod vaše kuće. Sve što je ovdje u Zagorju sve to je i vaše, kao što je vaše, zagorska djeco, ono što je u Lici. Naša Federativna Narodna Republika Jugoslavija je i ostaje majka svih mladih naraštaja.«

Maršal Tito se posle razgledanja prostorija internata srdačno oprostio s narodom, koji je ispraćajući Maršala zasipao cvećem njegov automobil.

U 4 sata posle podne maršal Tito krenuo je sa svojom pratnjom u Zagreb.

»Борба«, 16. мај 1946.

[RAZGOVOR ODRŽAN U ZAGREBU 16. MAJA 1946.
S DELEGACIJOM SELJAKA IZ STUBIČKOG KOTARA
U HRVATSKOM ZAGORJU]

Maršal Tito primio je u vili u Tuškancu delegaciju seljaka iz stubičkog kotara u Hrvatskom zagorju. Seljaci su srdačno pozdravili maršala Tita i izložili mu prilike i potrebe svoga kraja. U nevezanom razgovoru maršal Tito je odgovorio na niz pitanja koja su mu seljaci postavljali.

Delegaciju je predvodio potomak Matije Gupca stari seljak Josip Lukina, koji je pozdravio Maršala u ime ostalih seljaka, a jedna djevojčica predala mu je buket cveća. Seljaci sela Bistra pod Sljemenom izložili su Maršalu potrebu elektrifikacije njihovog sela. Delegati sela Jakovlja koje su ustaše popalili izjavili su da nemaju škole, a imaju 240 đaka. Seljaci iz drugih sela govorili su o potrebi unapređenja voćarstva i vinogradarstva. Neki su se žalili na greške u sprovođenju agrarne reforme i tvrdili da je pojedinim župama, župnicima i veleposednicima ostavljeno više zemlje nego što bi trebalo itd.

U srdačnom razgovoru Maršal im je odgovorio da se pitanju elektrifikacije koje su pomenuli neki seljaci posvećuje u našoj novoj državi velika pažnja. Dodao je da se radi na tome da se izvrši elektrifikacija cele naše zemlje.

Pitanje kolonista iz Zagorja

Maršal Tito je odgovorio i na pitanje u vezi s vraćanjem u Zagorje onih siromašnih zagorskih seljaka koji su za vreme okupacije bili naseljeni u pojedinim srezovima u Slavoniji. On je rekao:

»Vi znate kakve je zločine izvršio Ante Pavelić prema srpskom narodu u Hrvatskoj. Pošto je pobio ili otjerao mnoge Srbe s njihovih ognjišta, ovaj zločinac htio je da se napravi velikodušan prema zagorskim seljacima, pa je u ona sela iz kojih su istjerani Srbi naselio izvjestan broj zagorskih seljaka kao koloniste. Taj siromašni svijet se tamo naselio jer je Zagorje gusto naseljeno, a obradive zemlje nema dovoljno. Poslije oslobođenja mnogi od ovih siromašnih naseljenika morali su se vratiti u Zagorje zato što su se u ta sela vratili mnogi od onih seljaka koji su pobjegli ispred ustaškog terora. I onda su ovi kolonisti koji su se vratili u Zagorje govorili da su sve izgubili. Prema njima se ponekad postupalo kao da su i oni krivi. Mi smo tvrdili da se prema njima nepravedno postupalo pogotovo zato što među onima koji su se vratili na ta imanja u Slavoniji ima i čestitih elemenata. Ova nepravda treba da se otkloni time što bi se zagorski kolonisti naselili u Vojvodini, gdje ima dovoljno zemlje

i uslova za njihov rad i život. Mi smo u Vojvodini već naselili oko 35 000 porodica iz Bosne i Hercegovine i drugih ratom opustošenih i siromašnih krajeva. Predložili smo Narodnoj vladi Hrvatske da se jedan dio zagorskih seljaka naseli u Baranji i drugim dijelovima Vojvodine, ali izgleda da zagorski seljaci nerado idu, s jedne strane stoga što vole Zagorje, a s druge strane što imaju rdavo iskustvo s Pavelićevom kolonizacijom. Oni treba da shvate da ovo nije Pavelićeva kolonizacija. Ovo što mi stvaramo to je nešto trajno.«

Odgovarajući na izlaganja seljaka o poljoprivredi i voćarstvu njihovog kraja, maršal Tito je rekao:

»Mi stvaramo plansku privredu, pa prema tome i plansku poljoprivredu. U taj plan treba da se uključi i zagorska poljoprivreda. U Zagorju slabo uspijevaju žitarice, ali su dobri voćnjaci i vinogradi. Zato tu treba posvetiti najveću pažnju voću. Razumije se, za savremeno voćarstvo potrebne su fabrike za konzerviranje voća. Mi se nadamo da ćemo na račun reparacija iz Njemačke dobiti razna fabrička postrojenja, pa i mašine za preradu voća, tako da ćete vi svoje voće moći da unovčite. U izvršenju planova u pogledu prerade voća mnogo nas smeta nedostatak lima od kojeg se prave kutije za konzervisano voće. Mi treba prije da stvorimo fabriku za izradu ovog lima. Kad to učinimo – a mi ćemo to učiniti – onda ćemo naše voće moći da plasiramo i na inostranim tržištima.«

O držanju jednog dela katoličkog sveštenstva

U razgovoru s maršalom Titom seljaci su se žalili na jedan deo katoličkog sveštenstva. Rekli su da u crkvi u Mariji Bistrici u takozvanom prošćenišću, još i danas stoji reljef Ante Pavelića isklesan u kamenu. Seljak Novosel rekao je da mu je nadbiskup zagrebački Stepinac zatražio da izbriše sa zida crkvene zgrade natpis: »Uništimo sve narodne izdajnike«, koji je tamo stajao još od oslobođenja, a on je odbio da to učini. »Poslije je Stepinac, kaže seljak, ipak uspio da se taj natpis izbriše. A reljef krvnika Ante Pavelića još i danas stoji na istom mjestu.« Maršal je odgovorio seljacima:

»Te stvari treba da rješava sam narod. Ja znam da bi nadbiskup Stepinac i njegovi saradnici htjeli da naše vlasti same preduzmu neke mjere pa da se onda prave mučenicima. Mi to nećemo. Crkva je ipak jedna institucija koju narod poštuje i tu vlast zaista ne može i neće da se miješa, jer su tu u pitanju vjerski osjećaji naroda. Ali sam narod može sa svoje strane da na lijep način zatraži od svećenika da se takve stvari uklone, jer da se u crkvi ostavljaju tragovi jednog zločinca, koji je nanio najveću sramotu hrvatskom narodu to ipak ne ide. Prije izvjesnog vremena ja sam i nadbiskupu Stepincu i ostalim predstavnicima katoličkog klera rekao ovdje u Zagrebu da

oni treba da služe svome narodu, a ne rimskom imperijalizmu. Prije rata oni su služili nenarodnim režimima za ugnjetavanje naroda, a za vrijeme rata veliki dio ovog svećenstva bio je oruđe fašista za borbu protiv naroda, dok se mali dio katoličkog svećenstva dobro držao. Mi sad hoćemo da vidimo da li će visoki katolički kler shvatiti šta je proizišlo iz pobjede naroda i da li će prema tome održati i svoje držanje. Mi imamo mnogo strpljenja. Oni su se na nas naljutili naročito zbog agrarne reforme.»

– Popovi su i imali najviše zemlje – rekli su seljaci. Njima je ipak ostalo nešto zemlje, a trebalo im je sve oduzeti.

»Mi ćemo vidjeti da li će se ti svećenici preorijentirati. Pomagat ćemo – i to već činimo – one svećenike koji rade u korist naroda. Prema onima koji i dalje budu radili protiv interesa naroda mi ćemo preduzeti i odgovarajuće mjere.»

– Druže Maršale, mi bismo želili da čujemo od Vas nešto o međunarodnom položaju Jugoslavije – umolili su Maršala seljaci.

Nаша borba za Trst

Maršal Tito je odgovorio:

»Mi se sad borimo da dobijemo Trst, Istru, Slovenačko primorje, Goricu itd. Ta borba traje već godinu dana. Englezi i Amerikanci okupirali su jedan manji dio tih krajeva. Mi smo dobili na upravu do konačne mirovne odluke cijeli dio Istre i to ne kao okupatori nego kao oslobodioci tih krajeva. Sada se u Parizu vode pregovori za sklapanje mira s Italijom. Amerikanci, Englezi i Francuzi hoće da spasu Italiji Trst, Pulu i još neke gradove, dok se delegati bratskog Sovjetskog Saveza energično zalažu za odbranu naših interesa. Mi od naših pravednih zahtjeva nećemo ni najmanje odstupiti. Sad su ti pregovori došli već u tu fazu da mogu reći da je situacija za nas prilično dobra.»

Maršal Tito je dodao da je već rešeno da se Jugoslaviji vrata jadranska ostrva Cres, Lošinj i Palagruža koja je držala Italija posle prošlog rata. Rijeka i Labinski rudnički basen ne dolaze više u diskusiju i oni će nama pripasti. Ostaje još da se reši pitanje Trsta. Maršal je rekao da postoje izgledi da se i ovo pitanje reši pravilno po našu državu u skorom vremenu.²⁹⁶

»Time će, rekao je maršal Tito, biti otklonjena vjekovna nepravda prema hrvatskom i slovenskom narodu tih krajeva. S druge strane, time će Hrvatska i Slovenija biti teritorijalno povećane i samim tim bit će povećana i pojačana i Federativna Narodna Republika Jugoslavija.»

Seljak Josip Lukina zahvalio je s nekoliko reči maršalu Titu na srdačnom prijemu i završio kličući: »Živjelo bratstvo i jedinstvo naroda Jugoslavije! Živio narodni heroj maršal Tito!«

[IZ RAZGOVORA ODRŽANOG NA PARTIZANSKIM
VODAMA NA ZLATIBORU 9. JULA 1946.
S DELEGACIJOM UŽIČKOG OKRUGA²⁹⁷]

Juče je maršal Tito u obnovljenom hotelu na Partizanskim Vodama na Zlatiboru primio predstavnike naroda okruga užičkog i zadržao se s njima u dugom i srdačnom razgovoru. Prijemu su prisustvovali: potpredsednik vlade FNRJ Edvard Kardelj, ministri Aleksandar Ranković, Milovan Đilas, ministar unutrašnjih poslova vlade N. R. Srbije Slobodan Penezić i general-major Ljubodrag Đurić.

Prilikom ulaska u salu Maršala je pozdravio u ime članova delegacije Vasko Vajović, direktor gimnazije iz Užica, zahvaljujući mu u ime naroda na poseti užičkom kraju.

Počinjući razgovor sa članovima delegacije maršal Tito se naročito interesovao za stanje ovogodišnjih useva i poljoprivredne radove. Seljaci-članovi delegacije potvrdili su Maršalu da nikada u ovom kraju kao ove godine nije bila zasejana tolika površina. Usevi, naročito kukuruz, zbog ovogodišnje žege prilično su slabo uspjeli, ali to ne otežava toliko privredno stanje ovoga kraja, koji je pretežno stočarski. I prošle godine narodne vlasti olakšavale su oskudicu u pojedinim srezovima dovozom žita. U ime stanovnika ovih srezova članovi delegacije izrazili su zahvalnost na ukazanoj pomoći.

Maršal Tito je zatim pozvao članove delegacije da iznesu šta ih tišti, svoje teškoće i potrebe kao i primedbe na rad narodne vlasti.

– Kako je s otkupom žita bilo ranije kod vas? – upitao je Maršal. Da li je tu bilo mnogo grešaka?

– U otkupu žita, odgovorio je Čeda Đokić iz sreza zlatiborskog, kod nas nije bilo grešaka, a nije ni moglo biti, jer mi možemo sami odnekud da dobijemo žito. I mi smo ga dobili. A prilikom otkupa vune narod je dao koliko je mogao dati. Nije bilo nikakvih grešaka, a narod je davao, jer je znao i osećao da je to za potrebe naroda i vojske.

Zatim je Čeda Đokić obavestio Maršala da u zlatiborskom srezu nema dovoljno učitelja i lekara. Pored toga, ovaj stočarski kraj uopšte nema veterinara.

– Što se tiče lekara – odgovorio je Maršal – ja znam da je to jedno bolno pitanje; isto je tako i s inženjerima i drugima. Niko neće da ide iz grada. Ja mislim da će se to postepeno popraviti i moraćemo se strpiti do dolaska mladih naraštaja. Ali to nije slučaj samo kod vas. Tako je sa svima krajevima koji su dalje od centra, i u Bosni, i u Hercegovini, Makedoniji, Sandžaku i Crnoj Gori. Neće ljudi da idu i zbog toga ćemo mi preduzeti neke mjere da se to popravi – davaćemo izvjesne povlastice. A za vaš kraj u kome

može izvanredno da se razvije stočarstvo, zaista je neophodno riješiti pitanje veterinara. To ćemo morati da uredimo.

Govoreći o potrebama i problemima ovoga kraja, Maršal je naročito istakao potrebu da se Zlatibor izgradi u moderno letovaliste i vazдушnu banju.

– Od Zlatibora bi trebalo – rekao je Maršal – stvoriti jednu od najvećih i najbolje uređenih vazдушnih banja. To, razumije se, ne možete vi sami i ja mislim da bi najbolje bilo da to preuzme na sebe Savezna vlada i u krajnjem slučaju vlada Srbije. Pored uređivanja i podizanja novih građevina, trebalo bi izvršiti i pošumljavanje, a mi u svojoj zemlji imamo, na žalost, dosta pacijenata koji bi došli u ovaj vaš kraj na oporavak i liječenje. Mnoge naše ljude kosi grudna bolest kao nasleđe prošlosti i posljedica teških uslova života za vrijeme okupacije i borbe. Da se s obnovom i ovih kuća koje nisu opravljene nije zakasnilo, a ja bih rekao da je to malo i zanemareno – mi bismo već ove godine mogli dovesti ovdje nekoliko stotina ljudi na oporavak. Kad bude izgrađeno ovo ljetovalište i oporavilište mi ćemo na taj način pomoći i vama Zlatiborčanima i drugima.

Potrebe požeškog sreza izložio je Maršalu Velisav Nikolić, član Okružnog narodnooslobodilačkog odbora iz 1941. godine i poslanik Okružnog narodnog odbora. Govoreći o otkupu žita u požeškom srezu koji ima viškova, on je rekao:

– Svi oni koji su pravilno shvatili narodnooslobodilačku borbu davali su rado. Izuzetak su činili samo malobrojni seoski kapitalisti, kako se ono kaže – kulaci. Zato su narodne vlasti prema njima morale da budu malo strože. Narod smatra narodne odbore kao svoju vlast. A u radu organa narodne vlasti u početku bilo je pomalo i grešaka, naročito prema ljudima koji su bili ostali po strani, zavedeni i neobavešteni. Prema vašim direktivama i idejama naše narodnooslobodilačke borbe mi smo pružili ruku svima i pozvali sve da nam pridu. Najveći deo pravilno je shvatio naš poziv i došao je.

On je zatim na Maršalovo pitanje potvrdio da je u požeškom srezu razvijeno vočarstvo i da se ove godine očekuje dobar rod šljiva, dok su jabuke slabije rodile.

– A kako je sa stokom kod vas?, upitao je Maršal.

– Stoke u našem kraju, u poređenju s drugim u užičkom okrugu, ima malo. Ali prilikom vršenja popisa bilo je nepravilnosti i dati podaci nisu tačni. Uzet je manji broj.

Ovaj kraj je i pčelarski. Pčelarstvo je mnogo postradalo za vreme okupacije. Četničke bande su 1941. godine čim bi negde videle košnicu odmah povikale da je taj domaćin komunista i pljačkale su nemilice.

– Pa sladak je med – rekao je Maršal smejući se.

Maršal se zatim naročito zainteresovao za prilike u kraju Kremna, Mokra Gora, Belo Polje. Predsednik Sreskog narodnog odbora sreza zlatiborskog Milić Terzić odgovarao je na pitanja i izrazio radost naroda toga kraja što se Maršal nalazi u njegovoj sredini. Narod ovoga kraja zahvalan je na hrani koju su dobijali oni koji nisu imali nikakve rezerve.

– Danas narod, rekao je on, zato daje sve od sebe jer vidi da sve što radi koristi njemu, a ne kao nekada maloj grupi »svilenaša« i bogataša. Narod vidi da se sve uredbe i zakoni sprovode onako kako je narodu najpodesnije i najkorisnije.

– Mi smo, primetio je Maršal, donijeli sad novu uredbu o otupu žitarica koja šire postavlja stvari. Sad potrebe više nisu onakve kakve su bile ranije, prošle godine i zato se neće suviše stezati.

U toku daljeg razgovora Maršal je istakao da osnovna privredna grana ovoga kraja treba da bude stočarstvo. Izvesni prihodi biće omogućeni narodu i preko izvođenja javnih radova, gradnje puteva i drugih objekata.

– Jedan od najvažnijih problema – rekao je Maršal – u tome je kako da narod dođe do novca. U krajevima u kojima je industrija bila jače razvijena taj problem nije bio veliki. Ali u ovakvim pasivnim krajevima gdje narod nema šta da proda a ni gdje da zaradi taj problem je mnogo teže riješiti. Zato mi sad radimo na tome da otpočnemo s jakom građevinskom djelatnošću na raznim mjestima prema finansijskim mogućnostima i na taj način omogućimo narodu da dođe do novca. Osim toga, mi ćemo pojačati kupovnu moć naroda i stalnim snižavanjem cijena industrijskih proizvoda. Na taj način mi ćemo postići dva rezultata: ojačanje kupovne moći naroda, i podizanje našeg saobraćaja, odnosno melioriranje zemljišta i izvršenje drugih javnih radova od opšteg značaja. U toku prošle godine dana mi smo izdali ogromnu sumu, ukupno osam milijardi dinara, na ime socijalne pomoći da bismo na taj način održali narod u pasivnim i teško postradalim krajevima. Sad, međutim, mi hoćemo da pomognemo narodu putem otvaranja javnih radova, putem pružanja zarade. Što se tiče stručnih industrijskih radnika, ja mislim da će se kod nas u tome uskoro osjetiti oskudica. Besposlice u tom pogledu nema, a u Sloveniji se već osjeća potreba za radnom snagom. Dok je u staroj Jugoslaviji uvijek bilo oko 200.000 nezaposlenih kvalifikovanih i nekvalifikovanih radnika, mi evo, već u početku, nemamo dovoljan broj radnika. A kako će tek biti kad mi budemo podigli nove fabrike! Mi ćemo u takve industrijske centre morati da pozovemo i veliki broj seljaka, jer kod nas je malo takvih centara u kojima se poziv radnika nasljeđuje generacijama.

Što se tiče vašeg užičkog kraja, i tu će se pomoći, pored ostalog, i podizanjem fabrika. Požega je, na primjer, voćarski kraj i tamo će jedna fabrika za preradu voća mnogo pomoći narodu. Kod nas sva-ke godine propadaju velike količine voća zato što nemamo mogućnosti da ih utrošimo, izvezemo ili preradimo. Konzerviranjem mi ćemo moći da ga izvezemo tamo gdje je potrebno.

Zatim, kao što sam već rekao, ovdje treba posvetiti veliku pažnju stočarstvu. Nama je potrebna vuna i zato što je nema dovoljno osjeća se oskudica u tekstilu. Pamuk koji smo kupili u Sovjetskom Savezu i dobili od Unre sad prerađuju naše tkačnice. Ali vune je malo. Vune smo sakupili više nego što je predviđeno jedino u Makedoniji. Međutim, sve što smo sakupili ipak je malo, jer naše potrebe su velike za narod i za vojsku. Vi znate da smo mi ratovali goli i bos i da sad treba da obučemo našu vojsku. Vi znate da je potrebno obući i naš narod, koji za ove četiri ili pet godina nije ništa prinovio. Naše potrebe su velike, a naše stočarstvo je teško postradalo, gdje 60%, a gdje 80%. Međutim, i pored svih teškoća naše perspektive su najbolje. Samo treba pravilno da se prihvatimo posla i da vodimo najveću brigu o pravilnoj raspodjeli.

Kod nas je, na primjer, u toku 1945. godine, kad je vladala velika oskudica u tekstilu i životnim namirnicama, najveću prepreku predstavljao aparat koji je vršio distribuciju. Dešavalo se da imamo pune magacine, a da narod u isto vrijeme nije imao šta da obuče. I trebalo je dosta vremena dok se uspjelo to malo da uredimo. Danas roba već ide u narod, u zadruga, radnje itd. Na prvi pogled to izgleda sitno i lako, kao da nema velikih teškoća, ali ja vam kažem da je pitanje raspodjele vrlo teška i krupna stvar. To se najbolje vidi na primjeru snabdijevanja u toku prošle godine u Makedoniji, Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini, Lici i drugim od suše postradalim krajevima. Saobraćaj s tim krajevima bio je težak i transport skopčan s najvećim teškoćama. A trebalo je prije zime koja se približavala, prije snjegova prebaciti dovoljnu količinu hrane. Mi smo morali upotrijebiti sva sredstva da se to postigne. Mi smo za to upotrijebili i vojsku i najbolje organizatore – intendante iz vojske i sva saobraćajna sredstva i uspjeli da maksimalnim naporima obezbijedimo hranu narodu u tim teško postradalim krajevima. To je bilo prve godine. Sad taj problem možemo da rješavamo bez većih zastoja.

U ime prisutnih i u ime naroda ovoga kraja Ostoja Janjić, sekretar Sreskog odbora sreza užičkog, izrazio je zahvalnost maršalu Titu i njegovim saradnicima na svemu onome što su do sada uradili za narod.

– Mi smo vršili svaki svoju dužnost – rekao je Maršal.

Razgovor se zatim poveo o potrebi regulisanja korita reke Đetinje, koja između Užica i Požege plavi izvesnu površinu livada i

njiva. U vezi s tim Maršal je naglasio da rešenje toga pitanja treba da preuzme na sebe Okružni odbor. Savezna vlada će rukovoditi velikim radovima na regulaciji i melioraciji koji će osposobiti za obradu hiljade hektara dosada neiskorišćenog zemljišta. A manje radove treba da vrše mesne vlasti na svojoj teritoriji. Ali svako treba da kaže šta u kome kraju treba da se radi, jer iz centra ne može sve da se vidi. Na osnovu zahteva koji dolaze iz unutrašnjosti zemlje daje se ono što se može dati.

Sekretar Gradskog odbora grada Užica Nedeljko Savić izložio je zatim Maršalu razloge zbog kojih Gradski odbor nije uspeo da podigne i osposobi dovoljan broj higijenskih stanova naročito za radnike. Posle toga on je upoznao Maršala s ostalim potrebama grada Užica. On je istakao da je u Užicu potrebno otvoriti jednu trgovačku akademiju radi podizanja stručnih kadrova.

Pošto je obavestio Maršala da je Narodni odbor grada Užica juče održao svečanu sednicu, sekretar Savić je rekao:

»Mi smo odlučili da Vas umolimo da naš grad, u kome ste podelili borbu za oslobođenje naše zemlje, s Vašim pristankom dobije Vaše ime i da se nazove Titovo Užice. Mi se nadamo da ćete Vi na to dati svoj pristanak. Istovremeno, Gradski odbor i građani grada Užica mole Vas da se primite za počasnog građanina našeg grada, jer mi smatramo da je grad Užice Vaše drugo rodno mesto u kome ste se Vi rodili za naše narode i baš nas je to rukovodilo da Vam se obratimo ovom molbom. Mi smo na taj način istovremeno želeli da izrazimo zahvalnost i onim našim drugovima koji su pali u narodnooslobodilačkoj borbi, onim drugovima koji su u Užicu gradu mučenički umirali s Vašim imenom na ustima.«

U ovom svečanom trenutku Maršal je duboko uzburdan ustao sa svoga mesta i zahvalio se na počasti koja mu je ukazana sledećim rečima:

»Drugovi, meni je nemoguće da vam kažem koliko je za mene velika čast koju mi ukazujete. Ja, doduše, ne volim kad se ponekad moje zasluge precenjuju, ali ovdje ja u tome vidim, kao što je to drug sekretar rekao, znak priznanja ne samo meni nego i mojim drugovima koji su izginuli i koji su tada bili sa mnom u Užicu. Razumiye se da ja s velikim ponosom prihvaćam taj veliki gest naših užičkih drugova, užičkih građana i najljepše se zahvaljujem na narodnom priznanju.«

Predstavnici naroda užičkog okruga primili su ove Maršalove reči s najvećom radošću. Oni su snažno klicali: »Živeo maršal Tito« i dugo aplaudirali.

Posle toga sekretar Gradskog odbora predao je Maršalu dve slike grada Užica, radove slikara Kovačevića i Vuksanovića koji je 1941. učestvovao u narodnooslobodilačkoj borbi, a zatim bio uhva-

ćen, odveden u logor i transportovan u Norvešku, odakle se teško oboleo vratio posle oslobođenja. Potpredsedniku Kardelju poklonjeno je jedno lepo seljačko odelo iz okoline Zlatibora.

Pošto je predsednik Mesnog sindikalnog veća Toma Babić podneo izveštaj o radu sindikata i potrebama radnika u Užicu, koji je Maršal s pažnjom saslušao, jedan radnik fabrike oružja prišao je i predao Maršalu u ime svojih drugova i fabrike na dar jednu pušku partizanku iz 1941. godine.

U nastavku razgovora sa članovima delegacije Maršal se interesovao za način i rezultate prikupljanja poreza, pa je u vezi s tim rekao:

– Seljak je u našoj novoj Jugoslaviji osjetio da mu se s te strane izlazi u susret koliko je to moguće u prvom trenutku. On je uvidio značaj prikupljanja poreze koje su i u teškim prilikama 1944–45. godine pribirane bez ikakvih prinudnih mjera. Zato se i moglo dogoditi da smo prebacili rezultate koje smo očekivali i naplatili više nego ikada ranije u staroj Jugoslaviji, pored svih prinudnih mjera koje su onda primjenjivane. To pokazuje da narod ima veliko povjerenje u svoju vlast i to je u isto vrijeme najbolje mjerilo kako ljudi gledaju na ovo današnje državno uređenje. Kod nas nikada ne može biti primjenjivan onaj sistem ubiranja poreza koji je nekada bio primjenjivan i mi to nećemo dozvoliti. Kod nas se država brine o svakom pojedincu. Naši građani su svjesni kakvu dužnost imaju prema svojoj državi i kakvu dužnost ima država prema njima. To je vrlo važno i zbog toga mi lakše izvršavamo naše zadatke, a pravilno prikupljanje prihoda u državne kase omogućuje nam da još intenzivnije razvijamo našu privredu.«

Zamoljen da kaže članovima delegacije nešto o toku konferencije u Parizu na kojoj je raspravljano i pitanje Trsta, potpredsednik vlade Edvard Kardelj izložio je u kratkim potezima zaključke Saveta ministara inostranih poslova i stav naše zemlje prema donetim odlukama o statusu Trsta i granicama prema Italiji.²⁹⁸ On je izrazio nadu da će odlučan zahtev naših naroda na predstojećoj mirovnoj konferenciji naići na bolje i pravilnije razumevanje, utoliko pre što naši narodi daju snažnu podršku svojoj vladi i što naši zahtevi nisu istaknuti iz nekih imperijalističkih razloga, nego predstavljaju nacionalnu stvar naših naroda.

»Борба«, 11. jul 1946.

[ZAPIS O TITOVOM BORAVKU I RAZGOVORU
S NARODOM U CRNOJ GORI I SANDŽAKU]

Kolašin, 12. jul [1946]

Junačka Crna Gora proslavlja ove godine dane narodnog ustanka u izuzetnim okolnostima. Sveopšta narodna radost i ponos preplavili su Crnu Goru kada se saznalo da će voljeni vođa naših naroda maršal Tito proslaviti zajedno sa crnogorskim narodom velike dane ustanka. Po selima i gradovima Crne Gore peva se danas samo jedna pesma. To je pesma ushićenja i radosti naroda:

»Junačka se pesma ori,
Dode Tito Crnoj Gori.«

Jutros oko pet časova krenuo je automobilom sa Zlatibora u pravcu Sandžaka maršal Tito u pratnji general-lajtnanta i ministra unutrašnjih poslova Savezne vlade Aleksandra Rankovića, ministra Milovana Đilasa, general-majora Svetozara Vukmanovića i general-majora Ljubodraga Đurića.

Put kojim je jutros maršal Tito krenuo za Sandžak tek je u izgradnji. To je novi drum koji od Zlatibora preko Kokinog Broda spaja Srbiju sa Sandžakom i Crnom Gorom. Tako je maršal Tito prvi prošao tim putem čija je privredna važnost velika, jer se njime skraćuje rastojanje i znatno poboljšava veza jednim moderno izgrađenim drumom.

Na mnogim deonicama puta radnici su postavili transparente i natpise kojima pozdravljaju Maršala. Oni su ponositi što Maršal vidi delo njihovih vrednih ruku. Kad automobil prolazi, oni za trenutak odlažu svoje ašove i pijuke i oduševljeno kliču.

U Novu Varoš Maršal je prispeo oko 8,30 časova. Čitavo stanovništvo ovog malog planinskog mesta sleglo se oko zgrade Narodnog odbora. I ovde je na ulazu slavluk, i ovde su sve kuće zastrte ćilimovima i cvećem. Na zgradi Narodnog odbora je veliki ćilim na kome je veštom rukom sandžačkih tkalja izvezen grb Federativne Narodne Republike Jugoslavije.

Maršala Tita pozdravili su Ivan Radović, predsednik Sreskog narodnog odbora, Hafis Mustafa Ibišbegović kao predstavnik Muslimana, i Živomir Stojić, predsednik Sreskog odbora Narodnog fronta. Maršal Tito, uz oduševljene manifestacije okupljenog naroda, prošetao se kroz Novu Varoš u kojoj je 1941. godine s Vrhovnim štabom proveo oko dva meseca. Od tih bataljona koji su se nalazili u Novoj Varoši formirana je u Rudom I proleterska brigada.

Prilikom razgledanja Nove Varoši Maršal je u razgovoru s generalom Rankovićem i ministrom Đilasom oživeo uspomene.

– Eto, u onoj bijeloj kući stanovali ste 1941. godine, pokazao mu je ministar Đilas.

– Da, zaista, u toj bijeloj kući smo bili – potvrdio je Maršal. Na Drenovi i na Vranešićima napali su nas Talijani. Ja sam sa štabom i deset boraca bio iznad Prijepolja, a Talijani su već bili ovdje.

U razgovoru sa Novovarošanima pomenuto je ime prvoborca sandžačkih partizana Vladimira Kneževića. Maršal je tada primetio:

– Voloda je poginuo. Njega i Rifata Burdževića ubili su četnici. Bili su neoprezni... Odakle je bio Rifat? – pitao je Maršal Đilasa.

– Iz Bijelog Polja, druže Maršale.

Neobično srdačan doček priredilo je Maršalu Prijepolje. Sav narod slegao se da ga vidi i pozdravi. Kasim Srna, predsednik Mesnog narodnog odbora, održao je pozdravni govor na kome se Maršal toplo zahvalio, pa se zatim interesovao za letinu i uopšte za prilike koje vladaju u ovom kraju. Kada je Maršal posle kraćeg zadržavanja krenuo da nastavi put, zasuli su ga cvećem.

Dolazak maršala Tita na teritoriju Narodne Republike Crne Gore bio je dirljiv i svečan. Oko dvanaest časova, kod mesta Gostun, u lepjoj i romantičnoj klisuri kraj obale Lima, došli su Maršalu u susret predstavnici naroda Crne Gore: predsednik vlade Blažo Jovanović, predsednik Narodne skupštine Crne Gore Miloš Rašović, ministar Komnen Cerović i sekretar Skupštine Dušan Ivović. Komandant divizije potpukovnik Niko Strugar predao je Maršalu raport. Miloš Rašović neobično toplim rečima izrazio je radost crnogorskog naroda što je maršal Tito stupio na tlo junačke Crne Gore.

Zahvaljujući se na srdačnom dočeku maršal Tito je rekao:

»Već odavna mi je bila želja da posjetim Crnu Goru, koja je u ovom ratu dala toliko žrtava, čiji su sinovi, pored srpskih jedinica, dugo vremena bili borbeni osnov Narodnooslobodilačke vojske. Složno naprijed na izgradnju naše zemlje!«

Bijelo Polje je u najsvečanijem raspoloženju, okićeno zastavama, zelenilom i slikama maršala Tita, generalisimusa Staljina i Blaža Jovanovića dočekalo dolazak maršala Tita. Pred tribinom je bilo okupljeno nekoliko hiljada ljudi, građana i seljaka, žena i omladine. Predsednik Sreskog narodnog odbora Rade Obrenović pozdravio je maršala Tita, dok je masa oduševljeno klicala skandirajući: »Heroj Tito!«, »Živeo Tito« i pevajući pesme iz oslobodilačkog rata. Zahvaljujući na srdačnom dočeku, maršal Tito je rekao:

»Na putu za glavni grad vaše federalne jedinice imao sam na umu ovu posjetu vašem gradu, i dok tu stojim u meni se budi sjećanje na one sinove Bijelog Polja koji su se junački borili u našim proleterskim brigadama. Ako se prenesemo, sjećajući se njih, u godinu 1942. i 1943, kada su najbolji sinovi Crne Gore s junačkim sinovima Srbije, vodili teške borbe na Sinjajevini, po snjegovima,

bosi i slabo opremljeni, ako probudimo ta sjećanja, onda vidimo koliko nas je skupo koštalo ono što smo izvojevali. Sve naše tekovine počivaju na brdima kostiju i potocima krvi. Ako ima neko kome se ne sviđa to što je plaćeno ogromnim žrtvama, to može biti samo ogorčeni neprijatelj naših naroda. Tekovinama naše borbe ne samo što se mi ponosimo nego će se njima ponositi i buduća pokoljenja. Mi znamo šta znači nova, Federativna Narodna Republika Jugoslavija. To nije ona, socijalnom nepravdom, korupcijom i bijedom nagrižena i obespravljena Jugoslavija, to nije ona Jugoslavija bez perspektiva. Ovo je Jugoslavija koja džinovskim koracima ostvaruje bolji život svojim narodima. Mi na svim stranama vidimo ljude uzdignuta čela i svijetlih očiju, ponosne građane, koji se osjećaju neimarima nove zemlje. Mi smo stvorili od one, nekad iznutra izrovnane i teškim nacionalnim razmiricama oslabljene zemlje, zemlju bratstva i jedinstva naših naroda. Danas se ponose Slovenci i Hrvati onim napretkom koji se postiže u Srbiji ili Crnoj Gori, a isto tako Crnogorci i Srbijanci strepe da nam se ne učine nepravde u Slovenačkom primorju. Složni narodi u jedinstvenoj Jugoslaviji osjećaju radost za sve uspjehe koji se postižu u svim krajevima. Na svim stranama postoji jedna plodna utakmica u radu na dobro i korist, i ukoliko su nčiji rezultati bolji, utoliko je veća opšta radost zbog uspjeha. U toj utakmici svi se mi zalažemo da učinimo sve što je u našoj moći da se u miru izgradi bolji život – ne samo da se obnovi ono što smo imali nego da se izgradi novo i veliko djelo, koje će odgovarati našim naporima rada i našim velikim žrtvama. U to ime, dragi moji Bjelopoljci, složno naprijed ka izgradnji naše zemlje.

Neka živi ono što nam je svima najdraže: bratstvo i jedinstvo naših naroda!»

I u Mojkovcu je priređen topao doček.

Maršal Tito prispeo je u Kolašin oko 2 časa po podne. Na ulazu u grad postavljen je veliki slavluk: »Živeo maršal Tito«. Čitav grad okićen je zastavama, cvećem, slikama maršala Tita i generalisimusa Staljina. Ogromna masa seljaka i građana, žena i omladine, pevala je na prostranom trgu pesmu koja je dolazila iz srca naroda:

»Narodna se pesma ori

Dođe Tito Crnoj Gori.«

Uz ogromno i oduševljeno aklamiranje okupljenog naroda, maršala Tita su pozdravili general-major Veko Bulatović i predsjednik Sreskog narodnog odbora Jovica Bulatović. Pošto se zahvalio na dočeku, maršal Tito je sa svojom pratnjom krenuo peške ulicama grada. Za njim se obrazovala velika povorka, koja je pevanjem i aklamacijama pratila Maršala:

– *Druže Tito i Staljine,
Čuvaćemo tekovine
Naše mile domovine...*

– Živeo maršal Tito

– Živelo bratstvo i jedinstvo naših naroda!

– Živela slavna Jugoslovenska armija! – dugo se orilo Kolašinom.

Danas po podne maršal Tito s generalom Rankovićem, Đilasom, Tempom, generalom Ljubodragom Đurićem, generalom Bulatovićem, praćen od strane čitavog stanovništva Kolašina, pošao je u šetnju po okolini. U jednom trenutku Maršala su okružili pioniri.

– Šta hoćeš da budeš kad odrasteš? – pitao je Maršal jednog pionira, pošto ga je uzeo u naručje.

– Partizan, odgovorio je odrešito pionir.

– A ne, rekao mu je blago i sa ljubavlju Maršal, nećemo više da budemo partizani. Sad ćemo u miru da izgrađujemo svoju zemlju.

Na jednoj prostranoj livadi, u senci drveta, po narodnom običaju, prostrta je seljačka šarenica na koju je seo Maršal, pored njega dva pionira i veći broj majki u crnini.

Tada se pred Maršalom razvilo široko, preko čitave livade, crnogorsko oro. Maršal je razgovarao s pionirima, s majkama palih boraca koje su sedele kraj njega, i posmatrao narodno kolo u kome su igrali i ministar Ranković, Đilas, Tempo i predsednik crnogorske vlade Blažo Jovanović.

Čitavo popodne trajalo je to veliko narodno slavlje.

»Борба«, 13. jul 1946.

NAPOMENE

¹ Tito je uputio 30. novembra 1945. Ustavotvornoj skupštini Federativne Narodne Republike Jugoslavije (FNRJ) pismenu ostavku privremene jugoslovenske vlade, koju je na 2. zajedničkoj sjednici Savezne skupštine i Skupštine naroda Ustavotvorne skupštine FNRJ održanoj 1. decembra 1945. pročitao Josip Vidmar, predsjednik Skupštine naroda, poslije čega je Tito dao ovo obrazloženje. Skupština ostavku na prijedlog Vladimira Nazora nije prihvatila i dala je povjerenje Saveznoj vladi da i dalje vrši svoje funkcije.

² Tito ima u vidu sporazum koji je on u ime Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije potpisao 1. novembra 1944. u Beogradu s predsjednikom kraljevske jugoslovenske vlade dr Ivanom Šubašićem. Na osnovu tog sporazuma privremena vlada Demokratske Federativne Jugoslavije (DFJ) obrazovana je 7. marta 1945. u Beogradu (vid. u Titovim *Sabranim djelima*, tom 27, str. 12, tom 29, nap. 62. i 115).

³ Privremena jugoslovenska vlada (Ministarski savjet DFJ) položila je zakletvu pred dr Ivanom Ribarom, predsjednikom Predsjedništva Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ-a), 7. marta 1945.

⁴ Privremena narodna skupština DFJ obrazovana je 10. avgusta 1945. na Trećem zasijedanju AVNOJ-a u Beogradu, kada je ovo tijelo prošireno poslanicima izabranim na izborima 1938. za Narodnu skupštinu Kraljevine Jugoslavije (a koji se u toku drugog svjetskog rata nisu kompromitovali saradnjom s okupatorom) i izvjesnim brojem uglednih ljudi izvan stranaka, a potom preimenovano u Privremenu narodnu skupštinu DFJ (vid. ovo izdanje, tom 29, nap. 75).

⁵ *Savjetnik* albanskog poslanstva u Beogradu u to vrijeme je bio Sofo Komora.

⁶ Tito ima u vidu potpukovnika Vasilje Konomija, šefa Vojne misije Albanije u Beogradu.

⁷ Tito ima u vidu dejstva 5. i 6. divizije Narodnooslobodilačke vojske Albanije u borbama za oslobođenje Metohije, jednog dijela Crne Gore, Sandžaka i jugoistočne Bosne (vid. ovo izdanje, tom 29, nap. 108). Tito je ovom prilikom uručio visoka jugoslovenska odlikovanja sedmorici oficira Albanske armije.

⁸ Misli se na Upravu (Administraciju) Ujedinjenih nacija za pomoć i obnovu (United Nations Relief and Rehabilitation Administration – UNRRA, odnosno Unra). Unra je osnovana 9. novembra 1943. na savezničkoj konferenciji 44 delegacije antifašističke koalicije u Vašingtonu. Unra je prestala s radom 31. marta 1949 (vid. ovo izdanje, tom 29, nap. 119).

⁹ Riječ je o auto-putu Beograd–Zagreb, nazvanom »Auto-putem bratstva-jedinstva« zbog učešća omladinskih brigada iz svih krajeva Jugoslavije. Počeo je da se gradi 1. aprila 1948. godine; pušten je u saobraćaj 28. juna 1950.

¹⁰ Ideja o gradnji kanala Dunav – Solun nije realizovana, već se pristupilo mnogo godina kasnije regulisanju tokova rijeka Velike i Južne Morave i Vardara.

¹¹ Savski željeznički most ipak je završen do kraja 1945. godine. Pušten je u redovni saobraćaj 31. decembra 1945, kada je preko njega obavljena prva probna vožnja.

¹² Italijanski okupator je za vrijeme okupacije u Jugoslaviji u drugom svjetskom ratu pričinio štetu u iznosu od oko 10 milijardi dolara, a obavezan je bio mi-

rovnim ugovorom sklopljenim u Parizu od 10. februara 1947. da plati samo 125 miliona dolara.

¹³ Tito ima u vidu savezničko Savjetodavno vijeće za Italiju (ranije nazivano Mediteranska komisija) osnovano na temelju tajnog protokola Moskovske konferencije. Sastojalo se od delegata vlada Velike Britanije, Sjedinjenih Američkih Država, Sovjetskog Saveza, Francuske, Kraljevine Jugoslavije i Grčke. Zadatak Savjetodavnog vijeća je bio da po nevojnim pitanjima daje savjete savezničkom vrhovnom komandantu za Sredozemlje, pa su i odluke Vijeća imale samo konsultativan karakter. Poslije sporazuma Tito – Šubašić od 16. juna 1944. za jugoslovenskog delegata imenovan je dr Josip Smolaka, povjerenik za inostrane poslove pri Nacionalnom komitetu oslobođenja Jugoslavije. Polovinom 1946. Smolaka je otputovao u Rim s novom misijom – da postigne sporazumno rješenje graničnog spora s Italijom. Međutim, kada se uvjerio da je nemoguće bilo kakvo rješenje s italijanskom vladom u vezi s Trstom, Slovenačkim primorjem i Istrom, Smolaka se vratio u Beograd, te je na vlastitu želju penzionisan.

¹⁴ Benito Musolini je bio osnivač fašizma u Italiji. Njegove pristalice – oko 60 000 fašista – 28. oktobra 1922. izvršile su iz Milana »marš na Rim«; 30. oktobra pod pritiskom fašista italijanski kralj Emanuele III povjerio je Musoliniju mandat za sastav vlade. Od tada je Musolini kao diktator suvereno vladao u Italiji sve do 25. jula 1943. kada je Veliko fašističko vijeće izglasalo nepovjerenje Musoliniju, pa ga je nova vlada maršala Pjetra Badolja internirala. Vid. i nap. 20.

¹⁵ Tako se tridesetih godina nazivala Etiopija, tj. *Abisinija*. Ovu zemlju, na čijem se čelu nalazio car Haile Selasije, napala je fašistička Italija 3. oktobra 1935; 5. maja 1936. Italijani su zauzeli glavni grad Etiopije Adis Abebu, a 9. maja Italija je izvršila aneksiju Etiopije.

¹⁶ Trojni pakt je bio vojni savez koji su sklopile nacistička Njemačka i fašistički Japan i Italija u Berlinu 27. septembra 1940. s važnošću od 10 godina. Trojnom paktu su potom prišle Mađarska 20. novembra iste godine, Rumunija 23. novembra, Slovačka 24. novembra, Bugarska 1. marta 1941. i Kraljevina Jugoslavija 25. marta iste godine. Međutim, pod opštenarodnim pritiskom vlada Cvetković – Maček je oborena 27. marta 1941, čime je praktično poništeno pristupanje Jugoslavije tom paktu.

¹⁷ Misli se na kapitulaciju Italije 8. septembra 1943. godine koju je potpisala vlada maršala Pjetra Badolja.

¹⁸ Tito ima u vidu *Karla Sforcu*, italijanskog državnika i političara, koji je od 1915. do 1918. bio diplomatski predstavnik pri vladi Kraljevine Srbije. Kao ministar spoljnih poslova Kraljevine Italije potpisao je Rapalski ugovor na štetu Jugoslavije. Poslije Musolinijevog dolaska napustio je Italiju i prešao na Zapad. U zemlju se vratio 1945. i postao predsjednik Konsultativne skupštine. Bio je jedan od najglasnijih italijanskih političara koji se suprotstavljao zahtjevima nove Jugoslavije u vezi s priključenjem matici zemlji onih krajeva koje je Italija poslije prvog svjetskog rata dobila za zelenim stolom.

Alcide de Gasperi, italijanski državnik i političar; od 29. novembra 1945. do 1951. predsjednik italijanske vlade i vođa vladajuće italijanske Hrišćansko-demokratske stranke. Zauzimao je stavove slične Sforci u vezi s jugoslovenskim zahtjevima.

¹⁹ Od 9. novembra do 21. decembra 1945. u Parizu je zasijedala Saveznička konferencija za reparacije, koja je o rezultatima svog rada izdala zvaničan kominike 5. januara 1946. Šef jugoslovenske delegacije na toj konferenciji bio je dr Aleš Bebler. Italijanski predstavnici su nastojali da što više smanje obaveze svoje zemlje za sva pustošenja, pljačku i nedjela za vrijeme drugog svjetskog rata, pa time i za štete koje su nanijeli i Jugoslaviji (vid. nap. 138).

²⁰ *Benita Musolinija*, svrgnutog i interniranog italijanskog fašističkog diktatora, oslobodili su njemački padobranc iz zatočenja 12. septembra 1943; Musolini je potom 28. septembra iste godine proglasio tzv. Italijansku Fašističku Republiku. Tako su u sjevernoj Italiji stvorene fašističke italijanske jedinice koje su stavljene pod komandu njemačke Grupe armija »C«. Neki italijanski fašistički dijelovi (bataljoni i legije tzv. »crnih košuljak») borili su se protiv jedinica Glavnog štaba NOV i PO Slovenije, dok se u Crnoj Gori nalazilo takođe nekoliko italijanskih bataljona i legija »crnih košuljak«. Vid. i nap. 14.

²¹ Tito ima u vidu Beogradski sporazum koji su potpisali predstavnici vlada Sjedinjenih Američkih Država i Velike Britanije, s jedne strane, i ministar inostranih poslova Demokratske Federativne Jugoslavije dr Ivan Šubašić, s druge strane, 9. juna 1945. u Beogradu. Po tom sporazumu sporna teritorija Istre, Slovenačkog primorja i Trsta podijeljena je na dvije zone: Zonu »A« i Zonu »B«. Prva je bila u nadležnosti vrhovnog savezničkog komandanta za Sredozemlje, a druga u nadležnosti Jugoslovenske armije. Ta podjela imala je da ostane sve dok se pitanje razgraničenja ne riješi ugovorom o miru s Italijom. Dopunskim sporazumom sklopljenim u Devinu (u Italiji) 20. juna 1945. godine između savezničke i jugoslovenske delegacije određena je demarkaciona linija između pomenutih zona, tzv. Morganova linija, nazvana po imenu general-lajtnanta Djuti Morgana, načelnika Vrhovne savezničke komande za Sredozemlje (vid. ovo izdanje, tom 29, nap. 145).

²² Riječ je o nacističkoj poluvojnoj radnoj organizaciji nazvanoj po imenu njenog osnivača Frica Tota, generalnog inspektora saobraćaja Trećeg Rajha; poginuo je 15. februara 1942 (poslije njegove pogibije na to mjesto je došao Albert Šper). Organizacija je koristila na najokrutniji način radnu snagu porobljene Evrope, internirce i prinudno dovedene na rad u Njemačku. Uglavnom je izvodila radove na utvrđenjima (izgradila je tzv. Atlantski bedem), eksploataciji rudnika u okupiranim državama (pa i u Jugoslaviji) itd.

²³ Potpunije o Zoni »B« govori se u nap. 21.

²⁴ *SS-trupe* (Schutzstaffel – Zaštitni odredi) su hile oružane snage pod kontrolom nacističke Njemačke nacionalsocijalističke radničke partije, odnosno njenog vrhovnog zapovjednika rajhsfirera–SS Hajnriha Himlera.

²⁵ *Logor Buhenvald* (Buchenwald) bio je jedan od najpoznatijih nacističkih koncentracionih logora. Osnovan je 1937. godine 8 km severno od Vajmara (oblast Tiringije). Imao je 134 pomoćna logora koji su se prostirali na površini od 30 hektara. U ovom logoru je ubijen avgusta 1944. i poznati njemački komunista i revolucionar Ernest Telman. U logoru je za vrijeme drugog svjetskog rata bio organizovan pokret otpora na čelu s ilegalnim komitetom u kome su prednjačili Jugosloveni. Logoraši su se sami oslobodili aprila 1945. Ovaj logor je pretvoren u spomen-muzej; 14. septembra 1958. otkriven je u ovom logoru spomenik palim žrtvama Buhenvalda.

²⁶ Potpunije o teškoćama za njihovo prebacivanje ilegalnim kanalima na Zapad govori se i u ovom izdanju, tom 29.

²⁷ Tito je ovaj intervju dao dopisniku agencije »Rojter« Harisonu krajem decembra 1945.

Britansku agenciju *Rojter* (»Reuter's News Agency«) osnovao je Nijemac Paul Julijus Rojter 1851. u Londonu i ona je ubrzo postala zvanična britanska telegrafska agencija.

²⁸ Britanski parlamentarci stigli su u Jugoslaviju 6. novembra 1945. Tito je vodio s njima razgovor 12. novembra u prisustvu Save Kosanovića, ministra za informacije privremene vlade Demokratske Federativne Jugoslavije (vid. ovo izdanje, tom 29, nap. 316).

²⁹ Ovaj Titov članak, kao uvodni članak, objavili su pod tim naslovom svi jugoslovenski listovi 1. januara 1946; članak, u stvari novogodišnja poslanica, nastao je krajem 1945. u Beogradu.

³⁰ Tito ima u vidu kraj drugog svjetskog rata u Evropi koji se završio bezuslovnom kapitulacijom svih njemačkih oružanih snaga 9. maja 1945 (vid. ovo izdanje, tom 29, nap. 113).

³¹ Izbori za Saveznu skupštinu i Skupštinu naroda Ustavotvorne skupštine Demokratske Federativne Jugoslavije održani su 11. novembra 1945 (vid. ovo izdanje, tom 29, nap. 324).

³² Tito ima u vidu proglašenje Demokratske Federativne Jugoslavije 29. novembra 1945. za Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju. Potpunije o tome govori se u ovom izdanju, tom 29, str. 356–358.

³³ Tito ima u vidu sjednice Ustavotvorne skupštine Federativne Narodne Republike Jugoslavije održavane u decembru 1945. na kojima je razmatran nacrt Ustava FNRJ, kada je u načelu i usvojen. Inače, Ustav je prihvaćen konačno od strane Savezne skupštine 30. januara 1946, a sutradan je na Četvrtoj zajedničkoj sjednici Sa-

vezne skupštine i Skupštine naroda Ustavotvorne skupštine FNRJ proglašen Ustav FNRJ.

³⁴ Drugi svjetski rat u Evropi je zvanično završen 9. maja 1945. Međutim, njemačka Grupa armija »E« i kvislinzi, nastojeći da izbjegnju zarobljavanje od strane jedinica Jugoslovenske armije, pokušavali su pod borbom da se probiju preko jugoslovensko-austrijske granice, tj. preko Karavanki i da se predaju zapadnim saveznicima. Zbog toga su borbe trajale do 15. maja 1945, kada je posljednja neprijateljeva grupacija dijelom uništena, a dijelom zarobljena na širem prostoru Celje – Dravograd.

³⁵ Tito je smatrao da se radovi na Savskom željezničkom mostu odvijaju sporo, pa je u tom smislu uputio kritiku izražavajući mišljenje da most neće biti pušten u rad do 1. januara 1946. Međutim, radnicima je to pošlo za rukom – oni su ga u teškim vremenskim uslovima završili do 1. januara 1946 (vid. u nap. 11).

³⁶ Jedan dio robe koji je Uprava Ujedinjenih nacija za pomoć i obnovu dodjeljivala Jugoslaviji prodavan je i taj novac je odvajan za pomenuti fond – *Fond za izgradnju*.

³⁷ Državno automobilsko saobraćajno preduzeće (DASP) osnovano je odlukom Ministarstva saobraćaja i transporta u uslovima kada je Jugoslavija imala na raspolaganju vrlo mali autotransportni fond. Međutim, ubrzo se pokazalo da centralizacija vozila na cijelom području više šteti nego što koristi, pa je DASP ukinut, ali je jedan od razloga bio i taj što je u DASP-u došlo do velikih krađa i razvlačenja društvene imovine i to je bio prvi slučaj velike pljačke državne imovine poslije rata, zbog čega su tim povodom održana brojna suđenja njegovim rukovodiocima. Taj slučaj je umnogome doprinio preduzimanju oštrog kursa prema svim vrstama krađa i crne berze krajem 1945. i početkom 1946, a i kasnije.

³⁸ Trinaestog januara 1946. Tito je vodio ovaj razgovor u Belom dvoru s 30 članova delegacije Treće plenarne sjednice Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Jugoslavije (USAOJ-a). Delegaciju su predvodili predsjednik Centralnog odbora USAOJ-a Slavko Komar i sekretar Rato Dugonjić.

³⁹ Riječ je o Trećoj plenarnoj sjednici Centralnog odbora Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Jugoslavije koja je održana u Beogradu od 10. do 12. januara 1946. Sjednicu je otvorio predsjednik Centralnog odbora USAOJ-a, a referat pod nazivom: »Današnji glavni zadaci omladine« podnio je Milijan Neoričić, član Sekretarijata Centralnog odbora.

⁴⁰ Tito ima u vidu kvislinšku vladu u Srbiji s generalom Milanom Nedićem na čelu od 29. avgusta 1941. do njenog bjekstva iz zemlje 5. oktobra 1944.

⁴¹ Misli se na cjelokupan obrazovni sistem u tzv. Nezavisnoj Državi Hrvatskoj s njenim poglavnikom Antom Pavelićem na čelu.

⁴² Riječ je o izborima za Ustavotvornu skupštinu Demokratske Federativne Jugoslavije održanim 11. novembra 1945 (vid. ovo izdanje, tom 29, nap. 324).

⁴³ Sedamnaestog januara 1946. poljski ambasador Jan Karol Vende priredio je svečanu večeru u čast Stefana Jendrihovskog, poljskog ministra za rječni i pomorski saobraćaj i spoljnu trgovinu. Tom prilikom je održao i kraću zdravicu u čast poljskog ministra i Tita ističući zajedničku borbu protiv fašističkih zavojevača i značaj poljsko-jugoslovenskog trgovinskog ugovora koji je Jendrihovski trebalo da potpiše 18. januara. Na tu Vendeovu zdravicu Tito je odgovorio svojom zdravicom.

⁴⁴ Tito ima u vidu poljskog ambasadora u Beogradu Jana Karola Vendea.

⁴⁵ Riječ je o dr Stefanu Jendrihovskom, poljskom ministru za rječni i pomorski saobraćaj i spoljnu trgovinu. Jendrihovski je stigao u Beograd 16. januara radi potpisivanja jugoslovensko-poljskog trgovinskog ugovora; potpisao ga je u ime poljske vlade 18. januara, dok je ugovor u ime jugoslovenske vlade potpisao inž. Nikola Petrović, ministar za spoljnu trgovinu.

⁴⁶ Predsjednik Slovenskog kongresa u Sjedinjenim Američkim Državama je bio Leo Kšicki (Krzycki).

⁴⁷ Ima se u vidu 6. april 1941 (kada je Jugoslavija, bez objave rata, napadnuta od strane fašističkih sila) i 1. septembar 1939. kada je nacistička Njemačka napala Poljsku.

⁴⁸ Nacistička Njemačka i njeni saveznici iznenada su napali Sovjetski Savez 22. juna 1941.

⁴⁹ Tito je ovaj govor održao sa svečano ukrašene tribine na ulasku na most s petrovaradinske strane u prisustvu oko 15 000 graditelja i građana Novog Sada. Most je pri otvaranju dobio ime *Most maršala Tita*.

⁵⁰ Riječ je o tzv. četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi kada su se pred brojno i tehnički jačim neprijateljem povlačile jedinice Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, a s njima i zbjeg od oko 30 000 starijih ljudi, žena i djece koji su napuštali svoje domove pred divljanjem okupatora i njegovih domaćih pomagača, a na prvom mjestu ustaša. Po velikom mrazu i dubokom snijegu zbjeg se povlačio prema Neretvi. Potpunije o toj ofanzivi govori se u ovom izdanju, tom 13, nap. 285.

⁵¹ Ustav Federativne Narodne Republike Jugoslavije proglašen je 31. januara 1946. na Četvrtoj zajedničkoj sjednici Savezne skupštine i Skupštine naroda Ustavotvorne skupštine FNRJ (vid. nap. 33).

⁵² Ustavotvorna skupština Federativne Narodne Republike Jugoslavije na Dru- goj zajedničkoj sjednici Savezne skupštine i Skupštine naroda održanoj 1. decembra 1945. na prijedlog Vladimira Nazora nije prihvatila ostavku privremene jugoslovenske vlade koju je predsjednik Ministarskog savjeta DFJ maršal Tito podnio pismeno dan ranije – 30. novembra 1945, već joj je dala povjerenje za dalji rad s Titom na čelu.

⁵³ Poslije podnošenja ostavke dotadašnje vlade kojoj je Ustavotvorna skupština ukazala povjerenje 1. decembra 1945 (vid. str. 1) Tito je Narodna skupština Federativne Narodne Republike Jugoslavije povjerila 31. januara aklamacijom mandat za sastav nove vlade, pa je u vezi s tim Tito i podnio ovaj izvještaj.

⁵⁴ Mada je kao politički odnosno antifašistički pokret postojao i politički-or- ganizaciono djelovao i u godinama uoči drugog svjetskog rata, Narodni front Jugos- lavije konstituisan je na svom I kongresu održanom od 5. do 7. avgusta 1945. u Beog- radu. U sastavu Narodnog fronta Jugoslavije, pored društveno-političkih organizacija nove Jugoslavije, nalazile su se i izvjesne građanske stranke, kao: dio Demokratske stranke, Zemljoradnička stranka, Hrvatska republikanska seljačka stranka (HRSS), Narodna seljačka stranka, Jugoslovenska republikanska stranka (vid. ovo izdanje, tom 29, nap. 50).

⁵⁵ Poslije ovog Titovog prijedloga Narodna skupština FNRJ jednoglasno je pri- hvatila i potvrdila predloženu listu članova nove Savezne vlade s Titom na čelu, što je predsjedavajući Josip Vidmar utvrdio uz burno i dugotrajno odobravanje narodnih poslanika.

⁵⁶ Tito je ovaj ekspoz podnio u Narodnoj skupštini Federativne Narodne Re- publike Jugoslavije poslije aklamacijom usvojenog sastava Savezne vlade 1. februara 1946. u 16, 30 časova. To je bio njegov prvi veliki ekspoz pred najvišom zakono- davnom instancom u zemlji – Narodnom skupštinom FNRJ.

⁵⁷ Prva savezna vlada Federativne Narodne Republike Jugoslavije obrazovana je i potvrđena 1. februara 1946. na zajedničkoj sjednici I vanrednog zasijedanja Sa- veznog vijeća i Vijeća naroda Narodne skupštine FNRJ (vid. nap. 55).

⁵⁸ Problem reparacija postavljen je na Berlinskoj (Potsdamskoj) konferenciji šeo- fova država i vlada velikih sila (Trumana, Staljina i Čerčila, a od 28. jula Klementa Atljia) održanoj od 17. jula do 2. avgusta 1945. Kasnije, problem reparacija je kon- kretizovan na sastancima Savezničke konferencije za reparacije, što je konačno fik- sirano prilikom potpisivanja ugovora o miru s Italijom, Bugarskom i Mađarskom 10. februara 1947. Tako je Italija bila obavezna da Jugoslaviji plati reparacije u iznosu od 125 miliona dolara po kursu dinara od 1938. godine, Bugarska 25 miliona dolara, Mađarska 70 miliona dolara. Sve je to bilo daleko ispod stvarne štete koju su fašistički okupatori nanijeli jugoslovenskim narodima. Samo je, na primjer, Italija pričinila šte- tu oko 10 milijardi dolara (vid. nap. 51, i u ovom izdanju, tom 29, nap. 37. i 121).

⁵⁹ Šteta koju je italijanski okupator pričinio u Jugoslaviji za vrijeme drugog svjetskog rata ocijenjena je na oko 10 milijardi dolara (vid. prethodnu napomenu).

⁶⁰ *Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji* donijela je Privremena narodna skupština DFJ 23. avgusta 1945. Iz zemljišnog fonda stvorenog od zemlje oduzete oni-

ma koji su je imali preko agrarnog maksimuma besplatno je podijeljeno oko 800 000 hektara zemlje na preko 316 000 porodica (vid. ovo izdanje, tom 29, nap. 276).

⁶¹ *Državna kontrolna komisija* stvorena je kao instrument jačanja državne intervencije u vrijeme revolucionarnog etatizma i centralističkog upravljanja privredom. Zadatak joj je bio da vrši nadzor nad cjelokupnim poslovanjem i radom organa državne uprave i ustanova i preduzeća koji su joj potčinjeni. Najviši organ ove opšte državne kontrole je bila Savezna kontrolna komisija na čijem se čelu kao predsjednik nalazilo lice u rangu člana vlade. Prvi njen predsjednik je bio Edvard Kardelj. Inače, u martu 1946. je donesen i *Zakon o državnoj kontroli*.

⁶² Tito ima u vidu savez koji je iskovan sa Sovjetskim Savezom u toku narodnooslobodilačke borbe i formalnopravno potvrđen Ugovorom o prijateljstvu, uzajamnoj pomoći i vojnom savezu potpisanim 11. aprila 1945. u Moskvi (vid. u tomu 27. ovog izdanja, str. 138).

⁶³ Tito ima u vidu političku situaciju u Bugarskoj nastalu uslijed kontrarevolucionarne djelatnosti desnih snaga, iako su one bile poražene na izborima održanim 18. novembra 1945, kada su kandidati Otečestvenog fronta dobili 88% glasova od 86% birača koji su izišli na izbore od ukupnog broja upisanih.

⁶⁴ Narodna Republika Albanija proglašena je 11. januara 1946. U toku drugog svjetskog rata Komunistička partija Jugoslavije, odnosno njen Centralni komitet, pružili su veliku pomoć rukovodiocima narodnooslobodilačkog pokreta Albanije upućivanjem svojih delegata i instruktora (Miladin Popović, Blažo Jovanović, Dušan Muğoša i dr.). Pored toga, ostvarena je i zajednička borba na bojnopolju upućivanjem dviju albanskih divizija na Kosovo i u Metohiju početkom jeseni 1944, kao i stavljanjem slobodne teritorije u sjevernoj Albaniji na raspolaganje vojno-političkom rukovodstvu narodnooslobodilačkog pokreta na Kosovu i u Metohiji u kriznim situacijama (vid. i u ovom izdanju, tom 29, nap. 125).

⁶⁵ Odnosi s Grčkom počeli su da se zaoštavaju poslije izbijanja građanskog rata u Grčkoj 3. decembra 1944. Tada je britanski Ekspedicioni korpus pod komandom generala Ronalda Skobija otvoreno stao na stranu grčkih reakcionarnih desničarskih snaga u borbi protiv narodnooslobodilačkog pokreta Grčke (EAM-a). Vlade koje su se smjenjivale vodile su politiku progona jegejskih Makedonaca i svih demokratskih snaga Grčke. To je dovelo do zaoštavanja odnosa između Jugoslavije, s jedne, i Grčke, s druge strane. Međutim, iako je Tito u ovom ekspozou konstatovao da su se odnosi s Grčkom »u posljednje vrijeme donekle popravili«, oni su ipak bili još uvijek daleko od normalnih odnosa između dviju susjednih zemalja, koje su u prošlosti njegovale duboke prijateljske odnose.

⁶⁶ Tito ima u vidu još uvijek tešku političku situaciju u Rumuniji i Bugarskoj, gdje su stvorene koalicione vlade u kojima su se pored komunističkih partija tih zemalja nalazili i predstavnici nekih građanskih partija, koji su, podržavani od konzervativnih krugova na Zapadu, stvarali teškoće u normalizaciji političkog života u zemlji u nastojanju da potisnu sve progresivne snage na čelu s komunistima tih zemalja. Inače, s Rumunijom je potpisan sporazum o trgovinskoj razmjeni i načinu plaćanja 15. decembra 1945.

⁶⁷ Tito ima u vidu političku situaciju u Mađarskoj, u kojoj su desne i reakcionarne snage digle svoj glas, a naročito desno krilo Stranke malih posjednika, koje je preko lista stranke »Igazság« izjavljivalo da granice iz 1920. ne mogu bit vječite, očigledno čineći aluziju na ugovor o miru koji su sile pobjednice iz prvog svjetskog rata, odnosno Antante, potpisale u Trijanonu kraj Pariza 4. juna 1920. Pored toga, u Mađarskoj se vršio šovinistički pritisak na Srbe i Hrvate na području Bajskog trokuta i u Prekomurju. Inače su te iste snage snosile glavnu krivicu i za počinjene zločine mađarskih fašista za vrijeme okupacije, a naročito u Bačkoj januara 1942 (vid. ovo izdanje, tom 29, nap. 326).

⁶⁸ Tito ima u vidu prije svega obaveze koje je vlada FNRJ preuzela na sebe, a koje je Kraljevina Jugoslavija imala prije rata kao dužnik nekim državama na Za-

padu, kao rješenja problema koje su Engleska i Francuska imale u vezi sa svojim investicijama u nekim rudarskim basenima u Jugoslaviji.

⁶⁹ Riječ je o Međunarodnoj komisiji stvorenoj od strane Savjeta ministara inostranih poslova velikih sila: Sjedinjenih Američkih Država, Sovjetskog Saveza, Velike Britanije i Francuske. Savjet je stvoren na Berlinskoj (Potsdamskoj) konferenciji s ciljem da pripremi mirovne ugovore s Italijom, Mađarskom, Rumunijom, Bugarskom i Finskom. Prvo zasjedanje Savjeta održano je od 11. septembra do 2. oktobra 1945. u Londonu. Tada je privremena vlada Demokratske Federativne Jugoslavije uputila 17. septembra 1945. jedan opširni Memorandum Savjetu ministara inostranih poslova u Londonu koji mu je predao šef jugoslovenske delegacije Edvard Kardelj. Kardelj je i sâm na toj konferenciji 18. septembra izložio stav privremene vlade DFJ. Poslije toga ministri inostranih poslova Sovjetskog Saveza (Vjačeslav Mihailovič Molotov), Sjedinjenih Američkih Država (Džems Berns) i Velike Britanije (Ernst Bevin) sastali su se u Moskvi od 16. do 26. decembra, gdje su razmatrali probleme u vezi sa zaključenjem ugovora o miru s gore pomenutim državama koje su u drugom svjetskom ratu učestvovala na strani Trojnog pakta. U vezi s tim sastankom, kao i predstojećom konferencijom Savjeta ministara inostranih poslova, u Trst je došla 7. marta 1946. Međunarodna komisija da ispita na licu mjesta političku situaciju i ustanovi etničke granice. Vid. i nap. 102. u ovom tomu.

⁷⁰ *Vilsonova linija* je naziv za graničnu liniju koju je 14. aprila 1919. predložio predsjednik Sjedinjenih Američkih Država Vudrou Vilson. On je smatrao da cijelu Julijsku krajinu treba ustupiti Kraljevini Italiji osim Raše, pruge Rijeka – Postojna i Idrije. Time je izišao u susret italijanskim imperijalističkim apetitima i tajnim klauzulama Londonskog ugovora iz 1915. Međutim, pošto Italija nije prihvatila ovo Vilsonovo rješenje ionako na veliku štetu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, Vilson se korigovao, pa je 9. decembra 1919. pomjerio tu svoju prvobitno zamišljenu liniju sada više na istok, predajući Italiji cijelu Rašu i pristao da se od Rijeke i teritorije sjeverno od nje stvori tzv. Slobodna Riječka Država pod mandatom Društva naroda (vid. ovo izdanje, tom 29, nap. 404. i 405).

⁷¹ Riječ je o delegatima narodnooslobodilačkog fronta Grčke (EAM-a), koji su privremeno izbjegli iz zemlje 1945. uslijed progona i terora grčkih monarhističkih vlasti, a koji su se nalazili u Sovjetskom Savezu.

⁷² Tito je ovaj govor održao u Velikoj dvorani Narodne skupštine, gdje su na zajedničkoj sjednici oba vijeća Narodne skupštine: Savezno vijeće i Vijeće naroda, usvojila prijedlog Prezidijuma Narodne skupštine koji je pročitao njen potpredsjednik Moša Pijade da se maršal Josip Broz Tito imenuje za vrhovnog komandanta Jugoslovenske armije.

⁷³ Riječ je o odluci koja je donesena na Trećoj zajedničkoj sjednici I vanrednog zasjedanja Saveznog vijeća i Vijeća naroda Narodne skupštine FNRJ da se maršal Jugoslavije Josip Broz Tito imenuje za vrhovnog komandanta Jugoslovenske armije.

⁷⁴ Na početku ustanka oružane i revolucionarne snage narodnooslobodilačkog pokreta bile su partizanski odredi. Sa stvaranjem krupnih formacija – brigada i divizija nastala je potreba da se Narodnooslobodilačka partizanska i dobrovoljačka vojska Jugoslavije (naziv nastao u januaru 1942) preimenuje po odluci Vrhovnog štaba od 20. novembra 1942. u Narodnooslobodilačku vojsku i partizanske odrede Jugoslavije (vid. ovo izdanje, tom 13, str. 26).

⁷⁵ Po odluci vrhovnog komandanta NOV i POJ od 1. marta 1945. Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije (NOVJ) preimenovana je u Jugoslovensku armiju (JA). Tada je i Vrhovni štab NOV i POJ preimenovan u Generalštab JA, a Mornarica NOVJ u Jugoslovensku mornaricu (vid. ovo izdanje, tom 27, str. 3).

⁷⁶ Izgradnja Pančevačkog mosta, tj. mosta preko Dunava, završena je 29. novembra 1946 (vid. nap. 81).

⁷⁷ Riječ je o misiji Uprave Ujedinjenih nacija za pomoć i obnovu (United Nations Relief and Rehabilitation Administration – UNRRA, odnosno Unra), koja je uspostavljena 24. marta 1945. poslije potpisivanja sporazuma o pomoći Jugoslaviji. Šef

Misije Unre u Beogradu, odnosno za Jugoslaviju, bio je Mihail Sergejčik.

⁷⁸ Riječ je o telegramu koji je generalni direktor Unre Herbert Leman uputio 11. februara 1946. Josipu Brozu Titu kojim ga je obavijestio o vrlo ozbiljnoj situaciji u svijetu u snabdijevanju hranom. Leman je, dalje, informisao Tita da se konsultovao s predstavnicima vodećih država snabdjevača hranom i da će nastojati da Jugoslaviji obezbijedi maksimum pošiljki hrane, i pored znatnog ograničenja u postojećim fondovima, pa je u vezi s tim rekao: »Ja vjerujem da ćete Vi i Vaša vlada nastaviti da preduzimate sve raspoložive mjere da bi se obezbijedilo da postojeće snabdijevanje hranom u Vašoj zemlji bude s najvećom pažnjom pod kontrolom« (Arhiv Josipa Broza Tita).

⁷⁹ Od potpisivanja sporazuma između Uprave Ujedinjenih nacija za pomoć i obnovu (Unre) i privremene jugoslovenske vlade 24. marta 1945. u Beogradu pa do 15. aprila 1946. Unra je isporučila kao pomoć Jugoslaviji 1 380 370 tona materijala, od koga je najvećim dijelom bila hrana. U vezi s tim Tito je oko 15. aprila 1946. uputio pismo Administraciji (Upravi) Ujedinjenih nacija za pomoć i obnovu (čije je sjedište bilo u Njujorku) u kome je u ime Savezne vlade FNRI i u svoje lično ime izrazio zahvalnost »za ukazanu pomoć koja je bila tako nužna i tako dragocjena našoj ratom opljačkanoj i razorenoj zemlji i našim iznurenim i osiromašenim narodima« i izrazio uvjerenje »da će se ova saradnja dalje nastaviti i da će Administracija Ujedinjenih nacija za pomoć i obnovu učiniti sve da se program i isporuka materijala za našu državu ostvare u potpunosti«. (Vid. i nap. 8. i 77).

⁸⁰ Misli se na kvislinške i kolaboracionističke vojne formacije koje su u drugom svjetskom ratu bile na raspolaganju okupatorima: ustaško-domobranske, četničke, slovenačke domobranske i bjelogardejske, nedićevske, ljotićeve, separatističke i federalističke u Crnoj Gori, kontraške i vmroovske u Makedoniji, muslimanske legionske u Sandžaku, balističke i vulnetarske na Kosovu i u Metohiji i bjelogardejske u Srbiji.

⁸¹ Tito ima u vidu željeznički most preko Dunava, poznat pod imenom Pančevački most i koji je najkraćim putem povezivao Srbiju s Banatom, tj. s Vojvodinom. Taj most je bio izgrađen 1933, ali ga je njemački okupator porušio u drugom svjetskom ratu početkom oktobra 1944, kada su njemačke jedinice napuštale pančevački mostobran. Most je tada stotinama kilograma eksploziva potpuno razrušen, a njegove uništene konstrukcije sprečavale su plovidbu Dunavom. Obnova, odnosno izgradnja novog mosta otpočela je krajem 1945. pod rukovodstvom sovjetskih stručnjaka na čelu s poznatim sovjetskim konstruktorom i graditeljem mostova pukovnikom Nikolajem Mihailovičem Kolokolovom. U gradnji mosta, osim sovjetskih stručnjaka i radnika, učestvovali su i jugoslovenski stručnjaci i radnici. Najteži posao je bio da se iz vode podigne 80% oštećena željezna konstrukcija dužine 160 metara i polomljena na dva dijela, od kojih je svaki bio težine od oko 2000 tona. Pripremni radovi na mostu trajali su šest mjeseci, a za idućih šest mjeseci često u veoma teškim uslovima (jaka košava i nizak vodostaj), sagrađen je tako reći potpuno novi most. Prvi voz iz Beograda je prešao svečano preko mosta za Pančevo na dan oktobarske revolucije 7. novembra 1946, dok je Tito, uz prigodan govor, na svečan način pustio most u saobraćaj na Dan Republike 29. novembra 1946; tom prilikom, na njegov prijedlog, most je nazvan: Most Crvene armije.

⁸² Riječ je o Inicijativnom komitetu, na čijem se čelu nalazio Veljko Vlahović.

⁸³ Misli se na Srpsku akademiju nauka i umjetnosti (SANU).

⁸⁴ Kongres španskih dobrovoljaca održan je 18. i 19. marta 1946. u Beogradu. Prvi dan kongresa je imao svečani karakter. Otvoren je velikim mitingom solidarnosti u velikoj dvorani Kolarčevog univerziteta. Na mitingu su govorili Edvard Kardelj i general-lajtnant Danilo Lekić Španac. Kongres je u ime Španaca pozdravio general Antonio Kordon, jedan od proslavljenih komandanata vojske Španske Republike u španskom građanskom ratu 1936 – 1939.

Radni dio kongresa održan je 19. marta prije podne u dvorani Doma Jugoslovenske armije. Referat je podnio Božidar Maslarić.

Kongresu su prisustvovalе delegacije Poljske, Čehoslovačke, Bugarske, Mađarske, Rumunije, Albanije i Austrije.

⁸⁵ Opera »Seviljski berberin« čuvenog italijanskog kompozitora Đoakina Rossinija (Gioacchino Rossini) izvedena je u Narodnom pozorištu u Beogradu 19. marta s početkom u 20 časova.

⁸⁶ Tito ima u vidu maršala Poljske Republike Mihaila Rolju Žimjerskog, ministra narodne odbrane poljske vlade. Žimjerski je odlikovan Ordenom narodnog heroja Jugoslavije i Ordenom partizanske zvijezde I stepena, dok je 9 drugih državno-političkih rukovodilaca Poljske Republike odlikovano takođe visokim jugoslovenskim ordenima.

⁸⁷ *Predsjednik Poljskog narodnog vijeća* je bio tada Boleslav Bjerot.

⁸⁸ Predsjednik poljske vlade narodnog jedinstva je u to vrijeme bio Edvard Osupka-Moravski.

⁸⁹ Ugovor o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći između Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Poljske Republike potpisali su u Varšavi 18. marta 1946. u ime Savezne vlade FNRJ Josip Broz Tito, a u ime poljske vlade narodnog jedinstva Edvard Osupka-Moravski.

⁹⁰ Tito je boravio u Varšavi od 14. do 19. marta 1946.

⁹¹ Jugoslaviju je napala nacistička Njemačka sa svojim saveznicima 6. aprila 1941, dok je Njemačka izvršila agresiju na Poljsku 1. septembra 1939.

⁹² Tito ima u vidu pomoć koju je Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije počela da prima poslije dolaska šefa Anglo-američke vojne misije brigadira Ficroja Maklejnja u Vrhovni štab NOV i POJ 18. septembra 1943.

⁹³ U oslobađanju većeg dijela Srbije s Beogradom učestvovalе su i jedinice Crvene armije u sastavu 3. ukrajinskog fronta pod komandom maršala Fjodora Ivanoviča Tolbuhina: 57. armija, 17. vazduhoplovna armija, 4. gardijski mehanizovani korpus i više drugih samostalnih jedinica brigadnog i divizijskog sastava. Tako su jedinice Crvene armije s jedinicama pod komandom Glavnog štaba NOV i PO Srbije (13. i 14. udarni korpus NOVJ i 2. proleterska udarna divizija NOVJ) i 1. armijske grupe NOVJ pod neposrednom komandom vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Tita, učestvovalе u oslobađanju cijele sjeveroistočne Srbije, Niša, Kragujevca, Trstenika, Kraljeva, Čačka, većih mjesta u Pomoravlju i Beograda. Oko 8000 pripadnika Crvene armije je poginulo ili ranjeno u borbama protiv njemačkog okupatora i njegovih pomagača u Srbiji.

⁹⁴ Tito ima u vidu dolazak šefa Anglo-američke vojne misije pri Vrhovnom štabu NOV i POJ brigadira Ficroja Maklejnja 18. septembra 1943. Tada su uspostavljene veze sa savezničkom komandom na Srednjem istoku i počela je da pristiže i prva pomoć, a posebno poslije odluka donesenih na Teheranskoj konferenciji održanoj od 28. novembra do 1. decembra 1943. u Teheranu (Iran). Tada su šefovi država i vlada Sjedinjenih Američkih Država, Sovjetskog Saveza i Velike Britanije (tzv. »velika trojica«): Franklin Delano Ruzvelt, Josif Visarionovič Staljin i Vinston Čerčil odlučili da se Narodnooslobodilačkoj vojsci Jugoslavije pruži sva moguća pomoć u naoružanju, opremi i drugom materijalu.

⁹⁵ Armijski general Milan Nedić formirao je kvislinšku vladu u Srbiji 29. avgusta 1941. Ubrzo poslije toga pristupio je formiranju Srpske državne straže (gradske, seoske i pogranične), čije je brojno stanje dostizalo oko 25 000 vojnika (žandarma) pod oružjem. Srpska državna straža u oktobru 1944. stavljena je pod komandu armijskog generala Draže Mihailovića i tada je preformirana u tri divizije: 1. i 2. diviziju i 3. diviziju graničara. Sve te tri divizije su se nalazile u sastavu tzv. Srpskog udarnog korpusa i bile su neposredno potčinjene četničkom komandantu u Srbiji generalu Miroslavu Trifunoviću Dronji. Srpski udarni korpus pretrpio je teške gubitke u decembru 1944. u borbama protiv jedinica 2. armije NOVJ u sjeveroistočnoj Bosni, a u proljeće 1945. se raspao.

Pored Srpske državne straže, u Srbiji je bio organizovan i ljotičevski Srpski dobrovoljački korpus, koji je, prolazeći kroz dve faze formiranja, na kraju imao 5 pučova ukupne jačine oko 15 000 dobrovoljaca. Pretrpio je teške gubitke u vrijeme borbi za oslobođenje Srbije i njegovi ostaci su se povukli krajem rata u jugozapadni dio Slovenije (oko Ilirske Bistrice) i u Istru. Pored toga, u Srbiji je 1941. formiran i bjelogardejski Ruski zaštitni korpus od građana koji su pobjegli iz SSSR-a za vrijeme ili poslije oktobarske revolucije. Brojno stanje korpusa iznosilo je oko 12 000 vojnika. Korpus se raspao pri kraju rata.

⁹⁶ Dr Ante Pavelić, poglavnik i šef tzv. Nezavisne Države Hrvatske, poslije dolaska na vlast 10. aprila 1941. pristupio je formiranju oružanih snaga NDH, čiju su okosnicu predstavljale ustaške jedinice. Pored njih su bile formirane domobranske i oružničke (žandarmerijske) jedinice. Brojno stanje ustaško-domobranskih jedinica bilo je najveće u jesen 1943, kad je, kako se ocjenjuje, iznosilo oko 260 000 vojnika.

⁹⁷ Četnici pod komandom armijskog generala Draže Mihailovića predstavljali su tzv. Jugoslovensku vojsku u otadžbini (JVUO). Cijeni se da četnika u cijeloj Jugoslaviji u vrijeme kada su bili najmnogobrojniji (sredina 1944) nije bilo više od 100 000. Najteže poraze su pretrpjeli krajem ljeta u Srbiji (na Kopaoniku, Jelovoj gori i na Medvedniku), a zatim krajem decembra 1944. u sjeveroistočnoj Bosni; potpuno su razbijeni, uništeni ili zarobljeni njihovi ostaci u maju 1945, u dolini Sutjeske. Jedan dio četnika iz zemlje uspio je da se spase pobjegavši s vojvodom i popom Momčilom Đujićem, dok je opkoljena četnička grupacija na širem prostoru Celje – Dravograd položila oružje pred jedinicama JA 15. maja 1945, kada je i rat u Jugoslaviji završen.

⁹⁸ General vojske Kraljevine Jugoslavije Leon Rupnik Leo obrazovao je svoje oružane formacije (slovenačko domobranstvo) poslije preuzimanja kvislinške vlasti u Sloveniji po kapitulaciji fašističke Italije 8. septembra 1943; do tada su na teritoriji Slovenije postojale oružane formacije slovenačke Bijele garde. Veći dio slovenačkih bjelogardista priključio se poslije 8. septembra 1943. slovenačkim domobranima Lea Rupnika, kojih je bilo oko 15 000. Slovenci su ih nazivali »švabobrancima«.

⁹⁹ Tito ima u vidu izdajničko držanje četnika na frontu kod Kraljeva, Čačka i Užica u novembru 1941. Tada su četnici napustili front kod Kraljeva, pokušali su da se obračunaju s dijelovima Čačanskog NOP odreda u Čačku, a bili su potučeni na Trešnjici kod Užica 2. novembra 1941. Slične izdajničke poteze su učinili i kod Gornjeg Milanovca, kada su zarobili oko 200 partizana koje su s ranije zarobljenim partizanima predali Nijemcima u selu Slovcu, kod Valjeva (njih 365), poslije čega su ih Nijemci ubrzo stijeljali na brdu Krušik na periferiji Valjeva.

¹⁰⁰ Krajem 19. vijeka austro-ugarska vlast izvršila je naseljavanje siromašnih Poljaka oko Prnjavora i Banjaluke. Tada su to bili šumoviti i mahom nenaseljeni predjeli, pa su tako stvorena kompaktna naselja od Poljaka. Poslije završetka drugog svjetskog rata vlada Poljske Republike i vlada Federativne Narodne Republike Jugoslavije sporazumjele su se da se izvrši repatrijacija oko 25 000 Poljaka, koliko ih je tada bilo na pomenutom prostoru, pa su se oni uglavnom naselili u zapadne krajeve Poljske (Šlezija) koje su do tada nastanjivali Nijemci. U vezi s tim poljski ambasador u Beogradu Jan Karol Vende i pomoćnik ministra inostranih poslova u Saveznoj vladi FNRJ dr Vladimir Velebit potpisali su protokol 2. januara 1946. o repatrijaciji pomenutih Poljaka u roku od 6 mjeseci.

¹⁰¹ Tito ima u vidu *Poljski bataljon* formiran 7. maja 1944. u selu Martincu kod Prnjavora na inicijativu 11. udarne (krajiške) divizije NOVJ. Kada je formiran ušao je u sastav njene 14. srednjobosanske brigade, a kasnije u sastav 18. srednjobosanske brigade. Prilikom formiranja imao je 3 čete s ukupno oko 200 boraca, pretežno omladinaca s područja Prnjavora.

¹⁰² Riječ je o Međunarodnoj komisiji formiranoj na preporuku Savjeta ministara inostranih poslova. Ovu komisiju je sačinjavalo 7 članova od kojih su četiri bili glavni, a tri su bili stručnjaci. Glavne i ravnopravne članove komisije činili su predstavnici Sovjetskog Saveza, Sjedinjenih Američkih Država, Velike Britanije i Francus-

ke. Pored toga, svaki glavni član je vodio sa sobom eksperte o graničnim, etničkim, ekonomskim i drugim problemima. Tako je ekipa Velike Britanije brojala 7 članova (računajući glavnog člana komisije), Sovjetskog Saveza 13, Sjedinjenih Američkih Država i Francuske po 9 članova (računajući glavne). Komisija je stigla u Trst 7. marta: 9. marta održala je prvu zajedničku sjednicu, dok su članovi komisije do 24. marta završili ispitivanja u Zoni »B«, tj. zoni u kojoj se nalazila jugoslovenska vojna uprava (vid. i nap. 69).

¹⁰³ Tito ima u vidu Savezničku konferenciju za reparacije održanu u Parizu od 9. novembra do 21. decembra 1945. Po završenom radu Konferencija je izdala zvaničan kominike 5. januara 1946. Šef jugoslovenske delegacije na ovoj konferenciji bio je dr Aleš Bebler.

¹⁰⁴ Jugoslovensko-mađarski sporazum o plaćanju reparacija u iznosu od 70 miliona dolara potpisan je u Budimpešti 11. maja 1946.

¹⁰⁵ Osmog januara 1946. Telegrafska agencija nove Jugoslavije (Tanjug) objavila je vijest da su savezničke vlasti predale jugoslovenskim vlastima ratne zločince Milana Nedića, predsjednika kvislinške vlade Srbije, Tasu Dinića, njegovog ministra i Leona Rupnika, predsjednika kvislinške uprave u Ljubljani.

¹⁰⁶ Savezničke vlasti su krajem 1945. i početkom 1946. izručile jugoslovenskim vlastima više grupa ustaških funkcionera (vojnih i civilnih), među kojima se nalazio i ustaški ministar Erih Lisak. Za vrijeme procesa Lisaku i 17-orici drugih ustaša koji je počeo 9. septembra 1946. u Zagrebu ustanovljena je krivica i Alojzija Stepinca, zagrebačkog nadbiskupa, pa je optužnica proširena i na njega 30. septembra. Proces je završen 11. oktobra izricanjem smrtno kazne vješanjem za Lisaka i lišenja slobode s prinudnim radom za Stepinca na 16 godina.

¹⁰⁷ Dr Ante Pavelić, poglavnik i šef tzv. Nezavisne Države Hrvatske, uspio je da pobjegne iz zemlje početkom maja 1945. i da se prebaci u Austriju; odatle, uz pomoć crkvenih krugova, preko Rima je prešao u Argentinu, gdje je na njega izvršen atentat, zbog čega se obreo u Frankovoj Španiji, gdje je od posljedica ranjavanja i umro u Madridu 1959.

¹⁰⁸ Kad je dao ovu izjavu, Tito je već bio obaviješten 14. marta u Varšavi da je Draža Mihailović uhvaćen 13. marta 1946. u rejonu Višegrada, što je nekoliko dana kasnije i zvanično objavljeno u jugoslovenskoj štampi. Ovoga puta Tito to nije saopštio, jer mu sve pojedinosti nisu bile poznate i tako je izbjegao odgovore na postavljanje bilo kakvih pitanja u vezi s Dražinim hvatanjem.

¹⁰⁹ Riječ je o govoru Vinstona Čerčila, poslanika britanskog parlamenta, koji je održao u Fultonu (SAD) 5. marta 1946. U tom govoru vrlo oštro je istupao protiv Sovjetskog Saveza polazeći s ratnohušakačkim pozicijama, što je i u svjetskoj javnosti imalo nepovoljan odjek. Čerčil je govorio o ekspanzionističkim težnjama SSSR-a, o »gvozdenoj zavesi« i senci s Istoka koja je pala na nedavne savezničke pobjede. Čerčil je takođe nudio model »grčke demokratije« zemljama socijalističke zajednice uključujući i Jugoslaviju, kao i sklapanje anglo-američkog vojnog saveza. Taj Čerčilov govor naišao je i na oštru reakciju demokratskog javnog mnjenja na Zapadu.

¹¹⁰ Tito ima u vidu intervju koji je u vezi s Čerčilovim govorom dao Josif Vissarionovič Staljin, predsjednik Ministarskog savjeta Sovjetskog Saveza. Integralni tekst Staljinovog intervjua objavila je »Borba« 16. marta 1946.

¹¹¹ *Atlantska povelja* je dokument koji su potpisali predsjednik Sjedinjenih Američkih Država Franklin Delano Ruzvelt i predsjednik vlade Velike Britanije Vinston Čerčil 12. avgusta 1941. na palubi bojnog broda »Princ od Velsa« u zalivu Placent, na ostrvu Njufaundlendu u Atlantskom okeanu. Proglašena je 14. avgusta. Potpunije o sadržini Povelje govori se u ovom izdanju, tom 29, nap. 334.

¹¹² Generalni direktor Unre Herbert Leman obavijestio je Tita o kritičnom stanju prehrambenih fondova u svijetu, pa je nagovijestio mogućnost da Unra smanji pošiljke hrane i Jugoslaviji (vid. nap. 78).

¹¹³ Za vrijeme svog boravka u Sovjetskom Savezu od 21. do 28. septembra 1944. Tito je na osnovu sporazuma sa sovjetskom vladom dobio kao pomoć 50 000 tona žita, dok je pomoć Unre Tito odbio zbog insistiranja njene administracije da njeni organi nadgledaju raspodjelu primljene pomoći (vid. ovo izdanje, tom 23, str. 211).

¹¹⁴ Tito ima u vidu trgovinski ugovor koji su u Moskvi potpisali 13. aprila 1945. inž. Nikola Petrović, ministar za spoljnu trgovinu i snabdijevanje Privremene vlade DFJ, s jedne strane, i Anastas Mikojan, narodni komesar za spoljnu trgovinu Savjeta narodnih komesara SSSR-a, s druge strane.

¹¹⁵ Tito je boravio u Varšavi, odnosno u Poljskoj, od 14. do 19. marta 1946. Poljski narod je uz velike žrtve i samoodricanja obnovio i izgradio Varšavu onakvu kakva je bila prije nacističkog napada na Poljsku 1. septembra 1939. kada je Varšava u tom ratu varvarski rušena od njemačkog Vermahta sa zemlje i iz vazduha. Time su Poljaci pokazali cijelom svijetu da je narod neuništiv, a time i glavni grad njihove države. Međutim, pored obnovljene i rekonstruisane Varšave, podignuta je i nova Varšava sa širokim bulevarima i skverovima i sa starom Varšavom čini jedinstvenu urbanu cjelinu.

¹¹⁶ Krajem tridesetih godina pogoršao se međunarodni položaj Čehoslovačke zbog aktivnosti njemačke narodnosne grupe u Sudetskoj oblasti Čehoslovačke Republike koja se graničila s nacističkom Njemačkom. Sudetski Nijemci, podstrekavani fašističkom agenturom u Sudetima, neprekidno su provocirali čehoslovačke vlasti, što je poslužilo hitlerovskoj Njemačkoj da postavi zahtjeve za pripajanje te oblasti Trećem Rajhu, što je dovelo do međunarodne zategnutosti inače već stvorene pripajanjem Austrije Njemačkoj (Trećem Rajhu) 13. marta 1938. Zbog kapitulantskog držanja Francuske i Engleske, 30. septembra 1938. u Minhenu je potpisan sporazum između Njemačke i Italije, s jedne strane, i Francuske i Engleske, s druge strane, kojim su izdati interesi čehoslovačkog naroda, pa su njemačke trupe na osnovu tog sporazuma ušle 3. oktobra iste godine u Sudete, a 15. marta 1939. Nijemci su ušli u Čehoslovačku i okupirali je bez otpora.

¹¹⁷ U drugom svjetskom ratu slovenski narodi su imali oko 28,2 miliona žrtava ili 70% u odnosu na cjelokupne gubitke saveznika antifašističke koalicije u drugom svjetskom ratu.

¹¹⁸ Tito misli na 9. septembar 1944, kada je u Bugarskoj pod vodstvom Radničke partije (komunista) izbio oružani ustanak i vlast preuzeo Otečestveni front Bugarske.

¹¹⁹ Tito je ovom prilikom dao opreznju izjavu u vezi s odnosima s grčkom vladom koji u to vrijeme nisu bili najbolji zbog pritiska i terora koje su grčke vlasti sprovodile nad makedonskim narodom Jegejske Makedonije.

¹²⁰ Za vrijeme mađarske okupacije jednog dijela Vojvodine (Bačke) u toku drugog svjetskog rata mađarske vlasti sprovodile su brutalan teror nad srpskim stanovništvom. Protjerivale su sve one koji su se naselili kao kolonisti poslije prvog svjetskog rata i činile su mnoge zločine i u pravom smislu riječi pokolje, kao što se zbilo posebno početkom 1942. u Novom Sadu, Žablju, Čurugu i u nekim drugim mjestima u Bačkoj (vid. ovo izdanje, tom 29, nap. 326).

¹²¹ Iako je hortijevska Mađarska bila poražena u drugom svjetskom ratu, u njenim granicama ostali su ljudi u pojedinim legalnim građanskim strankama koji se nisu odrekli onih teritorija koje su prigrabili za vrijeme drugog svjetskog rata od Čehoslovačke i Jugoslavije.

¹²² Drugi svjetski rat je donio ogromne ljudske i materijalne žrtve narodima koji su se našli u ratnom vrtlogu od 1. septembra 1939. pa do 9. maja 1945. godine. Cijeni se da je u ratu život izgubilo na bilo koji način (u borbama, koncentracionim logorima, strijelanjima itd.) oko 50 miliona ljudi, žena i djece. Od toga broja slovenske zemlje koje su učestvovala na strani antifašističke koalicije izgubile su 28,2 miliona ljudi, žena i djece, dakle 56,4% od ukupnih gubitaka, a u odnosu na savezničke – 69%. Bugarska, kao slovenska zemlja, koja je učestvovala u ratu na strani

fašističkog bloka, izgubila je samo 22 hiljade ili 0,3% od ukupnog broja stanovnika, dok su gubici SSSR-a bili 20 miliona ili 11,4% od ukupnog broja stanovnika, Poljske 6 miliona, ili 17,3%, i Jugoslavije 1,7 miliona ili 11,2% od ukupnog broja stanovnika, po čemu su gubici SSSR-a, Poljske i Jugoslavije bili najveći u drugom svjetskom ratu.

¹²³ Tito ima u vidu Jozefa Tisu, šefa kvislinške slovačke države od 1939. do 1945. godine.

¹²⁴ Ima se u vidu Ugovor o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći sklopljen između Demokratske Federativne Jugoslavije i Sovjetskog Saveza u Moskvi 11. aprila 1945. godine. S Poljacima je takav ugovor potpisan 18. marta 1946. godine u Varšavi.

¹²⁵ Ugovor o prijateljstvu, uzajamnoj pomoći i saradnji u miru potpisan je između vlada Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Čehoslovačke Republike 9. maja 1946. u Beogradu.

¹²⁶ General-pukovnik Enver Hodža, predsjednik Narodne Republike Albanije, nije došao u Beograd sredinom aprila, već je na čelu albanske delegacije došao 23. juna 1946.

¹²⁷ Ugovor o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći nije potpisan za vrijeme boravka general-pukovnika Envera Hodže u Beogradu, već je potpisan u Tirani 9. jula 1946. Potpisali su ga u ime vlade NR Albanije general-pukovnik Enver Hodža, predsjednik vlade i ujedno ministar inostranih poslova, i Stanoje Simić, ministar inostranih poslova Savezne vlade Federativne Narodne Republike Jugoslavije. Narodna skupština FNRJ ratifikovala je Ugovor 20. jula 1946.

¹²⁸ Pod *Osovinom* se podrazumijeva vojni savez koji su sklopile nacistička Njemačka i fašistička Italija 25. oktobra 1936, poznat pod imenom Osovina Rim – Berlin, pa su se te sile nazivale silama Osovine. Kasnije je ovaj vojni savez proširen i modifikovan, pa je tako u Berlinu 27. septembra 1940. zaključen između Njemačke, Italije i Japana Trojni pakt na 10 godina, kome su potom pristupile Mađarska, Rumunija, Slovačka, Bugarska i Jugoslavija (vid. ovo izdanje, tom 6, nap. 382).

¹²⁹ Poslije prvog svjetskog rata Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca oduzete su za zelenim stolom teritorije (kao što su Istra, Slovenačko primorje s Trstom, slovenački dio Koruške) sklapanjem ugovora u Sen-Žermenu i Rapalu. To je bio rezultat prije svega politike zapadnih imperijalističkih sila, koje su na taj način ispunjavale na prvom mjestu zadovoljavanje imperijalističkih apetita Italije na osnovu tajnog protokola Londonskog ugovora iz 1915. godine (vid. ovo izdanje, tom 29, nap. 404, 405, 407, 408). Međutim, pitanje revizije tih ugovora i vraćanja teritorija nepravedno oduzetih matici zemlji Jugoslaviji Tito je prvi put iznio u svom poznatom govoru održanom 12. septembra 1944. na ostrvu Visu povodom proslave godišnjice formiranja I. dalmatinske (proleterske) udarne brigade, kada je izbacio čuvenu krilaticu: »*Tuđe nećemo, no svoje ne damo*«. Poslije toga pitanje krajeva koji su bili pripojeni Italiji i Austriji Tito je intenzivno stavljao na dnevni red u odnosima sa zapadnim saveznicima (vid. ovo izdanje, tom 23, str. 111, tom 26, str. 119 – 127. i tom 28, str. 137–151). Kada je Berlinska (Potsdamska) konferencija donijela zaključak da se obrazuje Savjet ministara inostranih poslova za pripremanje mirovnih ugovora s Italijom, Mađarskom, Rumunijom, Finskom i Bugarskom na čelu jugoslovenskih delegacija koje su postavljale pitanje pomenutih krajeva na konferencijama Savjeta nalazio se Edvard Kardelj. I pred ovaj Titov ekspoz Savjet ministara inostranih poslova vršio je pripreme za svoju narednu konferenciju. Tako je prva sjednica Savjeta održana u Luksemburškoj palati, u Parizu, 25. aprila 1946. Na konferenciju je pozvana i jugoslovenska delegacija, koja je otputovala u Pariz 2. maja da izloži gledište jugoslovenske vlade. Na čelu delegacije nalazio se Edvard Kardelj, a članovi su bili: Stanoje Simić, Milovan Đilas, Sava Kosanović, dr Sava Zlatić, dr Jože Vilfan, Stefan Mitrović i general-major Srećko Manola. Kardelj je govorio pred Savjetom 3. maja, kada je izložio gledište jugoslovenske vlade o granicama s Italijom, dok je Alcide de Gasperi, predsjednik italijanske vlade i šef njene delegacije, iznio italijanska gledišta. Na tom zasjedanju Vjačeslav Mihailovič Molotov, ministar inostranih poslova Sovjetskog Saveza, dao je punu podršku opravdanim jugoslovenskim zahtjevima. Zbog nastalih nes-

porazuma između ministara inostranih poslova velikih sila, konferencija je privremeno prekinula svoj rad 17. maja, da bi ga nastavila 15. juna. Kardelj je i tada ponovo na čelu delegacije otputovao u Pariz, jer je Savjet ministara na svojoj prvoj plenarnoj sjednici održanoj 15. juna razmatrao nacrt mirovnog ugovora s Italijom. Na konferenciji za štampu održanoj u Parizu 27. juna Kardelj je dao izjavu u kojoj je, pored ostalog, rekao: »Jugoslavija neće priznati niti će se bilo kako saglasiti s ma kakvim mirovnim ugovorom u kojem njeni opravdani zahtjevi ne budu zadovoljeni.«

U Pariz je 2. jula došla i delegacija naroda Julijske krajine, čiji je šef France Bevk, predsjednik Oblasnog narodnooslobodilačkog odbora za Trst i Slovenačko primorje, dao izjavu na konferenciji za štampu u kojoj se usprotivio uspostavljanju granice između Italije i Jugoslavije na osnovu prijedloga Žorža Bidoa, ministra inostranih poslova francuske vlade. Po tom prijedlogu 161 400 Slovenaca, a samo 20 628 Italijana, od kojih 14 812 živi u Gorici (od 60 000 Slovenaca na goričkoj teritoriji) pripalo bi na spornoj teritoriji Italiji.

Trećeg jula 1946. Savjet ministara postigao je sporazum o pitanju Trsta i jugoslovensko-italijanske granice. Ministri su se dogovorili da se obrazuju Slobodna Teritorija Trsta s guvernerom na čelu i pod upravom Savjeta bezbjednosti OUN. Kardelj je 4. jula napustio Pariz, pa je po dolasku u Ljubljano dao izjavu za štampu izjavivši da odluke Savjeta ministara narodi Jugoslavije ne mogu da prime. Poslije toga zamjenici ministara inostranih poslova velikih sila do 20. jula završili su konačne verzije nacrtu mirovnog ugovora s Italijom, koji su dostavili vladama 21 zemlje pozvane da učestvuju na Mirovnoj konferenciji u Parizu zakazanoj za 27. jul 1946.

Šef jugoslovenske delegacije Edvard Kardelj u međuvremenu je govorio 17. jula pred Narodnom skupštinom FNRJ koju je upoznao s radom i zaključcima Savjeta ministara inostranih poslova o pitanju Trsta i Julijske krajine i iznio rad jugoslovenske delegacije.

¹³⁰ Tito ima u vidu učešće jugoslovenske delegacije u sastavu: general-lajtnant Sreten Žujović, kao šef delegacije, i članovi dr Ivan Šubašić, ministar inostranih poslova privremene vlade DFJ, i Stanoje Simić, jugoslovenski ambasador u Sjedinjenim Američkim Državama, na konferenciji Ujedinjenih nacija održanoj u San Francisku (SAD) od 25. aprila do 26. juna 1945 (vid. ovo izdanje, tom 29, nap. 387).

¹³¹ Ima se u vidu učešće jugoslovenske delegacije s Edvardom Kardeljem na čelu na prvoj plenarnoj sjednici Generalne skupštine Organizacije ujedinjenih nacija (OUN) koja je zasjedala od 10. januara do 14. februara 1946. u Vestminsterskoj palati u Londonu.

¹³² Misli se na Upravu (Administraciju) Ujedinjenih nacija za pomoć i obnovu (vid. nap. 77. i 79).

¹³³ Broj prispjelih ratnih zarobljenika, interniraca i drugih repatriiraca jugoslovenskih državljana koji su se vratili u Jugoslaviju do kraja 1946. iznosio je 287 377 lica, i to 7145 oficira, 4011 podoficira, 91 252 vojnika i 184 469 građanskih lica (vid. ovo izdanje, tom 29, nap. 242).

¹³⁴ Prvi put je pred Savjet bezbjednosti pitanje prijema Albanije u Organizaciju ujedinjenih nacija (OUN) postavio Edvard Kardelj svojim pismom od 25. januara 1946. na osnovu albanskog zahtjeva od 25. decembra 1945. Na III sjednici Savjeta bezbjednosti održanoj 28. januara 1946. odlučeno je da se to pitanje unese u dnevni red, pa je, u vezi s tim, dr Aleš Bebler, pomoćnik ministra inostranih poslova vlade FNRJ, svojim pismom od 9. februara zatražio da se dopusti jugoslovenskoj delegaciji da prisustvuje sastanku Savjeta kada se bude raspravljalo o albanskom zahtjevu. Međutim, to se pitanje odugovlačilo, pa je jugoslovenski predstavnik u OUN podnio memorandum 10. avgusta 1946. u kome je insistirao da Albanija postane član OUN.

Poljske jedinice, koje su formirane u Sovjetskom Savezu 1941–1942. pod komandom generala Vladislava Andersa (Wladyslaw Anders), prebačene su iz SSSR-a na Bliski istok i kao 2. poljski korpus uzele učešća u borbama u Italiji 1943–1945. Po završetku rata odbile su da se vrte u novu Poljsku. General Anders ostao je u emigraciji i sa tim jedinicama je u vrijeme zategnutih odnosa između FNRJ i zapadnih

država prebačen u Zonu »A«, gdje su na italijansko-jugoslovenskoj granici te jedinice zveckale oružjem pod okriljem zapadnih saveznika. U vezi s tim intervenisala je i jugoslovenska vlada ulaganjem odgovarajućih protestnih nota kod vlada SAD i Velike Britanije i obraćanjem Savjetu bezbjednosti OUN.

¹³⁵ Tito ima u vidu zasijedanje Savezničke konferencije za reparacije u Parizu od 9. novembra do 21. decembra 1945. godine; šef jugoslovenske delegacije bio je tada dr Aleš Bebler, pomoćnik ministra inostranih poslova u vladi FNRJ; 14. januara 1946. prihvaćen je sporazum o njemačkim reparacijama.

¹³⁶ Riječ je o šlepovima i brodovima koje su Saveznici zaplijenili u drugom svjetskom ratu, a koje su njemačke jedinice koristile za prebacivanje materijala iz Jugoslavije u Treći Rajh pri kraju rata. Brodovi i šlepi su bili zadržani na gornjem toku Dunava kod Linca.

¹³⁷ Šteta koju su fašistički mađarski okupatori nanijeli jugoslovenskim narodima za vrijeme okupacije u drugom svjetskom ratu u Bačkoj, Baranji, Međumurju i Prekomurju bila je daleko veća od naknade od 70 miliona dolara. Imajući u vidu položaj mađarskih komunista u svojoj zemlji, jugoslovenska vlada je postigla sporazum da se obeštećenje za ljudske žrtve i materijalnu štetu isplati simbolično, pa je u vezi s tim i potpisan sporazum u Budimpešti 11. maja 1946.

¹³⁸ Fašistička Italija je za vrijeme drugog svjetskog rata, od 6. aprila 1941. do 8. septembra 1943, nanijela štetu jugoslovenskim narodima u iznosu od 9 849 897 288 dolara, odnosno oko 10 milijardi dolara po kursu dinara iz 1938. godine. Od toga je samo čista materijalna šteta iznosila 1 374 911 231 dolara. Međutim, ugovorom o miru koji je sklopljen s Italijom 10. februara 1947. u Parizu ova država je praktično samo simbolično bila zadužena za plaćanje ratne štete (reparacija) – svega 125 miliona dolara (vid. nap. 19).

¹³⁹ Tito ima u vidu tajni protokol Londonskog ugovora koji su sile Antante potpisale s Italijom 26. aprila 1915. u Londonu. Za ulazak Italije u rat protiv Centralnih sila ispunjeni su italijanski imperijalistički apetiti, posebno u odnosu na Jugoslaviju (vid. ovo izdanje, tom 29, nap. 404. i 405).

¹⁴⁰ *Antanta* je bila Trojni savez stvoren 5. septembra 1914. između Velike Britanije, Francuske i carske Rusije (1917. je istupila iz saveza). Antanti se tokom rata pridružilo i više drugih država (vid. u ovom izdanju, tom 29, nap. 403).

¹⁴¹ *Austro-Ugarska* kao država raspala se po završetku prvog svjetskog rata, pa su tako nastale Austrija i Mađarska kao samostalne države, a stvorena je i Čehoslovačka Republika od pokrajina Češke, Moravske i Slovačke do tada u okviru Austro-ugarske Carevine. Krajevi zapadno od Drine ušli su u sastav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca – države stvorene 1. decembra 1918, dok je dobar dio jugoslovenske teritorije, uslijed politike teritorijalnih ustupaka u prvom svjetskom ratu zapadnih država i tajnih klauzula Londonskog ugovora pripao Italiji, što je ozakonjeno Rapalskim ugovorom (vid. ovo izdanje, tom 29, nap. 404. i 405).

¹⁴² Tito ima u vidu konferenciju Savjeta ministara inostranih poslova Sjedinjenih Američkih Država, Sovjetskog Saveza, Velike Britanije i Francuske održanu od 11. septembra do 2. oktobra 1945. u Londonu. Na konferenciji je istupala i jugoslovenska delegacija s Edvardom Kardeljem na čelu (vid. ovo izdanje, tom 29, nap. 195).

¹⁴³ *Atlantska povelja* je dokument koji su potpisali Franklin Ruzvelt, predsjednik Sjedinjenih Američkih Država, i Winston Čerčil, predsjednik britanske vlade, 12. avgusta, a proglasili je 14. avgusta 1941. Ona je predstavljala široku platformu oko koje su se okupili svi slobodoljubivi narodi u borbi protiv fašizma (vid. ovo izdanje, tom 29, nap. 385).

¹⁴⁴ Pod *Danuncijevim banditima* Tito ima u vidu pristalice italijanskog političara Gabrijela D'Anuncija (Gabriele D'Annunzio), izrazitog predstavnika italijan-

skog nacionalizma i preteče fašizma. D'Anuncio je poslije prvog svjetskog rata s irendentistima izvršio 12. septembra 1919. udar u Državi Rijeka i priključio je januara 1923. Italiji, mada je Rijeka na osnovu Rapalskog ugovora imala status nezavisnog grada. Prema Jugoslaviji se odnosio krajnje neprijateljski.

¹⁴⁵ Tito u prvom redu ima na umu oružane formacije fašističke partije Italije koje su bile obučene u crne uniforme, pa su nazivane »crnim košuljama«. To su bili odredi slični nacističkim SS-formacijama.

¹⁴⁶ Tito misli na kapitulaciju Italije 8. septembra 1943, odnosno na zakone koji su do tada vladali u Italiji i u krajevima pod italijanskom fašističkom okupacijom.

¹⁴⁷ U *Šklednju* (predgrađu Trsta) civilna italijanska policija pucala je 10. marta 1946. u popodnevним časovima na grupu demonstranata, kojom prilikom su ubijena dva, a ranjena 22 lica. Ovaj događaj je izazvao buru protesta u Juljskoj krajini i u Trstu. Slovenačko-italijanska antifašistička unija proglasila je 10/11. marta opšti dvodnevni štrajk koji se proširio na cijelu Zonu »A« u kome su učestvovalе sve demokratske organizacije. To se sve dešavalo kada se u Trstu od 7. marta već nalazila Komisija Savjeta ministara inostranih poslova za utvrđivanje sporne granične linije između FNRJ i Italije (vid. nap. 69).

¹⁴⁸ U vezi s nadlijetanjem savezničkih aviona i s drugim provokacijama, jugoslovenska vlada je ulagala oštre proteste (note) kod diplomatskih predstavništava SAD i Velike Britanije u Beogradu. To je u stvari bilo zveckanje silom i vršenje grubog pritiska na Jugoslaviju da odustane od svojih pravednih zahtjeva u vezi s Trstom i Juljskom krajinom.

¹⁴⁹ U Londonu je bio jugoslovenski ambasador dr Ljubo Leontić. On je protestnu notu br. 78 od 28. februara dostavio Forin ofisu (Foreign Office), tj. britanskom ministarstvu inostranih poslova, dok je Ministarstvo inostranih poslova jugoslovenske vlade dostavilo protestnu notu britanskoj ambasadi u Beogradu 1. marta 1946.

¹⁵⁰ Tito ovdje ima u vidu *izbore* koji su sprovedeni za austrijski *parlament* 25. novembra 1945. Birači su na njima dali povjerenje starim građanskim strankama, čime su se praktično opredijelili za konzervativnu i desničarsku politiku. Tako je na tim izborima Austrijska narodna stranka (ranije se zvala Hrišćanska socijalna stranka) dobila 85 mandata, Socijaldemokratska stranka 76, a KP Austrije samo 4 mandata od ukupno 165 koliko se biralo. Ti su izbori u stvari u to vrijeme značili »povratak na staro«.

¹⁵¹ To je takođe bio sračunat pritisak zapadnih sila u vezi s nastojanjem jugoslovenske vlade da se pravedno riješe svi njeni teritorijalni zahtjevi i odredi pravična naknada za pretrpljenu ratnu štetu u drugom svjetskom ratu od strane fašističkih okupatora, a na prvom mjestu nacističke Njemačke i fašističke Italije. Do pogoršanja diplomatskih odnosa između Sjedinjenih Američkih Država i Federativne Narodne Republike Jugoslavije došlo je neposredno poslije izbora za Ustavotvornu skupštinu DFJ i proglašenja Demokratske Federativne Jugoslavije za Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju. Tako je vlada SAD u svojoj noti od 22. decembra 1945. upućenoj Privremenoj vladi FNRJ izjavila da priznaje proglašenje FNRJ, ali da svom ambasadoru u Beogradu Ričardu K. Patersonu neće dostaviti akreditivna pisma sve dok jugoslovenska vlada ne prihvati međunarodne obaveze Jugoslavije i ne prizna postojeće sporazume i ugovore između SAD i Jugoslavije. To je značilo da je nova jugoslovenska vlada morala prihvatiti ne samo obaveze i ugovore Kraljevine Jugoslavije već i Kraljevine Srbije, pa čak i obaveze koje je Kraljevina Srbija naslijedila od Austro-Ugarske i Otomanskog Carstva. Na ovu notu vlade SAD odgovorilo je Ministarstvo inostranih poslova vlade FNRJ svojom notom od 2. marta 1946. kojom je priznala sve ranije jugoslovenske obaveze i ugovore, ali je vlada FNRJ zadržala za sebe pravo da ih preispita u duhu Odluke II zasjedanja Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ-a) da se ne priznaju nikakve obaveze koje bi ubuduće u inostranstvu eventualno sklopila izbjeglička takozvana vlada. Poslije toga am-

basada FNRJ u Vašingtonu notom od 2. aprila 1946. obavijestila je vladu SAD da je vlada FNRJ proučila sve obaveze ranijih jugoslovenskih vlada shodno odlukama Drugog zasjedanja AVNOJ-a donijetim 29/30. novembra 1943. u Jajcu i da priznaje sve njihove obaveze, čime se povlači nota od 2. marta 1946. Na tu jugoslovensku notu vlada SAD odgovorila je svojom notom od 16. aprila da će svom ambasadoru u Beogradu dostaviti akreditivna pisma. Time su skinuti s dnevnog reda nastali nesporazumi na relaciji SAD–FNRJ.

¹⁵² Na Drugom zasjedanju Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije u Jajcu donesena je 29. novembra 1943. Odluka o oduzimanju prava zakonite vlade Jugoslavije takozvanoj jugoslovenskoj vladi u inostranstvu i o zabrani povratka u zemlju kralju Petru II Karađorđeviću. U tačkama 3, 4. i 5. kaže se:

»3. Nalaže se Predsedništvu Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije da u svrhu poništenja i ponovnog sklapanja odnosno odobrenja, pregleda međunarodne ugovore i obaveze koje je u inostranstvu u ime Jugoslavije sklopila izbeglička 'jugoslovenska vlada'.

4. Međunarodni ugovori i obaveze koje bi ubuduće u inostranstvu sklopila u ime Jugoslavije ili njenih naroda izbeglička takozvana jugoslovenska vlada neće se priznati.

5. Ova odluka stupa odmah na snagu.«

¹⁵³ Trgovinski sporazum o robnom i platnom prometu, kao i o obavezama koje proizlaze iz drugog svjetskog rata, potpisan je u Londonu. Šef jugoslovenske trgovinske delegacije tada je bio inž. Nikola Petrović.

¹⁵⁴ Federativna Narodna Republika Jugoslavija i Francuska, pored uspostavljenih diplomatskih odnosa, sklopile su 13. juna (s važnošću od 15. juna 1946) trgovinski sporazum u Parizu.

¹⁵⁵ Prvi diplomatski kontakti s Rumunijom su uspostavljeni početkom oktobra 1944. kada je u Bukurešt s Titovim punomoćjem upućen inž. Nikola Petrović, povjerenik u Nacionalnom komitetu oslobođenja Jugoslavije (vid. ovo izdanje, tom 23, str. 219). Međutim, on se zadržao kraće vrijeme, pa je u Bukurešt u januaru 1945. upućen Nikola Grulović. To su bili kontakti bez odgovarajuće razmjene na nivou ambasadora, jer u vrijeme kada su ova dvojica bila upućena još nije bila stvorena privremena vlada DFJ. Ambasadori FNRJ i Rumunije razmijenjeni su kasnije, tj. 1946.

¹⁵⁶ Administracija Ujedinjenih nacija za pomoć i obnovu (Unra) za godinu dana svog rada u Jugoslaviji – od 15. aprila 1945. do 15. aprila 1946 – isporučila je znatnu pomoć Jugoslaviji. Potpunije se o tome govori u ovom tomu, nap. 79.

¹⁵⁷ Tito ima u vidu Četvrto zasjedanje Savjeta Administracije (Uprave) Ujedinjenih nacija za pomoć i obnovu koje se održavalo u martu i početkom aprila 1946. u Atlantik Sitiju (SAD). Na tom zasjedanju za generalnog direktora Unre izabran je Fiorelo Lagvardija, bivši guverner Njujorka, a jugoslovenski predstavnik izabran je u Centralni odbor Unre.

¹⁵⁸ Ugovor o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći potpisan je u Moskvi 11. aprila 1945 (vid. ovo izdanje, tom 27).

¹⁵⁹ Trgovinski sporazum s Poljskom potpisan je u Beogradu 18. januara 1946. Vid. nap. 45. u ovom tomu.

¹⁶⁰ Ugovor o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći između vlada FNRJ i Poljske Republike potpisan je u Varšavi 18. marta 1946.

¹⁶¹ Ugovor o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći između FNRJ i Čehoslovačke Republike potpisan je u Beogradu 9. maja 1946; Narodna skupština FNRJ ratifikovala ga je 21. maja 1946, dok je u Čehoslovačkoj ratifikovan 17. jula.

¹⁶² Ustav Federativne Narodne Republike Jugoslavije usvojila je Narodna skupština FNRJ 30. januara, a proglašen je 31. januara 1946 (vid. u nap. 33).

¹⁶³ Te odluke donijete su na Drugom zasjedanju Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije održanom 29/30. novembra 1943. u Jajcu.

¹⁶⁴ Temeljima narodne vlasti i prvim propisima oblikovanim u vidu zakona smatraju se dva fundamentalna dokumenta: »Zadaci i ustrojstvo narodnooslobodilačkih odbora« i »Objašnjenja i uputstva za rad narodnooslobodilačkih odbora u oslobođenim krajevima«. Ovi dokumenti nastali su februara 1942. u Foči, gdje se tada nalazilo najviše rukovodstvo narodnooslobodilačkog pokreta u zemlji, pa su zbog toga poznati i kao »Fočanski propisi«.

¹⁶⁵ Ustav Federativne Narodne Republike Jugoslavije usvojen je u Narodnoj skupštini FNRJ 30. a proglašen 31. januara 1946. U njegovoj II i XII glavi govori se o narodnim odborima kao osnovici organa narodne vlasti.

¹⁶⁶ Tito je ovo obrazloženje *Nacrta opšteg zakona o narodnim odborima* uputio pismeno 17. aprila 1946. a razmatran je 18. maja 1946. u prisustvu Tita i članova Savezne vlade na Trećoj zajedničkoj sjednici I redovnog zasjedanja Saveznog vijeća i Vijeća naroda Narodne skupštine FNRJ. Poslije razmatranja Nacrta, istog dana na odvojenim sjednicama vijeća, pročitano je i pomenuto Titovo pismo u kome je on zamolio vijeća da se pri razmatranju Prijedloga opšteg zakona o narodnim odborima uzmu u obzir i njegovi amandmani s obrazloženjem koje je dao uz taj prijedlog.

¹⁶⁷ To je datum kada je Administracija (Uprava) Ujedinjenih nacija za pomoć i obnovu (Unra) počela s radom u Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji (od 29. novembra 1945. Federativna Narodna Republika Jugoslavija). Naime, 24. marta 1945. generalni direktor Unre Herbert Leman potpisao je u Beogradu sporazum s vladom Demokratske Federativne Jugoslavije o uspostavljanju Misije Unre za Jugoslaviju na čelu s njenim šefom (direktorom) Mihailom Sergejičikom.

¹⁶⁸ Tito je ovu zdravicu održao 2. maja 1946. na svečanom ručku prirednom u Belom dvoru u čast Marsela Kašena, predsjednika Komunističke partije Francuske, poslanika Ustavotvorne skupštine Francuske Republike i direktora lista »Imanite«. Kašen je u Jugoslaviju doputovao 29. aprila 1946. i prije ovog svečanog ručka prisustvovao je defileu jedinica Jugoslovenske armije i proslavi Prvog maja u Beogradu.

Na Titovu zdravicu odgovorio je Kašen, koji je tom prilikom rekao da Ustav Federativne Narodne Republike Jugoslavije može da služi za primjer mnogim zemljama na Zapadu, da u Francuskoj znaju za Tita, da je na prvomajskoj proslavi vidio jedinstven narod i da su Jugoslavija i Francuska bile saveznice u »najdramatičnijim situacijama svoje istorije«.

¹⁶⁹ Tito ima u vidu francuskog ambasadora u Beogradu Žana Pajara.

¹⁷⁰ Prije ove odluke maršala Tita u svojstvu predsjednika Ministarskog savjeta DFJ i ministra narodne odbrane, Tito je 14. septembra 1944. izdao direktivu za dodjeljivanje »Spomenice 1941«. Po toj direktivi, izuzimajući Vrhovni štab NOV i POJ i jedinice i ustanove oko Vrhovnog štaba, dodijeljeno je 12 430 »Spomenica 1941« (vid. ovo izdanje, tom 23, str. 133).

¹⁷¹ Prije donošenja ovog *Zakona o ordenima i medaljama* od 9. jula 1945. vrhovni komandant NOV i POJ Tito donio je 15. avgusta 1943. Ukaz o odlikovanju u Narodnooslobodilačkoj vojsci (vid. ovo izdanje, tom 16, str. 112). Poslije ovog ukaza kojim su ustanovljeni ordeni u NOVJ, Tito je 14. oktobra 1944. propisao Uputstvo o načinu predlaganja i dodjeljivanja ordena (vid. ovo izdanje, tom 24, str. 62).

¹⁷² Tito je obrazloženje prijedloga *Zakona o »Partizanskoj spomenici 1941«* pismeno dostavio 6. maja 1946. Narodnoj skupštini FNRJ; zakon je usvojen 22. maja 1946.

¹⁷³ Edvard Kardelj, kao šef, i Milovan Đilas, kao član jugoslovenske delegacije na konferenciji Savjeta ministara inostranih poslova u Parizu, dobili su ove instrukcije u vezi s prijedlogom Džemsa Bernsa, državnog sekretara (ministra) inostranih poslova SAD, i Žorža Bidoa, ministra inostranih poslova u vladi Francuske, o protezanju jugoslovensko-italijanske granice, jer su oba bila na štetu Jugoslavije, kao i linija koju je predložio general-lajtnant Viljem Djuti Morgan, načelnik Vrhovne savezničke komande za Sredozemlje. Jedino je na konferenciji Savjeta ministara inostranih poslova u Parizu ministar za inostrane poslove Sovjetskog Saveza Vjačeslav Mihailovič Mo-

lotov predlagao najpovoljnije rješenje – da italijansko–jugoslovenska granica ide zapadno od rijeke Soče (vid. nap. 70).

¹⁷⁴ Dancig (Gdanjsk) je poslije prvog svjetskog rata proglašen slobodnim gradom pod upravom Društva naroda na osnovu mirovnog ugovora koji su sile Antante zaključile 28. juna 1919. s Njemačkom u Versaju. Tako je Dancig s poljskim koridorom razdvojio istočnu Prusku od ostalog dijela Trećeg Rajha, što je bio kamen spoticanja u odnosima između nacističke Njemačke (Trećeg Rajha) i Poljske Republike.

¹⁷⁵ Tito je na svečano otvaranje Centralnog doma Jugoslovenske armije došao u pratnji dr Ivana Ribara, predsjednika Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ, člana Savezne vlade, general-lajtnanta Koče Popovića, načelnika Generalštaba JA, i drugih visokih vojnih i političkih rukovodilaca. Poslije pozdravne riječi general-lajtnanta Rudolfa Primorca, Tito je održao ovaj govor.

¹⁷⁶ Deveti maj se proslavlja svake godine kao Dan pobjede nad nacističkom Njemačkom. Tog dana 1945. godine stupio je na snagu akt o bezuslovnoj kapitulaciji cjelokupnih njemačkih oružanih snaga na evropskim ratištima. Potpunije o tome govori se u ovom izdanju, tom 28, str. 21.

¹⁷⁷ Odluku da se s diverzija i sabotaža pređe na opšti ustanak donio je Politbiro CK KPJ na svojoj sjednici (kojoj je predsjedavao Tito), održanoj 4. jula 1941. u Beogradu.

¹⁷⁸ Potpisivanju ugovora bili su prisutni čehoslovačka delegacija u kojoj su se nalazili potpredsjednik čehoslovačke vlade Klement Gotvald i ministar spoljnih poslova Jan Masarik, a s jugoslovenske strane Stanoje Simić, ministar spoljnih poslova jugoslovenske Savezne vlade, generali Aleksandar Ranković i Sreten Žujović i dr. Ugovor su potpisali Tito i, po ovlaštenju predsjednika Čehoslovačke Republike dr Zdenjek Firlinger.

¹⁷⁹ Tito ima u vidu Zdenjeka Firlingera, predsjednika čehoslovačke vlade.

¹⁸⁰ Ugovor o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći potpisali su 9. maja 1946. u Beogradu u ime jugoslovenske Savezne vlade Josip Broz Tito kao njen predsjednik, s jedne, i dr Zdenjek Firlinger, predsjednik vlade Čehoslovačke Republike, s druge strane.

¹⁸¹ Tito je ovaj govor održao u dvorani Radničkog doma u Zagrebu prilikom otvaranja Trećeg kongresa Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Jugoslavije (USAOJ-a) 11. maja 1946. Tito je u dvoranu ušao u pratnji dr Vladimira Bakarića, predsjednika vlade Narodne Republike Hrvatske. Poslije otvaranja Kongresa od strane Slavka Komara, predsjednika Centralnog odbora USAOJ-a, riječ je, burno pozdravljen, dobio Tito.

¹⁸² *Drugi kongres Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Jugoslavije* održan je u Drvaru od 2. do 4. maja 1944. u prisustvu 816 izabranih delegata iz svih krajeva zemlje i iz NOVJ. Na tom kongresu govorio je i Tito. Na završnoj sjednici Kongresa izabran je Centralni odbor od 50 članova. Drugi kongres je održan u ratnim uslovima za razliku od ovog Trećeg kongresa USAOJ-a održanog u mimodopskim uslovima od 11. do 15. maja 1946. u Zagrebu u prisustvu 1485 delegata. Na Kongresu je USAOJ promijenio ime u Narodnu omladinu Jugoslavije (NOJ), čime je usvojen Titov prijedlog o promjeni naziva ove omladinske organizacije. Kongres je usvojio Statut NOJ, izabrao Centralno vijeće od 101 člana, Predsjedništvo i Sekretarijat. Za predsjednika NOJ izabran je Rato Dugonjić.

¹⁸³ Dvadeset sedmog jula 1941. pukle su prve ustaničke puške u Bosni i Hercegovini u rejonu *Drvara*; istog dana oslobođen je Drvar, pa se taj događaj slavi kao Dan ustanka naroda Bosne i Hercegovine.

¹⁸⁴ *Prvi maj 1946.* proslavljen je u cijeloj zemlji svečano. U Beogradu je u prvomajskoj povorci učestvovalo oko 200 000 stanovnika glavnog grada FNRJ, koji su od Slavije pošli k Terazijama, gdje se na svečano ukrašenoj tribini nalazio Tito s najvišim državnim, političkim i vojnim rukovodiocima zemlje i s diplomatskim korom.

¹⁸⁵ Tito ima u vidu svečani defile ešelona Jugoslovenske armije i građana priređen u čast 20. oktobra – Dana oslobođenja Beograda.

¹⁸⁶ Riječ je o gradnji Omladinske pruge Brčko – Banovići, koja je počela da se gradi 1. maja 1946. na poziv koji je omladini uputio 27. marta 1946. Centralni odbor USAOJ-a. Pruga u dužini od 90 kilometara, u čijoj gradnji je učestvovalo 62 000 omladinaca i omladinki iz zemlje i inostranstva organizovanih u omladinske brigade, završena je dvadeset dva dana prije roka – 7. novembra 1946.

¹⁸⁷ Saveznička komisija za ispitivanje etničkog karaktera Julijske krajine došla je u Trst 7. marta 1946 (vid. u nap. 69. i 102).

¹⁸⁸ Tito ima u vidu konferenciju Savjeta ministara inostranih poslova velikih sila: Sovjetskog Saveza, Sjedinjenih Američkih Država, Velike Britanije i Francuske održanu u Parizu od 25. aprila do 17. maja 1946. Potpunije o toku konferencije i učešću jugoslovenske delegacije s Edvardom Kardeljem na čelu govori se u nap. 129.

¹⁸⁹ Tito ima u vidu graničnu liniju između Italije i Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca za koju se zalagao poslije prvog svjetskog rata Vudrou Vilson, predsjednik Sjedinjenih Američkih Država (vid. u ovom tomu nap. 70).

¹⁹⁰ Morganovom linijom nazvana je linija razgraničenja koju je predložio general-lajtnant Viljem Djuti Morgan, načelnik Vrhovne savezničke komande za Sredozemlje. *Američku* verziju granične linije između Italije i Jugoslavije predložio je ministar inostranih poslova Džems Berns. *Englesku liniju* predlagao je Ernst Bevin, ministar inostranih poslova Velike Britanije i ona se poklapala s Morganovim prijedlogom. *Francusku liniju* razgraničenja predlagao je francuski ministar spoljnih poslova Žorž Bido. Svi ti prijedlozi zapadnih sila su bili krajnje nepovoljni po jugoslovenske zahtjeve za pravično rješenje pitanja Trsta i Julijske krajine. Među *nekim drugim* nalazila se i linija razgraničenja koju je predlagao ministar spoljnih poslova Sovjetskog Saveza Vjačeslav Mihailovič Molotov. Ona je nudila povoljnije rješenje za Jugoslaviju nego što je bio i sâm jugoslovenski prijedlog, jer se protezala zapadno od Soče.

¹⁹¹ *Atlantska povelja* je bila dokument koji su potpisali 12, a proglasili 14. avgusta 1941. predsjednik Sjedinjenih Američkih Država Franklin Delano Ruzvelt i predsjednik britanske vlade Vinston Čerčil. *Atlantska povelja* je predstavljala široku političku platformu oko koje su se okupili svi slobodoljubivi narodi i države u borbi protiv fašizma. Opširnije o njoj govori se u ovom izdanju, tom 29, nap. 385.

¹⁹² Riječ je o Žoržu Bidou, ministru inostranih poslova Francuske (vid. u nap. 190).

¹⁹³ *Ugovor o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći* između FNRJ i Čehoslovačke Republike potpisan je 9. maja 1946. u Beogradu (vid. nap. 180).

¹⁹⁴ *Ugovor o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći* između FNRJ i Poljske Republike potpisan je 18. marta 1946. u Varšavi (vid. nap. 89).

¹⁹⁵ *Ugovor o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći* između FNRJ i Sovjetskog Saveza potpisan je 11. aprila 1945. u Moskvi (vid. ovo izdanje, tom 27, str. 138).

¹⁹⁶ Obrazloženje projekta *Zakona o ratnim vojnim invalidima* Tito je dostavio pismeno Narodnoj skupštini FNRJ 12. maja 1946. Projekt je razmatran zajedno s amandmanima na Petoj sjednici Vijeća naroda Narodne skupštine FNRJ 21. maja; Zakon je usvojen 22. maja 1946.

¹⁹⁷ U vili »Prekrižje« Gradski narodni odbor Zagreba priredio je svečani prijem kojom prilikom je njegov predsjednik Dragutin Saili, poslije kraćeg govora, uručio Titu Povelju o njegovom proglašenju za počasnog građanina Zagreba, na što je Tito uzvratio ovim govorom.

¹⁹⁸ Svečani ručak u Domu Jugoslovenske armije u Zagrebu priredili su oficiri 2. jugoslovenske armije 14. maja 1946. u 13 časova povodom Titovog boravka u Zagrebu. Tita je u svojoj zdravici pozdravio general-major Milan Kuprešanin, komandant 2. jugoslovenske armije, na što mu je Tito odgovorio tom zdravicom.

¹⁹⁹ Tito je 16. maja 1946. sa svojom pratnjom obišao veliku zagrebačku fabriku »Rade Končar«, koja je dobila ime po narodnom heroju Jugoslavije Radu Končaru, članu Politbiroa CK KPJ. Po razgledanju fabrike i novih postrojenja koja su se nalazila u gradnji, Titu je po odlasku iz fabrike masa radnika priredila burne ovacije. Pobuden oduševljenim ovacijama radnika, Tito je, stojeći u automobilu, održao ovaj govor.

²⁰⁰ Tito je po povratku iz Zagreba u Beograd stigao na peron željezničke stanice u Slavonskom Brodu 17. maja 1946. u 11,40 časova, gdje ga je burno pozdravilo više hiljada Brođana. Tom prilikom je Tito zahvalio narodu na pozdravima, odao priznanje borcima iz Slavanskog Broda i okoline, zatim je istakao zalaganje građana Slavanskog Broda u izgradnji naše zemlje i tom prilikom je nastavio govor koji je ostao zabilježen.

²⁰¹ Tito je na peron željezničke stanice u Vinkovcima stigao vozom na povratku u Beograd u 13 časova, gdje mu je više hiljada Vinkovčana priredilo burne ovacije. Tito je zahvalio na pozdravima, a zatim je, obraćajući se narodu toga kraja, uputio značajne riječi o čuvanju bratstva i jedinstva naših naroda.

²⁰² Tito ima u vidu svoj put iz Beograda za Zagreb u maju 1945 (vid. ovo izdanje, tom 28, str. 200).

²⁰³ Tito je bio u Varšavi od 14. do 19. marta 1946.

²⁰⁴ Po povratku iz Varšave Tito se zadržao u Pragu od 20. do 23. marta 1946.

²⁰⁵ Tito ima u vidu svoj boravak u Moskvi od 5. do 17. aprila 1945 (vid. u tomu 27).

²⁰⁶ Tito je ovaj govor održao na svoj 54-ti rođendan, poslije prijema štatete koju su mu predali jedanaest nosilaca, među kojima su se nalazili nosioci štafeta u ime omladine i naroda Julijske krajine, Istre, Italijana, Jugoslovenske armije, 14 000 graditelja pruge Brčko – Banovići, grada Beograda i republika.

²⁰⁷ Tito je ovaj govor održao u Moskvi za vrijeme prijema u Sveslovenskom komitetu, kojom prilikom je general-lajtnant Aleksandar Semjonovič Gundorov u Titovu čast održao pozdravnu riječ u prisustvu mnogih ličnosti kulturnog i političkog života Moskve.

²⁰⁸ General-lajtnant *Aleksandar Semjonovič Gundorov* u to vrijeme je bio predsjednik Sveslovenskog komiteta u Moskvi. Taj komitet je stvoren 1941. s političkom platformom ujedinjenja svih Slovena u borbi protiv fašizma.

²⁰⁹ Riječ je o *Ugovoru o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći* zaključenom između FNRJ i Poljske Republike 18. marta 1946. u Varšavi.

²¹⁰ *Ugovor o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći* između FNRJ i Čehoslovačke Republike zaključen je 9. maja 1946. u Beogradu.

²¹¹ Ministar unutrašnjih poslova Savezne vlade FNRJ bio je Aleksandar Ranković. Pošto je Ranković otputovao u jugoslovenskoj delegaciji s Titom na čelu u Moskvu, za njegovog zastupnika imenovan je Milovan Đilas, dok je Edvard Kardelj zastupao Tita.

²¹² Tito je ovaj telegram uputio Milovanu Đilas, zastupniku ministra unutrašnjih poslova Savezne vlade FNRJ (ministar unutrašnjih poslova je tada bio Aleksandar Ranković koji se s Titom u delegaciji nalazio u Moskvi) u vezi s njegovim radiogramom koji je uputio Rankoviću 4. juna 1946. u Moskvu. Đilas je u tom radiogramu naveo da je u Kragujevcu došlo 3. maja (vjerovatno treba: 3. juna) do eksplozije; da je na osnovu prvih izvještaja eksploziju izazvala jedna avio-bomba prilikom vagonskog pretovara; da bomba nije bila pregledana od strane komisije; da fabrika u Kragujevcu nije uništena; da je poginulo više od 50 ljudi (mahom boraca), a više stotina ranjeno; da je u gradu polupano oko 90% stakala; da je Slobodan Penezić otputovao na lice mjesta i da će se formirati komisija od organa Ministarstva narodne odbrane i Odjeljenja zaštite naroda (Ozne). Čim je primio ovaj Titov telegram Đilas je istog dana, 6. juna, obavijestio Tita da zavod radi normalno i da je formirana komisija u sastavu: Jefko Šašić, Bogdan Orešćanin i Vojin Nikolić.

²¹³ Kominike o eksploziji u Kragujevcu izdao je Tanjug 6, a »Politika« ga je objavila 7. juna 1946.

²¹⁴ Za vrijeme Titovog boravka u Moskvi od 21. do 28. septembra 1944. dogovoreno je tada, a i ranije, da se na školovanje u Sovjetski Savez prime oficiri svih rodova i službi koji su od sredine 1944. i cijele 1945. upućivani po grupama na razne kurseve, visoke škole, vojne akademije (učilišta), gdje su sticali znanja iz oblasti vojne nauke. Tito je za vrijeme svog boravka u Moskvi od 27. maja do 10. juna 1946. bio i na prijemu u jugoslovenskoj ambasadi 9. juna, gdje je održao ovu zdravicu.

²¹⁵ Načelnik Vrhovnog štaba NOV i POJ od 1941. do svog odlaska na školovanje u Sovjetski Savez u prvoj polovini 1946. bio je general-lajtnant Arso Jovanović.

²¹⁶ Tito je boravio u Sovjetskom Savezu od 27. maja do 10. juna 1946. Potpunije o tome vid. i u *Hronologiji* uz ovaj tom.

²¹⁷ Riječ je o trgovinskom sporazumu i drugim aranžmanima u vezi s trgovinskom razmjenom, pružanjem tehničke i druge pomoći.

²¹⁸ Posjetu Envera Hodže Beogradu Tito je prvobitno predviđao za april 1946. Međutim, pošto je Tito odlučio da otputuje na čelu jugoslovenske delegacije u Sovjetski Savez, najvjerovatnije je došlo do odgađanja ove posjete u aprilu, pa je Enver Hodža došao u Beograd 23. juna, kako je Tito u ovom telegramu i predložio.

²¹⁹ General-pukovnik Enver Hodža, pored funkcije predsjednika vlade, vršio je i funkciju ministra inostranih poslova, pa je kao njegov pomoćnik u Beograd došao potpukovnik Vasilj Konomi, raniji šef Vojne misije Albanije u Beogradu.

²²⁰ Predsjedniku vlade Narodne Republike Albanije general-pukovniku Enveru Hodži priredjen je srdačan doček u Beogradu. Na njegovom prolasku kroz Beograd do rezidencije u Belom dvoru na Dedinju pozdravile su ga desetine hiljada Beograđana, dok ga je Tito s visokim državnim, političkim i vojnim rukovodiocima FNRJ dočekao na zemunskom aerodromu.

²²¹ Tito je obrazložjenje prijedloga Osnovnog zakona o državnim službenicima dostavio 21. juna 1946. Narodnoj skupštini FNRJ, koja ga je usvojila 18. jula 1946.

²²² Tito je u čast dolaska general-pukovnika Envera Hodže u Beograd priredio svečani prijem 26. juna u Belom dvoru, kojom prilikom je u prisustvu E. Hodže i njegove delegacije, dr Ivana Ribara, predsjednika Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ, Moše Pijade, potpredsjednika Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ, Jaše Prodanovića, potpredsjednika Savezne vlade FNRJ, Blagoja Neškovića, predsjednika vlade NR Srbije, i drugih zvanica održao ovu zdravicu, na kojoj mu je zahvalio E. Hodža rekavši, pored ostalog, i ovo: »Cio albanski narod je riješen da živi u bratstvu i tijesnom i iskrenom prijateljstvu s narodima Federativne Narodne Republike Jugoslavije.«

²²³ Riječ je o *konferenciji Savjeta ministara inostranih poslova* Sjedinjenih Američkih Država, Sovjetskog Saveza, Velike Britanije i Francuske, koja je počela u Parizu 15. juna 1946, kao nastavak konferencije koja je prekinuta u maju 1946. Na konferenciji je učestvovala i jugoslovenska delegacija s Edvardom Kardeljem na čelu.

Prva sjednica konferencije Savjeta ministara inostranih poslova velikih sila održana je 15. juna 1946. Na konferenciji je ministar inostranih poslova Sovjetskog Saveza Vjačeslav Mihailovič Molotov održao jedan blagonaklon govor u odnosu na italijanske prijedloge u vezi s određivanjem granične linije između FNRJ i Italije. U vezi s tim intervenisao je Tito kod Staljina, pa je Molotov zauzeo druge stavove na slijedećim sastancima, slične onima koje je zauzimao u maju 1946 (vid. nap. 129).

²²⁴ Riječ je o Alčidu de Gasperiju, koji je vršio dužnost predsjednika Republike Italije, predsjednika italijanske vlade i ujedno ministra inostranih poslova. On je preuzeo funkciju šefa države 12. juna 1946. poslije izbora u Italiji održanih 2. juna 1946, na kojima su se Italijani izjasnili većinom za republiku. (Na izborima se 12 182 855 birača izjasnilo za republiku, a 10 362 709 za monarhiju.) Međutim, kako je kralj Umberto, sin bivšeg italijanskog kralja Vitorija Emanuela III, oklijevao s

abdikacijom i povlačenjem s kraljevskog trona posljednjeg vladara iz dinastije Savoja, De Gasperi, kao šef Hrišćanske demokratske stranke, koja je dobila najveći broj glasova na izborima (referendumu), preuzeo je funkciju šefa države. De Gasperi je u Savjetu ministara inostranih poslova velikih sila osporavao jugoslovenske teritorijalne zahtjeve.

²²⁵ Pitanje sklapanja ugovora o miru s Italijom nije rješavano na Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija, već na Konferenciji mira održanoj od 27. jula do 15. oktobra 1946. u Parizu. Ugovor o miru s Italijom potpisan je 10. februara 1947. u Parizu.

²²⁶ Nije poznato o kome je riječ i šta znači riječ ili pseudonim »Modriča«.

²²⁷ Tito je uputio nacrt Zakona o služenju u Jugoslovenskoj armiji sa svojim obrazloženjem 6. jula 1946. Narodnoj skupštini FNRJ. Oba vijeća Narodne skupštine FNRJ – Savezno vijeće i Vijeće naroda, usvojila su ovaj zakon 17. jula 1946. na zajedničkoj sjednici.

²²⁸ Tito je sa svojom pratnjom doputovao automobilom u Užice 7. jula 1946. oko 11,30 časova i zaustavio se ispred zgrade Okružnog narodnog odbora, gdje mu je kraćim govorom zaželio dobrodošlicu prota Vitomir Vidaković, predsjednik Okružnog narodnog odbora u Užicu, na što je Tito ovako odgovorio.

²²⁹ Poslije kraćeg zadržavanja ispred zgrade Okružnog narodnog odbora u Užicu, Tito se u pratnji svojih domaćina uputio prema svečano ukrašenoj tribini na Trgu oslobođenja, gdje ga je burno pozdravilo više od 20 000 Užičana. Miting je otvorio Borisav Jokić, predsjednik Okružnog odbora Narodnog fronta, dajući potom riječ Titu, koji je ovaj govor održao povodom Dana ustanka naroda Srbije 7. jula, tj. na njegovu petu godišnjicu.

²³⁰ Tito ima u vidu 7. jul 1941. kada je u Beloj Crkvi Žikica Jovanović Španac ispalio prve ustaničke hite na dvojicu žandarma, što je označilo početak ustanka naroda Srbije; taj dan se proslavlja kao Dan ustanka naroda Srbije.

²³¹ *Užice* (današnje Titovo Užice) bilo je u oktobru i novembru sjedište najvišeg rukovodstva narodnooslobodilačkog pokreta, pa je i narod cjelokupnu i kompaktnu teritoriju koja je obuhvatala zapadnu Srbiju, Šumadiju i dio Pomoravlja nazivao *Užičkom Republikom*. Tito je u Užicu u tim ustaničkim danima 1941. boravio od sredine oktobra do 29. novembra 1941.

²³² Tito ima u vidu prije svega napad četnika na partizane u Užicu 2. novembra 1941, kada su oni razbijeni na Trešnjici i natjerani u bjekstvo.

²³³ Ravna gora je zaravan između planina Suvobora i Medvednika na kojoj se smjestio Mihailovićev štab 1941.

²³⁴ Tito ima u vidu kraljevsku jugoslovensku vladu u Londonu, koja je za svog ministra vojnog imenovala Dražu Mihailovića.

²³⁵ Misli se na proces Draži Mihailoviću, njegovim saradnicima i nekim članovima kraljevske jugoslovenske vlade u izbjeglištvu, koji je počeo 10. juna 1946. godine pred Vojnim vijećem Vrhovnog suda FNRJ, a završio se 15. jula. U odsustvu je suđeno potpukovniku Mladenu Žujoviću, dr Živku Topaloviću, dr Božidaru Puriću, dr Momčilu Ninčiću, armijskom generalu Petru Živkoviću, Konstantinu Fotiću, Stevanu Moljeviću, Slobodanu Jovanoviću. Petnaestog jula Vojno vijeće Vrhovnog suda FNRJ izreklo je Draži Mihailoviću smrtnu kaznu strijeljanjem. Pored njega osuđena su još 23 lica kao pripadnici četničkog pokreta ili njihovih saradnika u kvislinškoj vlasti.

²³⁶ Užice je oslobođeno 21. septembra, a napušteno 29. novembra 1941. uslijed pritiska nadmoćnijeg neprijatelja u prvoj neprijateljskoj ofanzivi.

²³⁷ Tito ima u vidu stvaranje Glavnog narodnooslobodilačkog odbora Srbije u Užicu 17. novembra 1941. kao političkog organa narodnooslobodilačke borbe u Srbiji i vrhovnog organa narodne vlasti. To je u stvari bila i prva revolucionarna vlada u okupiranoj Evropi na čijem se čelu nalazio Dragojlo Dudić, narodni tribun, kao pred-

sjednik, i Petar Stambolić kao sekretar GNOO Srbije. Članovi odbora su bili: Nikola Grulović, Jovan Popović, Mitra Mitrović, Vlada Zečević, Milentije Popović, Mirkó Tomić i Jusuf Tulić.

²³⁸ Misli se na četnike Požeškog četničkog odreda koji su pri pokušaju napada na partizane u Užicu razbijeni 2. novembra 1941. na Trešnjici.

²³⁹ Tito ima u vidu veliku prvu neprijateljsku ofanzivu u zapadnoj Srbiji, Šumadiji i dijelu Pomoravlja, u kojoj su Nijemci postepeno angažovali šest svojih divizija, jedan puk, ustaše i domobrane iz Srijema, četnike, nedićevce i ljotićevce. Počela je krajem septembra, a trajala do sredine decembra 1941. Brojno i tehnički jačem neprijatelju suprotstavljalo se na taj način skoro puna tri mjeseca 12 narodnooslobodilačkih NOP odreda s oko 15 000 boraca. U toj ofanzivi narodnooslobodilački pokret izgubio je mnoge kadrove, što se kasnije odražavalo na narodnooslobodilačku borbu u Srbiji. Tako su poginuli: 2 člana Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju (Vukica Mitrović i Miloš Matijević Mrša); član Glavnog štaba NOP odreda za Srbiju Branko Kršmanović; predsjednik GNOO Srbije Dragojlo Đudić i član GNOO Srbije Jusuf Tulić; Milan Premasunac, član PK SKOJ-a za Srbiju; 6 sekretara okružnih komiteta KPJ i 74 člana okružnih, sreskih i mjesnih komiteta KPJ u Srbiji; 18 komandanata i političkih komesara NOP odreda Srbije.

²⁴⁰ Riječ je o Omladinskoj pruzi Brčko – Banovići, koju su gradile omladinske brigade iz cijele zemlje počev od 1. maja pa do 7. novembra 1946 (vid. u nap. 186).

²⁴¹ Na putu za Crnu Goru Tito je napustio Užice u popodnevnom časovima 7. jula 1946. i oko 19,00 časova stigao u Čajetinu, gdje je okupljenom narodu održao ovaj govor.

²⁴² Uslijed nestašice hrane i prijetnje gladi narodu u pasivnim krajevima Savezna vlada FNRJ donijela je 29. aprila 1946. Uredbu o otkupu žitarica u ekonomskoj 1946–1947. godini. Po toj uredbi domaćinstva su saobrazno svojoj ekonomskoj snazi bila u obavezi da državi predaju određene količine žitarica. Međutim, u svojoj izjavi, a i u dijelu uredbe dr Zaim Sarac, ministar trgovine i snabdijevanja, stavio je u nejednak položaj imućnije i siromašne, pa je u vezi s tim i Tito imao svoje primjedbe.

²⁴³ Tito je Nacrt zakona o opštem pomilovanju krivaca iz uredbi o otkupu poljoprivrednih proizvoda, kao i svoje obrazloženje toga zakona, dostavio 11. jula 1946. Narodnoj skupštini FNRJ, a ona je zakon usvojila 16. jula 1946.

²⁴⁴ Tita je na granici između narodnih republika Srbije i Crne Gore dočekao i pozdravio Blažo Jovanović, predsjednik vlade NR Crne Gore, na putu za Podgoricu (današnji Titograd), gdje je Tito u 12 časova s balkona hotela »Radovčec« pred više od 10 000 Crnogoraca održao ovaj govor.

²⁴⁵ Tito ima u vidu privremeno napuštanje teritorije Crne Gore od partizanskih jedinica na osnovu odluke koja je donesena 21. maja 1942. na vojno-političkom savjetovanju kojim je rukovodio Tito na Crnom jezeru (kod Žabljaka). Ta odluka je donesena zbog jakog neprijateljevog pritiska na područje Crne Gore i Sandžaka, tj. u trećoj neprijateljskoj ofanzivi. Zbog toga su partizanske jedinice bile primorane da se iz Crne Gore povuku na lijevu obalu rijeke Pive, gdje je u junu na Zelengori izvršena reorganizacija tih partizanskih snaga iz Crne Gore i Sandžaka, pa su formirane 4. i 5. proleterska (crnogorska) udarna brigada i 3. proleterska (sandžačka) udarna brigada. Poslije toga vrhovni komandant NOP i DV Jugoslavije donio je 22. juna 1942. istorijsku odluku za pohod grupe proleterskih udarnih brigada sa Zelengore u Bosansku krajinu.

²⁴⁶ Riječ je o prodoru u zapadne dijelove Crne Gore i Sandžaka Glavne operativne grupe divizija Vrhovnog štaba NOV i POJ poslije tzv. četvrtе neprijateljske ofanzive.

²⁴⁷ Tito misli na 1. proletersku (srpsko-crnogorsku) udarnu brigadu, 2. proletersku (srpsku) udarnu brigadu, 4. i 5. proletersku (crnogorsku) udarnu brigadu i 3. proletersku (sandžačku) udarnu brigadu.

²⁴⁸ Riječ je o tzv. petoj neprijateljskoj ofanzivi, nazvanoj operacija »Švarc«, koja je počela 15. maja 1943. Potpunije o njoj vid. u ovom izdanju, tom 29, nap. 78.

²⁴⁹ Poslije neuspjeha njemačkog i italijanskog okupatora u petoj neprijateljskoj ofanzivi, Glavna operativna grupa Vrhovnog štaba NOV i POJ u protivudaru uspjela je da se većim dijelom probije u istočnu Bosnu, a manjim dijelom ponovo probije u Crnu Goru sredinom ljeta 1943. i od tada je jedinice NOVJ do potpunog oslobođenja nisu napuštale. Potpunije o tome govori se u ovom izdanju, tom 29, nap. 78.

²⁵⁰ Podgorica (današnji Titograd) u toku narodnooslobodilačke borbe više puta je bombardovana od strane savezničke avijacije uslijed koncentracije neprijatelja u tom mjestu. Međutim, njemačkom okupatoru su pri tom nanijeti najmanji gubici u odnosu na civilno stanovništvo i skoro potpuno sravnjivanje tog tada malog crnogorskog grada. Tako je 5. maja Podgorica bila bombardovana u šest savezničkih avio-nalata. Bombardovana su tako i neka druga mjesta u Crnoj Gori, koja su takođe bila teško razorena, kao što je bio slučaj s Nikšićem i Titvom u aprilu 1944.

²⁵¹ Poslije govora koji je održao u Podgorici i svečanog ručka, Tito se iz Podgorice automobilom oko 17 časova uputio za Cetinje, gdje je stigao u 18,30 časova. Tito se uputio na Trg maršala Tita, gdje je bilo okupljeno više hiljada Cetinjana. Miting je otvorio Blažo Jovanović, predsjednik vlade NR Crne Gore, i poslije toga dao je riječ Titu.

²⁵² U opštenarodnom ustanku 13. jula 1941. u Crnoj Gori organizovanom uglavnom od strane crnogorskih komunista učestvovalo je oko 32 000 Crnogoraca. To je bio najmasovniji narodni ustanak protiv fašističkih okupatora u porobljenoj Evropi (vid. ovo izdanje, tom 29, nap. 33).

²⁵³ Jedan dio oficira vojske Kraljevine Jugoslavije iz Crne Gore koji se u 13-tom julskom ustanku borio na strani partizana, kasnije je krajem 1941. i početkom 1942. prišao četnicima. Među njima su najpoznatiji bili pukovnik Bajo Stanišić, major Đorđija Lašić, kapetan I klase Pavle Đurišić i dr. Oni će u Crnoj Gori postati najistaknutiji četnički komandanti u drugom svjetskom ratu, ali nijedan od tih izdajnika do kraja rata nije sačuvao glavu: Stanišić je poginuo u borbi protiv partizana 18. oktobra 1943. u manastiru Ostrogu kod Nikšića; Lašić je poginuo prilikom bombardovanja Podgorice u maju 1944, dok su Đurišića na zvjerski način, poslije zarobljavanja u Liječevce polju, ubile ustaše u Jasenovačkom logoru početkom maja 1945.

²⁵⁴ Tito ima u vidu neke članove kraljevske jugoslovenske vlade koji su vatreno pomagali četnički pokret Draže Mihailovića, a među njima su najistaknutiji bili Slobodan Jovanović i Božidar Purić, predsjednici kraljevskih jugoslovenskih vlada u Londonu.

²⁵⁵ Pukovnik Dragoljub Draža Mihailović krajem ljeta 1941. upućivao je svoje izaslanike (emisare) u sve krajeve zemlje sa zadatkom da uspostave vezu s oficirima i istaknutim političarima i privole ih na saradnju s četničkim pokretom, pa je tako u Crnu Goru slao kao svoje izaslanike kapetana Vojislava – Voju Lukačevića, kapetana Rudolfa Perhineka i poručnika Mirka Kuklića, koji su uspostavljali vezu s oficirima vojske Kraljevine Jugoslavije u redovima NOP odreda.

²⁵⁶ Riječ je o procesu protiv Draže Mihailovića, koji je počeo 10. juna 1946. pred Vojnim vijećem Vrhovnog suda u Beogradu (vid. nap. 258).

²⁵⁷ Tito misli na sve one četničke zakulisne i izdajničke planove da se u sprezi s okupatorima uništi narodnooslobodilački pokret.

²⁵⁸ U toku narodnooslobodilačke borbe protiv fašističkih okupatora i njihovih domaćih slugu general Draža Mihailović uspostavljao je veze i s predstavnicima tzv. Nezavisne Države Hrvatske, tj. s njenim poglavnikom Antom Pavelićem, i duhovnim vođom ustaškog pokreta zagrebačkim nadbiskupom Alojzijem Stepincem, što je na procesu protiv Draže Mihailovića od 10. juna do 15. jula 1946. dokazano. Tako je Mihailović pismeno kontaktirao sa Stepincem, a kod Pavelića je imao svog predstavnika.

²⁵⁹ Riječ je o Draži Mihailoviću, koji je kao pukovnik Jugoslovenske vojske bio na dužnosti vojnog atašea u Sofiji i Pragu 1936/1937. Krajem tridesetih godina, tj. neposredno prije napada nacističkih sila na Jugoslaviju, D. Mihailović se, preko svog prisnog prijatelja načelnika Obavještajnog odjeljenja Generalštaba pukovnika Žarka Popovića, upoznao s britanskim obavještajcima na službi u njihovoj ambasadi u Beogradu. Tako je održavao veze s potpukovnikom C.S. Klarkom, britanskim vojnim atašecom, te s američkim vojnim atašecom, kao i s pomoćnikom britanskog pomorskog atašea Aleksanderom Glenom i dr. Osim toga, D. Mihailović je uspostavio bliske kontakte s Georgom Tejlom, visokim funkcionerom Uprave za specijalne operacije (Special Operations Executive – SOE), tj. britanske obavještajne službe koja se bavila pitanjima pokreta otpora. Inače, Tejlor je u Jugoslaviji bio krajem 1940. na lični zahtjev Vinstona Čerčila, predsjednika britanske vlade. Svim tim licima D. Mihailović je u njihovim stanovima ili na drugim mjestima pružao povjerljive informacije o Jugoslovenskoj vojsci i planovima Generalštaba.

²⁶⁰ Na suđenju pred Vojnim vijećem Vrhovnog suda FNRJ Mihailovića su branila dvojica jugoslovenskih advokata, među kojima se nalazio i beogradski advokat Dragić Joksimović. On je u svojoj završnoj riječi 9. jula 1946. branio Mihailovića sa stanovišta legaliteta, tj. jedinog zakonitog predstavnika kraljevske jugoslovenske vlade u zemlji i njenog vojnog ministra, odnosno vlade, kako je isticao branilac, priznate od Saveznika. Po Joksimoviću je Mihailović imao ovlaštenja da čini što je smatrao za shodno da bi očuvao ustavni poredak Kraljevine Jugoslavije kao države priznate od svih država antifašističke koalicije.

²⁶¹ Tito ima u vidu pojedine političare iz građanskih stranaka koji su pristupili Narodnom frontu Jugoslavije, a zatim koristili njegove institucije za protivnarodni rad.

²⁶² Misli se na Ugovor o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći sklopljen 11. aprila 1945. u Moskvi (vid. ovo izdanje, tom 27, str. 138).

²⁶³ Misli se na ugovore o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći koji su sklopljeni s ovim zemljama – s Poljskom 18. marta u Varšavi, a s Čehoslovačkom 9. maja 1946. u Beogradu (vid. nap. 89. i 125).

²⁶⁴ Ugovor o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći između Narodne Republike Albanije i Federativne Narodne Republike Jugoslavije potpisan je 9. jula 1946. u Tirani, a ne kako je ovdje Tito rekao »juče«, tj. 12. jula.

²⁶⁵ Tito ima u vidu činjenicu da je Bugarska do 9. septembra 1944 (kada je u Sofiji izbio ustanak na čelu s Bugarskom radničkom partijom (komunista) i kada je zbačena monarhofašistička vlast) bila na strani Trojnog pakta u drugom svjetskom ratu. Pošto je s Bugarskom bilo potpisano primirje u Moskvi 28. oktobra 1944, i to između Sovjetskog Saveza, Sjedinjenih Američkih Država i Velike Britanije, s jedne strane, i Bugarske, s druge strane, ali ne i mirovni ugovor, bugarski narod se, kako je rekao Tito, nalazio u *specijalnom položaju*.

²⁶⁶ Edvard Kardelj, potpredsjednik Savezne vlade DFJ, obavijestio je Tita, s kojim je bio u radio-vezi, o sastavu jugoslovenske delegacije za Mirovnu konferenciju u Parizu, koja je trebalo da počne s radom 27. jula 1946. u prisustvu predstavnika 21 savezničke države – učesnice u borbi protiv fašističke Njemačke i Italije i njihovih saveznika u drugom svjetskom ratu. Mirovna konferencija trebalo je da na osnovu nacrtu mirovnih ugovora koje je Konferenciji stavio na raspolaganje Savjet ministara inostranih poslova usvoji ugovore o miru s Italijom, Mađarskom, Rumunijom, Bugarskom i Finskom.

Potpredsjednik Savezne vlade Edvard Kardelj predložio je Titu da se u sastavu jugoslovenske delegacije nalazi on kao šef delegacije, a kao članovi: Stanoje Simić (ujedno i Kardeljev zamjenik), Moša Pijade, Drago Marušić, dr. Siniša Stanković, Avdo Humo, Srećko Manola, Dmitar Vlahov, Sava Kosanović, Vladimir Bakarić, dr. Svetozar Ritig, dr. Ljubo Leontić, dr. Aleš Bebler, dr. Jože Vilfan, Boris Kidrič, Vladimir Simić, Miloš Rašović, dr. Zlatan Sremec i Marko Ristić. Kao što se vidi, delegacija je imala reprezentativan sastav. Pošto je dobio saglasnost od Josipa Broza Tita, predsjednika Savezne vlade FNRJ, Kardelj, kao Titov zastupnik u njegovom od-

sustvu, sazvao je 16. jula sjednicu Savezne vlade na kojoj je usvojen sastav jugoslovenske delegacije za Mirovnu konferenciju u Parizu. Delegacija je potom otputovala 24. jula za Pariz. Na plenarnoj sjednici Mirovne konferencije Kardelj je 29. jula izabran za potpredsjednika Komisije za izradu Poslovnika Konferencije mira. U svom prvom govoru održanom 1. avgusta na plenarnoj sjednici Konferencije Kardelj je, u vezi s jugoslovenskim zahtjevima za pravedno rješenje granica nove Jugoslavije u odnosu na Italiju i Austriju, pored ostalog, rekao: »Borci Jugoslavije padali su s čvrstom vjerom da se bore za konačno oslobođenje svojih naroda, a to znači za princip koji su u svojim deklaracijama proglasile savezničke sile za vrijeme rata.«

²⁶⁷ Riječ je o brodovima kojima je Uprava ujedinjenih naroda za pomoć i obnovu (Unra) uputila hranu kao pomoć jugoslovenskim narodima.

²⁶⁸ Riječ je o zlatnim rezervama koje je kraljevska jugoslovenska vlada pohranila, prije napada na Jugoslaviju 6. aprila 1941, u nekim bankama na Zapadu, kao i o zlatu koje je ponijela sa sobom prilikom bjekstva iz zemlje u aprilskom ratu, a zatim ga deponovala kod Saveznika. Potpunije o deponovanju zlata i deviznih rezervi na Zapadu govori se u ovom izdanju, tom 19, str. 263–265.

²⁶⁹ U narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenski narodi su podnijeli velike ljudske žrtve, odmah iza Sovjetskog Saveza i Poljske – 1 700 000 ljudi, žena i djece je izgинуlo ili zvjerski pobijeno ili stradalo u koncentracionim logorima.

²⁷⁰ Tito ima u vidu Beogradski sporazum zaključen 9. juna 1945. između vlada Sjedinjenih Američkih Država i Velike Britanije, s jedne strane, i vlade Demokratske Federativne Jugoslavije, s druge strane (vid. nap. 21. i ovo izdanje, tom 28, str. 150).

²⁷¹ Riječ je o poljskim vojnicima pod komandom poljskog generala u emigraciji Vladislava Andersa (vid. nap. 134).

²⁷² Ministar inostranih poslova Sovjetskog Saveza Vjačeslav Mihailovič Molotov prvi put je zauzeo blagonaklon stav prema italijanskim zahtjevima koje je izložio šef italijanske delegacije Alcide de Gasperi pred Savjetom ministara inostranih poslova u Parizu na plenarnoj sjednici Savjeta 15. juna 1946. Međutim, poslije toga Tito je zbog takvog Molotovljevog stava intervenisao kod Staljina 25. jula 1946, tj. uoči početka Konferencije mira u Parizu. Tako je Molotov ponovo zauzeo energičan stav u vezi s pitanjem granica između FNRJ, s jedne strane, i Italije, s druge strane, pa je 13. avgusta 1946. na plenarnoj sjednici Konferencije mira Molotov rekao: »Ne može biti sumnje da, koliko su osnovani zahtjevi Jugoslavije na Istru s njenim slovenačkim i hrvatskim stanovništvom, toliko su neosnovani zahtjevi Italije na Istru ili jedan njen dio.«

Molotovljev zamjenik na Konferenciji mira i njegov pomoćnik u Ministarstvu inostranih poslova Andrej Višinski je rekao da nepravdu Jugoslaviji nanijetu prije 26 godina treba ispraviti, a da je Rapalski ugovor bio osvajački i nepravedan.

²⁷³ Konferencija mira u Parizu u prisustvu 21 delegacije otpočela je s radom 27. jula 1946 (vid. nap. 266).

²⁷⁴ Tito ima u vidu ugovore o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći sklopljene između FNRJ i pomenutih država – Sovjetskog Saveza, Poljske, Čehoslovačke i Albanije (vid. nap. 89, 124, 125. i 127).

²⁷⁵ Tito je primio delegaciju omladinaca i pionira sreza i grada Dubrovnika u 9 časova prije podne u prisustvu general-lajtnanta Aleksandra Rankovića, Vicka Krstulovića, ministra rada Savezne vlade, Franje Gažija, potpredsjednika vlade NR Hrvatske, Vice Buljana, predsjednika Oblasnog narodnog odbora Dubrovnika i drugih.

²⁷⁶ Tito ima u vidu Omladinsku prugu Brčko – Banovići (vid. u nap. 186).

²⁷⁷ Riječ je o *Uredbi o otkupu žitarica u ekonomskoj 1946–1947. godini* donesenoj od strane Ministarstva trgovine i snabdijevanja 29. aprila 1946 (vid. i u nap. 42).

²⁷⁸ Tito ima u vidu Molotovljev govor na plenarnoj sjednici Savjeta ministara spoljnih poslova održan 15. juna 1946 (vid. nap. 272).

²⁷⁹ Tito je ovaj kraći govor održao prilikom posjete Jadranskom brodogradilištu u Splitu u pratnji general-lajtnanta Aleksandra Rankovića, Vicka Krstulovića, ministra rada Savezne vlade, Franje Gažija, potpredsjednika vlade NR Hrvatske, Vice Buljana, predsjednika Oblasnog narodnog odbora u Splitu i dr.

²⁸⁰ Tito je ovaj razgovor vodio 25. jula 1946. prije podne s predstavnicima narodne vlasti oblasti Dalmacije i grada Splita na čelu s Vice Buljanom, predsjednikom Oblasnog narodnog odbora Dalmacije, i Antom Mrduljašem, predsjednikom Gradskog narodnog odbora Splita.

²⁸¹ Tito je ovaj govor održao posljednjeg dana svog boravka u Splitu, tj. 26. jula 1946. oko podne. Govor je održao u Domu mornarice pripadnicima Jugoslovenske ratne mornarice pošto ga je prethodno pozdravio kontraadmiral Josip Černi, komandant Jugoslovenske ratne mornarice.

²⁸² Tito ima u vidu boravak u Glamoču od 17. avgusta do 14. septembra 1942, gdje je imao više sastanaka s odgovornim rukovodiocima Glavnog štaba Hrvatske, Operativnog štaba za Bosansku krajinu i 4. operativne zone Hrvatske. Na jednom od savjetovanja održanom 25. avgusta 1942. u Glamoču bilo je riječi o stvaranju Mornarice NOVJ.

²⁸³ Tito je ovaj govor održao pred više od 30 000 ljudi grada Splita i okoline prilikom svog odlaska iz Splita 26. jula 1946. za Liku. Govor je održao u 18,00 časova na peronu splitske željezničke stanice.

²⁸⁴ Za vrijeme tzv. pete neprijateljske ofanzive (vid. ovo izdanje, tom 29, nap. 78) Druga dalmatinska udarna brigada nalazila se u sastavu 2. proleterske udarne divizije NOVJ. Brigada je 7. juna 1943. držala položaje u rejonu katuna Bare i tri dana odolijevala napadima nadmoćnijeg neprijatelja. Po ocjeni vrhovnog komandanta NOV i POJ Tita, brigada je »odigrala presudnu ulogu u povlačenju naše glavnine preko tjesnaca Sutjeske«, zbog čega je pohvaljena.

²⁸⁵ Poslije govora održanog u Splitu Tito je u večernjim satima 26. jula 1946. vozom napustio Split na putu za Liku, gdje je stigao u Titovu Korenicu 27. jula u 12,00 časova, da bi govorio na mitingu pred više od 35 000 Ličana povodom 27. jula – Dana ustanka naroda Hrvatske, tj. na njegovu petu godišnjicu. Miting je otvorio Vasilije Skendžić, predsjednik Okružnog narodnog odbora za Liku.

²⁸⁶ Tito ima u vidu Dan ustanka naroda Hrvatske, koji se proslavlja svake godine 27. jula kao uspomena na prve ustaničke puške koje su pukle u okolini Srba, koji je tog 27. jula 1941. oslobođen.

²⁸⁷ Beograd su 20. oktobra 1944. oslobodile jedinice NOVJ i dijelovi 3. ukrajinskog fronta Crvene armije poslije sedmodnevnih borbi, koje su počele 14. oktobra na prilazima glavnog grada Jugoslavije.

²⁸⁸ Tito je govor na *Cetinju* održao 13. jula 1946 (vid. str. 139–147).

²⁸⁹ *Dragoljub Jovanović* je bio šef Narodne seljačke stranke, koja je pristupila Narodnom frontu Jugoslavije. Ubrzo poslije oslobođenja došao je u sukob s politikom nove Jugoslavije. U Narodnoj skupštini FNRJ 17. jula 1946. istupio je otvoreno protiv usvajanja Osnovnog zakona o zadrugama smatrajući da zakon ne treba donositi na brzinu u vrijeme kada se seljaci bave žetvenim radovima i da »mi ne treba da udarimo seljacima nož u leđa u doba kada sakupljaju hranu za sve nas«. Replicirao mu je Moša Pijade rekavši da je Jovanović demagog i da je govorio jezikom neprijatelja. Zbog njegovog odstupanja od linije Narodne seljačke stranke, ova ga je na svojoj Prvoj vanrednoj sjednici održanoj 11. avgusta 1946. isključila iz stranke. Poslije toga Dragoljub Jovanović je zbog svojih neprihvatljivih stavova uhapšen i osuđen.

²⁹⁰ Tito ima u vidu Rapalski ugovor kojim su dijelovi Kraljevine Srba, Hrvatske i Slovenaca ustupljeni Italiji 1920. godine (vid. ovo izdanje, tom 29, nap. 404. i 405).

²⁹¹ Na ovaj Titov zahtjev Centralni komitet Svesavezne komunističke partije (boljševika) odgovorio je 15. avgusta 1946. s podatkom da je Sevilja Hoze član KP Španije od 1934. Međutim, pošto taj odgovor nije bio zadovoljavajući, Tito je ponovo intervenisao 23. avgusta 1946 (vid. ovo izdanje, tom 31).

²⁹² Riječ je o pripadnicima poljskih jedinica pod komandom generala Vladislava Andersa, koji se sa svojim jedinicama u drugom svjetskom ratu borio u sastavu britanske 8. armije (vid. nap. 134). Vlada FNRJ ovom notom se obratila Sovjetskom Savezu, stalnom članu Savjeta bezbjednosti Organizacije ujedinjenih nacija. Ovaj jugoslovenski memorandum proslijedio je Andrej Višinski, zamjenik ministra spoljnih poslova SSSR-a, 15. februara 1946. generalnom sekretaru OUN Trigve Liju s preporukom da se dostavi svim članovima Savjeta bezbjednosti.

²⁹³ Ovaj Titov intervju je skraćena verzija i u neku ruku dopuna verzije njegovog intervjua koji se objavljuje u ovom tomu na str. 55–58.

²⁹⁴ Tito ima u vidu Treći kongres Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Jugoslavije održan od 11. do 15. maja 1946. u Zagrebu (vid. nap. 182).

²⁹⁵ To je jedna stara i ugledna porodica koja je služila u Hrvatskoj interesima Austro-Ugarske.

²⁹⁶ Tito ima u vidu Mirovnu konferenciju u Parizu održanu od 27. jula do 15. oktobra 1946 (vid. nap. 266).

²⁹⁷ Dio ovoga teksta objavljen je i u izdanju Josip Broz Tito, *Izgradnja nove Jugoslavije*, knj. II/2, str. 71–74, s manjim jezičkim izmjenama.

²⁹⁸ Riječ je o konferenciji Savjeta ministara inostranih poslova Sovjetskog Saveza, Sjedinjenih Američkih Država, Velike Britanije i Francuske održanoj od 15. juna do 4. avgusta 1946. u Parizu. U vezi s radom Savjeta i jugoslovenske delegacije na toj konferenciji u Parizu Edvard Kardelj, šef jugoslovenske delegacije, dao je dvije izjave – jednu u Parizu, a drugu u Ljubljani po povratku, dok je o radu delegacije i stavovima Savjeta ministara inostranih poslova u Parizu govorio 17. jula 1946. pred Narodnom skupštinom FNRJ (vid. nap. 129).

HRONOLOGIJA

1945.

1. decembar Na Drugoj zajedničkoj sjednici oba doma Ustavotvorne skupštine FNRJ: Savezne skupštine i Skupštine naroda, Josip Broz Tito, predsjednik Ministarskog savjeta DFJ, obrazložio je tekst ostavke od 30. novembra 1945. Ustavotvorna skupština FNRJ odbila je da prihvati ostavku.
4. decembar Održana je sjednica Politbiroa Centralnog komiteta KPJ s dnevnim redom: 1) Stanje partijske organizacije u Sloveniji. Odlučeno je da se pojača partijski aparat okružnih komiteta i da se u Centralnom komitetu KP Slovenije izvrše kadrovske promjene.
5. decembar Održana je sjednica Politbiroa Centralnog komiteta KPJ na kojoj je razmatrano stanje partijske organizacije u Hrvatskoj. Odlučeno je da se pojača kadar okružnih i sreskih komiteta i izvršene su promjene sastava Biroa CK KP Hrvatske.
6. decembar Tito je u prisustvu načelnika Generalštaba JA Koče Popovića, general-majora Ljubodraga Đurića, generalnog sekretara Predsjedništva Savezne vlade Mitra Bakića, šefa Albanske vojne misije u Jugoslaviji Vasilja Konomija i savjetnika albanskog poslanstva u Jugoslaviji Sofa Komora, predao sedmorici albanskih oficira visoka jugoslovenska odlikovanja. Prilikom predaje odlikovanja Tito je održao kraći govor.
- Prisustvovao je Prvoj redovnoj sjednici Savezne skupštine Ustavotvorne skupštine FNRJ na kojoj je razmatran Nacrt poslovnika Savezne skupštine.
- Tito je u prisustvu 25 000 gledalaca na stadionu »20. oktobar« posmatrao utakmicu između fudbalskog tima CDKA (Centralnog doma Crvene armije) i »Partizana« koja se završila pobjedom CDKA od 4:3. Pripadnici DKA došli su u Beograd 28. novembra.
8. decembar Primio je rukovodioce saveznog ministarstva građevina i zemaljskih ministarstava građevina i s njima se zadržao u dužem razgovoru.
10. decembar Tito je zahvalio svim organizacijama, ustanovama, vojnim jedinicama Jugoslovenske armije i pojedincima koji su mu uputili čestitke povodom proglašenja Federativne Narodne Republike Jugoslavije.
13. decembar Tito je prije podne primio poljskog poslanika u Beogradu Jana Karola Vendea.
- Primio je po podne, u prisustvu dr Vladimira Velebita, pomoćnika ministra inostranih poslova, švedskog izvanrednog poslani-

- ka i opunomoćenog ministra Gunara Augusta Kazmira, koji je prethodno, 10. decembra, predao svoje akreditive (punomoćja) dr Ivanu Ribaru, predsjedniku Ustavotvorne skupštine FNRJ.
16. decembar General-lajtnant Koča Popović, načelnik Generalštaba JA, pročitao je Titovu poruku Prvom kongresu ljekara Jugoslavije.
17. decembar Održana je sjednica Politbiroa Centralnog komiteta KPJ s dnevnim redom: 1) Pitanja spoljne politike i stranih koncesija; 2) Izvještaj Borisa Krajgera o situaciji u Trstu i Julijskoj krajini i 3) Razgovori s delegatima CK KP Albanije.
- U beogradskoj štampi objavljen je Titov članak pod naslovom: »Šta smeta i šta je potrebno da bi se uspostavili normalni odnosi između Jugoslavije i Italije«.
20. decembar Tito je uputio Staljinu pozdravni telegram povodom njegovog 66. rođendana.
- Tito je u svojstvu ministra spoljnih poslova uputio prijedlog Ministarskom savjetu FNRJ da se u Norveškoj otvori poslanstvo FNRJ.
- Uputio je generalu Rudolfu Primorcu, šefu Vojne misije JA u Moskvi, spisak opreme potrebne za Oznu.
23. decembar Tito je preko Djede (naziv za aparat pri CK SKP(b) u Moskvi koji je nastavio održavanje veza s pojedinim partijama nakon raspuštanja Kominterne) u Moskvu uputio radiogram Borisu Zihleru, delegatu CK KPJ, da ga obavijesti po kome je poslao pismo za Veljka Vlahovića.
- Tito (Valter) je uputio Djedi u Moskvu podatke za Mirjanu Moraču i Jovana Marjanovića.
24. decembar Tito je na Trećoj sjednici Gradske narodne skupštine grada Zagreba izabran za počasnog građanina Zagreba.
25. decembar Tito je zamolio Djedu u Moskvi da listove i časopise za Centralni komitet KPJ šalje preko izdavačkog preduzeća »Kultura« s naznakom »za Veru Zogović«.
- Tito je primio sovjetskog ambasadora u Beogradu I.V. Sadčikova i s njim se zadržao u kraćem razgovoru. Vjerovatno ga je Sadčikov informisao o konferenciji ministara inostranih poslova Sovjetskog Saveza (Vjačeslava Mihailoviča Molotova), Sjedinjenih Američkih Država (Džemsa Bernsa) i Velike Britanije (Ernsta Bevina) održanoj u Moskvi od 16. do 26. decembra 1945, koja se bavila pitanjem pripremanja mirovnih ugovora s Italijom, Mađarskom, Rumunijom, Bugarskom i Finskom.
26. decembar Valter (Tito) je obavijestio Djedu u Moskvi da je primljeno 17 vreća za Centralni komitet KPJ.
- Održana je sjednica Politbiroa Centralnog komiteta KPJ s dnevnim redom: 1) Izvještaj Borisa Zihlerla o školovanju naših vojnih pitomaca i kursista u SSSR-u; 2) Razno. Na sjednici je odlučeno da se Boris Zihlerl vrati iz Sovjetskog Saveza. Donijeto je rješenje za preduzimanje oštrih mjera protiv špekulanata, crnobezijanaca i sabotera. Takođe je zaključeno da se na zasijedanje Organizacije ujedinjenih naroda (OUN) uputi delegacija na čelu s Edvardom Kardeljem, potpredsjednikom vlade FNRJ.

29. decembar Valter (Tito) je uputio radiogram Djedi u Moskvu u kome je izrazio saglasnost za dolazak grupe španskih drugova radi upućivanja na Zapad.
30. decembar »Politika« je objavila Titovu poruku britanskom narodu.
- Kraj decembra Tito je krajem mjeseca primio dopisnika agencije »Rojter« i dao mu intervju.
- Izdao je naređenje kojim se zabranjuje lov na visoku divljač (jelene, muflone, srne).
31. decembar Tito je priredio svečani doček Nove 1946. godine.
- 1946.
1. januar Objavljen je u jugoslovenskoj štampi Titov uvodnik povodom Nove 1946. godine.
2. januar Primio je delegaciju Saveza željezničkih i transportnih radnika i namještenika Jugoslavije i s njima se zadržao u dužem razgovoru.
5. januar Zahvalio je telegramom rudarima rudnika Stari Kostolac koji su ga čestitkom za Novu godinu od 4. januara 1946. obavijestili da su dobrovoljnim radom za državu iskopali 568 tona uglja.
- Izdao je naredbu o pohvali 1. pontonirske brigade i 1. i 2. inženjerijske brigade JA.
7. januar Izdao je naredbu za formiranje divizijskih sudova.
8. januar »Borba« je objavila Titov odgovor na pozdravni telegram Izvršnog odbora Slovensko-italijanske antifašističke unije za Julijsku krajinu i Trst.
- »Borba« je objavila Titovu zahvalnost na primljenim čestitkama povodom Nove 1946. godine.
10. januar Održana je sjednica Politbiroa Centralnog komiteta KPJ na kojoj su razmatrani problemi sindikata. Na sjednici je odlučeno da se izradi odluka CK KPJ o privrednim pitanjima u kojoj bi se iznijeli uloga i zadaci sindikata. Takođe je na sjednici odlučeno da se odlože partijske konferencije i kongresi nacionalnih komunističkih partija; odlučeno je da se Ivan Gošnjak kooptira u CK KPJ.
- U svojstvu predsjednika Ministarskog savjeta i ministra narodne odbrane FNRJ propisao je formaciju divizijskih sudova.
13. januar Tito je uputio čestitku general-pukovniku Enveru Hodži povodom proglašenja Narodne Republike Albanije 11. januara 1946.
- Primio je po podne delegaciju od 30 članova plenuma Centralnog odbora Ujedinjenog saveza Antifašističke omladine Jugoslavije (USAOJ-a) i s njom se zadržao u dužem razgovoru.
14. januar Primio je u svojoj rezidenciji sovjetskog ambasadora u Beogradu Ivana Vasiljeviča Sadčikova.
- Posjetio je bolnicu za plastičnu hirurgiju u Beogradu u kojoj rade britanski stručnjaci. Bolnica je otvorena prije dva mjeseca.

Tito je bolnicu posjetio u pratnji Ralfa Skrajna Stivensona, britanskog ambasadora u Beogradu, Vilforda Džonsa, šefa misije Unre u Jugoslaviji, dr Zlatana Sremeca, ministra za narodno zdravlje, dr Vladimira Velebita, pomoćnika ministra za inostrane poslove i general-majora Gojka Nikoliša, načelnika Saniteta JA.

Vlada FNRJ uputila je Memorandum vladi Sovjetskog Saveza u vezi s držanjem poljskih emigranata u Italiji s molbom da sa sadržajem Memoranduma upozna članove Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija.

15. januar Primio je u prisustvu dr Vladimira Velebita britanskog ambasadora u Beogradu Ralfa Skrajna Stivensona.

Priredio je svečanu večeru u čast Lea Kšickog, predsjednika američkog Slovenskog kongresa, koji je u Beograd doputovao 13. januara.

17. januar Poljski ambasador u Beogradu Jan Karol Vende priredio je svečanu večeru u poljskoj ambasadi u čast dolaska poljskog ministra plovidbe Stefana Jendrihovskog. Večeri je prisustvovao i Tito, koji je Vendeu odgovorio na njegovu zdravicu.

Prisustvovao je Trećoj redovnoj sjednici Savezne skupštine Ustavotvorne skupštine FNRJ, na kojoj je razmatran Prednact ustava FNRJ.

18. januar Uputio je radiogram Djedi u Moskvu tražeći karakteristike za književnika Teodora Balka, koji se iz Meksika vratio u Jugoslaviju.

Poslije potpisivanja jugoslovensko-poljskog trgovinskog sporazuma koji su u ime vlade FNRJ potpisali inž. Nikola Petrović, ministar spoljne trgovine i snabdijevanja, s jedne strane, i poljski ministar plovidbe Stefan Jandrihovski, s druge strane, Tito je priredio svečanu večeru.

Vlada FNRJ uputila je Memorandum 18. februara 1946. Savjetu ministara inostranih poslova u Parizu u vezi s granicama između Jugoslavije i Austrije.

Prisustvovao je Četvrtoj redovnoj sjednici Ustavotvorne skupštine FNRJ na kojoj je razmatran Ustav FNRJ.

19. januar Primio je u 12 časova ministre i pomoćnike ministara poljoprivrede Savezne vlade i vlada republika i s njima se zadržao u dužem razgovoru.

Tito je uputio pozdrave učesnicima Kongresa španskih dobrovoljaca.

20. januar Govorio je u Novom Sadu na otvaranju mosta preko Dunava, koji je nazvan »Most maršala Tita«. Most je otvoren u 14 časova u prisustvu oko 15 000 građana. Tito je poslije održanog govora u pratnji generala Aleksandra Rankovića, Milovana Đilasa i Koste Nada i pokrajinskih rukovodilaca otišao u čitaonicu sindikalne podružnice i razgledao zidne novine. Tito je tom prilikom dodijelio 200 000 dinara kao nagradu svim radnicima koji su učestvovali u izgradnji mosta.

- Na molbu delegacije pionira Novog Sada Tito im je održao prigodan govor.
21. januar Prisustvovao je Šestoj redovnoj sjednici Savezne skupštine Ustavotvorne skupštine FNRJ na kojoj je razmatran Ustav FNRJ.
23. januar Uputio je pismo po Iliji Došenu, delegatu CK KPJ pri CK SKP(b) u Moskvi, za CK SKP(b) s molbom da se odobri povratak djece jugoslovenskih državljana iz SSSR-a u domovinu.
24. januar Prisustvovao je Devetoj redovnoj sjednici Savezne skupštine Ustavotvorne skupštine FNRJ na kojoj je razmatran Ustav FNRJ.
27. januar Uputio je telegram Djedi u Moskvu s preporukom da se u vezi sa skorašnjim povratkom Ilije Došena, delegata CK KPJ pri CK SKP(b) u Moskvi, razmotri mogućnost njegovog razrešenja i preuzimanja njegove dužnosti po državnoj liniji.
30. januar Prisustvovao je sjednici Savezne skupštine Ustavotvorne skupštine FNRJ na kojoj je usvojen konačan tekst Ustava FNRJ.
31. januar Prisustvovao je Četvrtoj zajedničkoj sjednici Savezne skupštine i Skupštine naroda Ustavotvorne skupštine FNRJ na kojoj je svečano proglašen Ustav Federativne Narodne Republike Jugoslavije. Na kraju sjednice predsjednik Skupštine naroda Josip Vidmar čestitao je Titu na uspješnom poslu oko donošenja Ustava FNRJ.
- Tito je u 18,30 časova na Prvoj zajedničkoj sjednici I vanrednog zasijedanja Saveznog vijeća i Vijeća naroda Narodne skupštine FNRJ podnio ostavku vlade i dobio mandat za sastav nove vlade. Tekst ostavke pročitao je predsjednik Saveznog vijeća Vladimir Simić. Na istoj sjednici Tito je izabran za člana Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ.
- Valter (Tito) obavijestio je Djedu (Centralni komitet SKP(b)) o mogućnosti prijema italijanskih komunista i članova njihovih porodica za vrijeme boravka (do tranzita) u Jugoslaviji.
- Valter (Tito) obavijestio je Djedu u Moskvi o mogućnosti prijema aparata i materijala za umnožavanje.
1. februar Na zajedničkoj sjednici I vanrednog zasijedanja Saveznog vijeća i Vijeća naroda Narodne skupštine FNRJ podnio je izvještaj o sastavu nove vlade za koju je dobio mandat prethodnog dana. Tito je u novoj vladi bio predsjednik i ministar narodne odbrane.
- Poslije usvajanja liste nove vlade Tito je pred Narodnom skupštinom FNRJ podnio ekspozé o politici nove vlade.
- Valter (Tito) obavijestio je Djedu u Moskvi o mogućnostima za prebacivanje delegacije Narodnog fronta Grčke (EAM-a) u Grčku.
- Prisustvovao je u Narodnom pozorištu u Beogradu predstavi Državnog ansambla narodnih igara Sovjetskog Saveza koji je stigao u Beograd 30. januara 1946.
2. februar Uputio je Prezidijumu Narodne skupštine FNRJ Prijedlog zakona o osnivanju Komisije za agrarnu reformu i kolonizaciju, Pri-

jedlog zakona o zaštiti jugoslovenske imovine, prava i interesa u inostranstvu, Prijedlog zakona o privremenom finansiranju državnih potreba i Prijedlog zakona o ovlašćenju vladi FNRJ za donošenje uredbi o pitanjima iz narodne privrede.

Prisustvovao je s članovima vlade Prvoj sjednici I vanrednog zasjedanja Saveznog vijeća Narodne skupštine FNRJ. Na sjednici je izabran Zakonodavni odbor Vijeća i prihvaćen prijedlog da se po hitnom postupku donese zakon o privremenom finansiranju državnih potreba i zakon o ovlašćenju vladi FNRJ da može donositi uredbe o pitanjima narodne privrede.

Narodna skupština FNRJ, na Trećoj zajedničkoj sjednici I vanrednog zasjedanja Saveznog vijeća i Vijeća naroda, jednoglasno je imenovala maršala Tita za vrhovnog komandanta Jugoslovenske armije; Tito je kraćim govorom zahvalio poslanicima na datom povjerenju.

Tito je predsjedavao sjednici Savezne vlade na kojoj su razmatrani projekti zakona iz oblasti narodne privrede.

4. februar

Prisustvovao je Prvoj sjednici Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ na kojoj je, pored ostalog, odlučeno da se zaključi I vanredno zasjedanje Narodne skupštine FNRJ.

6. februar

Zamolio je Staljina da izda nalog sovjetskim graditeljima koji učestvuju u izgradnji Pančevačkog mosta da konstrukcija mosta bude jača (izdržljivija).

8. februar

Na Titov prijedlog Prezidijum Narodne skupštine FNRJ ustanovio je Komitet za kulturu i umjetnost, Komitet za školu i nauku, Komitet za zaštitu narodnog zdravlja i Komitet za zakonodavstvo i izgradnju narodne vlasti.

Tito je u prisustvu dr Vladimira Velebita, pomoćnika ministra inostranih poslova, primio monsinjora Josipa Petrika Harleja, otpravnika poslova Apostolske nuncijature u Beogradu.

9. februar

Valter (Tito) uputio je radiogram Djedi u Moskvu u kome ga je obavijestio o želji Mihaila Aleksandroviča Pavlova da se vrati u Sovjetski Savez.

10. februar

Herbert Leman, generalni direktor Unre, uputio je Titu radiogram iz Vašingtona kojim ga je obavijestio o teškoćama u snabdijevanju hranom za potrebe Jugoslavije.

14. februar

Održana je sjednica Politbiroa Centralnog komiteta KPJ s dnevnim redom: 1) Izvještaj Edvarda Kardelja o radu delegacije na Generalnoj skupštini OUN u Londonu i 2) O stanju seljačkih radnih zadruga. Odlučeno je da komisija za agrarnu reformu i kolonizaciju izda uputstva o stvaranju i radu seljačkih radnih zadruga.

U »Borbi« je objavljen Memorandum vlade Federativne Narodne Republike Jugoslavije o pitanju poljske emigrantske armije. Memorandum je dostavljen vladi SSSR-a s molbom da s njim upozna Savjet bezbjednosti OUN.

15. februar

Pod Titovim predsjedavanjem održana je sjednica vlade FNRJ na kojoj je odobren rad jugoslovenske delegacije s Edvar-

- dom Kardeljem na čelu na zasijedanju Generalne skupštine OUN. Usvojene su Uredba o osnivanju reparacione komisije, Uredba o organizaciji i poslovanju Komisije za agrarnu reformu i kolonizaciju i Prijedlog zakona o matičnim knjigama.
18. februar Vlada Federativne Narodne Republike Jugoslavije uputila je Memorandum Savjetu ministara inostranih poslova u Parizu u vezi s granicom između Jugoslavije i Austrije.
Primio je američkog ambasadora Ričarda K. Patersona.
19. februar Uputio je ličnu poruku Hari Trumanu (Harry S. Truman), predsjedniku Sjedinjenih Američkih Država, sa željom da se unapređuju odnosi između FNRJ i SAD.
Uputio je telegram Centralnom komitetu SKP(b) s molbom da se, po želji CK KPJ, omogući povratak u domovinu Maji Parović, kćerki Blagoja Parovića i Anke Butorac.
21. februar Odgovorio je Herbertu Lemanu, generalnom direktoru Unre, na njegovu poruku od 10. februara 1946.
23. februar U prostorijama Ruskog doma Tito je s Edvardom Kardeljem, dr Ivanom Ribarom, Sinišom Stankovićem, Blagojem Neškovićem, general-lajtnantom Kočom Popovićem i drugima prisustvovao svečanom prijemu koji je organizovao general-major Kiseljev, načelnik Vojne misije Sovjetskog Saveza u Beogradu, povodom Dana Crvene armije.
25. februar Primio je delegaciju italijanskin invalida i antifašista i s njima se zadržao u dužem prijateljskom razgovoru.
28. februar Valter (Tito) je od Djede u Moskvi zatražio da »jedan dopisnik prekine s radom«.
»Borba« je objavila Titov odgovor na pismo seljaka iz sela Radalja.
Tito je obišao gradilište Pančevačkog mosta, a zatim je posjetio radnički dom i menzu.
1. mart Tito je poslao radiogram Djedi u Moskvu da se grupa španskih revolucionara može uputiti početkom marta, da se pošiljka za Antifašistički komitet albanskih žena može dostaviti preko Beograda i dao je saglasnost na osnivanje grčkog presbiroa u Beogradu.
Uputio je čestitku 2. proleterskoj brigadi povodom četvrte godišnjice njenog osnivanja.
3. mart Izdao je naređenje za otpuštanje iz logora lica jugoslovenske narodnosti, tj. pripadnikâ neprijateljskih formacija, osim onih protiv kojih se vodi krivični postupak.
4. mart Čestitao je Kimonu Georgijevu, predsjedniku bugarske vlade, bugarski nacionalni praznik – 3. mart kao dan kada su se Bugari oslobodili turskog ropstva 1878. godine.
Primio je, u prisustvu dr Vladimira Velebita, pomoćnika ministra inostranih poslova, belgijskog poslanika i opunomoćenog ministra u Beogradu Žorža Delkuanja, koji je 2. marta predao akreditive dr Ivanu Ribaru, predsjedniku Predsjedništva Narodne skupštine FNRJ.

5. mart Primio je delegaciju sela Klanjca koja mu je predala darove. Tito se s njom zadržao u srdačnom razgovoru.
6. mart Obavijestio je radiogramom Djedu u Moskvi da nije potrebno nadoknađivati troškove za korišćenje radio-veze.
- Delegacija sela Klanjca posjetila je Spomenik neznanom junaku na Avali, a zatim joj se pridružio i Tito, pa su zajednički razgledali to obilježje, djelo vajara Ivana Meštrovića, kao i spomen-ploču postavljenu u čast 20. oktobra na Avali, tj. kao sjećanje na dan oslobođenja Beograda. Poslije toga Tito je za delegaciju priredio prijem.
- Početak marta Tito je uputio pismo Staljinu u vezi s radovima na Dunavskom mostu.
12. mart Tito je napustio Beograd na putu za Poljsku i Čehoslovačku u pratnji generalâ Milovana Đilasa i Aleksandra Rankovića, Vladislava Ribnikara, Vladimira Velebita i drugih.
13. mart Na putu za Poljsku pozdravili su ga na mađarskoj teritoriji oficiri Crvene armije, dok su predstavnici čehoslovačkih vlasti pratili Titov specijalni voz na prolasku kroz Čehoslovačku do poljske granice.
14. mart Tito je sa svojom pratnjom stigao u Varšavu na željezničku stanicu Vlohi, gdje su ga dočekali Edvard Osupka–Moravski, predsjednik poljske vlade, Vladislav Gomulka i Stanislav Mikolajčik, potpredsjednici poljske vlade, i maršal Poljske Rolja Žimjerski. Poslije obilaska počasne jedinice Tito je održao kraći govor, a zatim je u 14,30 časova posjetio Boleslava Bjeruta, predsjednika Poljskog narodnog vijeća.
- Boleslav Bjerut, predsjednik Poljskog narodnog vijeća, priredio je u 20 časova svečanu večeru u čast dolaska maršala Tita u Varšavu.
15. mart Tito je posjetio predsjednika Ministarskog savjeta (vlade) Poljske Republike Edvarda Osupku–Moravskog. U 14,30 časova Boleslav Bjerut, predsjednik Poljskog narodnog vijeća, predao je u Pompejanskoj dvorani dvorca »Belvedere«, uz kraći govor, najviše poljsko vojno odlikovanje Virtuti militari I reda maršalu Titu, na što se Tito zahvalio kraćim govorom.
- U prepodnevним časovima Tito je u pratnji poljskog ambasadora u Beogradu Jana Karola Vendea obišao Varšavu. Tom prilikom je posjetio Gradski narodni odbor Varšave, gdje je primio spomen-album s fotografijama porušene Varšave. Poslije toga razgledao je radove na obnovi Varšave i obišao Trg Zankovi i Trg stari grad.
- Uveče je Edvard Osupka–Moravski, predsjednik poljske vlade, priredio svečanu večeru u čast maršala Tita i članova jugoslovenske delegacije.
- Tito je iz Varšave uputio radiogram Djedi u Moskvu kojim ga je obavijestio o toku i programu Kongresa španskih boraca koji je zakazan za 18. mart u Beogradu.

16. mart
- Tito je s maršalom Poljske Mihailom Roljom Žimjerskim posjetio Vojnu akademiju u Modlinu. U spomen-knjigu je upisao sljedeće riječi: »Moram da priznam da je škola savršeno organizovana. Za tako kratko vrijeme rada to je ogroman uspjeh. Pitomci Vojne akademije i borci tenkovskih jedinica čine odličan utisak. Josip Broz Tito.« Poslije toga Tito je bio gost vazduhoplovaca, pa se u 13,30 časova vratio u Varšavu.
- U 18,30 časova Tito je prisustvovao svečanoj predstavi u Narodnom pozorištu zajedno s članovima jugoslovenske delegacije i s poljskim rukovodiocima na čelu s Boleslavom Bjerutom, predsjednikom Poljskog narodnog vijeća.
17. mart
- Tito je s maršalom Poljske Roljom Žimjerskim prisustvovao defileu vojske varšavskog garnizona i demokratskih organizacija. Na oduševljene i neprekidne pozdrave poljskog naroda Tito je odgovarao »Živjeli Poljaci!«
- Tito je u dvorcu »Mišljicki« u Varšavi na svečan način predao visoka jugoslovenska odlikovanja kojima je Prezidijum Narodne skupštine Federativne Narodne Republike Jugoslavije odlikovao grupu poljskih političkih i vojnih rukovodilaca, među kojima i maršala Poljske Mihaila Rolju Žimjerskog. Poslije Titovog govora i uručenja odličja Vinčenti Žimovski, poljski ministar inostranih poslova, i maršal Žimjerski zahvalili su na primljenim odlikovanjima.
- Tito je bio na svečanom ručku koji je maršal Poljske Mihail Rolja Žimjerski priredio u prostorijama Varšavskog oficirskog kluba u prisustvu Boleslava Bjeruta, predsjednika Poljskog narodnog vijeća. Na ručku su razmijenjene zdravice.
- Obavijestio je Edvarda Kardelja, potpredsjednika Savezne vlade, »da ćemo u Varšavi sklopiti pakt o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći između nas i Poljske« i da o tome obavijesti članove vlade.
- Tito je priredio svečani prijem uveče u salama Lovačkog dvorca u parku »Lažjenki«. Prijemu je prisustvovao Boleslav Bjerut, predsjednik Poljskog narodnog vijeća, s grupom poljskih vojnih i političkih rukovodilaca.
18. mart
- Tito je u Lovačkom dvorcu primio predstavnike poljskih omladinskih organizacija. Prijemu je prisustvovao i jugoslovenski ambasador u Varšavi Božo Ljumović.
- Tito je u dvorcu »Mišljicki« primio poljske i inostrane novinare i odgovarao im na postavljena pitanja.
- Na svečanom ručku kod maršala Rolje Žimjerskog Tito je odgovorio na zdravicu.
- U 22 časa maršal Tito u ime Predsjedništva Narodne skupštine Federativne Narodne Republike Jugoslavije, s jedne, i Edvard Osupka-Moravski u ime Narodnog vijeća Republike Poljske, s druge strane, potpisali su Ugovor o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći između Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Republike Poljske. O tome je izdato i zvanično saopštenje 19. marta.

19. mart Uputio je telegram Boleslavu Bjerutu, predsjedniku Poljskog narodnog vijeća, po napuštanju Varšave.
- Tito je posjetio poljski grad Loď na putu iz Varšave za Prag (Čehoslovačka). Na ručku u Oficirskoj školi u Lođu razmijenjene su zdravice. Tito je tom prilikom primio poklone od strane pitomaca Oficirske škole. Pri napuštanju Lođa Tito se kraćim govorom na željezničkoj stanici oprostio s gostoljubivim poljskim narodom.
20. mart Tito je u 7,15 časova prešao poljsko-čehoslovačku granicu kod mjesta Petrovice kod Mohuma. Tita je na granici sačekao jugoslovenski opunomoćeni ministar (ambasador) u Pragu dr Darko Černež. Tom prilikom on je Titu u salon-kolima predstavio članove čehoslovačke delegacije, među kojima je bio i ministar inostranih poslova čehoslovačke vlade dr Klementis. Tito je na pozdrave dr Klementisa i generala Pika odgovorio kraćim govorom. Na putu za Prag vodio je u vozu razgovore s čehoslovačkim novinarima.
- Tito je sa svojom pratnjom stigao u 17 časova na prašku željezničku stanicu »Vilson«, gdje su ga dočekali Zdenjek Firlinger, predsjednik čehoslovačke vlade, i general Ludvig Svoboda. Po obilasku počasne jedinice na Vilsonovom trgu ispred željezničke stanice Tito je uputio pozdrave čehoslovačkom narodu zahvalivši mu na veličanstvenom dočeku, a zatim se uputio kroz špalir od preko 500 000 Pražana prema Zbraslavskom dvorcu, gdje je odsio za vrijeme svog boravka u Pragu.
21. mart Tito je napustio svoju rezidenciju u Zbraslavskom i uputio se u rezidenciju Eduarda Beneša, predsjednika Čehoslovačke Republike, koja se nalazila na Hradčanima, predgrađu Praga. Na putu dugom 7 kilometara Tita su oduševljeno pozdravljale stotine hiljada Pražana. Beneš je Tita dočekao u Dvorani galerije slika, odakle ga je uveo u Dvoranu ogledala. Poslije jednočasovnog razgovora Tito je otišao u čehoslovačku Privremenu narodnu skupštinu, gdje je posjetio Jozefa Davida, predsjednika Skupštine.
22. mart U 11 časova izvršio je smotru jedinica praškog garnizona na stadionu »Strahov«, zatim su postrojene jedinice u prisustvu 150 000 Pražana po Titovom odobrenju izvele svečani defile.
- U 13 časova Tito je u pratnji Zdenjeka Firlingera stigao u Praški dvorac, rezidenciju predsjednika Čehoslovačke Republike Eduarda Beneša, gdje mu je Beneš uručio tri visoka čehoslovačka odlikovanja: Orden bijelog lava pobjede, Čehoslovački ratni krst 1939. i Orden bijelog lava prvog stepena. Beneš je prilikom predaje odlikovanja Titu održao kraći govor u kome je rekao i ovo: »Obje naše zemlje su u toku rata prošle kroz teška vremena. Obje su prošle kroz pakao njemačke okupacije i njemačke brutalnosti, prošle su kroz mnoge bitke, ali su pokazale snagu svoje odbrane i svoga otpora i svoj veliki heroizam.« Beneš je uručio visoka čehoslovačka odlikovanja ministrima Milovanu Đilasu i Vladislavu Ribnikaru i general-majoru Vladimiru Velebitu, pomoćniku ministra inostranih poslova. Po predaji visokih odlikovanja Tito je zahvalio Benešu, rekavši, pored ostalog,

i ovo: »Ova odlikovanja predstavljaju dokaz duboke simpatije čehoslovačkog naroda prema Jugoslaviji. Ono što sam vidio na praškim ulicama kada sam stigao nije samo dokaz prijateljstva između oba naroda, već izraz nečeg dubljeg i većeg. To je dokaz prijateljskih veza naroda obiju država, koje su produbljene u ovom ratu zajedničkom prolivenom krvlju.« Tito je potom izrazio nadu da će na osnovu prisne privredne, kulturne i političke saradnje obje države omogućiti srećnu uzajamnu budućnost. (*»Borba«*, 23. mart 1946.)

Tito je dao kraći intervju predstavnicima štampe u Pragu, kao i dopisniku lista mađarskih socijaldemokrata *»Nepszave«*.

Predsjednik čehoslovačke vlade Zdenjek Firlinger priredio je svečani banket u čast jugoslovenske delegacije s Titom na čelu. Na Firlingerovu zdravicu odgovorio je i Tito.

23. mart

Tito je obišao fabriku »Škoda«. Po razgledanju fabričkih postrojenja Tito je radnicima održao kraći govor. Zatim se odvezao u predgrađe Visočane, gdje je posjetio veliku češku fabriku mašina. Nekoliko hiljada radnika ove fabrike i fabrike »Avia« burno je pozdravilo Tita koji im je na njihove pozdrave odgovorio kraćim govorom. Poslije toga Tito je posjetio filmsko preduzeće »Barandov«. Bio je na svečanom ručku u čehoslovačkom Ministarstvu inostranih poslova.

U 16 časova Tito je predao visoka jugoslovenska odlikovanja generalima i oficirima Čehoslovačke armije kojima ih je odlikovalo Predsjedništvo Narodne skupštine Federativne Narodne Republike Jugoslavije. Prilikom predaje ovih odlikovanja u dvorcu Zbraslavi Tito je održao govor. Među odlikovanimima nalazio se i čehoslovački ministar narodne odbrane i vrhovni komandant Čehoslovačke armije general Ludvig Svoboda; odlikovan je Ordenom narodnog heroja Jugoslavije i Ordenom zasluga za narod I reda. Na primljenim odlikovanjima zahvalio je general Svoboda. U toku dana Tito je primio članove čehoslovačke vlade.

24. mart

Na povratku za Beograd Tito se zadržao jedan dan u Bratislavi, glavnom gradu Slovačke. U hotelu »Karlton« Titu je Predsjedništvo Slovačke narodne skupštine priredilo svečani ručak. Tito je kraćim govorom zahvalio svojim domaćinima. Poslije ručka u 13 časova na trgu ispred hotela održan je veliki miting na kome je govorio i Tito.

25. mart

Tito je stigao u Beograd u 12,30 časova, gdje je na svečanoj tribini održao govor pred oko 200 000 okupljenih Beogradana na današnjem Trgu bratstva i jedinstva ispred željezničke stanice.

Telegrafska agencija nove Jugoslavije (Tanjug) izdala je zvanično saopštenje o Titovom boravku u Čehoslovačkoj Republici.

27. mart

Održana je sjednica Politbiroa Centralnog komiteta KPJ na kojoj su razmatrani Titov izvještaj s njegove posjete Poljskoj i Čehoslovačkoj i privredna pitanja u zemlji.

28. mart

Uputio je ovlašćenje Saveznom vijeću Narodne skupštine FNRJ za general-majora Svetozara Vukmanovića Tempa, koga je ov-

lastio da pred Vijećem objasni i brani Prijedlog zakona o osnivanju i nadležnosti Suda za pomorski ratni plijen; za prijedlog je dao i pismeno obrazloženje.

Uputio je Vijeću naroda Narodne skupštine FNRJ ovlaštenje za general-majora Bogdana Oreščanina, kojega je ovlastio da pred Vijećem objasni i brani Prijedlog zakona o osnivanju i nadležnosti Suda za pomorski ratni plijen i Prijedlog zakona o vojnoj obavezi državljana FNRJ; za oba prijedloga priložio je pismeno obrazloženje.

29. mart

Tito je u podne posjetio Beogradski univerzitet i tom prilikom predao veliku pošiljku knjiga koje su studenti Praškog i Bratislavskog univerziteta i Narodni odbor u Bratislavi uručili Titu kao svoj dar Beogradskom univerzitetu. Tito je uručio poklon dr Stevanu Jakovljeviću, rektoru Beogradskog univerziteta, uz kraći pozdravni govor. Poslije govora Tito je predao i svoj dar Beogradskom univerzitetu – 50 000 dinara. Rektor Jakovljević je prigodnim govorom zahvalio Titu, na što je Tito odgovorio. Poslije toga Tito se zadržao u razgovoru s rektorom i sa studentima.

Uputio je radiogram Josipu Đerđi, jugoslovenskom ambasadoru u NR Albaniji, kojim je zatražio da Đerđa stupi u vezu s albanskom vladom u cilju posjete Envera Hodže Jugoslaviji i sklapanja ugovora o miru i prijateljstvu sličnom ugovoru sklopljenom s Poljskom Republikom.

30. mart

Obavijestio je Josipa Đerđu, jugoslovenskog ambasadora u NR Albaniji, da se upućuje jedan drug po liniji zadržavanja.

Zamolio je CK SKP(b) da se omogući povratak u domovinu majci Janka Debeljaka.

Obavijestio je Josipa Đerđu, jugoslovenskog ambasadora u NR Albaniji, u vezi s preduzimanjem mjera za priključenje Trsta Jugoslaviji.

1. april

Održao je ekspozice o spoljnoj politici Federativne Narodne Republike Jugoslavije na Šestoj sjednici II vanrednog zasjedanja Saveznog vijeća i Vijeća naroda Narodne skupštine FNRJ. Skupština je ratifikovala Ugovor o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći između FNRJ i Republike Poljske zaključen 18. marta 1946. u Varšavi.

2. april

Primio je prije podne u audijenciju poljskog ambasadora u Beogradu Jana Karola Vendea i s njim se zadržao u prijateljskom razgovoru o tekućim pitanjima između dviju prijateljskih zemalja.

Poslije podne primio je predstavnika Lužičkih Srba dr Jurija Rjenča i s njim se zadržao u dužem razgovoru.

3. april

Uputio je radiogram Djedi u Moskvu kojim ga je obavijestio da umjesto Borisa Zihlerla, delegata CK KPJ, u Moskvu dolazi za delegata CK KPJ Ilija Došen.

Dao je izjavu dopisniku mađarskog lista »Nepsave« u vezi s iredentističkim stavovima nekih reakcionarnih krugova u Mađarskoj.

4. april Ministarstvo inostranih poslova Federativne Narodne Republike Jugoslavije uputilo je notu u ime vlade FNRJ vladi Sjedinjenih Američkih Država kao odgovor na njenu notu od 30. marta 1946. u vezi s intervencijom vlade SAD u pitanju Draže Mihailovića.
6. april Uputio je iz Bačke Palanke radiogram Milovanu Đilasu u vezi s eksplozijom avionskih bombi u Kragujevcu.
»Borba« je 7. aprila 1946. na naslovnoj strani objavila Titov razgovor s omladincima omladinske radne brigade »Mladen Stojanović« u selu Bukinju. Poslije razgovora s omladincima otputovao je za Bačku Palanku, gdje je posjetio kuće kolonista, a zatim se preko Novog Sada vratio u Beograd.
7. april Tito je prisustvovao »Proljećnjem krosu 1946« na Banjici, čime je otvorena sezona proljećnjih kroseva u zemlji.
9. april Održana je sjednica Politbiroa Centralnog komiteta KPJ na kojoj je razmatrano organizaciono stanje u Jugoslovenskoj armiji.
»Borba« je objavila vijest da je grupa seljaka koreničkog sreza posjetila Tita.
12. april »Politika« je objavila vijest da je Tito prisustvovao prijemu u francuskoj ambasadi i da je dao izjavu za francusku agenciju »Frans-pres«.
13. april Tito je priredio svečani ručak u čast britanskog ambasadora Ralfa Skrajna Stivenzona u vezi s njegovim odlaskom iz Jugoslavije na novu dužnost. Večeri su prisustvovali Edvard Kardelj, Jaša Prodanović, potpredsjednik Savezne vlade, Stanoje Simić, ministar inostranih poslova, Sava Kosanović, ministar za informacije, Vladimir Velebit, pomoćnik ministra spoljnih poslova, Mitar Bakić, generalni sekretar Predsjedništva vlade. Stivenzon je otputovao iz Jugoslavije u London 15. aprila.
Vlada FNRJ odlučila da prizna vladu Španske Republike kao jedinu legitimnu vladu Španije.
15. april Tito je priredio svečani ručak u čast delegacije britanskih zadrugara koja se nalazi u posjeti Jugoslaviji.
Tito je uputio pismo Direkciji Unre u vezi s godišnjicom njenog rada u Jugoslaviji.
16. april Pod Titovim predsjedavanjem održana je sjednica vlade FNRJ na kojoj su usvojeni Nacrt opšteg zakona o narodnim odborima, Projekt zakona o opštedržavnom privrednom planu i državnim organima za planiranje, Projekt zakona o popuni oružanih snaga FNRJ jahaćom, teglećom i tovarnom stokom i prenosnim sredstvima i Projekt zakona o zaštiti autorskih prava.
Prisustvovao je svečanoj večeri koju je priredio šef Unre u Jugoslaviji Mihail Sergejčik. Večeri su prisustvovali sovjetski ambasador u Beogradu Lavrentijev, francuski ambasador u Beogradu Žan Pajar, Edvard Kardelj, Moša Pijade i drugi.
17. april »Borba« je objavila Titov Prijedlog zakona o narodnim odborima.

18. april Potpisao je Uredbu o ukidanju radničkih komora, Središnje uprave za posredovanje rada i javnih berzi rada.
Uputio je pismo Administraciji Ujedinjenih naroda za pomoć i obnovu (Unra) u Njujork.
19. april Održana je sjednica Politbiroa Centralnog komiteta KPJ na kojoj su razmatrani unutrašnji odnosi u CK KPJ u vezi s pismom Andrije Hebranga Edvardu Kardelju, kao i privredna pitanja.
Primio je u 12 časova bugarskog izvanrednog poslanika i opunomoćenog ministra Petra Todorova.
20. april »Borba« je objavila Titov odgovor na pismo šefa Misije Unre za Jugoslaviju Mihaila Sergejčika.
21. april Tito je u pratnji Edvarda Kardelja, Aleksandra Rankovića, Blagoja Neškovića i Ljubodraga Đurića posjetio Venčačku vinogradarsku zadrugu.
22. april Primio je u 18,30 časova novoimenovanog sovjetskog ambasadora A.J. Lavrentijeva.
24. april Održana je sjednica Politbiroa Centralnog komiteta KPJ na kojoj je razmatran izvještaj komisije u vezi sa stavovima Andrije Hebranga.
26. april Tito je uputio čestitku Izvršnom odboru Osvobodilne fronte Slovenije povodom petogodišnjice njenog osnivanja.
Uputio je pismo Gradskom narodnom odboru Zagreba u kome je zahvalio povodom njegovog imenovanja za počasnog građanina grada Zagreba.
U svojstvu predsjednika vlade FNRJ objavio je zajedno s ministrom trgovine i snabdijevanja Savezne vlade Uredbu o otkupu žitarica u ekonomskoj 1947–1948.
Izdao je naredbu o demobilizaciji jednog dijela obveznika iz Jugoslovenske armije.
29. april Primio je u posjetu švedskog ambasadora u Beogradu Gunara Rojtersklojda.
1. maj Tito je prisustvovao prvomajskoj povorci u Beogradu, u kojoj je učestvovalo 200 000 građana.
Primio je Džona Meka, poslanika britanskog parlamenta.
2. maj Vodio je razgovor s delegacijama rudnika Trepče i jagodinske fabrike »Juhor«.
Tito je priredio svečani ručak u čast Marsela Kašena, predsjednika Komunističke partije Francuske koji je u Beograd stigao 29. aprila. Na ručku su razmijenjene zdravnice.
3. maj Primio je delegaciju radnika Brodogradilišta u Apatinu i delegaciju Željezničke radionice u Kraljevu, s kojima se zadržao u dužem razgovoru.
4. maj Primio je u audijenciju poljskog ambasadora u Beogradu Jana Karola Vendea.
Izdao je naredbu za održavanje vojne parade u Beogradu i Zagrebu povodom proslave Dana pobjede – 9. maja.

5. maj Pod Titovim predsjedavanjem održana je sjednica vlade FNRJ na kojoj su usvojeni Projekt zakona o ratnim vojnim invalidima, Projekt zakona o »Partizanskoj spomenici 1941« i dvije druge uredbe.
6. maj Uputio je Narodnoj skupštini FNRJ Prijedlog zakona o »Partizanskoj spomenici 1941«. Zakon je usvojen 22. maja 1946.
7. maj Održana je sjednica Politbiroa Centralnog komiteta KPJ s dnevnim redom: 1) Projekt statuta Narodne omladine Jugoslavije; 2) Razno. Odlučeno je da se umjesto Borisa Kidriča za sekretara Centralnog komiteta KP Slovenije imenuje Miha Marinko.
- Tito je uputio radiogram Edvardu Kardelju, šefu jugoslovenske delegacije na konferenciji Savjeta ministara spoljnih poslova u Parizu, i Milovanu Đilasu, članu delegacije, u kome im je dao instrukcije u vezi sa zauzimanjem stavova oko statusa Trsta i razgraničenja s Italijom.
8. maj Tito je dočekaao na željezničkoj stanici u Beogradu čehoslovačku delegaciju s predsjednikom vlade Zdenjekom Firlingerom na čelu.
- Tito je u prisustvu dr Ivana Ribara, Aleksandra Rankovića, Edvarda Kardelja i članova vlade NR Srbije, prisustvovao u 11 časova svečanom otvaranju Centralnog doma Jugoslovenske armije (bivši Ratnički dom) i tom prilikom je održao govor.
- U 18,00 časova Firlinger je posjetio Tita; Tito mu je uzvratio posjetu u čehoslovačkoj ambasadi u 19,15 časova.
9. maj Čestitao je vojnicima, oficirima i podoficirima Jugoslovenske armije Dan pobjede – 9. maj.
- Uputio je telegram generalisimusu Josifu Visarionoviču Staljinu povodom 9. maja – Dana pobjede.
- Tito je prisustvovao paradi jedinica Jugoslovenske armije u Bulevaru Crvene armije (današnjem Bulevaru revolucije) povodom Dana pobjede.
- Priredio je svečani ručak u čast čehoslovačke delegacije i održao zdravicu.
- U 17,30 časova potpisan je Ugovor o prijateljstvu, uzajamnoj pomoći i saradnji u miru između Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Čehoslovačke Republike. Po potpisivanju ugovora Tito je održao kraći govor.
10. maj Dr Ivan Ribar, predsjednik Predsjedništva Narodne skupštine FNRJ, priredio je svečani ručak u čast čehoslovačke delegacije, na kome je bio i Tito.
- Tito je prisustvovao svečanom prijemu u čehoslovačkoj ambasadi; u 23,15 časova Tito je ispratio na željezničkoj stanici čehoslovačku delegaciju koja je otputovala iz Beograda u Prag.
11. maj Tito je otputovao iz Beograda u Zagreb da bi prisustvovao III kongresu Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Jugoslavije. Prije polaska poslao je radiogram Djedi u Moskvu kojim ga je obavijestio o prebacivanju španskih komunista.

Tito je pri prolasku kroz Slavonski Brod u 9 časova održao okupljenom narodu prigodan govor.

Tito je stigao u Zagreb u 13,10 časova, gdje mu je na željezničkoj stanici poželio dobrodošlicu Vladimir Nazor, predsjednik Narodnog sabora Hrvatske; Tito mu je zahvalio kraćim govorom.

Po podne održao je govor na III kongresu Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Jugoslavije (USAOJ-a). Kongres se održavao u velikoj dvorani Radničke komore u Zagrebu.

Uputio je Narodnoj skupštini FNRJ Projekt zakona o ratnim vojnim invalidima.

Dr Vladimir Bakarić, predsjednik vlade Narodne Republike Hrvatske, priredio je svečanu večeru u čast Titovog dolaska u Zagreb. Tom prilikom su razmijenjene zdravice.

12. maj U Titovu čast priređena je fiskulturna parada u Zagrebu. Po podne Tito je prisustvovao vježbama fiskulturnika na stadionu »Akademičara«.

13. maj Tito je posjetio svoje rodno mjesto Kumrovec, kao i Klanjec i vodio razgovor sa seljacima Hrvatskog zagorja i srednjoškolskom omladinom. U 16 časova jc pošao za Zagreb.

U vili »Prekrižje« Tito je predata povelja počasnog građanina grada Zagreba. Tito je odgovorio na pozdravni govor predsjednika Izvršnog odbora grada Zagreba Dragutina Sailija.

Tito je uveče prisustvovao izvođenju opere »Pikova dama« u Hrvatskom narodnom kazalištu u prisustvu rukovodilaca NR Hrvatske.

14. maj Na zagrebačkom aerodromu Tito je u pratnji generala Milana Kuprešanina, komandanta 2. armije, izvršio smotru jedinica zagrebačkog garnizona, koje su poslije toga izvele paradu. Poslije parade održao je kraći govor.

U 12 časova primio je delegaciju omladine Julijske krajine i s njom se zadržao u kraćem srdačnom razgovoru.

U 13 časova prisustvovao je svečanom ručku u Domu JA u Zagrebu koji su mu priredili oficiri zagrebačkog garnizona. Tito im je pri tom održao kraći govor.

U 15,30 časova Tito je posjetio Partizansku gimnaziju u Zagrebu, a potom je u pratnji dr Vladimira Bakarića učinio posjetu Dječjem odmaralištu »Trešnjevka«.

Tito je zahvalio Centralnom komitetu Bugarske radničke partije (komunista) na pozdravu povodom Dana pobjede.

15. maj Tito je priredio svečani prijem u Predsjedništvu Narodne vlade Hrvatske.

16. maj Tito je primio u svojoj rezidenciji u Tuškancu delegaciju seljaka iz stubičkog kotara u Hrvatskom zagorju i s njom se zadržao u dužem razgovoru.

Posjetio je fabriku »Rade Končar« i tom prilikom je održao radnicima prigodan govor.

17. maj Tito je vozom napustio Zagreb i pri prolasku kroz Novsku, Slavonski Brod i Vinkovce okupljenom narodu održao kraće prigodne govore. U Beograd je stigao u 16,20 časova, gdje mu je prireden doček.
- Uputio je Narodnoj skupštini FNRJ Nacr opšteg zakona o narodnim odborima.
18. maj Održana je sjednica Politbiroa Centralnog komiteta KPJ pod Titovim rukovodstvom, na kojoj je razmatran izvještaj Edvarda Kardelja i Milovana Đilasa o konferenciji ministara inostranih poslova u Parizu.
- Tito je s članovima vlade prisustvovao Trećoj zajedničkoj sjednici I redovnog zasijedanja Saveznog vijeća i Vijeća naroda Narodne skupštine FNRJ na kojoj je načelno razmatran Prijedlog zakona o narodnim odborima. Istog dana na odvojenim sjednicama vijeća pročitano je Titovo pismo kojim on moli da se pri razmatranju prijedloga pomenutog zakona uzmu u obzir i njegovi amandmani s obrazloženjem koje je dao za taj prijedlog.
20. maj Tito je primio direktora Unre za Evropu general-lajtnanta Hamfri Gejla i zadržao se s njim u dužem razgovoru. Gejl je 21. maja avionom napustio Jugoslaviju na putu za Italiju.
21. maj Na zasijedanju Narodne skupštine Federativne Narodne Republike Jugoslavije, na kome je prisustvovao i Tito, svečano je ratifikovan Ugovor o prijateljstvu, uzajamnoj pomoći i saradnji u miru između FNRJ i Čehoslovačke Republike.
- Uputio je Prijedlog zakona o ratnim vojnim invalidima s obrazloženjem i amandmanom predsjedniku vijeća naroda Narodne skupštine FNRJ. Prijedlog je razmatran istog dana na Petoj sjednici Vijeća naroda Narodne skupštine FNRJ. Zakon je usvojen 22. maja 1946.
22. maj Održana je sjednica vlade Federativne Narodne Republike Jugoslavije pod Titovim predsjedništvom na kojoj je usvojen izvještaj Edvarda Kardelja, šefa jugoslovenske delegacije na konferenciji ministara spoljnih poslova u Parizu.
24. maj Tito je primio delegaciju radnika Kombinata za gas i naftu iz Donje Lendave i delegaciju učenika Vojnotehničke škole iz Zagreba.
25. maj Primio je prije podne delegaciju seljaka i predstavnike omladine i žena iz posavsko-tamnavskog kraja.
- Primio je štafetu koju je donijelo 11 omladinaca i tom prilikom im je zahvalio kraćim prigodnim govorom.
- Primio je članove Generaliteta Jugoslovenske armije na čelu s načelnikom Generalštaba Jugoslovenske armije general-lajtnantom Kočom Popovićem, koji su mu izručili čestitke pripadnika JA u vezi s njegovim 54. rođendanom.
- U 13 časova primio je predsjednika Saveznog vijeća Vladimira Simića i predsjednika Vijeća naroda general-majora Božidara Maslarića koji su mu izručili rođendanske čestitke u ime obaju vijeća Narodne skupštine FNRJ.

- Tito je po podne primio maršala Poljske Mihaila Rolju Žimjerskog, delegata Poljske Republike na proslavi Titovog rođendana. Primio je Staljinovu čestitku povodom 54. rođendana.
27. maj Tito je otputovao iz Beograda za Moskvu u pratnji Aleksandra Rankovića, Blagoja Neškovića, Borisa Kidriča, Koče Popovića, sovjetskog ambasadora Lavrentijeva, načelnika Vojne misije SSSR-a Kiseljeva i drugih.
- Tita je na moskovskom aerodromu dočekaio Vjačeslav Mihailovič Molotov, zamjenik predsjednika sovjetske vlade i ministar inostranih poslova. Po dolasku u Moskvu Tito je dao kraću izjavu.
- Josif Visarionovič Staljin, predsjednik sovjetske vlade, primio je Tita.
- 28–29. maj Tito je vodio razgovore sa sovjetskim državnim, partijskim i političkim rukovodiocima.
30. maj Vjačeslav Mihailovič Molotov priredio je svečani ručak u čast Tita i njegove pratnje.
- Tito je položio vijenac u Mauzoleju Lenjina na Crvenom trgu.
31. maj Tito je napravio kraće putovanje kanalom Moskva – Volga na brodu »Klara Cetkin«.
- Uveče je u pozorištu »Gorki« prisustvovao izvođenju predstave »Vaskrsenje«.
1. jun Tito je prisustvovao prijemu koji je u njegovu čast priredio predsjednik Sveslovenskog komiteta u Moskvi general-lajtnant Gundorov, i tom prilikom je odgovorio na zdravicu.
2. jun U »Borbi« je objavljen Titov odgovor na rođendansku čestitku radnika češko-moravkse fabrike »Kolben« koja je uzela njegovo ime.
3. jun Povodom smrti predsjednika Vrhovnog savjeta SSSR-a Mihaila Ivanoviča Kalinjina Tito je u ime vlade i naroda FNRJ uputio Staljinu telegram saučešća.
5. jun Tito je s članovima jugoslovenske delegacije Blagojem Neškovićem, Aleksandrom Rankovićem, Borisom Kidričem, Kočom Popovićem i jugoslovenskim ambasadorom u Moskvi Vladimirom Popovićem držao počasnu stražu kraj Kaljinjinovog odra.
- Tito je u jugoslovenskoj ambasadi priredio prijem na kojem su prisustvovali Vjačeslav Mihailovič Molotov, ministar spoljnih poslova SSSR-a i zamjenik predsjednika sovjetske vlade, maršal Buđoni, heroj oktobarske revolucije i drugi.
- Tito je s članovima jugoslovenske delegacije prisustvovao Kaljinjinovom pogrebu.
6. jun Uputio je iz Moskve instrukcije Milovanu Đilasu, zamjeniku ministra unutrašnjih poslova Savezne vlade FNRJ, u vezi s eksplozijom avionskih bombi u Kragujevcu.

7. jun Vjačeslav Mihailovič Molotov priredio je zakusku u čast jugoslovenske delegacije s Titom na čelu.
8. jun Staljin je priredio ručak u čast jugoslovenske delegacije s Titom na čelu. Svečanom ručku, pored Staljina i Tita, prisustvovali su Aleksandar Ranković, Blagoje Nešković, Boris Kidrič, Koča Popović, Todor Vujasinović, inž. Nikola Petrović, Vladimir Popović, Zdenko Ulepić, Mijalko Todorović, Jovo Vukotić, Srećko Manola, Molotov, Mikojan, Berija, Ždanov, Maljenkov, Bulganjin, Višinski, maršal Vasiljevski i drugi.
9. jun Tito je predao visoka jugoslovenska odlikovanja grupi maršala i oficira Crvene armije, među kojima su bili maršali Vasiljevski i Voronov i admiral Kuznjecov.
- Tito je u jugoslovenskoj ambasadi u Moskvi priredio svečani prijem za predstavnike svih grupa kursista oficira Jugoslovenske armije koji se školuju u Sovjetskom Savezu i tom prilikom su razmijenjene zdravice.
- Tito je uputio pozdrav pionirima Sovjetskog Saveza.
10. jun Po odlasku iz Moskve Tito je na moskovskom aerodromu dao kraću izjavu.
- Po polijetanju s moskovskog aerodroma Tito je uputio telegram generalisimusu Staljinu i Molotovu u kojima je zahvalio na gostoprimstvu.
- Objavljen je zajednički kominike o boravku jugoslovenske delegacije u Moskvi s Titom na čelu.
- Tito je u 10 časova sletio na zemunski aerodrom, gdje su ga dočekali Moša Pijade, potpredsjednik Predsjedništva Narodne skupštine FNRJ, Edvard Kardelj, potpredsjednik Savezne vlade, ministri Savezne vlade Sreten Žujović, Milovan Đilas, Vicko Krstulović, Bane Andrejev, Ante Vrkljan, Frane Frol, Stanoje Simić, dr Zaim Šarac, Drago Marušić i drugi.
12. jun Odgovorio je na pozdravni telegram Osnivačke skupštine Iranskog društva za kulturnu i umetničku saradnju s Jugoslavijom.
13. jun Održana je sjednica Savezne vlade pod Titovim predsjedavanjem. Na sjednici su usvojeni Prijedlog osnovnog zakona o državnim službenicima, Nacrt osnovnog zakona o zadrugama i Prijedlog zakona o javnom tužilaštvu. Odlučeno je da se pri Saveznoj vladi osnuju komiteti za kinematografiju i za radiodifuznu službu.
14. jun Tito je primio francuskog pjesnika Pola Elijara i s njim se zadržao u dužem razgovoru; Elijar je doputovao u Beograd 7. juna 1946.
15. jun Tito je zahvalio predsjedniku Mađarske Republike na njegovoj rođendanskoj čestitki i izrazio je želju da što prije dođe do sporazuma o reparacijama.
- U Beogradu je Mitar Bakić, opunomoćen od Savezne vlade FNRJ, potpisao sporazum između vlade Federativne Narodne Republike Jugoslavije i vlade Narodne Republike Bugarske o regulisanju potraživanja Jugoslavije od Bugarske na osnovu restitucije i ramplasmana.

16. jun Tito je odgovorio rudarima rudnika Kakanj na njihovo pismo. Tito je zahvalio na rodendanskim čestitkama.
17. jun Primio je u odvojenu posjetu čehoslovačkog ambasadora Jozefa Korbela i poljskog ambasadora Jana Karola Vendea.
18. jun Tito je uputio radiogram Josipu Đerđi, jugoslovenskom ambasadoru u Tirani, povodom dolaska Envera Hodže, predsjednika vlade Narodne Republike Albanije, u Beograd.
Odgovorio je na pozdrav Jugoslovenske jadranske straže iz Čikaga od 20. februara 1946.
19. jun Vodio je jednočasovni razgovor s čehoslovačkim književnikom Egonom Ervinom Kišom.
20. jun Telegrafska agencija nove Jugoslavije (Tanjug) objavila je, po nalogu Savezne vlade, saopštenje o koncentraciji anglo-američkih trupa duž demarkacione linije Zone »A« u Julijskoj krajini.
21. jun Tito je uputio Narodnoj skupštini FNRJ Prijedlog osnovnog zakona o državnim službenicima s obrazloženjem. Zakon je usvojen 18. jula 1946.
22. jun U »Borbi« je objavljena Titova čestitka Georgi Dimitrovu povodom njegovog 64. rođendana.
Uputio je čestitku dr Eduardu Benešu povodom njegovog izbora za predsjednika Čehoslovačke Republike.
U svojstvu vrhovnog komandanta oružanih snaga i ministra narodne odbrane Federativne Narodne Republike Jugoslavije naredio je da se iz Jugoslovenske armije otpuste nesvršeni studenti univerziteta, svršeni đaci srednjih škola i nesvršeni đaci srednjih škola koji su uslijed rata morali prekinuti školovanje, a izrazili su želju da ga nastave.
23. jun Tito je s visokim državnim i partijskim rukovodiocima dočekaao na zemunskom aerodromu Envera Hodžu, predsjednika vlade NR Albanije.
Enver Hodža je učinio posjetu Titu u njegovoj rezidenciji u Belom dvoru na Dedinju; Tito je uzvratio posjetu u 19 časova.
Telegrafska agencija nove Jugoslavije (Tanjug) izdala je još jedno saopštenje o koncentraciji anglo-američkih trupa na demarkacionoj liniji u Julijskoj krajini.
24. jun Tito je priredio svečani prijem u čast albanske delegacije s Enverom Hodžom na čelu. Uveče su Tito i Enver Hodža prisustvovali izvođenju opere »Knez Igor« u Narodnom pozorištu.
25. jun Tito je uputio prijedlog Prezidijumu Narodne skupštine Federativne Narodne Republike Jugoslavije da se Enver Hodža odlikuje Ordenom narodnog heroja; predložio je da se odlikuju i 19 drugih Albanaca – visokih funkcionera i oficira.
26. jun Tito je priredio svečani ručak u čast albanske delegacije na čelu s Enverom Hodžom, predsjednikom vlade NR Albanije; za vrijeme ručka razmijenjene su zdravice.
Tanjug je demantovao vijest o prisajedinjenju Albanije Jugoslaviji.

- p>27. jun »Borba« je 27. juna objavila Titov odgovor direktoru Telegraf-ske agencije nove Jugoslavije (Tanjuga) u vezi s Trstom i Julij-skom krajinom.
- Objavljeno je zajedničko saopštenje o zvaničnoj posjeti predsjed-nika vlade, ministra narodne odbrane i ministra spoljnih poslo-va Narodne Republike Albanije general-pukovnika Envera Ho-dže Jugoslaviji; Tito je lično redigovao kominike.

U »Službenom listu FNRJ« objavljena je Uredba o invalidskim prinaldežnostima koju je potpisao Tito.

Dao je saglasnost CK SKP(b) o prebacivanju 28 Španaca na Za-pad.

Poslije ručka i kraćeg odmora Tito je otišao iz Užica u Čajetinu, gdje je u 18 časova okupljenom narodu održao duži govor.

9. jul Tito je posjetio dječje letovalište na Zlatiboru, a zatim je u obnovljenom hotelu na Partizanskim Vodama primio delegaciju naroda užičkog kraja koja mu je saopštila da je izabran za počasnog građanina Užica i da to mjesto od današnjeg dana nosi ime: Titovo Užice. Tito je s delegacijom vodio duži razgovor.
- 8–11. jul Tito se zadržao na kraćem odmoru na Zlatiboru.
- Uputio je Narodnoj skupštini FNRJ obrazloženje Prijedloga zakona o opštem pomilovanju krivaca iz uredaba o otkupu poljoprivrednih proizvoda. Zakon je prihvaćen na odvojenim sjednicama vijeća 15. jula 1946.
12. jul Tito je otputovao sa Zlatibora za Sandžak ujutro u 5 časova u pratnji generalâ Aleksandra Rankovića, Milovana Đilasa, Svetozara Vukmanovića i Ljubodraga Đurića. Pošli su automobilima putem koji se nalazio tek u izgradnji. Na mnogim dionicama puta Tita su pozdravljali radnici. Na prolazu kroz Sandžak Tito je stigao u Novu Varoš u 8,30 časova, gdje su ga pred zgradom Narodnog odbora pozdravili građani ovog mjesta u čijem je gradu – bližoj okolini – boravio od 1. do 17. decembra 1941. Potom se Tito prošetao gradom oživljujući svoje uspomjene na te minule dane. Poslije toga Tito je s pratnjom produžio prema Crnoj Gori. Oko 12 časova stigao je u selo Gostun, gdje su ga dočekali predstavnici naroda Crne Gore s predsjednikom vlade Blažom Jovanovićem i predsjednikom Narodne skupštine Crne Gore Milošem Rašovićem. Na dobrodošlicu Tito je odgovorio: »Već odavna mi je bila želja da posjetim Crnu Goru, koja je u ovom ratu dala toliko žrtava, čiji su sinovi, pored srpskih jedinica, dugo vremena bili borbeni osnov Narodnooslobodilačke vojske. Složno naprijed na izgradnju naše zemlje!« Zatim je Tito produžio s kolonom automobila prema Bijelom Polju, gdje je, odgovarajući na dobrodošlicu, održao kraći govor. Iz Mojkovca, gdje mu je takođe priređen svečani doček, Tito je oko 14 časova stigao u Kolašin, a potom se prošetao gradom i u jednom trenutku Tita su okružili pioniri.
- Šta hoćeš da budeš kad odrasteš? – pitao je Maršal jednog pionira, pošto ga je uzeo u naručje.
 - Partizan, odgovorio je odrešito pionir.
 - A ne, rekao mu je blago Maršal, nećemo više da budemo partizani. Sad ćemo u miru da izgrađujemo svoju zemlju.
- Poslije toga na jednoj prostranoj livadi, po narodnom običaju, prostrta je seljačka šarenica na koju je sio Tito s dva pionira i većim brojem majki u crnini. Tito je tada vodio razgovor s pionirima i majkama palih boraca. Prenoćio je u Kolašinu i sutradan produžio za Podgoricu (današnji Titograd). U toku dana položio je vijence na grobove strijeljanih boraca na Brezi i izginulih u borbama kod Kolašina.
13. jul Tito je iz Kolašina nastavio put preko Lijeve Rijeke, Mateševa i Bioča do Podgorice, gdje je okupljenom narodu održao govor povodom 13. jula – Dana ustanka naroda Crne Gore. Poslije održanog govora Titu i njegovoj pratnji priređen je svečani ručak u hotelu »Podgorica«.

U 17 časova Tito je napustio Podgoricu na putu za Cetinje, gdje je i ovdje okupljenom narodu održao duži govor povodom 13. jula – Dana ustanka naroda Crne Gore.

U »Borbi« su objavljena dva Titova telegrama – jedan upućen Žoržu Bidou, predsjedniku francuske vlade, povodom nacionalnog praznika francuskog naroda – 14. jula, a drugi predsjedniku čehoslovačke vlade Klementu Gotvaldu povodom obrazovanja vlade pod njegovim predsjedništvom.

15. jul Tito je odgovorio na telegram Edvarda Kardelja u vezi sa sastavom jugoslovenske delegacije za predstojeću mirovnu konferenciju u Parizu, kao i u vezi s teritorijalnim pitanjima s Mađarskom.

Otputovao je iz Cetinja u Budvu, gdje se zadržao na odmoru do 19. jula.

16. jul U Beogradu je održana sjednica Savezne vlade pod predsjedavanjem Edvarda Kardelja, potpredsjednika vlade, koji je u odsutnosti zamjenjivao Tita. Na sjednici je određena jugoslovenska delegacija za mirovnu konferenciju u Parizu, a u vezi s Titovom saglasnošću od 15. jula 1946.

17. jul Edvard Kardelj, potpredsjednik Savezne vlade, primio je u ime Tita visoko odlikovanje Krst za zasluge 1939–1945, kojim je Maršala odlikovalo Udruženje čehoslovačkih dobrovoljaca.

18. jul Tito je napustio za kraće vrijeme Budvu i posjetio Bar, gdje je vodio razgovore s građanima starog i novog Bara. Poslije toga se vratio u Budvu, pošto je prethodno posjetio Dječji dom u Miločer.

19. jul Napustio je Budvu na putu za Dubrovnik, gdje je stigao u 16 časova. Poslije toga je razgledao znamenitosti grada: Državni arhiv, Knežev dvor i Muzej grada Dubrovnika.

20. jul Primio je predstavnike antifašističkih organizacija grada Dubrovnika i okoline i s njima vodio razgovor.

21. jul Primio je predstavnike ratnih vojnih invalida iz Dubrovnika i dubrovačkog sreza i s njima se zadržao u dužem razgovoru.

Zatražio je telegramom od inž. Nikole Petrovića, ministra spoljne trgovine Savezne vlade, da mu dostavi podatke u vezi s obustavama Unrinih isporuka hrane.

Tito je po podne posjetio Cavtat i razgledao njegove znamenitosti. Poslije toga obišao je ljetovalište pionira iz Bosne i Hercegovine u Cavtatu i s njima se zadržao u kraćem razgovoru.

22. jul Primio je delegaciju omladinaca i pionira iz grada Dubrovnika i dubrovačkog sreza i s njima je vodio duži razgovor.

23. jul Otputovao je iz Dubrovnika u Split u 13 časova.

»Borba« je objavila Titov telegram Edvardu Osupki–Moravskom, predsjedniku poljske vlade narodnog jedinstva, povodom nacionalnog praznika Poljske.

»Borba« je objavila Titov pozdrav sovjetskim fiskulturnicima.

24. jul Uputio je iz Splita radiogram dr Zaimu Šarcu, saveznom ministru trgovine i snabdijevanja, u vezi s jednom uredbom o obezbjeđenju pšenicom pasivnih krajeva smatrajući tu uredbu politički »vanredno štetnom«.
25. jul Tito je obišao brodogradilište u Splitu i na zahtjev radnika Odjeljenja mehanike održao im je kraći govor u kome je izrazio uvjerenje »da će radnici Splita, a napose vi radnici brodogradilišta, izvršavati s punim uspjehom sve one zadatke koji se postavljaju pred radničku klasu Jugoslavije«. Tito je pozvao radnike da prionu na rad, da daju od sebe maksimum i da im to bude lozinka, »jer radeći tako vi radite za bolju budućnost svoju, svoje djece i čitavog naroda naše zemlje«.
- Primio je predstavnike narodne vlasti Dalmacije i s njima se zadržao u dužem razgovoru odgovarajući im na postavljena pitanja.
- Primio je predstavnike masovnih društveno-političkih organizacija Dalmacije i Splita i s njima vodio duži razgovor.
26. jul Tito je prije podne obišao pionirsko ljetovalište pod Marjanom i vodio razgovor s predstavnicima omladine i pionira Splita.
- Obišao je sa svojom pratnjom izložbu »Obnova«.
- Oblasni narodni odbor priredio je svečani prijem. Tom prilikom članovi Izvršnog narodnog odbora Splita predali su mu Povelju počasnog građanina njihovog grada.
- Komandant Jugoslovenske mornarice kontraadmiral Josip Černi priredio je u Domu Jugoslovenske mornarice svečani prijem, na kome je Tito održao prigodan govor.
- U 19 časova na velikom narodnom mitingu u prisustvu oko 30 000 građana Splita i okoline Tito je održao govor. Poslije toga obišao je počasnu četu na željezničkoj stanici i zatim se sa svojom pratnjom ukrcao u voz na putu za Vrhovine. S Titom se nalazio i Fiorelo Lagvardija, generalni direktor Administracije Ujedinjenih nacija za pomoć i obnovu (Unre), koji je iz Zadra (gdje je došao avionom iz Beograda) došao u Split u popodnevnim satima u pratnji inž. Nikole Petrovića, ministra za spoljnu trgovinu i snabdijevanje Savezne vlade, i Mihaila Sergejčika, direktora Unre za Jugoslaviju.
27. jul Tito je s Lagvardijom i svojom pratnjom stigao u Vrhovine ujutro, odakle su automobilima otišli na Plitvička jezera. Tito se tu zadržao u kraćoj šetnji s Lagvardijom u obilasku Plitvica. S Plitvica su se uputili u koloni automobila prema Titovoj Korenici. Na nekoliko kilometara od mjesta sačekala ih je po starom ličkom običaju grupa od 200 konjanika u šarolikoj narodnoj nošnji, s ličkim kapama na glavi i sa zastavama. Po dolasku u Korenicu Tito je pred oko 30 000 Ličana održao govor povodom proslave pete godišnjice ustanka naroda Hrvatske. Poslije završenog mitinga Tito je s Lagvardijom i svojom pratnjom otišao na svečani ručak. Po završenom ručku Tito se uputio pješice na grob proslavljenog ličkog junaka Stanka Opsenice, narodnog heroja Jugoslavije, i odao mu poštu u prisustvu velike

grupe građana. S groba je Tito otišao u Sreski narodni odbor, gdje je kao svoj dar uručio odbornicima 400 000 dinara za izgradnju porušene gimnazije. U 14,30 časova Tito je krenuo na put za Zagreb, gdje je stigao vozom s Lagvardijom i pratnjom u 20,35 časova. Poslije kraćeg zadržavanja Tito se u 22,05 časova uputio vozom za Ljubljanu, dok je Lagvardija otputovao za Beograd.

- 28. jul Tito je oko 2 časa poslije ponoći s pratnjom stigao na ljubljansku željezničku stanicu; dočekali su ga Josip Vidmar, predsjednik SNOS-a, i Miha Marinko, predsjednik vlade NR Slovenije. Poslije kraćeg zadržavanja Tito je vozom produžio za Gorenjsku, tj. za Bled, gdje je ostao na odmoru do 3. avgusta.
- 1. avgust Tita je posjetio Anatolij Ivanovič Lavrentijev, sovjetski ambasador u Beogradu. Tito ga je provozao čamcem po Bledskom jezeru.
- 2. avgust Tito je napustio Bled i posjetio u pratnji Josipa Vidmara Kamnik, a u 15,30 časova napravio je izlet do Kamniške Bistrice. Poslije toga Tito se vratio na Bled.
- 3. avgust U jutarnjim satima Tito je vozom napustio Bled i uputio se za Beograd, gdje je na topčidersku stanicu stigao u 15,30 časova.
- 7. avgust Valter (Tito) uputio je telegram Djedi (Centralnom komitetu SKP(b)) kojim ga je obavijestio o dolasku u Beograd Sevilja Hoze (Sevila Jose), predstavnika CK KP Španije pri CK KPJ.
- 9. avgust Tito je otputovao iz Beograda za Ljubljanu, gdje ga je dočeka Miha Marinko, predsjednik vlade NR Slovenije, s drugim visokim slovenačkim funkcionerima. Poslije kraćeg zadržavanja Tito je otputovao na Gorenjsku, tj. za Bled, radi odmora, gdje je ostao do 19. avgusta. Za vrijeme odmora Tito je 17. avgusta uputio pozdravni telegram Svjetskom studentskom kongresu u Pragu (Čehoslovačka). Zatim je posjetio pionirsku koloniju djece iz Slovenačkog primorja s kojom je vodio kraći razgovor, dok je 10. avgusta potpisao naredbu o osnivanju Vojnotehničkog instituta.

BIOGRAFSKE BELEŠKE
REGISTAR GEOGRAFSKIH NAZIVA
SKRAĆENICE
POPIS ILUSTRACIJA

BIOGRAFSKE BELEŠKE*

Anders Vladislav (Wladyslaw Anders; 1892–?); konjički oficir u vojsci carske Rusije. Učestvovao je u I svjetskom ratu. U rusko-poljskom ratu 1920–1922. bio komandant poljskog konjičkog puka, a pri napadu nacističke Nemačke 1. septembra 1939. na Poljsku komandovao je improvizovanom konjičkom grupom. Zabit je od Crvene armije i 1941. organizovao poljske jedinice u Sovjetskom Savezu. Po međunarodnom sporazumu prešao je sa 70 000 poljskih vojnika preko Irana i pridružio se britanskim snagama na Srednjem istoku. Kao komandant poljskog 2. korpusa istakao se u borbama za Kasino i Bolonju u Italiji. Poslije rata jedno vrijeme bio predsjednik poljske vlade u emigraciji (rasformirana je 1947) – 67, 177, 220, 233, 235

Andreev Bane (Backo; 1905–1980). Član SKOJ-a od 1922., a KPJ od 1923. Od 1924. član je MKSKOJ-a i MKKPJ u Velesu i PKKPJ za Makedoniju i kandidat za člana CKSKOJ-a. Kao student Beogradskog univerziteta (od 1927) član je RKKPJ za Savski venac. Januara 1929. osuđen je na 15 godina robije. Nakon bjekstva iz zatvora u Sremskoj Mitrovici, avgusta 1941. otišao je u Makedoniju gde je postavljen za člana, a potom za sekretara PK i člana CKKPM. Od rata do novembra 1943. nalazio se u internaciji. U toku 1944. bio je komesar GŠ NOV i PO Makedonije, delegat AS-NOM-a i vijećnik II i III zasjedanja AV-NOJ-a. Poslije rata bio je poslanik Privremene narodne skupštine DFJ i Ustavotvorne skupštine, ministar rudarstva u vladi DFJ i FNRJ i predsjednik Komiteta za vodoprivredu. Prihvatio Rezoluciju IB i isključen iz KPJ. Marta 1960. ponovo primljen u SKJ. Do penzionisanja 1965. radio je u savezним organizacijama i naučnim ustanovama – 39, 257

Andrijević Ivan, predsjednik Sekretarijata (Zagreb) Saveza željezničkih i transportnih radnika i namještenika Jugoslavije – 20

Atli Klement Ričard (Attlee Clement Richard; 1883–1967), engleski političar i državnik, advokat; raniji vođa Laburističke stranke; bio potpredsjednik ratne koalicione vlade 1940–1942. i predsjednik laburističke vlade 1945–1951, koja je sprovela niz socijalnih reformi i djelimičnu nacionalizaciju u industriji, transportu itd.; 1955. podnio ostavku na položaj lidera opozicije – 211

Babić Tomo, predsjednik Mesnog sindikalnog veća u Užicu – 199

Badoljo Pjetro (Pietro Badoglio; 1871–1956), maršal italijanske vojske. U I svjetskom ratu načelnik štaba i komandant korpusa i pomoćnik načelnika Štaba Vrhovne komande. U međuratnom periodu bio komesar Julijske krajine, načelnik Generalštaba, guverner u Libiji (1928–1933), komandant invazivnih snaga u Etiopiji i vicekralj ove kolonije; od 1937. do 1940. bio je načelnik Generalštaba italijanskih oružanih snaga. Istupio je protiv italijanskog napada na Grčku, pa je poslije poraza u ovom ratu smijenjen i penzionisan. U sporazumu s kraljem Italije učestvovao je u obaranju Musolinija. Njegova vlada je potpisala kapitulaciju Italije 1943. Kasnije je smijenjen kao bivši Musolinijev saradnik – 208

Bakarić dr Vladimir (1912–1983), pravnik. Aktivan u revolucionarnom pokretu od 1932; član KPJ od 1933. Zbog revolucionarnog rada policija ga više puta hapsila i proganjala. Bio izabran za sekretara organizacije SKOJ-a na Zagrebač-

* Biografske beleške priredili Ljiljana Matić i Dragutin Ristić.

kom sveučilištu 1935, a maja 1937. postao član Agitpropa CKKPH. Član CK KPH od 1940. U NOR-u istaknuti organizator i rukovodilac oslobodilačke borbe: bio je politički komesar GŠ Hrvatske, vijećnik ZAVNOH-a i AVNOJ-a; 1944. izabran za sekretara CKKPH. Poslije oslobođenja predsjednik vlade Hrvatske (1945–1953); od 1953. predsjednik Sabora; član CKKPJ od 1948; na VI kongresu KPJ izabran za člana Izvršnog komiteta CKKPJ; bio predsjednik CKSKH; član Predsjedništva CKSKJ i Predsjedništva SFRJ; član Savjeta Federacije. Narodni heroj – 98, 99, 188, 225, 232, 254

Bakić Mitar (1908–1960), diplomirao prava. Pripadao naprednom omladinskom pokretu; član KPJ od 1932. God. 1936. postao je član Centralnog odbora Jedinствene radničke partije Jugoslavije. Od 1939. bio opunomoćenik CKKPJ za partijsko-politički rad u jugoslovenskoj vojsci, a potom član vojne komisije CK KPJ. Učestvovao u organizovanju ustanaka u Crnoj Gori, a zatim radio u Vrhovnom štabu; član Glavnog NOO Srbije (1941). Od aprila 1942. politički komesar Glavnog štaba za Crnu Goru, pa politički komesar 4. proleterske brigade, 2. proleterske divizije i 2. udarnog korpusa. Juna 1944. imenovan za sekretara Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije; od kraja 1945. bio generalni sekretar vlade FNRJ. Od 1949. do 1960. sekretar Koordinacionog komiteta vlade Jugoslavije, sekretar Savezne skupštine i dr. Biran je za člana CK SK Crne Gore, Saveznog odbora SSRNJ i CKSKJ. General-potpukovnik JNA. Narodni heroj. – 238, 251, 257

Balk Teodor, književnik – 242

Baraga Srećko, ratni zločinac – 71

Bebler Aleš – Primož (1907–1981), publicist i partijski radnik. Član SKOJ-a od 1927, KPJ od 1929. U emigraciji od 1931. u Francuskoj, SSSR-u. U Španiji zamjenik političkog komesara XV interbrigade. U NOR-u na raznim dužnostima. Po oslobođenju vršio razne partijske i državne funkcije; član CKSKJ. Odlikovan Ordenom narodnog heroja – 208, 217, 220, 221, 232

Beneš Eduard (1884–1948), čehoslovački državnik i političar; borac za oslobođenje od Austrije. Član Privremene čehoslovačke vlade 1918, ministar inostranih poslova od 1919. do 1935; jedan od tvoraca Male antante; predsjednik ČSR od 1936. do 1938. Poslije Minhenskog sporazuma emigrirao u SAD, a u septembru 1939. u London, gdje je formirao emigrantsku vladu ČSR. U Čehoslovačku se vratio 1945. u svojstvu predsjednika ČSR; 1948. podnio ostavku – 248, 258

Berija, Lavrentij Pavlovič (1899–1953), sovjetski državnik. Od 1921. do 1931. bio na rukovodećim položajima u Čeki. Zatim je bio sekretar CK KP Gruzije. Od 1934. je član CK Svesavezne komunističke partije boljševika, a od 1938. narodni komesar za unutrašnje poslove, tj. NKVD i član Politbira CK SKP (b). Za vrijeme II svjetskog rata bio je i član Državnog komiteta narodne odbrane SSSR. Poslije rata je bio potpredsjednik u Maljenkovljevoj vladi. Sredinom 1953. uhapšen i krajem te godine strijeljan zbog neprijateljske i antipartijske djelatnosti – 257

Bernaržik Radivoj – 11

Berns Džems (James Francis Byrnes, 1879–1972), američki političar. Od 1931–1941. senator demokratske stranke. Od 1942–1943. direktor Ureda za ekonomsku stabilizaciju. Od 1943–1945. načelnik Ureda za vojnu mobilizaciju. Učesnik je konferencije u Jalti. Od 1945–1947. ministar za inostrane poslove u Trumanovoj vladi. Od 1951–1955. guverner Južne Karoline. Objavio je 1947. svoje memoare »Speaking Frankly« (Govoreći otvoreno) – 86, 213, 224, 240

Berus Anka (1903), diplomirala na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Član KPJ od 1934. Učesnik NOR-a od 1941. U toku NOR-a je bila član Biroa CKKPH i Povjereništva CKKPH za sjevernu Hrvatsku, član svih ratnih zasjedanja ZAVNOH-a i vijećnik II i III zasjedanja AVNOJ-a, član OKKPH za Dalmaciju i Oblasnog NOO za Dalmaciju. Poslije rata obavljala više partijskih i državnih

dužnosti: član Politbiroa CKKPH, IK CKKPH, član CKKPJ, ministar u vladi SRH, poslanik u Saboru SRH, poslanik Savezne skupštine, i predsjednik RK SSRN Hrvatske. Član Savjeta SR Hrvatske. Narodni heroj – 99.

Bevin Ernest (Ernest Bevin; 1881–1951), engleski političar i vođ Laburističke stranke. Godine 1922–1940. generalni sekretar sindikata transportnih i nekvalifikovanih radnika. Član Britanskog kongresa tredjuniona 1925–1940. i njegov predsjednik 1937. Za vrijeme II svjetskog rata ministar rada u koalicionalnoj vladi V. Čerčila, a 1945–1951. ministar inostranih poslova u laburističkoj vladi K. Atlja – 213, 226, 240

Bevk France (1890–1970), književnik. Do II svjetskog rata živio u Gorici baveći se književnim radom. Poslije kapitulacije Italije, septembra 1943, stupio je u NOVJ. U toku NOR-a je bio član IO OF, član SNOS-a, vijećnik AVNOJ-a i predsjednik NOO-a za Slovenačko primorje. Poslije rata je predsjednik Italijansko-slovenačke antifašističke unije za Julijsku krajinu u Trstu, republički i savezni narodni poslanik, potpredsjednik Prezidijuma NR Slovenije i član Predsjedništva SSRN Slovenije. Kao pisac bio je veoma plodan. Ogledao se skoro u svim književnim rodovima: poeziji, noveli, pripoveci i romanu – 220

Bido Žorž (Georges Bidault; 1899), francuski političar. Godine 1943–44. bio predsjednik Nacionalnog komiteta Pokreta otpora; 1944–48. i 1953–54. ministar spoljnih poslova; predsjednik vlade (1946. i 1949–50), ministar odbrane 1951–52. Bio je jedan od osnivača Narodnog republikanskog pokreta i osnivač Hrišćansko-demokratskog pokreta 1958. Oštro se suprotstavio alžirskoj politici De Gola i napustio zemlju. Godine 1962. oduzet mu je poslanički imunitet – 96, 220, 224, 226, 261

Bjerut Boleslav (1892–1956), poljski političar i državnik. Član KP Poljske je od 1918. i jedan je od njenih osnivača. Organizator je pokreta otpora poljskog na-

roda u II svjetskom ratu i od januara 1942. je jedan od njegovih rukovodilaca. Od januara 1944. do 1947. je predsjednik poljske vlade. Od 1947. do 1952. je predsjednik Poljske Republike, a od 1948. i prvi sekretar CKPRP. Od decembra 1948. je predsjednik Poljske ujedinjene radničke partije (PURP). Od marta 1954. je prvi sekretar PURP-a – 33, 215, 245–248

Budoni Semjon Mihajlovič (1883–1973), maršal SSSR; u građanskom ratu u Rusiji (1918–1920) komandovao konjičkim odredom, pukom, divizijom, armijom i korpusom. Proslavio se kao jedan od najboljih vođa velikih konjičkih jedinica. Kasnije komandant konjice Crvene armije i dr. – 256

Bulatović Jovica, predsednik Sreskog narodnog odbora – 202

Bulatović Veko (1884–1969), crnogorski kapetan i jugoslovenski potpukovnik do 1930, kada je penzionisan. Učesnik NOR-a od 1941. U toku NOR-a bio komandant bataljona Komskog NOPO i komandant tog odreda. Od maja 1942. nalazio se na raznim pozadinskim dužnostima. U ljeto 1943. proizveden u čin general-majora NOVJ. Poslije rata je u penziji. Nosilac »Partizanske spomenice 1941« – 202, 203

Bulganjin Nikolaj Aleksandrovič (1895–1975), državnik, maršal Sovjetskog Saveza. Član SKP(b) od 1917, učesnik Oktobarske revolucije, član CK od 1934. i Politbiroa od 1948. Pre II svetskog rata radio u organima Vrhovnog sovjeta narodne privrede i bio: predsjednik Moskovskog sovjeta, predsjednik Sovnarkoma RSFSR, zamenik predsjednika Sovnarkoma SSSR i šef uprave Državne banke. Za vreme II svetskog rata bio: član Vojnog saveta Zapadnog, Drugog pribaltičkog i Prvog beloruskog fronta, član Državnog komiteta odbrane i zamenik narodnog komesara odbrane SSSR, a posle rata: ministar oružanih snaga, zamenik i predsjednik Ministarskog saveta SSSR, direktor Državne banke i predsjednik Stavropoljskog saveta za narodnu privredu. Penzionisan (1960) – 257

Buljan Vice (1905–1977). Do II svjetskog rata bavio se trgovačkim poslovima. Član KPJ od 1934. Izabran 1940. za predsjednika opštinske uprave u Sinju na listi Stranke radnog naroda. Jedan od organizatora ustanka 1941. u Sinjskoj krajini. U toku NOR-a bio vojni rukovodilac u 9. dalmatinskoj brigadi, vijećnik AVNOJ-a i vijećnik ZAVNOH-a. Poslije rata bio predsjednik Oblasnog narodnog odbora za Dalmaciju, poslanik Sabora NR Hrvatske i Savezne skupštine, ministar ribolova u vladi NR Hrvatske – 233, 234

Burdžović Rifat Tršo (1913–1942), student prava. Kao srednjoškolac uključio se u napredni pokret; član KPJ od 1934. Istaknuti studentski aktivist u Beogradu, sekretar UK KPJ za Beograd; član MK KPJ za Beograd i istaknuti organizator više radničkih akcija. Od proljeća 1941. do juna 1942. bio je sekretar Oblasnog komiteta KPJ za Sandžak i jedan od najistaknutijih organizatora i rukovodilaca borbe u ovoj oblasti. Od juna do polovine oktobra 1942. zamjenik političkog komesara 3. proleterske sandžačke brigade; četnici ga mučki ubili kod Mrkonjić-Grada oktobra 1942. Narodni heroj – 201

Butorac (Parović) Anka (1904–1942), tvornička radnica, politički radnik. Član KPJ od 1926. Radila u Nezavisnim sindikatima – bila član Centralne uprave Saveza radnika odjevne industrije i Izvršnog odbora zagrebačkog Mjesnog radničkog sindikalnog vijeća. Jedan od istaknutih pristalica zagrebačkog antifrakcijskog radničkog fronta. Od 1931. do 1934. na partijskom školovanju u SSSR. Po povratku u zemlju nastavlja sa revolucionarnim radom; godine 1937. izabrana je za člana CKKPH. Početkom 1938. provela u zatvoru nekoliko mjeseci. Ponovo je uhapšena 1940. i sprovedena u koncentracioni logor u Lepoglavi. Poslije bjekstva iz logora, početkom 1942. prilikom prebacivanja u partizane, ranjena je i zarobljena. Ustaše su je podvrgle mučenju i umorile. Odlikovana Ordenom narodnog heroja – 245

Cerović Komnen (1916), student. U naprednom studentskom pokretu je od

1934. a član KPJ od 1939. Hapšen i proganjan više puta. U toku rata bio je sekretar Sreskog komiteta KPJ Pljevlja, politički komesar bataljona, zamjenik političkog komesara GŠ Sandžaka i član OK KPJ za Sandžak. Poslije rata bio je ministar u vladi NR Crne Gore, član CK SK Crne Gore i, član Glavnog odbora Narodnog fronta Crne Gore. Poslije II plenuma CKSKJ (1954) isključen je iz SKJ zbog podržavanja političkih stavova Milovana Đilasa. Narodni heroj – 201

Crevar Miloš, član Saveza željezničkih i transportnih radnika i namještenika Jugoslavije – 20

Cundera Stane, major JA – 70

Cvetković Dragiša (1893–1969), političar, ministar u vladi 1928, 1935. i 1938. a od februara 1939. predsjednik vlade Kraljevine Jugoslavije. Od prvobitne orijentacije na zapadne sile sve više počinje da se oslanja na fašističke države i kao predsjednik vlade pristupa Trojnom paktu 25. marta 1941, ali je poslije dva dana državnim udarom od 27. marta oboren s vlasti. Od 1944. živio je u emigraciji – 208

Čerčil Winston (Churchill Winston; 1874–1965), jedan od najvećih britanskih državnika i političara; pripadnik Konzervativne stranke. Završio Vojnu akademiju 1897; više puta bio ministar (od 1908. do 1939); predsjednik vlade od maja 1940. do 1945. i od 1951. do 1955. U doba oktobarske socijalističke revolucije jedan od zagovornika i organizatora intervencije protiv Sovjetske Rusije. Kao pobornik tradicionalne britanske politike ravnoteže snaga na Kontinentu, još 1936. zahtijevao je energičnu akciju protiv nacističke agresije. Od trenutka fašističkog napada na Sovjetski Savez zalagao se za stvaranje antihitlerovske koalicije – 57, 178, 179, 211, 215, 217, 221, 232

Černelica Antonio – 11

Černej dr Darko (1906), pravnik. U NOP-u od 1941, a u NOVJ od 1943. Bio je načelnik Odsjeka za izgradnju vlasti u

Predsjedništvu SNOS-a i član IO Oslobođilne fronte. Poslije rata bio ambasador FNRJ u Čehoslovačkoj (1945–1949), Meksiku (1949–1951), Švedskoj (1951–1955) i Italiji (1955–1959), zatim pomoćnik državnog sekretara za spoljne poslove, ambasador u Francuskoj i državni podsekretar u SIV-u. Član je GO SSRN Slovenije – 248

Černi Josip (1903), oficir Momarice Jugoslovenske vojske – kapetan korvete. U NOP-u od 1941. a član KPJ od 1943. Od novembra 1941. do septembra 1943. ilegalno politički radio u organizacijama NOP-a. U NOVJ od septembra 1943. Bio je na dužnosti u Štabu Primorske operativne zone Slovenije, a od oktobra 1943. do kraja rata komandant Momarice NOVJ odnosno Jugoslovenske ratne momarice. Poslije rata komandant JRM, pomoćnik načelnika Generalštaba, komandant Eskadre JRM, načelnik Mornaričko-tehničkog instituta. Admiral JNA u penziji – 234, 262

Čubrilović dr Vaso (1897), akademik. Doktorirao istorijske nauke. Kao pripadnik nacionallnorevolucionarne organizacije »Mlada Bosna« učešnik je sarajevskog atentata. Prvi svjetski rat proveo u austro-ugarskom zatvoru. Između dva svjetska rata profesor na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Bio pripadnik lijevog krila Zemljoradničke stranke. Kao rodoljub bio zatvoren u logoru na Banjici. Ministar u Privremenoj vladi DFJ. Poslije rata ministar vlade FNRJ, profesor univerziteta i dr. Autor je više naučnih radova iz naše istorije. Dobitnik Oktobarske nagrade i Sedmojulske nagrade – 40

D'Anuncio Gabrijele (1863–1938), italijanski književnik, predstavnik estetizma. Bavio se i politikom kao izraziti predstavnik italijanskog iredentizma (marš na Rijeku, 1919–1921) i preteča fašizma. Pisao romane, drame, pesme i dr. Najpoznatije pesničke zbirke: *Rajska poema*, *Alkiona* i dr. – 13, 70, 221, 222

David Jozef, predsednik Privremene narodne skupštine Čehoslovačke Republike – 248

De Gasperi Alcide (1881–1954), italijanski novinar, političar i državnik, izrazit iredentist. Sa don Sturcom 1921. osnovao Demohrišćansku stranku. Za vreme fašizma bio bibliotekar u Vatikanu; od juna 1944. ministar spoljnih poslova, zatim šef Demohrišćanske stranke i predsednik vlade 1945–1953. Zastupao interese kapitalista, veleposednika i Vatikana i podsticao posleratno pogoršanje odnosa između Jugoslavije i Italije – 10, 120, 208, 219, 228, 229, 233

Debeljak Janko – 250

Delkuanj Žorž, belgijski poslanik i opunomoćeni ministar u Beogradu – 245

Dilberović Uzeir, sekretar Sekretarijata (Sarajevo) Saveza željezničkih i transportnih radnika i namještenika Jugoslavije – 20

Dimitrov Georgi (1882–1949), revolucionar bugarskog i međunarodnog radničkog pokreta. Član SDP Bugarske od 1902. Od 1906. sekretar je Nacionalnog sindikalnog saveza Bugarske i rukovodi mnogim radničkim akcijama. Član CK SDP (tijesni socijalisti) od 1909. Zalagao se za saradnju socijaldemokratskih partija i za stvaranje Balkanske socijalističke federacije. Borac protiv bugarske osvajačke politike u balkanskim ratovima i prvom svjetskom ratu. Jedan je od osnivača Bugarske komunističke partije i organizator septembarskog ustanka u Bugarskoj (1923). Na III kongresu KI (1921) izabran u Izvršni komitet. Po emigriranju radio u KI i BKF. U Njemačkoj uhapšen 1933. i na procesu u Lajpcigu uspješno branio komunistički pokret. Iz Njemačke protjeran u SSSR 1934. Na VII kongresu KI dao jedan od najznačajnijih referata. Od 1935. do 1943. bio je generalni sekretar KI. Organizator Otečestvenog fronta Bugarske i otpora fašizmu u njoj. Od 1945. do 1948. bio je predsjednik vlade i generalni sekretar KP Bugarske – 258

Dinić Tanasije Tasa, pukovnik vojske kraljevine Jugoslavije, ministar unutrašnjih poslova u kvislinškoj vladi Milana Nedića. Pobegao iz zemlje oktobra 1944.

Kao ratni zločinac predat jugoslovenskim vlastima. Osuđen na smrt 1946. godine – 217

Došen Ilija (1914), član KPJ od 1936. Diplomirao na Pravnom fakultetu u Beogradu 1940. U NOR-u od 1941. bio politički komesar 5. krajiškog NOP odreda, 10. krajiške brigade, 5. i 10. divizije i 5. korpusa. Poslije rata bio je, između ostalog, član CK SKJ i Izvršnog komiteta CK SK BiH, ministar u vladi BiH, predsjednik Vrhovnog suda BiH i Vrhovnog suda Jugoslavije, potpredsjednik SUB-NOR Jugoslavije, poslanik republičke i Savezne skupštine i dr. Narodni heroj – 242, 250

Drašković – 188

Dudić Dragojlo (1887–1941), zemljoradnik. Učestvovao u balkanskim ratovima i I svjetskom ratu. Učesnik Vukovarskog kongresa KPJ. Pripadao je grupi naprednih seljaka-književnika, koji su se bavili tzv. socijalnom književnošću. Pred II svjetski rat je izabran za člana OK KPJ za Valjevo. Glavni je organizator savjetovanja Okružnog komiteta u Zlatariću 22. juna 1941. i jedan od istaknutih organizatora ustanka u valjevskom kraju. Prvi politički komesar Kolubarske partizanske čete, zatim zamjenik, pa komandant Valjevskog NOP odreda. Prvi je predsjednik Glavnog narodnooslobodilačkog odbora Srbije. Napisao je ratni *Dnevnik*. Poginuo je 29. novembra 1941. Narodni heroj – 229, 230

Dugonjić Rato (1916–1987), pravnik. Kao đak u Sarajevu uključuje se u revolucionarni pokret. Član KPJ od 1937. Član CK SKOJ-a od 1939. a od 1943. do kraja 1948. sekretar CK SKOJ-a. Za člana CK KPJ odnosno SKJ biran od V kongresa Partije (1948), zatim je bio član IK CK SK BiH, predsjednik Skupštine SR BiH, član Predsjedništva SKJ odnosno CK SKJ; član Savjeta Federacije – 225

Derda Josip (1911), politički radnik. Rano se uključio u napredan pokret, član KPJ od 1934. Zbog učešća u revolucionarnom radu bio na robiji

1935–1938. Jedan od organizatora ustanka u svom kraju 1941. U toku rata vršio odgovorne političke dužnosti i bio sekretar Agitpropa CK KP Hrvatske. Posle rata bio: načelnik odeljenja u Predsjedništvu vlade FNRJ, poslanik FNRJ u Albaniji, ambasador FNRJ u Mađarskoj, Indiji i Burmi, državni savetnik i pomoćnik državnog sekretara za inostrane poslove, ambasador FNRJ u Kairu, savezni poslanik, član Predsjedništva Savezne konferencije SSRNJ, član CK SK Hrvatske i član mnogih jugoslovenskih delegacija na zasjedanjima međunarodnih organizacija – 65, 113, 172, 250, 258

Đerzini Deziderio – 11

Dilas Milovan Đido (1911), studirao filozofiju i pravo. Kao član KPJ uhapšen 1933. i osuđen na 3 godine robije. Po izlasku s robije bio član MK KPJ Beograda i PK KPJ za Srbiju. Na V konferenciji KPJ izabran za člana Politbiroa CK KPJ. U NOR-u član Vrhovnog štaba. Od 1945. do 1954. ministar i član Politbiroa (IK) CK SKJ i predsjednik Skupštine SFRJ. U 1953. godini objavio niz članaka revizionističke i anarhističko-liberalističke sadržine suprotstavljajući se politici SKJ. Na plenumu CK SKJ 1954. isključen iz CK, a potom i iz SKJ. Zbog neprijateljskog rada od 1956. god. tri puta suđen, a 1957. osuđen na 9 godina robije; lišen funkcija i odlikovanja i penzionisan. Postao antikomunist i neprijatelj socijalističke Jugoslavije. Objavio u inostranstvu više knjiga i napisao antijugoslovenskog i antikomunističkog karaktera – 39, 86, 110, 194, 200, 201, 203, 219, 224, 227, 242, 246, 251, 253, 255–257, 260

Đokić Čedo (1885–1971), ugledni i napredni poljoprivrednik iz sela Golova kod Čajetine. Godine 1938. bio kandidat za narodnog poslanika. Simpatizer i saradnik NOP, predsednik NOO u Golovu 1941. Posle oslobođenja predsednik NF za zlatiborski srez – 194

Đujić Momčilo, sveštenik u selu Toplja kod Knina. U ljeto 1941. organizuje u Kninskoj krajini otpor ustaškim zločinima nad srpskim življem, ali i četnički

pokret D. Mihailovića. U toku rata četnički vojvoda i komandant Dinarske divizije. Do 9. septembra 1943. istaknuti saradnik italijanskog okupatora u borbi protiv NOP-a. U jesen 1944. povukao se s delom ljudstva Dinarske divizije u Slovensko primorje, a aprila 1945. prešao u Italiju. Poslije rata nastanio se u SAD. Stavio se na čelo ekstremne antijugoslovenske četničke emigracije. – 216

Đurić Ljubodrag Ljubo, (1917–1988), učitelj. Član KPJ od 1939. a u NOR-u od 1941. Bio je zamjenik komandanta 2. proleterske brigade, komandant iste brigade i 2. proleterske divizije, zamjenik komandanta GŠ Srbije i komandant Beograda od oktobra 1944. Poslije rata generalni sekretar i član Savezne vlade, direktor »Službenog lista SFRJ«. General-major JNA u penziji. Nosilac »Partizanske spomenice 1941« – 99, 188, 194, 200, 203, 232, 252, 260.

Đurišić Pavle (1907–1945), oficir vojske Kraljevine Jugoslavije. Četnički komandant. U decembru 1941. od Draže Mihailovića dobio zvanje vojvode i imenovan za komandanta Limskih četničkih odreda, zamjenik komandanta Nedićevog dobrovoljačkog korpusa, komandant četničke komande Crne Gore, Boke i Starog Rasa. Njegove jedinice su učestvovala u više krupnih poduhvata (samostalno i zajedno s okupatorom) protiv NOVJ i izvršile brojne zločine nad rodoljubima i pripadnicima NOP-a i genocid nad muslimanskim življem u Sandžaku i istočnoj Bosni. Ubile su ga ustaše u Staroj Gradskoj aprila 1945. – 231.

Džons Vilford (Vilford Johns), britanski ambasador u Beogradu – 242.

Elijar Pol (Paul Eluard, pravo ime Eugène Grindel; 1895–1952), francuski pesnik. U početku pripadao dadaistima, a posle I svetskog rata nadrealistima. Za vreme španskog građanskog rata aktivno podržavao antifašističke snage, a za vreme okupacije Francuske bio pesnik pokreta otpora. Član Komunističke partije postao 1942. Važnije zbirke: *Prestonica bola*, *Potpuna pesma*, *Poezija i istina* i dr. – 257

Engels Fridrih (Friedrich, 1820–1895), osnivač naučnog socijalizma (komunizma) zajedno s Karlom Marksom, jedan od klasika marksizma, autor niza naučnih radova iz oblasti istorije, političke ekonomije i filozofije – 111, 182

Finci, potpukovnik JA – 70

Firlinger dr Zdenjek, predsednik Čehoslovačke Republike – 225, 248, 249, 253

Fotić Konstantin (1891–1966), diplomata. Predstavljao je Kraljevinu Jugoslaviju u Društvu naroda, a od 1934. stalno je bio na službi u inostranstvu. U toku II svjetskog rata, poslanik i ambasador Kraljevine Jugoslavije u Vašingtonu. Razriješen dužnosti juna 1944. Kao ambasador aktivno radio na pomaganju D. Mihailovića i razbijanju NOP-a. Posebno se istakao u radu nacionalističke grupe oko lista »Srbobran«, koja je djelovala među srpskim iseljenicima u SAD na liniji četničkog pokreta. Jula 1964, u odsustvu, osuđen na 20 godina robije – 229

Franičević Jure, sekretar Oblasnog odbora Narodnog fronta za Dalmaciju – 159

Frol Frane (1899–?), pravnik. Od 1920. pripadao Hrvatskoj seljačkoj stranci, kasnije lijevom krilu. Učesnik NOP-a od 1943. Biran za člana Predsjedništva AVNOJ-a na Drugom zasjedanju i za člana Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije, u kome je bio povjerenik za pravosuđe. Poslije oslobođenja bio ministar pravosuđa vlade FNRJ. Stalno biran za republičkog i saveznog poslanika (1945–1953). Bio član Glavnog odbora SSRNH i Saveznog odbora SSRNJ. Odlikovan Ordenom narodnog oslobođenja Jugoslavije – 39, 257

Gašpar Jurina, udarnik-livac železničke radionice u Zagrebu – 20

Gaži Franjo (1900–1964), prije rata zemljoradnik. Pripadao je HSS-u i 1935. izabran za predsjednika sreske organizacije u Koprivnici. U NOB-u od 1943. Biran je za vijećnika AVNOJ-a. Po oslobođenju potpredsjednika vlade NR Hrvatske,

član Saveznog izvršnog vijeća od 1953. i Izvršnog vijeća NRH. Biran za narodnog poslanika Narodne skupštine FNRJ i narodnog poslanika Sabora NR Hrvatske. Predsjedniku kulturnog društva »Seljačka sloga« – 99, 233, 234

Gebels Jozef (Gebbels Joseph; 1897–1945), ministar za propagandu Trećeg rajha i jedan od najvećih zločinaca fašističke Nemačke. Doktor filozofije. Član Nacionalsocijalističke partije Nemačke od 1922. Posle dolaska Hitlera na vlast postao državni ministar za narodno prosvetivanje i propagandu. U II svetskom ratu rukovodio je celokupnom propagandom Nemačke, a 1944. nimenovan za glavnog državnog opunomoćenika za vođenje totalnog rata. Propaganda pod njegovim rukovodstvom bila je zasnovana na nacističkoj ideologiji, odobrala osvajajući rat, nasilje, teror i genocid. Posle ulaska sovjetskih trupa u Berlin izvršio samoubistvo – 13

Gejl Sir Hamfri (Sir Humfrey Myddelton Gale; 1890), američki general-lajtnant. Učesnik I svetskog rata. Za vreme II svetskog rata bio pomoćnik načelnika štaba i načelnik službe u štabu generala D. Ajzenhauera (1914–1945), predstavnik direktora Unre u Evropi (1945–1947) – 255

Georgijev Kimon (1882–1969), bugarski političar i državnik. Prije rata je bio ministar transporta, pošta i telegrafa i predsjednik vlade (1934/35). Za vrijeme rata 1943. je pristupio Otečestvenom frontu Bugarske i rukovodio političkom grupom »Žveno«. Od 9. septembra 1944. do 1946. predsjednik otečestvenofrontovske vlade Bugarske; zamjenik predsjednika Ministarskog savjeta 1946–1959. i 1959–1962; predsjednik Narodnog saveza »Žveno« (1944–1949); ministar spoljnih poslova 1946–1947; ministar elektrifikacije i meliorizacije (1947–1951); član Prezidijuma Narodnog sobranja NR Bugarske i zamjenik predsjednika Nacionalnog savjeta Otečestvenog fronta – 245

Glen Aleksander (Alexander Glenn), pomoćnik britanskog pomorskog atašea u Beogradu – 232

Golovko, general-lajtnant Crvene armije – 48

Gomulka Vladislav (1905–1982), poljski političar i državnik; u mladosti radnik-bravar. U radničkom pokretu od 1921. član Socijalističke partije, zastupao levicu, organizovao leve struje u sindikatima rudara, metalaca i tekstilaca u Šleziji u Lodu, na konferenciji sindikata tekstilaca 1932. teško ranjen, uhapšen i osuđen na 4 godine zatvora, od 1935. radio na stvaranju jedinstvenog fronta Socijalističke partije i KP, ponovo osuđen na 7 godina zatvora, 1939. izišao iz zatvora i učestvovao u odbrani Varšave. Za vreme okupacije radio na organizovanju nacionalne garde, učestvovao u Varšavskom ustanku 1944. U prvoj poljskoj vladi u Lublinu bio potpredsednik i ministar za zapadne oblasti, stalno u vladi do kraja 1948, poslanik Sejma. Bio sekretar Varšavske organizacije Poljske radničke partije (PRP), formirane od članova raspuštene KP, član CK, generalni sekretar PRP, septembra 1948. smenjen s dužnosti generalnog sekretara Partije, na zahtev članstva ostao i dalje član CK, ali je na plenumu u novembru isključen. Avgusta 1951. osuđen, oslobođen krajem 1954, potpuno rehabilitovan avgusta 1956. odlukom CK i 7. plenuma PURP, na plenumu CK PURP u oktobru 1956. ponovo izabran u Politburo i za prvog sekretara Partije. Podneo ostavku 20. decembra 1970. pod pritiskom radničkih nemira – 246

Gošnjak Ivan (1909–1980), stolar. Član KPJ od 1933. Od 1935. do 1937. u SSSR-u, gdje je završio Lenjinsku partijsku školu i oficirski kurs. Od 1937. do 1939. učestvuje u španskom građanskom ratu na strani republikanske Španije u internacionalnim brigadama i imao čin kapetana. Poslije poraza republikanske Španije interniran u koncentracioni logor u Francuskoj, gdje je bio sekretar partijske organizacije jugoslovenske grupe interbrigadista. Septembra 1941. bježi u Pariz, a zatim, u prvoj polovini jula 1942. preko Njemačke u Jugoslaviju. U NOR-u od jula 1942. Bio je zamjenik komandanta GŠ Hrvatske, komandant 1. korpusa NOV Hrvatske i komandant GŠ

Hrvatske. Poslije rata komandant 2. armije JA, načelnik Personalne uprave JA, zamjenik ministra narodne odbrane FNRJ, državni sekretar za poslove narodne odbrane, član CK SKJ i član IK CK SKJ, Narodni heroj – 241

Gotvald Klement (Gottwald; 1896–1953), čehoslovački revolucionar od 1912; član CK KP Čehoslovačke od 1925, a od 1928. njen generalni sekretar. U IK KI izabran na VI kongresu KI (1928). Od 1938. do 1945. bio u SSSR-u – 225, 261

Gregorić dr Pavle (1892–1989), ljekar i politički radnik. Učesnik u oktobarskoj revoluciji, član RKP(b) od 1920, a KPJ od 1921. Uhapšen 1932. i osuđen na 2 godine strogog zatvora, ali mu je u toku izdržavanja robije kazna povećana za još 2 godine zbog učešća u martovskim demonstracijama osuđenika – komunista. Po izlasku s robije nastavlja rad, te 1937. postaje član CK KPH. Rukovodi u Zagrebu slanjem dobrovoljaca u Španiju. Hapšen 1938. i u decembru 1939. Iz Lepoglavskog koncentracionog logora izašao u martu 1940. Organizator ustanka u Moslavini i Slavoniji 1941. U toku NOR-a na raznim dužnostima, a poslije oslobođenja bio je: član vlade NR Hrvatske, predsjednik Savjeta za narodno zdravlje vlade FNRJ, potpredsjednik Savezne narodne skupštine, ambasador u Rimu, član CK SKJ od VIII kongresa. Nosilac »Partizanske spomenice 1941«. Narodni heroj – 99

Grol dr Milan (1876–1952), političar i novinar. Poslije prvog svjetskog rata upravnik Narodnog pozorišta. Tada učestvuje u stvaranju Demokratske stranke, na čije čelo dolazi poslije Davidovićeve smrti (1940); ministar u Vukičevićевой i Korošćевой vladi (1928) u Simovićевой (1941), u emigrantskoj Trifunovićевой (1943), u koalicionoj vladi maršala Tita (od 7. marta 1945). Poslije izbora za Ustavotvornu skupštinu (novembar 1945) opoziciono raspložen prema Narodnom frontu i povlači se iz političkog života – 170

Grulović Nikola (1888–1959), obučarski radnik. U revolucionarnom pokretu od 1906, a član Srpske socijaldemokratske partije od 1910. Učestvovao u oktobarskoj revoluciji i građanskom ratu u SSSR-u, gdje je bio organizator jugoslovenskih jedinica, komandant 3. jugoslovenskog odreda i politički komesar Jugoslovenskog komunističkog puka Crvene armije. Član RKP(b) od 1918. Po povratku u Jugoslaviju (1919) učesnik Kongresa ujedinjenja, biran za poslanika 1920. Član PK KPJ za Srbiju od 1935. U NOR-u član Glavnog štaba Srbije, vijećnik AVNOJ-a, član PK KPJ i NOO Vojvodine. Bio član CK SK Srbije, predsjednik Republičkog vijeća Skupštine Srbije, član SO SSRNJ i SO SUBNORJ – 230

Gubec Matija (? –1573), vođa velike bune hrvatskih i slovenačkih seljaka 1573. U odlučujućoj bici pobunjenih seljaka s plemićkom vojskom kod Stubice (9. januara 1573) zarobljen i odveden u Zagreb. Mučen usijanim klještima, krutisan usijanom željeznom krunom, ubijen na svirep način na Markovom trgu u Zagrebu 15. januara 1573 – 191

Gundorov Aleksandar Semjonovič (1895–1973), učesnik je velike oktobarske socijalističke revolucije. U Crvenoj armiji je od 1918. Član KPSS od 1915. Za vrijeme građanskog rata bio je komandant odreda Crvene garde. Od 1930. je komandant inženjerije streljačke divizije, od 1937. je načelnik inženjerije streljačkog korpusa, a zatim iste godine postao je načelnik Vojnoinženjerijske akademije. U velikom otadžbinskom ratu Sovjetskog Saveza 1941–1945. je bio komandant 4. 8. i 6. pionirske (inženjerijske) armije do aprila 1944, a potom načelnik inženjerijske službe Sjevernokavkaskog fronta, pa načelnik inženjerijske službe Moskovskog fronta protivvazdušne odbrane. Od 1944. je zamjenik generalnog inspektora i generalni inspektor inženjerijskih trupa Crvene armije. Poslije rata je bio od 1946. do 1951. pomoćnik načelnika inženjerijskih trupa Kopnene vojske. Od 1942. je predsjednik Sveslovenskog komiteta i aktivni organizator raznih skupova i drugih aktivnosti ovog komiteta. U po-

sljednoj godini je bio na čelu Slovenskog komiteta SSSR. General-lajtnant Sovjetske armije od 1940 – 109, 256

Haile Selasije I (1892–1975), regent i kralj od 1928. i car Etiopije 1930–1974. Posle napada fašističke Italije 1935. bio na čelu herojskog otpora etiopskog naroda, a za vreme okupacije zemlje 1936–1941, živio u Velikoj Britaniji i nastavio političku borbu za pomoć svom narodu, od 1940. rukovodio iz Sudana borbom etiopskih rodoljuba. Kad su Britanci porazili Italijane, vratio se na presto i 1942. ukinuo ropstvo u svim oblastima i započeo izgradnju zemlje. Bio pobornik oslobođanja afričkih zemalja od kolonijalizma i afričkog jedinstva (Povelja organizacije afričkog jedinstva, Adis Abeba 1963) i aktivan pobornik politike nesvrstavanja. Vojni savet svrgao ga sa vlasti 1974. i ukinuo monarhiju 1975. Umro u zatočeništvu – 208

Harison Hjubert (Harrison Hubert), dopisnik britanske agencije »Rojter« – 209

Harlej Josip Petrik, otpravnik poslova Apostolske nuncijature u Beogradu – 244

Hebrang Andrija (1899–1948), namještenik. Radničkom pokretu pristupio sredinom dvadesetih godina; član MK KPJ u Zagrebu od 1927. Uhapšen 1929. i osuđen na 12 godina robjice. Izašao je s robjice 1941. U NOR na odgovornim političkim dužnostima u Hrvatskoj. Uhapšen kao ilegalac marta 1942, a 22. septembra iste godine razmijenjen za zarobljene fašiste. U zatvoru podlegao neprijatelju i prihvatio suradnju s ustašama (što se nije odmah doznalo). Po izlasku iz zatvora bio sekretar CK KPH do 14. oktobra 1944. U jesen 1943. kooptiran za člana Politbiroa CK KPJ (isključen aprila 1946). Poslije rata bio ministar u vladi FNRJ. U vrijeme napada Staljina na KPJ i socijalističku Jugoslaviju (1948) podržavao je njegove stavove; uhapšen je kao otkriveni ustaški agent, izvršio samoubistvo u zatvoru – 39, 252

Himler Hajnrh (Himmler Heinrich; 1900–1945). Uz Hitlera najokoreliji ratni

zločinac II svetskog rata. Po njegovim direktivama, kao komandanta SS-formacija i ministra unutrašnjih poslova Rajha, ubijeno je više miliona ljudi, žena i dečč. Posle atentata na Hitlera 1944. komandant Folkšturma i svih vojnih snaga u granicama Rajha. Nakon kapitulacije Nemačke, uhvaćen u Šlezvigu, otrovao se – 209.

Hitler Adolf (1889–1945), njemački nacistički diktator, vođa NSNRP, kancelar Trećeg rajha od 1933. do 1945; jedan od najvećih zločinaca u novijoj istoriji. Kao eksponent revanšističko-militarističkih krugova Njemačke, pokušao da izvrši državni prevrat (oktobra 1923). Napisao je knjigu »Mein Kampf«, u kojoj je izložio program nacizma i svoje rasističke poglede. Zahvaljujući podršci krupne buržoazije, junkera i sitnoburžoaskih elemenata, 1933. postao kancelar Njemačke, potom zaveo najsuroviju vladavinu. Jedan je od tvoraca Osovine Rim–Berlin, Antikominternpakta i Trojnog pakta. Pod njegovim vodstvom Njemačka je vodila osvajачki rat (1939–1945), u kome je izgubilo živote oko 50 miliona ljudi – 9, 10, 65.

Hodža Enver (Hoxha Enver; 1908–1985). Poslije završenih studija u Francuskoj odlazi u Belgiju (1934), gdje se za posla u albanskom poslanstvu. U Albaniju se vraća 1936. Radi u gimnaziji u Korči kao profesor. U ovom gradu počinje njegova revolucionarna i komunistička aktivnost. U CK KP Albanije izabran novembra 1941. kada je osnovana KPA. Za sekretara CK izabran marta 1943. na I zemaljskoj konferenciji KPA. Iste godine je izabran za komesara VŠ NOV Albanije, a od maja 1944. je i njen vrhovni komandant. Poslije oslobođenja (1946–1954) je predsjednik NR Albanije i ministar inostranih poslova. Od 1948. je generalni, odnosno prvi sekretar KPA – APR. Ima čin generala Albanske narodne armije, a nosilac je Ordena narodnog heroja NR Albanije i SFR Jugoslavije. Idejni je nastavljач socijalizma staljinističkog tipa i glavni zagovornik albanske antijugoslovenske politike – 4, 65, 113, 114, 119, 172, 219, 228, 241, 250, 258, 259.

Hoze Sevilla (Sevilla José), predstavnik KP Španije kod KPJ – 173, 235, 263

Humo Avdo (1914–1983), diplomirao filozofiju. Član SKOJ-a i KPJ od 1935. Aktivist naprednog studentskog pokreta. Član PK KPJ za BiH od 1939; aktivno radio na organizovanju ustanka u BiH. U NOR-u član PK KPJ za BiH, član Glavnog štaba za Bosnu i Hercegovinu, vijećnik na Prvom i Drugom zasjedanju AVNOJ-a; vijećnik ZAVNOBiH-a. Poslije rata obavljao više odgovornih funkcija (predsjednik Izvršnog vijeća BiH, član Predsjedništva SKJ. Zbog nesaglasnosti s politikom SKJ oslobođen političkih funkcija (1972). Narodni heroj, nosilac »Partizanske spomenice 1941« – 232

Ibaruri Dolores La Pasionaria (1895–?), španska političarka i revolucionarka, dugogodišnji generalni sekretar, a od 1960. predsjednik KP Španije. Poreklom iz porodice rudara; u radničkom pokretu od svoje dvadesete godine, u Socijalističku partiju stupila 1917, a 1920. opredelila se za komunistički pokret i Kominternu; učestvovala u osnivanju KP Španije; bila urednik raznih komunističkih listova i organizator ženskog pokreta. Od 1930. član CK, zatim član Politbiroa CK KP Španije i kandidat za člana IK KI. Hapšena više puta. Posle pobeđe Narodnog fronta u Španiji 1936. bila poslanik u Parlamentu, zatim potpredsednik od 1937; za vreme građanskog rata veoma uticajna, popularna i izvanredan govornik, po porazu Republike živi u SSSR i Čehoslovačkoj, a 1942. postala generalni sekretar CK KP Španije. Posle XX kongresa KPSS i KP Španije počela je tražiti nove puteve za delatnost u antifašističkoj borbi u kojoj ona ima vidnu ulogu, osuđila je politiku Kominforma prema Jugoslaviji i doprinela uspostavljanju prijateljskih odnosa sa SKJ i Jugoslavijom. Jedna je od učesnica stvaranja Međunarodne demokratske federacije žena 1945. – 50

Ibišbegović Hafis Mustafa – 200

Ilić Trajko, udarnik-bravar železničke radionice u Nišu – 20

Ivović Dušan (1896–1959), učitelj. U međuratnom periodu bio je učitelj u Pljevljima i član Izvršnog odbora Zemljoradničke stranke. Učesnik NOR-a od 1941. Član KPJ postao je u ratu. U toku NOR-a je bio u sastavu Pljevaljskog NOP odreda i 3. sandžačke brigade, predsjednik Sreskog NOO-a za oslobođenu teritoriju pljevaljskog sreza i potpredsjednik AVNO-a Sandžaka. Poslije rata je bio član Mandatnog i finansijskog odbora Privremene narodne skupštine DFJ, sekretar Skupštine NR Crne Gore, potpredsjednik Prezidijuma Narodne skupštine Crne Gore, republički i savezni poslanik – 201.

Jakovljević dr Stevan (1890–1962), botaničar, književnik, profesor Univerziteta u Beogradu, čiji je rektor bio 1945–1950. godine, dopisni član SANU. Glavna dela: Studija o biljnom svetu Prespanskog jezera, Sistematika lekovitog bilja, Srpska trilogija, Smena generacija, Velika zabuna, Likovi u senci i dr. Dobio Sedmojulsku nagradu 1961. za naučni rad i književnost – 250

Jakšić Pavle (1913). Završio Filozofski fakultet u Beogradu, a Visoku školu za optiku u Parizu. Član KPJ i u NOR od 1941. Bio je komandant NOP »Jovan Kursula«, 4. bataljona 1. proleterske brigade, 7. divizije (banijske), 11. korpusa, načelnik GŠ NOV i PO Hrvatske i načelnik štaba Četvrtе armije JA. Poslije rata bio je komandant armije i armijske oblasti i načelnik uprave Generalštaba JNA i dr. Biran je za republičkog saveznog poslanika. General-pukovnik JNA. Narodni heroj – 99, 188

Jančiković dr Toma, advokat. Član vođstva HSS i narodni poslanik od decembra 1938. Pripadao lijevom krilu HSS. Od stvaranja NDH do prelaska u Italiju 28. oktobra 1943. živeo u Crikvenici. Radio na konsolidovanju dijela rukovodstva HSS koji se nije vezao za ustaše. Prelaskom u London bio Guverner Narodne banke Jugoslavije u Šubišćevoj vladi, a povratkom u zemlju i vijećnik III zasjedanja AVNOJ-a (1945). Osuđen u Zagrebu 1947. Umro na izdržavanju kazne – 170.

Janjić Ostoja (1913–1986). Do II svet-skog rata bavio se trgovačkim poslovima. Član KPJ i saradnik NOP od 1941. U NOB od 1943. u II proleterskoj brigadi. Posle oslobođenja predsednik Gradskog narodnog odbora u Titovom Užicu, sekretar MK KPJ za Titovo Užice, predsednik Sreskog narodnog odbora sreza užičkog, direktor privredne organizacije »Magnezit« itd. – 197

Jendrihofski Stefan, poljski ministar za rečni i pomorski saobraćaj i spoljnu trgovinu – 210

Joksimović dr Dragić M. (1893–?), advokat. Bio predsednik Centralnog odbora Demokratske omladine, šef kabineta Ministarstva trgovine i industrije. Branilac Draže Mihailovića na sudskom procesu – 141, 142, 232

Jovanović Arso (1907–1948), oficir vojske Kraljevine Jugoslavije. U NOR-u od 1941, član Glavnog štaba NOPO za Crnu Goru, komandant Crnogorskog NOPO za operacije u Sandžaku, od decembra 1941. do kraja rata načelnik Vrhovnog štaba odnosno Generalštaba JA. Od 1946. do 1948. u SSSR-u završio vojnu akademiju »Vorošilov«; po povratku u zemlju (1948) načelnik Više vojne akademije; general-pukovnik JNA. Prihvatio Rezoluciju IB; poginuo na granici pri pokušaju bjekstva iz zemlje, avgusta 1948. – 111, 112, 228

Jovanović Blažo, (Zetin; 1907–1976), pravnik. Član KPJ od 1924; sekretar OK KPJ u Varaždinu od 1931. do 1934, od tada sekretar PKSKOJ-a, član Biroa i sekretar PKKPJ za Crnu Goru, Boku, Sandžak i Kosovo i Metohiju. Jedan od organizatora i rukovodilaca ustanka u Crnoj Gori, član Glavnog štaba za Crnu Goru, komandant Zetskog NOPO, član ZAVNOCIb, CASNO i AVNOJ-a. Od oktobra 1942. do maja 1943. na radu u KP Albanije kao delegat CKKPJ. Poslije rata predsjednik vlade, zatim Skupštine Crne Gore, sekretar CKSKCG, član IK CKSKJ, narodni heroj – 201, 203, 212, 230, 260

Jovanović dr Dragoljub (1895–1977), profesor univerziteta i političar. U Zemljoradničkoj stranci pripadao njenom lijevom krilu. Pod diktaturom pripadao opoziciji. Iako je saradivao s KPJ u okviru Narodne fronte, odbio učešće u narodnooslobodilačkom pokretu i NOR-u. Poslije rata sa svojim pristalicama pristupio JNOF-u, ali je 1947. isključen zbog neprijateljskog djelovanja i osuđen na višegodišnji zatvor – 170, 234

Jovanović dr Slobodan (1869–1958), pravnik, pisac i istoričar. Bio je profesor univerziteta, akademik i predsjednik Srpskog književnog kluba. Potpredsjednik u vladi generala Dušana Simovića (od 27. III 1941), predsjednik kraljevske vlade i zastupnik njenog ministra vojnog Dragoljuba Draže Mihailovića (1942–1943). U odsustvu osuđen na 20 godina zatvora (1946) – 229, 231

Jovanović Živorad – Žikica Španac (1914–1942), student. Član KPJ od 1935. Učestvovao u španskom građanskom ratu. U NOR od 1941, učestvuje u organizovanju oružanog ustanka, bio je komandir čete, komandant bataljona, a zatim politički komesar bataljona u Valjevskom NOPO, član komande Grupe odreda zapadne Srbije, i na toj dužnosti je poginuo. Narodni heroj – 229

Kalinjin Mihail Ivanovič (1875–1946), sovjetski političar i državnik. Član RSDP postao je 1898. Učestvovao u revoluciji 1905. Jedan od osnivača lista »Pravda«. Učestvovao u pripremi oktobarske revolucije 1917. U martu 1919. izabran za predsjednika VCIK (Sveruski centralni izvršni komitet), a poslije XVI kongresa (1925) član je Politbiroa CK SKP(b). Od januara 1938. do 1946. predsjednik Prezidijuma Vrhovnog sovjeta SSSR – 256

Kaningen Ričard Peterson mlađi (Kunninghan Richard Petterson Junior), prvi američki ambasador u Beogradu poslije obrazovanja Privremene jugoslovenske vlade 7. marta 1945. Do određivanja na ovu dužnost bavio se raznim humanitarnim, finansijskim i privrednim poslovima

ma. Bio je direktor Armije spasa Hrišćanske zajednice mladih ljudi, predsjednik Društva za pomoć putnicima, pomoćnik ministra trgovine, povjerenik Ekspor-import banke, predsjednik Odbora za ratne zajmove u državi Njujork – 222, 245

Kardelj Edvard (Bevc, Birk i zajednički pseudonim Josip Šestak; 1910–1979), revolucionar, državnik, publicist, marksistički teoretičar. Član SKOJ-a od 1926. kao đak učiteljske škole; od 1928. član KPJ i član MK SKOJ-a za Ljubljano. God. 1929. član PK SKOJ-a za Sloveniju, zatim njegov sekretar. Februara 1930. uhapšen, u septembru osuđen na 2 godine strogog zatvora. Od 1932. nastavlja rad u Sloveniji. Jedan od osnivača novog PK KPJ, u kojem je radio do novembra 1934, kad je otišao u Beč, gdje je bilo sjedište CK KPJ. Jedan od organizatora i učesnika Pokrajinske konferencije KPJ za Sloveniju (15. i 16. septembra 1934). U SSSR-u od kraja 1934. do početka 1937. slušalac Međunarodne lenjinske škole, aspirant i ujedno predavač na njoj. U to vrijeme je bio i član rukovodećeg aktiva KPJ u Moskvi. Avgusta 1936. učestvovao je na savjetovanju rukovodilaca KPJ, na kojem je bilo postavljeno novo centralno rukovodstvo. Na Titov predlog, u početku 1937. vratio se u Jugoslaviju. Na osnivačkom kongresu KP Slovenije 18. aprila 1937. izabran za člana CK KPSL. Od maja 1938. član Privremenog CK KPJ. Na V zemaljskoj konferenciji KPJ podnio je izvještaj o političkoj situaciji i bio izabran za člana CK KPJ i Politbira. Učesnik Majskog savjetovanja CK KPJ u Zagrebu 1941, zatim je organizovao kao delegat CK KPJ ustanak u Sloveniji i Hrvatskoj. U jesen 1941. otišao u Vrhovni štab NOV i POJ, gdje je bio na savjetovanju u Stolicama imenovan za člana toga štaba. U Vrhovnom štabu je na oslobođenoj teritoriji u Užicu uređivao »Borbu«. Od početka januara 1942. dalje opet je u Zagrebu gdje je s Ivom Lolom Ribarom predstavljao Povjereništvo CK KPJ za okupirani dio Jugoslavije. Marta iste godine otišao je u Ljubljano; u ljeto 1942. se s Glavnim štabom NOV i PO Slovenije povukao na

oslobođenu teritoriju. Na Prvom zasjedanju AVNOJ-a 26. novembra 1942. izabran za potpredsjednika Izvršnog odbora. U početku oktobra 1943. otišao u Vrhovni štab NOV i POJ, a radio i u CK KPJ. Aktivno je učestvovao u pripremanju Drugog zasjedanja AVNOJ-a, na kojem je bio izabran u Predsjedništvo i za potpredsjednika Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije. Poslije oslobođenja kao najbliži Titov saradnik obavlja najodgovornije partijske i državne dužnosti u zemlji: bio za sve vrijeme član CK KPJ odnosno SKJ, član Politbira, sekretar CK, član IK; bio potpredsjednik SIV-a, predsjednik Savezne skupštine, član Predsjedništva SFRJ i Predsjedništva CK SKJ. Odlikovan je Ordenom narodnog heroja i dva puta Ordenom junaka socijalističkog rada – 39, 86, 147, 194, 199, 212–214, 219, 220, 224, 226–228, 232, 233, 235, 240, 244, 247, 251–253, 255, 257, 261

Kašen Marsel (Marcel Cachin, 1869–1958), jedan od osnivača i vođa KP Francuske i direktor l'Humanité-a od 1918. do smrti. Bio profesor i aktivista Radničke partije Žila Geda. Član CK i Politbira od osnivanja KP, član IK KI od 1924. i član Prezidijuma Kominterne do njenog raspuštanja. Bio je prvi komunistički senator (1935) i dugogodišnji vođa KPF. Za vreme II svetskog rata bio je jedan od vođa francuskog Pokreta otpora. Od 1945. član Ustavotvorne, a od 1946. Nacionalne skupštine – 83, 84, 224, 252

Kazmir Gunar August – švedski izvanredni poslanik i opunomoćeni ministar – 240

Kidrič Boris (1912–1935), politički radnik. Član SKOJ-a od 1927, a član KPJ od 1928. Zbog revolucionarnog rada 1929. osuđen na godinu dana robije. Radio na obnavljanju organizacije KPJ u Sloveniji; član PKKPJ za Sloveniju. Od 1935. kandidat za člana CK i sekretar CKSKOJ-a. Od 1935. do 1939. živio u emigraciji. U Parizu je radio s Titom. Od 1939. u Jugoslaviji živi ilegalno i obavlja važne funkcije. Na V zemaljskoj konferenciji izabran za člana CKKPJ. U

NOR-u je prvi politički komesar Glavnog štaba Slovenije, sekretar IO OF i sekretar SNOS-a; član Politbiroa CK SKSL; vijećnik AVNOJ-a od Drugog zasjedanja. Do 1946. predsjednik vlade Slovenije, a od tada do 1953. ministar u vladi Jugoslavije pa član SIV-a. Biran za poslanika Skupštine Slovenije i Skupštine Jugoslavije. Do 1948. član CK, a od tada član Politbiroa odnosno Izvršnog komiteta i Sekretarijata IKCKSKJ. Jedan od istaknutih teoretičara Jugoslavije i graditelja njenog ekonomskog sistema. Odlikovan Ordenom narodnog heroja i Ordenom junaka socijalističkog rada – 232, 253, 256, 257, 259

Kiseljev Anisim Fjodorovič (1901–1952), stupio je u Crvenu armiju 1920. godine. Prije rata završio je Vojno-političku akademiju »V. I. Lenjin«, a od 1944. do 1946. bio je načelnik Sovjetske vojne misije pri VS NOV i POJ, odnosno Generalštabu JA. Po povratku u Sovjetski Savez završio je Generalštabnu vojnu akademiju »K.E. Vorosilov«. Bio je na dužnostima načelnika armijskih političkih odjela i načelnika Političke uprave vojnih okruga. Imao je čin general-majora – 245, 256

Kiš Egon Ervin (Kisch, Egon Erwin; 1885–1948), književnik i publicist. Majstor reportaže, u svetu poznat kao »leteći reporter«. Član KP od 1919. Glavna dela: »Leteći reporter«, »Carevi, popovi, boljševici«, »Raj Amerika«, »Tajna Kina« i dr. – 258

Clark Džon (Clarke John Robert Stephenson), britanski potpukovnik. Bio je član Britanske vojne misije pri Vrhovnom štabu NOV i POJ, sekretar u štabu feldmaršala Aleksandera, vrhovnog savezničkog komandanta na Sredozemlju, a pri kraju rata šef Savezničke vojne misije u Trstu i saveznički oficir za vezu između Štaba 4. armije JA i britanske 8. armije – 232

Klementis dr Vladimir (1902–1952), slovački advokat i političar. Izabran za komunističkog poslanika 1935, bio je član za vreme II svetskog rata Zakonodavnog saveta čehoslovačke vlade u izgnanstvu u

Londonu. Godine 1945. imenovan je za državnog podsekretara, zatim za ministra spoljnih poslova. Posle oduzimanja svih funkcija (1950), bio je uhapšen 1951, osuđen na smrt sa Slanskim i obešen – 248

Knežević Vladimir Voloda (1915–1942), oficir vojske Kraljevine Jugoslavije. Član KPJ od 1941. Bio je jedan od organizatora ustanka u pljevaljskom srezu, komandant GŠ NOPO za Sandžak od oktobra 1941. do juna 1942, od tada komandant 3. proleterske sandžačke brigade. Mučki ubijen od četnika u Tinovu kod Mrkonjić-Grada 2/3. oktobra 1942. Narodni heroj – 201

Kolakolov Nikolaj Mihailovič, pukovnik, sovjetski konstruktor i graditelj mostova – 214

Koleša Viktor, član Centralne uprave Saveza željezničkih i transportnih radnika i nameštenika Jugoslavije – 20

Komar Slavko (1918) završio Veterinarski fakultet u Zagrebu. Član SKOJ-a od 1937. U NOR-u od 1941. Bio na raznim partijskim dužnostima u Hrvatskom primorju i Gorskom kotaru. Član je Biroa CKSKOJ-a od 1942–1947. Na I kongresu Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Jugoslavije održanom decembra 1942. biran je za člana Sekretarijata Zemaljskog odbora USAOJ-a, a na II kongresu USAOJ-a održanom početkom maja 1944. izabran je takođe za člana Sekretarijata Centralnog odbora USAOJ-a. Poslije rata se nalazio na raznim odgovornim dužnostima u vladi NR Hrvatske. Od 1948. je član CKKPH, a na VI kongresu SKJ izabran je za člana CK SKJ. Bio je član Saveznog odbora SSRNJ i nalazio se i u diplomatskoj službi SFRJ (ambasador u Indiji). Član je Savjeta Federacije. Narodni heroj – 210, 225

Komora Sofo, savetnik Albanskog poslanstva u Beogradu – 207, 238

Končar Rade, (Brka; 1911–1942), mašinbravaski zanat učio u Leskovcu od 1922. do 1925; u početku 1927. zapošljava se

u Beogradu u Električnoj centrali, gdje 1932. postaje član SKOJ-a, a 1933. član KPJ. Uhapšen u avgustu 1934. za vrijeme služenja drugog roka u vojsci i osuđen na godinu dana zatvora. Po izlasku iz zatvora zapošljava se u Zagrebu u fabrici Simens. Od 1936. je član MK KPJ za Zagreb. Ponovo je uhapšen u decembru 1936. i u istražnom zatvoru podvrgnut mučenju. Iz zatvora pušten 2. oktobra 1937. Od 1939. je član CK KPH, a od kraja te godine vršilac dužnosti sekretara da bi u martu 1940. bio i zvanično postavljen na tu dužnost. Od jeseni 1940. je i član Politbiroa CK KPJ, što je zatim potvrđeno i izborom na V konferenciji KPJ. Do aprila 1941. bio je privremeno na partijskom radu u Srbiji, a zatim se vraća u Zagreb. Kao sekretar CK KPH jedan je od organizatora ustanka u Hrvatskoj. Uhapšen je na partijskom radu u Splitu u novembru 1941. i poslije strahovitog mučenja od strane italijanskih okupatora i ustaša strijeljan na Šubičevcu kraj Šibenika (22. maja). Narodni heroj – 104, 227

Konomi Vasilj, major, šef Albanske vojne misije u Beogradu – 207, 228, 238

Korbel Jozef, čehoslovački ambasador u Beogradu – 258

Kordon Antonio, (Cordon Antonio), general španske republikanske vojske i sekretar za narodnu odbranu u španskoj republikanskoj vladi. Poslije pobjede frankista emigrirao je 1939. u Sovjetski Savez – 214

Kosanović Sava (1894–1956), političar, pravni fakultet završio u Budimpešti. Prije II svjetskog rata bio sekretar Samostalne demokratske stranke i narodni poslanik; u predratnoj političkoj aktivnosti isticao se stavom protiv vojno-monarhističke diktature; u vladi od 27. marta 1941. bio ministar snabdijevanja. Po okupaciji emigrirao i pridružio se akciji za priznanje NOP-a; 1944. ušao u vladu I. Šubašića, a od 7. marta 1945. bio ministar informacija, bio ambasador u SAD

i član Savezne vlade; poslije ustavne reforme, 1953. član SIV-a – 40, 209, 219, 232, 251

Kovačević Branko (1910), akademski slikar. Pre i posle rata bio profesor u Titovom Užicu. Za vreme rata u zarobljeništvu. Član KPJ od 1949. – 198

Kovačević Vjera (1921), završila Filozofski fakultet u Beogradu. Član KPJ od 1940. Učesnik NOR-a od 1941. U ratu bila član Okružnog komiteta KPJ za Nikšić i rukovodilac Politodjela 3. divizije. Poslije rata bila sekretar Univerzitetskog komiteta KPS u Beogradu, sekretar Sreskog komiteta KP Crne Gore u Nikšiću, član Organizaciono-političke komisije CKSKJ, direktor Jugoslovenskog bibliografskog instituta i predsjednik Savezne konferencije za društvenu aktivnost žena Jugoslavije – 181

Krajačić Ivan Stevo (1906–1986), radnik. Mlad se uključio u radnički pokret; više puta hapšen zbog revolucionarnog rada. Primljen u KPJ 1933. Bio član MKKPJ za Zagreb, a 1935. kooptiran u PK KPJ za Hrvatsku. Umjesto na školovanje u SSSR, otišao u 1937. u Španiju, gdje se borio u 13. internacionalnoj brigadi. Po povratku u Jugoslaviju uključio se u partijski rad u Zagrebu. U NOR-u od 1941; bio član Predsjedništva AVNOJ-a i član Predsjedništva ZAVNOH-a, organizacioni sekretar CKKPH 1944. Poslije oslobođenja ministar unutrašnjih poslova u vladi NRH i predsjednik Sabora SRH. Član Savjeta Federacije. Narodni heroj – 188

Krajger Boris (1914–1967), student. Član KPJ od 1934. Osuđivan kao komunist i do maja 1937. tri i po godine bio na robiji. Bio član Centralne omladinske komisije odnosno CKSKOJ-a, član OK KPJ za Ljubljanu. U NOR-u od 1941: organizacioni sekretar CKKPSI, politički komesar GŠ NOV i PO Slovenije, sekretar OK KPSI za Slovenačko primorje, vijećnik AVNOJ-a i član SNOS-a. Poslije 1945. bio, između ostalog, ministar i predsjednik IV SRSI i potpredsjednik SIV, član IK CKSKSI i član CKKPJ. Narodni heroj – 240

Krce Pavao (1890–1977), zemljoradnik. Zastupnik HSS-a u Sinju i okolini i član Glavnog odbora HSS. Učesnik NOR-a od 1942. Vijećnik sva tri zasjedanja Avnoja i član njegovog Predsjedništva (1942–1945). Poslije rata savezni narodni poslanik (1945–1953) i poslanik Sabora NRH. Od 1954, član Glavnog odbora SSRNH i penzioner – 159

Krsmanović Branko (1915–1941), politički radnik. Član KPJ od 1936. Borac u Španiji 1937–1939. Poslije koncentracionog logora u južnoj Francuskoj (Girs) uspijeva da se 1939. vrati u Jugoslaviju. Po izbijanju ustanka u Srbiji postaje član Glavnog štaba Srbije. Poginuo u sukobu sa žandarmima 8. avgusta – Odlikovan Ordenom narodnog heroja – 230

Krstulović Vicko, (1905–1988), radnik; član KPJ od 1922, član PK SKOJ za Dalmaciju od 1924, a od 1929. njegov sekretar; u zatvoru bio 4 godine. Od 1936. je član a od 1939. sekretar PK KPH za Dalmaciju. Član CK KPH i CK KPJ od 1940. Jedan od organizatora ustanka u Dalmaciji, komandant štaba IV operativne zone Hrvatske i 9. dalmatinske divizije; vijećnik ZAVNOH-a i AVNOJ-a. Poslije oslobođenja bio je na mnogim odgovornim političkim i državnim dužnostima. Član Savjeta Federacije. Narodni heroj – 40, 232, 234, 257

Kšicki (Krzycki) Leo, predsjednik Slovenskog kongresa u SAD – 242

Kumara Đordana – 11

Kuprešanin Milan (1911). Prije II svjetskog rata bio finansijski službenik. U NOR-u i član KPJ od 1941. U ratu bio komandant sektora Gospić, komandant 1. ličkog NOP odreda »Velebit«, komandant 3. ličke brigade, načelnik Štaba 4. korpusa NOVJ, komandant 19. divizije, načelnik Štaba 8. korpusa. Pohađao je u SSSR-u Višu vojnu akademiju »K. E. Vorosilov«. Poslije rata bio komandant pozadine JA, komandant armije, pomoćnik državnog sekretara za narodnu odbranu i dr. Biran za člana CK SK Hrvatske,

poslanika Savezne skupštine, člana Republičkog odbora SSRN Hrvatske i predsjednika rezervnih starješina Hrvatske. General-pukovnik u penziji. Narodni heroj – 99, 226, 254

Kušić Borivoje, predsjednik Sekretarijata (Beograd) Saveza željezničkih i transportnih radnika i namještenika Jugoslavije – 20

Kuznjecov Nikolaj Gerasimovič (1902–1974), sovjetski admiral. U II svjetskom ratu komandant sovjetske Ratne mornarice. Veoma je uspješno uskladio dejstva sovjetskih pomorskih snaga na pomorskim vojištima na Severnom, Baltičkom i Crnom moru sa operacijama kopnene vojske. Posle rata bio ministar Ratne mornarice i glavnokomandujući Ratne mornarice SSSR-a – 257

Lagvardia Fiorelo (Fiorello Henry La Guardia; 1882–1947), američki političar. Član Kongresa (1917, 1923–33), gradonačelnik Njujorka od 1934. do 1945, predsjednik Unre 1946–47 – 223, 262, 263

Lašić Đordije (1909–1944) generalštabni major vojske Kraljevine Jugoslavije; jedan od najistaknutijih četničkih vođa u Crnoj Gori. Još u julskom ustanku istupio kao neprijatelj, a u septembru 1941. u Lijevoj Rijeci formirao četničku organizaciju »Gvozdena ruka«; od kraja 1941. do pogibije u Podgorici (prilikom bombardovanja od savezničke avijacije) maja 1944. Komandant četnika Crne Gore i komandant tzv. istočnog fronta. Veoma aktivno se borio protiv NOP-a i surađivao s okupatorima – 231

Lavrentijev Anatolij Josifovič, diplomata i političar SSSR-a; od oktobra 1939. sovjetski opunomoćeni ministar na bugarskom dvoru – 251, 252, 263

Lekić Danilo (1913–1986), diplomirao na Filozofskom fakultetu u Skoplju. U napredni radnički pokret uključio se kao student; član KPJ od 1935. U španskom građanskom ratu vršio je odgovorne funkcije – zamjenik komandanta baze in-

terbrigada, politički komesar čete i bataljona i vršilac dužnosti političkog komesara 15. brigade. Ima vidnu ulogu u političko-partijskom radu među Jugoslovenima u koncentracijskim logorima u Francuskoj. U NOR-u politički komesar Mačvanskog NOPO, komandant 1. proleterske brigade, komandant 16. (vojvođanske) divizije i 12. korpusa NOVJ. Poslije rata komandant 4. armije, glavni inspektor JNA, pomoćnik saveznog sekretara za inostrane poslove, predsjednik Komisije Predsjedništva CK SKJ za narodnu odbranu i dr. General-pukovnik. Narodni heroj. Nosilac »Partizanske spomenice 1941« – 214

Leman Herbert (Herbert Lehman), direktor Unre – 49, 214, 217, 224, 244

Lenjin Vladimir Ilić (1870–1924), vod i organizator RSDRP (bolševik), vod oktobarske socijalističke revolucije i organizator sovjetske države, dosljedni nastavljatelj djela Marska i Engelsa, klasik marksizma, osnivač Komunističke internacionale – 111, 182

Li Trigve (1896–1968), norveški političar i državnik. Radničkom pokretu pristupio 1911. Bio pomoćnik sekretara Socijalističke partije (1919–1922), a zatim dugogodišnji pravni savetnik Norveške konfederacije rada, sekretar Socijalističke partije i ministar pravosuđa. Nakon nemačke invazije 1940. otišao sa vladom u London i bio ministar spoljnih poslova. Posle II svetskog rata kao prvi generalni sekretar OUN, 1946–1953, zaslužan za rešenje mnogih posleratnih međunarodnih problema. Od 1964–1965. bio ministar trgovine i brodarstva norveške vlade – 235

Lisak Erih, ustaški general. Šef Ustaške nadzorne službe (UNS). Pobegao iz zemlje maja 1945. Ilegalno se vratio u nju u jesen 1945, sa određenim špijunskim zadacima. Uhapšen i kao ratni zločinac osuđen na smrt – 217

Lukačević Vojislav (1908–1945), privatni činovnik i rezervni kapetan vojske Kraljevine Jugoslavije. Četničkom pokretu

D. Mihailovića pristupio u ljeto 1941. Komandovao je četničkim vojnim formacijama u Sandžaku i Crnoj Gori. U toku 1943. komandovao je odredom i brigadom u toku bitke na Neretvi. Od ljeta 1943. bio je specijalni izaslanik D. Mihailovića u Crnoj Gori, a u proljeće 1944. u Kairu i Londonu. Po povratku u zemlju odvojio se od D. Mihailovića. Decembra 1944. britanska jedinica (kojoj je došao na pregovore u Bileće) predala ga Štabu 29. hercegovačke divizije. Avgusta 1945. u Beogradu Viši vojni sud osudio ga je kao ratnog zločinca na smrt strijeljanjem – 231

Lukina Josip – 191, 193

Ljotić Dimitrije (1891–1945), osnivač i vođa fašističke organizacije Jugoslovenski narodni pokret »Zbor«, obrazovane 1935. Od pristalica »Zbora« organizovao je u vrijeme okupacije vojne formacije pod nazivom Srpska dobrovoljačka komanda (od 1943. Srpski dobrovoljački korpus), koje su bile u službi okupatora i borile se protiv partizana. Poginuo 23. aprila 1945. u automobilskom udesu u Slovenačkom primorju – 127

Ljumović Božo (1895–198?), završio Ekonomski institut (u Italiji), privatni namještenik. Član KPJ od 1919. U Crnoj Gori na raznim partijskim funkcijama: član i sekretar PK KPJ za Crnu Goru, Boku, Sandžak, Kosovo i Metohiju i dr. Hapšen više puta: emigrirao u Albaniju (1936). Na V konferenciji KPJ izabran za člana CK KPJ. U NOR-u sekretar PK KPJ za Crnu Goru, a 1942. smijenjen s te funkcije. God. 1944/1945. član CASNO-a. Poslije rata ambasador u Poljskoj, potpredsjednik vlade NR Crne Gore. Prihvatio Rezoluciju IB i isključen iz CK KPJ i Partije – 247

Maček dr Vladimir Vlatko (1879–1964), pravnik i političar, predsjednik HSS-a. Nosilac liste Bloka narodnog sporazuma, odnosno UO na parlamentarnim izborima 1935. i 1938. Potpredsjednik vlade u avgustu 1939. i krajem te godine osniva koncentracione logore za antifašiste. Bio potpredsjednik u vladi D. Simovića; kad

je proglašena NDH, kao vođa HSS-a pozvao je hrvatski narod da se pokori novoj vlasti. U maju 1945. odlazi iz zemlje; od 1946. živio u Parizu, a poslije u SAD – 208

Majerišić Maks, sekretar Sekretarijata (Ljubljane) Saveza željezničkih i transportnih radnika i namještenika Jugoslavije – 20

Maklejn Ficroj (Fitzroy Maklean; 1919), diplomata, političar i brigadir. Školovao se u Eston-koledžu, a studije završio na Univerzitetu u Kembridžu. Do II svjetskog rata bio sekretar britanskih ambasada u Parizu i Moskvi. Po izbijanju II svjetskog rata napušta diplomatsku službu i prijavljuje se u vojnu jedinicu. Kao komandos učestvuje u mnogim akcijama na Bliskom istoku i Grčkoj. Polovinom 1943. godine Winston Čerčil ga određuje za šefa Britanske vojne misije i ličnog predstavnika pri VŠ NOV i POJ. U ovoj misiji ostao je od 17. IX 1943. do 13. III 1945. Poslije rata objavio je memoare koji su u Jugoslaviji prevedeni 1953. pod naslovom »Zlatni drum, pijesak Orijenta, rat na Balkanu« – 215

Maljenkov Georgij Maksimilijanovič (1901–1988), sovjetski političar; u Crvenoj armiji 1919–1922; član KPSS od 1920. Bio u aparatu CK od 1925, zatim rukovodio kadrovskim odeljenjem od 1937, član CK od 1941, potom član Politbiroa i Prezidijuma CK KPSS i po Staljinovoj smrti (1953–1955) predsednik vlade, a po datoj ostavci postao potpredsednik u vladi N. A. Bulganjina. Na plenumu CK KPSS juna 1957. isključen iz CK zbog suprotstavljanja razvoju socijalističke demokratije i ometanja izvršenja odluka XX kongresa KPSS u unutrašnjoj i spoljnoj politici. Ubrzo razrešen dužnosti u vladi SSSR i postavljen za direktora električne centrale u istočnom Kazahstanu. Penzionisan (1963) – 257

Manola Srećko (1914–1979), učestvuje u naprednom radničkom pokretu od tridesetih godina. Član KPJ od 1935. U španjskom građanskom ratu učestvovao od 1937. do 1939. godine, bio komandant

divizion, poručnik. Od februara 1939. do maja 1941. bio u koncentracionom logoru u Francuskoj. U NOR-u od 1941. Bio je delegat Vojnog komiteta CK KPH, komandant grupe NOP odreda Banije i Korduna, I. operativne zone Hrvatske, 6. ličke divizije, prvi pomoćnik komandanta Mornarice. Poslije rata načelnik II uprave Generalštaba JNA i Više vojne akademije, komandant Teritorijalne odbrane Hrvatske. Narodni heroj – 219, 232, 257

Marinko Miha (1900–1983), radnik. Član SKOJ-a od 1919, a član KPJ od 1924. Učestvovao u borbi rudara Trbovlja 1. juna 1924. protiv orjunaša, poslije čega je uhapšen. Emigrirao u Francusku gdje je aktivno radio u jugoslovenskoj sekciji KPF. Od 1931. do 1933. na partijskom školovanju u SSSR-u, odakle se vraća u Jugoslaviju i radi kao instruktor CKKPJ. Ubrzo je izabran za sekretara PK KPJ za Sloveniju. Bio je član CK KPJ. Jedan je od organizatora ustanka u Sloveniji, politički komesar Glavnog štaba. God. 1941. bio je uhapšen i osuđen; iz zatvora je pobjegao 1943. Do kraja rata radio u vojnom i partijskom rukovodstvu Slovenije. Poslije oslobođenja predsjednik vlade NR Slovenije, sekretar CK KPSI i na drugim odgovornim partijskim i državnim dužnostima. Narodni heroj. Član Savjeta Federacije – 253, 263

Marjanović Jovan – 240

Marks Karl (1818–1883), revolucionar, naučnik i filozof; ideolog proletarskog pokreta i osnivač naučnog socijalizma-komunizma – 111, 182

Marušić dr Drago (1884–1964), pravnik i advokat. Bio je sekretar Slovenačke nacionalne stranke za Gorišku. U I svjetskom ratu pobjegao je iz austrijske vojske i kao dobrovoljac prešao u Srbiju 1915. Bio je član Jugoslovenskog odbora, a 1917. osnovao je u SAD Slovenački nacionalni savez. Poslije I svjetskog rata, pored ostalog, bio je ban Dravske banovine, ministar u Jevtićevoj vladi i dr. Za vrijeme II svjetskog rata pristupio je

NOP-u i bio član Vrhovnog plenuma Osvobodilne fronte slovenačkog naroda. Uhapsili su ga Italijani 1942. i internirali. Poslije kapitulacije Italije prešao je na slobodnu teritoriju početkom 1944. Po zaključenju Viškog sporazuma Tito-Šubašić, bio je ministar u Šubašićevoj vladi. Biran je za člana AVNOJ-a. Poslije rata je ministar PTT u vladi DFJ, savezni poslanik i član Glavnog odbora SSRN Slovenije – 39, 232, 257

Masarik Jan (Jan Masaryk; 1886–1948), čehoslovački političar i diplomata, sin Tomaša Masarika, ambasador u SAD 1919–22, u Londonu 1925–38; za vreme II svetskog rata bio ministar spoljnih poslova emigrantske čehoslovačke vlade u Londonu. Posle oslobođenja bio ministar spoljnih poslova od 1946. do 1948 – 225

Maslarić Božidar (Andrejev; 1895–1963), profesor i partijski radnik. Član KPJ od 1919. Bio je član MK KPJ u Osijeku i PK KPJ za Hrvatsku. Zbog stalnih progona i hapšenja prešao u ilegalnost, a potom upućen za predavača na KUNMZ-u. S KUNMZ-a prešao za rukovodioca Jugoslovenskog sektora na MLŠ. U Španiju odlazi 1936; 1937. postaje komandant 2. bataljona 63. španske brigade, a poslije pogibije B. Parovića prelazi na rad u Bazu interbrigada kao predstavnik KPJ pri KP Španije. Vraća se u SSSR 1939. U toku II svetskog rata bio je potpredsjednik Sveslovenskog komiteta u Moskvi i radio na popularizaciji NOB-a preko Radio-stanice »Slobodna Jugoslavija«. U oktobru 1944. dolazi u Jugoslaviju. Bio je ministar Savezne vlade i savezni poslanik; potpredsjednik Izvršnog vijeća NR Hrvatske; član CK SKJ, CK SKH i član IK CK SKH. Narodni heroj – 214, 255

Matijević Miloš Mrša (1902–1941), član SKOJ-a od 1925, član KPJ od 1926. Jedan od organizatora štrajka tekstilnih radnika u Beogradu 1927. Iste godine postaje član MK SKOJ-a u Beogradu. Delegat SKOJ-a na kongresu KOJ u Moskvi 1928. Uhapšen 1929. i osuđen na 6 godina robije. Po izlasku s robije uključuje

se u partijski rad; od 1938. je organizacioni sekretar, a od 1940. sekretar MK KPJ u Beogradu i član PK KPJ za Srbiju. Na V zemaljskoj konferenciji izabran je za kandidata za člana CK KPJ. Po okupaciji radi ilegalno u Beogradu, gdje je uhapšen i strijeljan 17. oktobra 1941. Narodni heroj – 230

Medić Branko (1909). Do II svjetskog rata otpravnik vozova. Novembra 1940. izabran za sekretara Centralne uprave Udruženja željezničkih činovnika Jugoslavije. Učesnik NOR-a od 1943. Do prelaska na slobodnu teritoriju, jula 1943, živio u Beogradu. Od tada do kraja rata radio u Tehničkom odjeljenju VŠ NOVJ; bio je komesar Inženjerijskog bataljona VŠ i komandant Željezničke direkcije u Beogradu. Poslije rata bio na dužnostima generalnog sekretara Sindikata željezničkih radnika Jugoslavije i načelnika vojne delegacije pri Ministarstvu saobraćaja (1947–1959). Rezervni potpukovnik JNA – 20

Mek Džon (Mack John), poslanik britanskog parlamenta – 252

Meštrović Ivan (1883–1962), vajar i jedan od velikih svjetskih umetnika. Prvo bio samouk, zatim u radionici P. Bilinića u Splitu učio klesarski zanat, potom otišao u Beč na Akademiju i duže boravio u Parizu. Dela su mu donela svetsko ime. Najpoznatija dela : »Miloš Obilić«, »Kosovska devojka«, »Kraljević Marko«, »Udovica«, »Raspeće«, »Madona«, »Grgur Ninski«, »Štrossmajer«, »Svetozar Miletić« i dr. Bio počasni član JAZU i član SANU. Posle II svetskog rata živio u SAD gde je i umro – 246

Mihailović Dragoljub Draža (Čiča, Čika Đoka; 1893–1946), vođa kolaboracionističkog četničkog pokreta u Jugoslaviji od 1941. do 1945. Do rata generalštabni pukovnik vojske Kraljevine Jugoslavije, vojni izaslanik u Sofiji i Pragu. Maja 1941. počeo da stvara četničke odrede. Njegov pokret ima izrazito nacionalistički, šovinistički, velikosrpski i antikomunistički karakter. U cilju slamanja NOP-a u Jugoslaviji i očuvanja monarhije, uspostav-

lja suradnju i sklapa sporazume s okupatorom i kvislinzima. Četničke vojne formacije vodile su borbu protiv NOP-a od jeseni 1941. do maja 1945. Mihailović je uživao pomoć i podršku određenih krugova zapadnih saveznika naročito do 1943. Bio je ministar izbjegličke vlade, načelnik štaba Vrhovne komande vojske Kraljevine Jugoslavije i komandant tzv. Jugoslovenske vojske u otadžbini; jula 1942. unapređen je u čin armijskog generala. Uхваćen 1946. i na javnom procesu u Beogradu kao ratni zločinac i izdajnik osuđen na smrt – 56, 57, 89, 125, 127, 140, 141, 148, 215–217, 229, 231, 232, 251

Mikojan Anastas Ivanovič (1895–1978), istaknuti sovjetski državnik i političar. Član je SKP(b) od 1915, kandidat za člana CK SKP(b) od 1922, a Politbiroa od 1926. Nalazio se na raznim odgovornim dužnostima, uglavnom na položaju narodnog komesara za spoljnu trgovinu. Član je Politbiroa CK SKP(b) od 1935. a 1953. izabran je za člana Prezidijuma CK KPSS. Biran je za deputata Vrhovnog sovjeta od 1937–1956. Jedno vrijeme je bio prvi zamjenik predsjednika vlade. Od 1953. do 1964. nalazio se neprekidno na dužnosti ministra trgovine, kad je penzionisan – 218, 257

Mikolajčik Stanislav, potpredsjednik poljske vlade – 246

Milušić Mihailo, udarnik-mašinovoda ložionice u Sarajevu – 20

Mitrović Mitra (1912), završila Filozofski fakultet u Beogradu. Član KPJ od 1933. član PK KPJ za Srbiju. U NOR-u od 1941: član Politodjela 1. proleterske brigade, član redakcije »Borbe«, član Centralnog odbora AFŽ-a, vijećnik AVNOJ-a i dr. Poslije rata ministar u vladi Srbije; direktor Saveznog zavoda za proučavanje školskih i prosvjetnih pitanja i dr. Bila član CK SKS i CK SKJ – 230

Mitrović Stefan (1909), u revolucionarnom pokretu učestvuje od 1931. kao student Beogradskog univerziteta. Član PK SKOJ-a za Srbiju i član CK SKOJ-a.

Zbog revolucionarnog rada više puta hapšen, a 1937. osuđen na 3 godine robjice. U NOR-u na partijsko-političkim dužnostima, a od 1934. komesar divizije, korpusa i načelnik Propagandnog odjeljenja Generalštaba. Poslije rata na radu u Upravi za propagandu i agitaciju CK KPJ. Zbog prihvatanja Rezolucije IB 1948, isključen iz Partije – 219

Mitrović Vukica (1913–1941). Revolucionarnom pokretu pristupila 1932, član KPJ od 1933; 1935. završila šestomjesečni kurs pri MLŠ u Moskvi; krajem 1935. uhapšena i u zatvoru strahovito mučena. Godine 1937. bila je član MK KP Beograda, a zatim PK KP za Srbiju. U jesen 1941. pala u ruke fašista na Banjici – 230

Molnar Antun, udarnik – strugar železničke radionice u Subotici – 20

Molotov Vjačeslav Mihailovič (1890–1986), sovjetski političar. U radničkom pokretu od 1907, član Politbiroa RKP(b) od 1921. U 1929/1930. član Prezidijuma KI; od 1930. do 1941. predsjednik Sovjeta narodnih komesara SSSR-a. Od tada do 1957. ministar inostranih poslova i potpredsjednik vlade. Poslije toga ambasador. Jedan od najistaknutijih Staljinovih saradnika; vidno se angažovao u kampanji IB protiv Jugoslavije. Na plenumu CK KPS juna 1957. isključen iz CK zbog antiparijske djelatnosti i otpora politici XX kongresa KPSS i smijenjen s funkcije prvog zamjenika predsjednika vlade. Kasnije odlukom PB CK KPSS, vraćen u članstvo Partije – 96, 149, 155, 213, 219, 224, 226, 228, 233, 240, 256, 257

Moljević dr Stevan (1883–?), advokat. Početkom maja 1942. došao u štab Draže Mihailovića i postao član političkog (civilnog) dela Dražinog štaba kojim je rukovodio Dragiša Vasić. Do kraja rata radio na kreaciji političkog programa četničkog pokreta. Autor je više dokumenata (Homogena Srbija, Poruka Hrvatima i dr). Jedan je od organizatora i realizatora četničkog kongresa u selu Ba, na kome je izabran za potpredsjednika CNK, a juna 1944. za sekretara Izvršnog odbora

ra CNK. Aprila 1945. napustio D. Mihailovića, a 3. septembra 1945. predao se vlastima DFJ. Osuđen na vremensku kaznu – 229

Morača Mira (1920). Do rata student. Učesnik NOR-a od 1941. Član KPJ od 1942. U toku NOR-a najduže bila u sastavu 3. krajiške brigade. Ostale partijske i druge aktivnosti: član Sreskog i Okružnog komiteta KPJ za Drvar (1942–1944) član Sazivačkog odbora Prve zemaljske konferencije AFŽ Jugoslavije (Bosanski Petrovac, 6–8, decembra 1942). Poslije rata radila u više ustanova na stručnim poslovima – 240

Morgan Djuti Viljem (Morgan Dhutie William), general-lajtnant i načelnik Vrhovne savezničke komande na Sredozemlju. Kao Aleksandrov izaslanik učestvovao je u razgovorima s Titom 8. i 9. maja 1945. u vezi s problemom Trsta, Istre i Slovenačkog primorja – 209, 224, 226

Mrazović Karlo (Ortega, Karlo; 1902–1987), radnik. Član KPJ od 1927. Po odluci CK KPJ 1929. upućen na KUNMZ. Od 1934. do 1936. radio u KI i bio upravnik jugoslavenskog odjeljenja KUNMZ-a. Učestvovao u španskom građanskom ratu. Bio zatočen u logoru u Lepoglavi. Član CK KPH. U NOR-u od 1941: jedan od organizatora ustanka u sjevernoj Hrvatskoj, komandant 1. slavonskog NOPO, član GŠ Hrvatske, komandant i politički komesar 3. operativne zone, vijećnik AVNOJ-a i ZAVNOH-a. Poslije rata bio član vlade NR Hrvatske, predsjednik Sabora NR Hrvatske, republički i savezni poslanik, ambasador, član IK CK SKH, CK SKJ i Saveznog odbora SSRNJ. Narodni heroj. Član Savjeta Federacije. General-potpukovnik JNA u rezervi. – 99

Mrduljaš Ante, predsjednik Gradskog narodnog odbora Splita – 234

Mugoša Dušan (1914–1973). Član KPJ od 1934. Zbog revolucionarnog rada više puta je hapšen. Bio je član Oblasnog komiteta KPJ za Kosovo i Metohiju. Od oktobra 1941. do maja 1944. kao inst-

ruktor CK KPJ radio na stvaranju KP i organizovanju NOB-a u Albaniji. Potom je bio član GŠ za Kosovo i Metohiju. Poslije rata bio je sekretar Oblasnog NOO i organizacioni sekretar Oblasnog komiteta KPJ za Kosovo i Metohiju, član CK KPS i CK KPJ, savezni poslanik i član Savjeta Federacije. Narodni heroj – 212

Musolini Benito (Mussolini; 1883–1945), vod fašističke Italije i osnivač fašističke partije; došao na vlast u Italiji nakon fašističkog »pohoda na Rim« 1922. i uspostavio diktaturu. Strijeljan 1945. od strane italijanskih partizana – 9, 11, 13, 70, 121, 208

Nađ Kosta (1911–1986), radnik i podoficir vojske Kraljevine Jugoslavije. U naprednom radničkom pokretu učestvuje od rane mladosti. Proganjan i hapšen više puta, a 1933. osuđen na 2 godine robjice; iz zatvora pobjegao i živio ilegalno u Zagrebu. Po odluci KPJ otišao u Španiju. U španskoj republikanskoj vojsci bio komandant Balkanskog bataljona. Član KPJ od 1937. Od 1939. u koncentracionom logoru u Francuskoj; preko partijskih veza došao u Jugoslaviju. U NOR-u organizator ustanka na Kordunu, član Glavnog štaba BiH, komandant Operativnog štaba za Bosansku krajinu, komandant 1. bosanskog, pa 3. korpusa NOVJ; komandant Glavnog štaba Vojvodine i komandant 3. armije JA. Poslije rata komandant armije, komandant vojne oblasti, pomoćnik saveznog sekretara za narodnu odbranu, poslanik Skupštine Srbije i Skupštine Jugoslavije, član CK SK Srbije, i CK SKJ predsjednik SUBNORJ. General armije. Narodni heroj – 242

Nazor Vladimir (1876–1949), književnik i gimnazijski nastavnik. Od 1933. do 1941. u penziji, kada se osim književnim stvaralaštvom bavio i prevođenjem iz italijanske, engleske i njemačke literature. Učesnik je NOR-a od jeseni 1942, kada je s Ivanom Goranom Kovačićem iz Zagreba prešao na slobodnu teritoriju u partizane. U toku NOR-a bio član Predsjedništva AVNOJ-a, predsjednik

ZAVNOH-a. Poslije rata do svoje smrti je predsjednik Sabora NR Hrvatske. Svoj ratni put opisao je u dnevniku *S partizanima*; na teme iz NOR-a objavio je *Pjesme partizanke* (1944). *Legende o drugu Titu* (1946) i roman *Kurir Loda* (1946) – 99, 207, 211, 254

Nedić Milan (1877–1946), oficir srpske vojske, a potom u vojsci Kraljevine Jugoslavije armijski general, komandant armije, načelnik Glavnog generalštaba, ministar vojske i momarice. Kao ministar podržao Ljotićevu organizaciju, propagirao snagu Hitlerove Njemačke i unosi defetizam u JV. Otvoreno se stavio u službu njemačkih okupatora i od 29. avgusta 1941. predsjednik kvislinške srpske vlade. Za cijelo vrijeme rata borio se protiv NOP-a. Njegove vojne jedinice počinile su brojne zločine. Kao kvisling i ratni zločinac predat sudu: u zatvoru u Beogradu izvršio samoubistvo 4. februara – 28, 56, 57, 89, 127, 171, 210, 215, 217.

Neoričić Milijan (1920), politički radnik, član Saveta federacije. Član KPJ i u NOB od 1941. U ratu bio član Politodela IV krajiške brigade, član CK SKOJ i Sekretarijata CO USAOJ. Posle rata bio: sekretar PK SKOJ za Srbiju, predsjednik Glavnog odbora Antifašističke omladine Srbije, sekretar CK SKOJ, predsjednik Centralnog veća Narodne omladine Jugoslavije, član CK SK Srbije, član CK SKJ, ambasador u Švedskoj, predsjednik Gradskog odbora Beograda i dr. – 210

Nestorov Dimitar, ministar bez portfelja u vladi FNRJ – 39

Nešković dr Blagoje Mihajlo (1907–1984), lekar. U naprednom studentskom pokretu učestvuje od 1927; član KPJ od 1936. Dobrovoljac u španskom građanskom ratu u redovima španske republikanske vojske. Po povratku u Jugoslaviju (1940) uključio se u partijski rad. U NOR-u od 1941. Sekretar PK KPJ za Srbiju i član CK KPJ, a od Osnivačkog kongresa KPS (maja 1945) do 1948. sekretar CK KPS i predsjednik vlade NR Srbije, 1948–1952. bio potpredsjednik vlade FNRJ i član PB

CK KPJ. Poslije isključenja iz SKJ (1952) posvetio se ljekarskom pozivu i naučnom radu u Onkološkom institutu. Profesor univerziteta – 228, 245, 252, 256, 257

Nikolić Vojin Vojo (1914), student. Član KPJ od 1933. Prije rata bio sekretar Univerzitetskog komiteta KPJ za Beograd, instruktor MK KPJ za Beograd, član Pokrajinske komisije SKOJ-a za Srbiju. Hapšen je i proganjan više puta. U NOR-u od 1941. Bio član OK KPJ za Nikšić, pomoćnik političkog komesara Nikšićkog NOP odreda, politički komesar 4. proleterske (crnogorske) brigade i politički komesar 2. udarnog korpusa. Poslije rata bio pomoćnik ministra narodne odbrane, generalni direktor Direkcije železnica Jugoslavije, predsjednik Odbora za narodnu odbranu Saveznog vijeća SNS. Narodni heroj – 227

Nikolić Velisav, član Okružnog narodnooslobodilačkog odbora – 195

Nikoliš dr Gojko (1911), lekar. Član KPJ od 1935. Medicinski fakultet završio u Beogradu 1936. U španskom građanskom ratu lekar u II interbrigadi u činu poručnika. U zemlju se vratio 1940. Učesnik NOR-a od 1941. Bio je u Kraljevačkom NOPO, šef sanitetske službe pri VŠ NOV i POJ, vijećnik AVNOJ-a i ZAVNOH-a. Poslije rata je načelnik Sanitetske uprave u JNA, načelnik Vojnomedicinske akademije i ambasador FNRJ u Indiji (1953/54). Iz SKJ istupio 1954. Napisao je više radova iz oblasti vojne medicine i memoarsku knjigu *Korijen, stablo, pavetina*. Redovni je član SANU. Narodni heroj. General-pukovnik JNA u penziji – 242

Nikolovski Trajko, udarnik-bravar ložionice u Skoplju – 20

Ninčić dr Momčilo (1876–1949), političar, profesor Univerziteta u Beogradu, dopisni član SANU. Bio: ministar finansija, pravde, trgovine, više puta spoljnih poslova; izbegao s kraljem posle Hitlerovog napada na Jugoslaviju 1941. Zbog rada kao član izbegličke vlade osuđen u odsutnosti na 8 godina lišenja slobode. Umro u emigraciji u Ženevi – 229

Novosel – 192

Obrenović Rade, predsjednik Sreskog narodnog odbora – 201

Opsenica Stanko Staniša (1907–1943), pre rata zemljoradnik. Organizator ustanka 1941. u svom kraju. Član KPJ od 1942. Bio komandir čete u bataljonu »Ognjen Prica« i komandant ovog bataljona. Istaknuti borac, ugledni starešina i opevan u narodu Like. Junaštvom se istakao u nizu borbi i poginuo u borbama kod Gračaca. Narodni heroj – 262

Orešćanin Bogdan (1917–1977), prije rata apsolvirao prava. U napredni pokret uključio se još kao dak, a član KPJ od 1941. Jedan je od organizatora ustanka u svom kraju; bio je komandir 1. partizanskog odreda »Perna«, potom operativni oficir Kordunaškog odreda, komandant 2. kordunaškog odreda, komandant 5. hrvatske brigade, načelnik Štaba 4. korpusa NOVJ, pomoćnik načelnika Glavnog štaba Hrvatske, komandant 4. korpusa NOVJ, a pred kraj rata na dužnosti u Generalštabu JA. Poslije rata načelnik Uprave u Generalštabu, pomoćnik saveznog sekretara za narodnu odbranu, ambasador, predsjednik Odbora za narodnu odbranu Vijeća naroda SNS i dr. Napisao je više radova iz oblasti vojne nauke. General-pukovnik JNA. Narodni heroj – 227, 250

Ortega, član KP Španije – 99

Osupka-Moravski Edvard (Edvard Osóbka-Moravski; 1909); politički radnik i državnik. U radničkom pokretu od 1928; bio član Poljske socijalističke partije i Društva radničkih univerziteta. Za vreme nemačke okupacije bio član Radničke partije poljskih socijalista, predsjednik Centralnog izvršnog saveta Poljske socijalističke partije, predsjednik Poljskog komiteta nacionalnog oslobođenja, predsjednik Privremene vlade Republike Poljske i ministar inostranih poslova. Poslije rata bio predsjednik Privremene vlade nacionalnog jedinstva, ministar, član PURP, predsjednik Skupštine i dr. – 33, 215, 246, 247, 261

Pajar Žan (Jean Paillard), francuski ambasador u Beogradu – 224, 251

Parcalidis, generalni sekretar EAM i član Politbiroa CK KP Grčke – 51

Parović Blagoje (Šmit; 1903–1937), obučarski radnik, revolucionar. Član SKOJ-a postao je kao šegrt, član KPJ od 1924, a ubrzo zatim član i sekretar MK KPJ u Zagrebu. U vrijeme frakcijskih borbi u KPJ bio dosljedan borac protiv frakcija, a za jedinstvo Partije. Upućen u SSSR na MLŠ, koju je pohađao od 1929. do 1932. Od sredine 1932. član Privremenog rukovodstva KPJ, a od 1934. do početka 1936. član Politbiroa i organizacioni sekretar CK KPJ. Od marta 1937. nalazi se u Španiji kao predstavnik KPJ pri CK Španije. Poginuo kao politički komesar 13. internacionalne brigade – 245

Parović-Pešikan dr Maja (1932), arheolog. Završila Istorijski fakultet Moskovskog univerziteta i doktorirala sa tezom *Helenistička nekropola Olbije* na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Objavila više članaka iz klasične arheologije naše zemlje i učestvovala u iskopavanjima antičkog Sirmijuma i dr. – 245

Pavelić dr Ante (1889–1959), vođa fašističkog ustaškog pokreta, poglavnik tzv. Nezavisne Države Hrvatske, kvisling i ratni zločinac. Godine 1928. osnovao klerofašistički pokret (Hrvatski ustaški pokret) koji je djelovao kao ultradesničarska teroristička organizacija. U zemlji 1939. osnovao ustaški centar u Zagrebu. Desetog aprila 1941. uz pomoć Nijemaca stvorena je NDH, a sedam dana kasnije Pavelić je obrazovao ustašku vladu. Stvorio je oružane snage, aparat državne i policijske vlasti i ustaške organizacije. Po ugledu na nacizam i fašizam, zaveo fašistički režim, čiji je cilj bio istrebljenje komunista i svih rodoljuba, uništenje Srba, Jevreja, Roma i u okviru borbe nacizma i fašizma protiv progresa i demokratije u svijetu. Po njegovom nalogu represivni organi i oružane snage NDH ubile su stotine hiljada ljudi. Poslije bjekstva iz Jugoslavije živio pod zaštitom reakcio-

narnih krugova i umro u Madridu – 28, 56, 57, 61, 89, 107, 127, 140, 171, 191, 192, 210, 216, 231

Penezić Slobodan Krcun (1918–1964), politički radnik, rezervni general-potpukovnik JNA; kao student Poljoprivrednog fakulteta aktivno učestvovao u naprednom studentskom pokretu; član KPJ od 1939; od 1940. član PK SKOJ-a za Srbiju; 1941. izabran za člana Okružnog komiteta za Užice, gdje od juna 1941. učestvuje u pripremama oružanog ustanka; bio rukovodilac politodjela 2. proleterske brigade, komesar te brigade i politički komesar 2. proleterske divizije. Poslije oslobođenja Beograda 1944. načelnik OZN-e za Srbiju; 1946–1953. ministar unutrašnjih poslova vlade Srbije; od 1953. član Saveznog izvršnog vijeća SR Srbije, član CK SK Srbije i CK SKJ. Narodni heroj – 227

Petar II Karađorđević (1923–1970), sin kralja Aleksandra; na prijesto stupio 27. marta 1941. nakon vojnog puča koji je izveden pod vodstvom generala Dušana Simovića i u kome je oboreno Namjesništvo s knezom-namjesnikom Pavlom na čelu. Poslije fašističkog napada na Jugoslaviju, 15. aprila 1941. bježi iz domovine i živi u Kairu i Londonu. U toku NOR-a podržava četnički pokret Draže Mihailovića, koga u januaru 1942. imenuje za ministra vojske, pomorice i vazduhoplovstva. Na Drugom zasjedanju AVNOJ-a (29. novembra 1943) zabranjen mu je povratak u zemlju dok narod nakon oslobođenja zemlje ne riješi pitanje kralja, što je i učinila Ustavotvorna skupština 29. novembra 1945. ukidanjem monarhije, oduzimanjem svih prava kralju Petru II i njegovoj rodbini. Poslije rata živio je do smrti u SAD – 223

Petrović dr Nikola (1910), mašinski inženjer. U revolucionarni radnički pokret uključio se za vreme studija u Pragu gdje je bio u rukovodstvu organizacije Međunarodni revolucionarni studenti i predsjednik kluba jugoslovenskih studenata »Matija Gubec«. Član SKOJ-a od 1930. a KPJ od 1932. Radio je u Agitpropu PK KPJ za Srbiju od 1938. i bio član re-

dakcije i saradnik »Naše stvarnosti«, NIN-a i dr. U toku rata bio je na čelu Agitprop grupe Komiteta i Biroa PK KPJ za Vojvodinu, sekretar ObK za Bačku i Baranju, diplomatski predstavnik i predstavnik VŠ NOV i POJ u Rumuniji, vijećnik II i III zasjedanja AVNOJ-a i član njegovog Predsjedništva, poslanik Privremene narodne skupštine i povjerenik za trgovinu i snabdijevanje NKOJ-a. Na raznim resorima bio u vladi DFJ i FNRJ do avgusta 1951. Poslije radio u Istorijskom institutu u Beogradu, doktorirao istorijske nauke. Penzionisan kao naučni savetnik – 39, 147, 210, 218, 223, 242, 257, 261, 262

Pijade Moša (M. Porobić; 1890–1957), novinar, publicist, prevodilac, slikar, političar i državnik. Član KPJ od 1920. Odbornik opštine beogradske 1920. Od prvih dana odlučno se suprotstavlja svim deformacijama u KPJ – centruštvu, revizionizmu, frakcionaštvu. Kao član Zamjeničkog izvršnog odbora KPJ veoma mnogo učinio na stvaranju Nezavisnih sindikata i Nezavisne radničke partije Jugoslavije, kao i na obezbjeđenju legalne pisane riječi KPJ. U tom cilju od 1921. do 1925. pokreće, uređuje i sarađuje u brojnim legalnim glasilima KPJ (»Radniku«, »Okovanom radniku«, marksističkom časopisu »Borba« i dr.). Pod kraj 1924. dobija zadatak da organizira ilegalnu štampariju CKKPJ, da pokrene i uređuje ilegalni organ KPJ »Komunist«. Na ovom zadatku je februara 1925. bio uhapšen i osuđen na 12 godina robije. U kaznionicama Sremske Mitrovice i Lepoglave organizira borbu osuđenika komunista za sticanje političkog statusa. Pretvara kaznonice u komunističke univerzitete, prevodilačke institucije i slikarska ateljea. Po izlasku sa robije nastavlja revolucionarni rad u Beogradu. Januara 1940. ponovo je uhapšen i sproveden u koncentracioni logor u Bileći. Tokom 1940. učestvuje na Pokrajinskoj konferenciji KPJ za Srbiju, a oktobra iste godine i na V zemaljskoj konferenciji KPJ, na kojoj je izabran za člana CK-KPJ. Poslije aprilskog sloma odlazi u Crnu Goru, gdje vrši pripreme za oružani ustanak. Potom prelazi u Vr-

hovni štab, u kojem od početka 1942. radi na organiziranju narodne vlasti, čemu su doprineli Fočanski propisi, u čijem stvaranju učestvuje. Takođe je mnogo doprineo stvaranju AVNOJ-a, kao temelja nove socijalističke vlasti. Na II zasjedanju AVNOJ-a izabran je za potpredsjednika. Poslije oslobođenja bio na odgovornim državnim i partijskim dužnostima – predsjednik Zakonodavnog i Ustavotvornog odbora u Narodnoj skupštini, potpredsjednik Saveznog izvršnog vijeća, predsjednik Narodne skupštine FNRJ. Na tim dužnostima istakao se u daljem razvoju narodne vlasti i njenom učvršćivanju, i razvoju socijalističkog zakonodavstva. Stalno biran u CK-KPJ i Politbiro, odnosno SKJ i u Izvršni komitet – 213, 228, 232, 234, 251, 257

Piper, kapetan JA – 70

Popović Jovan (1905–1952), književnik. Do rata angažovan u Beogradu u revolucionarnom radničkom pokretu. Učesnik NOR-a i član KPJ od 1941. Vijećnik Prvog zasjedanja AVNOJ-a. U ljeto 1943. prelazi na rad u Srem – uređuje organ PK KPJ za Vojvodinu »Slobodna Vojvodina«. U jesen 1944. jedno vrijeme je u Banatu, a potom se vraća u oslobođeni Novi Sad. Poslije rata je bio član Agitpropa PK KPJ Vojvodine i poslanik Narodne skupštine FNRJ. U Beograd prelazi 1947. za dramaturga Narodnog pozorišta i urednika »Književnih novina« – 230

Popović Koča (1908), apsolvirao na Filozofskom fakultetu u Parizu; bavio se književnošću i publicistikom. Član KPJ od 1933. Više puta hapšen. Učesnik španskog građanskog rata. 1939. vratio se u Jugoslaviju; bio član PKKPJ za Srbiju do hapšenja 1940. U NOR-u jedan od organizatora ustanka u Srbiji; komandant Posavskog NOPO, 1. proleterske brigade, 1. proleterske divizije i 1. proleterskog korpusa, Glavnog štaba NOV i PO Srbije i komandant 2. armije. Bio je član AVNOJ-a od Prvog i član njegovog Predsjedništva od Drugog zasjedanja. Poslije rata bio je načelnik Generalštaba JNA,

državni sekretar za inostrane poslove, član SIV-a potpredsjednik Republike, član Predsjedništva SFRJ, Predsjedništva CKSKJ i Savjeta federacije. Narodni heroj. Rezervni general-pukovnik JNA – 111, 225, 239, 240, 245, 255, 257

Popović Miladin (1910–1945), student. Član SKOJ-a od 1933, a KPJ od 1934. Bio je istaknuti organizator političkih akcija na Kosovu, sekretar Oblasnog komiteta KPJ za Kosovo i Metohiju, član PK KPJ za Crnu Goru, Boku, Sandžak, Kosovo i Metohiju. Učesnik je V konferencije KPJ. Bio je istaknuti organizator NOR-a na Kosovu. Od oktobra 1941. do septembra 1944. radio je kao delegat CK KPJ pri KP Albanije. Od tada je bio ponovo sekretar Oblasnog komiteta. Ubijen od izdajnika 13. marta 1945. u Prištini. Narodni heroj – 212

Popović Milentije (1913–1971). Završio Tehnički fakultet u Beogradu. Član SKOJ-a od 1934. a član KPJ od 1939; partijski instruktor PKKPJ za Srbiju u Beogradu, i kratko vrijeme sekretar MK KPJ za Beograd. Rukovodilac Politodjela 4. proleterske (crnogorske) brigade, politički komesar Oficirske škole pri VS, vijećnik AVNOJ-a, poslanik ASNOS-a. Poslije rata poslanik Privremene narodne skupštine DFJ; ministar u vladi Srbije i u saveznoj vladi; član CKSKJ, generalni sekretar SSRNJ; predsjednik Savezne skupštine – 230

Popović Vladimir Vlado (1914–1972), član SKOJ-a od 1930, a KPJ od 1932. Od 1935. do 1937. član Univerzitetskog komiteta i predstavnik Beogradskog univerziteta na svjetskom kongresu komunisti i socijalista u Parizu i svjetskog kongresa studenata. U Španiji od 1937. do 1939. Vratio se ilegalno u Jugoslaviju 1939. gdje radi kao sekretar Univerzitetskog komiteta, član PK SKOJ-a za Srbiju, instruktor CK KPJ u Crnoj Gori i Dalmaciji. Na V zemaljskoj konferenciji KPJ izabran za kandidata za člana CK KPJ. U toku NOR-a na raznim odgovornim dužnostima. Poslije rata dugogodišnji ambasador, a potom predsjednik Spoljnopolitičkog odbora Narodne skupš-

tine FNRJ i član CK SKJ. Odlikovan Ordenom narodnog heroja – 256, 257

Popović Žarko, pukovnik, načelnik Obaveštajnog odeljenja Generalštaba Jugoslovenske vojske – 232

Posavec Milan, sekretar Sreskog narodnog odbora – 190

Premasunac Milan (1919–1941), metalški radnik. Član SKOJ-a od 1934. a KPJ od 1937, ili 1938. Bio je organizator i rukovodilac brojnih akcija radničke omladine u Beogradu i Zemunu; sekretar MK SKOJ-a u Zemunu i član PK SKOJ-a za Srbiju. Radio je na organizovanju ustanaka u Pomoravlju. Strijeljan je 8. septembra 1941. kao sekretar OK SKOJ-a i član OK KPJ za Pomoravlje – 230

Prematon Anton – 71

Primorac Rudolf (1904–1979). Prije II svjetskog rata oficir Jugoslovenske vojske. Učesnik NOR-a od 1941. Član KPJ od 1943. U toku NOR-a je bio instruktor u 4. operativnoj zoni, načelnik Štaba 1. dalmatinske brigade, načelnik Štaba 3. divizije, načelnik Štaba 2. korpusa, načelnik GŠ NOV i PO Srbije, pomoćnik načelnika VŠ NOVJ i šef Vojne misije u SSSR-u. Poslije rata je bio pomoćnik načelnika Generalštaba JNA, glavni inspektor JNA i komandant Graničnih jedinica Jugoslavije. General-pukovnik JNA. Narodni heroj – 225, 240

Prodanović Jaša (1867–1948), političar i pisac; osnivač Jugoslovenske republikanske demokratske stranke. Poslije 1945. bio je potpredsjednik vlade FNRJ – 39, 228, 251

Purić dr Božidar (1891–1981), diplomata. U aprilskom ratu 1941, emigrirao je u inostranstvo. Do početka avgusta 1943. najprije poslanik, a zatim ambasador Kraljevine Jugoslavije u Londonu. Predsjednik vlade Kraljevine Jugoslavije u emigraciji od 10. avgusta 1943. do 10. juna 1944. Na suđenju Draži Mihailoviću (jun–jul 1946) osuđen je u odsustvu, na 16 godina robije – 229, 231

Radović Ivan, predsjednik Sreskog narodnog odbora – 200

Ranković Aleksandar (Leka; 1909–1983), do II svjetskog rata abadžijski radnik. Član SKOJ-a od 1927. a KPJ od 1928; iste godine postaje i sekretar PKSKOJ-a za Srbiju; 1929. osuđen na šest godina robije; član i sekretar PKKPJ za Srbiju od 1937; član Privremenog rukovodstva KPJ od maja 1938. (kasnijeg CKKPJ). Na V konferenciji KPJ (1940) izabran za člana Politbiroa CKKPJ. U NOR-u od 1941: član VŠ NOV i POJ, član Predsjedništva AVNOJ-a. Odlikovan Ordenom narodnog heroja i Junaka socijalističkog rada. Poslije rata bio ministar unutrašnjih poslova i potpredsjednik Savezne vlade odnosno SIV; od 1963. do 1966. potpredsjednik Republike, član IKCKSKJ. Zbog birokratsko-dogmatskog suprotstavljanja razvitku socijalističkog samoupravljanja i politici nacionalne ravnopravnosti i zloupotrebe svojih pozicija u Službi državne bezbjednosti na IV plenumu CKSKJ (jula 1966) lišen funkcija, a na sjednici CKSK Srbije (septembra iste godine) isključen iz SKJ i penzionisan – 39, 194, 200, 203, 225, 227, 233, 234, 242, 246, 252, 253, 256, 257, 260

Rašović Miloš (1892–1989), advokat. Učesnik I svjetskog rata u kome se posebno istakao (nosilac je Karadordeve zvezde, Legije časti, Belog orla itd). Bio poslanik na opozicionoj listi i, kao protivnik tadašnjeg režima, penzionisan 1937. god. Za vreme NOR bio zatvaran od okupatora u Kotoru, a 1944. prebačen na Vis. Član KPJ postao 1944. U ratu je bio predsjednik CASNO i predsjednik NOF Crne Gore i Boke. Posle oslobođenja bio je predsjednik Skupštine Crne Gore i potpredsjednik Narodnog fronta Jugoslavije – 201, 232, 260

Ribar dr Ivan (1881–1968), advokat, političar. Jedan od osnivača Hrvatske demokratske stranke. Od 1919. aktivan učesnik u političkom životu u Jugoslaviji i branilac demokratskih sloboda u okviru Demokratske stranke, u kojoj vrši funkciju potpredsjednika. U vrijeme diktature pripada lijevom krilu ove stranke.

Pristalica Narodnog fronta. U NOR-u od 1941. Vijećnik AVNOJ-a. Poslije rata predsjednik Privremene narodne skupštine, a od 1945. do 1953. predsjednik Prezidijuma Narodne skupštine – 207, 225, 228, 240, 245, 253

Ribnikar Vladislav (Direktor; 1900–1955), novinar i politički radnik. Od 1924. direktor lista »Politika«, velikim dijelom njegova je zasluga što se »Politika« od sredine tridesetih godina sve izrazitije antifašistički orijentisala. Član KPJ od 1941.; u NOB-u član Predsjedništva AVNOJ-a; jedan od osnivača agencije Tanjug i njen prvi direktor. Poslije oslobođenja savezni ministar, predsjednik Komiteta za nauku itd. – 246, 248

Ristić Marko (1902–1984), književnik. Završio Filozofski fakultet. Jedan od najistaknutijih pisaca, pobornik srpskog nadrealizma. Posle II svetskog rata ambasador u Francuskoj i predsjednik Komisije za kulturne veze sa inostranstvom. Dopisni član JAZU. Član Saveta Federacije. Dela: »Od sreće i od sna«, »Bez mere«, »Koje su pobude i kakvi su uspeši školske filozofije«, »Smrt fašizmu – Sloboda narodu«, »Književna politika« i dr. Dobio Sedmojulsku nagradu 1960, nagradu AVNOJ 1971. i Goranovu nagradu 1973. – 232

Ritig (Rittig) dr Svetozar (1873–1961). Prije II svjetskog rata doktorirao teologiju i predavao crkvenu povijest na Bogosloviji u Đakovu i na Bogoslovskom fakultetu u Zagrebu. Po političkim pogledima bio je štrosmajerovac: 1908. biran je za zastupnika u Hrvatski sabor, 1918. postao je član Narodnog vijeća, a 1919–1920. Privremenog narodnog predstavništva u Beogradu. Od 13. IX 1943. nalazio se na oslobođenoj teritoriji gdje je izabran za člana Predsjedništva ZAVNOH-a i imenovan za predsjednika Komisije za verska pitanja. Poslije rata biran je u Ustavotvornu skupštinu, u Saveznu narodnu skupštinu i Sabor NR Hrvatske. Od 1946–1954. ministar bez portfelja u vladi NR Hrvatske. Njegovom inicijativom osnovan je Staroslovenski institut na čijem je čelu stajao do smrti.

Svoj stav o verskim pitanjima za vreme rata izneo je u brošuri »Svećenstvo u NOB-i« – 232

Rjenčo dr Jurij – 250

Rojter Julijus (Paul Julius Reuter; 1816–1899). Osnivač britanske novinske agencije, koja sa preko 2 000 zaposlenih, spada u pet najvećih svetskih agencija – 209

Rojtersklojd Gunar, švedski ambasador u Beogradu – 252

Rosini Đoakino (Gioacchino Rossini; 1792–1868), italijanski kompozitor. Glavne opere: »Seviljski berberin«, »Viljem Tel«, »Otel«, »Semiramida« i dr. – 215

Rupnik Leon Leo (1880–1946), general vojske Kraljevine Jugoslavije, ratni zločinac. Poslije okupacije zemlje 1941. stavio se na raspolaganje italijanskom okupatoru. Kao ljubljanski župan organizovao u Ljubljani kvislinšku civilnu upravu. Poslije kapitulacije Italije 1943. u službi je njemačkog okupatora i tada postaje šef Pokrajinske uprave u tzv. Ljubljanskoj pokrajini. Organizovao kvislinšku vojnu formaciju Slovensko domobranstvo, koja je u borbi protiv NOVJ vršila masovni teror nad stanovništvom Slovenije. Maja 1945. pobjegao u inostranstvo, ali je 1946. kao ratni zločinac izručen jugoslovenskim vlastima. Na procesu pred Vojnim sudom 4. armije JA, 21–30. avgusta 1946, osuđen na smrt i strijeljan – 56, 71, 89, 216, 217

Ruzvelt Franklin Delano (Roosevelt Franklin Delano; 1882–1945), političar i državnik. Za predsjednika SAD biran uzastopno četiri puta (1932–1945) – 215, 217, 221, 226

Sadčikov Ivan Vasiljevič (1906), sovjetski diplomata. Od 1940. do 1945. nalazio se na službi u centralnom aparatu Narodnog komesarijata za spoljne poslove, od 1945. do 1946. je poslanik u Jugoslaviji, a od 1946. do 1953. u Iranu, zatim radi u Ministarstvu spoljnih poslova Sovjet-

skog Saveza. Od 1959. do 1970. bio je direktor Moskovskog odeljenja Međunarodnog biroa rada. Od 1970. je u ostavci – 240, 241

Saili Dragutin (1899–1968), politički radnik. Od najranije mladosti učesnik klasnog radničkog i sindikalnog pokreta. Član KPJ od 1922. Zbog revolucionarne delatnosti uhapšen i suđen na 3 godine robije, koju je izdržao u Sremskoj Mitrovici i Lepoglavi. Godine 1940. izabran za člana Biroa CK KP Hrvatske. Istaknuti organizator NOP u okupiranom Zagrebu. Bio član GŠ Hrvatske, organizacioni sekretar CK KP Hrvatske, član Poverništva CK KPH za severnu Hrvatsku i dr. Posle rata bio predsednik Gradskog NOO Zagreba, poslanik, član Izvršnog komiteta CK SKH, član CK SKJ i dr. Narodni heroj – 103, 226, 254

Savić Kiriilo, ministar bez portfelja u vladi FNRJ – 39

Savić Nedeljko (1916–1980), učitelj. Član SKOJ od 1937, a KPJ od 1939. Za vreme rata u zarobljeništvu. Posle oslobođenja član Sreskog narodnog odbora sreza užičkog, sekretar gradskog odbora u Titovom Užicu, načelnik Personalnog odeljenja u Ministarstvu prosvete NR Srbije, sekretar CO Udruženja učitelja, nastavnika i profesora Jugoslavije, pomoćnik direktora Zavoda za proučavanje školskih i prosvetnih pitanja SIV-a – 198

Savojska dinastija – 229

Sergejčik Mihailo, direktor Unre za Jugoslaviju – 147, 214, 224, 251, 252, 262

Sforca Karlo, grof (Sforza Carlo; 1872–1952), italijanski državnik i političar, potomak stare italijanske plemićke porodice. Diplomatski izaslanik Italije u više zemalja, a od 1915. do 1918. u Srbiji. Kao ministar spoljnih poslova potpisao je Rapalski ugovor na štetu Jugoslavije. Poslije Musolinijevog dolaska na vlast napustio Italiju i živio u nekim zemljama Evrope dok nije prešao u SAD, gdje je bio profesor univerziteta. Poslije sloma fašizma vratio se u zemlju

i 1945. bio predsednik Konsultativne skupštine, od 1947. do 1951. ministar spoljnih poslova; 1949. uveo je Italiju u Severnoatlantski pakt. Autor nekoliko knjiga iz istorije i politike – 10, 208

Simić Stanoje (1893–1970), diplomata i političar. Diplomirao prava. Između dva svjetska rata diplomatski činovnik. Izbjeglička vlada Kraljevine Jugoslavije 1943. imenovala ga je za ambasadora u SSSR-u. God. 1944. podnio je ostavku na taj položaj i stavio se na raspolaganje rukovodstvu NOP-a Jugoslavije. U NOR-u je bio predsednik Narodnog fronta Srbije. Poslije rata ambasador Jugoslavije u SAD, ministar inostranih poslova, zatim ministar bez portfelja u vladi FNRJ – 39, 219, 220, 225, 232, 257

Simić dr Vladimir (1894–?), jedan od osnivača Republikanske stranke; od 1934. do 1941. predsednik Advokatske komore, često branio komuniste pred sudom. Od 1941. do 1945. bio u zarobljeništvu u Italiji i Njemačkoj. Od 1945. do 1953. bio predsednik Saveznog vijeća Narodne skupštine FNRJ – 232, 243, 255

Skendžić Vasilije (1921), tehničar. U NOB od 1941. na političkim dužnostima. Posle oslobođenja do 1954. nalazio se na raznim političkim funkcijama, a od tada je direktor Železare Sisak. Bio je predsednik Udruženja ratnih vojnih invalida Hrvatske, potpredsednik Udruženja jugoslovenskih železara, član CK SK Hrvatske, član Izvršnog veća Sabora NRH – 234

Skobi, Sir Ronald (Ronald Scobie; 1893–1969), britanski general-lajtnant. Učesnik je I svetskog rata. U II svetskom ratu bio je glavnom komandujućim u opsadi Tobruka (1941), na Malti (1942), na Bliskom istoku (1943) i do 1944–1946. rukovodio je britanskim oružanim snagama u Grčkoj – 212

Smodlaka Josip (1869–1956), političar, advokat iz Splita. Od 1901. poslanik u Dalmatinskom saboru; oštro je kritikovao austrijsku upravu u Dalmaciji, u Narodnom vijeću u Zagrebu zalagao se za

ujedinjenje Države Slovenaca, Hrvata i Srba s Kraljevinom Srbijom. Potkraj 1939. postao je senator. U NOP pristupa 1941. u Splitu; biran je za vijećnika AV-NOJ-a i ZAVNOH-a; bio je povjerenik za inostrane poslove NKOJ-a zatim, ministar u diplomatskoj službi – 207, 208

Sremec dr Zlatan (1898–1971), doktor medicine i politički radnik. Član HSS-a od 1924. U NOP-u od 1943. Bio je član Predsjedništva ZAVNOH-a, član Predsjedništva AVNOJ-a, član NKOJ-a (povjerenik za narodno zdravlje) i ministar u Privremenoj vladi DFJ. Poslije rata ministar u vladi FNRJ, predsjednik Sabora, Hrvatske, član Predsjedništva JNOF-a, Hrvatske, član Saveznog odbora SSRNJ – 232, 242

Srna Kasim, predsjednik Mesnog narodnog odbora Prijepolja – 201

Staljin Josif Visarionovič (1879–1953), sovjetski državnik, političar, generalisimus. Član RSDRP od 1898; po njenom rascjepu prilazi boljševicima. Više puta hapšen i proganjan. Od 1917. član PB RSDRP i vojnog rukovodstva revolucije. U Lenjinovoj vladi komesar za nacionalna pitanja. Od 1922. do 1952. generalni sekretar SKP(b); od 1925. član Izvršnog komiteta KI. Od 1941. do 1953. predsjednik sovjetske vlade i vrhovni komandant oružanih snaga SSSR-a. Uzeo svu vlast u svoje ruke, stvorio kult sopstvene ličnosti. Postao je glavni nosilac dogmatizma i odstupanja od marksizma. Inicijator kampanje IB protiv socijalističke Jugoslavije i SKJ. Na XX kongresu KPSS kritikovana je njegova politika – 48, 52, 57, 86, 90, 96, 110, 112, 113, 154, 179, 182, 201, 202, 211, 215, 217, 228, 233, 240, 244, 246, 253, 256, 257

Stambolić Petar (1912), inženjer agronomije; član SKOJ-a od 1933, a član KPJ od 1935. Jedan od istaknutih organizatora i rukovodilaca studentskog pokreta. Bio je član Univerzitetskog komiteta KPJ u Beogradu; instruktor PK KPJ za Srbiju; učesnik u zemaljske konferencije KPJ. Hapšen i proganjan. U NOR-u jedan od organizatora ustanka u Srbiji,

sekretar Glavnog NOO Srbije, član Glavnog štaba Srbije. U 1942. radi u PK KPJ za BiH i u Sremu. U 1943. član PK KPJ za Srbiju, a 1944. komandant Glavnog štaba Srbije, potom izabran za sekretara ASNOS-a. Na Drugom zasjedanju AV-NOJ-a izabran za člana Predsjedništva. Poslije rata ministar u vladi Srbije i vladi Jugoslavije, predsjednik vlade Srbije i Skupštine Srbije, predsjednik SIV-a i Skupštine Jugoslavije, sekretar CK SK Srbije, član IK, odnosno Predsjedništva CK SKJ, član Predsjedništva SFRJ i Savjeta Federacije. Narodni heroj – 230

Stanišić Bajo (1891–1943), pukovnik vojske Kraljevine Jugoslavije. Učestvovao u ustanku u Crnoj Gori jula 1941. kao savjetodavni član Privremene komande nacionalnooslobodilačkih trupa. Februara 1942. stupio u saradnju s italijanskim okupatorskim vlastima, organizovao četničke jedinice za borbu protiv partizana i bio jedan od najistaknutijih kvislinga i protivnika NOP-a. Poginuo u borbi protiv partizana 18. oktobra 1943. – 231

Stanković dr Siniša (1892–1974), biolog i član SANU; od 1934. redovni profesor Beogradskog univerziteta. Poslije okupacije 1941. zatvoren u koncentracioni logor na Banjici, iz kojeg je 1943. pobjegao. U međuvremenu je izabran za člana Glavnog NOO Srbije; uhapšen ponovo 1943. Iz logora na Banjici osloboda se 1944. bjekstvom. Poslije oslobođenja predsjednik ASNOS-a i Prezidijuma Narodne skupštine NR Srbije. Objavio je više naučnih radova iz oblasti ekologije i biogeografije – 232, 245

Stefanović Svetislav (Ćeća; 1910–1980), član SKOJ-a od 1927, a član KPJ od 1928. U SSSR-u od 1930. do 1933. gdje je završio KUNMZ. 1934. nalazio se kao instruktor CK KPJ u Zagrebu gdje je bio uhapšen i osuđen na 4 godine robije. Po izlasku sa robije sekretar PO Narodne pomoći za Srbiju. U NOR-u instruktor PK KPJ za Srbiju, instruktor CK KPJ u Crnoj Gori, Sandžaku i Dalmaciji, pomoćnik komesara Durmitorskog odreda, komesar Hercegovačkog odreda. U OZNI od 1944. Odlikovan Ordenom narodnog

heroja. Poslije rata zamjenik ministra unutrašnjih poslova FNRJ, savezni sekretar za unutrašnje poslove, član SIV-a; član CK SKJ. Zbog zloupotrebe položaja u Službi državne bezbjednosti, na IV plenumu CK SKJ (jula 1966) razrešen svih političkih funkcija, i isključen iz CK SKJ i penzionisan – 99, 188

Stepinac dr Alojzije (1898–1960), kardinal; za vrijeme drugog svjetskog rata bio zagrebački nadbiskup, sarađivao s ustašama i marionetskom vladom NDH i odobravao njihove zločine. Osuđen od vlasti FNRJ na 16 godina zatvora; pomilovan poslije dvije godine – 140, 192, 217, 231

Stivenson Ralf Skrajn (Scrine Ralph Stevenson; 1895–1977), britanski diplomata. Prije rata u diplomatskoj službi u Kopenhagenu, Berlinu, Sofiji, Hagu, Kairu i Barceloni. Godine 1939–1941. glavni i privatni sekretar za inostrane poslove, 1942–1946. Poslanik (ambasador) kod jugoslovenske vlade u emigraciji u Londonu i Kairu, pa kod vlade FNRJ, a kasnije poslanik u Kini i Egiptu. Od 1955. godine bio u penziji – 242, 551

Stojić Živomir, predsjednik Sreskog odbora Narodnog fronta – 200

Strugar Niko (1901–1962), zemljoradnik i ribar. Učesnik NOR-a od 1941. Član KPJ od 1942. U toku NOR-a je bio komandir voda Ceklinsko-riječke čete Lovčenskog bataljona, komandant 2. bataljona 4. proleterske (crnogorske) brigade i zamjenik komandanta iste brigade. Poslije rata je komandant divizije KNOJ-a i načelnik odjeljenja armije. Pukovnik JNA. Narodni heroj. – 201

Studin Marin (1895–?), vajar. Od 1939. profesor Srednje tehničke škole u Beogradu. Saradnik NOP-a od 1941, a učesnik NOB-a od 1943. Posle rata bio je direktor Pomorskog muzeja u Splitu, profesor Škole i Akademije za primenjenu umetnost u Beogradu i Zagrebu. Član je Udruženja likovnih umetnika Hrvatske – 161

Svoboda Ludvik (1895–1979), čehoslovački državnik, armijski general. Za vreme I svetskog rata prešao na stranu Rusa i stupio u čehoslovačku legiju; od 1920. u čehoslovačkoj vojsci. Odmah posle nacističke okupacije uključio se u ilegalni pokret u Moravskoj, zatim prešao u Poljsku i SSSR, gde je organizovao prvi čehoslovački bataljon, koji je prerastao u korpus i sa njim učestvovao u oslobodjenju Čehoslovačke. Posle rata bio ministar narodne odbrane (1945–1950); u vremenu kulta ličnosti smenjen sa svih položaja i proganjan; 1955. postavljen za načelnika vojne akademije; od aprila 1968. do maja 1975. predsednik ČSSR. Heroj ČSSR i SSSR, narodni heroj Jugoslavije. Pored ostalog, napisao memoare – 248, 249

Šarac dr Zaim (1892–1965), advokat i sudija, doktor prava. U NOB od 1941. Bio predsednik Narodnooslobodilačkog odbora u Sarajevu, a po oslobodjenju: potpredsednik vlade NR BiH, ministar pošta vlade FNRJ, ministar pravosuđa i ministar za narodno zdravlje i socijalnu politiku vlade NR BiH, član Saveznog odbora SSRNJ. Biran za poslanika savezne i republičke skupštine u više saziva – 39, 154, 230, 257, 262

Šašić Jefto (1917). Do II svjetskog rata student Sveučilišta u Zagrebu. Član KPJ od 1939. i član OKKPH za Novu Gradišku. Učesnik NOR-a od 1941. U toku NOR-a ilegalac u Beogradu, sekretar KKKPH u Novskoj i sekretar OKKPH u Novoj Gradiški, politički komesar 12. slavonske divizije, vijećnik ZAVNOH-a i II zasjedanja AVNOJ-a, član Oblasnog komiteta KPH za Slavoniju, član GŠ Hrvatske; pomoćnik načelnika VŠNOVJ i jedan od rukovodilaca OZN-e. Poslije rata je bio poslanik Ustavotvorne i Narodne skupštine, poslanik u Saboru NR Hrvatske, načelnik Uprave bezbjednosti i načelnik Uprave za MPV DSNO. Pomoćnik državnog sekretara za narodnu odbranu, član CKSKJ. General-pukovnik JNA u penziji. Narodni heroj – 110, 227

Šper Albert (Albert Speer; 1905–198?), nemački arhitekta i političar. Član nacio-

nal-socijalističke partije od 1931, imenovan je za glavnog inspektora gradnje u Berlinu 1937. Posle smrti Frica Tota, (1942) postao je šef organizacije Tot i ministar za naoružanje. Na Nirnberškom procesu osuđen je na 20 godina zatvora – 209

Štampar dr Andrija (1888–1958), profesor higijene i socijalne medicine na Medicinskom fakultetu u Zagrebu, prvi predsednik obnovljene JAZU 1947–1958, član SANU, rektor Sveučilišta u Zagrebu 1945, prvi potpredsednik Ekonomskog i socijalnog saveta UN 1946, predsednik Svetske zdravstvene organizacije u Ženevi, počasni član više stranih akademija i društava. Između dva rata, iz sredstava Rokfelerove zadužbine podigao higijenske ustanove kod nas, organizovao zdravstvenu službu u nekoliko kineskih pokrajina 1933–36; za vreme II svetskog rata interniran u Grac. Škola narodnog zdravlja u Zagrebu nosi njegovo ime. Napisao veliki broj radova iz oblasti higijene i socijalne medicine – 67

Šubašić dr Ivan (1892–1956), advokat i političar. Bio pristalica HSS-a. Za bana Banovine Hrvatske imenovan 1939, poslije sporazuma Cvetković–Maček; aprila 1941. odbio zahtjeve za puštanjem na slobodu pohapšenih komunista. Pred ulazak Nijemaca pobjegao zajedno sa članovima vlade u emigraciju. Predsjednik izbjegličke vlade od juna 1944; u tom svojstvu sklopio s maršalom Titom dva sporazuma (16. juna i 2. novembra 1944), na osnovu kojih je u novoj jedinstvenoj privremenoj vladi, formiranoj 7. marta 1945, postavljen za ministra inostranih poslova. Zbog neslaganja s političkim kursom u zemlji podnio ostavku pred izbore za Ustavotvornu skupštinu 1945 – 207, 220

Šutej dr Juraj (1889–1970), političar, izvršio prava u Zagrebu, jedan od osnivača Hrvatske težačke stranke u BiH; narodni poslanik na listi HSS-a 1927, 1935. i 1938; ministar u vladi Cvetković–Maček i u Simovićevoj vladi, zatim ministar bez portfelja u jedinstvenoj jugoslovenskoj vladi obrazovanoj 7. marta 1945. Do-

šao u sukob s politikom Narodnog fronta i podnio ostavku na položaj – 170

Tejlor Georg (Taylor Georg), funkcioner SOE – 232

Telman Ernest (Ernst Thälmann; 1886–1944), nemački političar, radnik. Od 1903. član SDP Nemačke, od 1904. aktivist sindikalnog pokreta; od 1917–1920. član NSP Nemačke (levo krilo), od 1921. član proširenog CK KPN; 1921. delegat na III kongresu KI, organizator ustanka hamburških radnika, od maja 1923. član Centrale KP Nemačke; na V kongresu KI izabran za potpredsednika KI; od maja 1924. poslanik u Rajhstagu; 1925. i 1931. komunistički kandidat za predsednika Republike, od 1925. do 1931. član Prezidijuma IK KI; 1931. član Političkog sekretarijata KI. Godine 1935. na VII kongresu KI izabran za člana IK KI i ponovo biran u CK KP Nemačke. Ubijen 1944. u logoru Buchenwald – 209

Terzić Milić (1899–1977), ugledni i napredni poljoprivrednik iz sela Golova kod Čajetine. Za vreme II svetskog rata partizanska kuća. Posle rata predsednik Sreskog narodnog odbora sreza zlatiborskog i delegat na prvom zasjedanju AS-NOS – 196

Tiso Jozef (1887–1947), slovački političar. Bio je sveštenik i jedan od vođa Hlinkine populističke partije. Postavši vođa ove partije posle Hlinkine smrti (1938), po Minhenskom sporazumu, došao je na čelo autonomne slovačke vlade (oktobar 1938); u martu 1939. proklamovao je nezavisnost Slovačke koju je stavio pod protektorat Nemačke. Postao je predsednik Slovačke republike u oktobru iste godine, a koja je srušena aprila 1945. posle ulaska sovjetskih trupa. Posle oslobođenja osuđen je na smrt vešanjem kao ratni zločinac – 61, 219

Todorov Petar, član CK BRP(k), delegat bugarske vlade Otečestvenog fronta za razgovore s Titom u Krajovi 5. oktobra 1944. i bugarski opunomoćeni ministar pri NKOJ-u u oslobođenom Beogradu, a kasnije pri Privremenoj vladi DFJ – 252

Todorović Mijalko Plavi (1913), diplomirao na Tehničkom fakultetu u Beogradu. Aktivista u studentskom pokretu (član Izvršnog odbora Ujedinjene studentske omladine). Član KPJ od 1936, a od 1939. sekretar MK KPJ za Kragujevac i član Oblasnog komiteta za Kragujevac; od 1940. član PK KPJ za Srbiju. U NOR-u sekretar OK za Kragujevac; politički komesar 1. proleterske brigade, 1. proleterske divizije, 1. proleterskog korpusa i 1. armije; vijećnik AVNOJ-a. Poslije rata pomoćnik ministra narodne odbrane, ministar Savezne vlade, potpredsjednik SIV-a, predsjednik Skupštine Jugoslavije. Bio član CK SK Srbije, CK SKJ i sekretar IK CK SKJ. Član Savjeta Federacije. General-potpukovnik JNA u rezervi. Narodni heroj – 257

Todorovski Krume, sekretar Sekretarijata (Skoplje) Saveza željezničkih i transportnih radnika i namještenika Jugoslavije – 20

Tomić Mirko Seljak (1909–1943), pravnik. Bio je istaknuti studentski rukovodilac i predstavnik zemljoradničke levice na Beogradskom univerzitetu. 1934. primljen je u KPJ; bio je član MK i OK KPJ za Beograd. U ratu je bio organizator Rasinskog partizanskog odreda, član Glavnog NOO Srbije, član GŠ partizanskih odreda za Srbiju i član PK KPJ za Srbiju. 1942. ilegalno dolazi u Beograd gde je smrtno ranjen u sukobu sa policijom. Umro je u zatvoru 17. januara 1943. Narodni heroj – 230

Topalović dr Živko (1886–1972), glavni predstavnik desne struje socijaldemokratije u Jugoslaviji između dva rata; član Izvršnog odbora SRPJ(k), ali 1920. napušta Partiju i postaje idejni vođa tzv. centrumaša i Socijalističke partije Jugoslavije. Od 1941. do 1945. bio je u službi kontrarevolucije, član je Ravnogorskog komiteta Draže Mihailovića; u jesen 1944. emigrirao iz zemlje u Italiju, pa u Francusku i nastavio borbu protiv NOB-a i socijalističke Jugoslavije. Kao ratni zločinac u odsustvu osuđen na 20 godina zatvora – 349

Tolbuhin Fjodor Ivanovič (1894–1949), maršal Sovjetskog Saveza. U I svjetskom ratu komandovao bataljonom. U građanskom ratu u Rusiji 1918–1920. načelnik u štabu divizije i na službi u Štabu 3. armije Zapadnog fronta. Završio Vojnu akademiju »M. V. Frunze«. U II svjetskom ratu načelnik Štaba Zakavkaskog fronta, komandant 57. armije, komandant Južnog fronta, komandant 4. ukrajinskog fronta i komandant 3. ukrajinskog fronta. Poslije rata predsjednik Savezne kontrolne komisije u Rumuniji, i Bugarskoj i komandant Zakavkaskog vojnog okruga. Odlikovan Ordenom heroja SSSR. Narodni heroj Jugoslavije – 215

Tot Fric (Fritz Todt; 1891–1942), nemački inženjer, nacista. Po njegovom imenu dobila je ime organizacija koja je bila u službi nemačkih oružanih snaga. Od marta 1940. do smrti bio je ministar za naoružanje i industriju Trećeg rajha – 209

Trifunović Miroslav Dronja (1894–1945), brigadni general JV. U leto 1941. stavio se pod komandu Draže Mihailovića i radio na organizovanju četničkih jedinica na terenu Trstenika i Vrnjačke Banje. Po odlasku Draže Mihailovića u Crnu Goru, marta 1942, Trifunović ostaje u Srbiji kao njegov delegat; oktobra 1942. postao delegat VK JVUO za Srbiju; od 1943. do 1945. bio komandant četničke komande Srbije i u tom svojstvu sklopio više sporazuma sa nemačkim okupatorom i kvizlinzima. Ubijen maja 1945. na Zelengori – 215

Truljo Vičenco – 11

Truman Hari (Truman Harry; 1884–1978), političar i državnik SAD. Učestvovao je u I svjetskom ratu kao oficir američke armije. Između dva rata bio sudija, senator i jedan od funkcionera Demokratske stranke SAD. Od 1941. nalazio se na čelu specijalnog komiteta za investicije u programu naoružanja, a od jeseni 1944. je predsjednik SAD. Poslije Ruzveltove smrti 12. aprila 1945. postao je predsjednik SAD i na tom položaju ostao do 1953. U ratu na Dalekom isto-

ku donio je odluku da se bace prve atomske bombe na japanske gradove Hirošimu i Nagasaki. Pobornik hladnog rata, stvaranja baza izvan američke teritorije i učesnik SAD u korejskom ratu 1950–1953. Tvorac je pružanja pomoći u okviru Maršalovog plana – 49, 211, 245

Tulić Josif (? – 1941), tesarski radnik. Do odlaska u Kraljevo 1937. a malo zatim na partijski rad u Vojvodinu bio je na školovanju u SSSR. Član je a jedno vrijeme i organizacioni sekretar PK KPJ za Vojvodinu i sekretar Okružnog komiteta Partije za Srem. Avgusta 1941. po partijskom zadatku prebačen u Srbiju s odbjelim robijašima komunistima iz Sremske Mitrovice; postao je član Glavnog NOO za Srbiju. Decembra 1941. uхватili su ga četnici i poslije zvjerskog mučenja ubili na putu od Užica do Vlasenice – 230

Ulepić Zdenko (1906–1988), prije II svjetskog rata vazduhoplovni oficir Jugoslovenske vojske. Od aprila 1941. do oktobra 1943. bio je u zarobljeničkim logorima u Njemačkoj i internaciji u Italiji, a od tada učesnik NOR-a. U ratu je bio načelnik službe veze 31. divizije, zamjenik načelnika Vazduhoplovnog odjeljenja u Vrhovnom štabu i u Vojnoj misiji u SSSR-u. U martu 1945. postao je načelnik Štaba Grupe vazduhoplovnih divizija. Član KPJ do 1945. Poslije rata je načelnik Štaba Ratnog vazduhoplovstva, komandant Jugoslovenskog ratnog vazduhoplovstva i pomoćnik državnog sekretara za narodnu odbranu za Ratno vazduhoplovstvo i protivvazdušnu odbranu. Bio je član Savjeta narodne odbrane. General-pukovnik avijacije u penziji – 257

Umberto Savojski (Umberto di Savoia; 1905–1983), prestolonaslednik, od maja 1946. mesec dana kralj Italije – 228

Uribes, član KP Španije – 99, 173

Vajović Vasilije Vasko (1902–1963), profesor istorije. Saradnik NOP od 1941. a član KPJ od 1945. Posle rata predsednik NF grada Užica i direktor gimnazije – 194

Valter v. Tito Josip Broz

Vasiljevski Aleksandar Mihajlović (1895–1977), maršal Sovjetskog Saveza; u II svetskom ratu bio: načelnik Generalštaba (1942–1945), a potom komandant Trećeg beloruskog fronta i komandant sovjetskih snaga na Dalekom istoku. Posle rata bio: načelnik Generalštaba, zamjenik ministra i ministar odbrane. Dvostruki Heroj Sovjetskog Saveza – 257

Vejevoda Ivan (1911), politički radnik i diplomat. Završio Visoku tehničku školu u Pragu. Član KPJ od 1933; učesnik španskog građanskog rata 1937–1939; u NOB od 1941. U ratu bio: politički komesar primorsko-goranskih partizanskih odreda i 5. operativne zone Hrvatske, šef propagandnog odeljenja Glavnog štaba Hrvatske. Posle rata bio: direktor Tanjuga, ambasador SFRJ u Brazilu, Čehoslovačkoj, Velikoj Britaniji i Francuskoj. Član Saveta Federacije – 119

Velebit dr Vladimir Vlatko (1907). Završio je Pravni fakultet u Zagrebu 1931. a doktorirao 1933. Član KPJ od 1939. U NOR-u od 1941. Bio je ilegalni politički radnik u Zagrebu, načelnik Vojnosudskog odjeljenja pri VŠ i šef Vojne misije u Kairu, zatim u Londonu. Poslije rata bio je pomoćnik ministra za inostrane poslove FNRJ, ambasador u Rimu i Londonu. Državni podsekretar u DSIP, izvršni sekretar Evropske ekonomske komisije UN i dr. – 216, 238, 242, 244, 246, 248, 251

Vende (Wende) Jan Karol (1910–1981), poljski političar, publicist, književni kritičar; pripadao naprednom studentskom pokretu i saradivao u demokratskim časopisima, zbog čega je hapšen i zatvaran (1932. i 1935). Za vreme II svetskog rata boravio je u Sovjetskom savezu i radio u poljskom školstvu; kao aktivista Saveza poljskih rodoljuba radio na osnivanju i organizovanju poljske vojske (1943) u Sovjetskom Savezu; godine 1944. bio je generalni sekretar Predsedništva Poljskog komiteta za nacionalno oslobođenje. Posle rata bio je zamjenik ministra kulture i umetnosti, ambasador u Jugoslaviji,

predsjednik Komiteta za kulturnu saradnju sa inostranstvom, potpredsjednik interparlamentarne unije, vicemašal Sejma i dr. Bio je jedan od osnivača i funkcionera DS – 210, 216, 238, 242, 250, 252, 258

Vešović Petar, urednik lista »Slobodni železničar« – 20

Vidaković Vitomir (1880–1953), sveštenik i narodni poslanik. Simpatizer i saradnik NOP-a. Posle oslobođenja predsjednik Okružnog narodnog odbora u Titovom Užicu i narodni poslanik. Bavio se publicističkim radom – 229

Vidmar Josip (1895), akademik, kritičar, esejista, dramaturg i prevodilac. Godine 1914. upisao se na Visoku tehničku školu u Pragu. Od 1915. do 1918. u ruskom zarobljeništvu, a potom studirao istoriju književnosti u Beču, Pragu, Parizu i diplomirao na Filozofskom fakultetu u Ljubljani. Od 1934. je dramaturg Narodnog pozorišta u Ljubljani. Aktivno je učestvovao u organizovanju Društva prijatelja Sovjetskog Saveza. Jedan je od osnivača OF 27. aprila 1941. Kao član Izvršnog odbora OF djelovao je do ljeta 1942. u Ljubljani, a zatim se prebacio na oslobođenu teritoriju. Za predsjednika Izvršnog odbora OF izabran 14. januara 1943. na kojoj dužnosti je ostao sve do aprila 1953. Bio je predsjednik SNOŠ-a i član AVNOJ-a. Poslije rata je predsjednik Vijeća naroda Narodne skupštine FNRJ, predsjednik Prezidijuma Narodne skupštine Slovenije, redovni profesor za teoriju drame na Ljubljanskoj Akademiji za pozorišnu umjetnost, član i predsjednik Slovenačke akademije nauka i umjetnosti. Dobio je nagradu AVNOJ-a. Odlikovan je Ordenom junaka socijalističkog rada i drugim visokim odlikovanjima. Dodijeljena mu je Njegoševa nagrada za književnost 1981. – 207, 242, 263

Vilfan Jože (Štefan; 1908–1987), društveno-politički radnik. Član KPJ od 1934. Član PKKP za Sloveniju od 1935–1936. Član redakcije »Ljudske pravice« i urednik legalnog partijskog lista »Stara pravda«. Maja 1941. protjeran u Srbiju. Ja-

nuara 1942. vraća se u Ljubljani, gdje ilegalno djeluje u OF. Godine 1943. i kasnije obavlja mnoge političke i partijske dužnosti u Slovenačkom primorju i Trstu. Bio delegat na Kočevskom saboru i II zasjedanju AVNOJ-a. Poslije oslobođenja obavlja niz veoma odgovornih dužnosti (javni tužilac FNRJ, funkcioner u Ministarstvu spoljnih poslova, generalni sekretar Predsjednika Republike, potpredsjednik Izvršnog vijeća Slovenije i dr.). Više puta biran za člana CKKP Slovenije – 219, 232

Vilson Vudro (Wilson Woodrow; 1856–1924), političar i državnik SAD, jedan od vođa Demokratske stranke; od 1913. do 1921. predsjednik SAD; objavio *Četrnaest tačaka* (8. januara 1918), u kojima je izložio načela za uspostavljanje svjetskog mira i ujedno pokušao da parira uticaju Lenjinovog *Dekreta o miru*. Bio protivnik Oktobarske revolucije i pristalica intervencije protiv Sovjetske Rusije, jedan od tvoraca Versajskog mira; inicijator osnivanja Društva naroda – 213

Višinski Andrej Januarjevič (1883–1954), pravnik, profesor Moskovskog univerziteta i diplomata. Od 1935. bio vrhovni državni tužilac i učestvovao u svim većim staljinističkim procesima. Od 1939. je narodni komesar. Poslije rata je bio kraće vrijeme ministar spoljnih poslova i stalni predstavnik Sovjetskog Saveza u OUN na kojoj je dužnosti i umro – 233, 235, 257

Vitorio Emanuele III (Vittorio Emanuele; 1869–1947), italijanski kralj od 1900. Pomagao Musolinijev fašistički režim i oslanjao se na njega; proglasio se »carem Etiopije« (1936) i »kraljem Albanije« (1939). Abdicirao posle pobjede republikanaca na izborima (1946). Umro u Egiptu – 208, 228

Vlahov Dimitar (1878–1953). Politički radnik i publicista. U toku studija u Njemačkoj i Švajcarskoj postao je član Makedonskog socijalističkog oslobodilačkog pokreta. Član je CK VMRO od 1904. a od 1908. Federativne partije i Mladoturškog parlamenta. Poslije prvog svjetskog

rata živio je u emigraciji i bio je angažovan u naprednim makedonskim organizacijama. Bio je urednik časopisa »Balkanska federacija« i jedan je od osnivača (1924) VMRO (ujedinjenje). Od 1935. do 1944. boravio je u Sovjetskom Savezu. U toku NOR-a biran je za člana ASNOM-a, vijećnika i potpredsjednika II i III zasjedanja AVNOJ-a. Poslije rata bio predsjednik NOF Makedonije, poslanik Privremene narodne skupštine DFJ i potpredsjednik Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ. Autor je više radova iz makedonske istorije – 232

Vlahović Veljko (1914–1975), student tehnike. Član SKOJ-a od 1933. a KPJ od 1935. Po odluci KPJ odlazi u Prag da pomogne rad jugoslovenskih studenata u Pragu. U Španiju došao 29. januara 1937. i borio se u Balkanskom internacionalnom bataljonu »Dimitrov« i pored drugih poslova radio i u kadrovskoj sekciji Baze internacionalnih brigada. Ranjen 14. februara 1937. na Harami. Po izlječenju na radu u Parizu. Poslije izbora u CK SKOJ-a upućen u Moskvu za predstavnika SKOJ-a u KOI. Sekretar KOI do 1943. Od 1941. do 1944. preko radio-stanice »Slobodna Jugoslavija« popularisao NOR. U Jugoslaviju se vratio 1944. i bio na raznim odgovornim dužnostima: poslanik Savezne narodne skupštine, predsjednik Vijeća naroda u Narodnoj skupštini FNRJ, predsjednik Spoljnopolitičkog odbora, član CKSKJ i Izvršnog komiteta CK SKJ i dr. Narodni heroj – 173, 214, 240

Vojnović Dušan, sekretar Sekretarijata (Novi Sad) Saveza željezničkih i transportnih radnika i namještenika Jugoslavije – 20

Voloda v. Knežević Vladimir Voloda

Voronov Nikolaj Nikolajevič (1899–1968), glavni maršal artiljerije Sovjetskog Saveza; učesnik španskog nacionalnooslobodilačkog rata; bio komandant artiljerije Crvene armije (1937–1950), glavni organizator krupnih i modernih artiljerijskih jedinica i upotrebe artiljerije u masi, kao delegat Vrhovne koman-

de u II svetskom ratu stalno bio na bojištu i uskladiovao borbena dejstva frontova. Napisao: Sovjetska artiljerija u Velikom otadžbinskom ratu (1946) – 257

Vrkljan Ante (1899–1969), privatni činovnik. U međuratnom periodu pripadao je HSS; bio je višegodišnji sekretar gradske i kotarske organizacije HSS u Sušaku. Saradnju s NOP-om počeo je 1941. Jedan je od osnivača obnovljenog Izvršnog odbora HSS, čiji je bio generalni sekretar. U ljeto 1943. prelazi na oslobođenu teritoriju kada je izabran za potpredsjednika Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje. Bio je vijećnik i član Predsjedništva II i III zasjedanja ZAVNOH-a i vijećnik II zasjedanja AVNOJ-a, na kojem je izabran za člana Prezidijuma ovog tijela i ministar pravosuđa u prvoj hrvatskoj vladi. Poslije rata biran je za poslanika Narodne skupštine FNRJ, zastupnik Sabora NR Hrvatske; bio je i ministar pomorstva vlade FNRJ i potpredsjednik vlade NR Hrvatske – 39, 257

Vujasinović Todor Toša (1904–1988), student. Kao omladinac pristupio naprednom omladinskom pokretu, član KPJ od 1930; od 1934. bio član PK KPJ za Srbiju. Zbog revolucionarnog rada više puta hapšen i bio na robiji u Sremskoj Mitrovici i u koncentracionom logoru u Bileći. U NOR od 1941; bio jedan od organizatora ustanka u istočnoj Bosni, komandant Ozrenskog NOPO, član Operativnog štaba za istočnu Bosnu, zamjenik komandanta I. bosanskog korpusa NOV i POJ, vijećnik AVNOJ-a i ZAVNOBiH-a i povjerenik NKOJ, poslije rata bio ministar u vladi FNRJ, član vlade, odnosno IV NR BiH; član CK SKJ i CKSK BiH; poslanik Savezne skupštine. Član Savjeta Federacije – 39, 257

Vukmanović Svetozar Tempo (1912), pravnik. Član SKOJ-a od 1932, a član KPJ od 1933; od 1935. profesionalni revolucionar. Hapšen i proganjan. Član MK KPJ Beograd od 1938, a PK KPJ za Srbiju od 1939. Od 1940. kandidat za člana CK KPJ. Jedno vrijeme bio instriktor CK, a dosta dugo radio u partij-

skoj tehnici CK KPJ. U NOR-u od 1941; delegat CK KPJ i VŠ u BiH, komandant GŠ BiH, član VŠ, delegat CK-KPJ i VŠ u Makedoniji i Kosovu. Jedan od organizatora saradnje između komunističkih partija Albanije, Grčke i Bugarske i KPJ. Poslije rata bio načelnik Glavne političke uprave JNA, pomoćnik ministra narodne odbrane, ministar u saveznoj vladi, potpredsjednik SIV-a, predsjednik CVSSJ, član CK i IK CKSKJ; član Saveznog odbora SSRNJ, poslanik Skupštine Jugoslavije. Narodni heroj. Član Savjeta Federacije – 200, 203, 249, 260

Vukotić, potporučnik JA – 70

Vukotić Jovan (1907–1982), kapetan I klase JV. U NOB-u od 1941, a član KPJ od 1942. U ratu bio načelnik štaba 5. proleterske (crnogorske) brigade, 2. proleterske divizije i 3. korpusa i komandant KNOJ-a. Poslije rata bio komandant KNOJ-a, načelnik Vojnoistorijskog instituta i na drugim dužnostima. General-pukovnik JNA u penziji. Narodni heroj – 257

Vuksanović Dragoljub (1908–1973), akademski slikar. Pre II svjetskog rata radio kao profesor u Loznici. U NOB stupio 1941. Početkom 1942. odveden u logor na Banjici i odatle prebačen u logor u Norvešku. Posle rata radio kao profesor u Titovom Užicu i Smederevskoj Palanci – 198

Zečević Vladimir Vlada (1903–1970), sveštenik. U NOR-u od 1941, a član KPJ od 1942. Član Vrhovnog štaba, vijećnik AVNOJ-a, član Izvršnog odbora na Prvom zasjedanju, a član NKOJ-a na Drugom zasjedanju AVNOJ-a. Poslije rata ministar unutrašnjih poslova; ministar građevina Savezne vlade; predsjednik Saveznog vijeća Savezne narodne skupštine. Bio poslanik Ustavotvorne i Savezne narodne skupštine, član SO SUB-NORJ. Rezervni pukovnik JNA – 40, 230

Ziherl Boris (1910–1976), revolucionarnom pokretu prišao kao srednjoškolac, od 1929. član SKOJ-a, od 1930. član KPJ. Učestvovao u obnavljanju partijske

organizacije u Sloveniji; 1933. uhapšen i osuđen na 4 godine robije. Po izlasku iz sremskomitrovačke kaznionice 20. juna 1937. nastavlja partijski rad, naročito na prevodenju marksističke literature i kao publicist; jedan od učesnika osnivanja OF 27. aprila 1941. U toku NOB-a prvenstveno radio na obrazovanju partijskih kadrova. Poslije oslobođenja radio u Agitpropu KPS odnosno ZKS. Od 1949. bio direktor IDN u Beogradu, od 1952. do 1969. bio član CK SKJ, od 1959. do 1968. član IK CK ZKS. Od 1959. bio direktor Instituta za sociologiju i filozofiju u Ljubljani; član i potpredsjednik SAZU i član Savjeta Federacije. Autor više naučnih djela iz oblasti marksizma, istorije književnosti i nekih aktuelnih pitanja socijalizma – 240, 250

Zlatić dr Savo (1912), ljekar, marksističkim kružocima pristupio 1932, kao student u Zagrebu; član KPJ od 1934. Više puta hapšen. Bio je član PK SKOJ-a za Hrvatsku od 1935. odnosno u omladinskoj komisiji CK KPH 1937. Za vrijeme okupacije bio je sekretar OK KPH za Karlovac i član CK KPH, a poslije oslobođenja na partijskim dužnostima do 1948, kada mu prestaje i članstvo u KPJ. Bavi se problemima zdravstva i farmakologije – 219

Zogović Vera – 240

Zoričić dr Milovan (1884–1971), pravnik. Po završetku studija radio u sudskoj i upravnoj službi u Zagrebu, bio predsjednik Upravnog suda (1929–1932. i 1935–1941), član vlade za Sarsko područje (1932–1935). Godine 1945. imenovan za sudiju Vrhovnog suda Hrvatske; bio je član Međunarodnog suda u Hagu 1946–1958, dopisni član JAZU – 67

Žarko, komandant omladinske brigade »Mladen Stojanović« – 184

Ždanov Andrej Aleksandrovič (1896–1948), sovjetski javni radnik i publicist. Revolucionarnom pokretu pristupio 1912, član partije od 1915, član CK od 1930, sekretar CK od 1934, kandidat za člana Politbiroa CK od 1935.

i član Politbiroa CK od 1939. Pre II svetskog rata u lenjingradskoj partijskoj organizaciji sproveo »čistku«, a u toku rata organizovao odbranu Lenjingrada. Po oslobođenju 1946. bio na čelu kampanje u SSSR protiv pojava bezidejnosti, besprincipijelnosti, formalizma i dr. Ru-kovodio agitpropom i imao važnu ulogu na savetovanju nekih KP u Varšavi septembra 1947. (osnivanje Informbiroa). Za njegovo ime i delatnost vezan je dogmatizam u oblasti književnosti, umetnosti i kulture u SSSR, nazvan ždanovizam. Posle Staljinove smrti (1953) kritikovan – 257

Žigić Rade (1909–1952), prije rata privatni namještenik. Član KPJ od 1939. U NOR-u od 1941; bio politički komesar Ličke grupe NOPO, zamjenik političkog komesara GŠ Hrvatske, politički komesar divizije i politički komesar GŠ Hrvatske. Poslije rata politički komesar 7. armije, ministar u vladi Hrvatske, kandidat za člana CK KPJ i dr. Prihvatio Rezoluciju IB. Zbog neprijateljskog rada osuđen i lišen čina – 99

Žimjerski Mihal Rola (1890–?), maršal Poljske. Od 1918. na visokim vojnim dužnostima u oružanim snagama Poljske. U II svetskom ratu od 1943. komandant poljske Narodne garde, i od 1944. Narodne armije, odnosno Poljske vojske. Bio ministar odbrane (1945–1949) i član Državnog saveta (1949–1952). Nosilac Ordena narodnog heroja Jugoslavije – 246, 247, 256

Žimovski Vincent, poljski ministar spoljnih poslova – 247

Živković Petar (1879–1947), armijski general, jedan od šefova militarističke klike kralja Aleksandra Karađorđevića (»Bele

ruke«); po kraljevom nalogu organizovao je državni udar 6. januara 1929; predsjednik diktatorske vlade od 1929. do 1932, a od 1932. do 1936. ministar vojni. U toku drugog svjetskog rata kao emigrant ogorčeni protivnik NOP-a – 229

Žujović Mladen, advokat. Četničkom pokretu D. Mihailovića pristupio u ljeto 1941. Do januara 1943. živio je ilegalno u Beogradu obavljajući dužnost komandanta četničkog civilnog štaba. Poslije bjekstva iz Beograda, bio delegat VK JVUO za Dalmaciju, zapadnu Bosnu i Liku. Desetog septembra 1943. prebjegao u Italiju, a odatle u Kairo. U ljeto 1944. imenovan za načelnika Vojnog odsjeka Predsjedništva jugoslovenske kraljevske vlade, a potom i za načelnika Vrhovne komande. Poslije rata živio u emigraciji u Parizu, gdje je razvio intenzivnu anti-jugoslovensku kampanju – 229

Žujović Sreten (1899–1976), namještenik; u radničkom pokretu od 1921; član KPJ od 1924, a od 1926. sekretar RK u Beogradu i sekretar SBOTIČ-a. Više puta hapšen; od 1933. do 1935. nalazio se u emigraciji i na školovanju, u SSSR. Od 1935. instruktor CK KPJ, a od avgusta 1936. do početka 1938. član Politbiroa CK KPJ. Na V konferenciji KPJ izabran u CK KPJ. U NOR 1941. komandant GŠ za Srbiju, član VŠ NOV i POJ, član Politbiroa CK KPJ, vijećnik AVNOJ-a, član NKOJ i privremene vlade DFJ. Poslije oslobođenja ministar u vladi FNRJ; general-pukovnik. Godine 1948. solidarisao se s Rezolucijom Informbiroa i Staljinovom politikom potčinjavanja Jugoslavije, zbog čega je bio isključen iz CK KPJ i iz Partije. Kasnije, na osnovu njegovog političkog držanja, ponovo primljen u SKJ – 39, 220, 225, 257.

- POMORAVLJE 215, 229, 230
 POSTOJNA 213
 POŽEGA 197
 PRAG (Praha) 58-61, 64, 75, 107, 179, 182, 227, 232, 248, 249, 253, 263
 PREKMURJE (Prekomurje) 45, 212, 221
 PRIJEPOLJE 137, 201
 PRNJAVOR 216
 PRUSKA (Preussen) 225
 PULA 71, 193
- RADALJ 245, 259
 RAPALO 219
 RAŠA 213
 RAVNA GORA 125, 229
 RIJEKA 121, 193, 213, 222
 RIM 9, 71, 107, 207, 208, 217, 219
 RUDO 200
 RUMUNIJA 45, 74, 97, 146, 208, 212, 213, 215, 219, 223, 232, 240
 RUSIJA v. SAVEZ SOVJETSKIH SOCIJALISTIČ-
 KIH REPUBLIKA
- SAN FRANCISCO (San Francisco) 66, 220
 SANDŽAK 10, 41, 127, 137, 194, 200, 207, 214, 230, 260
 SARAJEVO 20
 SAVA 6, 23
 SAVEZ SOVJETSKIH SOCIJALISTIČKIH REPUB-
 LIKA 5, 14, 25, 32, 44, 52, 55, 57, 63, 64, 66, 74, 75, 88, 90, 91, 94, 96, 97, 105, 109, 111-113, 129, 139, 144-146, 149, 150, 177, 178, 182, 185, 193, 197, 210, 212, 213, 215-221, 226, 228, 232, 233, 235, 240, 242, 243, 257
 SEN-ŽERMEIN (SAINT-GERMAIN) 219
 SINJAJEVINA 201
 SJEDINJENE AMERIČKE DRŽAVE 32, 49, 55, 73, 96, 97, 178, 207, 208, 213, 215-217, 220, 221, 223, 226, 228, 232, 233, 235, 240, 245, 251
 SKOPJE 20, 26
 SLAVONIJA 167, 191
 SLAVONSKI BROD 105, 106, 227, 254, 255
 SLOVAC 216
 SLOVAČKA 63, 179, 208, 219, 221, 249
 SLOVENAČKO PRIMORJE 12, 45, 66, 69, 95, 97, 106, 121, 141, 144, 193, 202, 208, 219, 220, 263
 SLOVENIJA 10, 26, 34, 69, 99, 128, 129, 171, 193, 196, 216, 239
 SLJEME 191
 SOČA 225, 226
 SOFIJA 232
 SOLUN 5, 207
 SPLIT 147, 154-156, 159, 162-164, 167, 234, 261, 262
 SRBIJA 23, 34, 55, 99, 124, 125, 127, 128, 146, 154, 167, 171, 200, 202, 214-217, 229, 230
 SREDOZEMLJE 207
 SREM 23, 230
 STARI KOSTOLAC 241
 SUBOTICA 20
 SUDETSKA OBLAST 218
 SUTJESKA 216, 234
 SUVOBOR 229
- ŠKEDANJ 71, 222
 ŠLEZIJA (Šleska) 216
 ŠPANJA 53, 65, 214, 217, 251
 ŠTAJERSKA 72, 73
 ŠUMADIJA 190, 229, 230
- TEHERAN 215
 TIHI OKEAN 96
 TIRANA 113, 114, 172, 219, 232, 258, 259
 TIRINGIJA (Thüringen) 209
 TITOGRAĐ 136-138, 230, 231, 260, 261
 TITOV DRVAR 36, 91, 225
 TITOVA KORENICA 168, 234, 262
 TITOVO UŽICE 124, 126-128, 130, 194, 197-199, 216, 229, 230, 259, 260
 TIVAT 231
 TREPČA 252
 TREŠNJICA 127, 229, 230
 TREVIZO 177
 TROGIR 159
 TRŽIČ (Monfalcone) 149
 TRST 11, 45, 56, 66, 67, 69-71, 95, 97, 106, 107, 119, 120, 141, 144, 148-150, 155, 165, 177, 193, 199, 208, 213, 219, 220, 222, 226, 227, 240, 241, 253, 259
 TRSTENIK 215
- UDINE 171
 UŽICE v. TITOVO UŽICE
- VAJMAR (Weimar) 209, 225
 VALJEVO 216
 VARDAR 207
 VARŠAVA 53-55, 57-59, 61, 75, 107, 178, 183, 215, 217, 218, 223, 226, 227, 232, 246-248, 250, 259
 VAŠINGTON (Washington) 39, 49, 57, 207, 223, 244
 VELIKA BRITANIJA 14, 15, 55, 73, 96, 97, 112, 178, 207, 208, 213, 215-218, 221, 222, 226, 228, 232, 233, 235, 240
 VELIKA MORAVA 207
 VENECIJA 177
 VERSAJ (Versailles) 225
 VINKOVCI 106, 227, 255
 VIS 219
 VIŠOČANI (Vysočany) 60, 249
 VIŠEGRAD 217
 VOJVODINA 59, 94, 157, 167, 191, 192, 214, 218
 VOLGA 256
 VRANEŠA 201
 VRHOVINE 262
 VUKOVSKO 184
- ZADAR 121, 262
 ZAGORJE v. HRVATSKO ZAGORJE
 ZAGREB 5, 20, 31, 42, 91, 92, 94, 98, 99, 103-106, 151, 171, 182, 188, 190, 191, 192, 207, 217, 225-227, 235, 240, 252-255, 263
 ZELENGORA 230
 ZLATIBOR 194, 195, 199, 200, 260
- ŽABALJ 218
 ŽABLJAK 230

SKRAĆENICE

A-CKSKJ	- Arhiv Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije
A-VII	- Arhiv Vojnoistorijskog instituta
AFŽ	- Antifašistički front žena
AFŽJ	- Antifašistički front žena Jugoslavije
ASNOS	- Antifašistička skupština narodnog oslobođenja Srbije
AVNOJ	- Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije
CDKA	- Centralni dom Crvene armije
CKKPJ	- Centralni komitet Komunističke partije Jugoslavije
CKSKJ	- Centralni komitet Saveza komunista Jugoslavije
CK SKP(b)	- Centralni komitet Svesavezne komunističke partije (boljševika)
DFJ	- Demokratska Federativna Jugoslavija
DKA	- Dom Crvene armije
DS	- Demokratska stranka
EAM	- Ellinikon Apeleftherotikon Metopon (Narodnooslobodilački front Grčke)
FNRJ	- Federativna Narodna Republika Jugoslavija
FO	- Foreign Office (Ministarstvo inostranih poslova Velike Britanije)
GNOO	- Glavni narodnooslobodilački odbor
GO	- Glavni odbor
GŠ	- Glavni štab
GŠ NOPOJ	- Glavni štab Narodnooslobodilačkih partizanskih odreda Jugoslavije
HRSS	- Hrvatska republikanska seljačka stranka
HSS	- Hrvatska seljačka stranka
IB	- Informbiro (Informacioni biro)
IO	- Izvršni odbor
JA	- Jugoslovenska armija
JAZU	- Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti
JNA	- Jugoslovenska narodna armija
JVUO	- Jugoslovenska vojska u otadžbini
KNOJ	- Korpus narodne odbrane Jugoslavije
KP	- Komunistička partija
KPJ	- Komunistička partija Jugoslavije
MK	- Mjesni komitet
MNO	- Ministarstvo narodne odbrane
NDH	- Nezavisna država Hrvatska
NKOJ	- Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije
NO	- Narodnooslobodilački
NOB	- Narodnooslobodilačka borba
NOF	- Narodnooslobodilački front
NOFJ	- Narodnooslobodilački front Jugoslavije
NOO	- Narodnooslobodilački odbor
NOP	- Narodnooslobodilački pokret
NOR	- Narodnooslobodilački rat

NOV i POJ	– Narodnooslobodilačka vojska i partizanski odredi Jugoslavije
NOVJ	– Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije
OF	– Osvobodilna fronta
OUN	– Organizacija Ujedinjenih nacija
OZNA	– Odeljenje za zaštitu naroda
PO	– Pokrajinski odbor
SAD	– Sjedinjene Američke Države
SANU	– Srpska akademija nauka
SFRJ	– Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
SIV	– Savezno izvršno vijeće
SK	– Savez komunista
SKJ	– Savez komunista Jugoslavije
SKOJ	– Savez komunističke omladine Jugoslavije
SNOS	– Slovenski narodnoosvobodilni svet
SOE	– Special Operations Executive (Uprava za specijalne operacije)
SS	– Schutzstaffel (Zaštitni odred)
SSNO	– Savezni sekretarijat za narodnu odbranu
SSRNJ	– Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije
SSSR	– Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika
SUBNOR	– Savez udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata
TANJUG	– Telegrafska agencija nove Jugoslavije
UNRRA	– United Nations Relief and Rehabilitation Administration (Uprava Ujedinjenih nacija za pomoć i obnovu)
USAOJ	– Ujedinjeni savez antifašističke omladine Jugoslavije
VŠ	– Vrhovni štab
VVA	– Viša vojna akademija
ZAVNOBiH	– Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine
ZAVNOH	– Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske

POPIS ILUSTRACIJA

Tito podnosi ekspozice u Saveznoj skupštini (Beograd, 1. februar 1946)

Tito u pratnji general-lajtnanta Koste Nada (lijevo) i rukovodilaca AP Vojvodine prelazi preko novootvorenog mosta na Dunavu (Novi Sad, 20. januar 1946)

Tito u društvu graditelja mosta na Dunavu, omladinaca i građana (Novi Sad, 20. januar 1946)

Tito u razgovoru s predsjednikom Poljskog nacionalnog veća Boleslavom Bjerutom (levo) i maršalom Poljske Roljom Žimjerskim (desno), posle prijema najvišeg poljskog odlikovanja Ordena »Virtuti militari« I reda (Dvorac »Belvedere« u Varšavi, 15. mart 1946)

Srdačan doček maršala Tita na beogradskoj železničkoj stanici po njegovom povratku iz Poljske i Čehoslovačke 25. marta 1946.

Tito govori okupljenim Beograđanima ispred beogradske železničke stanice po povratku iz Poljske i Čehoslovačke 25. marta 1946.

Tito u razgovoru s pripadnicima Omladinske radne brigade »Mladen Stojanović«, u selu Bukinu kod Bačke Palanke 6. aprila 1946.

Tito na terasi novootvorenog Oficirskog doma JA (Beograd, 8. maj 1946.)

Defile automatičara u Beogradu povodom proslave 9. maja 1945 – Dana pobeđe; na Tribini je Tito s generalima JA.

Predsednik čehoslovačke vlade dr Zdenjek Firlinger na peronu beogradske železničke stanice odgovara na Titovu dobrodošlicu prilikom dolaska na čelu čehoslovačke delegacije u Beograd 8. maja 1946.

Tito, dr Vladimir Bakarić i general-major Ivan Krajačić u šetnji Tuškancem (Zagreb) sredinom maja 1946.

Tito u razgovoru sa seljcima prilikom posete Hrvatskom zagorju 13. maja 1946.

Tito prima štafetu koju mu je predao Milan Jekić u ime 14 000 omladinaca na izgradnji omladinske pruge povodom 54-og rođendana 25. maja 1946.

Fotokopija prve strane sovjetskog lista »Pravda« od 29. maja 1946. delom posvećena Titovom dolasku u Moskvu 27. maja 1946.

Tito ispraća general-pukovnika Envera Hodžu, predsjednika vlade NR Albanije, na zemunskom aerodromu 2. jula 1946. na njegovom povratku u Albaniju

Tito u posjeti dečijem letovalištu na Zlatiboru 9. jula 1946.

Tito u pratnji Nikole Sekulića (lijevo) i Blaža Jovanovića (desno) po dolasku u Podgoricu (današnji Titograd) 13. jula 1946.

Tito na svečanoj tribini prilikom držanja govora na narodnom zboru u Cetinju povodom pete godišnjice ustanka crnogorskog naroda 13. jula 1946.

Tito u poseti splitskoj cementari 25. jula 1946.

Tito govori okupljenom narodu na mitingu u Titovoj Korenici održanom povodom pete godišnjice ustanka naroda Hrvatske 27. jula 1946.

Fotokopija Titovog predloga upućenog 1. februara 1946. Narodnoj skupštini FNRJ za imenovanje Vlade FNRJ

Tito je ovu fotografiju posvetio uredniku »Borbe« 17. marta 1946.

SADRŽAJ

	Strana
PREDGOVOR	VII
[Govor održan u Ustavotvornoj skupštini 1. decembra 1945. prilikom podnošenja ostavke Privremene jugoslovenske vlade]	3
[Govor održan u Beogradu 6. decembra 1945. prilikom predaje odlikovanja oficirima Albanske armije]	3
[Razgovor održan u Beogradu 8. decembra 1945. s rukovodiocima ministarstva građevina Federativne Narodne Republike Jugoslavije]	4
Šta smeta i šta je potrebno da bi se uspostavili normalni odnosi između Jugoslavije i Italije [oko 17. decembra 1945]	8
Djedu [Centralnom komitetu SKP(b)], 29. decembar 1945.	14
[Intervju dat krajem decembra 1945. dopisniku britanske agencije »Rojter« u Beogradu]	14
Učinimo sve da 1946. godina bude godina velikih pobjeda na obnovi naše zemlje	15
[Zapis Titovog razgovora održanog u Beogradu 2. januara 1946. s delegacijom Saveza željezničkih i transportnih radnika i namještenika Jugoslavije]	20
Razgovor [vođen u Beogradu 13. januara 1946] s omladinskom delegacijom plenuma Centralnog odbora USAOJ-a	27
[Zdravica održana na večeri u ambasadi Poljske Republike u Beogradu 17. januara 1946. povodom boravka poljskog ministra plovidbe i spoljne trgovine]	32
[Govor održan na otvaranju mosta u Novom Sadu 20. januara 1946]	33
[Govor održan pionirima u Novom Sadu 20. januara 1946]	36
Prezidijumu Narodne skupštine Federativne Narodne Republike Jugoslavije, 31. januara 1946.	38
[Prijedlog podnijet Narodnoj skupštini FNRJ 1. februara 1946] o sastavu nove vlade FNRJ	38
Ekspeze o politici nove vlade [izložen u Narodnoj skupštini FNRJ 1. februara 1946]	40
Djedu [Centralnom komitetu SKP(b)], 1. februara 1946.	47
[Govor održan u Narodnoj skupštini FNRJ 2. februara 1946. povodom imenovanja za vrhovnog komandanta Jugoslovenske armije]	47
Njegova ekscelencija Harry S. Truman, predsjednik Sjedinjenih Američkih Država, 19. februar 1946	49
Gospodinu Herbertu Lehmannu, generalnom direktoru UNRRA-e, Washington [Vašington], 21. februar 1946.	49
Djedu [Centralnom komitetu SKP(b)], 1. mart 1946	50
[Naređenje za otpuštanje iz logora pripadnika neprijateljskih formacija jugoslovenske nacionalnosti], 3. mart 1946.	51
Generalisimusu Staljinu, početak marta 1946.	52
Djedu [Centralnom komitetu SKP(b)], 15. mart 1946.	53

	Strana
[Govor održan u Varšavi 17. marta 1946. prilikom predaje odlikovanja političkim i vojnim rukovodiocima Poljske Republike]	53
[Govor održan u Varšavi 18. marta 1946. po izvršenom potpisivanju Ugovora o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći s Poljskom Republikom]	54
[Intervju održan s predstavnicima štampe u Varšavi 18. marta 1946]	55
[Pozdrav narodu Čehoslovačke po dolasku u Prag 21. marta 1946]	58
[Intervju održan s predstavnicima štampe u Pragu 22. marta 1946]	59
[Govori održani 23. marta 1946. čehoslovačkim radnicima u fabrici »Škoda« i u Visočanima]	60
[Govori održani u Bratislavi 24. marta 1946]	61
[Govor održan 25. marta 1946. na dočeku u Beogradu po povratku iz Poljske i Čehoslovačke]	63
Drugu Đerđi [Josipu, jugoslovenskom ambasadoru u Tirani], 29. mart 1946.	65
[Ekspozicije izložene u Narodnoj skupštini FNRJ 1. aprila 1946. o spoljnoj politici Jugoslavije]	65
[Narodnoj skupštini FNRJ] Obrazloženje Nacrta opšteg zakona o narodnim odborima, 17. april 1946.	76
Administraciji Ujedinjenih naroda za pomoć i obnovu, 18. april 1946.	83
[Zdravica održana 2. maja 1946. na svečanom ručku priređenom u čast dolaska Marsela Kašena u Beograd]	83
[Narodnoj skupštini FNRJ] Obrazloženje Predloga zakona o »Partizanskoj spomenici 1941«, 6. maj 1946.	84
[Edvardu] Kardelju, [šefu, i Milovanu] Đilasu [članu Jugoslovenske delegacije u Parizu], 7. maj 1946.	86
[Govor održan 8. maja 1946. na otvaranju Centralnog doma Jugoslovenske armije u Beogradu]	87
[Čestitke pripadnicima Jugoslovenske armije povodom godišnjice Dana pobjede – 9. maja 1946]	88
[Govor održan u Beogradu 9. maja 1946. poslije potpisivanja Ugovora o prijateljstvu, uzajamnoj pomoći i saradnji u miru između FNRJ i Čehoslovačke Republike]	90
Govor održan u Zagrebu 11. maja 1946. na Trećem kongresu Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Jugoslavije	91
[Odgovor na zdravicu dr Vladimira Bakarića, predsjednika vlade NR Hrvatske]	98
Djedu [Centralnom komitetu SKP(b)] (Za druga Uribesa), 11. maj 1946.	99
[Narodnoj skupštini FNRJ] Obrazloženje Projekta zakona o ratnim vojnim invalidima, 12. maj 1946	100
[Odgovor na pozdravni govor predsjednika Izvršnog odbora grada Zagreba prilikom prijema Povelje o proglašenju za počasnog građanina grada Zagreba 13. maja 1946]	103
[Izvod iz odgovora na zdravicu održanu prilikom svečanog ručka koji su mu priredili 14. maja 1946. oficiri Zagrebačkog garnizona u Domu Jugoslovenske armije u Zagrebu]	103
[Govor održan u Zagrebu 16. maja 1946. radnicima fabrike »Rade Končar«]	104
[Govor održan 17. maja 1946. narodu Slavenskog Broda na povratku iz Zagreba u Beograd]	105
[Govor održan narodu Vinkovaca 17. maja 1946. na povratku iz Zagreba u Beograd]	106
[Govor održan 25. maja 1946. prilikom prijema štafete u Belom dvoru u Beogradu]	108

	Strana
[Govor održan 1. juna 1946. na prijemu Sveslovenskog komiteta u Moskvi]	109
Đilas [Milovanu, zastupniku ministra unutrašnjih poslova Savezne vlade FNRJ], 6. jun 1946	110
[Zdravica održana 9. juna 1946. na prijemu u Jugoslovenskoj ambasadi u Moskvi predstavnika svih grupa kursista koji se školuju u SSSR-u]	111
[Izjava data 10. juna 1946. na moskovskom aerodromu pri odlasku iz Sovjetskog Saveza]	113
Đerđi [Josipu, jugoslovenskom ambasadoru u Tirani], lično, 18. jun 1946.	113
[Narodnoj skupštini FNRJ] Obrazloženje Predloga osnovnog zakona o državnim službenicima, 21. jun 1946.	114
[Zdravica održana 26. juna 1946. na svečanom ručku u čast Envera Hodže]	119
[Odgovor dat u Beogradu 26. juna 1946. direktoru Tanjuga Ivi Vejvodi o pitanju Trsta i Julijske krajine]	119
Djedu [Centralnom komitetu SKP(b) Moskva], 1. jul 1946.	121
[Narodnoj skupštini FNRJ] Obrazloženje Nacrta zakona o službi u Jugoslovenskoj armiji, 6. jul 1946.	122
[Odgovor na pozdravnu riječ predsjednika Okružnog narodnog odbora Užica po dolasku u Užice 7. jula 1946]	124
[Govor održan u Užicu 7. jula 1946. na proslavi Dana ustanka u Srbiji]	124
[Govor održan na zboru u Čajetini 7. jula 1946]	130
[Narodnoj skupštini FNRJ] Obrazloženje Predloga zakona o opštem pomilovanju krivaca iz uredaba o otkupu poljoprivrednih proizvoda, 11. jul 1946.	136
Govor održan u Podgorici 13. jula 1946. na Dan ustanka naroda Crne Gore	136
[Govor održan na Cetinju 13. jula 1946. na proslavi Dana ustanka u Crnoj Gori]	139
Kardelju [Edvardu, potpredsjedniku Savezne vlade FNRJ], 15. jul 1946.	147
[Inž. Nikoli] Petroviću [ministru spoljne trgovine i snabdijevanja Savezne vlade FNRJ], 21. jul 1946.	147
[Iz razgovora održanog 21. jula 1946. s delegatima antifašističkih organizacija Dubrovnika]	148
[Razgovor održan 22. jula 1946. s omladincima Dubrovnika]	150
Ministru [trgovine i snabdijevanja Savezne vlade] Zaimu Šarcu, 24. jul 1946.	154
[Josifu Visarionoviču Staljinu, predsjedniku Ministarskog savjeta SSSR-a], 25. jul 1946.	154
[Govor održan 25. jula 1946. radnicima Brodogradilišta u Splitu]	155
[Iz razgovora održanog u Splitu 25. jula 1946. s predstavnicima narodnih vlasti Dalmacije]	156
[Razgovor održan u Splitu 25. jula 1946. s predstavnicima antifašističkih organizacija i naroda Dalmacije]	159
[Govor održan u Splitu 26. jula 1946. momarima i oficirima Jugoslovenske momarice]	162
[Govor održan u Splitu 26. jula 1946. na velikom narodnom mitingu]	163
[Govor održan u Titovoj Korenici 27. jula 1946. povodom proslave Dana ustanka naroda Hrvatske]	168
Za Đerđu [Josipa, jugoslovenskog ambasadora u Tirani], 29. jul 1946.	172
Djedu [Centralnom komitetu SKP(b)], 7. avgust 1946.	173

	Strana
PRILOZI	
[Memorandum vlade FNRJ upućen 14. februara 1946. vladi Sovjetskog Saveza u vezi s držanjem poljskih izbeglica u Italiji]	177
[Intervju održan s predstavnicima poljske i strane štampe u Varšavi 18. marta 1946]	178
[Zapis o predaji darova Praškog i Bratislavskog univerziteta Beogradskom univerzitetu 29. marta 1946]	179
[Razgovor održan u Bačkoj Palanci 6. aprila 1946. s omladincima Omladinske brigade »Mladen Stojanović«	184
Naredba Vrhovnog komandanta Jugoslovenske armije za 26. april 1946. godine	186
[Zapis Titovog razgovora održanog u Kumrovcu i Klanjcu 13. maja 1946. sa seljacima Hrvatskog zagorja]	188
[Razgovor održan u Zagrebu 16. maja 1946. s delegacijom seljaka iz stubičkog kotara u Hrvatskom zagorju]	191
[Iz razgovora održanog na Partizanskim Vodama na Zlatiboru 9. jula 1946. s delegacijom užičkog okruga]	194
[Zapis o Titovom boravku i razgovoru s narodom u Crnoj Gori i Sandžaku], 12. jul 1946.	200
NAPOMENE	207
HRONOLOGIJA	239
BIOGRAFSKE BELEŠKE	267
REGISTAR GEOGRAFSKIH NAZIVA	304
SKRAĆENICE	307
POPIS ILUSTRACIJA	309

NIRO »KOMUNIST« – Izdavački centar Komunist, Beograd

JOSIP BROZ TITO
SABRANA DJELA

Tom 30.
I izdanje

Recenzenti

dr Dušan Živković
dr Đoko Tripković

Registri

Ljiljana Matić

Tekstove pisane na stranom jeziku preveo
Milorad Simonović

Izbor fotografija

Pavle Ljumović

Jezički redaktor

Milorad Simonović

Likovno rešenje korica

Jovan Lukić

Grafička oprema

Vladana Mrkonja
Miloš Majstorović

Ortografska lektura

Radoslav Vukojičić

Tiraž 10 000

Štampa

Vojna štamparija Beograd

YU ISBN 86-339-0075-0

YU ISBN 86-339-0105-6

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србија, Београд

323(497.1)"1946"

ТИТО, Јосип Броз

Sabrana djela / Josip Broz Tito. – 1. izd. ! . – Beograd: Izdavački centar Komunist, 1977 – . – књ. ; 22
см

ISBN 86-339-0075-0

T.30: 1. decembar 1945. – 18. avgust 1946. – 1989. – XVI, 314 стр.

Predgovor / Milovan Đelebdžić: стр. VII–XVI.

ISBN 86-339-0105-6

327(497.1)"1946"

ПК: а. Југославија–Политичке прилике, 1946
б. Међународни односи–Југославија, 1946
